

KANSATIETEELLINEN ARKISTO 45
SUOMEN MUINAISMUISTOYHDISTYS

PIA OLSSON

ETEEEN VAPAHAN
VALKEAN SUOMEN
Kansatieteellinen tutkimus
lottatoiminnasta paikallisella
tasolla vuoteen 1939

FOR FINLAND - WHITE AND FREE
An ethnological study of the Lotta Svärd
women's auxiliaries at local level
up to 1939

Helsinki 1999

Kannen kuvat: Valkeakosken lotat muonitus- ja lääkintäkurssilla vuonna 1936. (Åke Henrikssonin kokoelmat.) Alimpana vöyriäinen Mia Murkais muonitustyössä. (Yksityiskokoelmat.)

Kannen suunnittelu: Heikki Pälviä

© Pia Olsson ja Suomen Muinaismuistoyhdistys

ISBN 951-9057-35-8

ISSN 0355-1830

Painettu Karisto Oy:n kirjapainossa,
Hämeenlinna 1999

ESIPUHE

Kun syksyllä 1988 aloitin kansatieteen opiskelun muiden opintojeni ohessa, en suunnitellut tulevaisuutta kansatieteilijänä. Harrastus vei kuitenkin mukanaan, ja kun ammatinvalinta lopulta oli tehtävä, ei päätös ollut vaikea. Kansatiede tarjoaa niin menneisyyteen kuin nykyisyyteen arkipäivän näkökulman, joka parhaimmillaan pystyy selvittämään konkreettisia tekijöitä ihmisen käyttäytymisen taustalla. Se tuntui vastaavan esittämiini miksi-kysymyksiin parhaiten. Käytännöllinen filosofia sai jäädä sivullisen asemaan.

Professori Juhani U. E. Lehtosen ohjauksessa olen voinut luottavaisin mielin itsenäisesti kehittää tutkimukseni lähestymistapaa. Palaute on aina ollut selkeää ja kannustavaa, ja sen pohjalta on työtä ollut helppo jatkaa. Väitöskirjatyöni esitarkastajina ovat toimineet dosentti Virpi Nurmi ja dosentti Irma Sulunen. Kiitän heitä saamistani asiantuntevista ja tarkoista kommentteista, joita olen voinut hyödyntää käsikirjoituksen viimeistelyssä.

Tutkimus- ja kirjoitustyöni olen voinut suorittaa Suomen Kulttuurirahaston ja Seurasaarisäätiön myöntämien apurahojen turvin. Suomen Muinaismuistoyhdistys on ottanut väitöskirjani julkaistavaksi arvostettuun Kansatieteellinen Arkisto -sarjaansa ja Karjalan Säätiö on osallistunut teoksen kustantamiseen. Kiitän kaikkia näitä tahoja, joiden tuki on tehnyt työni tutkimuksen parissa mahdolliseksi.

Haastattelemanani lotat ottivat minut lämpimästi vastaan ja jakoivat avoimesti kokemuksiaan tutkimukseni käyttöön. Ilman heidän apuaan olisi tutkimuksen antama kuva lottatoiminnasta jäänyt vajaaksi.

Tutkimustyö työyhteisön ulkopuolella on paljolti yksinäistä uurastamista. Tämän vuoksi olen ollut iloinen, että aikoinaan proseminaarissa solmitut ystävyyssuhteet ovat vuosien myötä syventyneet. Kasvatust. maist. Maria Hokan, hum. kand. Katri Kauniston, fil. maist. Saija Pelvaksen sekä fil. maist., lotta May-Bee Raution kanssa olen muiden aiheiden ohella saanut keskustella myös tutkimukseeni liittyvistä ongelmista. May-Bee Raution aloitteesta valitsin väitöskirjani tutkimusaiheeksi lottatoiminnan, ja hän on seurannut työn edistymistä kannustaen ja auttaen niin sisällöllisissä kuin käytännön kysymyksissä.

Puolikarjalaisen perheen jäsenenä on tutkimustyössäni esiin tulleita ongelmia ollut tarvittaessa ratkaisemassa ”puoli sukua”. Vanhempieni sekä Kimmon ja Ninan apuun olen voinut luottaa mitä erilaisimmissa tilanteissa. Kylmäkosken mummulassa olen tutkimusretkilläni saanut nauttia tarkasta huo-

lenpidosta, eikä mikään keksimistäni kysymyksistä ole ollut Sinikalle liian vaikea ratkaistavaksi. Tutkimustyön keskeltä nykypäivään minut vetää pienen miehen tarmolla Onni-poikani, joka on nimensä ansainnut. Olkoon työni siis omilleni omistettu.

Helsingissä 3.5.1999

Pia Olsson

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	9
1.1. Tutkimuksen tausta ja lähtökohdat	9
Lotta Svärd osana suomalaista yhdistystoimintaa	9
Aikaisempi lottatoimintaa käsittelevä tutkimus ja tutkimustehtävä	10
Muu yhdistystoiminnan tutkimus	12
1.2. Tutkimuksen näkökulma	15
Yksilö ja pienyhteisö tutkimuskohteina	15
Käsitteet	22
1.3. Tutkimuskohteen rajausta ja lähdeaineisto	24
Aika ja paikka	24
Lähdeaineisto	34
2. VALTAKUNNALLINEN LOTTA SVÄRD	39
2.1. Järjestön perustaminen ja organisaatio	39
2.2. Patrioottiset pyrkimykset aatteena	48
Valkoisen Suomen puolesta	48
Rakkauden voimalla	54
Valistamalla ja Jumalan avulla	56
Asema velvoittaa	58
Rivikurin merkitys	59
Muutamia moraalikysymyksiä keskusjohtokunnalle	62
2.3. Kansainvälistä kantavuutta	64
3. VAIN OIKEAMIELISENÄ, PUHTAANA JA RAITTIINA VOI OLLA OIKEA LOTTA!	68
3.1. Paikallisosastojen perustaminen	68
3.2. Jäseneksi liittyminen	78
Jäseneksi hyväksymisen ehdot	78
Lottalupaus	79
Lottapuku	82
3.3. Jäsenistö	87
Jäsenmäärien kehitys paikallisosastoissa	87
Jäsenistön sosiaalinen koostumus	90
Jäseneksi liittymisen motiivit ja jäsenistön sisäinen hierarkia	95
Jaostojako yhdessä toimien	101
3.4. Järjestökuri, itsekuri, lottakuri	102
Kultaiset sanat lottaihanteena	102
Velvollisuutena lottatyö	105
3.5. Vastuksia	109
Pientä ja vaatimatonta	109

Rikoksena valkoinen käsivarsinauha	114
3.6. Kolme lottaa	118
Muonituslotta toisessa sukupolvessa	118
Emäntä, äiti ja lotta	120
Fosterlandet var det enda land vi har	122
4. AATTEESTA TOIMINTAAN – OMPELUA, ARPAJAISIA JA ILTAMIA	125
4.1. Suojeluskunnan tukena	125
Muonittamassa	125
Varustamassa	130
4.2. Lotat ”kerjuulla”	136
Keräystoiminta	136
Ompeluillat	137
Myyjäiset ja arpajaiset	140
Markkinoilla	143
4.3. Iltamat – aatetta ja ”lattian silitystä”	144
4.4. Elinkeinollinen toiminta	152
4.5. Hauskaa ja virkistävää	159
Retket	159
Urheilu	161
Musiikki	168
Juhlat	168
4.6. Koulutusta	171
4.7. Propagandaa	178
4.8. Muu yleishyödyllinen toiminta	186
4.9. Varautuminen sotaan	190
5. TYTTÖTYÖ LUO JATKUVUUTTA	198
5.1. Tyttötyön kehittyminen	198
5.2. Tyttötyö paikallisena toimintamuotona	205
6. LOTTA, LOTTAYHTEISÖ JA SUOMALAINEN YHTEISKUNTA	215
6.1. Lottatoiminta osana yhdistyskulttuuria	215
6.2. Lottatoiminta osana naisten järjestäytymistä	223
6.3. Yhdistys ja yhteisö	227
6.4. Kansallisuusaatteen kulttuuriset ulottuvuudet	231
7. ETEEN ARMAHAN SYNNYINMAAN	236
LYHENTEET	240
VIITTEET	241
LÄHTEET	263
ENGLISH SUMMARY	275

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen tausta ja lähtökohdat

Lotta Svärd osana suomalaista yhdistystoimintaa

Suomalaisen järjestötoiminnan ominaispiirteenä on pidetty sen perustumista 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkuun pitkälti naisten ja miesten yhteisjärjestöissä toimimiselle. Vasta tämän vuosisadan alussa alkoivat naiset enenevässä määrin hakeutua omiin järjestöihinsä: kaupungeissa uskonnollisiveellisiin järjestöihin ja maaseudulla muun muassa marttajärjestöön. Naisten yhteiskunnallinen aktivoituminen voimistui erityisesti vuoden 1905 suurlakon jälkeen. Samalla, kun järjestöt erkanivat toisistaan sukupuolierojen mukaisesti, politisoituivat miehiset järjestöt, kun taas erityisesti keskiryhmien naiset suhtautuivat poliittisiin kannanottoihin pidättyväisesti.¹

Syyskuussa vuonna 1921 hyväksyttiin sosiaaliministeriössä rekisteriin merkittäväksi valtakunnallisen Lotta Svärd -järjestön säännöt. Järjestön tehtäviksi määriteltiin suojeluskunta-aatteen herättäminen ja kehittäminen sekä suojeluskunnan avustaminen sen tehtävässä suojella kotia ja isänmaata. Tähän tavoitteeseen tuli pyrkiä ”toimimalla maan ja suojeluskunnan kansallisen ja siiveellisen kunnan kohottamiseksi”, avustamalla suojeluskuntaa sen muonitus-, lääkintä- ja vaatetustoiminnassa sekä keräämällä varoja niin järjestön oman työn kuin suojeluskunnan hyväksi.² Valtakunnallisen järjestön perustaminen merkitsi lottatoiminnan yhdenmukaistamista sekä sen sisällöllistä ja alueellista organisoimista. Varsinaisen alkusysäyksen toiminta oli kuitenkin saanut jo aikaisemmin. Vapaussodassa suojeluskuntia avustaneet naiset olivat sodan jälkeen alkaneet järjestäytyä paikallisesti omiksi yhdistyksikseen: oli syntynyt ”Suojeluskunnan Naisliitto”, ”Suojelusvelvolliset naiset”, ”Suojeluskunnan emännät”, ”Naisesikuntia”, ”Naiskomiteoita” ja ”Naisplutoonia”.³ Kaiken kaik-

kiaan oli valtakunnallisessa järjestössä paikallisia lottayhdistyksiä – paikallisosastoja – vuoden 1921 lopussa 267.⁴

Lotta Svärdin ilmestyminen suomalaiseen järjestökenttään oli osa vuosisadan alulle tyypillistä järjestöllistä kehitystä: lottina naiset toimivat itsenäisesti omassa järjestössään mutta miesten rinnalla yhteisiin tavoitteisiin pyrkien. Järjestössä pyrittiin pysyttelemään puoluepoliittisten kysymysten yläpuolella.⁵ Aatteellisesti ja toiminnallisesti suojeluskunnan sisarjärjestöksi perustettu Lotta Svärd toimi pitkälti miehisen vastineensa täydentäjänä.⁶ Sen toiminta ei kuitenkaan perustunut ainoastaan säännöissä mainittuihin suojeluskuntaa tukeviin käytännön töihin, vaan sen tavoitteet oli asetettu korkeammalle, koko yhteiskuntaa koskevalle tasolle. Näitä tavoitteita kuvaavat järjestön keskusjohdokunnan puheenjohtajan, rouva Tyyne Söderströmin sanat vuodelta 1925:

Mutta ulkopuolella kaikkien numerotietojen on se suuri ja merkityksellinen kasvat- ja valistustyö, mikä Lottajärjestön keskuudessa on suoritettu ja jota ei koskaan voida numeroilla määritellä. Järjestöhengen ja järjestyksen kasvaessa kasvaa myöskin itsekuri ja siveellinen lujuus niiden Suomen valkoisten naisten keskuudessa, jotka ovat järjestöön liittyneet. Suokoon Jumala, että mekin osaltamme yhä edelleen kykenisimme kansan kuntoa kehittämään ja että meidän työmme koituisi isänmaallemme tosi siunaukseksi.⁷

Vuonna 1938 oli jäsenmäärä järjestössä noussut lähes 130 000:een ja 1940-luvun alussa yli 200 000:n.⁸

Aikaisempi lottatoimintaa käsittelevä tutkimus ja tutkimustehtävä

Kiinnostus lottatoimintaa kohtaan on viime vuosina saanut monia ilmenemismuotoja. Perinteisimmillään tämä mielenkiinto on ilmennyt sota-ajan toimintaa kuvaavina muistelmina,⁹ mutta lottien työtä on haluttu kunnioittaa myös esimerkiksi televisiosarjalla, näytelmällä, oopperalla ja romaanilla.¹⁰ Tunnelmakuvia ja muistoja esiintuomalla on pyritty sekä luomaan kokonaiskuvaa Lotta Svärd -järjestön toiminnasta¹¹ että kuvaamaan yksittäisten lottien kokemuksia. Kiinnostuksesta naisten maanpuolustuksellista toimintaa kohtaan kertovat myös useat naisten sodanaikaista toimintaa käsittelevät julkaisut.¹² Tämän yleisen mielenkiinnon heijastumia voidaan löytää myös tutkimuksen piiristä.

Innostus akateemisen lottatutkimuksen suorittamiseen näyttää syntyneen 1990-luvun alussa, jolloin myös alettiin aktiivisesti käydä julkista keskustelua lottien työn merkityksestä. Pelkästään Helsingin yliopistossa on tehty useita pro gradu -töitä Lotta Svärd -järjestön toiminnasta. Kansatieteen näkökulmasta on tutkittu rintamalottien työtehtäviä ja olosuhteita,¹³ historian tutkimuksen kannalta on selvitetty Suojeluskunta- ja Lotta Svärd -järjestön nuorisokas-

vatuksen periaatteita,¹⁴ urheilutoimintaa¹⁵ ja Lotta Svärd -aikakauslehden merkitystä¹⁶. Poliittisessa historiassa on aihetta lähestytty aatetutkimuksen kannalta¹⁷ ja sosiologian alalla kirjallisuuden lottakuvien kautta¹⁸. Käsityötieteessä on tutkittu lottapuvun merkitystä jäsenistölle.¹⁹ Lisäksi tutkimuksia on tehty paikallisesta ja piiritason lottatoiminnasta.²⁰

Lotta Svärd -järjestön historiasta on tehty kolme populaaria yleisesitystä, jotka selvittävät laajasti järjestön monipuolista toimintaa.²¹ Näiden näkökulma on, kuten järjestöhistorioiden yleensä, valtakunnallisen organisaation näkökulma, jolloin paikallisen toiminnan muodot jäävät yleisten kommenttien varaan. Samalla ne heijastavat sävyiltään kirjoittajien omia kokemuksia ja näkemyksiä lottatoiminnasta. Järjestötason tutkimuksen perusteoksena on käsillä olevassa tutkimuksessa käytetty Vilho Lukkarisen kattavaa ”Suomen lotat” -teosta.

Järjestön keskeisistä vaikuttajista Fanni Luukkosesta ja Hilja Riipisestä on julkaistu elämäkertateokset. Lisäksi Kaarle Sulamaa on poliittisen historian alaan kuuluvassa väitöskirjassaan käsitellyt Hilja Riipisen merkitystä Suomen poliittisessa historiassa.²² Annika Latva-Äijö on tutkimuksessaan tuonut esille Helmi Arneberg-Pentin roolin lottajärjestön organisaation kehittäjänä.²³ Piiritason lottatoimintaa on käsitelty itsenäisissä historioissa ja yhdessä suojeluskuntapiirien historioiden kanssa.²⁴ Oman tutkimusalan muodostavat paikallisten suojeluskuntien ja lottaosastojen historiikit, joita viime vuosina on julkaistu aktiivisesti.²⁵ Esimerkiksi Hämeessä laskettiin suojeluskunta- ja lottahistoriikkeja valmistuneen tai olevan valmisteilla vuoden 1997 lopussa 21 paikkakunnalla.²⁶ Erikseen on lisäksi selvitetty lottajärjestössä käytetyt merkit ja lotille myönnetty ansiomerkit.²⁷ Pohjoismaista ja virolaista lottiin verrattavaa maanpuolustustoimintaa on käsitelty järjestöhistorioissa.²⁸

Lottatoimintaa käsittelevän aikaisemman tutkimuksen tarkastelu osoittaa, että kiinnostuksen kohteina ovat ennen kaikkea olleet valtakunnallinen järjestö ja sen vaikuttajat. Paikallisen tason tutkimus on lisääntynyt 1990-luvulla yhtäältä opinnäytetöiden ja toisaalta paikallisten historiahankkeiden ansiosta. Näissä näkökulma kuitenkin rajoittuu yhden paikallisosaston toimintaan, jolloin kokonaiskuva toiminnan eri muodoista ja sävyistä ei paljastu. Yksilötasolla tarkastelu on painottunut käsittelemään yksittäisten vaikuttajien merkitystä järjestön kehittymiseen, kun taas vaikutussuhde toisinpäin – lottatoiminnan ja -aatteen vaikutus yksilöön – on tutkimuksessa ollut toisarvoisessa asemassa. Yhteiskunnallisena vaikuttajana on Lotta Svärd -järjestön ja lottien työ nähty merkittävänä nimenomaan sodanaikaisissa tehtävissä, ja rauhanaikainen vaikuttaminen on vasta ottamamassa sijaansa lottatutkimuksen kentässä.

Kansatieteellinen tutkimus on perinteisesti lähestynyt tutkimuskohdettaan mahdollisimman läheltä käytännön toimijaa. Tavoitteena on ollut luoda kuva elämän eri alueista sellaisena, kuin ryhmä ja sen jäsenet ovat ne itse kokeneet. Näin nytkin käsillä olevassa tutkimuksessa lottatoimintaa tarkastellaan yksilön

ja pienyhteisön näkökulmasta. Tätä tavoitetta noudattaen keskitytään niihin perusyksiköihin, joihin koko järjestön toiminta perustui: paikallisosastoihin ja niiden jäseniin. Näistä lähtökohdista tarkastellaan aatteen ja toiminnan välistä suhdetta eri olosuhteissa toimineissa lottaosastoissa. **Tutkimuksen tehtävänä on selvittää lotta-aatteen ja -toiminnan jäsenilleen tarjoama kokemus- ja arvomaailma sellaisena kuin se on esiintynyt arkipäivän toiminnoissa esimerkeiksi valituissa paikallisosastoissa sekä sijoittaa tämän aineiston pohjalta paikallinen lottatoiminta suomalaiseen 1920- ja 1930-luvun yhteiskuntaan erityisesti naisten järjestötoiminnan kannalta.**

Muu yhdistystoiminnan tutkimus

Varsinaisen lottatutkimuksen lisäksi on tutkimuksen näkökulmaa valittaessa ollut tärkeää selvittää myös kansatieteen alalla tehdyn yhdistystutkimuksen periaatteita. Kansatieteellisen yhdistystutkimuksen perustan muodostavat kansanomaisia yhtiöitä käsittelevät tutkimukset, joita suomalaisessa tutkimuksessa edustavat perinteisimmillään Esko Aaltosen yhteismyllyjä²⁹, Veikko Anttilan järvenlaskuyhtiöitä³⁰ ja E. A. Virtasen kalastusyhtiöitä³¹ käsittelevät työt. Aatteellisesta yhdistystoiminnasta ovat kiinnostuksen kohteina olleet kansallisesti merkittävät liikkeet, joiden toiminta on ollut lähellä itse tieteenalaa. Tutkimuksen kohteiksi ovat ylenneet Muinaismuistoyhdistys, Kalevalaisten Naisten Liitto, kotiseutuliike ja sukuseurat.³² Aatteellisen tutkimuksen listaa tosin lyhentää se, että rajanveto aineellisen ja aatteellisen yhdistystoiminnan välillä on toisinaan osoittautunut vaikeaksi.³³

Vaikka vapaaehtoisella yhdistystoiminnalla voidaan nähdä kansankulttuurin tutkimuksessa merkittävä rooli yhteiskunnan ja yhteisön muutoksien herkkänä heijastajana,³⁴ on niiden tutkimus harvoin ollut suomalaisessa kansatieteellisessä tutkimuksessa edustettuna. Kansatieteen tutkimuskohde laajeni suhteellisen myöhään toisen maailmansodan jälkeen käsittämään myös ilmiöitä aineellisen ja esineellisen kulttuurin ulkopuolella,³⁵ joskin tapojen tutkimus oli kuulunut kansatieteen ja sen lähitieteiden alueeseen aiemminkin.³⁶ Vielä 1980-luvun alussa Veikko Anttila esitti käsityksensä, että ”kansatieteellisen tutkimuksen pääpainon siirtyminen esineistä yhteisöön ei merkitse edellisen tutkimusalan väheksymistä”. Päinvastoin, Anttilan mukaan kysymys oli ennen kaikkea siitä, että myös esineistön alalla joudutaan yhteisöllisen problematiikan eteen.³⁷ Yhteisötutkimuskin siis palveli perinteisen kansatieteellisen tutkimuksen tavoitteita. Vasta kansatieteen tulkitseminen tieteenksi, joka tutkii ihmistä ja tämän arkea osana ympäröivää kulttuuria – ei ainoastaan aineellisen kulttuurin tuottajana – on antanut tilaa myös ideologioiden tutkimukselle tieteen alalla.³⁸

Kansatieteellinen yhtiö- ja yhdistystutkimus on perinteisesti ollut kiinnostunut erityisesti yhtiöiden perustamisvaiheista ja niiden samankaltaisuudesta eri yhtiötyyppien välillä. Kiinnostuksen kohteina ovat olleet yhtiön tarkoitukseen, osakkuuteen, nimityksiin sekä johtajuuteen liittyvät tekijät. Yhtiöiden käytännön toiminta, kuten yhtiöiden tehtävänjako, koko, toiminnan kesto ja tuotonjako, on muodostanut aihepiiriltään tutkimuksen toisen kokonaisuuden.³⁹ Näin yhtiötoiminnan tutkimus on tarjonnut kanavan yhteiskunnallisten piirteiden laajempaan tarkasteluun historiallisiin kiinnekohtiin nojaten.⁴⁰ Tähän tutkimuskaavaan on mahdollista asettaa niin aineellisiin päämääriin pyrkivät kuin aatteelliselle pohjalle perustetut yhtiöt ja yhdistykset.⁴¹ Perinteisiin elinkeinoin kohdistuneen yhtiötutkimuksen myötä ovat tutkimuskohteiksi usein tulleet pienet yhteisöt, jolloin tutkimuksessa on käsitelty myös elinkeinojen yhteisöllisyyttä. Elinkeinoin tiiviisti kytkeytynyt tutkimus on edellyttänyt samalla yhteiskunnallisten ja taloudellisten näkökulmien huomioonottamista.⁴² Lisäksi tutkimusta on leimannut yhtenäisten rakenne- ja toimintamallien etsiminen erilaatuisten yhtiöiden väliltä. Näiden mallien avulla on selvitetty yhtiöiden suhdetta muuhun kansanomaiseen yhteiskuntaelämään ja julkiseen hallintoon. Tämä vertaileva tutkimus on edellyttänyt niin historiallisella, alueellisella kuin sosiaalisella tasolla tapahtuvaa aiheen käsittelyä.⁴³

Ruotsalaisessa yhdistystutkimuksessa oli 1970-luvulle tultaessa pääasiallinen huomio kiinnitetty suuriin kansanliikkeisiin. Etnologien toivottiin kiinnostuvan yhdistystutkimuksesta aikaisempaa laajemmin, kun vapaa-ajan merkitys alkoi kasvaa ja vapaa-ajankulttuuri korostua. Myös Ruotsissa tutkimus oli perinteisesti keskittynyt tiettyjen vapaa-ajantoimintojen kuvaamiseen ja niiden levinneisyyden kartoittamiseen.⁴⁴ Ruotsalaisesta tutkimuksesta työhön ovat vaikuttaneet antaneet ennen kaikkea Mats Hellspingin ja Sören Janssonin yhdistystoimintaa käsittelevät tutkimukset.

Mats Hellsping on ruotsalaisia kansanliikkeitä käsittelevässä tutkimuksessaan lähtenyt etsimään järjestötoiminnan ilmiöiden kautta niiden kulttuuriympäristöä (kulturmiljö). Vertailevassa tutkimuksessaan hän käsittelee vapaakirkkotoimintaa, raittiusliikettä, työväenliikettä ja urheiluliikettä. Hellspingille järjestöjen ideologian, organisaation, poliittisen merkityksen tai nimekkäiden järjestöjohtajien tutkimuksella on merkitystä silloin, kun niiden voidaan nähdä heijastuvan konkreettiseen toimintaympäristöön, mikä ei suinkaan ole harvinaista. Etnologina hän on ottanut tehtäväkseen tutkia järjestöjen arkipäivän, ruohonjuuritason, elämää. Kulttuuriympäristöllä Hellsping tarkoittaa ympäristöä, joka syntyy, kun ryhmän sisäiset ajatukset, arvostukset ja kokemukset tuodaan esille konkreettisessa muodossa yhteisissä toiminnoissa, joissa voidaan samalla löytää sosiaalinen yhteisöllisyys.⁴⁵ Perusolettamuksena on tällöin, että arkipäivän yhteisöllinen ja toiminnallinen sosiaalisuus järjestötyössä on ollut yhtä merkittävä tekijä järjestön jäsenelle kuin sen ideologia tai yhteiskunnalliset saavutukset.⁴⁶

Sören Jansson on 1980-luvun alussa ilmestyneessä tutkimuksessaan "Förening och gemenskap" tutkinut järjestöjen sosiaalista merkitystä esimerkiksi Enköpings pikkukaupunki. Järjestöjen merkitys on tutkimuksessa nähty koko elämään vaikuttavana tekijänä, jonka avulla jäsenet voivat hallita ympäristössään tapahtuvia muutoksia ja vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa.⁴⁷ Kulttuurintutkimuksella Jansson esittää olevan ainakin kaksi toisilleen vastakkaista mahdollisuutta lähestyä yhdistystoimintaa yhteisöllisen toiminnan muotona. Ensinnäkin yhdistys voidaan nähdä ihmiseen kokonaisuutena vaikuttavana tekijänä: sen vaikutus ilmenee tällöin niin jäsenen ajatusmaailmassa kuin kulttuurisissa ilmaisumuodoissa. Yhdistystoiminta muodostaa oman alakulttuurinsa, johon jäsenet integroituvat vahvasti. Tämä näkökulma painottaa yhdistysten merkitystä kulttuuria luovina instituutioina. Toinen tapa tutkia yhdistystoimintaa on lähestyä sitä yhtenä kulttuurisena tuotteena. Yhdistys ei ole enää yhteisön arvojen ja toiveiden muokkaaja, vaan päinvastoin, se on kuva jäsentensä järjestön ulkopuolella kehittyneestä aatemaailmasta.⁴⁸ Tähän arvomaailmaan vaikuttavat osaltaan yhteiskunnalliset niin sanotut makrotason ilmiöt, kuten talous, sosiaaliset rakenteet ja aatevirtaukset. Samalla kun yhteiskunnassa laajasti vaikuttavat tekijät on etsittävä kulttuuristen ilmiöiden taustalta, on näitä kuitenkin varottava pitämästä toistensa tarkkana peilikuvana.⁴⁹

Suomalaisen historiantutkimuksen alalla 1980-luvun loppuun mennessä tehdyn järjestötutkimuksen on Henrik Stenius esitellyt väitöskirjassaan "Frivilligt, jämlikt, samfält". Hänen mukaansa historiantutkimus on pitkään keskittynyt ennen kaikkea valtiollisiin tapahtumiin, kun yhteiskunnan sisäisen kehityksen ja siihen vaikuttaneiden tekijöiden, kuten yhdistystoiminnan, tutkimus on ollut vähäistä.⁵⁰ Paitsi kulttuurintutkijat ovat viime aikoina myös historiantutkijat ryhtyneet tutkimaan järjestöjä nimenomaan kansanliikkeinä, ruohonjuuritason toiminta tutkimuskohteenaan. Hallinnon ja sisäisten rakenteiden rinnalle on tutkimuskohteiksi nostettu järjestöjen merkitys yhteiskunnallisina vaikuttajina ja uudenlaisen kansalaiskäsitteksen esittäjinä.⁵¹ Lottatoiminnan tutkimuksen kannalta erityisen mielenkiintoisia ovat Irma Sulkusen raittiusliikettä ja sen järjestäytymistä käsittelevä tutkimus sekä tutkimuksen myötä heränneet pohdinnat naisten järjestäytymisen luonteesta.⁵² Anne Ollilan tutkimus marttajärjestön merkityksestä suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939 muodostaa tärkeän vertailukohdan lottatyölle niin toiminnallisesti kuin aatteellisestikin.⁵³

Myös Risto Alapuron sosiologian alaan kuuluva tutkimus "Suomen synty" edustaa tutkimusotteeltaan yksityisen ja yleisen välistä vuorovaikutusta. Yhden paikkakunnan, Huittisten, avulla Alapuro tarkastelee kansalaisyhteiskunnan ja poliittisen kulttuurin syntyprosessia. Paikallinen taso ei hänen mukaansa voi kertoa syytä valtakunnallisiin kriiseihin: syyt eduskuntauudistukseen, vapaussotaan tai lapuanliikkeeseen eivät löydy yksittäisistä tapahtumista. Sen si-

jaan ne kertovat aktiivisesta reagoimisesta tapahtumiin. Paikallisyhteisöstä tuli kantaa ottamalla osa valtakunnallista kokonaisuutta. Kollektiivisen toiminnan kannalta ovat tässä prosessissa tärkeimpiä olleet juuri organisaatiomuodot, kuten yhdistykset, seurat sekä taloudelliset ja kunnalliset yhteenliittymät. Käytännössä organisoitumisen juuria voi Alapuron mukaan tutkia ainoastaan tarkastelemalla paikallista yhteisöä.⁵⁴

Yhdistystoimintaa käsittelevä tutkimus näyttää viime vuosina niin kansatieteen kuin lähitieteiden alalla pyrkineen syventämään kuvaa vapaaehtoisen yhdistystoiminnan merkityksistä. Konkreettiset toimintamuodot ovat edelleen tutkimuksen perusta, mutta niiden kuvauksella halutaan nyt myös selittää jäsenistön toiminnan motiiveja ja aatteellisen järjestötyön roolia organisaatioiden ja yhteiskunnan kaikilla tasoilla. Yksityinen ja paikallinen on muodostanut uuden perustan yhteiskunnan yleiselle analysoinnille.

1.2. Tutkimuksen näkökulma

Yksilö ja pieniyhteisö tutkimuskohteina

Tutkimuksen näkökulman valinnan voidaan nähdä heijastavan tutkijan omaa maailmankatsomusta, sosiaalisia sidoksia, tavoitteita, toiveita ja ihmiskuvaa.⁵⁵ Eurooppalainen kansatiede oli vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä nimenomaan kansallinen tieteenala, jonka avulla pyrittiin löytämään, tallentamaan ja tuomaan esille oman kansakunnan kulttuuria.⁵⁶ Näin myös kansatieteellisellä tutkimuksella Suomessa oli merkittävä rooli kansallisen identiteetin yhtenä rakentajana aina 1960-luvulle asti. Talonpoikainen kulttuuri, jonka varaan valkoinen Suomi haluttiin rakentaa, oli kansatieteilijöiden ominta aluetta.⁵⁷ Kun tutkimuksen kohteena on isänmaallinen lottatoiminta, liikutaan tieteenhistoriallisesti mielenkiintoisella alueella. Näkökulman valinnan herkkyyttä lisää myös se tapa, jolla lottien työtä on eri ajanjaksoina arvioitu. Ajan hengen mukaisesti on lotat nähty yksipuolisesti joko moraaliltaan arveluttavina tai uhrautuvaisina, kaikkensa isänmaan puolesta tekevinä naisina. Kun esimerkiksi Tiedonantajassa 1970-luvun alussa kauhisteltiin lottakuppien käyttöä pikkulasten kesäsiirtolassa – ”fasistisen” järjestön jäämistön esilläpitämisen katsottiin rikkovan rauhansopimusta – on 1990-luvulla eletty lottien kunnianpalautuksen aikaa.⁵⁸

Näiden taustatekijöiden valossa voitaisiin lottien omasta näkökulmasta tehtävän tutkimuksen arvioida palvelevan nimenomaan viime vuosina herännyttä uutta lottahenkeä ja näin jatkavan kansatieteen isänmaallista tutkimustraditio-

ta. Valtaideologian tutkimus voi tarjota tutkijalle kuitenkin myös toisenlaisen lähestymistavan kuin pelkän yhteiskunnallisen manipuloinnin historiallisen prosessin tarkastelun,⁵⁹ jossa ei kiinnitetä huomiota aatteellisen toiminnan merkitykseen sen kannattajien keskuudessa. Valtaideologioidenkaan kohdalla ei ole kyse staattisesta maailmankuvan monopolista, vaan jatkuvasta prosessista, jossa eri aatesuunnat taistelevat asemastaan.⁶⁰ Kansallisuusaatteen tutkimus on pitkään keskittynyt kansallisten myyttien purkamiseen sekä isänmaallisen retoriikan ja historiankirjoituksen kriittiseen arviointiin. Näiden pohjalta syntynyt käsitys kansallisuusaatteesta vääränä tietoisuutena, keinotekoisesti rakennettuna ideologiana, irrationaalisenä käyttäytymisenä tai satunnaisena aatteen omaksumisena on johtanut kansallisuusaatteen kulttuuristen ulottuvuuksien si-
vuuttamiseen. Näitä kulttuurisia ulottuvuuksia ovat Orvar Löfgrenin mukaan muun muassa kansallisen identiteetin luominen ja ylläpitäminen sekä kansallisuusaatteen sisältö eri ryhmien keskuudessa.⁶¹ Historiallisen perspektiivinsä avulla kansatieteellinen tutkimus voi selvittää maailmankatsomuksen muotoutumisen ja omaksumisen rakenteita: sosiaalisia ja taloudellisia tekijöitä arvo-
maailman muotoutumisen taustalla sekä maailmankatsomuksen ja jokapäiväisen elämän suhteesta paljastuvia yhteisön arvojen merkityksiä.⁶²

30.1.55

Kari Suomalaisen Helsingin Sanomissa vuonna 1955 julkaistu piirros kuvastaa niitä voimakkaita tunteita, joita lottatoimintaa kohtaan on esiintynyt – niin puolesta kuin vastaan. (Helsingin Sanomat 30.1.1955. Julkaistu Kari Suomalaisen luvalla.)

Tämä kansatieteilijälle kuuluva (kansallisuus)aatteen kulttuuristen ulottuvuuksien tutkimustehtävä, ryhmän sisäisen toiminnan ja aatemaailman tutkimus, liittyy myös toiseen laajempaan, usean tieteenalan piirissä käytyyn keskusteluun. Viimeistään 1980-luku on merkinnyt monella alalla suuntausta, jossa tutkimuksen piiriin on haluttu nostaa aiemmin historiankirjoituksen ulkopuolelle jääneitä ryhmiä. Niin naistutkimuksen, mikrohistorian kuin esimerkiksi oral history -koulukunnan näkemysten myötä ovat tieteellisen keskustelun kohteeksi nousseet myös Suomessa historian ”näkymättömät” pisteet. Samalla kun nämä uudet tutkimussuuntaukset ovat halunneet muuttaa tieteen sisäisiä painotuksia, ovat ne pyrkineet vaikuttamaan yhteiskuntaan myös tieteen ulkopuolella. Samanaikaisesti kun naishistorian avulla halutaan koko historian tutkimuskenttää määritellä uudelleen,⁶³ on naistutkimuksen toisaalla haluttu toimivan emansipatorisesti, kaikkien ihmiskunnan alistettujen tulkina.⁶⁴ Oral history -koulukunnan tavoitteena on laajentaa historian tutkimusta uusiin ihmisryhmiin ja tapahtumiin, jotka perinteisesti käytetyn lähteaineiston myötä ovat jääneet tutkimuksen ulkopuolelle. Haastattelujen ja omaelämäkertojen on todettu toimivan terapeuttisina ja itseluottamusta kohottavina. Arkipäivän olosuhteiden ja niiden merkityksien ymmärtämisen on toivottu mahdollistavan myös laajemman yhteiskunnallisen muutoksen.⁶⁵

Samoin mikrohistoriallinen tutkimus on pyrkinyt antamaan historiankirjoituksessa alemmille yhteiskuntaluokille kasvot. Luontevaa on, että mikrohistoriallista tutkimusta on lähdetty kehittämään nimenomaan maissa, joissa kansatieteellisen tai etnologisen tutkimuksen rooli on ollut vähäinen. Kvantitatiivisesta massojen tutkimuksesta on haluttu siirtyä yksilöiden historiaan, jonka välityksellä pystytään heijastamaan koko tutkittavan ajanjakson ajatusmaailmaa.⁶⁶ Kuten naistutkimus tai oral history, nostaa myös mikrohistoria tutkimuksen kohteeksi ryhmät, jotka aikaisemmin eivät ole kuuluneet historian tutkimuksen kohderyhmiin. Mikrohistorialliseen tutkimukseen läheisesti liittyvästä mentaliteettien historiasta taas on tullut useiden toisistaan alunperin etäällä olleiden tieteenalojen, kuten aatehistorian ja sosiaalishistorian, kiinnostuksen kohde.⁶⁷ Mentaliteettihistoriassa kansaa ja perinnettä lähestytään erilaisten intressien kokonaisuutena, jonka tarkasteluun ei riitä yksi kaiken kattava näkökulma, vaan eri lähestymistapojen avulla halutaan kritisoida yhtä ennalta asetettua totuutta.⁶⁸ Myös tämä arkielämän historian tutkimus on saanut rinnalleen historialiikkeen, jonka tavoitteena on tiedon tuottamisen lisäksi laajentaa tutkimuksen tekemistä perinteisten tutkijapiirien ulkopuolelle.⁶⁹

Keskeistä mikrohistoriallisessa näkökulmassa on massojen näkeminen yksilöinä, ajattelevina ja toimivina rationaalisina ihmisinä, ei vain joukkoina, joita ylemmät ryhmät hallinnoivat ja sivistivät. Näkökulma haastaa tutkijan muodostamaan kokonaisvaltaista kuvaa tutkimuskohteestaan lähestymällä aktiivista, toimivaa subjektia.⁷⁰ Tämä on mahdollista käyttämällä lähteiden tarkas-

telussa lukutapaa, jossa lähteiden määrä ei ole ratkaiseva, vaan niiden niin sanottu lähiluku. Vaikutteita mikrohistorialliseen johtolankojen etsimiseen perustuvaan tutkimukseen on saatu taidehistoriasta, psykoanalyysistä, kriminologiasta ja antropologiasta.⁷¹ Mikrohistoriallisten tapahtumien tarkastelun yhtenä tavoitteena on varmojen totuuksien kyseenalaistaminen ja – toisinaan – vääräksi osoittaminen. Yksittäiset tapahtumat eivät ole tutkimuksellinen itseisarvo, vaan niiden kautta pystytään yhtäältä analysoimaan laajempien historiallisten tendenssien kehitystä ja toisaalta löytämään uusia vivahteita aikaisemmin yksipuolisesti tulkittuihin ajanjaksoihin.⁷² Yksityisestä pyritään yleiseen. Konkreettisten tapahtumien tarkastelu mahdollistaa uusien asiayhteyksien sekä historian ja yhteiskunnan eri tasojen risteyksien havaitsemisen. Samalla historia ymmärretään enemmän inhimillisenä toimintana kuin ”rakenteina”.⁷³ Mikrohistoriallinen näkökulma ei kuitenkaan tarkoita tutkimuksen keskittymistä merkitykseltään vähäisiin tai yksittäisiin ilmiöihin – joskin se voi olla sitäkin – vaan kyse on ennemminkin mikroskooppisen analyytisestä lähestymistavasta, jonka avulla voidaan tarkastella historian ilmiöitä eri toimijoiden välisenä vuorovaikutussuhteena.⁷⁴ Kontekstin riittävä huomiointi estää historiankirjoituksen fragmentoitumisen.⁷⁵

Mikrohistoriallisessa tutkimuksessa otetaan huomioon ajan erilaiset nopeudet. Lyhytkestoinen tapahtuma yhdistetään pitkäaikaiseen historialliseen rakenteeseen, jolloin voidaan paljastaa muutoin näkymättömiä rakenteita. Tämä historiallisen ajan käsitteen monimuotoisuus onkin ollut yksi tutkimussuuntausta vastaan esitetyistä pääasiallisista kritiikin aiheista. Muutoin on keskustelua herättänyt kysymys alimpien luokkien rationaalisesta käyttäytymisestä ja kokeellisuus tavassa rakentaa historiallista kertomusta.⁷⁶ On myös syytä kysyä, voivatko yksittäiset tapahtumasarjat paljastaa tapahtuma-ajankohdastaan laajempaa tietoa vai onko niiden myötä vaarassa muodostua uusia yksipuolisia tulkintoja.⁷⁷

Perinteentutkijan näkökulmasta saattaa vaikuttaa, ettei näissä historian tutkimuksen kohderyhmää laajentavissa lähestymistavoissa ole tieteenalalle mitään uutta.⁷⁸ ”Massat” ovat aina olleet kansatieteellisen tutkimuksen kohderyhmänä ja tutkimuksen laajentaminen akateemisten piirien ulkopuolelle osa sen tutkimustraditiota. Jo vuosisadan vaihteen kotiseuduntutkimuksella oli demokratisoiva toimintaohje, jonka mukaan tutkimusta ei tullut jättää vain lukeneiston yksinoikeudeksi, vaan kansanvaltaisesti levittää se koko väestön harastukseksi.⁷⁹ Kyse ei kuitenkaan ole ainoastaan uusien kohderyhmien löytämisestä tai yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta, vaan tavasta löytää uusia syy – seuraus -suhteita. Tästä lähtökohdasta myös kansatieteestä löydettiin 1980-luvulle tultaessa omat näkymättömät pisteet, joita lähdettiin paljastamaan kulttuurianalyysin keinoin.

Kansatieteen kulttuurianalyttisen tutkimussuuntauksen edustajat haluavat nähdä maailmankuvan ja toiminnan muotoutumisen nimenomaan yksilön nä-

kökulmasta. Kulttuurianalyysi ei kuitenkaan tarkoita pelkkää yksityiskohtien analyysiä, vaan yksityiskohtien muodostaman sisäisen yhteyden etsimistä. Näkökulmat yksittäisestä yleiseen ja yleisestä yksittäiseen vaihtelevat kokonaiskuvan muodostamiseksi.⁸⁰ Keskustelun kulttuurianalyysin mahdollisuuksista ja vaaroista herätti ruotsalaisten etnologien Jonas Frykmanin ja Orvar Löfgrenin 1970-luvun lopussa ilmestynyt tutkimus ”Den kultiverade människan”, jossa ideologian ja arkielämän suhdetta tarkastelemalla pyrittiin kuvaamaan 1800-luvun uuden porvarillisen elämänmuodon syntymistä, omaksumista ja yhteiskunnallista merkitystä.⁸¹ Myöhemmin Löfgren kehitti kulttuurianalyyttiläisen tutkimusotteen metodeja yhdessä Billy Ehnin kanssa teoksessa ”Kulturanalys”.⁸²

Ehn ja Löfgren luonnehtivat etnologista tutkimusta sille neljällä tyypillisellä ominaispiirteellä. Ensinnäkin etnologialle on tyypillistä kuvaava traditio. Se pyrkii yksityiskohtia myöten dokumentoimaan kaiken jokapäiväiseen, arkeen kuuluvan. Toiseksi tutkimus yhdistää nykypäivän analyysin ja historiallisen rekonstruoinnin. Kolmantena Ehn ja Löfgren mainitsevat kiinnostuksen tradition muodostamiseen ja säilyttämiseen. Tutkimusmateriaalina käytetään kirjallisten ja suullisten lähteiden lisäksi materiaalista miljöötä ja muuta ei-verbaalista kommunikaatiota. Neljäntenä ominaispiirteenä etnologialla on kiinnostus monimuotoisen yhteiskunnan kulttuurisen jakautumisen analyysiin. Kiinnostus alakulttuureihin, kulttuuriseen hallitsevuuteen, kilpailuun ja vastakkain asettamiseen ovat jatkoa perinteisille tutkimuskohteille, kuten kansankulttuurin ja eliittikulttuurin suhteelle tai keskusjohtoisuuden ja paikallisen käytännön eroille.⁸³

Näiden perinteisten lähtökohtien rinnalle on kulttuurianalyysin muodossa tuotu vaikutteita useasta eri lähteestä, mikä on myöhemmässä kulttuurianalyysisessä tutkimuksessa johtanut varsin laajaan käsitteen käyttöön.⁸⁴ Kulttuurianalyysillä on laajemmin viitattu muun muassa tutkimukseen, jossa pyrkimyksenä on yksilöllisten kokemusten ja merkitysten esiin tuominen.⁸⁵ Kiinnostus arkielämän ideologisiin merkityksiin sekä yksilön tietoisuuden ja yhteiskunnan rakenteiden väliseen suhteeseen on kulttuurianalyysisessä tutkimuksessa omaksuttu uudemman marxilaisen yhteiskuntahistorian, muun muassa E. P. Thompsonin, vaikutuksesta.⁸⁶ Toinen merkittävä näkökulman vaikuttajaryhmä on sosiaaliantropologia, amerikkalainen symboliantropologia ja sen taustalla vaikuttaneet ranskalaiset mentaliteettihistorioitsijat ja filosofit, kuten Norbert Elias ja Michel Foucault. Antropologeilta kansatieteen tulisi kulttuurianalyyttiläisen näkökulman mukaan omaksua muun muassa heidän suhtautumistapansa tutkittavaan kulttuuriin. Empiirisesti havaittavien ilmiöiden taustalta on mahdollista löytää kätkeytyjä merkityksiä, jotka paljastuvat, kun tutkimuksessa päästään totuttuja kulttuurisia malleja syvemmälle. Kuten antropologiassa, myös kulttuurianalyysisessä kansatieteessä tulisi tutkijan etäännyttää itsensä tutuista, jokapäiväisistä kulttuurin ilmiöistä. Näiden totutut mer-

kitykset ohittamalla hän voi selvittää kulttuurin rakenteita ja yhteisön perustavia arvoja: yksilön ja yhteisön tapaa ymmärtää, kategorisoida ja luokitella ympäristöään suhteessa yhteisön sosiaalisiin olosuhteisiin.⁸⁷ Tällainen syväanalyysi merkitsee muutosta myös kansatieteen tavoitteissa: kulttuurin yksittäisten ilmiöiden selvittämisestä pyritään siirtymään sen yleisten periaatteiden ymmärtämiseen.⁸⁸

Kulttuurin ja yhteiskunnan dialektisen suhteen ymmärtäminen on yksi kulttuurianalyysin perimmäisiä lähtökohtia ja tavoitteita. Kulttuuri on olennainen osa yhteiskunnan aineellista ympäristöä ja sosiaalisia instituutioita. Ennen kaikkea se on kuitenkin väline, jonka avulla ympäröivää maailmaa tulkitaan ja ymmärretään.⁸⁹ Vaikka kulttuurianalyysin avulla pyritään selvittämään yleisiä kulttuurin muotoihin vaikuttavia rakenteita, on kulttuuri jatkuvan muutoksen kohteena ja näin ollen dynaaminen tutkimuskohde. Se tuotetaan, sitä käytetään ja muutetaan tietyn yhteiskuntarakenteen sisällä.⁹⁰ Tämä näkökulma edellyttää kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen nivomista yhteen.⁹¹

Kulttuurianalyttistä tutkimusotetta on kritisoitu vaatimuksesta, jonka mukaan tutkijan luova kyky tehdä tulkintoja aineistonsa pohjalta on yksi lähestymistavan perustoista. Tämän on nähty korostavan liikaa tutkijan henkilökohtaisia ominaisuuksia ja taiteellista luovuutta.⁹² Kulttuurianalyysissä toisinaan käytetty fenomenologinen metodi, jonka avulla käyttäytymistä ohjaavia kulttuurin koodeja pyritään selvittämään puhdasta, ajallisista ja paikallisista ominaisuuksista irrotettua ilmiötä tarkastelemalla, on toinen arvostelun kohde. Vaikka tämän menetelmän kautta halutaan paljastaa näkymättömiä kulttuurin rakenteita, on ongelmana pidetty yhteyden katoamista konkreettiseen todellisuuteen ja ilmiön historialliseen kontekstiin.⁹³ Ilman riittävää empiiristä perustaa on analyysin katsottu jäävän irralliseksi yhteyksistään, jolloin analyysin kohteiden yleisestä merkityksestä ei voida olla varmoja.⁹⁴

Kulttuurianalyttisellä kansatieteellä ja mikrohistoriallisella historian tutkimuksella näyttää olevan hyvin samantapaiset tavoitteet ja menetelmät, ja myös niihin kohdistettu kritiikki on osittain yhteneväistä. Molemmissa tutkimussuuntauksissa on tutkimuksen kohteena ”massat”, joukot, jotka yleensä on jätetty perinteisen historiankirjoituksen ulkopuolelle. Molemmat näkökulmat korostavat myös kokemusten tarkastelua yksilön näkökulmasta. Yksilön kokemusten kautta pyritään kuitenkin luomaan näkemys joukkoja yhdistävästä arvo- ja aatemaailmasta. Historiankirjoituksen aate- ja kulttuurihistorialliset rakenteet kyseenalaistetaan ja niitä tarkastellaan uudelleen arkielämän, yksittäisten tapahtumien tai merkittäviksi koettujen symbolien avulla.

Mikä on kansatieteellisen tutkimuksen rooli, kun tutkimuskohteena on järjestö, jonka toiminta ei pysähdy puhtaasti aineelliseen toimintaan, vaan joka pyrkii avoimesti vaikuttamaan jäsenistönsä ja sen kautta koko yhteiskunnan henkiseen tilaan? Lottatoiminta on ollut ”näkymätön piste” niin naistutkimuksen, aatteellisen paikallistason toiminnan kuin kansallisuusaatteen kult-

tuuristen ulottuvuuksien tutkimuksen kannalta. Nyt käsillä olevassa tutkimuksessa keskitytään ennen kaikkea paikallisten toimintamuotojen selvittämiseen ja näiden suhteuttamiseen sekä valtakunnallisen järjestön päämääriin että yhteiskunnalliseen arvomaailmaan yleensä. Lottatoiminnassa voidaan löytää sen eri järjestäytymisen vaiheissa sekä makrotason ilmiöistä saatuja impulsseja että pyrkimystä oman kulttuurisen kokonaisuuden muodostamiseen. Jotta lottatoiminnan merkityksestä suomalaisessa yhteiskunnassa voitaisiin saada mahdollisimman täydellinen kokonaiskuva, on tutkimuksessa otettu huomioon kulttuurianalyttisessä tutkimuksessa korostettu yksityisen ja yleisen välinen vuorovaikutussuhde. Tutkimuksen pääkohteena ovat yksittäiset lottat ja pienet lottayhteisöt, jotka nähdään yhtäältä arvojen heijastajina ja toisaalta rationaalisina, valintoja tekevinä toimijoina, jotka luovat aktiivisesti omaa arvomaailmaansa.

Lottien käytännön toiminnan tarkastelu johtaa syvempien arvorakenteiden selvittämiseen: yhteisöllinen toiminta nähdään yhteisön arvojen ja uskomusten heijastumana. Tutkimuksessa noudatetaan rakenteellisesti perinteistä kansatieteellistä yhtiötoiminnan tutkimuskaavaa seuraten aatteen ja toiminnan syntyä sekä toiminnan kehitystä. Siinä seuraavat toisiaan yhdistysten perustaminen, tarkoitus, ”osakkuus”, toiminta ja päämäärä. Tämän kuvailevan tutkimusotteen avulla tähdätään kulttuuriympäristön löytämiseen – ympäristön, joka nähdään osana laajempaa yhteiskunnallista kehitystä.

Kulttuurintutkimuksessa, erityisesti aatteellista toimintaa käsittelevissä tutkimuksissa, edellytetään nykyisin tutkijan oman roolin arviointia suhteessa tutkimuskohteeseensa. Näin katsotaan pystyttävän arvioimaan tutkimuksen taustalla mahdollisesti vaikuttaneita tekijöitä. Itse kuulun 60-luvulla syntyneenä ikäpolveen, jolle jokin tietty suhde tai asennoituminen lottatoimintaan ei ole itsestäänselvyys. Päinvastoin, se on kohdallani syntynyt vasta tutkimustyön kautta. Vaikka lähiomaisissanikin on lottajärjestöön kuuluneita, ei lottatyö ole noussut esille ennen 90-luvulla käytyä julkista keskustelua. Lapsena en myöskään kiinnittänyt huomiota lottien 60- ja 70-luvulla kokemaan arvosteluun. Kun 80-luvulla toiminta tunnuttiin vielä vaiettavan unohduksiin, ei henkilökohtaista suhdetta tutkimuskohteeseen ole voinut syntyä. Sen sijaan tutkimuksen lähestymistapaan on varmasti vaikuttanut oma lapsuuden- ja nuoruudenvuosien harrastukseni partiojärjestössä. Tällä en niinkään viittaa tiettyyn aatteelliseen asennoitumiseen, vaan kokemukseen aatteellisessa järjestössä toimimisesta. Jokainen järjestötoimintaan osallistunut tietää, että arjen todellisuus yhdistystoiminnassa on merkittävästi moniulotteisempi kuin järjestön viralliset linjaukset tai kannanotot koskaan voivat tai haluavat aktiivisesti tuoda esille. Samalla olen oppinut arvostamaan vapaaehtoisessa työssä ennen kaikkea niitä, jotka toimivat järjestöorganisaatiossa sillä tasolla, jossa todellinen käytännön, aatetta toteuttava työ tehdään. Tämä tausta heijastuu tutkimukseni kysymyksenasettelussa.

Käsitteet

Tutkimuksessa lottatoiminta nähdään osana kansankulttuuria. Termit kulttuuri ja kansankulttuuri ovat yhtäältä niiden käytön yleistymisen ja toisaalta myös kansankulttuurin tutkimusalueen laajentumisen myötä saaneet toisistaan poikkeavia painotuksia ja arvolatauksia. Järjestötoiminnan kansatieteellistä tutkimusta palvelee parhaiten niin kutsuttu generatiivinen kulttuurinkäsite, jossa varsinaisen kulttuurin muodostaa yhteisön ja sen jäsenten tieto- ja arvostustaso. Tämä luo perustan materiaalisille kulttuurin tuotteille. Generatiivisen kulttuurinkäsitteen avulla pyritään paljastamaan kulttuuristen prosessien kerrokset ja niiden väliset suhteet.⁹⁵ Kulttuuri nähdään osana historiallista kehitystä, ei itsenäisenä, muista riippumattomana voimana. Ryhmät ja luokat luovat omat kokemusmaailmansa, joiden välillä käydään kilpailua siitä, kenen moraalikoodit ja maailmankatsomukset muodostuvat yhteisöissä hallitseviksi.⁹⁶ Kulttuurianalyttisessä tutkimuksessa kulttuurin piiloisten rakenteiden selvittäminen ei kuitenkaan ole itsetarkoitus, vaan ne pyritään liittämään arkielämän havaittavaan kulttuurin tasoon. Kulttuuriset arvot ja aatteet ovat osa jokapäiväistä toimintaa. Näin näennäisesti yksinkertaisten rituaalien kautta pystytään selvittämään maailmankuvan muotoutumisen prosesseja. Kulttuuri muodostuu ryhmän jakamasta kokemus- ja arvomaailmasta.⁹⁷

Tutkimuksen näkökulman valintaan liittyy myös keskustelu, jota on käyty vuoden 1918 tapahtumista ja sodan nimestä. "Tosin kapinasta asti oli olemassa 'suojeluskuntanaiset', vaikka ei virallisena yhdistyksenä", kerrotaan Sääksmäen paikallisosaston vuosikertomuksessa vuodelta 1922.⁹⁸ Lottaosastojen pöytäkirjoissa kirjoitetaan vuoden 1918 sodasta muun muassa kapinana, vapaus-sotana ja vapaustaisteluna. Vaikka tutkimuksen varsinaiseen aikarajaukseen ei vapaussodan aika kuulu, tulevat vuoden 1918 tapahtumat toisinaan esille paikallisosastojen toimintaa kuvattaessa niin varsinaisten toimintamuotojen esittelyssä kuin lottien esittämässä perusteluissa tulevaisuudensuunnitelmilleen. Jo monien termien esiintyminen lottien omassa kielenkäytössä pakottaa pohtimaan oikeaa nimitystä vuoden 1918 tapahtumille, joille ei vielä lähinnä historioitsijoiden käymässä keskustelussa ole löydetty yksiselitteisen "oikeaa" termiä. Ongelmana on ollut sodan osapuolien sitoutuminen eri tulkinnan sisältäviin vapaussota- ja luokkasota-projektioihin. On myös esitetty, että tapahtumasarja on ollut niin monipuolinen, ettei sille ole mahdollista antaa yhtä kuvaavaa nimeä.⁹⁹

Sisällissota-termin puolesta on ottanut voimakkaasti kantaa muun muassa Heikki Ylikangas. Se on hänen mukaansa tutkimuksen tarkoituksiin muodollisesti kelvollisin. Neutraalina terminä se väittää ainoastaan, että "taistelevat osapuolet ovat pääosin kotimaisia ja että kiistan kohteena on valta maassa". Samalla käsite mahdollistaa myös muiden kuin kotimaisten osapuolien osallistumisen tapahtumiin. Vapaussota-termi sen sijaan on hänen mukaansa tul-

lut käyttöön ennen kaikkea valkoisen puolen propagandatarkoituksissa jo sodan aikana helpottamaan valkoisen puolen rekrytointia.¹⁰⁰

Neutraalin, kaikki tapahtumien erilaiset nyanssit huomioivan termin etsimiselle on tieteellisessä tutkimuksessa olemassa myös toinen vaihtoehto, joka sopii erityisesti kansatieteelliseen tutkimukseen, jossa paneudutaan tietyn ryhmän elinpiiriin. Tämän näkökulman mukaan voidaan pitää luontevana ottaa käyttöön tutkittavan ryhmän itsensä käyttämä termi tutkittavasta asiasta. Tämä periaate voidaan johtaa sekä aineellisesta että sosiaalisesta kulttuurin tutkimuksesta koskemaan myös historiallisten tapahtumien nimeämistä. Esimerkkinä tällaisesta terminologian käytöstä ovat Juhani U. E. Lehtosen kansatieteelliset tutkimukset, joissa vuoden 1918 tapahtumien nimeksi on valittu "vapaussota" tutkimuksen kohderyhmän käyttämän nimityksen mukaisesti.¹⁰¹

Vastaavaan termin valintaan viittaa myös Ulla-Maija Peltosen työväen muistelukerronnan muotoutumista käsittelevän folkloristiikan alaan kuuluvan väitöskirjan nimi "Punakapinan muistot". Nimi on osoitus tutkimuksen tavoitteista: pyrkimyksenä ei ole selvittää, mitä todella tapahtui, vaan miten työväestö on "pyrkinyt rakentamaan omaa historiaa eletyistä tapahtumista ja kerrotusta perinteestä". Vuoden 1918 tapahtumien terminologiaa selvittäessään Peltonen toteaa kapina-nimityksen olleen harvinainen tutkijoiden ja tiedotusvälineiden käytössä, mutta yleinen kansan keskuudessa. Termiin sisältyvät sekä tulkinnat sisällissodasta että vallankumouksesta. "Jos nimeen lisätään vielä etuliite punakapina, eivät tulkinnan painopisteet jää epäselviksi", Peltonen toteaa.¹⁰²

Vaikka on esitetty, että paikallisella tasolla käytettyä yhtä itseoikeutettua vuoden 1918 tapahtumia kuvaavaa termiä ei voida löytää,¹⁰³ olen valinnut tutkimuksessa käytettäväksi termin "vapaussota". Vuoden 1918 sotaa kutsuttiin sen päätyttyä sekä pohjoisen että etelän lehdissä kansalais-, sisällis- ja vapaussodaksi sekä vapaustaisteluksi. Turo Mannisen mukaan senaatin propaganda, Itä-Karjalan kysymys ja ruotsalaisten esittämien luokkataistelutulkintojen torjuminen johti valkoisen Suomen lehtiä käyttämään nimitystä vapaustaistelu tai vapaussota.¹⁰⁴ Tutkimuksen näkökulma, jossa pureudutaan nimenomaan lottien sisäiseen arvomaailmaan, edellyttää myös siihen kuuluneen terminologian sisäistämistä. 1920-luvun kuluessa lottien kirjoituksissa termi "vapaussota" tuli yleiseksi. Lisäksi termiä käytetään tutkimuksessa ennen kaikkea primaarisen aineiston esittelyssä, jolloin tutkimuksellisesti neutraalimman termin valinta saattaisi johtaa sisäisiin ristiriitaisuuksiin. Lotat avustivat vapaussodan invalideja, eivät sisällissodan invalideja, ja lotat hoitivat vapaussodassa kaatuneiden sankarihautoja, eivät sisällissodassa kaatuneiden hautoja.

1.3. Tutkimuskohteen rajausta ja lähdeaineisto

Aika ja paikka

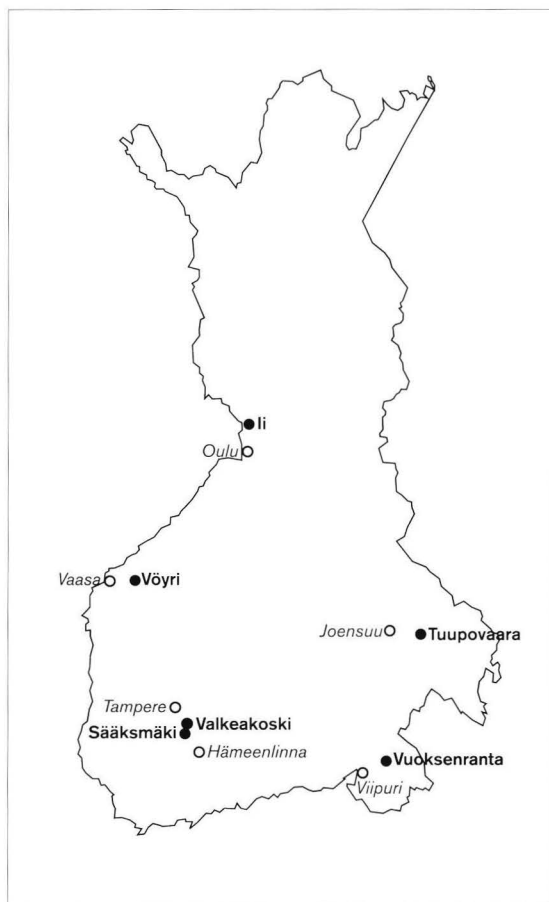
Tutkimuksen lähdeaineisto on siten kiinteässä yhteydessä tutkimuksen rajaukseen, että ennen varsinaiseen aineiston esittelyyn siirtymistä on syytä käsitellä niitä rajoituksia, joita tutkimuskohteen suhteen on tehty. Ensinnäkin tutkimus on rajattu koskemaan ainoastaan rauhanaikaista lottatoimintaa. Tutkimuksessa käytetty primaarinen lähdeaineisto alkaa vuodesta 1919, jolloin ensimmäinen tutkittavista paikallisosastoista perustettiin. Tutkimus päättyy talvisodan alkuun 30.11.1939, joten ylimääräisten harjoitusten aika muuttuvine toimintoineen on vielä sisällytetty tutkittavaan ajanjaksoon. Rajausta saattaa hämmentää monia lottatyössä mukana olleita: katsotaanhan lottien usein joutuneen varsinaiseen työhönsä vasta sodan kriisitehtävissä. Kansatieteellisen kysymyksenasettelun kannalta on kuitenkin yhtä mielenkiintoista tutkia arkipäiväisempää rauhanaikaista lottatyötä, jolloin toiminnan perusteet niin käytännön kuin aatteen tasolla juurrutettiin jäsenistöön, kuin sota-ajan poikkeusolosuhteita. Tutkimuksen kohteena on nimenomaan järjestötoiminnan yhteiskunnallinen merkitys yksilö- ja yhteisötasolla, ei niinkään valtiollisen historian vaikuttajana. Käytännön lottatyön kannalta ei rauhanaikaista toimintaa kuitenkaan voida sivuuttaa sodanaikaista toimintaa vähempiarvoisena: ilman kahta vuosikymmentä kestänyttä lottajärjestön rakentamista olisi kriisin kohdatessa tuskin kyetty yhtä tehokkaaseen toimintaan kuin mihin talvisodan syttyessä pystyttiin. On myös syytä muistaa, että lottatoiminta ei ollut ensisijaisesti varautumista sotaan, vaan kasvamista ja kasvattamista isänmaallisuuteen, joten sota-ajan toimintaa ei voida pitää rauhanaikaista toimintaa ”aidompana”. Lisäksi tutkimuksen näkökulman liikkuessa pääasiallisesti paikallisella tasolla on luontevaa lopettaa tutkimus ajankohtaan, jolloin näkyvä osa toimintaa siirtyi tutkittavilta paikkakunnilta rintama- ja sotatoimialueille.

Toinen merkittävä rajausta on tutkittavien paikallisosastojen valinta maaseudulta. Kun tutkimuksen tavoitteena on selvittää aatteellisen järjestön merkitystä erityisesti paikallisella tasolla, on perusteltua ottaa tutkimuskohteiksi paikkakunnat, joissa toiminnan merkitystä voidaan tutkia suhteessa koko paikallisyhteisöön. Nyt tutkittavien paikallisosastojen merkitys on ollut omilla paikkakunnillaan toimintamahdollisuuksien tarjoajana keskeinen. Erityisesti maaseutupaikkakunnilla, joissa ei voimavaroja riittänyt useamman yhdistyksen toimintaan, on niin suojeluskunta- kuin lottatoiminnan asema ollut merkittävä.¹⁰⁵ Tutkittavien osastojen määrä on täytynyt pitää suhteellisen pienenä, jotta niiden toiminta on voitu käsitellä mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Mi-

tä laajemmaksi tutkimusaineistoa kasvattaa, sitä hankalampaa on saada esille toiminnan yksityiskohtia ja niiden sävyjä. Kaupungeissa toimineiden lottaosastojen sisällyttäminen tutkimukseen olisi lisännyt kohteiden määrää siinä määrin, että tutkimuksen näkökulmaa olisi täytynyt muuttaa yleisemmälle tasolle. Rajausta puoltaa osaltaan myös suomalaisen yhteiskunnan maaseutupainotteisuus tutkittavana ajanjaksona. Vuonna 1920 oli Suomessa ainoastaan 38 kaupunkia. Jos laskuihin otetaan kaupunkien lisäksi mukaan myös kauppalat, taajamat ja teollisuuspaikkakunnat, asui suomalaisista ainoastaan noin neljäsosa kaupungeissa.¹⁰⁶ Mielenkiintoista olisi kuitenkin jatkossa selvittää, poikkesivatko paikallisosastojen toiminnalliset painotukset merkittävästi kaupunki- ja maaseutupaikkakuntien välillä.

Viimeisenä vaiheena tutkimuskohteen rajauksessa on ollut tutkittavien paikallisosastojen valinta. Vuonna 1938 kuului Lotta Svärd -järjestöön 691 paikallisosastoa.¹⁰⁷ Tutkimukseen valitut kuusi paikkakuntaa edustavat siis vajaata prosenttia koko paikallisesta toiminnan kentästä. Tämä merkitsee kvalitatiivista tutkimusotetta, jossa tutkimuskohteet edustavat erilaisia toiminnan lähtökohtia ja olosuhteita. Tutkittavia paikallisosastoja ei ole valittu piiriään parhaiten edustavana tai toimintamuodoiltaan yleisimpänä, vaan kohteiksi on haluttu löytää osastoja mahdollisimman erilaisista maantieteellisistä, historiallisista, kulttuurisista ja taloudellisista olosuhteista. Viime kädessä on tutkimuskohteiden valintaan vaikuttanut myös aineiston saatavuus. Kun lähtökohdaksi asetetaan mahdollisimman täydellisen arkistoaineiston löytyminen koko tutkittavalta toiminta-ajalta, supistuvat valinnan mahdollisuudet huomattavasti. Vaikka Sota-arkiston kokoelmista löytyy satojen paikallisosastojen arkistoaineistoa, on useimpien osastojen kohdalla materiaali säilynyt ainoastaan osittain. Jotta tulokset paikallisosastojen toiminnasta eivät tutkimuksessa jäisi irrallisiksi ilmiöiksi ilman vertailukohdetta, on tutkimukseen liitetty myös tilastollista tietoa niiden piirien toiminnasta, joista tutkittavat paikallisosastot on valittu.

Koska varsinaiseen valtakunnalliseen tai piiritason edustavuuteen ei tutkimuksessa pyritä, löytyvät perustelut valituille tutkimuskohteille niiden itenäisistä ominaisuuksista. Valintoja ei ole ohjannut myöskään maantieteellinen kattavuus, vaan valintaperusteena on käytetty kansatieteen jakoa kulttuurialueisiin. Valitut osastot Ii, Vöyri, Sääksmäki, Valkeakoski, Tuupovaara ja Vuoksenranta edustavat paitsi yksittäisiä lottia ja lottayhdistyksiä myös tiettyjen olosuhteiden kokoonpanoa, joita erittelemällä pystytään selvittämään toiminnan luonteeseen ja laatuun vaikuttaneita tekijöitä myös yleisellä tasolla. Seuraavassa paikkakuntien esittelyssä on nostettu esiin niitä alueille tyyppisiä ominaisuuksia, joilla on merkitystä myös paikallisen lottatoiminnan muotoutumisen ymmärtämisessä. Paikkakunnat esitellään maantieteellisessä järjestyksessä luoteesta kaakkoon. (Kartta 1) Myöhemmin paikallisosastojen toimintaa esiteltäessä paikkakunnat nostetaan esille siinä järjestyksessä, jossa

Kartta 1. Tutkittavien paikallisosastojen (●) sijainti.

tutkittavat ilmiöt on niissä omaksuttu osaksi toimintaa.

Tutkimuksen pohjoisin tutkimuskohde on Iijoen suussa sijaitseva **Ii**. ”Laakeaksi on Luoja Pohjanmaan luonut, paikoin liiankin matalaksi - - Iiläiset maisemat ovat kuitenkin aivan toista: vihreää ja vehmeää, metsän tuoretta tuoksua ja keskellä mahtavan Iijoen kirkas kimallus”,¹⁰⁸ kuvaili Kalevan toimittaja tutkimuskohdetta vuonna 1930. Kansankulttuurisesti Ii kuuluu jo Pohjois-Suomeen.¹⁰⁹ Alueen kolme tärkeintä elinkeinoa olivat 30-luvulla maanviljelys, kalastus ja metsätalous, joskin maanviljelyksen koettiin olevan paikkakunnalla vielä kehittymätöntä.¹¹⁰ Ongelmia tuotti myös kalastuksen ja metsätalouden töiden yhteensovittaminen. Puutavaran uitto oli 1800-luvun lopulta alkaen alkanut haitata lohenpyyntiä samanaikaisesti, kun lohypadot vaikeuttivat uittoa.¹¹¹ Työskentely kotitilalla, karjanhoito, kalastus ja metsäkäyttö sekä metsätyö ja uitto muodostivat kokonaisuuden, jonka varassa jokivarsien asukkaat Pohjois-Suomessa kokosivat elantonsa pitkälle 1900-luvun puoliväliin.¹¹² Itsenäisiä tiloja oli paikkakunnalla 1920-luvun puolivälissä noin 600 ja vuokratiloja noin 200.¹¹³ Väkiluku oli Suur-Iin alueella kasvanut tasaisesti aina 1920-

Iin elinkeinoihin vaikutti paikkakunnan läpi virtaava Iijoki. Maanviljelyksen ohella tarjosi ansiomahdollisuuksia metsätalous ja kalastus. Iin Hamina 1900-luvun alussa. Iin kotiseutuarkisto: Pentti Luukkosen arkisto.

luvulle tultaessa, jolloin kaupunkeihin ja teollisuuspaikkakunnille muutto voimistui. Iissä asukkaita oli vuonna 1925 noin 4 000 henkeä.¹¹⁴ Paikkakunnan erityispiirteistä on syytä mainita vielä uskonto: 1800-luvulla oli listä tullut osa herännäisyyden ja erityisesti lestadiolaisuuden kannatusaluetta.¹¹⁵

Vapaussodassa Ii sijaitsi kaukana sotatoimialueelta ja paikkakunnan sisäiset ristiriidat käsiteltiin suhteellisen rauhanomaisesti. Kun Iin kuntakokouksen ja työläisten väliset neuvottelut päättyivät helmikuussa 1918 ratkaisemattomina ja yleisen asevelvollisuuden toimeenpano alkoi, pakeni paikkakunnalta joitakin punaisia. Muutoin paikkakunnan punaisia pidettiin vangittuina työväentalossa aina toukokuun lopulle. Miestappiot jäivät vähäisiksi: kuusi illäistä valkoisten puolella taistellutta sai surmansa taisteluissa.¹¹⁶ Poliittisesti Oulun lääni oli niin 1920- kuin 1930-luvulla Maalaisliiton kannatusaluetta.¹¹⁷ Vuoden 1927 eduskuntavaaleissa suurimman kannatuksen sai Iissä kuitenkin Sosialistinen työväen ja pienviljelijäin puolue, joskin vuoden 1933 vaaleissa oli Maalaisliitolla myös Iissä vakain kannatus.¹¹⁸ – Oulun piiriin kuulunut Iin Lotta Svärd -paikallisosasto perustettiin maaliskuussa 1920.

Tutkimuksen toinen kohde on **Vöyri** ruotsinkieliseltä Etelä-Pohjanmaalta. Vuonna 1930 oli paikkakunnan runsaasta 8 000 asukkaasta suomenkielisiä noin 800. Vanha merenpohja on muodostanut paikkakunnan maanviljelykselle hedelmällisen perustan, jonka turvin Vöyristä on tullut yksi alueen taloudellisista keskuksista. Elinkeinojen suhteen elettiin Vöyrissä vuosisadan alussa innovatiivista vaihetta. Perinteisen maa- ja metsätalouden ohella harjoitettiin paikkakunnalla muun muassa monipuolista kotieläintuotantoa, turkistarhausta ja hyötykasvien viljelyä. Lisäksi paikkakunnalla oli jonkin verran pienteollisuutta.¹¹⁹

Vapaussodan tapahtumia Vöyrissä hallitsi sotakoulun perustaminen paik-

Eteläpohjanmaalaisen Vöyriin pääelinkeinona oli 1920- ja 1930-luvulla monipuolinen maatalous. Museovirasto.

kakunnalle tammikuussa 1918. Vöyriissä koulutettiin miehiä sodan johtotehtäviin aina huhtikuuhun asti. Kutsuntojen myötä lähti paikkakunnalta rintamalle noin 600 miestä, joskin vöyriiläisiä miehiä oli osallistunut jo Oulun valtaukseseen. Valkoisten puolella kaatui vapaussodan aikana neljä vöyriiläistä miestä.¹²⁰ Vöyri kuului Vaasan pohjoiseen vaalipiiriin, jossa Ruotsalaisen kansanpuolueen kannatus nousi 1930-luvulla yli 35 prosentin.¹²¹ Myös Vöyriissä annettiin noin 2 500 hyväksytystä äänestä lähes 2 000 Ruotsalaiselle kansanpuolueelle vuoden 1933 eduskuntavaaleissa.¹²² – Vaasan ruotsinkieliseen lot-tapiiriin kuulunut Vöyriin paikallisosasto perustettiin vuonna 1920.

Hämäläisistä paikkakunnista on tutkimukseen valittu naapuripitäjät Sääksmäki ja Valkeakoski. **Sääksmäki** sijaitsee eteläisellä peltoviljelyalueella ja on perinteisesti ollut maataloudesta elävä pitäjä. Viljelysmaat ovat olleet paikkakunnalla hyviä ja runsaita. Kunnan pinta-alasta oli vuonna 1910 viljeltyä runsas neljännes, mikä ylitti läänin maalaiskuntien keskiarvon. Valkeakosken 1870-luvulla alkanut teollistuminen muutti tilapäisesti alueen elinkeinorakennetta, mutta maatalousvaltaiseksi pitäjäksi Sääksmäki muuttui jälleen vuonna 1923, jolloin Valkeakoski itsenäistyi omaksi kunnakseen. Tehdasyhdyskunnan vaikutus ei kuitenkaan hallinnollisen eron myötä lakannut, vaan vielä 1930-luvulla oli Sääksmäellä kyläkuntia, joista kaikki työmiehet lähtivät Valkeakosken tehtaille töihin.¹²³ Sääksmäen vaurautta kuvaa muun muassa sen asukkaiden

Sääksmäen Huittulaa. Paikkakunnalla asui tutkimusajanjaksona yli 7 000 asukasta. Alueella toimi myös useita lottaosastoja. Museovirasto.

asumisväljyys. Esimerkiksi vuonna 1910 asui paikkakunnalla 1,6 asukasta huonetta kohden. Tätä väljempään keskimääräiseen asumiseen kyettiin vain parissakymmenessä muussa Suomen maalaispitäjässä. Asumisväljyyden selittävät loiseläjien vähyys ja suurten, kuusihuoneisten ja näitä isompien asuntojen suuri määrä.¹²⁴ Kun lukuihin sisällytetään myös Valkeakosken asukkaat, muuttuu alueen asumistiheys huomattavasti: esimerkiksi vuonna 1910 kuului Sääksmäki näin laskien Hämeen läänin tiheimmin asuttujen maalaiskuntien joukkoon. Vuonna 1920 oli Sääksmäellä asukkaita 7 637 henkeä, kymmenen vuotta myöhemmin asukasmäärä oli laskenut 7 280:een. Valkeakosken itsenäistyttyä jäi Sääksmäki pitkäksi ajaksi ilman asutustaajamaa.¹²⁵

Valkeakosken teollistuminen alkoi, kun alueelle perustettiin 1870-luvun alussa puuhiomo ja paperitehdas, joskin se oli ollut merkittävä talouskeskus jo tätäkin aikaisemmin: Valkeakoski oli Hämeen tärkein myllykeskus jo keskiajalla. Vuonna 1880 oli puu- ja metsäteollisuudesta elantonsa saavia Sääksmäen kunnassa ollut ainoastaan 281, kun vastaava luku vuonna 1920 oli jo 2 060. Tehtaan vaikutus näkyi Valkeakoskella lähes kaikilla elämänaloilla. Sen toimesta muun muassa perustettiin kylään ensimmäinen koulu, se teki aloitteen lääkärin palkkaamisesta sekä rakennutti keuhkotautisairaalan. Myös tehdaspaikkakunnan ongelmat olivat alueelle tuttuja. Vuonna 1915 laaditussa mietinnössä todettiin taloryhmien olevan sekaisin rakennettuja ja toisten talojen

Valkeakoskella tehtaan vaikutus näkyi muiden elämäntilanteiden ohella myös lottatoiminnassa. Kuvassa Valkeakoskea vuonna 1928 Valokuvaamo Laguksen kuvaamana. UPM-Kymmene Oyj: Valkeakosken keskusarkisto.

ulkorakennusten sijaitsevan toisten portaiden edessä. Lähekkäin olevien rakennusten katsottiin aiheuttavan palovaaran ja ahtaitten kujien likaisuutta valitettiin. Asukkaita Valkeakoskella oli tuolloin noin 3 550 henkeä. 1930-luvulla nousi asukasluku lähes 3 900:aan.¹²⁶

Vapaussodan aikana olivat sekä Sääksmäki että Valkeakoski sodan alusta alkaen punaisten hallitsemia alueita. Kotitarkastukset sekä elintarvikkeiden ja kuljetuksiin tarvittavien hevosten pakko-otot kuuluivat lähes päivittäin erityisesti Sääksmäen maaseudun asukkaiden elämään helmi – huhtikuun ajan.¹²⁷ Valkeakoskella toimi punakaartissa arviolta noin 800 henkeä, johon sodan loppuvaiheessa kuului noin 100 hengen naiskaarti. Sodan alkukautena ei Valkeakoskella tapahtunut väkivaltaisuuksia tai murhatöitä. Sodanaikainen murhenäytelmä koettiin vasta sen viime päivinä, jolloin 22 valkeakoskelaista työpalvelukseen määrättyä miestä, lähinnä tehtaan virkailijoita, murhattiin. Murhien seurauksena punaisten menetykset sodan jälkeen olivat Valkeakoskella suuret. Sääksmäen seurakunnan luetteloiden mukaan tuomittiin 515 henkilöä vapausrangaistuksiin valtio- ja maanpetoksista, niiden valmistelusta, avunannosta niihin tai muusta vastaavasta syystä. Tuomituita 319 oli Valkeakosken alueelta ja 52 Sääksmäen Kirkonpuolelta. Naisia tuomittujen joukossa oli 46. Henkensä sodan aikana tai sen seurauksena menetti Sääksmäkeläisistä pu-

naisista 300, joista 200 oli Valkeakoskelta. Noin kolmanneksen näistä arvellaan kaatuneen taisteluissa, loppujen tulleen teloitetuksi tai kuolleen vankileirillä. Naisia kuolleiden joukossa oli 40.¹²⁸

Erityisen voimakkaasti sodan kahtiajako näkyi Valkeakoskella, jossa monet perheestään yksin vastuuseen jääneet naiset kärsivät paitsi asemastaan toisen luokan kansalaisena myös vähäisestä toimeentulosta.¹²⁹ Vapausotaa seurannutta jakoa näytetään aletun purkaa paikkakunnalla 20-luvun lopussa. Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat peräänkuuluttivat menneiden hautaamista ja yksimielisyyden löytämistä:

Unohtakaamme kansalaissodan kauhut, antakaamme silloin lyötyjen haavojen arpeutua, katkerien muistojen peittyä unhoituksen hämärään. - - Koskaan emme saa mielestämme päästää maamme itsenäisyyttä, kansamme vapautta, joka on yksi, pyhä omaisuutemme. - - Yksimielisyydessä on Suomen suvun tulevaisuus.¹³⁰

Häme oli tutkimusajanjakson aikana vahvaa Sosiaalidemokraattisen puolueen kannatusaluetta. Vuoden 1933 eduskuntavaaleissa nousi Sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen kannatus Hämeen eteläisessä vaalipiirissä lähes 50 prosenttiin.¹³¹ Vuoden 1933 vaaleissa oli Sääksmäellä voittaja Kansallisen koomuspuolueen ja Isänmaallisen kansanliikkeen muodostama vaaliliitto Sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen hävittäessä 15 äänellä.¹³² Valkeakoskella Sosiaalidemokraattinen työväenpuolue sai runsaat 1 000 ääntä noin 1 400 hyväksytystä äänestä.¹³³

Sääksmäelle Lotta Svärd paikallisosasto perustettiin Kirkonpuolelle vuonna 1922. Valkeakoskelle perustettiin vuoden 1919 alussa Valkeakosken Piirin Suojeluskunnan Naisjärjestö, joka muutti nimensä seuraavana vuonna Pohjois-Sääksmäen Valkeakosken Lotta-Svärd osastoksi. Valkeakosken ja Sääksmäen osastot kuuluivat Pohjois-Hämeen piiriin vuoteen 1940. Vuoden 1941 piiriuudistuksen jälkeen nämä paikallisosastot muuttuivat osaksi Lounais-Hämeen piiriä.

Itä-Suomea tutkimuksessa edustavat Tuupovaara Pohjois-Karjalasta ja Vuoksenranta Kannakselta. ”Kuten jo **Tuupovaaran** nimestäkin voi päätellä, on pitäjä luontonsa puolesta vaaramaisemaa. Pitkinä selännejonoina kulkee pitäjän läpi kaakosta koilliseen pehmeäpiirteisiä vaaroja, joiden rinteitä koivikot taikka sekametsät reunustavat. Näille rinteille on myös asutus joko yksinäistaloina taikka kyläryhminä peltoineen sijoittunut.”¹³⁴ Kyläryhmiä kunnan alueella oli peräti 13,¹³⁵ mikä kertoo asutuksen hajanaisuudesta. Asukkaita Tuupovaarassa oli 30-luvun lopussa noin 4 500 henkeä, joista uskonnoltaan kreikkalaiskatolisia oli kuudesosa.¹³⁶ Viljelypinta-ala on Tuupovaarassa ollut pieni suhteessa sen asukasmäärään. Maanviljelystä tukemaan kehitettiin paikkakunnalla karja- ja metsätaloutta. Luonnonniityt ja vanhat kaskiahot mahdol-

Tuupovaaralle tyypillistä vaaramaisemaa. Asutus kunnassa oli keskittynyt useaan kylään, mikä osaltaan vaikutti lottatoiminnan muotoutumiseen paikkakunnalla. Kuvassa Konnunniemeä 1930-luvulla. Tuupovaaran kulttuuritoimi.

listivat peltopinta-alan niukkuudesta huolimatta karjan pitämisen, ja vaikka metsätilojen kauppoja tehtiin runsaasti, säilyivät metsät yksityisomistajien hallussa paremmin kuin esimerkiksi naapurikunnassa Ilomantsissa.¹³⁷ Teollisuuslaitoksiksi paikkakunnalla laskettiin 30-luvulla ainoastaan useat höyrylä tai vedellä toimineet jauhomyllyt.¹³⁸

Vapaussodan aikana ei Tuupovaarassa tapahtunut vakavia yhteenottoja. Suojeluskunta perustettiin kuntaan vasta helmikuussa 1918 vapaussodan jo alettua. Paikkakunnalla ei toiminut varsinaista punakaartia, joskin joitakin punaisia oli piirisihteerin toimesta koulutettu salaa. On arveltu, että punaisten tappiot lähipaikkakunnilla vaikuttivat osaltaan toiminnan passiivisuuteen. Punakaartiin liittyi 11 tuupovaaralaista miestä, joista kuusi menehtyi ja loput vangittiin. Valkoisten puolelle lähti paikkakunnalta rintamalle 39 vapaaehtoista ja kutsuntojen kautta 123 miestä. Joukosta haavoittui 11 ja kaatui kuusi miestä.¹³⁹ Kuopion itäinen vaalipiiri oli 1930-luvulla Sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen kannatusaluetta, eikä Tuupovaara muodostanut tähän poikkeusta.¹⁴⁰ - Pohjois-Karjalan piiriin kuulunut Lotta Svärd -osasto perustettiin Tuupovaaraan tammikuussa 1920.

Vuoksen selät, aavat suot ja pehmeäpiirteinen maasto luetellaan **Vuoksenrannan** leimallisimmiksi piirteiksi. Vuoksen rannalla Vuoksenan, Räisälän, Kirvun, Antrean ja Äyräpään keskellä sijainnut Vuoksenranta itsenäistyi Ant-

Kylätie Vuoksenrannan Kaskiselässä. Vuoksenranta itsenäistyi omaksi kunnakseen vuonna 1924, ja samana vuonna perustettiin paikkakunnalle myös lottaosasto. Museovirasto.

reasta omaksi kunnakseen vuonna 1924. Asukkaita kunnassa oli 1930-luvulle tultaessa yli 3 500 henkeä.¹⁴¹ Pääelinkeinona paikkakunnalla oli yhdistetty maa- ja metsätalous. Tilat olivat pääasiassa 5–25 hehtaarin suuruisia, ja niiden katsottiin olevan riittävän suuria elannon turvaamiseksi. Varsinaisia suurtiloja tai teollisuuslaitoksia paikkakunnalla ei ollut.¹⁴²

Vapaussodan vaikutus kunnan sisäiseen elämään oli vähäinen. Ristiriitoja ei puhjennut yhteiskunnallisten vastakohtien jäädessä vähäisiksi. Vuoksenranta oli myös maantieteellisesti sotatoimien ulkopuolella, joskin Antrean rintama kulki läheltä: ”Ihmiset vain korkeilta kallioilta seurasivat tykkien ankaraa jyrinää - - . Muuten elämä kulki normaalisti.” Sodassa kaatui neljä valkoisten puolella taistellutta vuoksenrantalaista miestä, minkä lisäksi kahden punaisen tiedetään menehtyneen sodanaikaisissa tapahtumissa.¹⁴³ Viipurin itäinen vaalipiiri oli lähinnä Maalaisliiton kannatusaluetta.¹⁴⁴ Vuoden 1933 vaaleissa sai Maalaisliitto Vuoksenrannassakin selkeän vaalivoiton: 1 134 hyväksytyistä 1 408 äänestä annettiin Maalaisliitolle.¹⁴⁵ – Viipurin piiriin kuulunut Vuoksenrannan Lotta Svärd -paikallisosasto perustettiin vuonna 1924.

Tutkimukseen valitut paikallisosastot sijaitsevat maantieteellisesti erilaisilla kansankulttuurin alueilla, millä yhdistystoiminnan edellytyksiä tarkasteltaessa on merkitystä erityisesti paikkakuntien elinkeinolliseen rakenteeseen, joskin maatalous luonnollisesti muodosti kaikilla paikkakunnilla Valkeakoskea

lukuun ottamatta toimeentulon perustan. Elinkeinollisten ja taloudellisten tekijöiden merkitys on puolestaan heijastunut edelleen alueiden poliittiseen tilanteeseen ja lähihistoriaan. Asukasmääriltään olivat paikkakunnat suhteellisen pieniä, kaikkien kuuden asukasmäärä jäi alle 10 000 asukkaan. Ainoastaan Vöyrissä ja Sääksmäellä asukkaita oli yli 5 000.

Lähdeaineisto

Lotta Svärd -järjestön arkisto sijaitsee pääosin Sota-arkistossa. Sinne on sijoitettu sekä järjestön keskusjohtokunnan, piirien että paikallisosastojen aineistoa. Valtakunnallisen toiminnan kehitystä tutkittaessa on aineistona käytetty ennen kaikkea keskusjohtokunnan vuosikertomuksia ja järjestön julkaisuja. Jälkimmäiseen kuuluvat muun muassa Lotta-Svärd -lehti, joka alkoi ilmestyä säännöllisesti 1920-luvun lopulla, sekä painetut, paikallisosastoille levitettäväksi tarkoitetut lottapäivillä pidetyt puheet.¹⁴⁶ Pääasialliseen tutkimuskohteeseen eli paikallisosastojen toimintaan on paneuduttu ensisijaisesti yhdistysten kokouspöytäkirjojen ja vuosikertomusten avulla. Tutkittavien paikallisosastojen osalta tämä lähdemateriaali on säilynyt lähes täydellisesti. Poikkeuksen muodostaa kuitenkin Vöyrin paikallisosasto, jonka toiminnasta on säilynyt tietoa katkelmallisesti. On myös mahdollista, että paikallisosastossa ei aikoinaan ole pidetty kokousten ja toiminnan muodollista kirjaamista ja raportointia yhtä tarpeellisenä kuin muissa tutkittavissa osastoissa. Tilanne aineiston säilymisen suhteen on kuitenkin sama tai huonompi Vaasan piirin muisakin maaseutupaikallisosastoissa. – Osastojen jäsenten taustojen selvityksessä on lisäksi hyödynnetty paikallisosastojen jäsenluetteloita.

Yksilön näkökulman esille saamiseksi on kullakin paikkakunnalla tehty haastatteluja esimerkkipaikallisosastoissa toimineiden lottien keskuudessa. Haastateltavien määrää on rajoittanut tutkimuksen rajaaminen 1920- ja 1930-luvun toimintaan. Rauhanaikaisessa toiminnassa pitkään mukana olleiden löytäminen osoittautui suhteellisen vaikeaksi. Tästä huolimatta on tutkimuksessa päätetty käyttää ainoastaan itse koottua aineistoa, eikä lähdeaineistoon ole otettu muilla paikkakunnilla suoritettuja haastatteluja. Myös haastattelujen tehtävä oli selvittää yksittäisten lottien suhdetta aatteeseen tutkittavassa kulttuuriympäristössä. Tätä ei muilta paikkakunnilta kerätty aineisto olisi voinut selittää. Haastateltavat löydettiin paikallisten kontaktien avulla. Haastattelut suoritettiin vapaasti ennalta laadittua haastattelurunkoa käyttäen. Keskusteluissa käsiteltiin sekä käytännön toimintamuotoja, kuten jaostossa toimimista ja ompeluiltoja, että lottatyön aatteellista ja henkistä merkitystä, kuten aatteen sisältöä ja ihanteita. Ajallisesti haastateltavan suhdetta lottatoimintaan pyrittiin selvittämään lähtien ajasta ennen varsinaista paikallisosastoon liittymistä aina nykyhetkeen asti. Luonnollisena osana haastatteluihin liittyi myös pohdinta lottatoiminnan lakkauttamisen jälkeisestä ajasta. Haastattelut kesti-

vät tunnista runsaaseen kahteen tuntiin, ja ne on nauhoitettu ja litteroitu. Ensimmäiset haastatteluista tehtiin kevättalvella 1995 ja viimeiset kesällä 1998. Poikkeuksen muodostavat Vöyrin lotat, jotka ovat vastanneet myös kirjallisesti. Kysymykset olivat kuitenkin samat kuin muille. Haastatteluihin viitataan tutkimuksessa ainoastaan haastateltavan toimintapaikkakunnan mukaan, jotta haastatteluhetkellä saavutettu luottamus ei rikkoutuisi. Haastattelut ja kyselyvastaukset ovat tekijän hallussa. Omien haastattelujen lisäksi on käytettävänä ollut Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen äänitteet Sääksmäellä vuonna 1970 tehdystä järjestötoimintaa käsittelevästä keräyksestä. Paikkakunnalla suoritettuihin haastatteluihin sisältyy kuuden lotan haastattelut, joista tutkimuksessa on kuitenkin voitu hyödyntää ainoastaan yhtä.

Osa haastatelluista oli aloittanut toimintansa jo 20-luvulla. Korkeasta iästään huolimatta pystyivät haastateltavat kuvailemaan ajanjakson yleisiä tunteja ja silloisia ajatuksiaan lottatyöstä. Puolen vuosisadan tauko toiminnassa on kuitenkin merkinnyt sitä, että muistot varsinaisista toimintamuodoista ovat hämärtyneet, joten kuvaukset toiminnan luonteesta jäivät vähäisiksi. Lisäksi haastatteluista jäi vaikutelma, että sota-ajan muistot voimakkaampina, viimeisiksi jääneinä ja usein arvokkaimmiksi koettuina muistikuvina toiminnasta vaikeuttivat rauhanaikaisen toiminnan mieliinpalauttamista.

Muistamisen luonnetta käsittelevissä tutkimuksissa on havaittu, että ihminen käsittelee muistettavaa ainesta muisteluaajankohdan tarpeiden ja vaatimuksien mukaan. Muistojen kerrontaa voidaan lisäksi säädellä yhteisön odoituksia ja omia tarpeita silmällä pitäen. Kun lisäksi merkittävien historiallisten tapahtumien muistaminen voidaan nähdä yhteisöä lujittavana rituaalina,¹⁴⁷ on muistojen keskittyminen juuri sota-aikaan ymmärrettävää. Kansatieteellisessä tutkimuksessa ei nykyään muistitiedon avulla pyritä ainoastaan ”oikean” tiedon tai todellisuuden etsimiseen, vaan tutkimuskohteena voivat myös olla kulttuurisesti relativistiset ”totuudet”.¹⁴⁸ Näin siis myös nyt käytettävissä olevat haastattelut lottatoiminnasta tarjoavat tutkijalle – paitsi objektiivista tietoa toiminnan laadusta – ennen kaikkea subjektiivisia kokemuksia toiminnan merkityksestä tietyssä kulttuurisessa ympäristössä.

Ulla-Maija Peltonen on työväen muistelukerrontaa käsittelevässä tutkimuksessaan käyttänyt hyväkseen sosiaalipsykologista tutkimusta muistamisesta ja unohtamisesta. Koska muisti on luonteeltaan sekä yksilöllistä että sosiaalista, voidaan muistaminen ja muistamisen tulkitseminen nähdä osana nykyhetken poliittisten ja kulttuuristen arvojen välillä käytävää keskustelua. Ainutkertainen ja yleinen eivät ole muistin erillisiä osia, vaan ne ovat toisistaan riippuvaisia. Peltosen mukaan punaisten puolella taistelleiden vuoden 1918 sosiaalista muistia pitävät yllä esimerkiksi paikat, joissa on teloitettu punaisia, hautapaikat ja hautamuistomerkit, työväentalot tai taistelujen jäljet Pitkänsilan kivikaiteessa.¹⁴⁹ Samantapaisia muistamiseen liittyviä paikkoja, kuten kokoontumispaikat ja retkeilykohteet, liittyy myös haastateltujen lottien kerto-

Yksi lottatoiminnan muistamisen institutionaalisia muotoja on uudelleen rakennettu Syvärannan Lottakoti Tuusulassa. Uudessa Syvärannassa toimii museo ja kanttiini. Postikortti, Syvärannan lottamuseo, Tuusula.

muksiin. Paikallisia tekijöitä merkittävämmän sosiaalisen muistin vaikuttaja lie-
nee kuitenkin viime vuosina tapahtunut lottien työn uudelleen arviointi, jon-
ka pohjalta sosiaalinen muisti ja muistaminen on saanut institutionaalisen
muodon esimerkiksi Lotta Svärd -perinneyhdistyksissä ja sota-ajan lottatyös-
sä mukana olleiden lottien kunniaksi pystytetyissä muistomerkeissä.¹⁵⁰ Lottien
haastatteluissa sosiaalinen muisti tulee esille kerronnan samankaltaisuutena.
Toimintaa, aatetta ja lottayhteisöä kuvataan haastatteluissa toisiaan muistut-
tavin termein. Lottatoiminnasta pystytään haastatteluissa parhaiten kertomaan
nimenomaan tunnelmista, aatteesta ja lotan luonteeseen liittyvistä asioista, joi-
ta myös yleisessä keskustelussa on paljon käsitelty.

Aineiston kolmannen pääryhmän muodostavat tutkittavilla paikkakunnil-
la ilmestyneet lehdet. Lehdet osoittautuivat tärkeäksi lähderyhmäksi, sillä nii-
den avulla on pystytty hahmottamaan tiettyjen paikallisosastojen yksittäisten
toimintamuotojen kulkua hyvinkin tarkasti. Näin ne ovat täydentäneet kuvaa
juuri niillä tutkimuksen alueilla, joita haastatteluissa ei pystytty tavoittamaan.
Se, miten paljon kustakin paikallisosastosta on lehtien välityksellä saatu tietoa,
on luonnollisesti ollut verrannollista toiminnan aktiivisuuteen sekä lehden le-
vikkialueeseen. Kaikki tutkitut lehdet ovat suhtautuneet lottatoimintaan in-
nokkaan myönteisesti mutta kiihkottomasti. Lehdissä julkaistut lottia käsitte-

levät kirjoitukset ovat olleet lähinnä ilmoituksia tulevista tapahtumista ja toisinaan hyvinkin tarkkoja kuvauksia järjestetyistä iltamista tai myyjäisistä.

Oulussa ilmestyvällä Kalevalla, jonka avulla selvitettiin Iin lottaosaston toimintaa, oli aina 1940-luvulle asti kiinteä yhteys Edistyspuolueeseen, ja se noudatti tutkittavana ajanjaksona kirjoituksissaan puolueen linjaa.¹⁵¹ Laajasta levikistään huolimatta on Iin lottien toimintaa seurattu Kalevassa suhteellisen runsaasti, minkä lisäksi on paikkakunta yleisemmin ollut lehdessä näyttävästi esillä. Vaasassa ilmestyneet Vasabladet ja Vasaposten edustivat ruotsinkielistä keskustaa, edellinen korostuneesti puolueen eri ryhmiä kokoavaa, jälkimmäinen maaseudun etujen puolesta toimivaa linjaa. Lehdet yhdistyivät vuonna 1932, kun Vasaposten myytiin Vasabladetille.¹⁵² Vöyrin lottatapahtumista on lehdissä kirjoitettu satunnaisesti. Sääksmäen Sanomat, vuodesta 1928 Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat, oli kerran viikossa ilmestynvä pitäjänlehti,¹⁵³ joka ilmoitti kertovansa ”puolueettomasti ja peittelemättä kaikki ne tapaukset ja vaiheet, jotka oleellisesti liittyivät sen levenemisalueen elämään ja rientoihin”. Lehden suhteellisen pienen levikkialueen takia on niin Valkeakosken kuin Sääksmäen lottatoiminnasta kirjoitettu muita paikallisosastoja säännöllisemmin. Lottatoimintaan kirjoituksissa suhtauduttiin erityisen myönteiseen sävyyn. Lehteä julkaisseen Sääksmäen Sanomalehti OY:n osakkeenomistajien joukossa oli muun muassa Ab Walkiakoski. Työnantajan näkökulma näkyi erityisesti 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun alussa, jolloin lehden linja muuttui aikaisempaa oikeistolaisemmaksi.¹⁵⁴ Joensuussa ilmestynvä kokoomuslainen Karjalainen edusti 1920-luvulla puolueen oikeaa siipeä, mutta päätoimittajan vaihdoksen jälkeen vuonna 1934 lehti siirtyi takaisin puolueen viralliselle linjalle.¹⁵⁵ Karjalainen on kirjoituksissaan käsitellyt erityisesti Tuupovaaran lottaosaston toimintaa. Vuoksenrannan lottatoimintaa on sen sijaan selvitetty Karjala-lehden avulla, joskin paikkakunnan lotat saivat suhteellisen vähän palstatilaa lehdessä. Kokoomuspuolueen äänenkannattajana se edusti maltillista oikeistopolitiikkaa.¹⁵⁶

Niin tutkimuksessa käytetyt arkistolähteet, haastattelut sekä sanomalehdistö kertovat toimijoiden subjektiivisen käsityksen aihepiiristä, jossa toisten vastakkaisten näkökulmien huomioon ottaminen saattaisi muuttaa huomattavasti kokonaiskuvaa. Tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta aineiston valinta on tarkoituksenmukaista, koska ainoastaan tällä tavoin on mahdollista pureutua paikallisten yhdistysten ja niiden taustaryhmien arvo- ja ajatusmaailmaan. Aineistoon tutustuessa on kuitenkin syytä muistaa, että lottatoiminta on tutkimuksessa kuvattu yksipuolisesti aatteen omaksuneiden näkökulmasta. Ainoa poikkeus tähän näkökulmaan on tehty paikallisosastojen toimintaolosuhteita tutkittaessa. Tällöin on selvitetty myös järjestäytyneen työväestön suhtautumista lottatoimintaa kohtaan Valkeakoskella, jossa poliittiset ristiriidat ovat selkeimmin heijastuneet myös yhdistystoimintaan.

Tutkimus jakautuu seitsemään päälukuun. Johdanto-osassa on määritelty

tarkastelun teoreettinen näkökulma ja johdattu yksilöidymppään tutkimuskohteen rajaukseen ja kysymyksenasetteluun. Vaikka varsinainen tutkimuskohde on lottatoiminta yksilön ja paikallisen toiminnan näkökulmasta, on tutkimuksen toinen luku omistettu valtakunnallisen järjestön organisoitumiselle ja aatteellisille linjauksille. Luvun sisällyttäminen tutkimukseen mahdollistaa paikallisten ilmiöiden suhteuttamisen toiminnan yleisiin kehityslinjoihin ja tavoitteisiin. Luvussa kolme siirrytään tutkimuksessa paikalliselle tasolle. Siinä tarkastelun kohteena on kuuden esimerkkiosaston lottatoiminnalle luomat kehukset: yhtäältä osastojen myöhempään toimintaan vaikuttaneet syntyhistoriat sekä paikkakunnilla mahdollisesti vaikuttaneet ulkoiset tekijät, toisaalta niiden toiminnan perustan muodostanut jäsenistö ja sen aatemaailma. Paikallisosastojen käytännön toimintamuodot käsitellään luvussa neljä. Koska tyttötyö muodosti toiminnassa oman itsenäisen kokonaisuutensa, on se myös tarkastelussa erotettu omaksi luvukseen. Luvussa kuusi selvitetään paikallisen lottatoiminnan suhdetta yleiseen yhteiskunnalliseen ja järjestölliseen kehitykseen 1920- ja 1930-luvulla. Tutkimuksen johtopäätökset esitetään kootusti luvussa seitsemän.

2. VALTAKUNNALLINEN LOTTA SVÄRD

2.1. Järjestön perustaminen ja organisaatio

Lotta Svärd -järjestön juuria on etsitty kaukaa menneestä, viimeistään kuitenkin vapaussotaa edeltäneestä ajasta. ”Jo oikeustaistelumme katkerina vuosikymmeninä kävi joka tapauksessa ilmeiseksi se tosiasia, että Suomen naiset tasavertaisina seisoivat miesten rinnalla ja etteivät he aikoneet luovuttaa oikeuksiaan vapaan kansan jäsenenä”, toteavat Airi ja Rafael Koskimies Suomen lotta -teoksessaan.¹ Vuosisadan vaihteessa lisääntyneet venäläistämistoimenpiteet olivat lisänneet passiivisen vastarinnan kannattajia ja luoneet uusia toiminnan muotoja. Yksi näistä oli vuonna 1901 perustetun ”kagaalin” rinnalle perustettu ”naiskagaali”. Sen tehtävänä oli maanlaajuisesti kerätä varoja kagaalin käyttöön sekä organisoida valistustyötä.² Paitsi useita jäseniä jäi naiskagaalilta lotille perinnöksi myös hakaristimerkki. Naiskagaalin keräyslippaat oli suljettu hakaristisinetillä.³ Valtakunnallisen Lotta Svärd -järjestön 20-vuotishistoriassa todetaan lähes kaikkien myöhempien vuosien lottatyön muotojen olleen olemassa jo vapaussodan aikana. ”Mutta jo v. 1918 naiset alttiudella ja uhrimielellä varustivat joukoille lääkintätarpeita, vaatteita, kokosivat muonaa, valmistivat ruokaa, leipoivat suuret määrät sotilasleipää, majoittivat joukkoja, kuljettivat aseita, toimivat konekirjoittajina, korjasivat puhelinjohdot, suorittivat salaisina lähetteinä sangen tärkeitä tehtäviä...”⁴ Olosuhteet loivat paikalliset työmuodot, jotka näin muodostuivat valtakunnallisesti organisoimattominakin yhtenäisiksi:

Näiden ”aktivistien”, meidän vuosisatamme todellisten Lotta-Svärdien, osalle lankesi raskas, mutta kunniakas päivätö, eikä se suinkaan supistunut vain

nälkäisen komppanian ravitsemiseen – rintama-Lotan oli kerittävä ja jaksettava kaikkialle, pystyttävä kaikkeen, paikkaamaan ja parsimaan, haavoja sitomaan, jäipä hänelle usein puhelinkeskuksen hoitokin taistelun tuoksina.⁵

Varsinaisen valtakunnallisen Lotta Svärd -järjestön aikaansaamiseksi alettiin työskennellä kuitenkin vasta maaliskuussa 1920, jolloin suojeluskuntien ylipäällikkö Didrik von Essen tarjosi maisteri Helmi Arneberg-Pentille tehtäväksi yliesikunnan alaisen, paikallisia lottayhdistyksiä aatteellisesti ja toiminnallisesti yhteen kokoavan yhdistyksen organisoimista. Valtakunnallisen järjestön aikaansaaminen oli tullut tärkeäksi yliesikunnan työmäärän kasvaessa paikallisten lottayhdistysten perustamisen myötä.⁶

Vaajata vuotta aikaisemmin oli von Essen päiväkäskyssään todennut naisten merkityksen suojeluskuntatyössä: ”Naisillakin on Suomessa suojeluskuntavelvollisuutensa. Tämä voidaan parhaiten täyttää muodostamalla Lotta Svärd -yhdistyksiä.” Päiväkäskyssä lottayhdistysten tehtäviksi mainittiin auttaminen sidetarpeiden valmistamisessa, suojeluskunnan auttaminen varustuksilla, kuten paidoilla ja alushousuilla, valmistautuminen liikekannallepanon sattuessa toimimaan muun muassa sairaanhoitajattarina ja keittäjättärinä sekä varojen kerääminen juhlien avulla.⁷ Tutustuttuaan järjestön perustamisen vaatimiin tehtäviin Helmi Arneberg-Pentti kieltäytyi von Essenin tarjouksesta.⁸ Myöhemmin hän toimi järjestön puheenjohtajana kahteen otteeseen ja muodosti Hilja Riipisen ja Fanni Luukkosen kanssa järjestön keskeisen vaikuttajakolmikon.⁹

Valtakunnallinen Lotta Svärd -järjestö merkittiin ensimmäisen kerran yhdistysrekisteriin vuonna 1920 puheenjohtajanaan Helsingin kaupungin tyttöjen ammattikoulun johtaja Mathilda Blomqvist. Paikalliset yhdistykset eivät kuitenkaan tunteneet perustettua järjestöä omakseen, ja toiminnan yhtenäistäminen eteni hitaasti. Järjestölle laadittiin uudet säännöt aluksi Helmi Arneberg-Pentin ja myöhemmin uudeksi keskusjohtokunnan puheenjohtajaksi nimitetyn Greta Krohnin johdolla. Aikaisemmin nimitetty keskusjohtokunta unohdettiin vaivihkaa.¹⁰

Lotta Svärd -järjestön perustava kokous pidettiin Helsingissä maaliskuun 22. ja 23. päivänä 1921. Edustajat kokoukseen lähetettiin piireittäin. Piireistä ainoastaan Jyväskylän piiri jätti valitsematta oman edustajansa kokoukseen.¹¹ Yhteistyön ulkopuolelle jättyivät aluksi myös Oulun, Raahen ja Porin piirit. Myös muutamissa paikallisosastoissa pidettiin tiukasti kiinni oman yhdistyksen itsenäisyydestä. Viimeinen valtakunnallisen järjestön ulkopuolella toiminut lottayhdistys, Launosten suojeluskunnan naisosasto, liittyi muiden joukkoon vasta vuonna 1927. Vastustuksen yhtenä tärkeänä syynä lienee ollut pelko uusista taloudellisista rasitteista.¹² Keskusjärjestön perustaminen herätti vastustusta myös paikallisissa suojeluskuntaosastoissa. Se nähtiin paitsi hyödyttömänä myös toimintaa haittaavana. Suojeluskuntalaisen Lehden nume-

Helmi Arneberg-Pentti toimi Lotta Svärd -järjestön puheenjohtajana kahdesti ja vaikutti voimakkaasti järjestön organisoitumiseen. Kuvassa Arneberg-Pentti lottamerkin suunnitelleen Eric Vasströmin kuvaamana. (Joulu-Lotta 1921.)

ROUVA HELMI AHRNEBERG-PENTTI.

Hän on johtava nainen ja kädessään
On hänellä Lottojen nuija.
Sen tietäköön nyt koko Suomen maa
Viro, Karjala, Aunus ja Ruija.

Fanni Luukkonen toimi Lotta Svärd -järjestön puheenjohtajana vuodesta 1929 järjestön lakkauttamiseen asti. Syvärannan lottamuseo, Tuusula.

rossa vuodelta 1921 toimintaa arvosteli eräs paikallispiällikkö seuraavasti:

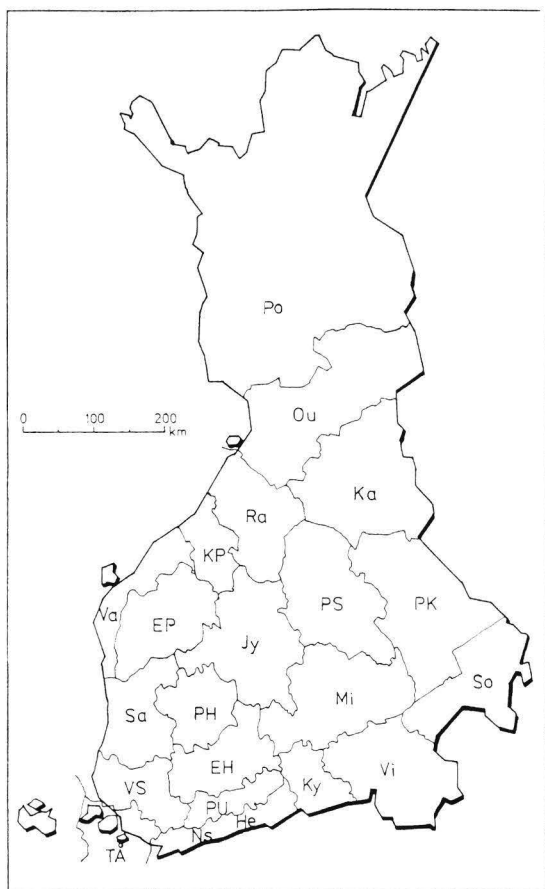
Nyt kun yhdistysten toiminta aiotaan ja on jo osaksi järjestettykin uudelle kannalle, olisi varsin tarpeen asiasta laajoissa piireissä keskustella, sillä saat-
taa olla perin turmiollista näin suurissa ja seurauksiltaan kauaksi kantavis-
sa asioissa tehdä päätöksiä harkitsematta ja koulutytömaisen nopeasti. - -
"Lotta-Svärd" yhdistykset ovat alkujaan perustetut suojeluskuntia eikä it-
seen varten ja sellaisena ne myöskin pysytettäköön. Niiden tulee olla kiin-
teässä yhteydessä ja yhteistyössä suojeluskuntien kanssa, silloin ne pystyvät
suorittamaan sen työn, joka todellisille "Lotta-Svärdeille" kuuluu. Pois siis
kaikki itsekäs pikkumaisuus ja "Lotat" toimikoot entiseen tapaansa, niitä kei-
noja käyttäen, joita kullakin paikkakunnalla on.¹³

Järjestön hallituksena toimi kuusihenkinen keskusjohtokunta, jonka pu-
heenjohtajan Suojeluskuntain ylipäällikkö nimitti kalenterivuodeksi kerral-
laan. Kaikista johtokunnan kokouksista tuli antaa tieto ylipäällikölle, jotta hän
tai hänen edustajansa saattoi olla niissä läsnä. Myös järjestön päiväkäskyt vah-
vistettiin ylipäällikön toimesta. Näin toteutettiin sääntöjen määräämää kohtaa,
jonka mukaan keskusjohtokunta johti järjestöä Suojeluskuntain ylipäällikön
"läheemmän valvonnan" alaisena.¹⁴ Sääntöjen edellyttämä keskusjohtokunnan
ja Suojeluskuntain ylipäällikön välinen kiinteä yhteistyö päätöksenteossa ei
näytä aiheuttaneen järjestöjen välisiä ongelmia.¹⁵

Paitsi sääntöjä oli keskusjohtokunta ehtinyt ennen perustavaa kokousta
suunnitella myös muun muassa lottapuvun ja ohjeet tervehtimiseen. Lotan ol-
lessa lottapalveluksessa tuli hänen alustavan suunnitelman mukaan tervehtiä,
työn niin salliessa, asettumalla seisomaan hyvässä ryhdissä katse kiinnitety-
nä esmieheensä. Kävellessä tervehdittiin nostamalla oikea käsi rinnan yli vaa-
kasuoraan asentoon niin, että sormet ulottuivat vasempaan olkavarteen
kainalon kohdalle. Kaikki lotat olivat suunnitelman mukaan velvollisia ter-
vehtimään omia johtajiaan sekä suojeluskunnan komppanian päälliköstä al-
kaen kaikkia tätä ylempiä henkilöitä.¹⁶ Tervehtimistavasta ei myöhemmin löy-
dy mainintoja, joten se lienee jäänyt ensimmäisen suunnitelman asteelle. Yh-
distyksen 20-vuotishistoriikissa mainitaan huvittavana piirteenä perustavassa
kokouksessa tehty keskusjohtokunnan tiedustelu, tulisiko lottien tervehti-
mistä ja käyttäytymistä säännöstellä. Kokous päätti kuitenkin jättää käytösta-
pojen valvonnan lotan lähimmän johtajan tehtäväksi.¹⁷ Vuonna 1923 annettiin
ohje, jonka mukaan lottien tervehdysten tuli olla naisellinen ja luonnollinen.
Käytännössä korkeampaa suojeluskuntapäällystystä ja järjestön johtohenkilöi-
tä tervehdittiin yhteisissä tilaisuuksissa nousemalla yhtäaikaan seisomaan ja jäl-
leen istuutumalla.¹⁸

Alueellisesti Lotta Svärd -järjestö jaettiin piireihin, jotka puolestaan jakaan-
tuivat paikallisosastoihin suojeluskuntajaon mukaisesti. (Kartta 2) Koko suo-
malaiselle järjestötoiminnalle tyypillinen piiriorganisaatio tehosti valtakunnal-

*Kartta 2. Suojeluskunta- ja lot-
tapiirit vuoteen 1940. (Lukka-
rinen 1981, 170.)*

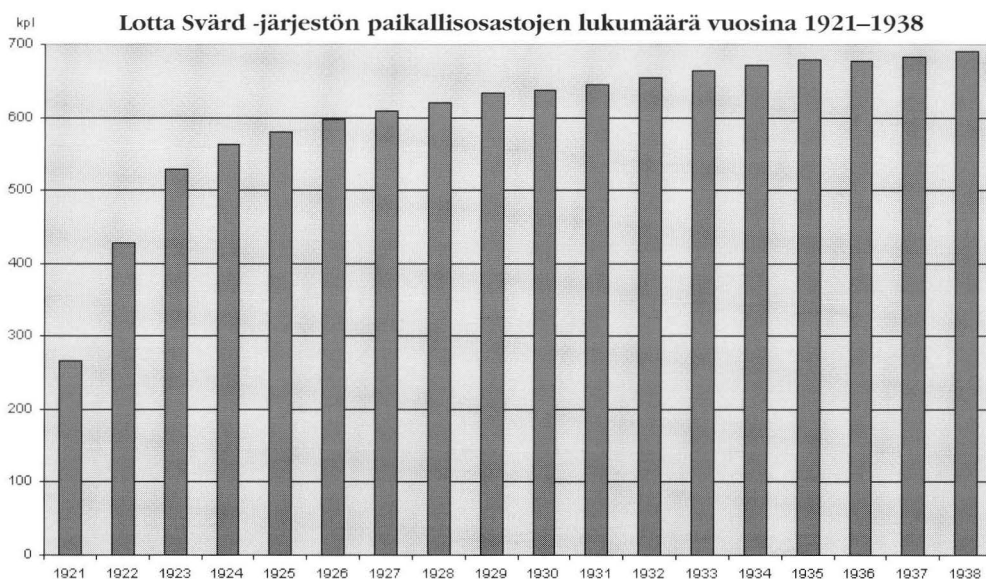
lisen järjestön toimintaa harvaan asutussa maassa.¹⁹ Toiminnallisesti jakaannuttiin suojeluskuntaa avustavien tehtävien mukaisesti. Vuoden 1921 säännöissä jaettiin toiminta-alueet sairashoitojaostoon, muonitusjaostoon, varustusjaostoon ja keräysjaostoon. Sairashoitojaoston tehtäväksi määriteltiin säännöissä suojeluskunnan lääkintävaraston täydentäminen sekä sairaanhoitajien ja sairaanhoitaja-apulaisten asettaminen suojeluskunnan lääkintäosaston käytettäväksi liikekannallepanon sattuessa. Muonitusjaoston vastuulla oli huolehtiminen ruokapaikoista ja ruoan tarjoilusta suurimmissa suojeluskuntaharjoituksissa ja paraateissa. Liikekannallepanon aikana jaoston tuli asettaa tarpeellinen määrä keittoapulaisia suojeluskunnan muonitusosaston käytettäväksi. Varustusjaoston ensisijainen tehtävä oli varustaa suojeluskuntalaiset vaatetuksen osalta keräysjaoston huolehtiessa varojen keräämisestä. Keräysjaosto hankki kannattavia jäseniä, suoritti raha- ja lahjakeräyksiä sekä järjesti iltamia ja juhlia.²⁰ Vuoden 1941 sääntöuudistuksessa jaostojen määrä lisääntyi, kun keräys- ja kansliajaosto jaettiin kahtia toimisto- ja viestijaostoksi sekä keräys- ja huoltojaostoksi. Jaostojako oli periaatteessa voimassa kaikilla organisaation tasoilla kyläosastoista keskusjohtokuntaan. Jokaisen lotan tuli kuulua johonkin jaostoista.²¹

Toimenlotan tuli aina olla valmiina asettumaan suojeluskunnan lääkintä- tai muonitusjaoston palvelukseen lottalupauksen annettuaan.²²

Vuonna 1924 oli valtakunnallisen Lotta Svärd -järjestön jäsenmäärä kasvanut 41 825 jäseneseen, josta se edelleen nousi 105 023 jäseneseen vuoteen 1938 mennessä. Järjestön paikallisosastojen lukumäärä kasvoi samana aikana 563 osastosta 691 osastoon. (Kaavio 1) Sotavuodet kasvattivat jäsenistöä edelleen ja vuonna 1943 oli Lotta Svärd -järjestössä jäsenenä 172 755 naista. (Kaavio 2) Vuonna 1931 heräsi järjestössä ajatus tyttötyön aloittamisesta. Aluksi kokeiluna käynnistynyt toiminta toi naistoiminnan rinnalle pikkulotat. Vuonna 1933 järjestössä oli runsaat 4 000 pikkulottaa. Kymmenen vuotta myöhemmin oli tyttöjä jo 48 858.²³ (Kaavio 3) Toimivien lottien lisäksi paikallisosastoihin saattoi liittyä kannattavaksi jäseneksi, jolloin työvelvollisuus korvaantui korkeammalla jäsenmaksulla. Ensimmäisen kerran kannattavien lottien määrä on rekisteröity vuonna 1924. Tuolloin 7 536 lottaa maksoi kannattavan jäsenen jäsenmaksua.²⁴ (Kaavio 2)

Keskusjohtokunnan rooliksi muodostui toiminnan yhtenäistäminen yhteisiä tapaamisia, neuvottelupäiviä ja lottakoulutusta järjestämällä. Syksyllä 1921 järjestettiin Helsingissä lottamarkkinat, jotka aluksi kehittyivät vuosittain järjestettäviksi lottapäiviksi. Vuodesta 1931 lottapäivät järjestettiin joka toinen vuosi. Päivien ohjelma haluttiin järjestää arvokkaaksi. Juhlatilaisuudet, jumalanpalvelukset, sankarihaudoilla käynti, konsertit, urheilukilpailut ja voimisteluesitykset keräsivät yhteen toisinaan jopa 2 000–3 000 lottaa.²⁵ Vuosittain järjestettäville neuvottelupäiville keskusjohtokunta alkoi kutsua lottia vuonna 1930. Päivät tarjosivat lottatyön toimihenkilöille mahdollisuuden ajatus-

Kaavio 1

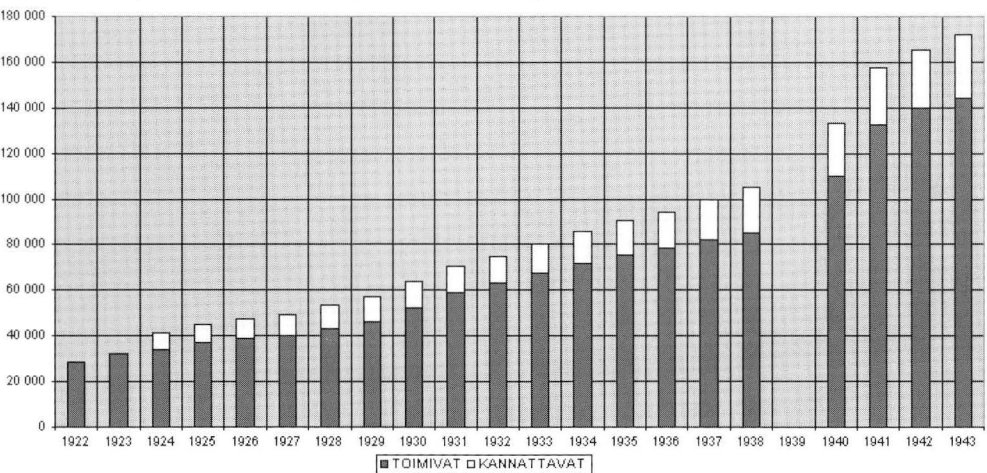
Lähde: Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941, 35.

tenvaihtoon.²⁶ Päivien alustukset saivat usein painetun muodon.

Koulutusvastuu oli jaettu hierarkkisesti keskusjohtokunnan, piirien ja paikallisosastojen kesken. Organisaation eri tasojen vastuualueet tulevat esille esimerkiksi muonitusjaoston ohjekirjassa. Paikallisosastoille kuuluivat kurssien järjestäminen paikallisten olosuhteiden mukaisesti, jaosto-opetuksen sekä käytännöllisen harjoittelun järjestäminen. Piirijohtokunnan tehtävänä oli puolestaan organisoida piirikursseja sekä neuvontapäiviä paikallisosastoissa, leiripäiväharjoituksia, kertaus- ja täydennyskursseja sekä antaa arvostelu työn

Kaavio 2

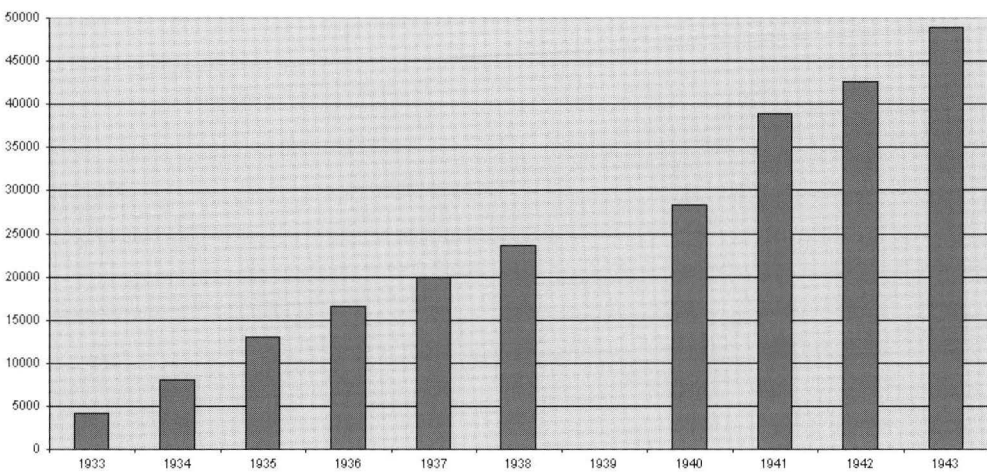
Lotta Svärd -järjestön toimivien ja kannattavien jäsenten lukumäärä vuosina 1922–1943

Lähteet: Lotta Svärd -yhdistys 1921–1941 1941, 35; Lotta Svärd -järjestön vuosikertomukset vuosilta 1941–1943
Vuoden 1939 tietoja ei ole tilastoitu.

Kaavio 3

Pikkulottien/lottatyttöjen jäsenmäärä vuosina 1933–1943

Lähteet: Lotta Svärd -järjestön vuosikertomukset vuosilta 1933–1938, 1940–1943.
Vuoden 1939 tietoja ei ole tilastoitu.

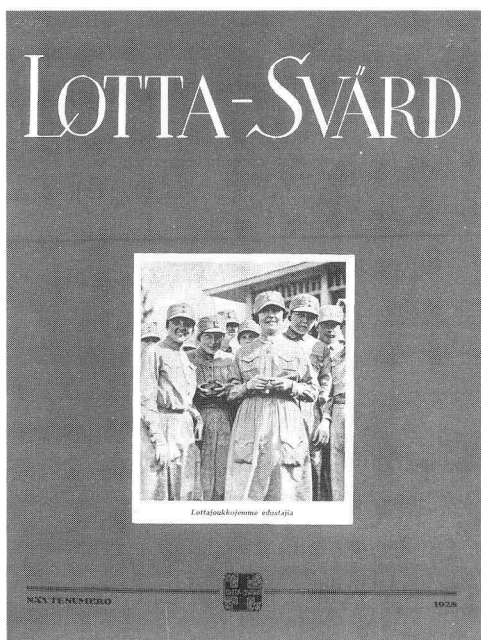
suorittamisesta suojeluskuntalaisten taisteluharjoituksissa. Keskusjohtokunta kurssitti edelleen piirikurssin käyneitä lottia sekä jaostopäälliköitä.²⁷

Ensimmäinen keskusjohtokunnan järjestämä kurssi pidettiin Artjärvellä vuonna 1922. Kurssin teemana oli ”Isänmaan puolesta”. ”Kurssin tarkoituksena on kohottaa lottatyötä, valaista sitä, luoda lottain tavoiteltavaksi kauniita valoisia päämääriä, osoittaa heille, että emme ole lottia vain työssämme, vaan lottia sieluamme, ajatuselämäämme myöten”, kuvaili kurssin johtaja Dagmar Ruin kurssille asettamiaan tavoitteita.²⁸ Myöhemmin järjestelmällinen koulutus nähtiin ainoana keinona ”määrätietoiseen itsenäiseen työhön pystyvien lottien” kasvattamiseksi. Lottakoulutuksen merkitys nähtiin myös laajemmin tärkeänä osana kansalaiskasvatusta.²⁹

Kurssitoimintaa vakiinnuttivat keskusjohtokunnan palkkaamat neuvojat. Vuonna 1923 palkattiin ensimmäiset neuvojat: talousopettaja Elli Malmgren ja sairaanhoitaja Lempi Hirstiö.³⁰ Jaostojen peruskoulutus annettiin piiri- ja iltakursseilla, joihin keskusjohtokunta lähetti neuvojansa. Vuonna 1925 alettiin järjestää yksi- ja kaksipäiväisiä neuvontapäiviä paikallisosastoissa ja vuonna 1939 myös kyläosastoissa. Kun koulutettuja lottia laskettiin vuonna 1929 olevan 515 henkeä, kymmenkertaistui määrä 5 239 lottaan vuoteen 1940 mennessä. Vuonna 1937 perustettiin lottaopisto Tuusulan Syvärannan lepokotiin, joka toimi samalla myös täysihoidolana. Lottaopisto oli tarkoitettu lähinnä johtohenkilöiden kouluttamiseen. Myöhemmin järjestö sai myös toisen koulutuskuskuksen Karkkuun lähinnä läntisten piirien koulutustarpeeseen.³¹

Uudenlaista koulutusta järjestössä edusti 1930-luvun alussa aloitettu ilma-valvontakoulutus. Paikallisten piiriesikuntien aloitteesta oli vuoden 1932 kurseilla Viipurissa ja Helsingissä koulutettu yhteensä 98 ilma-valvontalotaa.³² 1930-luvun puolivälissä alkoivat järjestössä myös viesti- ja merilottakoulutus, kaasusuojelu- ja väestönsuojelukurssit sekä kokeelliset hevoshoidokurssit.³³ Voimisteluohjaajille, tyttötyönjohtajille, osastojen elinkeinollisesta työstä vastaaville, ryhmäpäälliköille ja varustusjaostopäälliköille järjestettiin myös omiin tehtäviin valmistavia kursseja. Sodan aikana lotat saivat koulutusta myös lennätin-, radiosähköttäjä- ja sääpalvelutehtäviin.³⁴

Järjestön toiminnan alkuvuosina ilmestyi keskusjohtokunnan julkaisuja satunnaisesti. Lotta-Svård-lehden julkaiseminen antoi kanavan järjestön sisäiselle valistustyölle vuodesta 1928. Lehden levikki kohosi ilmestymisen alkuvuosina 7 000:een, josta se vielä ennen sotia nousi yli kymmenentuhannen. 18–22 numeroa vuodessa ilmestyneessä lehdessä käsiteltiin maanpuolustusaiheiden lisäksi kulttuuria, uskontoa ja yhteiskunnallisia kysymyksiä. Pikkulotta-lehteä ryhdyttiin julkaisemaan vuonna 1938. Julkaisutoiminta lisääntyi muun toiminnan myötä 1930-luvulla. Erityisesti järjestön ulkopuolelle suunnattu julkaisu oli Joulu-Lotta, jota alettiin keskusjohtokunnan toimesta julkaista vuonna 1922.³⁵ Joululehtien julkaiseminen oli Suomessa vuosisadan vaihteessa yleistä juuri järjestöjen ja muun muassa kirjankustantajien keskuudessa. Mallit lehtiin saatiin pää-

Lotta-aatteen syventäminen sai uuden väylän, kun järjestön lehteä alettiin vuonna 1928 julkaista Hilja Riipisen johdolla. (Lotta-Svärd näytenumero/1928.)

Paikallisosastojen myymä Joulu-Lotta tarjosi mahdollisuuden kertoa lottatyöstä järjestöön kuulumattomille. (Joulu-Lotta 1921.)

asiassa Ruotsista ja Saksasta.³⁶ Näin myös Joulu-Lotta oli saanut alkunsa nimenomaan ruotsinkielisten lottien toimeenpanemana.³⁷

Keskusjohtokunta katsoi tarpeelliseksi neuvotella muutamien lottatoimintaa lähellä olevien järjestöjen kanssa työnjaollisista kysymyksistä. Pian perustavan kokouksen jälkeen aloitettiin neuvottelut Suomen Punaisen Ristin kanssa. Puheenjohtaja sai tehtäväkseen selvittää sekä suojeluskuntien ylipäälliköltä että Punaisen Ristin päälliköltä, miten lottien olisi mahdollista työskennellä suojeluskunnan palveluksessa mutta Punaisen Ristin suojeluksessa. Lotat saivatkin oikeuden käyttää Punaisen Ristin käsivarsinauhaa, jos lupautuivat työskentelemään suoraan sen alaisena. Keskusjohtokunta pelkäsi suoran alaisuuden kuitenkin mahdollistavan tilanteen, jossa järjestön jäsen voisi joutua erilleen tovereistaan ja työskentelemään vastapuolen hyväksi.³⁸ Vuonna 1922 Suomen Punaisen Ristin puheenjohtajan kenraali Mannerheimin tiedustelun johdosta ryhdyttiin kuitenkin järjestöjen väliseen yhteistyöhön ja keskusjohtokunnan puheenjohtaja kutsuttiin Punaisen Ristin johtokunnan jäseneksi.³⁹

Sotilaskotiliiton kanssa sovittiin työnjaosta 1920-luvun alussa. Liikekannallepanotapauksissa oli johtovastuu sopimuksen mukaan aina Lotta Svärd -järjestöllä. Mikäli lotat osallistuivat sotilaskotitoimintaan, tuli heidän suorittaa

palvelunsa lottapuvussa, ja tehty työ merkittiin lottatyöksi. Sotilaskotiliitto perustettiin samana vuonna valtakunnallisen Lotta Svärd -järjestön kanssa huhtikuussa 1921. Liiton tarkoituksena oli avustaa Suomen armeijaa sotilaskoteja hoitamalla, toimia yhdyssiteenä sotilaskotiyhdistysten ja muitten samassa tarkoituksessa työskentelevien järjestöjen välillä sekä muun muassa harjoittaa neuvontatoimintaa. Ajatus sotilaskotitoiminnasta oli saatu Saksasta jääkärien välityksellä. Sotilaskotiliittoa perustettaessa toimi Suomessa 23 sotilaskotiyhdistystä.⁴⁰

Suomen Punainen Tähti, Yhdistys hevosten hoitamista varten sodassa, otti keskusjohtokuntaan jo vuonna 1922 yhteyttä toivoen järjestöjen välistä yhteistoimintaa. Toistaiseksi päätettiin kuitenkin keskittyä yksinomaan suojeluskunnan auttamiseen, mutta kehoitettiin muonituslottia ja muita hevosten kanssa työskentelemään joutuvia lottia ”ottamaan huomioon hevoshoidon ja eläinystävällisyyden vaatimukset”. Kun hevoshoitokursseja 1930-luvun puolivälissä järjestettiin, oli aloitteen tekijänä tuolloinkin Suomen Punainen Tähti.⁴¹ Esimerkiksi vuonna 1940 keskusjohtokunta järjesti Hämeenlinnassa hevosten hoitoa ja lääkintää käsittelevän kurssin, jota kutsuttiin edelleen Punaisen Tähten kurssiksi.⁴²

Myös Naisten Raittiuskeskus toivoi järjestöjen välistä yhteistyötä. Tähänkin pyyntöön vastattiin kieltävästi vedoten Lotta Svärdin ensisijaiseen tehtävään toimia suojeluskunnan tukena.⁴³ Neuvotteluja yhteistyöstä ja työnjaosta käytiin myös esimerkiksi Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton ja Svenskt förbund för fysisk fostran för Finlands kvinnor -järjestön kanssa.⁴⁴

Valtakunnallinen Lotta Svärd -järjestö ehti toimia lähes 24 vuotta, kunnes se 23.11.1944 lakkautettiin valtioneuvoston päätöksellä.

2.2. Patrioottiset pyrkimykset aatteena

Valkoisen Suomen puolesta

Valtakunnallista järjestöä perustettaessa täytyi käytännön toimien organisoinnin lisäksi harkita myös järjestön aatteellista kantavuutta. Fanni Luukkonen muisteli vuonna 1931 järjestön vuosikokouksen avajaispuheessaan yhdistyksen perustamisvaiheita. Hänen mukaansa pohdinnan kohteena oli järjestöä suunniteltaessa ollut asiaan innostuneiden piirissä toiminnan aatteellisen pohjan laajuus tai paremminkin sen mahdollinen suppeus. Tulisiko suojeluskunnan avustaminen riittämään toiminnan motivaatioksi? Lotta Svärdin nähtiin olevan poikkeus muiden naisjärjestöjen joukossa, ”pohjasivathan ne työnsä paljon laajem-

malle alalle lähtiessään tavallisesti yleisinhimillisyyden ja filantropistisen hyväntekeväisyyden piiristä tai tähdätessään ajankohtaiseen emansipatsioonipyrkimykseen”. ”Patrioottisten pyrkimysten” pelättiin olevan epämuodikkaita 20-luvun kansainvälistyvässä ilmapiirissä. Aseellisen puolustuksen hyväksymisen taas uskottiin aiheuttavan syytöksiä ”humaniteetin” puutteesta. Lisäksi suojeluskuntaa palveleva työ voitiin nähdä naisasia-aatteesta poikkeavana suuntana.⁴⁵ Kymmenen vuotta jälkeenpäin puheenjohtaja Luukkosella oli mahdollisuus vastata näköalapaikalta kysymykseen ”onko ohjelmamme liikkunut liian ’kapealla’ pohjalla keskittyessään isänmaakäsitteen ympärille?”:

Totuudenmukainen vastaus kuulunee ei ole. Tämä käsite on antanut meille laajan liikkuma-alan moneen eri suuntaan, keskityksen siitä kärsimättä. - - Yhdistyksemme ohjelma on sulattanut itseensä parhaita niistä kulttuuriarvoista, joita on totuttu pitämään kunniaissa, mutta samalla se on myöskin kauniisti korottanut käytännöllisen työn lipun oppaakseen ja uupumattomasti sitä seurannut.⁴⁶

Vapaussodan jälkeen suojeluskuntaliikkeen kannatuspohja oli laaja. Suhtautuminen liikkeeseen noudatteli sodan rintamalinjaa: porvaristo kannatti ja vasemmisto vastusti. Suojeluskuntaliike suhtautui alkuaikoinaan avoimen kielteisesti työväenliikkeeseen, vaikka enenevässä määrin toimintaa suojeluskunnissa motivoitiin ulkoisella uhalla.⁴⁷ Myös Akateemisen Karjala-Seuran järjestäytymistä tutkinut Risto Alapuro toteaa hallitsevien ryhmien olleen Suomessa vapaussodan jälkeen yhteneväisempiä kuin yleensä on laita vallankumousyritysten jälkeen. Suojeluskuntajärjestö oli kaikkien porvarillisten piirien yhteinen organisaatio.⁴⁸ Sama kansan kahtiajakoisuus näkyy myös lotta-aatteessa. Einar Fieandtin sanoittamassa ”Lottien laulussa” rientävät lotat joukolla taistelemaan valkoisen Suomen puolesta:

Eteen onnen armahan synnyinmaan
eteen vapahan, valkean Suomen
me riennämme joukossa taistelemaan
kunis maallemme koittavi huomen.⁴⁹

Valkoinen Suomi ja sen puolesta toimiminen tulevat voimakkaasti esille myös keskusjohtokunnan julkaisuissa. Lotta-aatetta tarkasteltiin 20-luvulla keskusjohtokunnan julkaisemissa esitelmälehtisissä ja vuodesta 1928 oman äänenkannattajan Lotta-Svård-lehden sivuilla. Marjo Laitinen on vertaillut suojeluskunnan Hakkapeliitta-lehden ja Hilja Riipisen toimittaman Lotta-Svård-lehden sisältöä. Hänen mukaansa Hakkapeliitan artikkelit edustivat yllättäen maltillisempaa linjaa kuin lottien kannanotot spartalaisen isänmaallisessa äänenkannattajassaan. Lehden linja tosin muuttui pehmeämmäksi päätoimittajan

Lottien laulu.

Suomen Lotille kirjoittanut Einar Fieandt.

I. I-to.

Vapaan Suomen var-ti-o--joukko-a on tä-mä Lottien rintama har-maa, kukin

meistä kuin ur-hokin tai-pumaton käypi kohti nyt maa-lia varmaa:

Eteen onnen armahan synnyinmaan,
eteen vapahan, valkean Suomen
me riennämme joukossa taistelevaan
kunis maallemme koittavi huomen.

Me nyt riemulla tahdomme ponnistaa,
kun kutsuvi syntymämaamme.
Lotat kaikki te liittohon kiiruhtakaa,
isänmaastamme taistella saamme!

Lottien laulu julkaistiin keskusjohtokunnan ensimmäisessä julkaisussa vuonna 1924. ("Lotta-Svärd" Keskusjohtokunnan Julkaisuja n:o 1/1924, 19.)

tehtävän siirrettyä vuonna 1936 Hilja Riipiseltä Fanni Luukkoselle.⁵⁰

Lotta Svärd -järjestö oli Suomen valkoisten naisten yhtymä. "Valkoinen aatehan on samaa kuin isänmaan vapauden aate. Ei mitään muuta", toteaa Fanni Luukkonen vapaussodan 10-vuotismuistojuhlia varten julkaistussa puheessaan.⁵¹ Ääneenlausuttuna tavoitteena oli koota yhdistyksen ympärille mahdollisimman taajat joukot suomalaisia naisia, mutta samalla esitettiin epäilyjä, ettei kansamme naisissa olisi ollut kyllin voimakasta "valkoista mieltä". Järjestön sisällä uskottiin, että sen ulkopuolelle jäi ja jättäytyi henkilöitä, joille ei vielä ollut syntynyt niin voimakasta sidettä maahansa, että se olisi velvoittanut heitä tämän maan ja sen vapauden puolesta toimimiseen. Toisten taas katsottiin kokonaan hylänneen ajatuksen kansan puolustautumisen oikeudesta.⁵²

Yksittäisen lotan toiminnan aatteellista perustaa ohjasivat vuoden 1921 sääntöihin hyväksytty lottalupaus sekä vuonna 1926 laaditut "Kultaiset sanat".

Lotan käyttäytymistä ohjasivat 1920-luvun puolivälissä laaditut Lotta-Svårdin Kultaiset sanat. Näköispainos seinätaulusta.

Lottalupauksessa lotat lupasivat tukensa suojeluskunnalle: ”Minä N. N. lupaan kunniasanallani, että rehellisesti ja omantunnon tarkasti avustan Suojeluskuntaa sen puolustaessa uskontoa, kotia ja isänmaata sekä lupaan, etten luovu ’Lotta-Svärd’ yhdistyksen toiminnasta ennenkuin yksi kuukausi on kulunut siitä, kun olen paikallisjohtokunnalle todistettavasti ilmoittanut haluavani erota ’Lotta-Svärd’ yhdistyksestä.”⁵³ Kultaisissa sanoissa esitetään sekä laajempia aatteellisia ohjenuoria että jokapäiväiseen toimintaan liittyviä käyttäytymisohjeita. Lottalupauksen mukaisesti myös Kultaisten sanojen ensimmäiset ohjeet koskevat uskontoa ja isänmaata. ”Jumalan pelko olkoon elämäsi suurin voima!” ja ”Opi rakastamaan maatasi ja kansaasi!”, neuvotaan kultaisissa sanoissa. J. L. Runebergin Vänrikki Stoolin tarinoissa kuvatun Lotta Svärdin – Suomen sodan tiukan, mutta uhrautuvaisen sankarittaren – esikuvan mukaisesti tuli siis myös lottien toimia järkähtämättömin mielin ja siveästi isänmaansa hyväksi. Lottajärjestön haluttiin toimivan kansaa yhdistävänä tekijänä, mutta jäseneksi liittymiselle katsottiin kuitenkin tarpeelliseksi asettaa ehtoja. Näihin ehtoihin kuului kolmen toisiinsa tiivistä liittyvän arvon – kodin, uskonnon ja isänmaan – tunnustaminen puolustamisen ja turvaamisen arvoiseksi.⁵⁴ Uskonto liitettiin kodin ja isänmaan rinnalle järjestön sääntöihin vuonna 1925.⁵⁵ Yksi järjestön keskeisimpiä vaikuttajia, maisteri Hilja Riipinen, toi kirjoituksissaan esille, juuri ennen vuoden 1930 eduskuntavaaleja, yhden lottajärjestön ja sen edustamien arvojen pahimmista vihollisista – kommunismin.⁵⁶ Hän toivotti suojeluskuntien ja Lotta Svärd -järjestön rinnalle tervetulleeksi Suomen Lukon ja sen vapaan kansalaistoiminnan taistelemaan kommunismia vastaan. Näitä kolmea järjestöä yhdisti sama voima – rakkaus kotiin, uskontoon ja synnyinmaahan.⁵⁷ Tulevaisuus näiden aatteiden voimistuessa näyttikin lupaavalta: ”- Niin sittenkin on kaikessa tässä, mitä nyt on tapahtunut, palanen sitä vanhurskautta, josta Jumalan sana todistaa, että se pelastaa kansoja ja valtakuntia häviöön joutumasta.”⁵⁸

Muun muassa Pohjois-Hämeen piirin piirijohtokunta ryhtyi Hilja Riipisen esimerkin mukaan toimimaan kommunismia vastaan lähettämällä paikallisosastoilleen kiertokirjeen mukana Lapuan liikkeen keräyslistoja. Kertyneet varat tulivat Lapuan liikkeen kommunismia vastustavan valtuuskunnan käyttöön.⁵⁹ Vuonna 1930 järjestö myös kehotti jäseniään osallistumaan eduskuntavaaleissa kommunistisen toiminnan vastustamiseen:

Vaikka järjestömme ei koskaan aikaisemmin ole osallistunut valtiolliseen toimintaan, eikä nytkään tahdo missään muodossa antautua puoluepoliittiseen taisteluun, päätettiin sen poikkeuksellisen tilanteen takia, jossa nyt eduskuntavaaleihin käydään ja tukeakseen kommunismin vastaista rintamaa antaa järjestön vaalitoiminnassa muutamia ohjeita.⁶⁰

Paitsi että keskusjohtokunta antoi Lotta-Svärd -lehdessä jäsenilleen ohjeita ää-

nestää isänmaallismielisiä, puolustustahtoisia ja – mikäli mahdollista – naispuolisia ehdokkaita, päätti se kehottaa paikallisosastoja järjestämään ainakin jäsenilleen vaalikokouksen, jossa selostetaan kommunismin vastustamistyötä ja puolustustahdon tarpeellisuutta. Niillä paikakunnilla, joilla isänmaallisia vaaliliittoja oli ehdolla, kehoitettiin niille tarjoamaan osaston apua. Lisäksi Hilja Riipisen esitelmää ”Onko kommunismi valistustyöllä kukistettavissa” päätettiin jakaa ilmaiseksi jokaiseen paikallisosastoon.⁶¹

”Me emme voi emmekä saa unohtaa, että meidän äänemme niinkuin työmmeikin annetaan kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta näiden vihamiehiä ja vihamiesten kannattajia vastaan”, muistutti Hilja Riipinen toimittamassaan Lotta-Svärd -lehdessä.⁶² Riipisen poliittista toimintaa tutkinut Kaarle Sulamaa toteaa vuoden 1918 tapahtumien vaikuttaneen Riipisen ajattelutapaan ratkaisevasti. Aikaisemmat pohdinnat toisen sukupuolen siiveellisestä pahuudesta jäivät nyt toisen ideologian edustaman pahuuden tulkintojen varjoon.⁶³ Kommunismin vastustamiseen keskittyneen Hilja Riipisen voidaan katsoa jopa yhdistäneen lottien ja Lapuan liikkeen ajatusmaailman samaksi aatteeksi. Sulamaa arvelee, että Riipinen ei pyrkinyt perustamaan Lapuan liikkeeseen naisosastoa, koska katsoi lottajärjestön vastaavan tätä toimintaa: kansanliikkeen nainen vastasi lottaa, eikä näitä rooleja tarvinnut toisistaan erottaa.⁶⁴

Oikeistoradikalismissaan Hilja Riipinen jäi lopulta lottajärjestössä yksin. 1930-luvun alkuvuosina keskusteltiin Lotta-Svärd -lehden päätoimittajana toimineen Riipisen korvaamista järjestön johtajalla Fanni Luukkosella. Riipisen vastustuksen takia ja ”rauhan vuoksi” ei päätoimittajan vaihtoon kuitenkaan ryhdytty. Hilja Riipisen päiväkirjat paljastavat järjestön pöytäkirjoja selkeämmin lehden toimituksessa ilmenneet ristiriidat: ”Lehtikokous = ikävä. Väittely taas minun kirjoituksestani. Liian jyrkkää. - En tiedä, pitääkö jättää, kun ei sovi. En osaa sanoa sileästi, omasta mielestäni taas en osaa sanoa tarpeeksi jyrkästi.” Kuten Lapuan liike myös IKL oli Riipisen mielestä lotta-ateen kanssa yhtenevä liike. Niinpä hän ei esimerkiksi voinut ymmärtää, ettei lottajärjestön puheenjohtaja osallistunut IKL:n tilaisuuksiin. Erimielisyydet toimintalinjoissa kulminoituivat vuoden 1936 vuosikokouksessa, jossa Hilja Riipinen jätettiin valitsematta keskusjohtokuntaan ja tämän seurauksena katsottiin Lotta-Svärd -lehdenkin tarvitsevan uuden päätoimittajan. Kaarle Sulamaan mukaan on jokseenkin selvää, että Riipinen haluttiin pois nimenomaan Lotta-Svärd -lehden päätoimittajan tehtävästä. Kesän 1936 vaalien pelättiin edelleen innostavan Riipistä poliittisiin kirjoituksiin, jotka eivät olisi vastanneet muun keskusjohtokunnan tavoitteita.⁶⁵

Toimintatapojen muutosta isänmaallisissa kysymyksissä kuvaa myös keskusjohtokuntaan saapunut kutsu Itsenäisyyden Liiton järjestämään kokoukseen vuonna 1935, jossa oli tarkoituksena ”saada aikaan lähempi kosketus ja luottamuksellinen yhteistoiminta niiden yhdistysten ja järjestöjen välillä, jot-

ka harrastavat yleisänmaallisia pyrkimyksiä”. Edustajaa ei tilaisuuteen päätetty lähettää.⁶⁶

Vaikka jako kommunisteihin ja valkoisen Suomen edustajiin seurasi vapaussodan jakoa, haluttiin järjestön toiminta kokonaan erottaa luokkatoinnasta. Lottatyön uskottiin muuttavan asennoitumista suojeluskuntatoimintaa kohtaan ja auttamaan näkemään se nimenomaan isänmaallisena eikä luokkatoinnana.⁶⁷ Käytännössä suhde esimerkiksi työväenyhdistysten toimintaan oli 20-luvun lopulla tiukka. Tällöin Fanni Luukkonen katsoi tarpeelliseksi tiedustella keskusjohtokunnalta, miten tulee suhtautua työväentalolla huveissa käyviin lottiiin. Johtokunta vastasi yhtymällä Etelä-Pohjanmaan piirin lausuntoon asiasta: ”On sopimatonta lotan käydä kommunistien, valtiovallallemme tuhoavien aineiden järjestämissä tilaisuuksissa ja siten vielä rahallisestiikin tukea niitä!”⁶⁸

Omistavan luokan etuoikeutettu rooli yhdistyksessä kiistettiin keskusjohtokunnan taholta. Mukaan oltiin valmiita ottamaan kaikki, joilla oli isänmaallinen mieli.⁶⁹ Tätä tasa-arvoisuuden periaatetta tuotiin esille muun muassa keskusjohtokunnan julkaisemassa näytelmässä ”Nimipäivät”, joka oli tarkoitettu esitettäväksi lottien ja suojeluskuntien iltamissa. Näytelmässä nuori Anna-lotta joutuu selittämään varakkaalle pormestarinnalle, miksi tämä ei ole saanut vapaussodan muistomitalia:

Pormestarinna: -- Minut, pormestarinna, jätetään muistomitaleita jaettaessa ilman mitään kunniamerkkiä tahi pienintä kiitosta, vaikka koko sodan ajan olivat kaikki meidän suurimmat padat ja kattilat lainassa, muurinpatakin koko ajan! Ja merkkejä annettiin yksinpä Rahkoskallekin – vahtimestarin vaimolle!

Anna: Tiedänhän kaiken tuon. Älkää kiivastuko! Rouva Rahkohan oli koko ajan melkein yötä päivää keittämässä. -- Ja eihän täti ollut itse – eiväthän kattilat ja pata voi saada --.

Näytelmän lopussa pormestarinnakin ymmärtää suojeluskunta- ja lottatyön todellisen merkityksen juostessaan karkuun bolshevikkeja, joiden herkkäuskoisena uskoo tunkeutuneen asuntoonsa.⁷⁰

Rakkauden voimalla

Kysykäämme kuinka monella on enää rikkumaton uskonsa esim. Runebergin analysoimaan kansansieluun ja silloin uneksittuun kansalliseen eheyteen. Kansalliselta pessimismiltä pelastaa meidät se, mikäli jaksamme palautua uskomaan näihin kansamme kuntoisuuden alkuvoimiin, jotka tällä hetkellä tuntuvat olevan kadoksissa.⁷¹

Näin huolestuttavana näki Fanni Luukkonen suomalaisen yhteiskunnan tilan vuonna 1924 keskusjohtokunnan julkaisussa. Usko kansalliseen eheyteen ja sen pohjana olevaan yhteiseen kansansieluun oli itsenäisyystaistelun ja vapaussodan myötä hävinnyt. Ratkaisua tilanteeseen Fanni Luukkonen etsi Kalevalasta ja sen päähenkilöiden, Lemminkäisen ja Kullervon, kohtaloista. Hän toteaa ”runon psykologian” antaneen näiden hahmojen tueksi äidinrakkau- den. Vastineena järjen voimalle tämä äidinrakkaus on sydänvoimaa, jota tarvi- taan paitsi yksittäisissä ihmiskohtaloissa, myös koko yhteiskunnallisessa toi- minnassa. Lotta Svärd -järjestön tulikin nähdä Kalevalan kohtalot esimerkkinä omalle työlleen: sen toiminnan tuli rakentua yhteiskunnalliselle äidinrakkau- delle, sen tuli ”vaalia ja auttaa kärsimyksen helteessä”.⁷² Kalevala ja sen ku- vaukset äidinrakkaudesta toistuivat myöhemminkin järjestön julkaisuissa esi- kuvina toiminnalle. Äidinrakkaus teki Kalevalan naisen viisaaksi, antoi voiman kestää ja uskaltaa. ”Mutta onnellisin ja tärkein on kuitenkin kalevalaisen nai- sen asema lastensa rakastamana ja kunnioittamana äitinä.”⁷³ Kansalliseepos kertoi lotille ihmiselämän syvimmistä totuuksista ja kansasta, joka nämä to- tuudet oli löytänyt ja kiteyttänyt runouden kestävään muotoon:

Nöyrinä me voimme painaa päämme tämän kansanrunoutemme äitikuvan, todellisen suomalaisen madonnankuvan edessä ja sielussamme luvata: niin kauan kuin veri suonissamme elävänä virtaa, niin kauan kuin henkemme ja- noisena Elämän ikilähteille kurkottaa, me naisina rakastamme – rakastamme sitä, minkä tuntomme elämässä pyhimmäksi todistaa, ja koetamme rakkau- dessa ja uskossa luoda.⁷⁴

Kalevalan käyttö lottien ihanteiden perustana liittyi kansanrunouden asemaan itsenäistyvässä Suomessa. Kansalliseepoksen ja kansanrunouden käyttö kan- sallisen itsetunnon kohottamiseksi itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina joh- ti Kalevalan ja kansallisuusaatteen suhdetta tutkineen William A. Wilsonin mu- kaan sellaisen perinnetietoisuuden syntymiseen, joka perustui usein ennem- minkin yleisesti hyväksyttyihin uskomuksiin kuin itse runoihin. Yksi näistä us- komuksista oli usko kansanrunoudesta muinaisen kansansielun ja perimmäi- sen suomalaisuuden heijastajana.⁷⁵

Myös äitiys yhteiskunnallisena tehtävänä oli 1920-luvulla yleinen näkökul- ma. Muun muassa 1920-luvun koulutusjärjestelmä korosti äitiyden merkitystä. Kansakoulun suorittaneet maalaistytöt ja kaupunkilaiset tehtaantytöt haluttiin kasvattaa taitaviksi perheenemänniksi. Muidenkin tyttöjen toivottiin kasvavan hyviksi äideiksi, mutta heille äitiyden oli mahdollista laajeta myös yhteiskun- nalliseksi äitiydeksi. Tytön kasvatus oli onnistunut, kun hänestä tuli hyvä äiti ja hyvä perheenemäntä, joka kasvatti uutta sukupolvea samalla kun hän tunsu har- rastusta myös yhteiskuntaa kohtaan ja antoi oman naisellisen panoksensa yh- teisten asioiden hoitoon.⁷⁶ Samantyyppinen naiskuva esitettiin vuosisadan alus- sa ihanteena myös esimerkiksi raittiusjärjestössä. Naisen perusluonto tiivistyi äi-

dillisyyteen, uhrautuvaisuuteen ja toimeliaisuuteen. Pyhän ja historiallisen vaimontehtävän lisäksi naisella oli toinenkin suuri kutsumus: lapsen kasvatus.⁷⁷

Nöyrään, naiselliseen työhön kehotti rivilottia myös Hilja Riipinen, jonka mukaan isänmaallisen naisen ensimmäinen tehtävä oli olla äiti ja kasvattaja. Itselleen Riipinen kuitenkin otti aktiivisen roolin miesten rinnalla taistelussa oikeaksi kokemiensa aatteiden puolesta.⁷⁸ Rakkauden merkitys korostuu myös muissa yhdistyksen julkaisuissa. Esimerkiksi vuonna 1925 kirjoitti E. Nevanlinna lottatyön mahdollisuuksista seuraavasti: ”Rakkauden paljon väärinkäytetty sana on tässä kerrankin paikallaan tunnukseksi. Kun Teidänkin työnnä tehdään, kokonaan ja täysin, siinä hengessä, on se kantava kaksinkertaisen hedelmän.”⁷⁹ Isänmaan rikkinäisyyden paikkaamiseen katsottiin tarvittavan naisen rakkautta. Merkittävä osa kansasta piti Nevanlinnan mukaan vielä 20-luvun puolivälissä lottien tukemaa aseellista suojeluskuntajärjestöä vihollisenaan, ja juuri lottien, naisten, tehtävä oli kuroa tätä yhteiskunnallista juopaa yhteen.⁸⁰ Rakkaus toteutui lottien palvelutehtävissä. ”Se, mikä on tarkoitusperissämme aktiivista, rajoittuu yhteen sanaan: palvele.” Rakkauden ja palvelun aate oli tuttu jokaiselle lotalle näiden omasta kodista, josta kaikilla on muisto ”hyvistä, palvelevista käsistä”. Tätä kotien rakkautta ja palvelualttiutta tahtoi myös Lotta Svärd -järjestö syventää. ”Silloin tulevat kodit samanarvoisiksi, silloin ymmärretään, että matalankin majan lieden lämpö lämmittää niitä, joille se on kotilieden lämpöä.” Lottana olo oli kasvamista kodin palvelutyöstä isänmaan palvelukseen.⁸¹ Lottien käytännölliset saavutukset eivät Fanni Luukkosen mielestä olisi voineet olla mahdollisia ilman perusvoimana olevaa sydänvoimaa, vaikka järkeisvoima, aivotyökin, oli myöhemmin tullut lottatyötä ohjaavaksi.⁸²

Vaikka järjestön pääasiallinen avustuskohde oli suojeluskuntien toiminnan tukeminen, tarpeen tullen avustustoimintaa laajennettiin myös muille alueille. Näin tapahtui esimerkiksi 1930-luvun lama-aikana, jolloin keskusjohtokunta päätti tiedottaa piireille mahdollisuudesta laajentaa toimintaa myös ”sosiaalisen huollon” alalle. Samalla kuitenkin muistutettiin, ettei omiin tarkoituksiin varattuja varoja tulisi käyttää hätäavustuksiin, vaan varat tulisi kerätä erikseen.⁸³

Valistamalla ja Jumalan avulla

”Mutta onko meillä varmuutta siitä, että tämä jälkirivistö arvioi isänmaan vapauden kuten me, joilla on omakohtainen kokemus siitä, mitä merkitsee punainen terrori yksilöille ja kansalle”, kysyi Fanni Luukkonen vuonna 1925. Jotta maanpuolustuksen ja suojeluskunta-aatteen merkitys kansalle ei olisi unohdunut, tarvittiin järjestökasvatusta, jonka tavoitteena tuli olla lujan, valveutuneen kansalaismielen ja vapaudenrakkauden herättäminen. ”Kasvatustyömme olkoon jalointa kulttuuri-idealismia!”, vaikuttamista ihmisen koko persoonaan,

viitoitti Fanni Luukkosen järjestön tehtäviä. Paitsi järjestön sisällä, tuli propagandatyötä tehdä yleisesti. Tämän valistustyön tarkoituksena oli lottatyön tarkoituksien selvittäminen ja tätä kautta uusien jäsenten saaminen.⁸⁴

Valistustyölle suositeltava muoto oli aatteelliset ilmat. Näistä illoista ei tullut odottaa suuria taloudellisia tuloja, vaan henkisiä arvoja. Erikseen huomautettiin, ettei tanssin tulisi kuulua näiden iltamien ohjelmaan, sillä ilman tätä ”vetonumeroa” saataisiin iltamien taso kohoamaan ja saavutettaisiin vakavamielisen väestön ymmärrys lottien toimintaa kohtaan.⁸⁵ Ilmat olivat kuitenkin merkittävä tulonlähde paikallisosastoille ja tosiasiatkin haluttiin tunnustaa: suuri osa yleisöä ja nuoria lottia kävi mieluummin muiden järjestämissä iltamissa, joissa ohjelma oli kevyttä tai luvassa oli ainoastaan tanssia.⁸⁶

Aatteeseen sopivien iltamien ohjelma säilyi järjestössä keskustelunaiheena pitkään. ”Ilo kuuluu nuorille, on heidän ihana yksinoikeutensa, jota ei saa heilätä riistää. Tarkoitus ei olekaan iloa kieltää, mutta kaikenlaiset kevyet huvittelut eivät ole järjestömme hengen mukaisia”, alusti lotta Aino Valkama keräys- ja kansliajaostopäällikköiden neuvottelupäivillä vuonna 1936. Iltamatoiminta oli hänen mukaansa järjestön mainostusta, jonka mukaan yleisö arvioi koko sen toimintaa ja arvoa.⁸⁷ Lottakodin henki ymmärrettiin valistuneeksi ja vakavaksi. Tämän hengen tuli heijastua myös paikallisyhdistysten ja järjestön julkiseen toimintaan. Virran mukana kulkeminen, turhanpäiväisten ja kevyitten tilaisuuksien toimeenpaneminen olisi järjestön kannalta erehdys. Hilpeys hyväksyttiin, kunhan säädyllisyys ja sopivuus muistettiin, eikä tunnin tanssiakaan aatetta nostattavan ohjelman jälkeen enää 30-luvulla paheksuttu.⁸⁸ Iltamaohjelmien tason ylläpitämisessä keskusjohtokunta auttoi paikallisosastoja lottahengen mukaisia näytelmiä julkaisemalla. Sopivien näytelmien löytämiseksi järjestettiin kilpailu vuonna 1936. Palkintoa tavoittelemaan kutsuttiin kaikki suomen- ja ruotsinkieliset yksinäytöksiset maanpuolustushenkiset seuranäytelmät.⁸⁹

Itse lottatyö ja sen tavoitteiden kunniallinen saavuttaminen olivat kuitenkin Luukkosen mukaan merkittävä valistuskeino. Vastaavasti aatteelle teki ”karhunpalveluksen” työ, jossa aatteen velvoitus on unohdettu.⁹⁰ Myös Fanni Luukkosta voimakkaampaa poliittista suuntausta edustanut Hilja Riipinen toteaa valistustyön merkityksen. Sivistys-, uskonto- ja valtioelämän pelastamiseksi tuholta tarvittiin kommunismin vastaista valistustyötä. Valistustyö yksin ei kuitenkaan voinut riittää, ellei kansakunta kyennyt henkisesti syntymään uudelleen. Tällaiseen uudelleensyntymiseen, kansalliseen heräämiseen, ei kansalla voi olla voimia ilman Jumalan apua. ”Mikään valistustyö yksinään ei kommunismia kukista, yhtä vähän kuin parhain kristitty voi kukistaa itsestään synnin juuret.”⁹¹ Kristillisen rakkauden ja palvelun periaate on tutkimuksessa toisinaan haluttu nostaa jopa lotta-aatteen perustavaksi tekijäksi.⁹²

Riipisen isänmaallisuus perustui kristilliselle rakkaudenkäsitteelle. Isänmaallisuus oli avartunutta rakkautta ja sitä korostamalla voitiin kansaa jakava viha purkaa. Riipisen artikkeleissa arvostelu ei kohdistunut niinkään kommunis-

mia kannattaviin henkilöihin kuin puolueisiin ja kommunistiseen järjestelmään.⁹³ Hilja Riipinen yhdisti kommunisminvastaisen työn rauhanaatteeseen:

Kansat sairastavat henkistä ruttoa – kommunismia, eikä ole yksikään valtakunta turvassa niin kauan kuin se kytee. Verilöylyinä ja kauhuina se purkautuu -. Onneton on se kansa, joka tämän tieteen heikentää voimansa ja pannaan ruostumaan miekan mitä se voi vapauden puolesta käyttää. Tällaisena täytyy meidänkin osaltamme lotat kirkastaa rauhanaatetta, niin että siitä tulisi omantunnon asia meidän armaan isänmaamme miehille ja pojille, äideille ja tyttärille. Sellaisena vasta on rauhan aatteella Suomen kansan antama osuus ihmiskunnan suuressa todellisessa rauhantyössä.⁹⁴

Vaikka Lotta Svärd -järjestö tunnustautuikin 20-luvulla varsin avoimesti valkoiseksi järjestöksi, oli yksi sen itselleen määräämistä tärkeistä tehtävistä toimia yhdistävänä liikkeenä. Tavoitteena oli maan naisten yhdistäminen puolueisiin, kielisuhteisiin ja elämäncatsomuksellisiin eroihin katsomatta. ”Rintaman” tuli olla eheä. Rakoiu merkitsi työn epäonnistumista. Fanni Luukkonen yhtyi Grundtvigin⁹⁵ vaatimukseen ”pääasiassa yksimielisyyttä, pikkuasioissa erimielisyyttä, kaikissa rakkautta”.⁹⁶

Luukkonen arveli lottajärjestön olevan marttayhdistyksen rinnalla ainoa porvarillinen naisjärjestö, joka oli laajasti ympäri Suomea, ”etäisimpiä salo-seutuja myöten”, onnistunut tavoittamaan naisten kiinnostuksen. Tämän vuoksi järjestön vastuulle tuli hänen mukaansa ottaa myös yleissivistävä toiminta. Uudet sivistykselliset ja urheilulliset toimintamuodot toisivat järjestöön uutta elinvoimaa. Paikallisyhdistysten kokouksissa voitaisiin kuukausittain käsitellä jotain kasvattavaa aihetta, kuten paikkakunnan historiaa, naisen asemaa yhteiskunnassa, kansalaisen velvollisuuksia tai esimerkiksi lotan suhdetta raittiuskysymykseen.⁹⁷ Luukkonen aloitteesta ruvettiin keskusjohtokunnan toimesta kehittämään lottien vapaaehtoista kerhotoimintaa, jonka tarkoituksena oli auttaa jäsenistöä iteikasvatustehtävässä. Ryhmissä tai yksin suunniteltiin luettavaksi kirjallisuutta, jonka oppimisesta sitouduttiin lukukauden lopussa antamaan näyte. Sopivia aloja opiskeluun olivat esimerkiksi järjestötieto sekä isänmaan tai vapaussodan historia.⁹⁸ Suunnitelma toteutui käytännössä vasta vuonna 1943, kun kirjeopiskelu tuli uudeksi koulutusmuodoksi.⁹⁹

Asema velvoittaa

”Asema velvoittaa”, ei pelkästään lottana, vaan naisena, kiteytti opettajatar Olga Oinola lotan yhteiskunnallisen roolin kirjoituksessaan Lotta-Svärd -lehdessä. Hän uskoi, että naisille on annettu voima hallita yhteiskuntaelämää. Nainen määrää yhteiskunnalliset tavat niin kotona kuin sen ulkopuolellakin.¹⁰⁰ Hilja Riipinen puolestaan otti voimakkaasti kantaa Lotta-Svärd -lehden sivuilla nei-

tojen luokse tehtyihin yövierailuihin. ”Naisen siveys on kansan siveys, ja naisten rappio kansan perikato. Naisten on näihin puututtava – kukaan muu ei sitä tee.” Puhtaus ja siveys eivät olleet hänen mukaansa yksityisasioita, vaan niille pohjautui koko kansan voima.¹⁰¹ ”Valtakuntia on hävinnyt epäsiveyden ja paheen uhrina”, Riipinen muistuttaa myös kirjoittaessaan lottien suhteesta raittiuskysymykseen. Naisten yleistynyt alkoholinkäyttö, tupakointi ja sukupuolielämän vapautuminen, joka ei enää Riipisen mukaan ollut kommunistien moraalin yksinoikeus, olivat hänen mukaansa yksi merkki kansan rappioitumisesta. ”Mässäävä, hurjasteleva, elämällä leikittelevä suku kasaa kirouksen itselleen, lapsilleen, lapsenlapsille ja aina kauemmas!” Lottien Kultaiset sanat ohjasivat toisenlaiseen käyttäytymiseen, pois yksilönvapauden opista kohti kieltäymistä ja siveellisyyttä. Niiden oppi oli vanha, mutta ikuinen. Lotat pystyivät antamaan tälle elämäntotuuudelle uuden muodon. Kultaiset sanat, järjestön työ- ja palvelumuoto sekä ehdottomuus suurissa asioissa olivat Riipisen mukaan keinoja kirkastaa iankaikkiset totuudet uudelle sukupolvelle.¹⁰²

Siveyden merkityksestä kirjoitti lotille myös K. S. Laurila keskusjohtokunnan julkaisemassa artikkelissaan ”Maanpuolustus meidän kaikkien asia”. Puolustuskunto ei hänen mukaansa ollut pelkästään ruumiillista kuntoa tai teknistä osaamista, vaan viime kädessä henkistä ja siveellistä kansan kasvatusta. Tämän vuoksi myös naiset olivat kutsuttuja maanpuolustustyötä tekemään. ”He lyhyesti sanottuna aateloivat tämän työn, kohottavat sen siihen korkeaan siveelliseen tasoon, mihin se kuuluu ja pysyttävät sen siinä”, kirjoittaa Laurila. Naisten maanpuolustuksellisen työn onnistuminen loi siveelliset edellytykset maanpuolustajien onnistumiselle.¹⁰³ – Lottakurista sekä raittiuden ja siveyden hyveistä puhuttiin myös keskusjohtokunnan järjestämällä valistus- ja leiripäivillä.¹⁰⁴

Rivikurin merkitys

Varsinaisten voimistelu- ja urheiluseurojen lisäksi on urheiluharrastusta Suomessa levitetty useiden kansalaisjärjestöjen kautta. Aluksi vapaapalokuntien sekä nuoriso- ja raattiusseurojen ja myöhemmin vuosisadan vaihteesta lähtien myös työväenyhdistysten toimesta edistettiin liikuntakulttuuria. On väitetty, että suomalainen urheiluorganisoituminen on kiinteämmin kuin missään muualla kytkeytynyt yhtäältä kansakunnan syntyyn ja toisaalta luokkaristiriitojen kärjistymiseen. Jo suomalaiskansallisen herätyksen, fennomanian, on oletettu arvostaneen liikunnan merkitystä nimenomaan keinona osoittaa kansan ”alkuvoimaisuutta” ja kypsyttää omaehtoiseen kulttuuriin.¹⁰⁵ Jonas Frykman on käsitellyt tutkimuksessaan Ruotsissa 30-luvulla voimakkaana esiintynyttä kiinnostusta ruumiinkulttuuriin. Hänen mukaansa kiinnostus yhteiskunnalliseen toimintaan ja yhteiskunnan muuttamiseen oli yhteydessä kiinnostukseen ihmisvartalosta. Ihmiset löysivät itsestään, omasta fyysisyydestään voiman, sisäi-

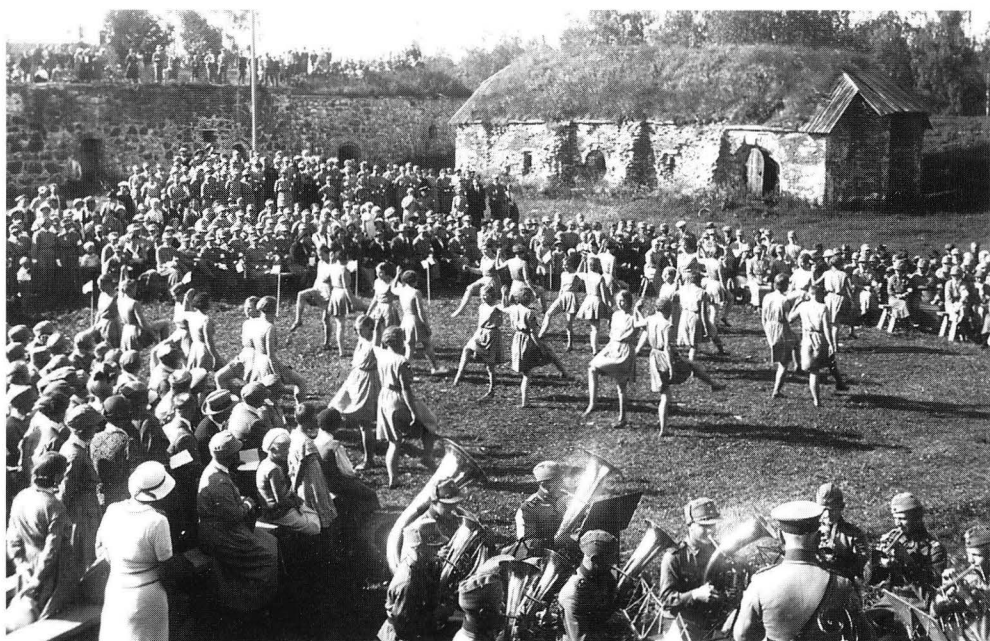
sen ”moottorin”, jonka avulla edetä. Voimistelu ei ollut pelkästään fyysinen harjoitusmuoto, vaan valmistautumista johonkin tulevaan muutokseen yhteiskunnassa.¹⁰⁶

Lotta Svärd -järjestön toimesta alettiin lotille sopiviksi urheilumuodoiksi ensimmäisenä markkinoida hiihtoa ja kävelyä. Hiihto- ja kävelymerkkikokeita alettiin järjestössä suorittaa vuonna 1925.¹⁰⁷ Piiritasolla oli tosin jo tätä ennen vaihtelevasti harrastettu eri urheilumuotoja.¹⁰⁸ Hiihdolla ja kävelyllä on suomalaisessa järjestötoiminnassa oma historiansa. Muun muassa nuorisoseurat olivat ottaneet omaan ohjelmaansa kävelyretket 1800-luvun lopulla, kun viranomaisen tiukentunut kokouksien ja puheiden kontrolli vaikeutti toimintaa ja pakotti etsimään uusia harrastusmuotoja. Myös muut järjestöt, kuten raittiusyhdistykset ja työväenyhdistykset, omaksuivat kävelyretket osaksi toimintaansa.¹⁰⁹ Lottien hiihto- ja kävelymerkkivaatimukset saivat laadittavakseen kouluhallituksen liikuntakasvatuksen tarkastaja lehtori Anni Collan ja Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton puheenjohtaja tohtori Kaarina Kari. Vuosina 1931–1932 oli suoritettujen merkkien määrä järjestössä noin 5 000–6 000. Hiihdon merkitystä järjestön toiminnassa korosti myös lottien osallistuminen prosenttihiihtoihin, joista muodostui yksi paikallisosastojen merkittävimmistä urheilutilaisuuksista.¹¹⁰

Voimistelun ja urheilun roolia ryhdyttiin lottajärjestössä laajemmin selvittämään 1920-luvun lopulla. Keskusjohtokunnan asettaman liikuntakasvatusvaliokunnan kanta kysymykseen oli selkeä: ”Voimistelu ja urheilu on otettava yhdistyksen liikuntakasvatusohjelmaan.” Vielä oli kuitenkin löydettävä sopiva, muuta lottatyötä tukeva liikunnan muoto:

Huomioonottaen, että suurin osa L-S yhdistyksen jäseniä on maalaisoloista, tulee liikuntakasvatustoiminnan ja siis myös voimistelun rakentaa terveelle, reippaalle, raikkaalle pohjalle, joka antaa osanottajille riittävässä määrässä liikuntaa (motion) sekä iloa ja virkistystä, siirtymättä siihen nykyaikaiseen, valeplastilliseen liikehtimiseen, joka ei enää ole voimistelua, vaan alkuharjoituksia plastiikkaan. Voimistelullinen rivikuri on niin suuriarvoista, että sen seuraukset tulisivat näkyviin varmaan järjestön muussakin toiminnassa.

Valiokunnan kannanotto rivivoimistelun puolesta, kuten myös sen ehdotus kilpaurheilun hyväksymisestä osaksi järjestön toimintaa, sai keskusjohtokunnan kannatuksen. Lotille sopiviksi urheilulajeiksi nimettiin juoksu, hiihto, pyöräily, uinti, soutu ja keihäänheitto. Järjestön urheilutoiminnan yhtenäistämiseksi ehdotettiin voimistelu- ja urheiluohjaajakurssien järjestämistä piirien edustajille.¹¹¹ Liikuntakasvatustoimikunta sai tehtäväkseen suunnitella voimisteluohjelmia niille paikallisosastoille, joiden jäsenet olivat kiinnostuneita säännöllisestä voimistelu-harrastuksesta.¹¹² Tukea järjestölle sopivien liikuntamuotojen valitsemisessa lotat saivat muun muassa suomalaisen naisvoimistelun ja -urheilun uranuurtajalta Anni Collanilta, joka jo vuonna 1925 otti kan-

Voimistelunäytös Käkisalmen kesäjuhlilla. Voimisteluharrastuksen myötä kehittyvän rivikurin uskottiin edistävän myös järjestön muuta toimintaa. Aili Kekin kokoelmat.

taa lottatoiminnan ja liikuntakasvatuksen suhteeseen. Hänen mukaansa lotille erityisen sopiva liikuntamuoto oli voimistelu, joka antoi harrastajalleen ryhtiä sekä auttoi alistumaan kuriin: ”Olen kuullut, ettei tahdota tehdä lottia, naisia, liian sotilaallisiksi sotilasäksiiisillä, mutta minusta tuntuu, että lotat yhtä paljon kuin muut naiset ja ehkäpä enemmänkin tarvitsevat sitä rivikuria, sitä ryhdikkyyttä, sitä tottelemisen koulua, jota voimistelu tarjoaa ja johon kaikkien maitten naiset nykyään velvoitetaan ottamaan osaa.”¹¹³ Voimistelun merkitystä lottatyössä korosti Hilda Laaksonen Lotta-Svärd -lehdessä vuonna 1931:

Säännöllinen voimisteluseuratyö painaa vähitellen leimansa koko paikallisosaston työhön sillä voimisteluharjoituksissa opitaan paljon sellaista, mikä sieltä tuodaan mukana elämään, lottatyöhönkin: täsmällisyyttä, rivikuria ja itsehillintää. Voimistelija oppii täyttämään kaikki annetut määräykset silmänräpäyksessä ja vastaansanomatta, iloisin mielin. Hän oppii alistumaan johtajansa tahtoon, oppii tajuamaan, että hän on vain yksi, mutta välttämätön rengas ketjussa.¹¹⁴

Kirjoituksessa päädytään voimisteluharrastuksenkin merkitystä pohdittaessa vetoamaan äitien merkitykseen yhteiskunnallisessa hyvinvoinnissa: ”Kansa on sellainen, millaisia ovat sen naiset, äidit.” Jotta naiset pystyisivät toteuttamaan

velvollisuutensa kansansa esikuvina, naisina ja lottina, tuli heidän hoitaa, kasvattaa ja kehittää ruumistansa.¹¹⁵

Vuonna 1933 keskusjohtokunnan asettama urheilutoimikunta katsoi, että järjestön kilpaurheilulajiksi piirien välisissä kisoissa riittää murtomaahiihto. Piirien sisäisiin kilpailuihin sopi lisäksi pesäpallo.¹¹⁶Tämä varsin suppeaksi jäänyt valikoima lotille sopivista kilpaurheilulajeista lienee ainakin osittain seurausta toimikunnan jäsenen, suojeluskuntien urheilutoiminnan johdossa vuoteen 1944 asti toimineen Lauri Pihkalan varauksellisesta suhtautumisesta naisurheiluun.¹¹⁷ Seuraavana vuonna järjestettiin kuitenkin ensimmäiset sou- tu- ja ”suunnistautumiskilpailut”.¹¹⁸

Urheiluharrastuksen todettiin 30-luvun alussa lisääntyneen järjestön sisällä. Keskusjohtokunnan toimintakertomuksessa todetaan lähes joka piirin vuosikertomuksessa olleen maininnan erilaisista naisille sopivista urheilumuodoista, kuten pesäpallosta, prosenttikävelyistä ja viestijuoksusta. Voimisteluseuroihin kuului tuolloin 5 000 lottaa.¹¹⁹ Tästä jäsenien lukumäärä kuitenkin laski vuosikymmenen loppua kohden. Erkki Vasara on todennut järjestäytyneen urheilutoiminnan olleen lottien keskuudessa suojeluskuntia vai- meampaa, mutta tästä huolimatta lottaurheilun olleen merkittävä tekijä suomalaisessa naisliikunnassa.¹²⁰

Kansan terveys ja voima oli lottajärjestön mielenkiinnon kohteena myös toisesta näkökulmasta. Hilja Riipinen käsitteli Lotta-Svärd -lehdessä vuonna 1934 niin sanottua ”sterilisatiokysymystä”. Saksan esimerkkiin nojaten hän esitteli sterilisaation yhtenä keinona suojella kansaa itsetuholta. Näin tapah- tuu kun sairas, henkisesti vajaakykyinen yksilö, joka on tuomittu saamaan va- jaakykyisiä jälkeläisiä, tehdään kykenemättömäksi jatkamaan sukuaan. Myös Suomen hallituksessa käsiteltiin kysymykseen liittyvää lakiesitystä ja tätä lu- vattiin lehdessä myöntämielin seurata.¹²¹

Muutamia moraalikysymyksiä keskusjohtokunnalle

”Puheenjohtaja luki Suolahden Kansanopiston johtajan hänelle osoittaman yksityisluontoisen kirjeen, jonka mukaan lottien hoitamisessa kahviloissa oli- si kiinnitettävä huomiota ala-arvoisen äänilevy-musiikin kieltämiseen ja sa- malla poistamiseen.”¹²² Kansanopiston johtajan kirje on yksi esimerkki niis- tä sopivuuskysymyksistä, joita keskusjohtokunta joutui kokouksissaan poh- timaan. Järjestön laajemmat aatteelliset kannanotot löytyvät lähinnä yksit- täisten henkilöiden kirjoituksista Lotta-Svärd -lehdessä. Keskusjohtokunta joutui tai ehti harvemmin pohtimaan aatteellisia kysymyksiä kokouksissaan. Toisinaan tehtävän eteen jouduttiin, kun kentältä esitettiin rivilottia tai mui- ta lottatyöstä kiinnostuneita askarruttavia kysymyksiä. Nämä käytännön ky- symyksiin liittyvät ongelmat antavat lisäväriä lottien lehdissä esittämiin puh-

taasti ideologisiin kannanottoihin.

Naisten aseistamiseen järjestössä oli alusta alkaen selkeä kanta. ”Naisen tehtävä ei ole aseinen maan vapautta varjella, hänen osansa on vaalia, ettei uuden polven sydän kylmene sille isänmaalle, jonka vapauden puolesta niin monen nuoren sydänveri virtasi”, kirjoitti Fanni Luukkonen vuonna 1922.¹²³ Selkeä kielteinen suhtautuminen tuli esille esimerkiksi nimimerkki D. L.:lle annettuun vastineeseen Suomen Sotilas-lehdessä vuonna 1925. Nimimerkki oli kirjoituksessaan ehdottanut lottien aseistamista tikareilla ja pistooleilla. Ampumaopetusta lotille olisi voinut antaa lähin suojeluskunta. Harjoitus olisi tähännyt nimenomaan lottien sodanaikaiseen toimintaan.¹²⁴ Keskusjohtokunta vastasi kirjoitukseen ilmoittamalla, että järjestö oli alun perin ajateltu aseetomaksi järjestöksi. Aseenkanto olisi lottahengen vastaista. Samalla toivottiin, ettei järjestön ulkopuolelta tehtäisi julkisuudessa ehdotuksia, jotka saattaisivat aiheuttaa väärinkäsityksiä ja häiriötä järjestön toiminnalle.¹²⁵ Vielä seuraavana vuonna käsiteltiin keskusjohtokunnan kokouksessa rouva Fanny Munckin, keskusjohtokunnan varustusjaoston jaostopäällikön aloitteesta lottien aseenkäyttöä, harjoittelua ja mahdollisten palkintojen vastaanottoa. Kanta oli edelleenkin selkeä: lottapuvussa tai yhdistystä edustaen ei ampumaharjoituksiin saanut osallistua. Keskusjohtokunta ei kuitenkaan voinut asettua vastustamaan naisten ampumaharjoituksia, mikäli nämä suoritettiin yksityishenkilöinä.¹²⁶ Poikkeuksen aseenkantoon tekivät jatkosodan aikaiset valonheitinlotat, jotka saivat koulutuksen aseiden käyttöön itsepuolustustilanteita varten.¹²⁷

Työn ja sen tasapuolisen suorittamisen tärkeydestä kertoo keskusjohtokunnalle saapunut kysely Helsingin piirin piirijohtokunnalta. Helsinkiläiset tiedustelivat neuvoa, kuinka suhtautua piirin alueelle muuttaviin opiskelijalottiin, jotka eivät opiskelujensa ja loma-aikojensa vuoksi voineet täysipainoisesti olla avuksi työtilaisuuksissa. Keskusjohtokunnan mielestä tässä tapauksessa piirin oli kuitenkin tyytyminen kyseisten lottien työpanokseen, sillä ”tuolla pikkumyöntymisellä on varmasti kantavimmat seuraukset ja saadaan heistä myöhemmin koko maalle ja lottajärjestölle hyviä työntekijöitä”.¹²⁸

Eräs käytännön ongelma oli lottien suhde rahapeleihin. Sekä Etelä-Pohjanmaan piirin että Helsingin piirin VII:n paikallisosaston 1930-luvun alussa tekemiin ehdotuksiin raha-automaattien käyttöoikeuden anomiseksi suhtauduttiin keskusjohtokunnassa kielteisesti, koska tämän tapaista varojen keräystä ei pidetty yhdistyksen tarkoituksien mukaisena.¹²⁹ Kuitenkin vuonna 1938 suhtauduttiin myönteisesti Viipurin piirin Terijoen paikallisosaston ehdotukseen hankkia yhdistykselle tuloja raha-automaattien tyhjennystyöstä saatavalla palkkiolla.¹³⁰ Kieltolain kumoamisen jälkeinen ”muuttunut raittiustilanne” vuonna 1932 puolestaan herätti kentällä kysymyksen järjestön suhtautumisesta uuteen tilanteeseen. Kiertokirjeessä päätettiin tiedottaa keskusjohtokunnan velvoittava toivomus, että järjestön jäsenet lottina esiintyessään eivät tarjoaisi eivätkä nauttisi väkijuomia.¹³¹ Miten taas oli suhtauduttava pikkulotiksi hakeviin tyt-

töihin, joiden vanhemmat olivat poliittisista syistä eronneet kirkosta? Tytöille myönnettiin lupa liittyä pikkulottiin, mutta asia tuli ottaa uudelleen esiin heidän myöhemmin siirtyessään paikallisosaston jäseneksi.¹³² Eräs ongelmakysymys keskusjohtokunnassa oli lottavoimistelijoiden asusta päättäminen:

Päätettiin, että lottain voimistelupuku edelleenkin on harmaa, musliinikaasta valmistettu. Sukat samoin harmaat jos niitä käytetään. Sukkien käytön suhteen kokous päätti jättää piirien itsensä määrättäväksi omalla alueellaan käytetäänkö voimistelupuvun yhteydessä sukkia vai ei. Maist. Hilja Riipinen ilmoitti ”sukattomuudesta” tehtyyn päätökseen olevansa toista mieltä.¹³³

2.3. Kansainvälistä kantavuutta

Lotta-Svärd -lehti julkaisi vuonna 1934 matkakertomuksia Suomen Lotta Svärd -järjestön valtuuskunnan matkasta Latviaan, Liettuaan, Puolaan ja Saksaan. Tämän matkan perusteella saatettiin lehdessä todeta ”lottatyön muodostuneen yleisliikkeeksi Pohjois-Euroopassa”. Lottatyö oli saanut ”kansainvälistä kantavuutta”. Suomalaisella lottatyöllä katsottiin tässä kehityksessä olevan tärkeä rooli, sillä jo toiminnan alkuvuosina olivat suomalaisen toimintaan käyneet tutustumassa muun muassa Puolan ja Liettuan naisjärjestöjen edustajat. Helsingissä vuonna 1931 järjestetyillä lottapäivillä oli vieraita Virosta, Ruotsista, Norjasta ja Latviasta.¹³⁴

Ruotsin ensimmäinen ”lottayhdistys” perustettiin Tukholmaan vuonna 1924.¹³⁵ Aloitteentekijänä oli Suomessa lottatoimintaan tutustunut Tyra Wadner:

Det är någon timme senare, nattmålet är utspisat, truppen och lottorna stå uppställda på uppställningsplatsen, en prunkande sommaräng med flaggstängen i mitten. ”Vårt land” sjunges unisont, en aftonbön läses, och så kommer som avslutning: ”Så går en dag än från vår tid och kommer icke mer”. Det rör sig något djupt inne i mitt hjärta, det är inte bara stundens allvar. Jag vet inte vad det är, men det kommer för mig en stark önskan att någon gång få uppleva detta hemma i Sverige.

Tukholman osastoon liittyi ensimmäisenä toimintavuonna 300 jäsentä. Seuraavina vuosina aloitettiin lottatoiminta myös muilla paikkakunnilla. Vuonna 1928 toimi 52 paikallisessa lottaosastossa 6 965 jäsentä. Tukholmassa lotat jaettiin tehtävien mukaisesti kahteen ryhmään: *färtlottor* ja *hemmalottor*. Kenttälötot palvelivat kursseilla ja harjoituksissa, kotilötot hoitivat muun muas-

sa keräyksien ja myyjäisten järjestämisen. Lottien toimintaa alettiin valtakunnallisesti ohjata ainoastaan naisista kootun hallituksen voimin 1930-luvun alussa, jolloin valtakunnalliseen toimintaan alettiin kiinnittää aikaisempaa enemmän huomiota.¹³⁶ Esimerkiksi ensimmäiset lottajohtajakurssit "Lands-torm"-järjestössä järjestettiin vuonna 1932.¹³⁷ Tyttötyö Ruotsissa aloitettiin seuraavana vuonna. Myös jaostotoimintaa alettiin kehittää 1930-luvun lopussa. Vuonna 1940 lottien jäsenmäärä yli kaksinkertaistui lähes 56 000 jäsenen. Paikallisosastoja toimi 265.¹³⁸

Norjassa naisten vapaaehtoinen maanpuolustustyö alkoi vuonna 1928 Suomen ja Ruotsin esimerkin mukaisesti "Norske Kvinners Frivillige Verneplikt"-nimisessä järjestössä. Vuonna 1933 toimi järjestön yhdeksässä yhdistyksessä 2 500 naista, joista 1 200 Oslossa.¹³⁹ Norjassa naiset aloittivat vapaaehtoisen maanpuolustustyön ennen miehiä. Naisten työtä vastaava järjestö, "Leidangen", perustettiin miehille vasta 1933. Tätä ennen NKFV:n naiset olivat toimineet yleisen puolustustyön hyväksi. "Meillä on vielä pitkä matka kuljettavana, ennen kuin me olemme päässeet niin pitkälle kuin Suomen lotat ja suorittaneet sen, mitä he kauniissa isänmaassaan ovat tehneet, mutta minä luulen, että me olemme oikealla tolalla", kommentoi Oslon yhdistyksen päällikkö, everstinrouva Bibbi Houge Lotta-Svård -lehdessä.¹⁴⁰

Työ NKFV:ssä oli jaettu neljään jaostoon. Tuotantojaosto valmisti ja keräsi sairaanhoitotarpeita, vaatteita ja muita varusteita. Keräysjaoston tehtävänä oli varojen hankinta yhdistyksille. Keräysmuotoja olivat esimerkiksi juhlat, myyjäiset sekä lahjoitusten hankkiminen. Muonitusjaosto harjoitteli voimistelua, hiihtoa ja kuunteli esitelmiä. Nähtävästi veljesjärjestön puuttumisen vuoksi eivät lotat olleet juurikaan päässeet varsinaista muonitustehtävänsä hoitamaan. Lisäksi toimintaan kuului kaasusuojelujaosto.¹⁴¹

Tanskassa perustettiin vuonna 1935 naisyhdistys, "Frivillig dansk Kvindekorps", tukemaan maan vapaaehtoisia suojeluskuntia. Yhdistyksen ilmoitettiin olevan "ehdottomasti puolueeton". Sen tarkoituksena oli antaa koulutusta sairaanhoidossa ja ruoanlaitossa sekä tutustuttaa jäsenensä kenttävarusteisiin. Lisäksi ohjelmaan suunniteltiin kuuluvaksi ilmapuolustusta ja muita mahdollisia maanpuolustuksellisia tehtäviä.¹⁴² Vuonna 1936 ilmoitettiin järjestössä olevan noin 1 000 jäsentä. Toiminta oli tietoisesti keskitetty Kööpenhaminaan. Si-saryhdistyksiä haluttiin perustaa vasta, kun toiminta oli vakiintunut.¹⁴³

Viron "Naiskodukaitse"-järjestö perustettiin vuonna 1927. Jo tätä ennen oli vastaavaa työtä tehty paikallisella tasolla, sillä vuonna 1930 kerrottiin Naiskodukaitse-yhdistysten viettävän viisivuotisjuhliiaan. Myös Virossa yhdistysten työssä oli mukana maan vapaussodassa toimineita naisia, joiden kokemusta käytettiin hyväksi toimintaa järjestettäessä. Paikallisten yhdistysten toimintaan kuului alusta alkaen arpajaisten, juhlien ja keräysten järjestäminen. Kun valtakunnallinen järjestö perustettiin, päätettiin sen organisaatio järjestää Kaitseliiton kaltaiseksi ja tehtävät Suomen Lotta Svård -järjestön esimerkin mu-

Kansainvälisiä suhteita vaalittiin etenkin Viron ja Pohjoismaiden sisarjärjestöjen kanssa. Kuvassa keskusjohtokunta ja piirien edustajia Tallinnassa kesällä 1931. Virolaisten emäntien joukossa Fanni Luukkosen vieressä Naiskodukaitsen puheenjohtaja Mari Raamot. Seinäjoen suojeluskunta- ja lottamuseo.

kaisesti.¹⁴⁴ Näin virolaisten naisten toiminta oli muodoiltaan samanlaista kuin Suomen lottien. Yhdistyksen työ koostui lähinnä miehistön majoittamisen ja ravitsemisen hoitamisesta kaitseliiton harjoituksissa. Lisäksi naiset keräsivät toimintaan varoja muun muassa arpajaisin. Muuna toimintana Lotta-Svärd-lehdessä mainitaan säännölliset ompeluillat, luennot ja kurssit, samariitti- ja keittokurssit, Viron vapaussodan invalidien auttaminen, vapaussodassa kaatuneiden hautojen hoito sekä köyhien perheiden avustaminen.¹⁴⁵ Paitsi isänmaallinen propaganda, kuului järjestön työkenttään yleishyödyllisiä tehtäviä, joita olivat esimerkiksi kansanterveyden kohottaminen ja kansan ravitsemuksen parantaminen. Samariitti- ja ensiapukurssien lisäksi järjestö järjesti äideille kurseja, joissa luennoitiin rintalasten hoidosta ja naisten sairauksista, minkä lisäksi pyrittiin saamaan aikaan äitien ja rintalasten neuvonta-asemia. Ravitsemukseen vaikutettiin puhumalla kasvisruokien puolesta.¹⁴⁶ Vuonna 1939 oli Naiskodukaitsessa noin 17 000 jäsentä.¹⁴⁷ Tyttötyö järjestössä saatiin organisoitua heti 1930-luvun alussa. Vuonna 1938 osallistui "Kodutütred"-toimintaan yli 19 000 tyttöä ja heidän yli tuhat ohjaajaansa.¹⁴⁸

Latvian ensimmäiset "Aizardes"-järjestön osastot perustettiin vuonna 1925. Vuonna 1933 kuului järjestöön 516 paikallisosastoa ja 9 000 jäsentä. Aizardes-

naisten työ keskittyi erityisesti valistukseen ja varojen hankintaan.¹⁴⁹ Liettuassa naiset olivat olleet maanpuolustustyössä mukana vuodesta 1919, jolloin perustettiin Suomen suojeluskuntia vastaava järjestö ”Saulin Sajuga”. ”Saule”-naisjärjestön toiminta alkoi kehittyä ja jäsenmäärä kasvaa vuonna 1927 tehdyn sääntöuudistuksen jälkeen. Naisjärjestön perustava kokous pidettiin vasta vuonna 1933. Saule-naisten työ jaettiin välittömään naisten työhön, johon kuuluivat esimerkiksi valistaminen ja liikunta sekä Saulin Sajuga -järjestön naisille antamiin töihin, kuten lääköintään, muonitukseen, varustukseen ja varainhankintaan.¹⁵⁰

Puolassa toimi 1930-luvun alussa kolme naisille suunnattua maanpuolustusjärjestöä. Kaikkien näiden toiminnan mainittiin Lotta-Svärd-lehdessä olleen suomalaista lottatoimintaa sotilaallisempaa, järjestöjen ohjelmaan kuului esimerkiksi ampuminen.¹⁵¹ Saksassa ei suomalaisen valtuuskunnan mukaan ollut suomalaista lottatyötä vastaavaa toimintaa. Tämän arveltiin johtuvan siitä, että lottatyö oli lähinnä ”pienien, uhanalaisten kansojen naisten velvollisuus”.¹⁵²

Suomalainen lottatoiminta pääosin antoi vaikutteita naapurimaiden sisarjärjestöihin. Näiden lisäksi ovat myös Italian, Unkarin, Sveitsin ja Englannin naisjärjestöt ilmoittaneet saaneensa vaikutteita suomalaisesta lottatoiminnasta.¹⁵³ Poikkeuksen muodosti Naiskodukaitsen tyttötyö, josta saatiin vaikutteita suomalaiseen pikkulottatoimintaan. Tyttötyön ohjesääntö noudatteli suoraan virolaista esimerkkiä. Myöhemmin kuitenkin myös suomalaisella pikkulottatyöllä on ollut kansainvälisesti vaikutteita antava rooli.¹⁵⁴

Lotta Svärd -järjestön kansainvälisestä merkityksestä kertoo lotta-nimityksen leviäminen sisarjärjestöihin. Ruotsalaisen Landstormkvinnor-järjestön jäseniä alettiin heti kutsua lotiksi. Vuonna 1942 järjestön viralliseksi nimeksi muutettiin Riksförbundet Sveriges Lottakårer. Vuonna 1943 pyysivät tanskalaiset DKB:n jäsenet Fanni Luukkoselta tämän vierailun yhteydessä oikeutta kutsua itseään lotiksi, joka heille myös myönnettiin. Vuonna 1947 Tanskan lottat järjestäytyivät Danmarks Lottekorps -yhdistykseksi. Toisen maailmansodan jälkeen perustettiin myös Norjaan Norges lotteforbund.¹⁵⁵

3. VAIN OIKEAMIELISENÄ, PUHTAANA JA RAITTIINA VOI OLLA OIKEA LOTTA!

3.1. Paikallisosastojen perustaminen

Tutkituista paikallisosastoista vakiinnutti ensimmäisenä toimintansa Valkeakosken Lotta Svärd -yhdistys, jonka edeltäjä Walkeakosken Piirin Suojeluskunnan Naisjärjestö perustettiin 22 ”valkoisen naisen” toimesta tammikuussa 1919. Lotta Svärdiksi yhdistys muutti nimensä seuraavana vuonna.¹ Perustajajäsenet olivat pääasiassa Valkeakosken tehtaiden virkailijoiden rouvia ja paikkakunnan opettajia.² Suojeluskunta oli perustettu paikkakunnalle keväällä 1918, ja se liitettiin vielä samana vuonna osaksi Pohjois-Sääksmäen suojeluskuntaa.³ Valkeakosken suojeluskunta erosi omaksi yksiköksi vuonna 1923.⁴ Suojeluskunnan jäsenmäärä pysyi koko 1920-luvun melko alhaisena, noin 50 miehessä. Näin haluttiin turvata suojeluskunnan säilyminen tiettyjen luotettaviksi tunnettujen miesten piirinä. Jäsenistössä oli useita Valkeakosken tehtaan virkailijoita. 1920- ja 1930-lukujen taite merkitsi muutosta suojeluskunnan toiminnassa, kun piirin esikunta oli paheksunut jäsenmäärän pysymistä ennallaan. Vuonna 1932 jäseniä oli jo 109, vuonna 1937 268 ja vuonna 1940 335.⁵ Rauhan aikana ehti Valkeakosken suojeluskunta nousta jäsenmäärältään Pohjois-Hämeen piirin toiseksi suurimmaksi osastoksi Tampereen suojeluskunnan jälkeen.⁶

Valkeakosken lotille ryhdyttiin laatimaan sääntöjä vuonna 1920. Ohjeeksi Pohjois-Sääksmäen suojeluskunta lähetti Kangasalan ja Hyvinkään lottien säännöt. Lisäksi suojeluskunta oli laatinut oman sääntöehdotuksensa.⁷ Säännöt hyväksyttiin vuoden 1920 vuosikokouksessa, ja seuraavana vuonna voitiin todeta niiden puutteistaan huolimatta saaneen yhdistyksen toiminnan ”entistä paljon järjestelmällisemmäksi”. Säännöt jakoivat edesvastuun ja toimet aikai-

sempaa useammalle henkilölle.⁸ Uusiin sääntöihin siirryttiin kuitenkin jo seuraavana vuonna, kun paikallisosasto liittyi valtakunnalliseen Lotta Svärd -järjestöön. Liittyminen järjestöön näyttää olleen paikallisosastolle luonnollinen ratkaisu, eikä siitä juurikaan käyty periaatteellisia keskusteluja: ”Täten olemme tulleet osallisiksi niistä etuisuuksista, joita pienenä yksinäisenä yhdistyksenä muuten emme olisi voineet saada, mutta toiselta puolen olemme saaneet uusia velvollisuuksia myös tuota suurta, yhteistä liittoamme kohtaan.”⁹

Valkeakosken Lotta Svärd -paikallisosaston 10-vuotishistoriikissa luetellaan yhdistyksen ensimmäisinä toimintamuotoina suojeluskunnan pukuvaramon kunnossapito, suojeluskuntalipun hankkiminen, samariittikurssien toimeenpaneminen, voimisteluseuran perustaminen ja iltamien toimeenpano.¹⁰ Valkeakoskella toimintaan ja käytettyihin sanamuotoihin heijastui erityisen voimakkaasti juuri koettu vapaussota. ”Vapaussotaan” osallistuneiden vapaaehtoisten kunniaksi haluttiin järjestää juhlat, ”vapaustaistelun aikana murhattujen paikkakuntalaisten” muistomerkkin kustannuksiin osallistuttiin 500 markalla, ”vapausjuhlanä päätettiin murhattujen haudalle laskea seppä”.¹¹ Tämä selittyy Valkeakosken muita tutkittuja paikkakuntia dramaattisemmilla tapahtumilla. Keskusjohtokunnan julkaisemassa Valkoisessa kirjassa, jossa kuvataan eri paikkakunnilla naisten tekemää vapaussodan aikaista maanpuolustustyötä, on Valkeakosken tapahtumat kuvattu ”vapaussodan kaameimmiksi tapahtumiksi”.¹² Ikävistä muistoista huolimatta ehdittiin Valkeakoskellakin jo vuonna 1920 järjestää seitsemän huvitilaisuutta, ja pian saatiin myös ompeluseuratoiminta käyntiin.

Pohjois-Hämeen piiriin, johon sekä Valkeakosken että Sääksmäen paikallisosasto kuului, oli vuoden 1921 loppuun mennessä perustettu 28 paikallisosastoa. Lukumäärä kasvoi seuraavana vuonna kahdella. Ennen talvisodan syttymistä toimi piirin alueella 36 osastoa.¹³

Tuupovaaran suojeluskuntaa ryhdyttiin perustamaan syksyllä 1917. Suojeluskunta haluttiin perustaa yleisessä kunnankokouksessa, jotta sitä ei olisi pidetty puoluesidonnaisena yhdistyksenä. Vasemmiston vastustaessa hanke jäi tuolloin toteutumatta ja suojeluskunta Tuupovaaraan perustettiin vasta helmikuussa 1918 vapaussodan jo alettua. Jäseneksi perustavassa kokouksessa liittyi 29 miestä. Sodan aikana suojeluskunnan vahvuus kasvoi kuitenkin 304 mieheen. Sodan jälkeen suojeluskuntatyö katkesi, ja kun sen toimintaa ryhdyttiin uudelleen järjestämään, ei jäsenmäärä noussut enää sodan aikaiselle tasolle, vaan suojeluskuntatoimintaa ryhtyivät viemään eteenpäin sen ensimmäiset perustajat ja kannattajat.¹⁴ Vuonna 1926 laskettiin Tuupovaaran suojeluskuntaan kuuluvan 125 jäsentä.¹⁵

Tuupovaaran Lotta Svärd -osastoa kokoonnuttii perustamaan tammi-kuussa 1920. Tätä ennen olivat myös Tuupovaarassa naiset toimineet suojeluskuntalaisten apuna sodan aikana ja sen jälkeen.¹⁶ Läsä perustavassa kokouksessa oli 11 naista sekä suojeluskunnan paikallis- ja v. t. kansliapäällikkö.

Alkuperäisen suunnitelman mukaisesti tuli kunkin kyläkunnan naisten perustaa itsenäinen yhdistys, joka oli suoraan suojeluskunnan esikunnan alainen. Jäsenmaksuksi määrättiin vähintään kaksi markkaa, mutta harkintansa mukaan jäsenet saivat maksaa myös tätä enemmän. Yhdistyksen johtoon valittiin kolmihenkinen toimikunta, jossa puheenjohtajan, sihteerin ja rahastonhoitajan tehtäviä hoiti neiti Anni Vatanen. Ensimmäisenä työnä alettiin Tuupovaarassa-kin ommella:

Pääasiallisimpana tehtävänä lähitulevaisuudessa ovat ompelutyöt, kuten rep-pujen ja patroonavöiden valmistaminen. Kukin tekee työt kotonaan. Rouva Iida Eskelinen ja neidit Aino ja Silja Pesonen leikkaavat kankaan valmiiksi kappaleiksi paikallispiäläikkö A. Sinervon silmälläpidon alaisena.¹⁷

Innostusta lottatoimintaa kohtaan lieenee lisännyt suojeluskunnan iltamat maaliskuussa 1920. Väliajan jälkeen puhui juhlissa piiripääläikkö Levälahti suojeluskuntien tärkeydestä nykyaikana ja naisten osallistumisesta suojeluskuntatyöhön ”Lotta Svärdeinä”.¹⁸ Huhtikuussa päätettiin järjestää suojeluskunnan kanssa perheiltamat. Juhlaan kutsuttiin vieraisiksi Koveron lotat ja suojeluskuntalaiset.¹⁹ Paikallisosaston jäsenmäärä oli ensimmäisenä vuonna ainoastaan 23.²⁰

Tuupovaaran paikallisosaston ensimmäinen kyläosasto perustettiin Kokinvaaraan 12.8.1923.²¹ Poikkeavaa tämän osaston toiminnan alkuvaiheissa oli, että sen johtokuntaan kuului myös miesjäseniä. Esimerkiksi vuonna 1925 oli johtokunnan kahdeksasta jäsenestä miehiä peräti neljä.²² Käytäntö näyttää jatkuneen koko 20-luvun.²³ Herajärven kyläosaston toiminnasta on ensimmäinen maininta vuodelta 1926, jolloin kylään määrättiin kyläpääläikkö.²⁴ Vuonna 1929 päätettiin osaston vuosikokouksessa perustaa kyläosastot Öllölään ja Kangasvaaraan.²⁵ Myös Pirttijärvelle toivottiin kyläosastoa, koska siellä toimi suojeluskunnan osasto ja muonituksen hoitaminen toisista kyläosastoista käsin koettiin hankalaksi.²⁶ Osastoa ei Pirttijärvelle näy kuitenkaan saadun aikaan. Vielä vuonna 1939 ehdittiin perustaa kyläosasto Luutalahteen.²⁷ Aloite kyläosaston perustamiseksi oli syntynyt johtokunnan saamasta kirjeestä, jossa kerrottiin Luutalahdessa olevan suuren joukon lottahenkisiä naisia, jotka olivat kiinnostuneita paikallisosastoon liittymisestä. Kirjeen johdosta päätettiin paikkakunnalle lähettää puheenjohtaja ja sihteeri neuvottelemaan kyläosaston perustamisesta.²⁸ – Pohjois-Karjalan piirin paikallisosastojen määrä on tilastoitu ensimmäisen kerran vuonna 1923. Tuolloin piiriin kuului 26 paikallisosastoa. Määrä ehti kohota 34 osastoon ennen sodan alkamista. Koko piirin toimintaan näyttää heijastuneen alueen pitkät etäisyydet, sillä kyläosastoja Pohjois-Karjalassa perustettiin ahkerasti erityisesti 1930-luvulle tultaessa. Vuonna 1939 oli kyläosastoja piirin alueella kaiken kaikkiaan 130.²⁹

Iin suojeluskunta perustettiin vasta vapaussodan sytyttyä. Toiminnan alussa oli mukana 60 miestä. Suojeluskunnan toimintaa vaikeuttivat osittain uitto-

ja metsätyöt, joista elantonsa saaneet jäsenet pystyivät osallistumaan harjoituksiin ainoastaan syksyisin.³⁰ Iin Lotta Svärd -paikallisosaston pitkäaikainen puheenjohtaja Jenni Kukko-Liedes on vuonna 1927 laatinut kirjoituksen ”Iin naisten osanotosta vapaussotaamme”:

Iin pitäjän tavallaan syrjäisestä asemasta seurauksena oli, että siellä naisten osanotto vapaussotaamme oli vain rintamantakaista työtä, mutta se, mitä näin ollen voitiin tehdä, tehtiin niin ihmeellisellä yksimielisyydellä ja antaumuksella, että tuskin koskaan enää tulee olemaan sellaista aikaa.

Jääkäri liikkeen aikana majoitettiin Iissä kymmenkunta jääkäriä ja pakolaista, vaikka varsinaiset etappitiet sivuuttivatkin rantapitäjän. ”Vapaussodan puhjettua oli innostus naistenkin kesken sanoin kuvaamaton. Jokainen porvarillinen nainen olisi katsonut kunniakseen saada jollain tavalla auttaa ihailtuja vapautustaistelijoja. Ensimmäinen sysäys naisten toiminnalle oli Tornion valtauksesta palaavien eteläpohjalaisten muonitus Iin asemalla.”³¹ Ompeluseuraa sekä suojeluskuntalaisten ja punavankien muonittamista organisoimaan perustettiin toimikunta, jonka puheenjohtajana toimi rouva Jenni Luukkonen. Toimikunta kokoontui kerran viikossa suunnittelemaan tulevaa toimintaa. Kaksi kertaa viikossa pidettiin ompeluseuraa, jossa aktiivisimmassa vaiheessa kävi lähes 100 naista. Suojeluskuntalaisten ja vankien jokapäiväistä muonittamista hoidettiin sodan loppuun asti. Vaatetta, ruokaa ja rahaa kerättiin listoilla ympäri paikkakuntaa. Ompeluseuran hyväksi järjestettiin lisäksi yhdet juhlat.³²

Vapaussodan ”valkoisten naisten” ja lottien välisestä yhteydestä Iissä kertovat paikallisosaston arkistosta löytyvät keräyslistat rintamalla olleen valkoisen armeijan vaatettamiseksi sekä ompeluseuran kahvitili vuodelta 1918.³³ Töitä organisoimaan perustetun toimikunnan kuudesta jäsenestä ainakin neljä toimi myöhemmin myös Iin lottayhdistyksessä.³⁴ Lotta Svärd -yhdistyksen perustamista paikkakunnalle pidettiin ”välttämättömän tarpeellisenä” kuitenkin vasta 7.3.1920 järjestetyssä kokouksessa.³⁵ Aktiivisesti Iin paikallisosaston perustamista oli ajamassa muun muassa Jenni Luukkonen,³⁶ Fanni Luukkosen käly, joka 1920- ja 1930-luvulla toimi myös piirijohtokunnan jäsenenä ja varapuheenjohtajana.³⁷ Ensimmäisen toimintavuoden vuosikertomuksessa mainitaan, että talvella saatu tieto suojeluskunnan kesäharjoituksien järjestämisestä Iissä oli suuri tekijä yhdistyksen perustamiselle.³⁸ Toiminnan järjestämiseksi valittiin yhdistykselle väliaikainen toimikunta, jonka tehtäväksi tuli koota koemerkinnän kautta jäseniä sekä hankkia yhdistykselle jäsenkirjoja. Ensimmäiseen jäsenkokoukseen päätettiin kutsua aluepäällikkö Sankala selostamaan yhdistyksen tarkoitusperiä ja toimintatapoja.³⁹ Maaliskuun puolivälissä pidetyssä kokouksessa liittyi yhdistykseen 32 jäsentä. Myöhemmin vuoden aikana lisääntyi jäsenmäärä vielä 17 lotalla. Kannattavia jäseniä yhdistykseen liittyi kaksi. Yhdistyksen puheenjohtajaksi valittiin opettaja Hanna

Kokko ja varapuheenjohtajaksi rouva Jenni Luukkonen.⁴⁰

Koska lottatoiminnan muodot olivat paikkakunnalla entuudestaan vieraita, valittiin yhdistyksen puheenjohtaja selvittämään, kuinka lottatyö oli järjestetty Oulussa.⁴¹ Ouluun Lotta Svärd -yhdistys oli perustettu helmikuussa, ja tieto oululaisten naisten toiminnasta levisi nopeasti maaseudulle.⁴² Vielä maaliskuussa 1920 ehdittiin yhdistyksen säännöiksi hyväksyä Porin Lotta Svärd -yhdistyksen mallisäännöt ja jakaa jäsenet neljään osastoon, jotka olivat vaatetusosasto, saniteettiosasto, muonitusosasto ja huviosasto.⁴³ Suurimmaksi osastoksi muodostui saniteettiosasto, johon liittyi 20 lottaa. Huviosasto toimi ensimmäisen vuotensa yhden lotan voimin.⁴⁴

Yhdistys näyttää löytäneen sopivat työmuodot jo kuukausi perustamisen jälkeen, jolloin päätettiin pitää yhdistyksen kokouksia joka toinen viikko torstai-iltaisina.⁴⁵ Ompelukokouksissa valmistettiin suojeluskunnalle selkäreppuja ja patruunavöitä.⁴⁶ Koska Iin suojeluskunnan alueella toimi lottaosasto myös Karjalankylässä, katsoi suojeluskunnan esikunta aiheelliseksi pyytää lottaosastoja toimimaan yhteistyössä tarveaineita hankkiessaan ja töitä järjestäessään, jotta vältettäisiin ”liika kirjavuus esim. väreihin ja malleihin nähden sekä mahdollinen liika valmistus”. Samalla esikunta ilmoitti myöntäneensä yhdistykselle 400 markkaa töiden alkuun saattamiseksi.⁴⁷ Ohjeista huolimatta tai niiden ylimalkaisuudesta johtuen päättivät lotat antaa suojeluskunnan esikunnalle muistutuksen huonosta ilmoittamisesta. Päiväkäsky tuli antaa selkeästi, jotta lotat voisivat toimia määräyksien mukaan apua tarvittaessa. Eivätkä lotat olleet valmiita hankkimaan varoja suojeluskunnalle yksinään, vaan he vaativat yhteistyötä suojeluskunnan kanssa.⁴⁸

Ensimmäisestä muonituksesta päästiin huolehtimaan toukokuussa järjestetyissä suojeluskunnan iltamissa.⁴⁹ Varsinaista haastetta nuorelle yhdistykselle merkitsivät suojeluskunnan harjoitukset, joiden hoitamiseen keskittyi koko kesäinen lottatoiminta.⁵⁰ Vuoden aikana järjestettiin lisäksi yhdet omat juhlat sekä päätettiin perustaa lottien laulukuoro.⁵¹ Vuoden työstä lotat soivat itselleen rivien väleistä luettavan kiitoksen: ”Heikkoa on toiminta ollut, mutta kun otetaan huomioon, että työ etupäässä on ollut vaan muutamien harvojen osalla, ei voitane sängen ankarasti toimintaa moittia.”⁵²

Marraskuussa 1921 keskusteltiin yhdistyksen kokouksessa Oulun lottien lähettämän kirjeen pohjalta, miten tuli suhtautua uuteen valtakunnalliseen lottajärjestöön. Kokous päätti mahdollisuuksien mukaan jatkaa toimintaansa itsenäisenä yhdistyksenä, joka noudattaisi ainoastaan paikallisen suojeluskunnan antamia määräyksiä.⁵³ Seuraavan vuoden keväällä asiasta keskusteltiin uudelleen, ja tällöin järjestöön päätettiin liittyä, mikäli muutkin Oulun piirin lotat tekisivät samoin.⁵⁴ Oulun piirin ”alistuessa” samana vuonna keskusjohtokunnan alaiseksi, tuli myös Iin paikallisosastosta osa valtakunnallista lottajärjestöä. ”Siitä lähtien, mutta hyvin vähitellen, tuli lottatoiminta järjestelmällisemmäksi ja säännöllisemmäksi”, kirjoittaa Jenny Kukko-Liedes yhdistyksen

10-vuotiskertomuksessa.⁵⁵ Keskusjohtokunnan alaisuuteen liittyminen merkitsi yhdistyksen uudelleenjärjestäytymistä. Osastoon päätettiin perustaa viisihenkinen johtokunta, johon kuului puheenjohtaja, varapuheenjohtaja, sihteeri, rahastonhoitaja ja emäntä.⁵⁶ Vuoden 1921 vuosikertomuksessa todetaan osaston säästöjen hiukan karttuneen ja jäsenmäärän nousseen, mutta ennen kaikkea osastossa oli alettu päästä selvytyteen, miten tulee toimia.⁵⁷ Työperiaatteita lienee edelleen selkeyttänyt Fanni Luukkosen seuraavana syksynä paikkakunnalla pitämä esitelmä.⁵⁸

Vuonna 1932 perustettiin kyläosasto Olhavaan. Suunnitelmia osaston perustamiseksi oli tehty pitkään: huhtikuussa 1932 suunniteltiin retkeä Olhavaan tarkoituksena perustaa sinne kyläosasto.⁵⁹ Perustava kokous saatiin vihdoinkin järjestettyä 30.10., jolloin kyläosastoon liittyi 14 jäsentä. Ensimmäisen vuoden aikana pidettiin ompeluseuroja sekä järjestettiin itsenäisyys- ja pikkujoulujuhla suojeluskunnan kanssa. Muonittamaan Olhavan lotat pääsivät kaksilla suojeluskunnan harjoituspäivillä.⁶⁰

Ensimmäinen tieto Iin paikallisosaston jäsenmaksuista on vuodelta 1922, jolloin kaikilta päätettiin periä jäsenmaksua viisi markkaa. Tästä kaksi markkaa maksettiin edelleen piirille.⁶¹ Jäsenmaksu vakiintui vuosikymmenen puoleenväliin tultaessa toimivilta jäseniltä viiteen markkaan ja kannattavilta 25 markkaan.⁶² Toimivien jäsenten jäsenmaksu vaihteli myöhemmin viidestä kuuteen markkaan ja kannattavien laski 15 markkaan.⁶³ – Oulun piirissä toimi vuonna 1922 18 paikallisosastoa, mutta ainoastaan kahdeksan näistä toimi yhteistyössä piirin kanssa. Tästä paikallisosastojen määrä ei juuri noussut, sillä vuonna 1938 oli piirissä 22 osastoa.⁶⁴

Vöyrin kunnalliskokouksessa päätettiin elokuussa 1917 ryhtyä toimenpiteisiin suojeluskunnan perustamiseksi, jotta kunnan asukkaiden ”elämä ja omaisuus voitaisiin turvata”. Toiminta alkoi edellisenä vuonna perustetun vapaapalokunnan piirissä, ja vuoden lopussa toiminta järjestettiin varsinaiseksi suojeluskuntatoiminnaksi. Miehiä suojeluskuntaan liittyi N. V. Hersalon mukaan 400. Sotakoulun sijoittaminen paikkakunnalle antoi oman painoarvonsa myös suojeluskunnan toiminnalle, minkä lisäksi vöyriiläiset osallistuivat aktiivisesti asekuljetuksiin. Verrattuna muihin suojeluskuntiin ei toiminta Vöyrissä 1920-luvulla kuitenkaan ollut kovin aktiivista, ja se vilkastui uudelleen vasta 1930-luvun alussa.⁶⁵

Vasabladet kertoi vuonna 1921 Vöyrin suojeluskunnan vuosikokouksen yhteydessä, että paikkakunnalle oli edellisen vuoden aikana perustettu myös lottayhdistys, johon kuului noin 30 jäsentä. Lottien ensisijaisena työnä oli lehden mukaan ollut suojeluskunnan lipun hankkiminen.⁶⁶ Vöyrissäkin lottatoiminnan katsotaan kuitenkin alkaneen vapaussodan aikana.⁶⁷ Sotakoulun siirtyminen paikkakunnalle vaati myös naisten työpanosta:

I januari överflyttades krigskolan till Wöra, och här var allt inrättat efter större mått. Kosthållen voro förlagda på 5 olika håll, och vöråkvinnorna tävlade om att giva det bästa de kunde åstadkomma, då socknen en gång blivit hedrad med att få härbärgera de män, vid vilka hela landets förhoppningar voro fästade.⁶⁸

Ensimmäinen saatavilla oleva yhdistyksen pöytäkirja on vuoden 1924 vuosikokouksesta. Tuolloin päätettiin määrätä kannattavien jäsenten jäsenmaksuksi viisi markkaa, toimivilta jäseniltä ei maksua kannettu.⁶⁹ 30-luvulla jäsenmaksu vakiintui toimivilta jäseniltä viiteen markkaan ja kannattavilta 15 markkaan.⁷⁰ Hallitukselle jätettiin tehtäväksi käynnistää ompeluseuratoiminta uudelleen, minkä lisäksi päätettiin perustaa komitea huolehtimaan sankarihautojen istutuksista.⁷¹ Varsinaisia kyläosastoja ei paikallisosastoon liene perustettu, mutta Mäkipään, Miemoisbyn, Koskebyn, Bergbyn ja Lombyn kyliin valittiin vuosittain vastuuhenkilöt, ”stafetter”.⁷² 1930-luvun alussa Vöyrin paikallisosasto jaettiin suojeluskuntajaon mukaisesti kahtia pohjoiseen ja eteläiseen osastoon.⁷³ Tutkimuksen kohteena on nimenomaan eteläisen lottaosaston toiminta. – Vöyri kuului ruotsinkieliseen Vaasan piiriin, josta ensimmäiset kootut tiedot paikallisosastojen toiminnasta ovat vuodelta 1930, jolloin piirissä toimi 37 paikallisosastoa. Tästä osastojen lukumäärä nousi rauhan aikana ainoastaan kahdella.⁷⁴

”Suojelukaarti” perustettiin Sääksmäelle vuonna 1917. Vaikka paikkakunnan elämä olikin jatkunut ilman levottomuuksia, katsottiin tarpeelliseksi perustaa kaarti, jonka jäsenet lupautuivat palauttamaan järjestyksen, jos kylällä syntyisi levottomuuksia.⁷⁵ Varsinainen suojeluskunta perustettiin vapaussodan aikana huhtikuussa 1918. Sääksmäen suojeluskunta toimi itsenäisesti virallisesti vasta vuodesta 1927, tätä aikaisemmin se kuului Pohjois-Sääksmäen suojeluskuntaan, johon kuuluivat myös Metsäkansa-Rantoo ja vuoteen 1923 asti Valkeakoski.⁷⁶ Jäsenmäärästä ei ole vuotuista kirjanpitoa, mutta esimerkiksi vuonna 1935 tiedetään Sääksmäen suojeluskunnassa toimineen 74 miestä.⁷⁷ N. V. Hersalon mukaan on suojeluskuntaan liittynyt ensimmäisenä toimintavuonna 60 miestä. Vuoden 1919 alussa on Sääksmäen suojeluskunnan vahvuus ollut enää 50 miestä.⁷⁸ Vaikka naisten toiminta vapaussodan aikana oli Sääksmäellä mahdotonta, toimittiin paikkakunnalla mahdollisuuksien mukaan suojeluskunnan tukena jo ennen lottayhdistyksen perustamista.

Melkein koko vapaussotamme ajan joutui Sääksmäki olemaan rintaman takana, sen pahalla puolella. Sen tähden eivät Sääksmäen naiset voineet auttaa vapauden puolesta taistelevia miehiä muuten kuin ehkä rukoilemalla heidän puolestaan ja ajatuksensa voimalla heitä rohkaisten. Minkäänlainen lottatoiminta ei silloin tullut kysymykseen. Kun vapautus punaisten hirmuvallasta lopulta tuli, otettiin vapauden tuojat tietysti riemumielin vastaan. Heitä koetettiin kestitä ja hoivata parhaan taidon mukaan. Se oli Sääksmäen lottatoiminnan alkua.

Vei kuitenkin vielä muutaman vuoden, ennen kuin toiminta saatiin organisoitua yhdistyksen muotoon. Paikallisten suojeluskuntalaisten palattua kotiseudulleen Sääksmäen naiset toimivat muonittajina ja varusteiden hoitajina. Seuraavana vuonna tehtiin aloite paikallisen Lotta Svärd -yhdistyksen perustamiseksi, mutta asia jäi tällöin ”keskeneräiseksi”, vaikka asiaa alustamaan olivat saapuneet Valkeakoskelta pankinjohtaja Arvid Ohlsson ja neiti Eriksson.⁷⁹ Vihdoin 15. päivänä tammikuuta 1922 kokoontui 30 naista Huittulan Korkeelaan. Tarkoituksena oli keskustella ja päättää Lotta Svärd -yhdistyksen perustamisesta. Tilaisuus aloitettiin laulamalla yhdessä Hämmäläisten laulu, jonka jälkeen neiti Malmi Valkeakoskelta selosti kokemuksiaan sikäläisestä lottayhdistyksestä. Paikalle kokoontunutta naisjoukkoa mietitytti lähinnä organisoitumismuoto – itse lottatyötä ei enää kukaan asettanut tilaisuudessa kyseenalaiseksi. Olihan paikkakunnalla toiminut ”kapinasta” asti Suojeluskuntalaiset epävirallisena yhteenliittymänä. Vaihtoehtoina sääksmäkeläisillä oli joko liittyä Valkeakosken lottiin kyläosastona tai perustaa oma paikallisyhdistys. Kyläosaston saadessa ainoastaan seitsemän naisen kannatuksen päädyttiin lopulta perustamaan oma paikallisosasto. Keskustelun syynä lienee se, että Sääksmäen suojeluskunta oli vielä virallisesti osa Pohjois-Sääksmäen suojeluskuntaa, johon myös Valkeakoski kuului. Kyseessä oli varmasti osittain myös arvovaltakysymys: erikoistahan olisi ollut, jos emäpitäjällä ei olisi ollut omaa yhdistystä. Jäsenmaksuksi, joka säilyi samana koko toiminnan ajan, määrättiin viisi markkaa, kannattavalta jäseneltä 50 markkaa. Puheenjohtajakseen johtokunta valitsi opettajatar Olga Päivärinteen. Kokouksen jälkeen laitettiin pitäjälle ilmoittautumislista kiertämään. Nimiä listaan kertyi lähes 70. Lotat jaettiin saniteetti-, muonitus-, keräys- ja varustusjaostoon. Saniteettijaostoon valittiin diakonissa, sairaanhoitaja, nimismiehen rouva, kättilö ja kuusi neitiä. Muonituksesta vastasi alussa yhdeksän neitiä. Keräysjaostoon valittiin arvovaltainen rouvajoukko. Kahdeksan neidin ja rouvan lisäksi siihen kuuluivat rovastin rouva, pastorin rouva, ”ruununvoudin” rouva, agronomin rouva ja opettaja. Suurimmaksi jaostoksi muodostui perustavassa kokouksessa varustusjaosto, johon kuului 13 neitiä ja kaksi rouvaa. Kannattavaksi jäseneksi ilmoittautui 17 naista.⁸⁰

Lottatyö päätettiin aloittaa ompeluseuroilla ja iltamilla. Maaliskuun johtokunnan kokouksessa kyettiin tekemään investointeja vaativia päätöksiä saniteettijaoston sairaanhoitotarvikkeista. Yhdistys päätti tilata ”neljä pakkaa vilakangasta, kaksi pakkaa valkasematonta printerssiä (ohut puuvillapalttina), yksi pakka valkasematonta neliniittistä alusvaatekangasta, puoli kiloa pumputia ja puoli kiloa selstoffia (selluloosavanu)”.⁸¹ Ensimmäisenä toimintavuonna Sääksmäellä järjestettiin myös myyjäiset, iltamia ja hiihtokilpailuja. Työtahtia kevennettiin ainoastaan kesällä, kun kotona tehtävä työmäärä lisääntyi. Vuosikertomuksessa saatettiinkin siis toiveikkaana katsoa tulevaisuuteen: ”Uusi vuosi olkoon meille onnen ja innostuksen vuosi. Älkäämme kat-

selko uuteen aikaan epäröivinä, vaan rohkeina ja päättäväisinä ajatellen: minä toimin niin kauan kuin minun päiväni kestää!”⁸²

Myös Sääksmäen ritvalalaiset naiset olivat mukana tukemassa suojeluskuntalaisia vapaussodan aikana. Kylänraitille oleville pöydille oli katettu voileipiä valkoisten joukkojen muonittamiseksi.⁸³ Ritvalassa järjestettiin kyläosaston perustava kokous marraskuussa 1923. Paikalla kokouksessa oli 19 naista.⁸⁴ Lotta-Svärd -lehti raportoi Ritvalan kyläosaston 10-vuotisjuhlasta ja yhdistyksen historiasta juhlassa esitetyn toimintakertomuksen pohjalta. Lottatyön tapaista toimintaa oli historian mukaan paikkakunnalla tehty jo ennen osaston perustamista, ”mutta hämäläiseen luonteeseen kuuluu siinäkin asiassa miettiä, ennenkuin tuumasta tehtiin tosi”.⁸⁵ Rantoon kyläyhdistys perustettiin maaliskuussa 1925. Yhdistykseen kuului vuonna 1926 36 toimivaa jäsentä.⁸⁶ Metsäkansaan kyläosasto perustettiin kesäkuussa 1926. Ensimmäisenä toimintavuonna osastoon liittyi 17 lottaa. Lottatoimintaa oli kylässä ollut aikaisemminkin vuosina 1920–1921.⁸⁷ Rantoon ja Metsäkansan kyläosastot muodostivat Pohjois-Sääksmäen paikallisosaston huhtikuussa 1927 suojeluskuntajaon mukaisesti.⁸⁸

Vuoksenrannan ompeluseuroissa valmistettiin vapaussodan aikana muun muassa sukkia, kintaita ja lumivaippoja rintamalle lähetettäväksi. Yksien ommellessa valmistivat toiset rintamalle piirakoita ja kalakukkoja. Muutamia naisia oli muonitustöissä Antreassa. Erityisesti mainitaan paikkakunnan vanhempien naisten olleen innostuneita varusteiden keräämisestä ja valmistamisesta. Sodan jälkeen perustettiin Antrean lottaosasto vuoden 1919 lopussa. Antrean paikallisosastossa voidaan katsoa alkaneen myös Vuoksenrannan lottien toiminnan, sillä sen Korpilahden kyläosasto, joka oli perustettu vuonna 1923, liitettiin uuteen Vuoksenrannan paikallisosastoon.⁸⁹

Lottatoiminnan organisoiminen Vuoksenrantaan tuli ajankohtaiseksi vuonna 1924, jolloin Vuoksenranta itsenäistyi omaksi kunnakseen ja paikkakunnan suojeluskunta erosi Antrean suojeluskunnasta.⁹⁰ Silloin heräsi muutamien skityöhön innostuneitten vuoksenrantalaisten mielessä ajatus perustaa Vuoksenrantaan oma Lotta-Svärd paikallisosasto.⁹¹ Vuoksenrantalaisia miehiä oli kuulunut Antrean suojeluskuntaan, mutta pitkät matkat harjoitus- ja kokoon-tumispaikoille olivat vaikuttaneet osallistumisen aktiivisuuteen. Oma suojeluskunta perustettiin Vuoksenrantaan 29 miehen toimesta joulukuussa 1923. Jäsenmäärä säilyi koko toiminnan ajan noin 200 miehessä.⁹² Vuoksenrannan lottaosaston toiminta aloitettiin 9.11.1924, jolloin perustettiin Sintolan Lotta Svärd -yhdistys. Kokouksen aloitti paikallispäällikkö J. Heiskanen lukemalla Lotta Svärd -yhdistyksen säännöt. Yhdistyksen puheenjohtajaksi valittiin opettajatar, rouva Sirkka Heiskanen, joka oli suojeluskunnan paikallispäällikkö J. Heiskasen puoliso. Perustavassa kokouksessa yhdistykseen liittyi 10 henkilöä. Lottatyö saatettiin alkuun järjestämällä ompeluiltoja joka tiistai-ilta.⁹³ Vuoden 1925 toimintaa arvioidaan vuosikertomuksessa haparoivaksi ja tottumatto-

maksi mutta innostuneeksi. ”Jäsenmäärämme on saatava nousemaan, ja kaikki naiset mukaan yhteisen hyvän asiamme eteen toimimaan ja uhraamaan hetken ajastaan isänmaankin hyväksi.”⁹⁴

Toimintaa päätettiin heti perustavassa kokouksessa laajentaa myös muihin Vuoksenrannan kyliin, ja näiden perustaviin kokouksiin päätettiin lähettää kaksi edustajaa.⁹⁵ Varsinaisiin perustamistoimiin päästiin kuitenkin vasta kevättälvella 1925, kun Viipurin piirin silloinen puheenjohtaja rouva Saima Laurila ja valistusohjaaja Jalmari Pusa tekivät neuvontamatkan Vuoksenrantaan. Tämän retken seurauksena perustettiin kyläosastot Kaskiselkään ja Oravankytöön. Lisäksi Korpilahden kyläosaston toiminta järjestettiin uudelleen.⁹⁶ Vuonna 1926 päätettiin vierailla Visulahdessa iltamien merkeissä ja samalla perustaa paikkakunnalle kyläosasto.⁹⁷ Vierailu ei kuitenkaan näytä tuottaneen pysyviä tuloksia. Kyläosastot perustettiin aluepäällikön ja paikallisapäällikön aloitteesta myös Pöyryniemeen vuonna 1927 sekä kirkonkylään vuonna 1928. Näiden osastojen toiminta oli kuitenkin suhteellisen vaivalloista ja Pöyryniemen kyläosaston toiminta lopetettiin jo muutaman vuoden kuluttua toiminnan alkamisesta.⁹⁸ Myös Kankaalaan perustettiin kyläosasto vuonna 1927.⁹⁹ Kankaalan kyläosaston toiminnasta on tietoa melko vähän, mutta nähtävästi myös se on kamppaillut eteenpäin suhteellisin pienin voimavaroin. – Viipurin piirissä toimi vuonna 1921 43 paikallisosastoa. Osastojen lukumäärä nousi 56:een vuoteen 1938 mennessä. Kuten Pohjois-Karjalan piirissä myös Viipurin piirin alueella kyläosastojen perustaminen oli yleistä. Niiden lukumäärä nousi 1930-luvun lopussa lähes 300:aan.¹⁰⁰

Tutkittavista paikallisosastoista neljä aloitti toimintansa ennen valtakunnallisen järjestön perustamista. Ensimmäisenä osasto sai alkunsa Valkeakoskella, jossa vapaussota oli koettu raskaimpana. Sysäys lottatoiminnan alkuun on kaikissa osastoissa saatu joko paikalliselta suojeluskunnalta tai lähistöllä toimivilta lottaosastoilta, ei järjestön ylhäältäpäin antaman virikkeen vaikutuksesta. Suhteellisen pienet ryhmät toimivat osastojen perustamisen hyväksi: perustavissa kokouksissa osallistujia oli eri paikkakunnilla kymmenestä kolmeen kymmeneen. Toimintansa osastot katsoivat olevan jatkoa naisten vapaussodan aikaiselle työlle, ja niiden valitsevat työmuodot olivat yllättävänkin samankaltaisia eri osastoissa heti perustamisesta lähtien. Ohjelmaan kuului suojeluskunnan varustamista, lottien koulutusta ja vapaita harrastuksia. Paikoin toimintamuodoissa ennakoitiin tulevan järjestön kehitystä hyvinkin tarkasti, kuten Valkeakosken tavoite voimisteluseuran perustamisesta osoittaa. Lottatyötä ryhdyttiin suhteellisen nopeasti levittämään paikallisosastoissa alueellisesti kyläosastoja muodostamalla. Erityisen aktiivista niiden perustaminen oli 1920-luvulla, jolloin Tuupovaarassa, Sääksmäellä ja Vuoksenrannassa perustettiin useita kyläosastoja.

3.2. Jäseneksi liittyminen

Jäseneksi hyväksymisen ehdot

Turhaan saa Suomen nainen etsiä kalliimpaa tehtävää kuin on lottatyö, työ kotiemme vaalimiseksi, uskontomme suojaamiseksi ja isänmaamme tulevaisuuden turvaamiseksi.¹⁰¹

Paikallisosastojen kirjoitukset lottatyön motiiveista heijastavat niitä vaatimuksia, joita yksittäiselle lotalle asetettiin: ”Olkoon lottatyö meille rakasta, silloin Isänmaakin tulee meille läheiseksi ja rakkaaksi, ja vaikeinkin työ on helppo suorittaa.”¹⁰² Lotta Svärd -järjestön säännöt sisälsivät määräyksen jäsenten hyväksymisestä paikallisosastoihin. Sääntöjen mukaan saattoi paikallisosaston johtokunta hyväksyä ”jokaisen, lailliselle yhteiskuntajärjestykselle uskollisen naisen, jolla on kahden tunnetun ja luotettavan henkilön suositus. Alaikäisellä tulee sitäpaitsi olla holhoojan kirjallinen ilmoitus”. Näistä vuonna 1921 hyväksytyistä säännöistä oli poistettu vuoden 1920 sääntöehdotuksessa ollut kohta, jossa toimenlottien, jotka joutuivat olemaan aina valmiina asettumaan suojeluskunnan tai muonitusjaoston palvelukseen, täytyi pyytää aviopuolisoltaan suostumus liittymiseensä. Äänioikeutettuja osaston jäseniä olivat kaikki 17 vuotta täyttäneet toimivat jäsenet.¹⁰³ Suositusten vaatimisesta huolimatta pelättiin ”epäluotettavien” henkilöiden pyrkivän järjestön jäseniksi, joten vuonna 1922 keskusjohtokunta päätti kehottaa piirejä ja paikallisosastoja ottamaan tarkasti selvää jäseneksi pyrkivien luotettavuudesta.¹⁰⁴

Sääntöä jäsenten hyväksymisestä tunnutaan noudatetun huolella tutkituissa paikallisosastoissa. Alaikäisiltä on vaadittu holhoojan suostumus ja suosituksia edellytettiin henkilöiltä, joita johtokunnassa ei tunnettu.¹⁰⁵ Esimerkiksi Valkeakoskella lotaksi pyrkinyt neiti, jota kukaan johtokunnasta ei ”persoonallisesti” tuntenut, joutui hankkimaan kahden yleistä arvonantoa nauttivan paikalliskuntalaisen suosituksen.¹⁰⁶ Sääksmäellä katsottiin tarpeelliseksi ottaa yhteyttä hakijan kotiseudun Lotta Svärd -paikallisosastoon ja tiedustella hänen ”henkilöllisyydestään ja luotettavuudesta”. Myös hakijaa suositelleiden poliisikonstaapeleiden luotettavuus haluttiin tarkistaa.¹⁰⁷ Iissä päätettiin jäsenen hyväksymistä lykätä, kunnes tämä on täyttänyt 17-vuotta. Ehdoksi jäseneksi hyväksymiselle lisättiin vielä, että kyseisen hakijan oli käyttäydyttävä nuhteettomasti.¹⁰⁸ Valkeakoskella päädyttiin 1930-luvulla lieventämään jäseneksi pyrkivien taustojen tarkistamista luopumalla kannattavien jäsenten henkilö- ja luotettavuustietojen vaatimisesta.¹⁰⁹ Haastatellut eivät kuitenkaan muistanee jäsenyyttä juurikaan evätyin: ”Siihenhän sai liittyä kuka tahansa, ettei siinä mittään ollu”,¹¹⁰ ”- joku suositus vaan olla, että kuka tuns ja täällähän maalla tunnettiin kaikki toisensa, niin että ei se ois ollu este”.¹¹¹

Valtakunnallisen järjestön sääntöjen lisäksi saattoi paikallisosastoilla olla omia käytännön toiminnan mukanaan tuomia periaatteita jäsentensä hyväksymisessä. Iissä päätettiin vuonna 1935 ottaa jäseniä ainoastaan kaksi kertaa vuodessa: syyskuussa ja maaliskuussa. Lotaksi pääsyn vaatimukseksi asetettiin sääntöihin tutustuminen ja jäseneksiottoa edelsi kolmen kuukauden koeaika, joka päättyi sääntökuulusteluihin.¹¹² Paikallisosastoille suositeltiin vastaavaa käytäntöä myös Vaasan piirissä.¹¹³ Jotta säännöt tulisivat jäsenille selviksi, oli Tuupovaarassa vuonna 1925 hankittu jäsenille sääntövihkosia paikallisosaston varoilla.¹¹⁴ 1930-luvulla oli paikallisosastossa käytössä myös koelottajärjestelmä.¹¹⁵ Nuorten, toimintakykyisten jäsenten halukkuudesta siirtyä kannattaviksi jäseniksi huolestuttiin Valkeakoskella. ”Se on hyvin ikävä ja sanoisinko vakava seikka. Kuka toimii, jos siirrymme kaikki järjestään kannattaviksi.”¹¹⁶ Valkeakoskella katsottiin aiheelliseksi päättää 30-luvun puolivälissä, ettei yhdistykseen voida hyväksyä uutta jäsentä, ennen kuin tämä on tutustunut sääntöihin ja osoittanut tuntevansa ja osaavansa ne. Kuulustelutilaisuuksia järjestettiin kaksi kertaa vuodessa.¹¹⁷ Pohjois-Hämeen piirin vuosikokouksessa keskusteltiin vuonna 1936 jäsenten vastaanottamisesta piirien puheenjohtajien neuvottelupäivillä käydyn keskustelun pohjalta. Kokouksessa paikallisosastojen lottakokelaille määrättiin kolmen kuukauden koeaika, jolloin lottapuvun käyttö ei vielä ollut sallittu.¹¹⁸ Järjestön sääntöihin vaatimus koeajasta tuli vasta vuoden 1941 sääntömuutoksen yhteydessä.¹¹⁹

Seppo Satamo kuvaa Sääksmäen suojeluskunnan historiassa suojeluskuntaan jäseneksiyrkimistä ja -hyväksymistä. Käytäntö poikkesi jonkin verran lottien tarkoista toimintatavoista. Eräs suojeluskuntalainen kertoo kävelleensä suojeluskunnan paikallispäällikön Juho Vuorentaan kotiin vuonna 1931 ja ilmoittautuneensa halukkaaksi liittymään suojeluskuntaan. Takuumieheksi kelpasi veli, joka jo oli jäsenenä suojeluskunnassa. ”Vuorentaka, vannoutunut poikamies, oli ryypyksissä, tyrkkäsi kainalooni suojeluskuntapuvun ja kouraan kiväärin sanoen: ’Mene kotiisi ja sovita pukua päällesi. Jos se sopii, kelpaat suojeluskuntaan.’” Vielä 20-luvun lopussa oli pelkkä ilmoittautuminen paikallispäällikölle ilman suosituksia ollut ainoa muodollisuus suojeluskuntaan liittymisessä.¹²⁰

Lottalupaus

1920-luvulla vakiintui paikallisosastoissa käytäntö antaa lottalupaus. Järjestön puheenjohtaja Greta Krohn kirjoitti lottalupauksen merkityksestä Suomen So-tilas -lehteen vuonna 1921 korostaen sen yksilöä tukevaa vaikutusta:

On aina helppoa työskennellä jonkun aatteen hyväksi, kun omistaa tovereita, jotka taistelevat saman päämäärän puolesta. Mutta silloin, kun ihmisen eteen kohtalo asettaa yksin suoritettavaksi jonkun työn, kysytään paljon

Valkeakosken lottia kokoontuneena rukoushuoneelle lottalupausta antamaan. Valkeakoskella ensimmäinen lupauksenantotilaisuus järjestettiin suhteellisen myöhään, vuonna 1930. Åke Henrikssonin kokoelmat.

enemmän sisäistä vakaumusta ja voimaa. Silloin tarvitsee hän jotain niin kouraantuntuvaa tukea, että siihen tarttuen voi pelottomasti päämäärään kulkea. Tällainen henkinen tuki on annettu sana, vala tai lupaus.

Krohnin mukaan olivat vapaussodan aikana joukkoja avustaneet naiset tehneet niin kutsutun Mannerheimin valan, jossa he ”vereen ja henkeen asti” lupautuivat isänmaataan palvelemaan. Sodan jälkeen oli eri puolilla maata syntyneissä lottayhdistyksissä alettu antaa lupaus tai kirjallinen sitoumus suojeluskunnalle. Tärkeintä lupauksessa oli, että siinä sitouduttiin ehdottomasti totelemaan suojeluskunnan päällystää. ”Vain tällaisesta Toimen Lotasta, jolla palvelemistahtoon liittyä ehdoton tottelevaisuus, on sk:lle hyötyä”, Greta Krohn kirjoitti.¹²¹ Airi ja Rafael Koskimiehen mukaan monilla paikkakunnilla 20-luvun alussa lottalupaus annettiin suojeluskunnan päällystään kuuluvalla henkilölle. Vuonna 1922 keskusjohtokunta päätti sääntöjen täydennykseksi vahvistaa, että lottalupaus on nimenomaan järjestön sisäinen asia, ja sen tuli vastaanottaa paikallisosaston, piirijohtokunnan tai keskusjohtokunnan puheenjohtaja. Myöhemmin tiedotettiin, että lupauksen saattoi antaa myös papille.¹²²

Iissä saatiin ensimmäiset lottalupauksen antaneet jäsenet yhdistykseen vuonna 1926, kun kolme osaston lotista oli mennyt Haukiputaalle lottakursien päättäjäisiin antamaan lottalupauksen. Tätä pidettiin edistysaskeleena toiminnassa.¹²³ Suurena saavutuksena mainitaankin, että seuraavana vuonna it-

senäisyyden 10-vuotispäivänä kirkossa pidetyn jumalanpalveluksen yhteydessä 25 lottaa antoi lottalupauksen. ”Tuonhan pitäisi todistaa, että on lin lottillakin tahtoa ja halua auttaa suojeluskuntaa ja tehdä lottatyötä oikeassa mielessä ja oikealla tavalla.”¹²⁴ Tämä on nähtävästi ollut ensimmäisiä osastojen järjestämiä lupauksenantotilaisuuksia koko Oulun piirissä, sillä piirin vuosikertomuksessa vuodelta 1927 mainitaan erityisesti lottien joissakin paikallisosastoissa antaneen lottalupauksen juhla jumalanpalveluksen yhteydessä.¹²⁵ Lottalupauksen antaminen edellytti aatteen todellista sisäistämistä. Kun esimerkiksi lissä vuonna 1933 päätettiin järjestää lupauksenantotilaisuus itsenäisyyspäivänä, todettiin että lupauksen olivat oikeutettuja antamaan ne lotat, jotka olivat liittyneet yhdistykseen vuonna 1932 tai aikaisemmin.¹²⁶ Vuonna 1937 oli paikallisosastossa 91 lottalupauksen antanutta lottaa.¹²⁷ Lupauksenantotilaisuus järjestettiin yleensä jonkin muun tilaisuuden yhteyteen:

En minä siitä niin muista, mutta oli meitä aika paljon kuitenkin niitä, jotka oli lottalupauksen antamassa silläki kertaa. No sitä oli niin nuori, että minä jouduin aika pian sillon kun olin liittynyt -- miten tuli jäseniä uusia sen mukaan ja oliko se joku tilaisuus semmonen, oliko joku merkkipäivä -- , että se sitten järjestettiin tämä lupaushomma.¹²⁸

Vuoksenrannassa mainitaan 24 lotan antaneen lottalupauksen suojeluskuntalipun vihkiäisjuhlan yhteydessä vuonna 1926.¹²⁹ Kovin vakiintuneeksi ei tapaa näytä paikallisosastossa muodostuneen, sillä esimerkiksi vuonna 1934 lottalupauksen antaneita jäseniä oli ainoastaan 15.¹³⁰

Tuupovaaran paikallisosaston ensimmäinen maininta lottalupauksen antamisesta on vuodelta 1929. Tuolloin oli 15 lottaa antanut lupauksen kesäjuhlien yhteydessä.¹³¹ Vuonna 1934 oli yhdistyksen 119 jäsenestä lottalupauksen antaneita 45.¹³² Vielä ennen talvisodan syttymistä todettiin paikallisosastossa olevan paljon lottia, jotka eivät olleet antaneet lottalupausta. Lupauksenantotilaisuus oli ollut tarkoitus järjestää itsenäisyyspäivänä, mutta alkanut sota oli estänyt sen.¹³³ Valkeakosken toimintakertomuksien mukaan on lottalupaus annettu paikallisosastossa ensimmäistä kertaa vasta vuonna 1930:

Huhtikuun 26 p:vä muodostui Lotille niin kuin Suojeluskuntalaisillekin juhlapäiväksi. Sillä silloin täällä ensikerran Lotat antoivat tuon pyhän Lottalupauksen. K:llo 18 kokoontui rukoushuoneelle harmaapukuisia Lottia ja Suojeluskuntalaisista ne, jotka eivät ennen olleet vannoneet valaansa, sekä muutakin yleisöä. Juhlallisen hartaina kuunneltiin papin sanoja ja jokainen ajatteli lupauksen merkitystä, sen valan tarkoitusta, jota varten oli kokoonnuttu pyhäkköön. Varmaan kohosi monta harrasta rukousta Jumalalle rakkaan isänmaamme turvallisuuden ja rauhan puolesta. Rukoushuoneelta siirryttiin seurahuoneelle, jossa tarjottiin kahvit ja jatkettiin juhlaa. Seurasi voimakkaita innostavia puheita, laulut kauniit kajahteli isänmaalle rakkautta uhkuvista rinnoista. Jokainen käsitti, mitä merkitsee ihmislapselle isänmaa, sen hyväksi eläminen ja taisteleva.¹³⁴

Ensimmäisen lupauksenantotilaisuuden jälkeen oli lottalupauksen antamisesta Valkeakoskellakin muodostunut käytäntö, sillä esimerkiksi vuonna 1937 oli osaston kaikista 154 jäsenestä 94 antanut lottalupauksensa.¹³⁵ Sääksmäellä oli tuolloin lottalupauksen antanut 61 toimivaa lottaa eli noin 70 prosenttia kaikista osaston toimivista lotista.¹³⁶ Koko Pohjois-Hämeen piirissä oli lottalupauksen vuoteen 1939 mennessä antanut 2 805 lottaa eli 53 prosenttia jäsenistöstä.¹³⁷ Lottalupaus annettiin myös Vöyrissä: ”Några speciella ritualer kommer ja inte ihåg, men framme i kyrkan var vi en gång i våra lottadräkter, männe vi inte svor lottaedens då.”¹³⁸

Lottapuku

Tää vaadittiin aina tää esiliina, että sen piti olla varmasti vitivalkoinen, ja sitten oli määrätty tapa, millä sitoo tämä päähine kanssa. Siis jämptiä meininkiä. Kaulukset ja kalvosimet piti ehdottomasti olla puhtaat ja silitetyt, oikein laitettu. Siinä oli paljon semmosta kasvattavaa, ihmistä kasvattavaa.¹³⁹

Lotta-asuun, kuten lottien tervehtimistapaan, puututtiin heti keskusjohtokunnan ensimmäisessä kokouksessa. Lottapukuun suunniteltiin kuuluvaksi sarkatakki, väljä takinvärinen sarkahame sekä harmaa, lämpimästä kankaasta valmistettu pusero. Alushameita ei ensimmäisten ohjeiden mukaan tullut lottasun kanssa käyttää, vaan ne tuli korvata lämpimillä housuilla.¹⁴⁰ Helmikuussa 1921 keskusteltiin keskusjohtokunnassa ensimmäisestä yhteisestä pukumallista, joka oli saanut runsaasti vaikutteita suojeluskuntapuvusta.¹⁴¹ Puku hyväksyttiin pienin muutoksin vuoden 1922 vuosikokouksessa.¹⁴² Ennen järjestön yhteistä pukumallia oli lotilla ollut käytössä paikallisia yhtenäisiä pukumalleja. Esimerkiksi Pohjois-Karjalan piirin 10-vuotiskertomuksessa kuvataan piirin alueella vuonna 1920 käytössä ollutta pukua: ”Ensimmäiset lottapuvut tulivat piirissämme käytäntöön 1920 ja oli kangas niissä sini-valkoruudullista, sitten n. k. sairaanhoitajatar kangasta.”¹⁴³ Myös kansallispukuja käytettiin. – Vapausodassa työskennelleiden naisten tunnuksena oli sodan loppuvaiheessa ollut vihreä risti.¹⁴⁴

Lakin tuli olla samanlainen kuin vastaavalla suojeluskunnalla. Talvikäyttöön saivat lotat hankkia valkoisen lammasnahkaisen korkean lakin. Jalkoihinsa lottien tuli vetää villasukat sekä saappaat, pieksut tai rasvanahkaiset nuorakengät. Sairashoitojaoston ja muonitusjaoston lotilla tuli lisäksi olla suuri, koko puvun peittävä esiliina. Muonituslotilla esiliina oli ensimmäisen suunnitelman mukaan harmaa tai ruskea, sairaanhoitajilla valkoinen.¹⁴⁵ Pukuun kiinnitettävistä merkeistä oli lotille annettu tarkat ohjeet. Korujen käytöstä ei ollut tarkkoja sääntöjä, mutta kasvatusteilse toivottiin lottien ymmärtävän, miten suhdataua liikoihin koruihin, kuten korvarenkaisiin ja sormuksiin.¹⁴⁶

LOTTAPUKU

Mittataulukko:

Suuruus	Leikattujen kaavojen numerot:			
	I	II	III	IV
Selän pituus	37	38	39	42
Selän leveys (puol.)	17	17,5	18,5	19
Sivun pituus	20	19	19	21
Etupituus	36	38	39	42
Kaulan ympäryś	36	37	38	38
Vartalon ympäryś	96	102	108	116
Vyötäisten ympäryś	74	84	92	94
Lantion ympäryś	102	108	120	120
P u s e r o :				
Kaarrokkeen korkeus kesk., edessä	11	12	12	12,5
» » » takana	14	14,5	15	16

Taskujen korkeus 11 cm ja leveys 10 cm, vastalaskoksen leveys 2,5 cm (kiinnitetään kaarrokkeen alapuolelle).

Vastalaskos 5 cm leveä.

Kalvosimen korkeus 8 cm (napitetaan 2 napilla).

H a m e :

Hameen helman etäisyys lattiasta 25 cm.

Päärmeen leveys 10 cm.

Taskujen korkeus 20 cm ja leveys 17 cm (vastalaskoksen leveys 4 cm).

Taskut asetetaan 12 à 15 cm vyötäröstä alaspäin.

Villapuvussa taskut upotetaan sisäpuolelle.

Vyön leveys 4 à 5 cm.

Yhtenäisen lottapuvun saamiseksi kiinnitettiin buomiota keskusjohtokunnassa ennen järjestön perustavaa kokousta. Lopullisen muotonsa puku sai 1920-luvun puoliväliin tultaessa. Pukujen ompelussa lottia auttoi tarkka mittataulukko. Syvärannan lottamuseo, Tuusula.

Käsivarsinauhat olivat lotilla käytössä jo ennen virallista lottapuvun käyttöönottoa. Esimerkiksi Pohjois-Hämeen suojeluskuntapiirin esikunta otti vuonna 1920 yhteyttä paikallisiin suojeluskuntiin lottien käsivarsinauhan käytön yhtenäistämiseksi. Palveluksessa ollessaan tuli lottien kantaa vasemman käsivarren ympärillä kahdeksan senttimetriä leveää valkeaa nauhaa. Nauhan poikki tuli kulkea viisto yhden senttimetrin leveä kaksivärinen nauha, jonka värit noudattivat piirin suojeluskuntien käsivarsikilpeä. Hopeanharmaan S-kirjaimen ja sanojen "Lotta-Svärd" sekä suojeluskunnan nimen tuli näkyä nauhas-¹⁴⁷ sa. Järjestön ohjeet käsivarsinauhan mallista samoin kuin vasemmassa hihassa käytetystä Lotta Svärd -kilvestä annettiin helmikuussa 1921. Kaikkia lottia kehoitettiin hankkimaan ohjeiden mukaiset nauhat samalla, kun aikaisemmin käytössä olleiden nauhojen käyttö kiellettiin. Niin käsivarsinauhassa, kilvessä kuin lottakokardissa käytettiin piirin värejä, jotka noudattivat suojeluskuntapiirin värejä.¹⁴⁸ Taiteilija Eric Vasströmin suunnittelema lottaneula hyväksyttiin syksyllä 1921. Lottaneulan katsottiin kuuluvan lottapukuun, joten sen käyttö oli suotavaa. Neulaa sai käyttää myös siviilipuvussa. Lottaneula ja

käsivarsinauha tuli palauttaa, jos jäsen erosi tai hänet erotettiin järjestöstä.¹⁴⁹

Vuoteen 1926 mennessä lotta-asu oli saanut muodon, jossa se säilyi toiminnan lopettamiseen asti.¹⁵⁰ Lottapuku määrättiin tehtäväksi harmaasta villakankaasta. Valkoista kaulusta ja hihankäänteitä, joita sai koristella korkeintaan reikäompeleella, tuli käyttää ainakin juhlatilaisuuksissa, mutta halutessaan lottaa sai käyttää niitä myös arkikäytössä. Kaulus kiinnitettiin lottaneulalla. Valkoista esiliinaa ja mitellaa tuli kaikkien lottien käyttää tarjoillessa ja muissa kevyemmissä töissä. Työesiliina oli harmaa ja sen tuli olla riittävän iso peittääkseen ulkovaatteet. Juhlaan lottia puki päällensä lottapuvun, valkoisen kauluksen ja hihankäänteet, käsivarsinauhan sekä mustat sukat ja jalkineet.¹⁵¹

Valkeakoskella otettiin järjestön puku käyttöön vuonna 1923. Ensimmäiset 40 lottapukua valmistuivat kevään vapausjuhliin. Yhdistyksen 10-vuotishistoriikissa mainitaan jokaisella yhdistyksen jäsenellä olevan lottapuku.¹⁵² Puvun käyttötilaisuudet ovat nähtävästi vaihdelleet eri aikoina, sillä vuonna 1934 tehtiin johtokunnassa päätös lottapuvun käyttämisestä kaikissa työtilaisuuksissa.¹⁵³ Tuupovaarassa vuoden 1923 vuosikokouksessa tehtiin päätös lottapukujen hankkimisesta.¹⁵⁴ Puvun valmistaminen aloitettiin käsivarsinauhojen ompelemisella. Vuonna 1923 kerrotaan useimmilla Tuupovaaran lotilla olleen yhdistyksen harmaa puku, "ei vain työpukuna, vaan poikkeuksetta myöskin

Vuoksenrannan Sintolan lottia. Lottapuvun käyttö ei kaikkien jäsenten kohdalla ollut vielä vakiintunut paikkakunnalla 1930-luvulle tultaessa. Aili Kekin kokoelmat.

juhlapukuna kaikissa omissa, suojeluskunnan ja isänmaallisissa juhlissa”.¹⁵⁵ ”Joka vuosi saa kyläkunnassa joku uusi säädetyn ikärajan sivuuttanut neitonon harmaan pukunsa pienempien katsellessa tuota onnellista kateudella”, kirjoitettiin Karjalainen-lehdessä vuonna 1928.¹⁵⁶

lissä kiinnitettiin pukukysymykseen huomiota heti perustavassa kokouksessa, jolloin rouva Jenni Luukkosen tehtäväksi annettiin tilata Helsingistä Lotta Svärd -yhdistyksen merkkinauha malliksi.¹⁵⁷ Toiminnan alkuvuosina käytettiin lottapukuna tavallista siviilipukua, jonka kanssa käytettiin käsivarsinauhaa. Ensimmäiset lottapuvut otettiin paikallisosastossa käyttöön vuonna 1924. Tuolloin puvun hankki vain muutama lotta.¹⁵⁸ Vuoden 1926 kesäjuhlia valmisteltaessa kehoitettiin uusia jäseniä hankkimaan lottapuvut.¹⁵⁹ Kaksi vuotta myöhemmin päätettiin piiriltä hankkia kaikkien lottapukujen piirustukset sekä tiedustella lottatakkikangasta.¹⁶⁰ Yhdistyksen täyttäessä 10 vuotta oli lottapuku vihdoinkin lähes jokaisella lotalla: ”Kukaan ei ole sen käyttöä vastustanut, vaan päinvastoin jokainen pitää kunnia-asianaan saada käyttää sitä.”¹⁶¹ Lottien lakkeja yhdistys tilasi kunkin lotan laskuun kesäkäyttöä varten vuonna 1925.¹⁶² – Vuoksenrannassa lottapuku ja käsivarsinauha olivat käytössä toiminnan alusta vuodesta 1924 alkaen.¹⁶³ Viipurin piirissä todettiin lottapuvun käytön olevan muutoinkin tuolloin yleistymässä, sillä lysterikankaan myynti oli vilkastunut.¹⁶⁴

Toisinaan on lottapuvun käyttöönkin täytynyt lievästi houkutella, kuten Vöyrissä ja Vuoksenrannassa, jossa juhliin siviiliasussa saapuvilta lotilta päätettiin periä ovimaksu.¹⁶⁵ Yleensä pukuun suhtauduttiin kuitenkin ylpeydellä, ja sen kantaminen edellytti tietynlaista käyttäytymistä:

Det kändes som en heder att bära dräkten.¹⁶⁶

Sillon ol minulla ol ens kerran se lottapuku piälläin sillon ol tuolla Pirttijärven Huovilassa iltamat, niin siellä iltamissa minulla ol se lottapuku piällä ens kerran. - - Minut vihittiin lottapuvussa ensimmäisen kerran.¹⁶⁷

Se kuulu asiaan, se oli hyvä, kun sen sai. - - Sai olla sitten ainakin ryhmässä mukana – kuulu johonkin.¹⁶⁸

Jot se teki se pukeutuminenki jo, kuka kerran pukeutu silleen, niin sillon sen ties melkein, ett se on muukin käytös sitä mukkaan.¹⁶⁹

Univormu auttaa ryhmän ulkopuolisia tunnistamaan henkilön tiettyyn ryhmään kuuluvaksi ja ilmaisee ryhmän sisäisiä määräyssuhteita, tehokkuutta ja ammattitaitoa. Mutta kuten lotat haastatteluissa ovat esittäneet, ei univormujen tehtävä rajoitu ainoastaan ulkoiseen viestintään. Tämän lisäksi yhdenmukainen pukeutuminen viestittää arvoja sekä luo yhteenkuuluvuutta.¹⁷⁰

Paikallisosastot hankkivat varastoihinsa lottapukuun liittyviä varusteita yh-

teiseen käyttöön taloudellisen tilanteen parantuessa. Iissä päätettiin vuonna 1922 alkaa ommella lottien varoilla esiliinoja.¹⁷¹ Myöhemmin valmistettiin vielä kolme ulkopukua ja viisi työesiliinaa¹⁷² sekä lottatakki ja -lakki¹⁷³. Kaiken kaikkiaan oli paikallisosaston varastoon hankittu lottavarusteita ennen sodan puhkeamista 11 työesiliinaa mitelloineen, kaksi sadetakkimanttelia, kaksi lottalakkaa, kaksi kilpeä, yksi lottamerkki, kolme lottalippua ja yhdet toimenlotan varusteet.¹⁷⁴ Vöyrissä vuosikokous päätti vuonna 1927 hankkia yhdistykselle kaksi manttelia ja kesälakkaa.¹⁷⁵ Vuoksenrannassa päätettiin samana vuonna hankkia yhdistykselle yksi selkäreppu ja kesätakki sekä yksi mantteli.¹⁷⁶ Yhdistyksen 10-vuotiskertomuksessa puolestaan mainitaan, ettei ulkopukuja vielä voitu hankkia varojen niukkuuden takia.¹⁷⁷ Vuonna 1937 osastolle hankittiin vielä kaksi sadetakkimanttelia ja lottalakkaa ja vuonna 1939 kaksi työesiliinaa ja päähinettä.¹⁷⁸ Tuupovaaran paikallisosasto täydensi varastoaan vuonna 1927 yhdellä manttelilla ja sarkapuvulla sekä selkärepuilla.¹⁷⁹ 30-luvulla hankittiin vielä varusteet kahdelle lotalle¹⁸⁰ sekä viisi työesiliinaa ja päähinettä.¹⁸¹ Myös kyläosastot saattoivat hankkia omiin varastoihinsa lottavarusteita.¹⁸²

Haastateltavat uskoivat, ettei lottapuvun hankkiminen tuottanut jäsenille taloudellisia vaikeuksia. Myös keskusjohtokunta tuki toisinaan paikallisosastoja pukujen hankkimisessa. Tuupovaaran paikallisosasto sai vuonna 1931 Pohjois-Karjalan piirin piirijohtokunnan välityksellä keskusjohtokunnalta villakankaan jäännöspaloja, joista arveltiin riittävän kangasta yhteen lottapukuun. Kangas pyydettiin lahjoittamaan paikallisosaston vähävaraisimmalle lotalle.¹⁸³ Piirien taholta kannustettiin paikallisosastoja hankkimaan täydelliset varusteet osaston toimenlotille. Varusteiden kuntoon laittamisen tuli olla osastojen ensimmäinen tehtävä.¹⁸⁴

Lottapuvun käyttöön olivat oikeutettuja sekä toimivat että kannattavat lotat. Kuitenkin Valkeakoskella jouduttiin johtokunnassa pohtimaan ”erikoisista puheista johtuen” kannattavien lottien lottapuvun käyttöä. Ohjeiden mukaisesti päätettiin kaikkien jäsenten saavan käyttää lottapukua.¹⁸⁵ Myös Iissä keskusteltiin kannattavien jäsenten oikeudesta käyttää lottapukua. Kannattajajäseneksi siirtyneelle ansioituneelle lotalle puvunkäyttöoikeus myönnettiin kuitenkin yksimielisesti.¹⁸⁶

3.3. Jäsenistö

Jäsenmäärien kehitys paikallisosastoissa

Iin paikallisosastossa jäsenmäärä pysyi 40 jäsenen molemmin puolin aina 20-luvun puoliväliin asti, jolloin jäsenmäärä alkoi tasaisesti kasvaa. Perustamisvuonna oli yhdistyksen jäsenenä 46 lottaa. Vielä vuonna 1928 jäsenmäärä jäi alle 60, mutta vuonna 1931 ylitettiin 100 jäsenen rajapyykki. Toimivia jäseniä oli yhdistyksessä tuolloin 100 ja kannattavia 10. Vuonna 1937 ylitettiin seuraava merkittävä raja, kun jäsenmäärä nousi 202 lottaan. Tämä huima jäsenmäärän nousu on kuitenkin aiheutunut pitkälti kannattavien jäsenten rekrytoinnista, sillä heitä oli paikallisosastossa peräti 63. Tämä oli 40 enemmän kuin edellisenä vuonna. Vuonna 1939 kuului yhdistykseen 139 toimivaa ja 61 kannattavaa jäsentä.¹⁸⁷ (Kaavio 4) Olhavan kyläosastossa jäsenmäärä nousi perustamisvuoden jälkeen noin 20 jäseneseen, jona se säilyi 30-luvun loppuun asti.¹⁸⁸ Yhdistyksen 20-vuotiskertomuksessa todetaan paikallisosaston kirjoissa edelleenkin olevan 11 lottaa, jotka olivat liittyneet yhdistykseen vuonna 1920. Kymmenen vuotta oli yhdistyksessä toiminut 36 lottaa.¹⁸⁹

Iin paikallisosaston jäsenmäärän voimakas kasvu oli osaltaan aktiivisen jäsenhankinnan tulosta. Vuosikokouksessa vuonna 1927 keskusteltiin uusien jäsenten hankkimisesta ja tehtävä samoin kuin jäsenmaksujen kerääminen päätettiin antaa kolmelle lotalle.¹⁹⁰ Kannattavien jäsenten kerääjät nimettiin erikseen myös ainakin kerran kymmenen vuotta myöhemmin.¹⁹¹ Jäsenmääriin tulee kuitenkin suhtautua tietyllä varauksella, sillä vuonna 1933 päätettiin johdokunnassa poistaa kirjoista sellaiset jäsenet, jotka olivat muuttaneet toiselle paikkakunnalle tai eivät olleet maksaneet jäsenmaksua useaan vuoteen.¹⁹² Näin ollen ovat Iin tilastoidut jäsenmäärät toisinaan olleet jonkin verran todellista tilannetta suuremmat. Yhteyttä toisilla paikkakunnilla asuviin jäseniin ei haluttu täysin katkaista, vaan korvaukseksi siitä, että toisipaikkakuntalaiset eivät voineet osallistua ompeluiltoihin ja muonitustyöhön, pyydettiin heitä valmistamaan paikallisosastolle käsityö.¹⁹³

Vöyrin paikallisosastossa ei jäsentilastoja ole laadittu tai ne eivät ole säilyneet. Nähtävästi paikallisosaston jäsenmäärä on säilynyt suhteellisen samanalaisena perustamisvuodesta lähtien. Voidaan päätellä, että ainakin vielä 20-luvun lopulla on jäsenmäärä ollut edelleen sama kuin yhdistystä perustettaessa eli noin 30.¹⁹⁴ Käsitys yhdistyksen jäsenmäärästä saadaan myös 30-luvun lopun kokousaktiivisuudesta. Tuolloin yhdistyksen kokouksiin osallistui noin 20 lottaa.¹⁹⁵ Tätä tukee myös muistitieto, jonka mukaan yhdistyksessä toimi aktiivisesti noin 30 lottaa.¹⁹⁶

Valkeakosken ja Sääksmäen paikallisosastojen jäsenmäärä oli 20-luvulla

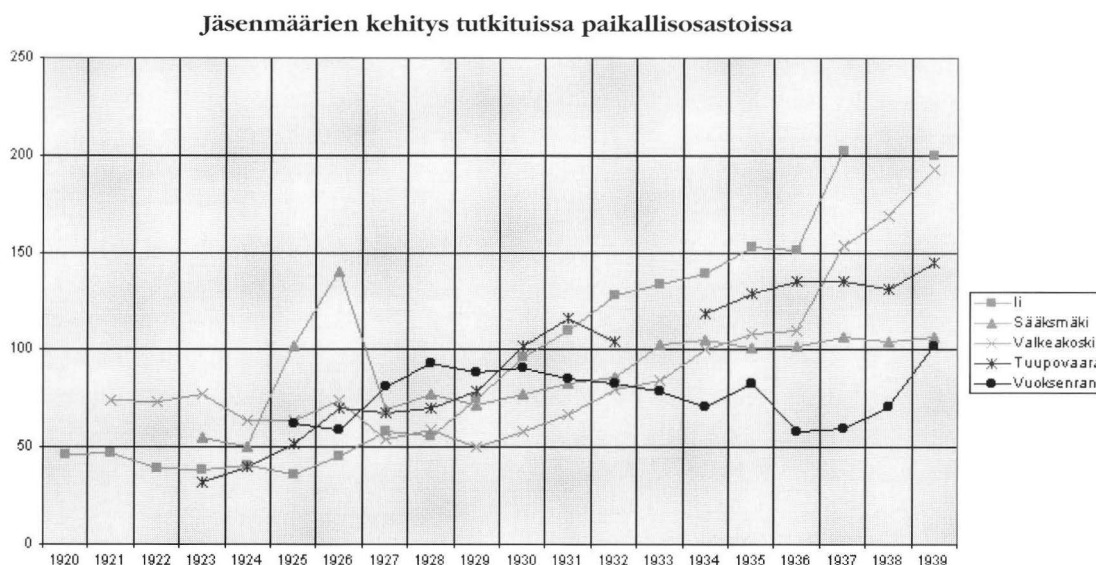
suhteellisen vakaa, vaikka vuosikertomuksissa toisinaan ilmaistaankin huolta jäsenistön hupenemisesta. Sääksmäellä oltiin vuonna 1924 huolestuneita toiminnan laimeudesta:

Kolmas vuosi on taas kulunut Lotta-Svärd yhdistyksen perustamisesta. Jos toimintamme jo viime vuonna oli laimeata, niin ikävällä täytyy mainita, että tänä vuonna on se ollut paljon huonompaa. Enin osa Lottia on vetäytynyt pois ja toimiminen on näin ollen jäänyt vain harvojen huoleksi. Onhan sitä sentään pienelläkin joukolla koitettu jotain aikaan saada - . Paljon olisi lottilla tehtävää, mutta suuri laimeus haittaa toimintaa. Toiset olisivat innostuneita, mutta toiset istuvat syrjästä katsellen, eivätkä pane kortta ristiin koko asian eteen. Miten korjata, millä auttaa?

Jospa uusi johtokunta osaisi virittää intoa ja halua. Onhan se häpeäksi tällainen innottomuus naisille, jotka lukeutuvat isänmaan parasta harrastaviin. Häpeä, kun näkee miten vastapuolen naiset puuhaavat sortajien, kavaltajien kanssa meidän ja maamme rauhan hävittämiseksi.¹⁹⁷

Vastoin johtokunnan pessimistisiä tulevaisuudennäkymiä kasvoi jäsenmäärä Sääksmäellä kuitenkin huomattavasti vuoteen 1926 asti kyläosastojen perustamisen ansiosta aina 127 jäseneseen. Vuonna 1927 yhdistyksen Rantoon ja Metsäkansan kyläosastot erosivat omaksi paikallisosastokseen, ja Sääksmäen Lotta Svärd -yhdistyksen jäsenmäärä putosi 61 jäseneseen. Kirkonpuolella toimi 40–60 ja Ritvalassa 20–30 lottia. Vuonna 1939 oli Kirkonpuolen lotissa 59 toimivaa ja 14 kannattavaa jäsentä ja Ritvalassa 24 toimivaa ja 10 kannattavaa jäsentä.¹⁹⁸ (Kaavio 4)

Kaavio 4

Lähteet: SARk: Paikallisosastojen vuosikertomukset 1920–1939

Luvut sisältävät sekä toimivat että kannattavat jäsenet.

Valkeakoskella oli suojeluskuntanaisissa aloittanut toiminnan 50 naista. 1920-luvulla lottien paikallisosaston toimivien jäsenten määrä vaihteli 42 ja 74 jäsenen välillä. Yleinen suuntaus jäsenmäärässä oli laskeva, vaikka esimerkiksi vuonna 1926 oli osastoon liittynyt 14 uutta lottaa. Seuraavana vuonna jäsenmäärä oli jälleen laskenut 24 jäsenellä. 1930-luvulla alkoi Valkeakosken paikallisosaston jäsenmäärä kasvaa tasaiseen tahtiin. Vuonna 1939 oli osastossa 148 toimivaa ja 45 kannattavaa lottaa.¹⁹⁹ (Kaavio 4) 1930-luvun alussa jäsenistön määrää pidettiin paikkakunnan asukaslukuun nähden kuitenkin vielä alhaisena:

Lotta-Svärd yhdistyksen paikallisosasto on toiminut vireästi. Kauppalan asukaslukuun nähden on yhdistyksen jäsenmäärä pieni, mutta sen innokkaammin ovat nämä harvat toiminnassa olleet. Kaikki ikävyudet ja harmit unohtaen ja kovat palat alas painaen ovat jäsenet työskennelleet yhteisen edun hyväksi.²⁰⁰

Tuupovaarassa jäsenmäärä kasvoi tasaisesti aina 1930-luvun puoliväliin asti. Vuonna 1924 oli jäseniä ainoastaan 32, mutta vuonna 1936 jo 135. Vuonna 1939 jäsenmäärä kasvoi jälleen, nyt 145 jäseneseen.²⁰¹ (Kaavio 4) Tuupovaaran suotuisaan jäsenmäärän kehitykseen kiinnitettiin 1920-luvulla huomiota piirissäkin: ”Ilahduttava ilmiö on se, että itäisin rajavartiostomme on vahvistanut voimiaan niin runsaasti. Ilomantsin jäsenluku on lisääntynyt - -, pieni Tuupovaarakin on jo sivuuttanut puolisataisen.”²⁰² Kyläosastojen jäsenet muodostivat 1930-luvun puolivälissä runsaat puolet koko paikallisosaston jäsenmäärästä: esimerkiksi vuonna 1934 oli Kokinvaarassa 25, Herajärvellä 17, Öllölässä 12 ja Kangasvaarassa 8 jäsentä, kun koko paikallisosaston jäsenmäärä oli yhteensä 119.²⁰³ Vuoksenrannassa oli vuonna 1925 jäseninä 55 toimivaa ja kahdeksan kannattavaa. Huippuvuoden jäsenistön määrän suhteen muodosti 1920-luvulla vuosi 1928, jolloin jäseniä oli 88 toimivaa ja yhdeksän kannattavaa. Tällöinkin oltiin huolestuneita yhdistyksen jäsenmäärästä, jota pidettiin pienenä kunnan naispuoliseen väestömäärään verrattuna. Tästä jäsenmäärä kuitenkin 30-luvulle tultaessa hiukan laski ja oli vuonna 1934 71 jäsentä. Vuonna 1939 toimi paikallisosastossa 102 lottaa.²⁰⁴ (Kaavio 4) Kyläosastojen jäsenmäärät vaihtelivat vajaasta kymmenestä runsaaseen 30 jäseneseen. Vakaimpana jäsenmäärä säilyi toiminnan keskuksessa Sintolassa, jossa jäseniä oli alhaisimmillaankin 19. Vuonna 1939 oli Sintolassa 34, Kaskiselässä 17, Korpi-lahdella 24 ja Kankaalassa 27 jäsentä.²⁰⁵

Kun paikallisosastojen jäsenmääriä vertaa vastaavien piirien jäsenmäärien kehitykseen, näyttää Vöyrin tasainen jäsenmäärä noudattaneen Vaasan piirin yleistä suuntausta, sillä koko piirissä jäsenmäärä säilyi läpi 1930-luvun suhteellisen tasaisena pysytellen koko ajan alle 2 500 jäsenen. Myös Valkeakosken, Sääksmäen ja Iin paikallisosastojen jäsenmäärän voimakas kasvu on linjassa Pohjois-Hämeen ja Oulun piirin jäsenmäärän kehityksen kanssa. Edellisessä jäsenmäärä kasvoi 1920-luvun alun noin 2 500 jäsenestä 1930-luvun lopun lä-

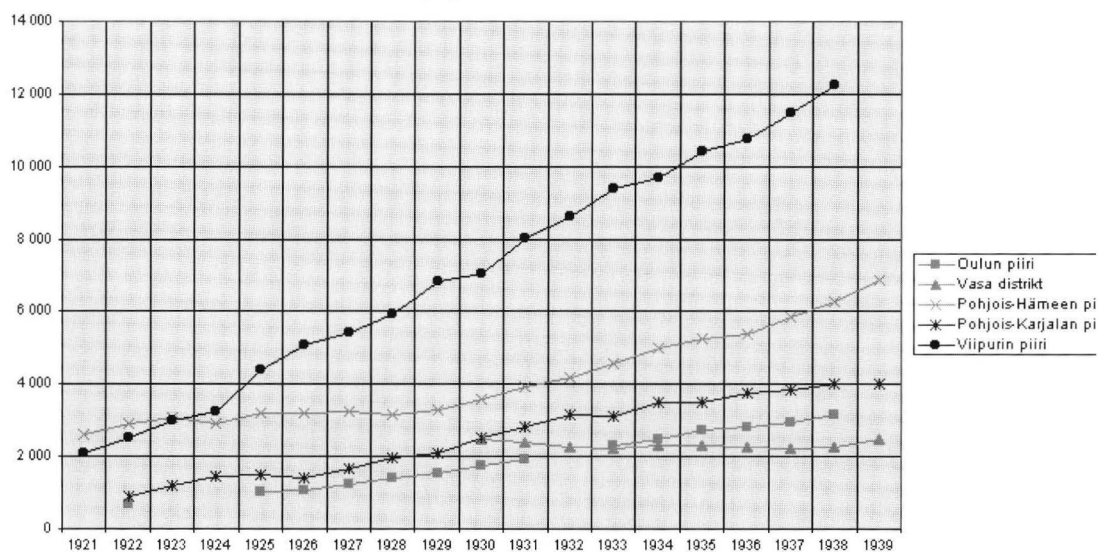
hes 7 000 jäseneseen. Erityisen voimakasta jäsenmäärän kasvu suhteessa piirin jäsenmäärän kehitykseen on ollut Valkeakoskella. Oulun piirissä jäsenmäärä kasvoi vastaavalla ajalla yli nelinkertaiseksi vajaasta tuhannesta jäsenestä runsaaseen kolmeen tuhanteen. Myös Tuupovaarassa jäsenmäärän kasvu oli nopeampaa kuin Pohjois-Karjalan piirissä yleisesti, vaikka kasvu koko piirissäkin oli tasaista: jäsenmäärä yli kolminkertaistui 4 003 jäseneseen vuoteen 1939 mennessä. Vuoksenrannan jäsenmäärän kehitys taas oli Viipurin piiriin yleiseen jäsenmäärän kehitykseen nähden hidasta. Jäsenmäärän kasvu olikin voimakasta juuri Viipurin piirissä, jossa toiminnan alkuvuosien runsaasta 2 000 jäsenestä jäsenmäärä nousi 1930-luvun loppuun tultaessa yli 12 000:n.²⁰⁶ (Kaavio 5)

Jäsenistön sosiaalinen koostumus

Iin paikallisosaston henkilökorttiluettelo vuosilta 1920–1939 sisältää 267 lottan nimen ammatteineen. Talon tyttäriä listasta löytyy 72 ja neitejä 45, kun rouvia on osastoon liittynyt 58 ja emäntiä kaksi. Näiden lisäksi on jäsenten joukossa edustettuina yksittäisiä ammatteja, joista suurimman ryhmän muodostavat 23 opettajaa. Lottatoimintaan ovat osallistuneet myös esimerkiksi seitsemän kauppa-apulaista, postivirkailija, modisti, apteekkioppilaita, meijerikko ja maisteri.²⁰⁷ (Kaavio 6) Myös Vöyrin lottatoimintaa pidettiin 30-luvulla erilaisista taustoista lähtöisin olevia naisia kokoavana: ”Lottorna var en salig

Kaavio 5

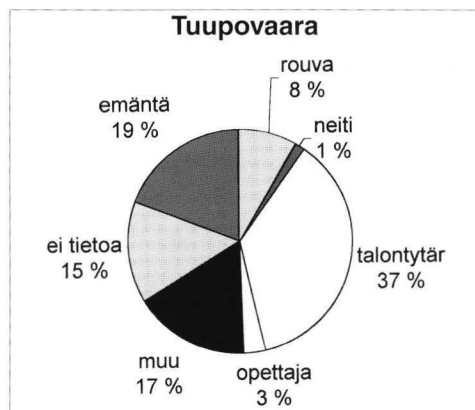
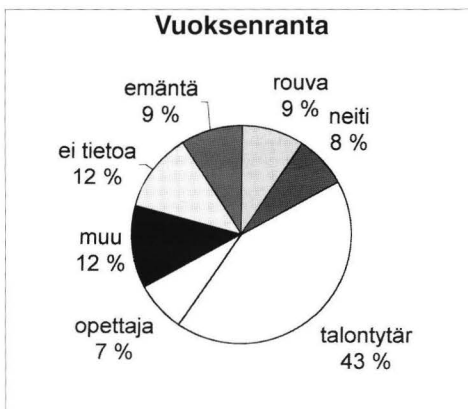
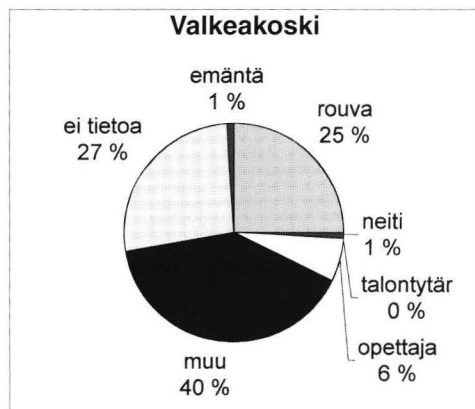
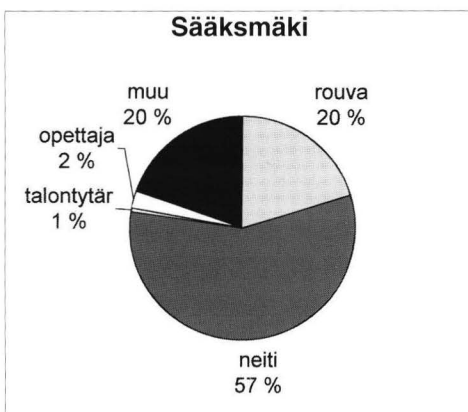
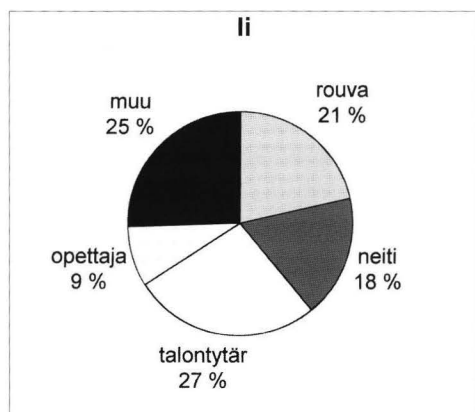
Jäsenmäärien kehitys piiritasolla vuosina 1921–1939

Lähteet: SArk: Paikallisosastojen vuosikertomukset 1921–1939

Kaavio 6

Paikallisosastojen jäsenten sosiaalinen jakautuminen 1920- ja 1930-luvulla

Lähteet: SARK: Paikallisosastojen jäsenluettelot; Satamo 1998, 341 - 345. Vöyrin jäsenluetteloa ei ole säilynyt.

Lottia ja suojeluskuntalaisia seuratalo Kelbin rappusilla Sääksmäellä todennäköisesti 1920-luvulla. Sääksmäen lottaosaston jäsenistö vahvistaa kuvaa lottatyöstä ennen kaikkea naimattomien naisten toimintana. Valkeakosken kaupungin kotiseutuarkisto.

blandning. Lärare, bankfolk, apotekspersoner, bonddöttrar, doktorsfrun, butiksfolk m. m. Alla behövdes och trivdes tillsammans. Här var det ingen klasskillnad. Det var bara nyttigt med olika bakgrunder, det gav vidgare vyer.”²⁰⁸

Sääksmäen osaston jäsenluettelo vahvistaa käsitystä lottatyöstä naimattomien tyttöjen ja naisten toimintana, sillä neitejä jäsenistä on lähes kolminkertainen määrä rouviin nähden. Muutamia ammattin omaavia jäseniä löytyy Sääksmäenkin listoilta: sairaanhoitajia, opettajia, kunnankirjuri, tarkastajakarjakkaja, kättilö, kauppa-apulainen, diakonissa, keskuksenhoitaja ja johtajatar olivat liittyneet lottiin. Maatalousvaltaisella paikkakunnalla hiukan yllättävältä tuntuu, että emäntiä toiminnasta löytyi jäsenluettelon mukaan ainoastaan neljä.²⁰⁹ (Kaavio 6)

Valkeakosken paikallisosaston jäsenluettelo ei ole arkistoitu muun materiaalin yhteyteen. Seppo Satamo on Valkeakosken lottien historiaa varten koonnut listan paikallisosaston jäsenistä arkistomateriaalin sekä lotta- ja suojeluskuntatyössä mukana olleiden muodostaman työryhmän avulla. Lista on koottu tietoja jäsenistöstä vuosilta 1919–1944. Listalla on 427:n varsinaisessa lottatyössä mukana olleen tiedot. Näistä runsaalle 300:lle on löydetty arvo tai ammatti. Suurimman ryhmän muodostaa runsaat sata rouvaa. Muista paikallisosastoista poiketen ei neitejä luettelossa ole kuin kolme, muiden noin 200 jäsenen edustaessa ammatissa toimineita naisia. Opettajia jäsenistössä on kyseisen listan mukaan ollut 27 ja eri alan yrittäjiä 17. Tehtaan tarjoamat työmahdollisuudet näkyvät listan ammattinimikkeissä, vaikka työväestöön kuuluviksi on jäsenistä tiedetty ainoastaan kaksi. Toimistovirkailijoita ja konttoristeja sen sijaan on 37, laborantteja 10 ja kassanhoitajia neljä. Yksittäisten ammattien edustajista mainittakoon teatterin johtaja, näyttelijä, hammaslääkäri, puolaaja ja proviisori.²¹⁰ (Kaavio 6) Päivi Matiskainen on vuonna 1967 ryhmitellyt Valkeakosken lotat viimeisen saatavilla olleen jäsenluettelon perusteella ammattien mukaisesti neljään ryhmään. Enemmistö jäsenistöstä on tämänkin listan mukaan ollut rouvia (111 lottaa), työväestöön on kuulunut 67 lottaa ja itsenäisiä toimihenkilöitä on ollut 48. Talonemäntiä ja -tyttöjä on osastoon kuulunut ainoastaan kymmenkunta.²¹¹

Tuupovaaran lotat olivat erityisen tyytyväisiä siihen, että osastoon oli liittynyt toimiviksi lotiksi myös vanhempia naisia. Tähän uskottiin vaikuttaneen yhdistyksessä 1920-luvun puolivälissä tehty päätös viettää tanssittomia iltamia.

Äidit ja tyttäret ovat samanlaiseen harmaaseen pukuun puettuna saapuneet yhdessä käsityöiltoihin, emännöineet suojeluskunnan harjoitustilaisuuksissa, tarjoilleet juhlissa ja iltamissa. Useimmissa lotta-henkisissä kodeissa ovat kaikki naiset ottaneet osaa lottatyöhön, niin, että saattaa olla 4, 5 jopa 6 lottaa samasta talosta. Täytyy ihmetellä sitä kekseliäisyyttä, millä monien seläistenkin talojen naiset, joilla ei ole palvelijaa, ovat saaneet aikaa lottatyöhön.²¹²

Aika tai sen puuttuminen saattoikin muodostua esteeksi lottatoimintaan osallistumiselle, jossa säännöllinen osanotto oli ainakin periaatteessa mukanaolon ehto: ”Kun palveluksessa olin vieraan työssä, nii ei sitä ollut mahdollisuutta silloin liittyä siihen. - - Niin ei sitä palvelija, ei siihen aikaan ollu vappaapäiviä eikä lommii, muutaku aina se vuosloma kun talloo vaihettiin syksyllä.”²¹³ Päinvastaisiakin esimerkkejä löytyy, jos talon emännällä oli kiinnostusta lottataatteen levittämiseen. Sääksmäen Ritvalassa lottatapaamisiin lähdettiin taloista toisinaan joukolla henkilön asemaan katsomatta:

Kyllä meiränsä apulaiset, naiset niinku miestyövoimaki, niin kyllä ne aina. Etä - - tytöt tuli mun mukani ja sitten miehet taas ne meni poikain mukana kaikissa suojeluskuntain iltamissa ja nuorisoseuran... Meillä sattui aina niin sillai, vaikka pitkin maailmaa oli, ne kotiutui niin, että - - aina yhdessä sillai kuljettiin. Ettei ne käyny omia reissujaan.²¹⁴

Myös Tuupovaarassa esimerkiksi apteekkari ja majatalon emäntä ottivat palvelijansa lottien ompeluiltoihin mukaan. Toisinaan tätä jopa paheksuttiin: ” - - paljon ne kehtovaa, kun niitä piikojaan kulettat siellä.”²¹⁵ Kaiken kaikkiaan löytyy Tuupovaaran jäsenluettelosta 11 palvelijatarta, kolme kotiapulaista ja kaksi taloudenhoitajaa. Suurin ryhmä 239 nimeä käsittävässä jäsenluettelossa on kuitenkin jälleen maanviljelijän tyttäret, joita luetteloon on merkitty 88. Emäntiä jäsenistöstä oli 46 ja rouvia 20. Lisäksi luettelosta löytyy muun muassa opettajia, johtajatar, kätilöitä, farmaseutteja, lääkäri ja kaksi työmiehen vaimoa.²¹⁶ (Kaavio 6) Vuoksenrannassakin oli lottatoiminnassa mukana ennen kaikkea naimattomia naisia. Jäsenluettelossa olevista 230 jäsenestä on 98:lle merkitty arvoksi heidän osastoon liittyessään talollisen tytär ja kuudelle neiti. Lisäksi lottiin oli liittynyt muutama koululainen sekä opettajan, kanttorin ja kauppiaan tyttäriä. Rouvia ja emäntiä on luettelossa kumpiakin 21. Ammattinsa toimivia naisia olivat muun muassa karjakko, kauppa-apulainen, hieroja ja lääkäri. Joukkoon mahtui myös yksi työmiehen vaimo ja vuokraajan tytär.²¹⁷ (Kaavio 6)

Tutkimus suojeluskuntalaisten sosiaalisesta jakaumasta osoittaa todeksi ennakkokäsityksen, jonka mukaan suojeluskuntien jäsenistö ei etenkään toiminnan alkuaikoina vastannut rakenteeltaan koko maan miespuolista väestöä, vaan työväestö oli selvästi aliedustettuna. Eri ryhmien edustavuus alkoi suojeluskunnissa tasaantua 1930-luvun lopulla.²¹⁸ Vaikka tutkittavien lottaosastojen jäsenistön luonnetta kuvataan kattavaksi, ei lähimenneisyydestä kuitenkaan ollut eroon pääsemistä, vaan vapaussodan muistot vaikuttivat esimerkiksi sääksmäkeläiseen lottatoimintaan: ”Olihan tietysti vastustusta, silloinhan oli niin lähellä se vapaussota. Kaikki asiat oli aika lailla rikkinäistä. - - Minä en koskaan ole ollut minkäänlainen kiihkoilija missään asiassa, mutta kyllähän silloin oli vastustusta. - - Siihen aikaan puhuttiin niin rumasti koko suo-

jeluskunta- ja lottajärjestön asioista.”²¹⁹ Hämeen Kansa -lehti kuvaa suojeluskuntalaisten ja työväenyhdistyksen välisiä ristiriitoja työväenyhdistyksen näkökulmasta uutisessaan heinäkuulta 1919. Hämeenlinnan maalaiskunnan työväenyhdistyksen laiva- ja iltamaretki oli saanut ikävän päätöksen:

Maalaiskunnan t. y. oli viime sunnuntaina laivamatka Sääksmäen Huittulaan. Perillä oli työväentalolla ohjelmallinen iltama. Laivamatka onnistui erittäin hyvin. Iltamastakin olisi tullut hyvät tulokset, jollei paikkakunnan porvarilliset olisi järjestäneet tanssitilaisuutta Ritvalan kylään.

Siinä ei kuitenkaan ole erityisemmin moitittavaa, sillä ”vapaassa maassa” on kaikilla vapaus toimia, kunhan se ei vaan sodi sovinnaisia tapoja ja hyvää järjestystä vastaan. Mutta siinä on jo moittimisen varaa, kun mainitusta tanssitilaisuudesta palaavat kerääntyivät matkailijain lähtöajaksi laivalaiturille, jossa esiintyivät aivan sopimattomalla tavalla. Rivoja kompasanoja kuului toinen toistaan parempia, jotta usean posket punastuivat niitä kuullessaan. – Suojeluskuntalaisten laulu, jota häiritsijät lauloivat poistuessaan, osoittaa, keitä he oikeastaan olivat.²²⁰

”Kitkerää ja katkerää” oli eläminen myös Valkeakoskella vapaussodan jälkeen. Teollisuuspaikkakunnalla jyrkät vastakohdat vaikuttivat aina talvisotaan asti, ja lotatkin saattoivat lähiympäristössään kokea, ettei heidän toimintaansa hyväksytty.²²¹ Yhdistyksen pitkäaikaisen puheenjohtajan opettaja Olga Kallion mukaan 20-luvulla toimintaan osallistui vain harvoja työväenluokan edustajia. Myöhemmin vuosina hän arvioi näiden osuuden jäsenistöstä nousseen 25 prosenttiin.²²²

Omassa ryhmässä innostuksen ilmapiirissä ei vastustajia aina kuitenkaan ehditty havaita. ”Kyllä oli kielteistä (suhtautumista) myös. Ei sitä itse silloin nuorena huomannu”, valkeakoskelainen muistelija kertoo 30-luvun suhtautumisesta.²²³

Jäseneksi liittymisen motiivit ja jäsenistön sisäinen hierarkia

Ajan henki ja yhteiseksi koettu ilmapiiri nousevat haastatteluissa esille niinä tekijöinä, jotka innostivat lottatoimintaan: ”Kyllä minä ensimmäisessä kokouksessa ollu olen - -. Kaikki oli innostuneita, muualla oli jo, mutta täällä ei ollu. - - Se oli ihan tavallista sen aikasta elämää, että siihen kuulu ilman muuta. - - Taisi enimmäkseen olla lottia.”²²⁴ Haastattelujen perusteella oli toiminnan motivoijana nimenomaan isänmaallinen henki.²²⁵ Sama motiivi tulee ilmi edelleen 30-luvulla toimintansa aloittaneiden lottien kertomuksissa.

Se oli niin selviö, että kun lottajärjestö on paikkakunnalla, niin siihen kuultaan. Ei siinä ollut mitään ihmettelemistä, tuumaamista, että menenkö vai enkö. Se oli päivänselvä asia vaan. Tietysti se oli ensimmäinen, että oltiin suojeluskuntalaisten apulaisia, auttaa suojeluskuntaa. - - Kyllä minun kotini oli hyvin isänmaallinen, äitini oli myös lotta. - - Hyvin isänmaallinen koti oli.²²⁶

Paikalliset vanhemmat lotat kovasti houkuttelivat. - - Minulla oli vaan tarkoitus, että isänmaakysymyksessä ja sen eteen tehdään työtä ja Lotta-nimi sano minulle, että pitää olla kunnollinen ja puhdas maineeltansa ja olla rehellinen isänmaata ja lähimmäisiä kohtaan.²²⁷

Se ilman muuta kuului siihen kasvatukseen. Kai se oli niin, että se oli se isänmaanrakkaus semmosta, että se katsottiin, että siinä oli hyvä toimia ja olla mukana. Siinähan sai valtavasti hyvää opetustakin. - - Siihen alkoi kuulua kaikki tuttavat, ystävät.²²⁸

Min far och bror var båda skyddskårister och flera av mina systrar var lottor. Det var helt naturligt att också jag skulle bli lotta. På sätt och vis var det också en modesak. Alla skulle vara lottor.²²⁹

No se kun isä ol suojeluskunnassa ja sehän luonnostaan lankes, että sitä oltiin lotissa mukana. - - Minä siellä jo isän mukana kuljin, en ollu vielä lottanakaan.²³⁰

Meillä oli vanhempi sisar Elli, - - ja hän oli lotissa ja sitten kun kaikki veljet olivat suojeluskuntalaisia. Isä ja äiti eivät olleet, kun niillä oli sitä omaa hommaa niin paljon, että he eivät olleet, mutta kannustivat kovasti näihin liittymään.²³¹

Minulla on semmonen isänmaallinen henki. Isä oli kova suojeluskuntalainen. Äitikin oli lottana ollut tyttöaikana, mutta ei se nyt sitte enää kun oli perhettä ja ison talon emäntänä, ei se sitten enää joutanu.²³²

Toimintaan innoittajana saattoi olla yksittäisten lottien innostava ja aktiivinen, esikuvallinen rooli yhteisössä.²³³ Myös keskusjärjestön taholta pyrittiin aktivoimaan paikallisosastojen toimintaa. Iissä luettiin yhdistyksen kokouksessa syksyllä 1923 keskusjohtokunnan kirje, jossa kehoitettiin entistä uutterampaan työhön ja korostettiin lottatyön merkitystä erityisesti kyseisenä aikana.²³⁴ Oikean aatteen lisäksi tarjosi lottatyö myös mieleistä sosiaalista toimintaa ja tiiviin ryhmän, johon oli mukava kuulua. Haastatellut kertovat yhteenkuuluvaisuuden olleen tärkeä toimintaan kannustava tekijä:

(Hauskinta toiminnassa oli) viime aikoina, kun perheenäiti pääsi ompeluiltaan ja kokoukseen. Pääsi kotoa sen verran kolmen pojan keskeltä, sellaisia rasavillipoikia kun olivat. (Nuorempana) oli mukava lähteä leirille muoni-

tustouhuihin. Siellä sai vähän huvitellakin sitten vapaa-aikana ja retkeillä. Semmosta vaan – käveltiin. Ei me siellä mitään kurtiseeraamista olis harjoitettu, tyttöporukassa käveltiin rannoilla ja käytiin uimassa.²³⁵

Se yhteenkuuluvaisuus, se oli semmonen koossapitävä voima. Yhteenkuuluvaisuus, se oli musta hirveän tärkeätä. Jos oli asema mikä hyvänsä, niin tunsi tän saman oman poppoonsa, kuulu siihen --.²³⁶

Kyllä se varmaan oli semmonen kova yhteishenki, sitä vaan innokkaana oli mukana.²³⁷

Oli yhteistä se sakki, että oli niin yksimielistä kaikki, suojeluskunta niin kuin lotatkin.²³⁸

No se veti yleensä sakkiihan piti lähtee ja missä ol vielä työtä ni se ol.²³⁹

Tuupovaaralainen lotta Anni Lankinen kirjoitti marraskuussa 1928 Karjalainen-lehteen paikkakunnan lottatyöstä. Itse hän oli ollut toiminnassa mukana paikallisosaston perustamisesta lähtien. Kirjoituksensa lopuksi hän pohtii, miksi lottatyössä mukana olevista useimmat tuntevat saavansa enemmän kuin antavansa:

Se on kai niin, että henkinen virkistytminen ja näköpiirin avartuminen tuollaisessa yhteisessä isänmaallisessa työssä runsaasti korvaa uhratut vaivat. Tekee hyvää kodin piirissä ahertavalle katsella vähän laajemmalle, huomata elämällään olevan yhteiskunnallisenkin merkityksen. Työ kotona tulee siitä vaan entistä rakkaammaksi.²⁴⁰

Aina eivät jäsenyyteen vaikuttaneet ainoastaan epäitsekäät isänmaalliset tavoitteet, vaan kuuluminen suojeluskuntaan tai lottaosastoon saattoi olla myös oman henkilökohtaisen edun mukaista. Tähän viittaa esimerkiksi Seppo Myllyniemi Etelä-Hämeen vapaaehtoisesta maanpuolustustyöstä kertovassa teoksessaan. Hän kummeksuu pienen vasemmistoenemmistöisen kunnan, Tyrvännön porvarillisten piirien poikkeuksellisen korkeaa osallistumisaktiivisuutta suojeluskunta- ja lottatoimintaan. Ymmärrettäväksi tilanteen tekee Myllyniemen mukaan kunnassa sijainnut Lepaan puutarhaopisto. Opiston ylipuutarhurin toimiessa suojeluskunnan paikallispäällikkönä, opiston johtajan kuullessa suojeluskunnan esikuntaan ja tämän rouvan ollessa lottien paikallisyhdistyksen puheenjohtaja, ei opistolaisen liene ollut vaikeaa päättää, kuinka vapaa-aikaansa viettää.²⁴¹ Myös valkeakoskelainen tiedonantaja viittaa samantyyppisiin motiiveihin:

Siitähän on paljon puhuttu juuri, että Yhtyeille ei päässyt tehtaaseen, ellei ollu suojeluskunnassa. Ja ehkä siellä oli monella naisella sama, että jos kuulu lottiin, niin pääsi paremmin töihin. -- Mä en ossaa sitä sanoa onks tää totta. Tämmöstä puhuttiin.²⁴²

Valkeakosken tehdas olikin aktiivinen lottatoiminnan tukija. Vuoden 1921 toimintakertomuksessa valkeakoskelaiset lotat tuovat julki ilahduksensa tehtaan suopeasta tuesta yhdistyksen toiminnalle.²⁴³ Vapaaehtoinen maanpuolustus-toiminta oli vapaussodasta lähtien ollut läheinen asia Rudolf Waldenille, joka toimi vuodesta 1924 alkaen Aktiebolaget Walkiakosken hallituksen puheenjohtajana. ”Voi sanoa, että hän arvosteli ajassa liikkuvia aatesuuntia ja pyrki myksiä samoin kuin niitä ajavia ihmisiäkin monissa yhteyksissä sen mukaan, miten he suhtautuivat tähän kysymykseen”, luonnehditaan Waldenin elämäkerrassa johtajan vakaumusta. Hänen toiveenaan oli mahdollisimman monen tehtaan työntekijän osallistuminen suojeluskunta- ja lottatoimintaan, joilla hän uskoi olevan tärkeä tehtävä sekä maan puolustusvalmiuden ja -kuntoisuuden ylläpitämisessä että yhteiskuntajärjestyksen suojaamisessa ja turvaamisessa.²⁴⁴ ”Se ymmärtämys, monipuolinen tuki ja aineellinen apu, mitä meidän paikallisosastomme ovat näitten vuosien mittaan saaneet osakseen kenraali Waldenin ja hänen hallitsemansa yhtiön suojatteina, tulee näkyviin koko toiminnan ja kehityksen aikana”, kirjoitettiin Yhtyneiden Paperitehtaiden Työn ääressä -lehdessä Rudolf Waldenin 60-vuotissyntymäpäivän kunniaksi.²⁴⁵

Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiö on asettanut maanpuolustustyön aivan erikoisasemaan oman henkilökuntansa keskuudessa. On tahdottu tehdä selväksi, että maamme itsenäisyys on vasta silloin taattu, kun sen jokainen kansalainen, yhteiskunta-asemaan katsomatta, tekee jatkuvasti uhrautuvaa työtä maanpuolustuksen hyväksi. Suojeluskunta- ja lottatyö on ”Yhtyneissä” siinä asemassa, missä sen tulisi olla jokaisessa maamme kolkassa.²⁴⁶

Yhtyneiden Paperitehtaiden tuki suojeluskunnille vaihteli tehdaspaikkakunnittain 60–80 prosenttiin suojeluskuntien menoista. Tehtaiden historiaa tutkinut Toivo Nordberg on kuitenkin esittänyt, että väite, jonka mukaan työntekijän tuli kuulua suojeluskuntaan saadakseen Yhtyneiltä työpaikan, ei yleistettynä pitänyt paikkaansa. Tämän osoittaa Nordbergin mukaan muun muassa se, että tehdaspaikkakuntien suojeluskuntien jäsenmäärä oli suurimmillaankin ainoastaan noin kolmannes yhtiön henkilökunnan määrästä.²⁴⁷ Suojeluskuntaan kuuluvia suosittiin kuitenkin reserviläisten palkka- ja lomaleduista päätettäessä. Esimerkiksi kertausharjoituksiin osallistuva huoltovollinen, vakituudessa työssä oleva suojeluskuntalainen sai harjoitusten ajalta 80 % palkastaan, kun vastaavassa tilanteessa suojeluskuntaan kuulumattomalle työntekijälle maksettiin ainoastaan 60 % palkasta. Suojeluskuntaharjoitusten ajalta työntekijöille maksettiin täyttä palkkaa kuuteen harjoituspäivään asti.²⁴⁸ Lisäksi vuosisopimuksia neuvottiin tekemään lisää etupäässä suojeluskuntalaisten kanssa. Sopimuksen sanamuotoon lisättiin kohta: ”Sopimuksen tekijä ei saa kuulua mihinkään marxilaiseen yhdistykseen, järjestöön tai laitokseen.”²⁴⁹ 1930-luvun puolivälissä laskettiin Valkeakosken suojeluskunnan jäsenistöstä noin 90 prosentin olevan Yhtyneiden Paperitehtaiden palveluk-

sessä, näistä työmieheksi laskettiin 73 prosenttia.²⁵⁰

Vastaavia suoria viittauksia lottatoimintaan osallistuvien naisten suosimisesta ei yhtiön pöytäkirjoista löydy. Yhtyneet Paperitehtaat-Walkiakoski konsernin palkkaaman tarkastajattaren tehtäväksi tosin annettiin kehittää kurssi- ja valistustoimintaa muun muassa perustamalla kaikille tehtaille marttayhdistys tai vastaava.²⁵¹ Vuonna 1938 todetaan tehtaitten huoltotyöstä kertovassa katsauksessa lottatoiminnan suosion kasvusta. ”Monipuolinen yhdistystoiminta on parasta huoltotyötä. - - Varsinkin lottiin on liittynyt monia nuoria paikkakunnan tyttöjä, joten se jos mikään todistaa yleisen mielipiteen ja ’hengen’ muutosta Valkeakosken kansan keskuudessa.”²⁵² Waldenille oli myös tärkeää, että ”virkailijoiden rouvat” ja ”työläisten vaimot” sekä naimattomat naisvirkailijat ja tehtaan palveluksessa olevat naiset pitäisivät keskenään yhteyttä erilaisten harrastusten yhteydessä.²⁵³ Kenraalitar Walden antoi palautetta tehdaspaikkakuntien naisille Työn ääressä -lehdessä:

Tein vielä sen huomion, että tehtaan isännistöllä on tässä monipuolisessa työssään hyvänä apuna heidän naisensa. Käynneilläni heitä tervehtimässä kuulin heidän hommistaan, kirkko-ompeleuseuroista, lottatyöstä, lastenhuoltotyöstä, koulukeittoloissa, kerhotyössä ym. - -. Tämä naisten suorittama arvokas osuus tehdasolojen kehityksessä luo varmaan, hyödyn ohella, yhteistunnetta ja viihtyisyyttä tehdasyhdyskunnan elämään.²⁵⁴

Ristiriitoja ei pöytäkirjojen mukaan lottien parissa juurikaan syntynyt taloudellisen aseman vuoksi. 1920-luvun henkeä noudatellen nousi Valkeakoskella kielikysymys myös lottien väliseksi ongelmaksi. Paikallisosaston 15 ruotsia äidinkielenään puhuvaa toimivaa lottaa pyysi siirtoa kannattavaksi lotaksi Lotan-nimipäiväillassa pidetyn tervehdyspuheen johdosta, eivätkä ”mitkään sovitellut auta, vaan että he kerta kaikkiaan tahtovat olla kannattavia jäseniä syksyyn, jolloin he tulevat antamaan erityisiä ehtoja - -”. Mikä näitä 15:tä lottaa oli erityisesti loukannut, ei pöytäkirjoista tarkemmin käy ilmi.²⁵⁵ Lotan-päivänä pidetty puhe J. V. Snellmanin, saman päivän merkkihenkilön, kunniaksi oli pahoittanut ruotsinkielisten kuulijoiden mielen. Saman vuoden toimintakertomuksessa vedottiin kaikkiin yhteishengen säilymisen puolesta: ”Koettakaamme vast’edes jokainen kohdastamme varoa kaikkea, mikä saattaa loukata toista tai jollain tavalla saattaa toisen ajattelemaan olevansa liikaa yhteisessä työssä.”²⁵⁶ Lottatyöstä tuli erottaa yksityisten henkilöiden väliset ristiriidat, ”lottiina työskentelemme yläpuolella kaiken henkilöllisyyden täyttäen velvollisuutemme yhdistyksen jäseninä”.²⁵⁷ Suomen- ja ruotsinkielisten lottien yhteensulautuminen vei kuitenkin oman aikansa toiminnan alkuvuosina.²⁵⁸

Sukupolvien välisiä näkemyseroja ei haastatteluissa tuotu esiin. ”Hienoinen kunnioitus. Ollaas hiljaa nyt, ei melskata”, kuvailee 1930-luvulla toiminnan aloittanut lotta nuorempien lottien suhtautumista johtajiinsa.²⁵⁹ Yhtäältä ”kaikki oli niinku samanlaisia ja samalla asialla, voimiensa mukkaan ja avujensa

mukkaan”,²⁶⁰ mutta toisaalta ”tietysti nuoret oli aremppii, nuorii sai paremmin käskää ja vanhemmat oli käskypuolella”.²⁶¹ Valkeakoskella kunnioitusta lisäsi vielä se, että johtokunta muodostui pääasiassa tehtaan johtajien rouvista, vaikka jäsenistöön kuului myös työmiesten puolisoita, siivoajia, tehdasväkeä ja myyjättäriä.

Kansakoulun opettaja oli meidän puheenjohtajamme. Sihteeri oli Yhtyneitten konttorista. Sitten johtokuntaan kyllä kuului toinen kansakoulunopettaja, mutta sitten oli Yhtyneitten virkailijoiden rouvia nää kaikki muut: isännöitsijän rouva ja yli-insinööri rouva ja insinööri rouva ja insinööri rouva-sillälailla (naurahtaa)–Paperituotteen johtajan rouva. Että se oli johtokunta.²⁶²

Sääksmäen paikallisosaston pitkäaikainen puheenjohtaja Helvi Ilkka muistellee vanhempien lottien suhtautuneen hienoisen epäluuloisesti uuteen nuoreen johtokuntaan 1920-luvun alussa. Edellinen johtokunta oli säästänyt ahkerasti tuloja ja pelkäsi nuorten lottien tuhlaavan ”heidän kaikki rahansa”. ”Mutta kyllähän se karttu sentään se omasuus meidän aikana.”²⁶³

Johtajalotan saapuminen paikalle sai nuoremmat lotat ryhdistäytymään, vaikka varsinaisia tervehtimissäntöjä keskusjohtokunnan alkuperäisen suunnitelman mukaisesti ei lotille opetettukaan ja suhteita johtajiin kuvattiin haastatteluissa vapautuneiksi: ”Kyllä me noustiin seisomaan, jos me istuimme, kun tuli paikallispuheenjohtaja huoneeseen. Kyllä me nuoret, jos me jollain tavalla maleksittiin, niin kyllä me asennon teimme täällä Kelhissä, kun oli leiripäivät ja muut.”²⁶⁴ ”Vanhempaa ihmistähän silloin kunnioitettiin ja tehtiin varmasti niinkun ne sanovat, että ei ole jäänyt mittään semmosta mieleen, että ois ollu tyytymätöntä.”²⁶⁵

Valkeakoskella huomattiin jo alkuvuosina nuorten ja vanhempien lottien erilainen panos paikallisosaston toimintaan. ”Uudet luudat lakaisevat paremmin, mutta vanhat luudat kraapivat nurkat”, verrattiin yhdistyksen vuosiker tomuksessa eri-ikäisten lottien työtä. Uusien, nuorten jäsenten toivottiin tuovan uutta, nuorta voimaa ja intoa lottatyöhön. Kokeneemmat lotat lupasivat seurata perässä ja puhdistaa pielet.²⁶⁶

1920-luvulla oli paikallisosastojen johtokunnassa usein suojeluskunnan aluepäällikön nimeämä jäsen.²⁶⁷ Tämä perustui järjestön sääntöihin, joiden mukaan vastaavan suojeluskuntapäällikön tuli nimetä yksi jäsen johtokuntaan.²⁶⁸ Esimerkiksi Iissä valittiin vuonna 1921 yhdistyksen kokouksia johtamaan aluepäällikön johtokuntaan määräämä jäsen rouva Luukkonen.²⁶⁹ Tuupovaarassa suojeluskunnan aluepäällikkö tervehti vuonna 1929 lottien vuosikokousta kirjeellä, jossa hän esitti toivomuksen, että osaston johtajana jatkaisi rouva Anna Vatanen.²⁷⁰ 1930-luvulla ei pöytäkirjoissa enää näy merkintöjä aluepäällikön nimeämistä johtokunnan jäsenistä. Vuoksenrannassa johtokunta pyrittiin kokoamaan niin, että eri kyläosastot olisivat edustettuina.²⁷¹

Jaostojako yhdessä toimien

Jaostot muodostettiin paikallisosastoihin yleensä heti toiminnan alkuvaiheessa – myös niissä osastoissa, jotka olivat aloittaneet toimintansa ennen valtakunnallisen järjestön perustamista. Valkeakoskella jaostojako suoritettiin toisena toimintavuonna²⁷² ja Sääksmäellä heti perustavassa kokouksessa.²⁷³ Myös Iissä jaostojako toteutettiin samassa yhteydessä sääntöjen hyväksymisen kanssa.²⁷⁴ Tuupovaarassa jaostojako suoritettiin vuonna 1923²⁷⁵ ja Vuoksenrannassa vuonna 1924 heti toisessa kokouksessa paikallisosaston perustamisen jälkeen.²⁷⁶

Vaikka jaostojako periaatteessa omaksuttiin osastoissa varsin varhain – osin sääntöjen edellyttämänä – ei sitä käytännön toiminnassa välttämättä toteutettu koko tutkittavana ajanjaksona. Valkeakosken 10-vuotishistoriikissa todetaan, etteivät jaostot aivan alkuvuosia lukuun ottamatta toimineet erikseen. Edelleen vuoden 1938 vuosikertomuksen mukaan jaostot eivät olleet toimineet erikseen, ”vaan on kaikkien jaostojen lotat osallistuneet esiintulleisiin töihin”.²⁷⁷ Syksyn 1939 muuttuneet olosuhteet ja lottien töiden lisääntyminen merkitsi ainakin Valkeakoskella jaostotoiminnan korostumista. Kun aikaisemmin jaostojen erillistä toimintaa ei ollut juuri harrastettu, alkoivat niiden toimintamuodot nyt selvemmin eriytyä toisistaan.²⁷⁸ Sääksmäelläkin jaostotoiminnan rajoja ylitettiin tarpeen mukaan. Varustus- ja sairaanhoitojaoston jäsenet toimivat avustajina iltamissa, valmistivat myyjäistavaroita tai kunnostivat lottien taloa silloin, kun oman jaoston töitä ei ollut tarjolla.²⁷⁹

Tuupovaarassa lotat jatkoivat jaostojaosta huolimatta työskentelyä yhteisesti, sillä syrjäisellä, harvaanasutulla seudulla jaon pelättiin lamauttavan toimintaa.²⁸⁰ Tuupovaarassa oli ensimmäinen jaostojako tehty sairashoito- ja muonitusjaostoihin.²⁸¹ Vuonna 1926 oli jäsenet jaoteltu lääkintä-, muonitus-, keräys- ja varustusjaostoihin, mutta sekä varustus- että keräysjaosto oli todettu paikkakunnalla tarpeettomiksi, sillä lotat olivat ottaneet osaa kaikkiin paikallisosastonsa töihin myös oman jaostonsa ulkopuolella.²⁸² Seuraavana vuonna osastossa palattiinkin ainoastaan kahteen, lääkintä- ja muonitusjaostoon.²⁸³ 1930-luvulla ei jaostoihin jaettu edes nimellisesti talojen vanhojaemäntiä, jotka ottivat osaa toimintaan muun muassa tehden käsitöitä myyjäisiin. ”Milloin piirakoista ja kukoista on kysymys, silloin ikälotat on ensimmäisenä hommassa.” Nuorempien lottien jaostojaollakaan ei ollut käytännön merkitystä, sillä kaikki lotat toimivat kaikkien jaostojen töistä huolehtien.²⁸⁴ – Myöskään Vuoksenrannassa ei jaostojakoa käytännössä noudatettu.²⁸⁵

Jaostotoiminnan nopeasta kehittämisestä 30-luvun lopulla kertoo kuitenkin Iin paikallisosastossa vuodelle 1939 tehty yksityiskohtainen jaostoittain etenevä työsuunnitelma. Myös Iissä oli jaostojako ollut pitkään ainoastaan nimellinen jäsenten vähyyden vuoksi.²⁸⁶ Käytännössä jaostojakoa alettiin toteuttaa vasta 1930-luvun puolivälissä, kun erityisesti lääkintäjaosto ryhtyi toimimaan aikaisempaa enemmän ja järjestelmällisemmin.²⁸⁷ Vuosikymmenen

lopun toimintasuunnitelmassa lääkintäosaston tehtäväksi osoitettiin toimenlottavarusteiden täydentäminen sekä osallistuminen myyjäistavaroiden valmistamiseen ja hankkimiseen. Lisäksi jaostossa tuli järjestää työiltoja, joissa noudatettiin kurssin käyneiden lottien harjoitusohjelmaa. Muonitusjaostolle lankesi muonitus suojeluskunnan ja suojeluskuntapiirin järjestämissä tilaisuuksissa, minkä lisäksi myös kärkeä- sekä muu ravintolatoiminta jäi sen vastuulle. Muonitusjaoston tuli hankkia paikallisosastolle neljä tusinaa emalisia mukeja, kuppeja ja lautasia, täydentää ruokailukalustoa ja hankkia kärkeä-ravintolaan tusinan verran ruostumattomia veitsiä ja haarukoita. Varustusjaoston suunnitelmissa oli säännöllisten ompeluiltojen huolehtimisen lisäksi järjestää myyjäiset ja kutoa lattiamatto arvottavaksi. Lisäksi varustusjaosto huolehti suojeluskunnan varusteiden puhdistamisesta ja hoitamisesta. Keräys- ja kansliajaosto suunnitteli järjestävänsä kaksi iltamaa, pikkujoulun, vappukahvilan sekä arpajaiset suojeluskunnan kanssa. Varoja kerättiin lisäksi uusia kannattajajäseniä hankkimalla sekä arpoja, merkkejä ja julkaisuja myymällä. Hankittavaksi jaostolle annettiin kirjoituskone. Kaikkien jaostojen toivottiin myös kurssittavan jäseniään. Omat tavoitteet oli asetettu myös paikallisosastolle kokonaisuudessaan. Sen tehtäväksi jäi huolehtia tyttötyönjohtajien kurssittamisesta, hiihto- ja kävelymerkkisuoritus- sekä hiihto- ja suunnistuskilpailujen, prosenttikävelyn ja -hiihdon sekä yhteislauluharjoitusten järjestämisestä.²⁸⁸

Paikallisosastojen lotat olivat pääasiallisesti huoltolottia. Esimerkiksi 1930-luvun lopussa oli Iin ja Tuupovaaran lotissa ainoastaan yksi toimenlotta. Vuoksenrannassa toimenlottia oli 14.²⁸⁹

Työn yhdenmukaistaminen jaostojakoa edistämällä oli myös piiritason tavoite. Jaostojako oli kuitenkin esimerkiksi Pohjois-Karjalan piirissä monin paikoin vielä 1920-luvun alussa nähty mahdolliseksi toteuttaa jäsenten vähyyden ja työvoiman puutteen vuoksi.²⁹⁰ Edelleen vuonna 1936 todetaan piirin osastojen jaostojaosta seuraavasti: ”Toiminta ei ole kulkenut jyrkästi jaostoit-
tain, vaan ovat kaikki lotat olleet velvollisia työskentelemään muittenkin kuin oman jaostonsa alalla.”²⁹¹

3.4. Järjestökuri, itsekuri, lottakuri

Kultaiset sanat lottaihanteena

Yksityisen lotan innostuksesta yhteiseen asiaan, hänen uhrautuvaisuudestaan ja uskollisuudestaan riippuu pyrkimyksemme menestykselle. Meillä on järjestömme kohtalo, niin sanoaksemme omissa käsissämme.²⁹²

Yksittäisen lotan luonne ja toiminta koettiin niin keskusjohtokunnassa kuin paikallisosastoissakin tärkeäksi koko lottatoiminnan säilymisen ja kehittymisen kannalta. ”Niinkuin koko L.-S. yhdistyksen laaja toiminta rakentuu yksityisen lotan työhön, niin perustuu myös järjestökuri jokaisen lotan itsekuriin”, kirjoitti keskusjohtokunnan jäsen Helmi Arneberg-Pentti Lotta-Svärd -lehdessä vuonna 1935. Nähtävästi lotat olivat kyenneet ylläpitämään itsekuria, sillä Arneberg-Pentti toteaa kirjoituksessaan suuren, järjestön ulkopuolisen yleisön mielipiteen olevan lottia kohtaan myönteinen – jopa niin, että saatettiin yleisesti puhua lotta-ihanteesta.²⁹³

Nämä ihanteet oli puettu 20-luvun puolivälissä Kulthaisten sanojen muotoon. Lottaihanteisiin kuului olla oikeamielinen, puhdas ja raitis. Uskollisuus, hyvyys ja itsekuri tähtäsivät suurempaan päämäärään: yhteistuntoon ja tätä kautta isänmaan hyvinvointiin.²⁹⁴ Lottien moraalisen luonteen lujittaminen nähtiin koko kansan moraalisen kunnan lujittamisena. Lottamoraalissa kaikki yhtyi lopulta isänmaalliseen mieleen, jonka kasvattaminen edisti puolestaan puolustustahtoa.²⁹⁵

Haastatteluiissa lottien arvostetuiksi piirteiksi nousevat tunnollisuus, hyvä käytös, antaumuksellinen työnteko ja kunniallisuus. Lotta oli ”hyväsydäminen, iloinen, sana isänmaallinen kuuluu itse siihen sanaan Lotta Svärd”.²⁹⁶ Lottiin liitetyt arvostetut luonteenpiirteet saattoivat herättää kunnioittavaa suhtautumista jo pelkkää lotta-termiä kohtaan: ”- - Jotenkin kunnioitti vaan, kun tiesi, että se on lotta, kunnioitti enemmän semmosta ihmistä - -. Niin kun yks vanha (mummu) sano: ’Nii, se on lotta ja kaikki’”.²⁹⁷ Lotan arvostetut piirteet tulivat esille myös Vasabladetin julkaisemassa 50-vuotispäivä uutisessä yhdestä Vöyrin lottien keskushahmosta, jo vapaussodassa mukana olleesta, paikallisosaston puheenjohtajanakin toimineesta Mia Murkaisista:

Mia Murkais är kunnig inom sitt fack. Vid alla större tillställningar inom hemkommunen har hon anlitats som kalaskock. Hon har en fenomal arbetslust och arbetsförmåga och räknar aldrig på sin tid och sina steg, då något behöver uträttas. Ett av hennes stående uttryck är ordet funktionera. Men hon har också förmåga att få andra att arbeta. Hon är slagfärdig och fiffig, glad och oförtruten.²⁹⁸

Samaista lottajohtajaa kuvailevat vöyriäiset lotat seuraavasti: ”Vår lottachef var vårt ideal, hon hade en torr humor, som vi förstod. Hon var rättvis, rak i sina påståenden, inget gnäll och aldrig rädd att själv ta i. Hon var vår chef vi minns henne med aktning och stor tacksamhet för alla lärdomar. Hon tog väl hand om oss, vår Mia.”²⁹⁹ ”Hon var nog idealet för en Lotta. Hon var beslutsam, kunnig, rättvis, modig och humoristisk.”³⁰⁰ Myös Vuoksenrannan paikallisosaston puheenjohtajan ansioiksi katsottiin hänen oikeudenmukaisuutensa. Opettajana hän oli lisäksi oppinut ”pitämään jöötä”.³⁰¹

Lottien Kulthaisten sanojen luonnehtimat ominaisuudet eivät saaneet jäädä

"Päättäväinen, taitava, oikeudenmukainen, rohkea ja huumorintajui-nen" – Vöyrin paikallisosaston puheenjohtana toiminut Mia Murkais vas-tasi ominaisuuksiltaan ibannelottaa. Yksityiskokoelmat.

pelkiksi ihanteiksi, vaan niiden tuli toteutua myös käytännössä. Keskusjohto-kunta ottikin 20-luvun lopulla asiakseen ehdottaa kurinpitolautakuntien pe-rustamista paikallisosastoihin. Iihin kahden hengen muodostama lautakunta perustettiin vuonna 1930, mutta käytännön toimiin se ei näy päässeen kä-siksi.³⁰²

Merkinnät lottien huonosta käytöksestä ovat vähäisiä. Pienessä yhteisössä jäsenten ja heidän käyttäytymisensä seuraaminen oli helppoa ilman erityis-toimenpiteitä. Sääksmäeltä löytyy esimerkki tästä sisäisestä kontrollista, kun Metsäkansan kyläosaston puheenjohtajalta päätettiin kysyä, onko perää hu-huissa, jotka olivat liikkeellä eräästä heidän yhdistyksensä jäsenestä.³⁰³ Sääks-mäellä lottakuriin suhtauduttiin muutoinkin tarmokkaasti: yhdistykselle tilat-tiin keskusjohtokunnan jäsenen Fanny Munckin "Esitelmä kurikysymyksestä", jonka lisäksi yhdistyksen ompeluilloissa päätettiin lukea Lottakuri-nimistä kir-joitusta.³⁰⁴

Erottamisia ei tutkituissa paikallisosastoissa pöytäkirjojen mukaan ole juu-rikaan suoritettu. Valkeakoskella jouduttiin yksi lotta siirtämään kannattavak-si, koska hänen katsottiin käyttäytyneen epäsopivasti johtokunnan jäseniä ja muita lottia kohtaan.³⁰⁵ Iissä erotettiin lotta, joka oli jäänyt kiinni varkaudes-ta. Tämän tuli luovuttaa takaisin myös lottavarusteensa ilman lunastusta.³⁰⁶

Tuupovaarassa annettiin 30-luvun alussa muistutus huonosti käyttäytyneelle lotalle.³⁰⁷ Myöhemmin samaiselta lotalta kiellettiin lottapuvun käyttö.³⁰⁸ Lisäksi Valkeakoskella jouduttiin liikekannallepanon aikana velvoittamaan eräs lotta hänelle annettuun ilmalavontatehtävään, josta hän oli päivätyöhönsä vedoten kieltäytynyt. Kieltäytymisen syyksi päätettiin hyväksyä ainoastaan lotan oman tai hänen lähimpien omaistensa sairaus tai pakottavat perhesyyt.³⁰⁹ Kurinpito-ongelmia ei innostuksen ilmapiirissä kuitenkaan muisteta olleen. Joh-tajien ei tarvinnut olla ankaria, kun vastaansanojia ei ollut:

Pidettiin luonnollisena, että kaikki on niin kun pitäs olla, että kyllähän se oli aika tarkkaa. Kai siitä (säännöstä) aina joku poikkeski, semmosta tietysti sat-tuu aina. Mutta ei mitään semmosta tullu, että ois mitään kurinpidollista toi-mintaa (pitänyt) harjoittaa. Mutta ihmisiähän me olemme kaikki, että kyllä-hän sitä aina sattuu ja tapahtuu kaikennäköstä noin monen vuoden aika-na.³¹⁰

Lottatyö palkitsi haastateltuja sekä käytännön opein että ihmissuhdetaidoin. Työssä oli opittava tulemaan toisten kanssa toimeen ja sopeutumaan erilaisiin näkökulmiin.³¹¹

Se ainakin on tuntunu, että siinä on ollu hyvinkin paljon evästä elämälle. Tai-dollista hyvin vähän loppujen lopuks, mutta käyttäytymisessä. - - Se oli hy-vin, hyvin kasvattavaa meille nuorille. Oli säännöt, oli määrättyt käyttäyty-missäännöt.³¹²

No se on opettant paljonkii pittää sanoo, jot se on opettant, jot mie oisin varmast, en mie ois näinkään vakava ihminen ko mie oon nyt, jos en mie ois lottan olt.³¹³

Miul on muuten tää lotta-aate ni, se on kaikkein syvin aate, mitä miul on ole-massa. Se on edelleen.³¹⁴

Velvollisuutena lottatyö

Oleellinen osa lottakuria oli suhtautuminen työhön. Keskusjohtokunta pyrki yhtenäistämään ja seuraamaan lottien työhön osallistumista suunnittelemalla henkilökohtaisen työkortin, johon kunkin lotan tekemä työ merkittiin. Näin toivottiin saatavan työnteko ryhmissä aikaisempaa järjestäytyneemmäksi. Li-säksi kortin uskottiin kannustavan lottia työhön.³¹⁵ Esimerkiksi lihin näitä työ-kortteja päätettiin tilata heti niiden ilmestyttyä vuonna 1930.³¹⁶ Samaten Tuu-povaaraan tilattiin 1 000 kappaletta työkortteja vuonna 1931.³¹⁷

Vuonna 1933 keskusjohtokunta ehdotti lotan alimmaksi työtuntimääräksi 50 tuntia vuodessa. Tähän työmäärään ei vielä laskettu kuuluvaksi niin sanot-

tuja vapaita harrastuksia, kuten laulu-, voimistelu- ja näytelmäharjoituksia. Kuitenkin esimerkiksi Oulun piirissä tätä tuntimäärää pidettiin liian korkeana.³¹⁸ Vuonna 1933 päätettiin lissäkin asettaa lotille alin työtuntimäärä 30 tuntiin. Mikäli lotta ei näitä tunteja saavuttanut, siirrettiin hänet kannattavaksi jäseneksi.³¹⁹ Paikallisosastossa laskettiin vuonna 1934, että 130 lotasta 17 ei vielä ollut tehnyt yhtään työtuntia, mutta kolmella lotalla tuntimäärä ylitti 200 tuntia ja yksitoista lottaa oli suorittanut lottatyötä yli 100 tuntia.³²⁰

Lottien työpanosta mitattiin toimintakertomuksissa laskemalla eri toimintamuotoihin käytetyt tunnit yhteen. Näin saatiin esimerkiksi valkeakoskelaisien lottien vuotuiseksi työpanokseksi 1930-luvun alussa 2 098 tuntia kahvilatoimintaa, muonitusta, ompeluiltoja ja varustustöitä. Kun vuoden lopussa yhdistyksessä oli jäsenenä 64 toimivaa lottaa, merkitsi tämä kultakin keskimäärin noin 33 tunnin työrupeamaa vuodessa.³²¹ Vuonna 1936 oli 88 toimivaa lottaa suorittanut yhteensä 6 552 lottatyötuntia, jotka jakautuivat seuraavasti: muonitus suojeluskunnan harjoituksissa 875 tuntia, kahvila- ja ravintolatoiminta 1 638 tuntia, koulutus 2 277 tuntia, tyttötyö 458 tuntia, ompeluillat 954 tuntia ja johtokunnan kokoukset 350 tuntia. Keskimäärin tämä merkitsi 74 työtuntia vuodessa jokaiselta toimivalta lotalta.³²²

Keskusjohtokunnan kaavailema tuntimäärä oli myös huomattavasti suurempi kuin mitä Pohjois-Hämeen piiri edellytti lotiltaan.³²³ Vuoden 1933 vuosikokouksen päätöksen mukaisesti odotti Pohjois-Hämeen piiri lotiltaan vähintään 20 tunnin vuotuista työtä. Mikäli tätä määrää ei muutoin saavutettu, voitiin lisäksi määrätä kotitöitä. Sairauden, lotan iän tai matkojen pituuden perusteella voitiin tästä minimityömäärästä myöntää erivapauksia.³²⁴ Työkorttien merkitystä lottatyön aktiivisuuteen pidettiin piireissä positiivisena, sillä osanotto työiltoihin oli niiden myötä lisääntynyt, vaikka myös epäedullisia seurouksia lottien ”työmieleen ja -tahtoon” oli havaittu.³²⁵

Myös ennen työkortin käyttöönottoa pyrittiin lottien työntekoa kontrolloimaan. Tuupovaaran paikallisosaston arkistosta löytyneessä kirjoitelmassa kuvataan lottatyön alkuvaiheita paikkakunnalla. Asian uutuus oli innostanut monia mukaan, mutta asiantuntemattomuus oli toisia myös koetellut. Osalle uusia lottia oli tullut yllätyksenä, mitä lottien työmuodot pitivät sisällään. Huomatessaan, ”että lottana olo ei olekaan mitään huvitoimikuntana ilottelua eikä iltamien vapaalippujen saantia, vaan järjestelmällistä työtä, katsoivat (he) parhaimmaksi erota enemmittä rasituksista”.³²⁶ Jäsenyys lotissa merkitsikin tietyn työpanoksen luovuttamista järjestölle. Esimerkiksi Tuupovaarassa edellytettiin lottien saapuvan suojeluskuntatalolle järjestämään tarjoilua määräyksen saatuaan. Mikäli kyseinen lotta ei itse päässyt paikalle, jäi hänen tehtäväkseen hankkia paikalle ”etulainen”.³²⁷ Lissä päätettiin vuoden 1922 vuosikokouksessa, että uusien jäsenten tuli vuorollaan lupautua aktiivisesti ottamaan osaa kaikkiin puuhiin.³²⁸ Annetut työt tehtiin haastattelujen mukaan aina mieluusti ilman minkäänlaista kahinaa tai kiihkoilua. Työn tekeminen kun-

nolla ja vielä iloiten oli lotalle kunnia-asia:

Sitä minä olen aina korostanut, että työtä pitää tehdä, jos on kunnon suomalainen, eikä olla laiskuri ja petturi. Ja oikeudenmukainen pitäis olla kaikkia kohtaan. - - Me rivilotat saimme vaan määräyksen, että nyt töihin sillan ja sillan. Minä vaan hämmensin kenttätehtäimessä puurokattilaa ja tiskasin ja kannettiin vettä kaivosta ja siivottiin. - - Kun (pääemäntä) sano yhtä tyttöä, että hän on kymppin arvonen lottia, meitä toisia pikkusen kadehditti. Hän siivos aina, varastohuoneenkin lattian luuttus, ja me toiset vähä kai hiukan väistimme sitä, eikä oltu niin. Jos ois käsketty, olis varmaan tehty, mutta hän huomasi, että se on hyvä tehdä ja hän teki sen. Hän oli hyvin ahkera, hän oli vähän iäkkäämpikin, hänestä tuli sitten talon emäntä.³²⁹

Työtä ei myöskään koettu raskaaksi: ”Koskaan se vapaaehtoinen työ, mitä teki, ei tuntunu raskaalta sillan. Päinvastoin sitä oli hyvin halukas menemään.”³³⁰ Tärkeintä oli ”antaa isänmaalle”.³³¹ Kunnon lotan kuului olla iloinen ja halukas työhön. Valkeakoskelaisien lottien suhdetta työhönsä kuvailtiin yhdistyksen toimintakertomuksessa vuonna 1931. Lotat olivat saaneet kunnian järjestää Pohjois-Hämeen piirin kesäjuhlat:

Silloin sitä oli meillä työtä ja touhua erittäinkin niillä, jotka joutuivat muonittamaan. Kenttätehtäimä porisi Seurahuoneen pihassa ja emännät häärivät iloisina ja toimeliaina ympärillä. Ja meni minne tahansa niin aina näki hymyileviä harmaapukuisia lottia ja missä joukko oli koolla niin sieltä kuului mitä iloisinta puhetta ja raikkainta naurua.³³²

Jos valkeakoskelaiset lotat saivatkin työteliäisyydestään kiitosta johtajiltaan, oltiin paikkakunnalla myös tarkkoja työvelvollisuuden suorittamisen suhteen. Muutamille lotille katsottiin aiheelliseksi lähettää kirjallinen muistutus ompeluiltojen merkityksestä yhdistyksen toiminnassa. Koska lottia ei ollut osallistunut yhteenkään ompeluiltaan neljän kuukauden aikana, pyydettiin häntä viipymättä antamaan puheenjohtajalle selvitys esteistään.³³³ Jonkin verran joustettiin työnjaossa myös lottien keskuudessa. Valkeakoskella esimerkiksi toivottiin, ettei vanhempien lottien tarvitsisi suorittaa työvuoroansa ”aivan kevyissä tilaisuuksissa, kuten karnevaaleissa ja tanssi-iltamissa”, vaan muissa muonitustehtävissä tai iltaman ravintolassa.³³⁴

Myös Iissä ryhdyttiin 1930-luvulla kiinnittämään huomiota nähtävästi työkorttien innoittamana työvelvollisuuden täyttämiseen. Esimerkiksi vuonna 1934 päätettiin lotille, joiden työtuntimäärä oli kovin vähäinen, lähettää kirje, jossa toivottiin heidän hankkivan enemmän tunteja kuluvana vuonna.³³⁵ Seuraavana vuonna otetta hiukan tiukennettiin ja niille jäsenille, jotka eivät edellisellä vuonna olleet lainkaan toimineet, päätettiin antaa varoitus. Mikäli he eivät alkaisi ottaa työhön osaa, tultaisiin heidät siirtämään kannattaviksi jäseniksi tai poistamaan kokonaan kirjoista.³³⁶ Vuonna 1939 päätettiin 14 lottia jättää

kirjoista pois tai siirtää toimimattomina kannattaviksi jäseniksi.³³⁷ Erityisesti ompeluillat näyttävät aiheuttaneen liissä huolta, sillä osanotto niihin oli vähäistä. Esimerkiksi vuoden 1933 tavoitteeksi oli vuosikokous asettanut kullekin lotalle yhden käsityön valmistamisen omista aineistaan. Vuoden lopussa oli yhdistyksen 125 jäsenestä ainoastaan 20 luovuttanut valmiin työnsä paikallisosastolle.³³⁸ Osastossa päätettiin myös alkaa pitää pöytäkirjaa ompeluilloissa käyvistä jäsenistä.³³⁹ Tämä näyttää kantaneen myönteistä tulosta, sillä monet vuosiakin toimimatta olleet lotat olivat pyrkineet hankkimaan ainakin alimman vaaditun työtuntimäärän.³⁴⁰ Seuraavana vuonna päätettiin, että jokaisen lotan tulisi käydä vähintään viidessä ompeluillassa vuoden aikana.³⁴¹ Työtuntien tarkkailuun näytään liissä kiinnitetyn muutoinkin enemmän huomiota juuri 30-luvun puolivälissä. Helmikuussa 1934 päätettiin työtuntien merkitsemisestä seuraavasti: "Vehnäsen leipomisesta merkitään 1 tunti, 2:n kilon leipomisesta ja pikkuleivistä 100 kpl:sta 1 tunti. Tunteja merkitään myös tästä lähtien näytös- ym. harjoituksista ja kokouksista."³⁴² Ompeluillasta merkittiin lotalle kolme työtuntia.³⁴³ Toisinaan kunkin lotan työtunnit luettiin ääneen vuosikokouksessa.³⁴⁴

Aina ei keskustelematta ollut selvää, minkälainen käyttäytyminen oli lottien työtilaisuuksissa hyväksyttävää. Sääksmäellä jouduttiin vielä 20-luvun lopulla pohtimaan leikkien sopivuutta ompeluiltoihin: "Koska ompeluseuroissa on alettu leikkiä, otettiin asia keskusteltavaksi. Päätökseksi tuli, että niissä paikoissa, joissa talon puolesta se myönnetään, saa leikkiä, mutta on lopetettava viimeistään klo 11."³⁴⁵

Lottien käyttäytymistä pyrittiin Valkeakoskella toiminnan alussa ohjaamaan yhdistyksen sääntöihin kirjatulla kolmannella pykälällä. Sen mukaan johtokunnalla oli oikeus antaa varoituksia tai jopa erottaa jäsen osastosta, mikäli tämä käyttäytyi niin, että "yhdistyksen arvo tahi tarkoitus siitä kärsii". Lisäksi jäseniä kannustettiin aktiivisuuteen ottamalla käyttöön sakkopykälä, jonka mukaan toimivan jäsenen tuli maksaa kannattavan jäsenen jäsenmaksu oltuaan ilman pätevää syytä poissa kolmesta peräkkäisestä kokouksesta.³⁴⁶

Vastaavia osallistumiseen kannustavia säädöksiä oli käytössä myös suojeluskunnissa. Suojeluskuntien koulutus kehittyi 20-luvun aikana huomattavasti ja esimerkiksi Etelä-Hämeen suojeluskuntapiiri vaati kaikkien toimivien jäsenten osanottoa harjoituksiin. Mikäli sotilasharjoituksiin ei osallistuttu, pyydettiin niin sanottuja nolla-miehiä luovuttamaan varusteensa. Tämä toimenpide johti yleensä miesten eroamiseen tai siirtymiseen kannattaviksi jäseniksi.³⁴⁷ Myös esimerkiksi Vöyrissä pyrittiin suojeluskunnan toimintaa aktivoimaan 1930-luvun alussa asettamalla jäsenille vaihtoehtoiksi joko harjoituksiin osallistuminen tai eroaminen—useimmat valitsivat jäsenyyden.³⁴⁸

3.5. Vastuksia

Pientä ja vaatimatonta

Mutta tuloksia arvosteltaessa on otettava huomioon ne olosuhteet, joissa lotat täällä Pohjois-Suomessa toimivat. Seudut ovat harvaanasuttuja, välimatkat pitkät, postinkulku hidasta siellä, missä ei rautateitä ole, puhelimet harvinaisia, mitkä seikat luonnollisesti vaikeuttavat työskentelyä ja yhteistyötä jo samankin osaston jäsenten kesken, saaticka sitten eri osastojen ja piirijohdon välistä vuorovaikutusta, mikä kuitenkin olisi työlle eduksi. Vielä on otettava huomioon, että kansa on täällä hitaasti lämpenevää, joten lottatyönkään tärkeys ei kädenkäänteessä juurru sen naisten tietoisuuteen.³⁴⁹

Näin arvioitiin lottatoiminnan kohtaamia vaikeuksia Oulun piirissä 1920-luvun puolivälissä. Kalevassa Oulun piirin toimintaa vuonna 1932 arvioitaessa todetaan alueella olevan suuria vaikeuksia voitettavina. Asutuksen hajanaisuuden ja siitä johtuneiden pitkien matkojen, vähävaraisuuden sekä kommunistien suuren määrän koettiin olevan lottien toimintaa hankaloittavia tekijöitä.³⁵⁰

Paikallisosastojen ensimmäiset vuodet näyttävät olleen toiminnan kannalta haasteellisimpia. Kun lottatyö etsi vielä muotojaan ja jäsenmäärä yhdistyksissä ei ollut ehtinyt vakiintua, ei työn tuloksiin aina oltu tyytyväisiä. Iissä laskettiin osaston 39 jäsenestä ainoastaan noin puolen toimivan aktiivisesti vuonna 1922.³⁵¹ Seuraavana vuonna todettiin toiminnan edelleen olleen hajanais- ta ja huonompaa kuin aikaisemmin. Tähän uskottiin olleen syynä kesken vuoden johtokunnassa tapahtuneet vaihdokset. Tärkeimpänä tekijänä nähtiin kuitenkin aktiivisten jäsenten vähyys. Lisäksi näiden parinkymmenen naisen oli pitänyt osallistua myös muihin paikkakunnan harrastuksiin. ”Monet muut yhdistykset ja asiat juuri lottain apua ovat tarvinneet”, puolustellaan vuosikertomuksessa ja todetaan, ettei lottatyötä näin ollen voi kovin ankarasti arvos- tella.³⁵² Jälleen vuonna 1924 laskettiin noin 40 jäsenestä ainoastaan neljän- neksen olevan aktiivisesti toimivia.³⁵³ Seuraavana vuonna jouduttiinkin vo- sikokouksessa tekemään päätös, ettei yhdistys alkavana vuonna ”ensinkään toimi suuremmassa määrässä, ainoastaan sen verran, mitä suojeluskunta pyy- tää ja mitä ihan välttämätöntä on”. Vuoden lopulla voitiin kuitenkin todeta lot- tien innostuksen olevan kohoamaan päin.³⁵⁴ Lottatyö vakiintuikin paikka- kunnalla kohti 1920-luvun loppua. Vuonna 1928 saatettiin osastossa ilolla to- deta, että kauan kaivatut nuoret lotatkin olivat alkaneet toimia ripeästi.³⁵⁵ Vas- taavista aloittelevan osaston toiminnan ongelmista kerrotaan myös Tuupovaaran kohdalla:

Se työ, minkä Aino Pesonen puheenjohtajana ja kaikessa ensimmäisenä tuon 3 vuoden aikana teki, oli raivaajan työtä. Se oli vaivaloista ja sitkeyttä kysyvää. Asia oli vielä niin uusi, maaperä muokkaamaton. Oli puute rahasta, omasta kodista, kalustosta, työntekijöistä. Harvaanasutussa seudussa oli vaikea koontua harjoituksiin juhliakin järjestettäessä, välistä näytti innostus laimenevan, jopa eripuraisuuttakin ilmestyvän.³⁵⁶

”Niukat rahavarat ja syrjäinen asema vaikeuttavat osanottoa erilaisiin kursseihin. - - Kaikesta huolimatta aiotaan toimintaa jatkaa alkavanakin vuotena annettujen määräysten puitteissa parhaan mahdollisuuden mukaan”,³⁵⁷ todetaan vielä paikallisosaston toimintakertomuksessa vuodelta 1925. Ulkoiset olosuhteet näyttävät olleen lottatoiminnan menestymisen suurin ongelma tutkituilla paikkakunnilla. Erityisesti pitkiä välimatkoja pidettiin usein toimintaa vaikeuttavana. ”Ko pitkä matka ol ain, eikä olt puhelinta, jot ois saant mittään selvittää.”³⁵⁸ Voimakkaana tämä ongelma koettiin erityisesti Iissä, Tuupovaarassa ja Vuoksenrannassa. ”Kun siis luomme yleissilmäyksen v:n 1924 toimintaamme, voimme olla tyytyväisiä, huomioon ottaen sen, että joukkomme on niin hajallaan asuva ja matkat yhteiseen toimintaan niin epäedullisia”, todettiin Tuupovaaran vuosikertomuksessa vuodelta 1924.³⁵⁹ Matkojen pituudesta ja kyläosastojen syrjäisyydestä antaa kuvan seuraava Kangasvaaran kyläosaston lottien kirje Tuupovaaran lotille:

Saamme lausua parhaat kiitokset Teille, te kaikki lottasiskot, jotka kävitte meitä täällä tervehtimässä ja joka oli meidän mielestämme kaunista, sillä olihan ensin osa jotka ensi kertaa sai tavata toisiaan - -. Ja kun viimeinen suksisauva häipyi metsän taa niin silloin oli kaikki hiljaista, katse suunnattuna jälkeenne, vaikka meitä oli siinä toistakymmentä henkeä niin ei kuulunut hiiskaustakaan, oli ihan kuin olisi ollut hiljainen rukoushetki.³⁶⁰

Välimatkojen pituuteen liittyy todennäköisesti sekin Tuupovaaran perustavassa kokouksessa tehty muiden paikallisosastojen toiminnasta poikkeava ja myöhemmin käytännössä hylätty päätös, jonka mukaan kunkin lotan tuli tehdä käsityöt kotonaan.³⁶¹ Vuonna 1926 ompeluseuroja päätettiin järjestää joka toinen viikko kyläosastoissa ja joka toinen viikko yhteisenä paikallisosaston tapaamisena.³⁶² Myöskään tyttöosastoja ei Tuupovaarassa voitu perustaa vielä 1930-luvun puolivälissä juuri pitkien välimatkojen vuoksi.³⁶³ Iissä helpotettiin pitkien matkojen aiheuttamaa räsitusta antamalla Pohjois-Iin lotille lupa järjestää keskenään omia ompeluiltoja.³⁶⁴ Lottatoiminnan ongelmista ei aina kuitenkaan voitu syyttää pelkästään ulkoisia olosuhteita. Iin Olhavassa pidettiin alkuvuosien toimintaa pienenä ja vaatimattomana, koska osa jäsenistä oli väsynyt lottatyöhön ja monet olivat jääneet pois ompeluilloista.³⁶⁵

Erityisen vaikeaa oli toiminnan järjestäminen toisinaan kyläosastoissa. Pitkät välimatkat ja tästä seurauksena syntyneet useat kyläosastot aiheuttivat sen, että osastojen jäsenmäärä pysyi suhteellisen alhaisena. Esimerkiksi Tuupo-

vaaran Öllölän kyläosaston vuosikertomuksessa vuodelta 1933 todetaan, että osaston 12 jäsenestä kolme lottaa on perheellisiä, eivätkä ainoina emäntinä voi kuin vaillinaisesti osallistua lottatyöhön.³⁶⁶ Lisäksi lotat eivät pystyneet taapaamaan yhtä usein yhteisissä tilaisuuksissa kuin tiheämmin asutuilla seuduilla oli tapana. Tosin toimintaa vaikeuttavina tekijöinä tuotiin esille myös puuttuva innostus ja lamaantunut työtarmo.³⁶⁷ Myös muista Tuupovaaran kyläosastoista lähetettiin paikallisosastolle huolestuneita ja väsymystä viestittäviä kirjeitä, joissa toiminnan todetaan olevan lamassa, lottia olevan vähän tai enemmistön katselevan lottia karsastelevin silmin.³⁶⁸ Kangasvaarasta otettiin vuonna 1932 paikallisosastoon yhteyttä seuraavasti:

Täten tulen tietottamaan kylämme toiminnasta että myä olemme olleet aivan niinkun kykenemättömiä kun ei ole tähän asti toiset ottaneet osaa mihinkään tehtäviin niin minäkin olen kai lyänyt laimin minkä miesten harjoituspäivinä olen kahvit tarjonnut ja olen saman saman ruuvanki myös antanut. Silä on minunki jäsenmaksut maksamatta vaan minä maksan ja ehkä maksaa Sanni ja Aina Repo ja Hilja Turunen. Eeti ja Martta Pesoset joutaa pyyhkiä pois kirjasta, vaan niihen sijallen saamme Neitit Mujusta, ne lupautuvat. Hilja Turunen ja Eeti ja Martta Pesonen kun olisi punanen väri niin se kelpaasi heillen. - - Vaan jos tahotten pyyhkiä meität kai pois niin olmenneeksi.³⁶⁹

Yhteydenpidon ongelmista kertoo Joensuun piirin johtokunnalle tehty tiedustelu Kokinvaaran kyläosaston tilanteesta vuonna 1929. Paikallisosasto ei ollut saanut tietoja Kokinvaaran lotista ja tiedusteli, oliko kyläosastosta mahdollisesti muodostettu oma paikallisosasto.³⁷⁰ Kun jäseniä ei kyläosastoihin saatu, jäivät toimintamuodot vähäisiksi, kuten Tuupovaaran Herajärven kyläosastossa:

Monenlaisessaha sitä on tullu oltuu, muonitushommahan se ol ensin sillon ennen sottoo, niinku eihän sitä muuta hommoo ollu ku se muonitushomma - -. Se ol semmonen hiljanen kyläosasto tämä meidän. Ka niin jotta ei niinku ollut niin paljo toiminttoo. Kirkonkylällähän se ol se toiminta. - - Niin vain kirkollapa ne piti niitä lottaompeluseuroja, ei tiällä o tässä meidän kylällä ei o ollu.³⁷¹

Hankalissa olosuhteissa toimivat Herajärven lotat saivat myös kiitosta osakseen: ”Herajärven lotat niin pitkän ja vaivaloisen matkan takana asuvina ansaitsevat erikoisen maininnan. Kun apua on tarvittu, ovat he aina olleet valmiit.”³⁷² Vuoksenrannan Sintolan kyläosastossa toistetaan 30-luvun vuosikertomuksissa huoli toiminnan laimentumisesta.³⁷³ Yhtenä syynä väsymykseen esitetään muiden yhdistysten toimintaa paikkakunnalla,³⁷⁴ mutta myös muun muassa velvollisuudentunnon heikkenemistä ja jäsenien vähyyttä:

Taas on vuosi vierähtänyt. Työt, saavutukset ja laiminlyönnit kuuluvat menneitten joukkoon. Mekin omalta, vähäpätöiseltä osaltamme olemme olleet mukana suuressa yhteistyössä, palvelemassa rakasta isänmaatamme. Moni suunnitelma on rauennut, moni työ jäänyt tekemättä. Monen innostus laimennut, velvollisuudentuntomme heikentynyt. Olisimme kenties enemmänkin voineet tehdä. Mutta ehkä sekin, mikä tehdyksi on tullut, omalta osaltaan on ollut suuren asiamme eteenpäinviemistä. Osastomme toimivien jäsenten lukuhan on tätä nykyä pieni, joten niiden, jotka jäljellä ovat, on entistä enemmän toimittava ja uhrauduttava.³⁷⁵

Pöyryniemen kyläosastossa päätettiin monen kyläosaston toimintaa ylläpitävät ompeluillat lopettaa jo toisena toimintavuotena, sillä pitkät matkat vaikeuttivat harvalukuisten jäsenten kokoontumisia.³⁷⁶ Osaston toiminta koostui jatkossa myyjäisistä, iltamista ja ohjelmallisista illanvietoista.³⁷⁷ Vuoden 1932 vuosikokouksessa päätettiin toiminta kuitenkin lopettaa kokonaan usean lottan erottua osastosta.³⁷⁸ Oravankyön kyläosastossa mainitaan syyksi vähäiseen toimintaan 30-luvun alun taloudellisesti huonot ajat. Ompeluseura ei pysynyt kokoontumaan, kun osastolla ei ollut varoja hankkia ompelutarvikkeita. Samoin supistui iltamatoiminta lama-ajan myötä.³⁷⁹ Epäonnistuneet yritykset varojen hankkimiseksi laimensivat entisestään työntöä.³⁸⁰ Korpilahdella ongelmana puolestaan oli johtohahmojen poismuutto paikkakunnalta: ”Tämä sitäkin suuremmalla syyllä, kun ei keskuudessamme ole kokeneita lottatyössä harmaantuneita yksilöjä.”³⁸¹ Samaan ongelmaan törmättiin kirkonkylän puolella: pääkaupunki oli jälleen vuonna 1931 ollut osaston vitsauksena houkutellen puheenjohtajan pois paikkakunnalta.³⁸² Kaskiselässä ”taisteltiin tuntikaupalla jalat pyllyn alla” kyläosaston johtajaa valittaessa.³⁸³ Korpilahden kyläosaston vuoden 1938 toimintaa pidettiin vilkkaana, mutta vaikeutena koettiin edelleen syrjäisellä seudulla ympäristön suhtautuminen lottatyöhön. ”Toivottavaa olisi, että jokainen lotta omalta kohdaltansa selvittäisi ympäristölleen, että lotta uhraa kaikkensa isänmaalle.”³⁸⁴ Kirkonkylän kyläosastossa katsottiin osan toimivista lotistakin suhtautuvan kylmäkiskoisesti osaston työhön.³⁸⁵

Vuoksenrannan Kaskiselässä kokoonnuttiin maaliskuussa 1934 keskustelemaan lottaaatteen tarpeellisuudesta. Kokous katsoi, että lottatoiminta tulee paikkakunnalla säilyttää ja ”innostustakin aatteen eteenpäin viemiseksi tuntui olleen”. Aluepäällikkö puhui kokouksessa lottatyön tarkoituksesta ja korosti, että suojeluskuntatyö tuskin on mahdollista ilman lottatyötä.³⁸⁶ Tämäkään ei auttanut aktivoimaan Kaskiselän naisia, sillä huhtikuussa 1936 kyläosasto lopetti toimintansa toimivien lottien vähäisyyden vuoksi.³⁸⁷ Uudelleen kyläosasto perustettiin jo seuraavana vuonna maanpuolustusviikolla.³⁸⁸ Hiljaiselo lottarintamalla näyttää kuitenkin jatkuneen, eikä vuonna 1939 pystytty johtokunnassa sopimaan tulevasta toiminnasta muuta kuin että työiltoja jatketaan. Innostus oli edelleen ollut laimeaa.³⁸⁹ Toiminta jouduttiin keskeyttämään

tilapäisesti myös Vuoksenrannan Kirkonkylän paikallisosastossa,³⁹⁰ jossa vuoden 1934 lopussa oli enää viisi toimivaa ja kaksi kannattavaa jäsentä.³⁹¹ Toiminta oli pysähdyksissä lähes vuoden, kunnes suojeluskunnan taholta esitettiin osaston perustamista uudelleen. Tämä oli tullut mahdolliseksi, kun kylään oli muuttanut uusia lottatyöstä innostuneita henkilöitä. Vuoden 1935 loppuun mennessä oli osastoon liittynyt yhdeksän jäsentä.³⁹²

Myös Vuoksenrannan paikallisosastossa toiminta passivoitui 30-luvun alussa. Syinä tähän nähtiin valistusyhdistysten runsaus paikkakunnalla sekä vaikeutuneet taloudelliset olosuhteet.³⁹³ ”Näyttää siltä, että ne yhdistykset paikkakunnallamme, joissa tehdään työtä omakohtaiseksi hyväksi, asetettaisiin etualalle yhdistystoiminnassa.”³⁹⁴ Uskoa lottatyöhön valettiin Kultaisten sanojen ohjeella ”Ole uskollinen vähäisimmässäkin”. Vaikka osaston työt näyttivät pieniltä ja tekijät heikoilta, tuottivat pienet saavutukset yhteen koottuina suuria.³⁹⁵ Yhdistyksen 10-vuotiskertomuksessa todetaan toiminnan olleen pientä ja vähäistä:

-- Mutta silti emme ole katsoneet 10-vuotiskauden loppua siltä kannalta, että työmme rakkaan isänmaamme hyväksi saisi tähän päättävä, vaan että tämä aika on ollut oppi- ja järjestäytymisen aikaa ja että nyt lähdemme uudelle taipaleelle selvempiä ja toimintarikkaampia latuja myöten.³⁹⁶

Paikallisosastolla ei uskottu olevan kehittymismahdollisuuksia kykenevän johdon puuttuessa. Toiminta oli supistunut ompeluiltojen viettoon, kun suojeluskuntakaan ei muonitusta tarvinnut.³⁹⁷ Karjala-lehdessä kerrottiin syksyllä 1939 suojeluskunta- ja lottatoiminnan elvyttämisyrityksistä paikkakunnalla. Suojeluskunnan kenttäpapin ja kirkkoherran Arvi Pullin toimesta oli pitäjän arvovaltaisia naisia kutsuttu neuvottelemaan lottatyön vilkastuttamisesta. Tilaisuuteen oli saapunut noin 20 henkeä. Alustajat korostivat muun muassa rakennettavan suojeluskuntatalon merkitystä lottatoiminnalle. ”Keskustelun tulokseksi ilmoitettiin heti noin kaksikymmentä naista Vuoksenrannan lottiin. Toivotaan, että kaikki pitäjän isänmaallisesti ajattelevat naiset liittyvät tähän yhdistykseen ja täyttävät isänmaallisen velvollisuutensa.”³⁹⁸

Toimintaa vaikeutti toisinaan ”oman kodin” puute. Iissä ongelma ratkesi, kun paikkakunnalle valmistui vuonna 1926 valistustalo. ”Jo pitemmän aikaa on Iin porvarillinen väestö potenut ajanmukaisen seuratalon puutetta. Sen tarve on ollut sitäkin tärkeämpi, kun kommunisteilla on Iin Haminassa suuri ajanmukainen työväentalo”, kommentoitiin Kalevassa valistustalon merkitystä paikkakunnalle.³⁹⁹ Myös Tuupovaaran lottatyötä hankaloitti kokoontumistilan puuttuminen.⁴⁰⁰ Tilanne korjaantui kuitenkin vuonna 1927, jolloin Tuupovaaraan valmistui suojeluskuntatalo, josta löytyi tila myös lotille, ja ”loisina kuljeksiminen ja tavaroiden laahaaminen paikasta toiseen loppui”.⁴⁰¹

Vakituisen kokoontumispaikan puuttuminen nähtiin joissakin lottaosastoissa syyksi toiminnan lamaantumiseen. Tuupovaarassa ratkaisu ongelmaan saatiin suojeluskuntatalon valmistuessa. ”Syksy 1927 on rajapyykki lottienkin työssä. - - Alkoi oman kodin kuntoon paneminen. Kuddottiin ikkunaverboja, ommeltiin pöytäliinoja y. m..” (Sark: TPO. Tuupovaaran Lotta-Svärd paikallisosaston toiminnasta vv. 1920–1930.) Tuupovaaran kulttuuritoimi.

Nyt on meillä siis oma koti, jonka puutetta olemme joka vuosi valittaneet, paljon työtä ja uhrausta vaaditaan vielä kuitenkin lotiltakin talomme hyväksi, monet iltamat ja harjoitukset on vielä käytävä, monet kahvit keitettävä ennenkuin talo seisoo varmasti pystyssä 4 nurkallaan.⁴⁰²

Tilojen puute säilyi kuitenkin ennallaan kyläosastoissa, joissa iltamat saatettiin järjestää jopa työväenyhdistyksen talolla.⁴⁰³ Myös Vuoksenrannassa kaivattiin lotille omaa kokoontumistilaa, vaikka ilolla voitiinkin todeta, että lotat otettiin paikkakunnalla vastaan myös sellaisissa taloissa, joista lottia ja suojeluskuntalaisia ei löytynyt.⁴⁰⁴ Suojeluskuntatalon valmistuminen vuonna 1938 herätti toiveita paremmasta tulevaisuudesta lottien työlle.⁴⁰⁵

Rikoksena valkoinen käsivarsinauha

Ulkopuolisten asennoitumista lottatoimintaan Valkeakoskella on tarkasteltu seuraavassa Hämeen Kansa -lehden artikkeleiden sekä saatavilla olevien va-

semmistolaisten yhdistysten historioiden ja arkistomateriaalin avulla. Suorat viittaukset lottiin tai lottatyöhön ovat harvinaisia, ja näyttääkin siltä, että myös lottatyön ulkopuolella olleet ovat omaksuneet saman asenteen kuin lotat: toisen aatesuunnan edustajia ei juurikaan lähestytty myönteisessä sen paremmin kuin kielteisessäkään hengessä.

Valkeakosken sosiaalidemokraattisen Nuoriso-osaston viikkokokouksissa keskusteltiin vapaussodan jälkeisinä vuosina jonkin verran siitä, miten vastapuoleen tulisi suhtautua. Esimerkiksi vuonna 1919 esitettiin keskustelukysymykseksi, voivatko nuoriso-osaston jäsenet käydä porvarillisissa iltamissa. Vielä tuolloin vilkkaan keskustelun jälkeen päädyttiin tulokseen, jonka mukaan asia jää kunkin omaksi huoleksi.⁴⁰⁶ Seuraavana vuonna aiheeseen kuitenkin palattiin, kun nuoriso-osaston kokouksessa keskusteltiin, minkälaisen rikoksen nuoriso-osastolainen tekee esiintyessään yleisesti sellaisen henkilön kanssa, joka pitää valkoista nauhaa käsivarressaan.⁴⁰⁷ Seuraavassa kuukausikokouksessa päätettiin, että vastapuolen kanssa yleisissä paikoissa seurusteleva henkilö ”tulee tutkinnassa ilmenevien syiden perusteella erotettavaksi osastosta”. Samassa kokouksessa pohdittiin, miten tulisi suhtautua näyttämön johtajaan, joka vieraili vastapuolen näytelmäkappaleissa. Yhdistyksen johtokunnalle päätettiin esittää, että tällaiset henkilöt tulee poistaa puolueen toiminnasta.⁴⁰⁸

Myös Hämeen Kansan pienet uutiset antavat viitteitä suojeluskunnan ja työväestön välejä hirtänneistä tekijöistä. Vuoden 1922 kunnallisvaalien alla ilmoitettiin lehdessä kuntien varojen menevän suojeluskunnille. ”Jos tahdot, että kunnan varat, sinunkin varasi, käytetään muuhun kuin aseiden ostamiseen sinun ja perheesi pään varalle, niin mene vaaleihin ja äänestä sosiaalidemokraattien ehdokkaita.”⁴⁰⁹ Eniten ongelmia näyttää aiheuttaneen Valkeakosken tehtaiden johdon suhtautuminen työväen järjestäytymiseen. Tähän liittyi edelleen osana suojeluskunta-aatteen suosiminen, mikä loppujen lopuksi ei liene ollut parasta mainosta tälle toiminnalle työväestön parissa. Asiaan puututtiin myös Hämeen Kansassa:

Tuon tuostakin on työväenlehdissä kerrottu, miten työnantajat, käyttäen hyväkseen pitkäaikaista ja vakavaa työttömyystilannetta, pakottavat työläisiä eroamaan ammatillisista järjestöistä ja liittymään ”riippumattomiin” ja ”vapaan työväenliiton” osastoihin. Tuollainen menettely on häikäilemätöntä yksilön vapauden riistämistä ja osoittaa se, että osa suomalaisesta työnantajaluokasta on perin alhaisella moraalaisella tasolla. Mutta vieläkin räikeämmäksi muodostuu työnantajien menettely silloin kun työpaikan menettämisen uhalla pakotetaan avuttomat työläiset liittymään vallassaolevien luokka-kaartiin. Viimeisimmät tämännäpaiset pakotustoimenpiteet on suoritettu Valkeakosken paperitehtaalla. Sanotulla tehtaalla on nimittäin aivan viime aikoina hyvin useille työläisille annettu tietää, että nyt annetaan puoli vuotta aikaa, jolloin voi järjestää jäsenyytensä paikalliseen suojeluskuntaan.⁴¹⁰

Meitä ei suorastaan kehdata pakottaa suojeluskuntaan, mutta epäsuorasti kyllä. Työnantajillahan on palokuntansa, voimistelujärjestönsä ja urheiluseuransa, torvi- ja jazz-sakkinsa, mihin he aivan kirjaimellisesti pakottavat työläisiä ja jotka ovat aivan samoja kuin suojeluskunta, vaikka niissä ikäänkuin verhona käytetään toisia nimiä. Suojeluskuntain säännöt ehkä pakottavat tällaiseen epäsuoraan menettelyyn.⁴¹¹

Erityisesti 1930-luvun alussa puhuttaneesta ”työmaaterrorista” antaa kuvan Valkeakosken työväenyhdistyksen 100-vuotishistoriaan sisältyvä katkelma yhdistyksen vuonna 1935 valtiolle lähettämästä selvityksestä alueen järjestötoimintaan liittyvistä tekijöistä. Tuolloin alettiin työväestön keskuudessa aktiivisemmin puuttua järjestötoimintaa rajoittaviin tekijöihin.⁴¹² Vielä muutamaa vuotta aikaisemmin olivat kirjelmän mukaan alueella toimineet vahvat ammatilliset järjestöt. Tämä oli ollut mahdollista, sillä paikkakunnan teollisuuslaitos oli suhtautunut työväestön harrastuksiin suopeasti, eikä työväenjärjestöön kuuluminen ollut uhannut työpaikkaa. Nyt työväenjärjestöt olivat heikentyneet:

Tähän on olemassa varsin helposti selitettävät syyt. Ainoa paikkakunnan työnantaja, Walkiakoski-yhtiö on ottanut käytäntöön erittäin hyvin suunnitellun järjestelmän, jonka avulla työväestö pidetään poissa työväenjärjestöistä. He eivät siihen uskalla liittyä. -- Tätä työläisten hädänalaista asemaa

Vappumarssi Valkeakoskella. Työväestön järjestäytyminen oli sen kokemasta vastustuksesta huolimatta tutkituista paikkakunnista elinvoimainta juuri Valkeakoskella. Pirkko Karvosen kokoelmat.

hyväkseen käyttäen lupailtiin, että jos liittyt meidän (työnantajan) näyttämöön näyttelijäksi, taikka jos liittyt meidän soittokuntaamme soittajaksi, järjestämme kyllä työmaan. - - Työväen urheiluseuran palloilijoita on työmaan menettämisen peloituksella viety porvarilliseen palloiluseuraan. - - Nykyisin tehtaan vakinaisiin töihin otetaan vain suojeluskuntaan tai porvarilliseen urheiluseuraan kuuluvia. Ja mikä vielä ikävintä on se, että työhön pääsevät etupäässä tilallisten perheen jäsenet, siis maanviljelijät, jotka ovat suojeluskunnan jäseniä. - -

Työläisten elämä täällä Valkeakosken teollisuuspaikalla on äärettömän raskasta. Työnantajan välitön ja välillinen painostus tuntuu hirvittävänä.⁴¹³

Urheilun jakautuminen poliittisiin leireihin näkyi sekin Valkeakoskella. Hämeen Kansassa kirjoitettiin vuonna 1926, kuinka porvarillinen urheilu on ”porvarillisen kiihkoisanmaallisuuden yksilöjen palvomisen ja militaristisen ihannoimisen kasvatustekino”. Porvarillinen urheilu nähtiin nimenomaan luokkaurheiluna, eikä yhteistoimintaa nähty mahdollisena ”ainakaan niin kauan kuin porvariliiton miehet kantavat 1918 vuoden vihan pukua ja varusteita”.⁴¹⁴ Mainittakoon, että TUL:n alaisesta Valkeakosken Koskenpojista oli vuonna 1934 eronnut yksi nainen ja 11 miestä. Suurin osa eronneista oli liittynyt Valkeakosken Hakaan, joka oli SVUL:n alainen vuonna 1932 perustettu urheiluseura.⁴¹⁵

Paitsi työnantajan taholta koettuna painostuksena järjestötoiminnan suhteen aiheutti suojeluskunnat päänvaivaa sunnuntaisella ”paukinallaan”. Sunnuntairuhaa pyytäen toivottiin Hämeen Kansassa kiväärien paukuttelun siirtämistä sunnuntailta ja erityisesti kirkonmenojen ajalta toiseen ajankohtaan. ”Eivät he enää pyhitä sapatin päivääkään, puhumattakaan, että arkipäivänä sitä muistettaisiin.”⁴¹⁶ Varsinaisia kahnauksia tai toiminnan loukkauksia paikkakunnilla ei liene kuitenkaan tapahtunut. Ainoa tämän suuntainen uutinen löytyy vuodelta 1934, jolloin Valkeakosken työväentalolla pakkoliputettiin vapausjuhlien yhteydessä. Lipun poistamisen aikana oli työväentalon edustalla nähty myös kymmenkunta suojeluskuntalaista, joskaan itse liputusta ei suoranaisesti heidän aikaansaannoksekseen nimetä.⁴¹⁷

Mainintaa lottatoiminnasta saa Hämeen Kansan sivuilta etsiä pitkään. Vuoden 1935 itsenäisyyspäivää lähestyttäessä lotatkin vihdoinkin löytävät nimensä lehdestä. Hämeen Kansan mukaan itsenäisyysjuhlia järjestettäessä oli työväki tyystin unohdettu. Ilman valtuuksia oli itsenäisyysjuhlien järjestämisen monopolisoineet suojeluskunnat, lotat ja rintamamiesjärjestöt. ”Työväestö, tämän isänmaallisen suurteen päätekijä, on työnnetty kylmästi juhlahuoneiden ovien taakse tai mahdollisesti päästetty kuokkavieraana kuuntelemaan.”⁴¹⁸

3.6. Kolme lottaa

Lottien haastatteluissa paljastuvat hyvin samantapaiset motiivit toiminnan innoittajina. Isänmaallisuus, ”ajan henki”, kodin ilmapiiri ja toiminnan sosiaalinen merkitys ovat olleet ensisijaisia lottatyöhön innostaneita tekijöitä. Toiminnan luonteessa, aktiivisuuden asteessa ja osastossa saadussa asemassa ovat roolit hyvinkin yksilöllisiä. Lottatyö on ollut yksi osa siihen osallistuneiden naisten elämää. Se, miten suurta ja minkälaista osaa tämä toiminta on heidän elämässään näytellyt, on ollut seurausta heidän muusta elämäntilanteestaan: yksilöllisistä ominaisuuksista, perheestä, ammatista ja yhteiskunnallisesta asemasta. Kuvaukset kolmesta lotasta – ja heidän perheistään – eri paikallisosastoista ovat kolme yksilöllistä lottahistoriaa, joissa on mahdollista löytää yhdistävinä tekijöinä toiminnan motiivit ja samalla tutkia niitä henkilökohtaisia tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet varsinaisen toiminnan luonteeseen.

Muonituslotta toisessa sukupolvessa

Iiläinen Laila Katiska syntyi 21.12.1911 perheeseen, jossa suojeluskunta-aate oli läheinen molemmille vanhemmille. Hänen äitinsä Maikki Tapio oli toiminut lottaosastossa 20-luvun alussa emäntänä ja ravintolan päähuoltajana⁴¹⁹ ja

Laila Katiska matkatoverin kuvaamana junamatkalla rintamalta lomalle vuonna 1942. Laila Katiskan kokoelmat.

kuulunut jo vapaussodan aikana naisten avustustöitä organisoivaan toimikuntaan. Iin paikallisosaston vuosikertomukseen vuodelta 1928 on liitetty Maikki Tapiolle osoitetut muist sanat: ”Hän oli silloin esikuvallisen toimelias ja avulias lotta. Olipa kysymyksessä leipominen, keittäminen tai mikä muu vaikeakin työ tahansa, oli Maikki Tapio varmasti ensimmäisenä ja uupumattomana sitä suorittamassa ja kotiansa tölle tarjoamassa. Eikä hän kuitenkaan valittanut eikä laskenut töittensä paljoutta. Hänen oikeaa lottamieltään osoittavat hänen sanansa: ’Ei minulla ole aikaa eikä rakkautta muuhun kuin lottatyöhön.’”⁴²⁰ Perheen isä Oskari Tapio toimi aktiivisesti suojeluskunnassa. Eläntönsä perhe sai paikkakunnalle tyypilliseen tapaan useasta eri lähteestä. Oskari Tapio oli työnjohtajana Ijoen uitoissa. Kesäisin Tapion perhe muutti Ojakylään, jossa perheellä oli viljelystila.

Ensimmäiset muistot lottatyöstä liittyvät Laila Katiskalla nekin muonittamiseen, kun hän noin kymmenvuotiaana sai toimia lottien juoksutyttönä manöövereissä. Laila Katiska liittyi itse lottiin 16-vuotiaana. Liittyminen kävi ihan ”luontojaan”, sillä lottatoiminta tuntui kuuluvan jokapäiväiseen elämään:

Ne sano, että minä oon vähän liian nuori, mutta kun minä oon ollu kuitenkin siellä juoksutyttönä niin silloin ei ollu vielä pikkulottia. - - Eihän silloin ollu paljon siihen aikaan vielä ennen sotia niitä harrastuksia maalla paljon mitään, että se oli semmonen piristys. Siellä oli nuoria, siellä tosiaan tehtiin työtä, kun siellä oltiin työssä.

Lottatoiminnassa Laila Katiska jatkoi äitinsä työtä toimien muonituslottana, eikä aikaa juuri muuhun lottatyöhön jäänytkään. Lottien muonituskurssin hän oli suorittanut Iissä ennen talvisodan syttymistä, muutoin Laila Katiska suoritti puutarha- ja emäntäkoulun Aitoossa. Muonitustehtäviä saattoi toisinaan olla viikoittain:

Koska kerran jäi mieleen, että isä sano - ois ollu kotona kovasti töitä - eikö niitä kettään muita ollu sinun tilalle. Taasko sinun täytyy lähteä? - - Niin isä hermostu joskus... Mutta ei hän pahasti, yhen kerran se jäi minulle mieleen, että se sano, että taasko se sinun täytyy...

Työn paljoudesta huolimatta lottatominta oli piristystä. Yhteishenki joukossa oli hyvä, kaikki puhalsivat yhteen hiileen. Ystäväpiiri oli isänmaallista, vaikka kaikki eivät välttämättä olleet lottia. ”Täällä Iissä oli hirveän paljon vasemmistolaisia. Se on kumma, että ei ne koskaan puhunu mitään (arvostelevaa) siitä.” Äidin sairastuminen keuhkotautiin ja kesien vietto Ojakylässä rajoittivat omalta osaltaan lottatoimintaan osallistumista ja työelämään siirtymistä: ”Kyllä minä joskus vähä ahtaasti pääsin lähtemään, kun minun olisi pitänyt olla kotonakin, kun äiti oli sairaalassa - -, niin että minä olin hyvin usein siellä (kotona) töissä.” Äidin sairastaessa kotona hoiti Laila Katiska äitiään Iin Ha-

minassa. Muutoin kesät kuluivat kesätöissä karjaa ja puutarhaa hoitaessa. Maikki Tapio kuoli vuonna 1928.

Iltamien järjestämiseen ei Laila Katiska osallistunut: ”En halunu esiintyäkään, että minä oon aina halunnu mennä syrjään.” Muonituksen lisäksi lottien toiminnassa viehättivät lähinnä kuoro ja merkkisuoritukset. Kokemusta kertyi myös muutamista hiihtokilpailuista:

Yhen kerran minä muistan, kun minä sanoin, että tämä oli varmasti viimeinen kerta, kun minä lähen kilpaa hiihtää. Lähettiin hiihtää, niin Lassi – minun veljeni, vanhempi minua – se oli siellä kans poikain hiihdossa. Kun minä menin hiihtää, niin se lähti minun perrään hiihtämään: hän kirittää sinua, että sä hiihdät...Ja se aina vaan sano, että kiristä, kiristä, että vielä kiristä. Kun mä sieltä tulin, minä olin niin kipee, että minu piti mennä maaten ja minä sanoin, että minä en lähe enää kilpaa hiihtää. Minä en muista, olinko minä toinen vai kolmas. On mulla kaksikin kilpahiihtolusikkaa...

Vielä ennen talvisodan syttymistä Laila Katiska ehti toimia jonkin aikaa Yli-Iin lotissa työskennellessään paikkakunnalla myymälänhoitajana. Yli-Iistä löytyi myös puoliso ja Laila Tapio avioitui vuonna 1937. Talvi- ja jatkosodan aikana Laila Katiska toimi muonitustehtävissä rintamalla. Lottaryijy koristaa olohuoneen seinää liissä vielä tänä päivänä.⁴²¹

Emäntä, äiti ja lotta

Tuupovaaran paikallisosasto on otettu esimerkiksi Airi ja Rafael Koskimiehen Suomen lotta -teokseen toiminnasta, jossa valtakunnan rajan läheisyys näkyi puolustustahtoa ja -mieltä aktivoivana tekijänä. Koskimiehet lainaavat Lotta Svärd -lehdessä julkaistua Matka-Lotan kuvausta paikkakunnalta:

Tuupovaaran kylässä on eräs suurtalollinen niitä miehiä, jotka muodostavat kansamme selkärangan ja ytimen. Hän ja hänen viisi poikaansa ovat suojeluskuntalaisia, vaimo ja viisi tytärtä lottia. (Sitten on vielä lisäksi pikkuväkeä, joka kyllä myös iskee, niin pian kuin ennättää). Täytyy olla suuri rakkaus asiaan, kun ei ole olemassa puhelintakaan, ja kaikki tiedot kuljetetaan kapulalla pitkiä yksinäisiä taipaleita talosta taloon. Siellä kaivattiin suojeluskuntataloa, mutta suojeluskunnalla ei ollut varoja – silloin Tuupovaaran Vatasen naisväki pani toimeen juhlan kodissaan. Talosta lähetettiin kapula liikkeelle ja koko kylä ja muuta kansaa tuli virtoinaan juhlaan, jossa koko ohjelman suorittivat talon tyttaret ja vielä loistavasti. Puhe, jonka eräs talon tyttäristä eräässä suuressa tilaisuudessa piti Suomen lipulle, oli sellainen, etteivät kuulijat sitä koskaan unohda.⁴²²

Vatasten maatila oli yksi paikkakunnan merkittävimpiä maanviljelys- ja karjatiloja.⁴²³ Tilalla todellakin järjestettiin juhlat suojeluskuntatalon rahoittami-

Tuupovaarassa vuonna 1938 järjestetyn keräys- ja kansliakurssin osanottajat. Anna Vatanen eturivissä viides vasemmalta. Hertta Vatasen kokonemat.

seksi. Tämän lisäksi Pekka Vatanen sekä lahjoitti että lainasi hankkeeseen rahaa. Pekka Vatanen hankki suojeluskunnalle varoja myös aktiivisella suhde-toiminnalla. Vuonna 1931 hänet valittiin Tuupovaaran suojeluskunnan kun-niajäseneksi.⁴²⁴

"Vataset oli järkijään. Hyö olivat suojeluskunnassa ja samoin olivat sitten taas lotissa kaikki",⁴²⁵ muistelee eräs Tuupovaaran lotista. "Konnunniemihän se ol se piäpaikka, siinäku ol seihtemän tyttöö, niin siinä ol ohjelmooki suorittamaa ku iltamat piettii."⁴²⁶ Esimerkiksi vuonna 1926 vietettiin lottien ke-säjuhlia Vatasten suuressa ladossa. Ohjelma esitettiin "tilaisuutta varten ais-tikkaasti kukin ja katajin koristetussa" tilassa.⁴²⁷ Eikä Karjalainen-lehtikään seu-raavana vuonna säästellyt kiitossanoja Tuupovaaran suojeluskuntatyötä ar-vioidessaan: "Suojeluskuntatyöhön nähden on Tuupovaara asetettava ensim-mäisten pitäjen joukkoon Pohjois-Karjalassa. Mitä uurainta harrastusta ja lai-menematonta intoa on siellä osoitettu ja osoitetaan suojeluskuntatyötä koh-taan."⁴²⁸

Koskimiesten haastattelema Vatasen perheen tytär, opettaja Anni Lankinen suhtautuu perheensä panokseen hillityin äänenpainoin. Se, että suuresta per-heestä lottatoiminnalle omistautui äiti, seitsemän tyttärtä, yksi tyttärentytär ja kolme miniää, teki Vatasen perheestä kuitenkin kiinnostavan etenkin lehdis-tön silmissä. Avarat vaaramaisemat, rajan läheisyys ja pohjoiskarjalainen avoin luonne kannustivat Anni Lankisen mukaan tuupovaaralaisia yhteistyöhön lot-

tatoiminnassa. Vaikkakin työn sisällön merkitys korostuu myös hänen puheissaan, toteaa hän elämänpiirin avautuneen erityisesti vanhempien, kokonaan perheelleen omistautuneiden lottien kohdalla lottatyön myötä.⁴²⁹

Emäntä Anna Vatanen tuli yhdistyksen puheenjohtajaksi vuonna 1924 ja jatkoi tässä tehtävässä aina vuoteen 1938.⁴³⁰ Hän oli myös Pohjois-Karjalan piirin johtokunnan jäsen.⁴³¹ ”Tarmokas nainen, eihän se niin ison talon emännäks ois muuten kehittyntykään.”⁴³² Anna Vatanen kuoli vuonna 1942. Karjalainen -lehdessä muistettiin vainajaa äitinä, emäntänä ja aktiivisena vaikuttajana:

Emäntä Anna Maria Vatanen suuren perheen äitinä suoritti kelpo elämäntyön: kymmenen lastaan hän kasvatti kunnon kansalaisiksi - - Uutterana ja väsymättömänä perheenemäntänä emäntä Vatanen puuhasi kotinsa, lastensa ja miehensä parhaaksi aamusta iltaan 45 vuotta kestäneen avioliittonsa ajan. Moni köyhä sai aikanaan avun ja hoivan. Vatasten koti on ollut aina avoin ja vieraanvarainen. - - Emäntä Anna Maria Vatanen oli esimerkillinen lotta ja innoitti lottatyöhön kaikki 7 tytärtään, kaksi miniäänsä ja tyttären-tyttärensä. - - Kolme poikaansa hän kasvatti ahkeriksi maanviljelijöiksi, suojeluskuntamieheksi ja isänmaan ystäviksi.⁴³³

Pitkäaikaisen puheenjohtajansa ja kunniajäsenenensä hautajaisissa lotat laskivat seppeleen ja muodostivat kunniakujan kirkosta haudalle.⁴³⁴

Fosterlandet var det enda land vi har

Signe Svenlin syntyi vöyriäläisen Maria ja Erik Antillin perheen kahdeksantena lapsena vuonna 1921. Kaiken kaikkiaan perheeseen syntyi 10 lasta. Isä Erik toimi monissa valtiollisissa ja kunnallisissa luottamustehtävissä. Maataloutta harjoittava perhe eli pitkälti omavaraudessa:

Min hemmiljö var en stor lycklig bondefamilj, vi hade kor, hästar, grisar, kalvar, får och höns, ankor och gäss, så arbetet räckte till även oss barn. - - Det var mest självhushåll på den tiden: det sku bakas, bryggas, slaktas och saltas och rökas kött i bastun. - - Mor Maria var lugn och snäll, fast hon hade stugan full av lekande barn, egna och andras. Vi var precis som Astrid Lindgrens alla de barn i Bullerbyn.

Harrastustoimintaa oli Vöyriässä runsaasti tarjolla. Ensimmäinen yhdistys, johon Signe Svenlin liittyi kahdeksanvuotiaana oli 4 H -kerho, jota seurasi jäsenyyss raittiusyhdistyksessä IOGT. Tämäkin yhdistys tarjosi jäsenilleen mukavaa yhdessäoloa: laulua, piirileikkejä ja voimistelua. Myöhemmin kuului harrastuksiin myös nuorisoseura näytelmineen.

Sidontabarjoitukset Vöyrin paikallisosaston lääkintäkurssilla vuonna 1941. Signe Svenlin seisomassa neljäs vasemmalta. Signe Svenlinin kokoelmat.

Vi spela mycket teater och for runt i olika kommuner i Österbotten från norr till söder, vi hade lagt så mycket tid på övningar och att läsa roller, så vi ville få valuta till föreningen. Det fanns många ungdomslokaler den tiden i Vörå. Så det var bara att se efter i tidningen var "soaré" fanns den kvällen. Sen cykla vi tillsammans ett gäng, det var så kamratligt.

Vöyrin lottapaikallisosastoon Signe Svenlin liittyi heti 17-vuotiaana vuonna 1938. Lotta-aate oli itsestään selvä asia tytölle, jolla oli neljä vanhempaa sisarta jo toiminnassa mukana. Toisten tarinoiden kuuntelu lottatoimista oli saanut aikaan ulkopuolisuuden tunteen, joka nyt sai väistyä, kun sopiva ikä oli saavutettu:

Sen när ja blev 17 år, fick jag också komma med i gemenskapet. -- Min familj hade ingenting mot Lotta arbetet. Men ibland tyckte min mamma att det blev onödigt mycket att vara borta hemifrån. Vi hade ju våra kurser och symöter och långpromenader -- -- Det var inte svårt att komma med för mej i Lotta Svärd. Genom mina systrar hade ja fått klart för mej om hela ideologin om föreningen och vad som fodrades av en lotta. -- Lotta ideologin var jag uppväxt med, så det var nånting självklart. Fosterlandet var det enda land vi har, som våra förfäder kämpat för, det fick man höra från barnsben.

Perheen lottien lisäksi osallistui isä ja veli vapaaehtoiseen maanpuolustustyöhön suojeluskunnassa. Veljestä tuli suojeluskunnan paikallispäällikkö. Talvisodan aikana Signe Svenlin toimi Vöyrissä, mutta jatkosodan aikana hän sai komennuksen muonituslotaksi Vaasaan sotasairaalaan. Signe Svenlin avioitui vuonna 1941. Sodan jälkeen on harrastuksiin kuulunut marittotoiminta ja kirkkokuoro.

Det är mycket man borde minnas men det blev så, att hela Lotta Svärd skulle utraderas. Plötsligt hade vi blivit politiskt opålitliga. En fara för fosterlandet - - och vi som inte alls brydde oss om politik, bara ville göra vårt bästa. Nu var våra tjänster och umbäranden ingenting värda. Bäst att glömma och gömma.⁴³⁵

4. AATTEESTA TOIMINTAAN – OMPELUA, ARPAJAISIA JA ILTAMIA

4.1. Suojeluskunnan tukena

Muonittamassa

”Täällä oltiin niinku apulaisia vaan, suojeluskunnan apulaisia”,¹ totesi eräs valkeakoskelainen lotta paikkakunnan lottatyöstä. Valkeakosken paikallisosaston vuonna 1920 laadituissa säännöissä todettiin ”Lotta Svärd”-osaston tehtävinä olevan suojeluskunnan avustaminen sairaanhoidossa, taloustoimissa, varustustöissä sekä varojen kerääminen suojeluskunnalle. Vielä tuli järjestää innostavia juhlia ja näin myötävaikuttaa oikean isänmaallisuuden ja kansalliskunnan kasvattamiseen. Lisäksi sääntöjen kuudennessa pykälässä todetaan, että ”yhteisiä seurusteluiltoja järjestetään tuon tuostakin yhteishengen ylläpitämiseksi”.² Nämä valkeakoskelaisten naisten muotoilemat säännöt ennakoivat hyvin myös tulevia valtakunnallisen Lotta Svärd -järjestön sääntöjä. Hengeltään sääntöjen määrittelemät tehtävät säilyivät paikallisosastoissa samoina koko järjestön toiminnan ajan. Tutkitut paikallisosastot auttoivat merkittäväällä tavalla suojeluskuntiaan muun muassa muonitustyössä.

Iissä ensimmäisen kymmenen vuoden aikana muonitukseen käytetyt varat kasvoivat tasaisesti muutamaa 20-luvun puolivälissä ollutta hiljaisempaa vuotta lukuun ottamatta. Kun vuonna 1921 suojeluskunnalle muonituksen kautta tehdyt lahjoitukset olivat arvoltaan 150 markkaa, oli vastaava summa vuonna 1929 1 435 markkaa.³ Vuosina 1920–1939 käyttivät lotat Iissä suojeluskunnan muonitukseen yli 30 000 markkaa.⁴ 30-luvun alussa paikallisosaston johtokunnassa todettiin ilmaisen muonitustyön käyneen ”vähän liiallisesti kukkaron päälle” ja aluepäällikölle päätettiin esittää, että lottien varoilla tapahtuvaa muonitusta pyrittäisiin rajoittamaan.⁵

Vuonna 1935 todettiin Iissä muonitustilaisuuksia olleen hiukan vähemmän kuin edellisenä vuonna. Syynä tähän oli suojeluskuntapiirin järjestämien tilaisuuksien väheneminen. Piirin tilaisuuksissa, poikatyönjohtaja-

Tuupovaaran lottia kenttäkeittiön ympärillä. Tuupovaaran lottien muonitus keskittyi ennen kaikkea suojeluskunnan vaatimiin tehtäviin. Tuupovaaran kulttuuritoimi

Valkeakoskella lotat muonittivat myös varsinaisten suojeluskuntabarjoitusten lisäksi muissa tilaisuuksissa. Näihin kuului esimerkiksi poikaleirin muonittaminen. Valkeakosken kaupungin kotiseutuarkisto.

Haasteellisia muonitusolosubhteita Vöyrissä hyppyrimäellä helmikuussa 1939. Julia Backmanin kokoelmat.

Sotilasottelukilpailun muonitusta Valkeakoskella äitienpäivänä 1939. UPM-Kymmene Oyj. Valkeakosken keskusarkisto.

kursseilla, upseerien harjoituspäivillä, konekiväärikursseilla ja hiihtomestaruuskilpailussa oli suoritettu muonitusta yhteensä 16 päivää. Paikallista suojeluskuntaa oli muonitettu leiripäivillä, harjoituspäivillä, iltaharjoituksissa, talloissa, aliupseerikerhon harjoituksissa, prosentti- ja sarjahiihdoissa sekä prosenttimarssissa. Kun mukaan laskettiin vielä pesäpallokilpailut, juhlat ja iltamat sekä vuosikokoukset oli suojeluskuntaa muonitettu yhden vuoden aikana yhteensä 31 päivänä.⁶ Seuraavana vuonna nousi suojeluskuntapiirin ja paikallisen suojeluskunnan hyväksi tehty muonitustyö 139 päivään.⁷ Yleisesti ottaen lisäsi iiläisten lottien muonitustyötä koko 30-luvun suojeluskuntapiirin vuosittein paikkakunnalla järjestämät kurssit. Piirin muonitusta saattoi olla vuoden aikana kuukaudesta puoleentoista. Kaiken kaikkiaan kertyi lotille muonitustyötä viimeisinä rauhan vuosina lissä yhteensä puolena vuoden päivistä.⁸

Sääksmäkeläiset lotat kertovat suojeluskunnan kolmipäiväisten harjoitusten muonitustyöstä vuoden 1924 vuosikertomuksessaan. Harjoitukseen osallistuneille 40–50 miehelle tarjottiin ruokaa ja kahvia kahdesti päivässä. Ruokatavarat oli saatu lähiympäristön taloista lahjoituksina. Aterioilla tarjottiin keittoa, veliä ja puuroa. ”Hyvin riitti kaikkia, jäipä vielä tähteiksi 6 kg sianlihaa ja joku määrrä ohrajuhoja.”⁹ Myös sääksmäkeläiset pitivät tarkasti kirjaa tekemästään muonitustyöstä. Vuonna 1925 paikallisosaston muonitusjaosto muonitti suojeluskunnan harjoituksissa 11 kertaa ja tarjosi 130 aterialla.¹⁰ Vuonna 1931 oli paikallisosaston tehtäväksi tullut muonittaa suojeluskunnan harjoituksissa 19 kertaa. Käytännön työssä tämä merkitsi 205 päivämuonitusta, 164 kerta-ateriaa, 456 teetä ja voileipäannosta ja 518 kahvi- ja voileipäannosta.¹¹ – Valkeakoskelta löytyy lottien tekemä tarkka selvitys vuoden 1931 aikana tehdyistä muonitustöistä:

- Tammikuun 11 p:nä 35 pojalle teetä ja ruokaa poikapäivillä.
- Tammikuun 25 p:nä 170 hengelle kahvia, maitoa 100 % herätyshihtotilaisuudessa.
- Helmikuun 1 p:nä 50 miehelle kahvia, maitoa ja voileipiä hiihtokilpailussa Lotilassa.
- Maaliskuun 8 p:nä 32 miehelle kahvia, maitoa ja voileipiä hiihtokilpailussa.
- Maaliskuun 22 p:nä 40 miehelle kahvia ja ruokaa Suoj. kunnan harjoituksissa.
- Huhtikuun 12 p:nä 32 pojalle kahvia ja 2 aterialla ruokaa poikapäivillä Lotilassa.
- Toukokuun 10 p:nä 90 miehelle kahvia ampumaradalla.
- Toukokuun 17 p:nä 50 miehelle kahvia ja ruokaa alueen ampumakilpailussa.
- Elokuun 2 p:nä 40 miehelle kahvia ja ruokaa pesäpallomarkkinatilaisuudessa.
- Syyskuun 18 p:nä 30 miehelle kahvit palkintojakotilaisuudessa Suojeluskuntatalolla.
- Marraskuun 8 p:nä 25 miehelle ruokaa Suojeluskunnan harjoituksissa.¹²

Tuupovaaran 10-vuotiskertomuksessa todetaan lottien suorittaneen kaiken suojeluskunnan muonitustyön, minkä lisäksi he olivat tarjonneet omilla varoillaan kahvia leivän kanssa kaikissa suojeluskunnan harjoitus- ja kilpailutalaisuuksissa. Rahallisesti oli tuettu myös joidenkin pitkien harjoitusten ja leiripäivien muonitusta.¹³ Vastaava kuva annetaan myös Karjalainen-lehdessä julkaistussa paikallisosaston esittelyssä:

Lotat tarjoavat omilla varoillaan ilmaiset kahvit leivän kanssa sk. harjoitus-talaisuuksissa. Viime vuoden (1927) vuosikertomuksen mukaan oli sinä vuotena tällaisia tilaisuuksia 18, joissa suojeluskuntalaisia 12–30. Usein lotat tarjoavat puolestaan kahvit sk. talkoissakin, mutta ruoka kursseilla, leiripäivillä, talkoissa y. m. s. on valmistettu sk. laskuun.¹⁴

Vuonna 1937 Tuupovaaran paikallisosasto huolehti muonituksesta 39 eri tilaisuudessa, mikä merkitsi 124 työpäivää. Tämän lisäksi kyläosastot muonittivat omia suojeluskuntalaisiaan.¹⁵

Vuoteen 1934 mennessä arvioitiin Vuoksenrannassa suojeluskunnan muonittamiseen käytetyn paikallisosaston varoja lähes 7 000 markkaa. Kymmenen vuoden aikana oli suojeluskuntaa muonitettu 188 tilaisuudessa, joissa lotat olivat suorittaneet yhteensä 966 työpäivää.¹⁶ Paikallisosaston vuoden 1937 vuosikertomuksessa todetaan muonitustehtävien supistuneen vähäisiksi, sillä suojeluskunta ei ollut järjestänyt tilaisuuksia, joissa lottien muonitusta olisi tarvittu. Ainoastaan muutamissa suojeluskunnan kilpailuissa lotat olivat tarjonneet teetä ja voileipiä.¹⁷ Muonittamaan lähdettiin kyläosastoittain muonitus-päällikön johdolla.¹⁸

Tilaisuuden luonne ja muonitusolosuhteet määräisivät tarjoilun laadun. Tuupovaaran lotat tarjosivat reserviläisten katsastuskokouksessa vuonna 1921 voileipiä ja hedelmäsoppaa sekä kahvia ja kahvileipää.¹⁹ Harjoituksissa tarjottiin tavallisesti keittoa: ”Ka hernekeittohan se yleensä keitettiin aina isolalla kattilalla talossa, missä ol aina ni johonni talloo aina määrättiin se muanitushomma. Niilä ol miehillä sitte niitä yöharjoituksia ja semmosta. Kolome, neljä lottoo.”²⁰ Toisinaan maastossa muonittaminen vaati lotilta erityistä nokkeluutta. Näin esimerkiksi Vöyrissä:

Lottorna ordnade också kaffeservering vid skyddskårens skjutövningar vid banan på Marinemåsan. Vid ett sådant tillfälle upptäckte de att deras kaffevattenkälla var full med ”pilungar”, varför vattnet måste silas genom Emilia Nybackas näsduk för att bli ”pilungfritt”.²¹

Yksi paikallisosastojen tärkeistä hankintakohteista oli muonitukseen liittyvä välineistö kahvikupeista kenttäkeitttöön. Vöyrissä jouduttiin muonituksessa toisinaan tyytymään ainoastaan kahviin ja teehen sekä voileipiin ja maitoon,²² kunnes yhdistykselle päätettiin hankkia Teijo-kenttäkeitttö vuonna 1936.²³ Samana vuonna yhdistykselle hankittiin kolmen tusinan kahviastiasto.²⁴ Myö-

hemmin varastoa vielä täydennettiin muun muassa 30 litran kuparikahvipannulla sekä ruoka-astiasstolla.²⁵ Tuupovaarassa hankittiin heti toisena toimintavuonna osastolle kahden tusinan kahviastias.²⁶ Myöhemmin tilattiin Stockmannilta paikallisosaston nimellä varustettuja kahvikuppeja kolme tusinaa.²⁷ Osaston laajentunutta astiastoa vuokrattiin paikkakunnan muille seuroille.²⁸ Vuoksenrannassa oli 10 toimintavuoden aikana saatu omaa varastoa kartutettua Teijon Lotta -kenttäkeittiöllä, 60 hengen ruokailuvälineillä sekä 75 hengen tee- ja kahvitarjoiluvälineillä.²⁹ Vuoksenrannan Kirkonkylän kyläosastossa iloittiin vuonna 1929 yhdistykselle hankitusta kahvipannusta, joka oli hankittu propagandatilaisuuden ravintolatuloilla.³⁰ Osastojen lottastiatot saattoivat olla hyvinkin täydellisiä ruoka-astiasiaja aina liemikulhoista lähtien. Ensimmäinen hankintakohde lienee kuitenkin ollut kahvikupit. Astioissa oli yleensä Lotta Svärd -teksti tai lottamerkki sekä paikallisosaston nimi. Arabian posliinitehdas valmisti näitä lottatuotteita aina 1920-luvun alusta 1940-luvun alkuun saakka.³¹

Toisinaan muonituspäällikölle saatettiin maksaa palkkiota muonituksen järjestämisestä. Vuoksenrannassa muonituspäällikkö sai 30-luvulla palkkaa viisi markkaa päivältä.³² Haastattelutieto ei tosin vahvista tätä toteutetun käytännössä.³³

Varustamassa

Muonituksen rinnalla toinen suojeluskunnan tukemisen muoto oli varusteiden hankinta ja huolto. Iissä aloitettiin paikallisosaston ompeluillat ”pitkän levon” jälkeen lokakuussa 1921. Aluksi tehtävänä oli hankkia ompeluseuraan sidetarpeita ja selvittää, mitä suojeluskunta lotilta odottaa.³⁴ Ensimmäisinä vuosina valmistettiin selkäreppuja, patruunavöitä, puseroita ja kesälakkeja, myöhemmin muun muassa puhdistusvälinepusseja ja patjanpäällisiä.³⁵

Sääksmäen lotat olivat vuoteen 1925 mennessä saaneet hankittua varastolaatikkoonsa 25 miestenpaitaa, kuusi sairaspaitaa, 15 kappaletta alushousuja ja 16 käsivarsinauhaa. Lisäksi vuonna 1926 päätettiin suojeluskunnalle valmistaa lumipukuja, mikäli suojeluskunta antaisi niihin tarvittavan kankaan.³⁶ Tuupovaarassa ryhdyttiin hankkimaan 30-luvun alussa kymmentä lumipukua,³⁷ ja valmistamaan patja- ja tyynypusseja.³⁸ Vuoksenrannan lotat laskivat vuonna 1934 valmistaneensa suojeluskunnalle kymmenen toimintavuotensa aikana 50 ensisidettä, 80 kiväärin puhdistusvälinepussia, 75 käsivarsinauhaa, 45 paria ampumakintaita ja 120 sukkapäähinettä, joiden lisäksi oli kustannettu ja valmistettu yhteen sairasmuoteeseen tarvittavat varusteet.³⁹

Henkistä puolta suojeluskuntien varustamisessa edusti suojeluskuntalippujen valmistaminen ja rahoittaminen. Sääksmäkeläiset lotat saivat jo varhaisessa vaiheessa hankittua suojeluskunnalle oman komean silkkilipun, jonka

Lipun hankkiminen suojeluskunnalle oli lottaosastojen ensimmäisiä tehtäviä. Valkeakosken lotat luovuttivat lipun suojeluskunnalle kaksi kertaa. Ensimmäisen kerran lippu luovutettiin Pohjois-Sääksmäen suojeluskunnalle 1920-luvun alussa ja toisen kerran itsenäistyneelle Valkeakosken suojeluskunnalle vuonna 1924. (Satamo 1998, 250, 253.) Åke Henrikssonin kokoelmat.

toivottiin toimivan suojeluskunnan yhteenliittävänä ja kokoavana tunnuksena.⁴⁰ Tuupovaaran paikallisosasto sai ensimmäisenä toimintavuotenaan kehotuksen valmistaa suojeluskunnalle lippu. Sopivan lippumallin löytämiseksi julistettiin kilpailu, mutta ehdotuksia ei saapunut, joten lippuhanke jouduttiin siirtämään tuonemmaksi.⁴¹ Valmis lippu saatettiin luovuttaa suojeluskunnalle keväällä 1922 yhdessä Koveron lottien kanssa.⁴² Iin lotat päättivät ryhtyä ompelemaan lippua suojeluskunnan toiveen mukaisesti vuonna 1922. Jottei suojeluskunnan tarvitsisi käyttää varojaan kankaan hankkimiseen, päätettiin järjestää myyjäiset lipun rahoittamiseksi.⁴³ ”Esiliinoja tekemään, leipiä, perunoita, juustoja, lihaa, kalaa ym. kerjäämään, jotta niin hyvä tulo kuin mahdollista saataisiin.”⁴⁴ Kun ei vielä syksylläkään ollut saatu tarvittavia varoja kokoon, päätettiin seuraavana kesänä järjestää arpajaiset.⁴⁵ Myös Vuoksenrannassa kuului suojeluskuntalipun hankkiminen lottaosaston ensimmäisiin tavoitteisiin. Sen hankkimisesta päätettiin johtokunnassa lokakuussa 1925.⁴⁶ Lipun valmistuttua voitiin sen vihkiäisiä viettää loppukesästä 1926. Vihkiäisjuhlaa varten kokoontuivat suojeluskuntalaiset ja lotat Kaskiselän urheilukentälle, jossa Vuoksenrannan kirkkoherra vihki lipun käyttöön. Puheessaan suojeluskuntalaisille hän teroitti heidän mieliinsä lipun pyhyyttä ja sen vel-

voittavaa merkitystä. Lottaosaston puheenjohtajan opettajatar Heiskasen luovuttama lippu sai Karjala-lehdessä myönteisen arvion:

Lippu on yksinkertaisen kaunis ja onnistunut, ollen se väriltään tumman vihreä. Aiheena on käytetty Vuoksea sekä tummien kuusien alla seisovaa pientä mökkiä. Lipun on piirtänyt täkäläisen piirustuskoulun oppilas Eero Lehtikoinen ja on sen valmistanut Ainolan Käsityöliike Viipurissa.⁴⁷

Itselleen paikallisosastot eivät näytä lippuja hankkineen. Sen sijaan lottapiireille liput valmistettiin.⁴⁸ Esimerkiksi Tuupovaarassa osallistuttiin piirin lipun kustannuksiin. Varat tarkoitukseen hankittiin järjestämällä iltamat.⁴⁹ Lipun merkitystä yhteistyön ja henkisen yhteyden symbolina tuotiin esiin Viipurin piirin kesäjuhlissa vuonna 1932, kun piirin lippu oli esillä ensimmäistä kertaa: ”Uusi puhdas lippumme hulmahti ensi kertaa vapaana kaunistava kesätaivasta vastaan, se oli aloittava suuriarvoisen merkityksensä työmme ihanteellisena kohottajana, mieltemme ylentäjänä.”⁵⁰ Esineellisten symbolien, kuten lippujen, on nähty säätelevän arkikäyttäytymistä, joten niillä on ollut merkityksensä ”isänmaallisuuden ja kansalliskunnan kasvattamisessa”. Lippu edustaa kollektiivisuutta, yhteisönsä arvoja sekä normeja – identiteettiä – ja vahvistaa näin niitä ylläpitävää toimintaa. Se on ryhmän ja sen jäsenen välisen yhteyden konkreettinen symboli.⁵¹

Suoraa rahallista tukea suojeluskunnille annettiin näiden hyvinkin erilaisen tarpeiden mukaan. Aatteen ja oikean elämäntavan tukemista oli lottien kannustava suhtautuminen suojeluskunnan ampuma- ja urheiluharrastuksiin. Iin suojeluskunta sai lotilta 1920-luvun lopulla 1 000 markkaa pienoiskiväärin hankintaa varten.⁵² Vöyrin lotat avustivat suojeluskuntaa taloudellisesti 20-luvun puolivälissä ampumaradan rakentamisessa.⁵³ Vuonna 1930 he lahjoittivat lisäksi 1 000 markkaa joko salonkikiväärin tai urheilupalkinnon ostamiseen.⁵⁴ Jo aikaisemmin oli viisiottelussa kilpailtu lottien luovuttamasta kiertopalkinnosta.⁵⁵ 30-luvulla lotat lahjoittivat 3 000 markkaa suojeluskunnan hiihtomäkeä varten.⁵⁶ Sen 46 metriä korkea hyppymäki oli erikoisuus suojeluskuntatoiminnassa.⁵⁷ Sääksmäen lotat päättivät luovuttaa suojeluskunnalle hopeisen haarikan kiertopalkintona käytettäväksi. Lotat lupasivat lisäksi täyttää haarikan jokaisen kilpailun jälkeen, kuitenkin korkeintaan kahdesti vuodessa.⁵⁸ Valkeakosken lotat lahjoittivat suojeluskuntansa konekiväärikomppanialle kahdeksan parabellum-pistoolia tarvikkeineen vuonna 1923.⁵⁹ Tuupovaaran lotat puolestaan tukivat 1920-luvulla suojeluskunnan pienoiskiväärin hankintaa.⁶⁰ Myöhemmin Tuupovaaran ja Koveron lotat yhdessä luovuttivat pistoolin kiertopalkinnoksi.⁶¹ Tätä oli pyytänyt Tuupovaaran suojeluskunnan esikunta, sillä lottien lahjoittamana palkinnon uskottiin olevan ”mielenkiintoisempi ja arvokkaampi, ja innostaisi varmaan sk:laisten osanottoa kilpailuun ja kohottaisi suuresti sk:n yleistä ampumatasoa”.⁶² Vuoksenrannassa lotat luovuttivat 250 markkaa alueen suojeluskunnille pokaalin ostoa varten. Kierto-

palkinnon avulla toivottiin kohennettavan Keski-Vuoksen suojeluskuntien ampumataitoa.⁶³ Sintolan kyläosasto Vuoksenrannassa avusti suojeluskuntaa 2 500 markalla ampumaradan rakentamisessa.⁶⁴

Muutoin avustivat lottaosatot suojeluskuntiaan muun muassa lääkintävarusteiden, kirjoituskoneen, pianon ja elokuvaverhon hankkimisessa.⁶⁵ Tuupovaaran suojeluskunta sai lotilta 1 000 markan lahjoituksen torvisoittokunnan musiikkirahastoon.⁶⁶ Kun Sääksmäellä suojeluskunta vuonna 1927 muodosti itsenäisen suojeluskunnan, alettiin sitä avustaa säännöllisillä rahalahjoituksilla. Lahjoitettava summa vaihteli 1 000 markasta 3 000 markkaan.⁶⁷ Myös Tuupovaaran 10-vuotiskertomuksessa todetaan suojeluskuntaa tuetun vuosittein 1 000–2 000 markan avustuksella.⁶⁸ Valkeakoskella ei vastaaviin säännöllisiin lahjoituksiin ryhdytty, vaan suojeluskuntaa tuettiin rahalahjoituksin sen erityistarpeiden mukaan.⁶⁹ Myös Vöyrissä suojeluskuntaa tuettiin toisinaan rahalahjoituksilla. Lotat päättivät vuonna 1936 kuitata suojeluskunnan 2 500 markan velan maksetuksi.⁷⁰ Kolme vuotta myöhemmin vuosikokous päätti lahjoittaa sille 2 000 markkaa.⁷¹

Paikkakunnan suojeluskunnan aktiivisuus heijastui etenkin alkuvuosina suoraan lottien toimintaan. Toiminnan motivoijana oli nimenomaan oman suojeluskunnan tukeminen. ”Koska yhdistyksellämme ei ole ollut ainoatakaan tilaisuutta toimia paikkakuntamme suojeluskunnan hyväksi, ovat omatkin harrastuksemme olleet laimeanlaisia”, harmiteltiin Valkeakoskella 20-luvun puolivälissä.⁷²

Suojeluskuntien talohankkeissa olivat lotat osaltaan mukana. Tuupovaarassa lotat tukivat suojeluskuntatalon rakentamista 2 000 markalla. ”Kuin konsanaan kotiinsa tulevat nyt lotat talolle emännyydestä huolehtimaan. Tarjoilupöydän alla tehdyistä lukollisista tavaraluetteloilla varustetuista kaapeista löytää ensikertalainenkin joka esineen omalta paikaltaan. Keittiö on vieressä, kellari alla, tilaa tarpeeksi.”⁷³ Myöhemmin talon rakennuslainan lyhennykseksi luovutettiin vielä 10 000 markkaa.⁷⁴ Vuonna 1935 kunnostettiin Iissä lottien varoilla suojeluskuntatalon yläkerran eteinen, minkä lisäksi yksi kamari tapetoitiin ja maalattiin. Näyttämöä varten hankittiin lämmityslaite.⁷⁵ Kaiken kaikkiaan avustettiin Iissä suojeluskuntaa vuosina 1920–1939 muonitukseen käytettyjen varojen lisäksi lähes 70 000 markalla.⁷⁶ Vöyrissä lotat lupasivat vuonna 1927 osallistua suojeluskunnan huoneistovuokraan 600 markalla.⁷⁷ Kun Vuoksenrannassa suunniteltiin suojeluskuntatalon rakentamista vuonna 1938, päättivät lotat varata hankkeeseen 5 000 markkaa.⁷⁸ Rakennukseen oli suunniteltu suuri luento- ja juhlasali, paikallispäällikön asunto sekä varastohuoneita.⁷⁹ Tästä avustustoiminnasta lotat tosin hyötyivät itsekin, sillä suojeluskuntataloon saatiin myös lottakanslia.⁸⁰ – Kiitoksen työstään lotat saivat suojeluskunnalta tervehdyksenä vuosikokoukseensa, kuten Vuoksenrannassa vuonna 1933, tai merkintöinä suojeluskuntien vuosikertomuksiin, kuten Vöyrissä:

Kuluneista työvuosista Teille lotat kiitoksia. Yhteisymmärrys on meillä säilynyt ja toiminta kanssanne on ollut erittäin miellyttävää ja yhä toimintaan kannustavaa. Puolustustahtoinen toiminta on Teissä elänyt. Vakiintukoot Teissä käsitys sellaisen hengen välttämättömyydestä ja sk-työn tärkeydestä. Olkoon Teillä voimaa voittaa vaikeuksia ja edelleen säilyttää innostuksenne isänmaallisessa työssämme. Suomalaisen naisen sitkeyttä kuluvalle toimintakaudelle!⁸¹

Samarbetet med lottorn under det gånna året, har varit synnerligen gott. De hava alltid varit synnerligen tjänstvilliga vid kårens alla tävlingar, fester, kurser och övningar att förestå den lekamliga bespisningen. De må hava en särskild komplimang för detta sitt arbete de gjort kåren till nytta.⁸²

Piiritasolla voidaan suojeluskuntien lotilta saamia avustuksia vertailla vuoden 1937 tietojen perusteella. Paikallisosastot avustivat keskimäärin suojeluskuntaansa Oulun piirissä vajaalla 4 000 markalla, Vaasan piirissä noin 1 500 markalla, Pohjois-Hämeen piirissä runsaalla 6 000 markalla, Pohjois-Karjalan piirissä noin 7 000 markalla ja Viipurin piirissä runsaalla 5 000 markalla.⁸³

Täysin omin voimin ei paikallisosastojen tarvinnut työtään suojeluskuntien hyväksi tehdä. Paikalliset yritykset, yhteisöt ja yksityiset henkilöt tukivat toisinaan lottien toimintaa lahjoituksin. Raittiusseuran lopettaessa toimintansa Sääksmäellä luovutti se omaisuutensa lotille. Valkeakosken Yhtyneet Paperitehtaat tuki lottatyötä niin Valkeakoskella kuin Sääksmäellä. Sääksmäen lottien ryhtyessä urheilukentän rakentamiseen tuki paperitehdas hanketta olemalla laskuttamatta kenttää varten tilattua hiilimurskaa.⁸⁴ Valkeakoskelaiset kertovat tehtaan tukimuodoista toimintakertomuksissaan:

On ollut ilahduttavaa todeta, miten suopeasti Valkeakosken tehdas on yhdistyksemme toimintaa tukenut. Seurahuoneen ravintolahuone ja keittiö kokonaan puhdistettiin ja maalattiin, jotta lotat mielellään siellä työnsä ääressä istuisivat. Tehdas kustansi kauniit ikkunaverhot, teetätti naulakot ja monella muulla tavalla olemme nauttineet etuja, joita tehdas on meille suonut.⁸⁵

Siellä samassa rakennuksessa, missä suojeluskunnalla on ollut jo aikaisemmin kansliansa luovutti tehtaan isännöitsijä Ekholm vielä lisäksi kaksi huonetta ja keittiön suojeluskunnan ja lottien yhteistä käyttöä varten. Suojeluskunta ja lotat sitten yhdessä kalustivat huoneuston ja hauska ja kodikas soppi siitä tulikin. - - Maaliskuun 22 päivänä pidettiin iltamat Rantoon nuorisoseuratalolla. Tehtaalta saatiin hevosia matkaa varten, joten matkasta muodostui hauska rekiretki.⁸⁶

Verrattuna Valkeakosken suojeluskuntaan saivat lotat tehtaalta ennen kaikkea mahdollisuuksia varojen hankintaan, kun suojeluskuntaa tuettiin suoraan rahallisesti. Valkeakosken suojeluskunnalle säännöllisesti myönnetyt avustukset nousivat 1930-luvun lopulla 45 000 markkaan, kun paikkakunnan lotat saivat

Yhtyneiltä Paperitehtailta vuosina 1937–1939 avustusta 2 000 markkaa.⁸⁷ Suojeluskunta sai yhtiöltä lisäksi muun muassa vuokrattomat kanslia- ja varastotilat, harjoitushuoneistot, luentosalin, urheilukentän, sotilasotteluradan sekä ampumaradan ja -majan.⁸⁸ Työn ääressä -lehdessä Yhtyneiden Paperitehtaiden teollisuuspaikkakuntien lottaosastot, joiden työtä ”onni ja menestys” oli seurannut, osoittivat kiitostaan Rudolf Waldenille:

Mieluisin velvollisuutemme on osoittaa kiitollisuuttamme kenraali R. Waldenille ja me tahdomme sitä osoittaa muodossa, joka parhaiten häntä, yhtä Suomemme vapauttajarivistön sitkeää soturia, työn suorittajaa tyydyttää ja ilahduttaa, me teemme työtämme meille jokaiselle rakkaan isänmaamme hyväksi.⁸⁹

Myös muissa paikallisosastoissa saivat lotat nauttia paikkakuntalaisten tuesta kokoontumistiloja etsittäessä. Ritvalassa lotat saivat kokoontua kylän nuoriso-seurantalolle lähes ilmaiseksi. Taloa käytettiin myös paikallisyhdistyksen il-tamatapahtumiin.⁹⁰ Sääksmäellä kiitettiin koko hämäläistä maanviljelysväestöä toimintaedellytysten luomisesta:

Paikallisosaston toiminta-ala on verrattain pieni, sillä se käsittää vain osan vesien halkomasta Sääksmäen pitäjästä, johon täten mahtuu kolme eri paikallisosastoa. Sen alueella ei ole mitään tehdaslaitoksia tai muita suuria rahalähteitä, mutta silti on se jo edellisinä toimintavuosinaan ehtinyt hankkia melkoisen omaisuuden – onhan sillä esim. oma talo – sillä se sijaitsee ikivanhalla hämäläisellä viljeilyalueella ja sen toimintaa tukee vauras hämäläinen maanviljelysväestö, jonka keskuudessa vallitsee voimakas maanpuolustustahto.⁹¹

Suojeluskuntien työn tukeminen käytännön toimin sekä muu avustustoiminta oli lottien työssä julkisesti vähiten näkyvää. Jotta avustustoiminta olisi ollut mahdollista, tuli paikallisosastojen löytää keinoja varojen hankkimiseksi. Pienyhteisössä lottien työ tuli esille parhaiten juuri näissä yhteyksissä: töissä, jotka nekin lopulta tähtäsivät järjestön ensisijaiseen tehtävään, suojeluskuntien tukemiseen.

4.2. Lotat ”kerjuulla”

Keräystoiminta

Sivullisesta näyttää kait, että mielemme on vain ollut pitkin vuotta työssä ja ”rahansyrjässä” kiinni. Olemmepa sentään muuhunkin joutuneet, vaikka joskus miesväki vitsaileekin, etteivät Lotat muuta tee, kuin kerjää.⁹²

Näin pohdittiin paikallisosaston toimintaa Sääksmäellä vuonna 1922. Letkaukset lottien kerjuusta ovat sikäli ymmärrettäviä, että tutkittavien paikallisosastojen rauhanaikainen toiminta pohjautui pitkälti varojen keruuseen sekä omalle yhdistykselle että suojeluskunnalle. Kylällä kierrätettiin keräyslistoja ja säännöllisesti kokoonnuttiiin ompeluiltoihin valmistelevaan töitä myyjäisiä ja arpajaisia varten sekä oman että suojeluskunnan varaston täydentämiseksi.

Keräysjaosto toimeenpani keräyksiä pääasiassa suojeluskunnan muonituk-
sia varten. Listoilla kerättiin lähinnä ruokatavaraa, mutta toisinaan myös rahaa. Sääksmäellä keräysjaosto suoritti keräyksiään keskimäärin kolme kertaa vuodessa.⁹³ Useampaan kertaan toteutettiin ruokatavarakeräyksiä myös Vuoksenrannassa. Tuloskin näyttää olleen runsas: jauhoja, ryynejä, leipää ja lihaa saatiin taloista suojeluskunnan muonitukseen silloin, kun piiriesikunta ei sitä rahoittanut.⁹⁴ Toiminnan alussa kerättiin taloista villoja sukkalangaksi⁹⁵ ja myöhemmin pyydettiin myyjäistavaroiden valmistamiseen lahjoituksia pellavatehtailta ja kangasliikkeiltä.⁹⁶ Erityisesti toiminnan alkuvuosina, kun yhdistyksen varat olivat vielä vähäisiä, jouduttiin myös liissä keräämään muonitustarvikkeita taloista ja liikkeistä.⁹⁷ Satunnaisesti keräyksiä suoritettiin myöhemminkin. 1930-luvun alkuvuosina päätettiin syksyisin yrittää kerätä listojen avulla perunoita ja vihanneksia.⁹⁸ Vuonna 1934 saatiin keräyksellä kokoon 40 hl perunoita.⁹⁹

Liissä keräys- ja kansliajaoston toimintaa pidettiin tuottoisana vuonna 1935. Jaosto oli vastannut suojeluskunnan kanssa järjestettävistä arpajaisista ja hoi-
tanut valtakunnallisten lotta-arpajaisten arpojen myynnin. Vappuna oli suoje-
luskuntatalolla järjestetty päiväkonsertti, minkä lisäksi jaosto oli osallistunut kahden iltaman järjestämiseen. Jaoston toimintaan kuuluivat normaalisti myös ompeluillat.¹⁰⁰ Keräysjaoston toimintaa 20 vuoden ajalta kuvattiin paikka-
kunnalla seuraavasti:

Vuosittain on myyty lukuisia erilaisia merkkejä, postikortteja, arpoja ja jul-
kaisuja sekä invalidien että muiden lottain sydäntä lähellä olevain asiain hy-
väksi sekä kerätty listoilla rahaa lukuisiin eri tarkoituksiin. Lottain on täyty-
nyt olla – ja täytyy sitä vastedeskin olla – melkein maanvaiva paikkakunta-
laisilla.¹⁰¹

Valkeakoskella keräys- ja kansliajaoston toimintaa kehuttiin erityisesti vuonna 1937. Jaosto oli järjestänyt yhdet iltamat, pääsiäis- ja joulumyyjäiset, hoitanut arpojen ja merkkien myynnit sekä järjestänyt työillat.¹⁰²

Varojen keräämisen menestyksestä kertovat yhdistysten tekemät voitot. Esi-merkiksi lissä oli koko 1920-luvun voitto vaihdellut muutamasta sadasta markasta vajaaseen kolmeen tuhanteen, kunnes vuonna 1929 voittoa saavutettiin runsas 8 000 markkaa.¹⁰³ Paikallisosaston omaisuus karttui kahdessa vuosikymmenessä 600 markasta runsaaseen 60 000 markkaan.¹⁰⁴

Ompeluillat

Före kriget hade vi våra sykvällar. Då gick det muntert till, den ena kvickheten avlöste den andra.¹⁰⁵

Sitte joka toinen torstai oli semmonen ompeluseuran nimellä sillon rauhan aikana. Oma työtä siellä jokainen teki ja sitte talo tarjos kahveet. - - Oliskos se ollu kaks markkaa sitte se illan kahvee, että se tuli lottakassaan aina. Ja niissä kävi sitten poikiakin, sai käydä. Tuli sitä rahhaa enempi.¹⁰⁶

Ompeluiltoihin kokoonnuttiin vuorotellen kunkin kotiin tai yhteisiin tiloihin, kuten suojeluskuntatalolle.¹⁰⁷ Talon emännän tehtäväksi jäi tarjoilujen järjestäminen. Sääksmäen Ritvalassa oli kuitenkin mahdollista tilan ahtauteen vedoten järjestää tarjoilut myös nuorisoseuran talolla.¹⁰⁸ Valkeakoskella kokoonnuttiin tehtaan tiloihin, joko Seurahuoneelle tai virkamiesten klubille, sekä suojeluskuntatalolle.¹⁰⁹ Talvikautena kokoonnuttiin ompelemaan kahdesta neljään kertaan kuukaudessa.¹¹⁰ Käsityöt tehtiin joko lottien omista tai paikallisosaston tarvikkeista.¹¹¹ Töitä suunnittelemaan ja hankkimaan saatettiin nimetä myös erityinen komitea, kuten tehtiin Vöyrissä¹¹² ja lissä 1930-luvulla.¹¹³ Tuupovaaralta kerrotaan, että mikäli talon emäntä kelirikon tai muiden esteiden takia ei päässyt lähtemään ompeluiltaan, toimitti hän kuitenkin sinne viikon aikana tekemänsä käsityöt.¹¹⁴

Sääksmäellä säädettiin jo perustavassa kokouksessa ohjeet ompeluseuraa varten: ”Jokainen hommaa työn itseltään ja lahjoittaa sen seuralle. Tarjoiluun kuuluu 2 kuppia kahvia yhdenlaisen leivän kera.”¹¹⁵ Ompeluiltojen tarjoilujen merkitystä tuotiin vuosikertomuksissa leikillisesti esiin: ”Ei se ole lotta eikä mikään, joka ei kahvia juo eikä tarjoa muillekin”, todettiin Valkeakoskella.¹¹⁶ Rajoitukset tarjoiluista tulivat tarpeelliseksi, kun emännät pistivät parastaan kodeissa kiertävissä ompeluilloissa:

(Tuupovaaran) kirkonkyläläiset päättivät aloittaa ompeluiltansa klo 18 ja lopettaa täsmälleen 20.30. Samalla päätettiin yksimielisesti, että annetaan vain

yksi kerta kahvia – klo 18.30 – vehnäleivän ja korkeintaan yksi laji pikkuleipiä lisäksi.¹¹⁷

Kahvinjuonnilla on nähty järjestötoiminnassa institutionaalinen rooli. Se on järjestötoiminnalle luonteenomainen piirre: tarjoilun tehtävänä on toimia rentouttavana keskustelun avaajana. Kahvinjuonnin on katsottu liittyvän erityisesti naisten järjestötoimintaan.¹¹⁸ Paikallisosaston kassaan maksettiin pieni korvaus kahvitarjoilusta. Täten kahvinjuonti tuki samalla yhdistyksen taloutta. Näin esimerkiksi Iissä:

Vuoron perään valitut kahvi-emännät tietenkin ”rokulia” saivat vaivaloisesta siteiden repimisestä ja rullaamisesta. Mutta kannattipa heidän kahville koko ilta uhratakin, sillä useita kymmeniä markkoja joka ilta Lotille tuotti, kun suojeluskuntalaisetkin – se olkoon heille kiitoksella mainittu – kävivät Lotia kahvin juonnissa, ja varsinkin maksamisessa, auttamassa.¹¹⁹

Suojeluskuntalaiset olivat tervetulleita ompeluiltoihin myös Tuupovaarassa ja Vuoksenrannassa.¹²⁰

Lottien ompeluillat olivat useissa paikallisosastoissa suojeluskuntaväen yhteisiä tapaamisia. Kuvassa Tuupovaaran lottien ompeluilta suojeluskuntatalolla. Mukana myös Anna ja ”Ukko-Pekka” Vatanen. Tuupovaaran kulttuuritoimi.

Ompeluilloilla oli aatteellistakin merkitystä, sillä käsitöiden ja kahvinjuonin ohessa pyrittiin järjestämään myös ohjelmaa. Osaston jäseniä voitiin tällöin valistaa lottatoiminnasta, kuten Sääksmäellä lottakurista.¹²¹ Iissä harrastettiin 20-luvun alussa ääneenlukua, minkä johdosta ompeluittoja voitiin vuosikertomuksessa kuvata ”kaikinpuolin hyödyllisesti ja oikein käytetyiksi”.¹²² Lisäksi ompeluiltaan sai tuoda myös vieraita, joskin Valkeakoskella katsottiin aiheelliseksi huomauttaa, että vieras on tilaisuudessa tuojan vastuulla.¹²³ Ompeluittojen ohjelmaan saattoi kuulua suojeluskuntaväen laulujen laulamista, kurseille osallistuneiden lottien selostuksia kokemuksistaan ja isänmaallisia ääneen luettuja kertomuksia.¹²⁴ Iissä päätettiin 30-luvun lopulla laatia ompeluittojen ohjelman tehostamiseksi keskustelukysymyksiä lottia kiinnostavista aiheista.¹²⁵ Vuoksenrannan Korpilahdessa syksyn ensimmäisen ompeluiltojen ohjelmaan kuului vuonna 1933 avauspuhe, runonlausuntaa ja lukemista.¹²⁶ Vuoksenrannan Kaskiselän toimintasuunnitelmassa vuodelle 1938 todettiin ompeluittojen merkityksestä seuraavaa:

Ompeluilloissa lauletaan isänmaallisia lauluja, lotat suorittavat ohjelmaa, vaihteeksi voidaan joskus leikkiä, mahdollisesti otetaan myös luettavaksi joku kirja. Ompeluittojen ensiarvoisena tarkoituksena on isänmaallisen mielen herättäminen, yhteishengen lujittaminen sekä varojen hankinta.¹²⁷

Valkeakoskella vietettiin toiminnan alkuvuosina ompeluittoa kerran kuukaudessa ohjelmallisena suojeluskuntailtana, jolloin myös suojeluskuntalaiset olivat tervetulleita mukaan illanviettoon. Yhteisvoimin järjestettiin näiksi illoiksi ”jotain hauskaa”, ”kerran kuukaudessa iloisina kahvit juotiin ja vähän pyörähdeltiin”.¹²⁸ Ompeluittojen kasvattava merkitys tuotiin esille myös piirien vuosikokouksissa, kun 1920-luvun alussa keskusteltiin keskusjohtokunnan aloitteesta lottien kerho-opiskelusta. Tätä ei pidetty tarpeellisena, sillä ompeluittojen valistustyön katsottiin riittävän esimerkiksi sääntöihin tutustumiseen.¹²⁹

Ainoastaan kesä- ja joulunaikana ei järjestetty ompeluittoja.¹³⁰ Tosin vuonna 1926, kun Iin lotat eivät osallistuneet iltamaravintolan hoitoon, he järjestivät kesälläkin ompelutilaisuuksia kodeissa ja meren saarissa.¹³¹ 30-luvun alussa puolestaan ompeluittoja saatettiin jättää järjestämättä, ”koska muuta työtä oli kylliksi ja koska se oli ennenkin tuloksiltaan vähäiseksi jäänyt”.¹³² Tämä toiminnan kausiluonteisuus oli tyypillistä suomalaiselle yhdistystoiminnalle. Talvisin toiminta keskittyi sisätiloihin säännöllisiin tapaamisiin ja iltamiin. Kesäisin toiminta oli epäsäännöllisempää ja suuntautui ulos liikunnan ja retkeilyn pariin.¹³³

Myyjäiset ja arpajaiset

V(uosi) 1924 alkoi hyvissä merkeissä. Jäsenlukumme oli 32 ja kaikki jäsenet olivat samoja Lotta-aatteen innostamia, kuin edellisen vuodenkin lopussa. Ompeluiltoja pidettiin silloin tällöin ja valmistettiin panosvöitä ja kivääripusseja suojeluskunnan tarpeista. Ensimmäiset iltamat olivat 17 p:nä helmik. Tuupovaaran Vatalassa ja pian sen jälkeen 24 p:nä helmik. järjestivät Lotat hauskan karkauspäivän-vieton Asunnossa. Maalis- ja huhtikuu menivät menojaan Lottien askarrellessa käsitöineen, jotka ajallaan tulivat julkisuuteen. - Kesä teki tuloaan, kesä, joka laskee kaikki työntekijät lomilleen. Mutta lotatpa eivät ottaneetkaan lomaa. Nyt tulivat julkisuuteen heidän talvi-kuukausina valmistamansa käsityöt, jotka kaikessa loistossaan esiintyivät 15 p:nä kesäk. pidetyissä myyjäisissä, jossa samalla oli iltamat. Heinä- ja elokuu menivätkin tarkoin arpajaisvoittojen ja iltamaohjelman valmistuksessa. Elok. 31 p:nä olivat sitten nuo kuukausia valmistetut sk:n arpajaiset.¹³⁴

Ahkerä toiminta ompeluilloissa tuotti näkyviä tuloksia. Kun ompeluilloissa ei ommeltu varusteita suojeluskuntalaisille, valmisteltiin myyjäisiä, jotka yleensä saivat runsaasti huomiota myös paikallisissa lehdissä.

Vörå-lottornas dag är nästa lördag den 13 november, då deras stora basar går av stapeln å Koskeby ungdomshus kl. 5 e. m.. Vid tillfället säljes en stor mängd vackra och nytta handarbeten, bland vilka finnas lämpliga julgåvor för både äldre och yngre. Särskilt kan nämnas utsökta hålsömsarbeten, linnekläder, stickade strumpor o. d.. Det är skäl för alla Lotta Svärds vänner att hålla basaren i minne. Kaffe serveras.¹³⁵

Ritvalan Lotat järjestävät myyjäiset laskiaistiistaina ensi kuun 1 p:nä paikalliselle Nuorisoseuralolle, ollen siellä tilaisuus sitten käydä ostoksilla kaiken iltapäivää ja vielä illallakin järjestettävän iltaman aikana voi matti myöhäinen tehdä ostoksensa. Tietämän mukaan ja enteistä päättäen pitäisi siellä olla tavaraa ja töitä kunkin maun mukaan. - Siis, laskiaistiistai on Ritvalan Lottain päivä ja toivovat he silloin saavansa vieraita joka päin, mikä tulee ostoksille, mikä huvittelemaan, mikä laskiaispullakahville, mikä missäkin meinigissä, pääasia vaan, että silloin Ritvalaan.¹³⁶

Hyödyllisiä ja hauskoja joululahjoja luvattiin löytyvän Vöyrin lottien joulumyyjäisissä Vasabladetin sivuilla. Ritvalan lottien myyjäisiä mainostettiin vuonna 1927 Sääksmäen Sanomissa. Ritvalaan kutsuttiin yleisöä myyjäisten lisäksi huvittelemaan. Varoja ei kerätty pelkästään tavaraa myymällä, vaan myös erilaista ajanvietettä järjestämällä. Ruotsalaisia kansanliikkeitä tutkinut Mats Hellspong on havainnut tämän yleiseksi piirteeksi myyjäistoiminnassa: huvitukset saattoivat myyjäisissä 20- ja 30-luvuilla saada varsinaista myyntitoimintaa merkittävämmän aseman. Houkutuksina oli muun muassa ampumaratoja, tikan-

Iin lottia arpajaisissa suojeluskuntatalolla vuonna 1932. Arpajaisten ohjelmaan kuului arvonnin lisäksi musiikkia ja kilpailuja. Laila Katiskan kokoelmat.

Lotta-Svärd yhd. Valkeakosken p.os:n

Suuret Joulumyyjäiset

pidetään Seurahuoneella ensi lauantaina t.k. 4 p. klo 12–16

**PALJON KAUNIITA KASITOITA
KOMEA LATTIALAMPPU ARVOTTAVANA**

Valkeakosken paikallisosaston joulumyyjäisissä saattoi vuonna 1932 osallistua myös arpajaisiin. (Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 1.12.1932.)

heittoa tai arpajaisia.¹³⁷ Iissä järjestettiin myyjäiset vuonna 1922 tällaisten markkinoiden tapaan. Ohjelmaan suunniteltiin onnenpyörää, onkimista, nau-laamista, ampumista, ”postikonttoria”, kukkaismyyntiä, kyläkiikkua ja makka-ranmyyntiä varsinaisten myyntiartikkeleiden lisäksi.¹³⁸ – Aina ei pienimmillä paikkakunnilla tarvinnut järjestää myyjäisiä ollenkaan, kun käsityöt tekivät kauppansa heti valmistuttuaan.¹³⁹

Käsitöitä tehtiin paitsi myyjäisiin myös arpajaisiin. Arpajaisvoitoina voi-tiinkin mainostaa virkattuja sängynpeitteitä, satiinisia vaununpeitteitä ja ar-vokkaita pöytäliinoja. Käytännöllisempää linjaa edustivat halkosylilliset ja lei-vonnaiset.¹⁴⁰ Sopivia malleja käsitöihin saatiin toisinaan näytteinä käsityö-liikkeiltä,¹⁴¹ ja niitä saatettiin lähteä hankkimaan omaa paikkakuntaa kauem-paakin. Iissä pyydettiin puheenjohtajaa hankkimaan Oulusta ompeluseuralle sopiva työ, esimerkiksi pöytäliina, valmistettavaksi.¹⁴² 30-luvun alussa tilattiin paikallisosastolle ryijyn malli ja tarveaineet Kotiliesi-lehdestä.¹⁴³ Suuriin ar-pajaisiin saatettiin myös ostaa voittoja. Vuoksenrannassa hankittiin vuonna 1938 osaston varoilla takki ja iso liina arpajaisvoitoiksi.¹⁴⁴ Seuraavana vuon-na päätettiin vuosikokouksen yhteydessä arpoa pöytäkello.¹⁴⁵ Vöyrissä arpa-jaisvoitoksi hankittiin morsiuskirstu liinavaatteineen ja Rosenthalin ruoka-as-tiasto. ”Lotterna gick åt som smör på heta stenar.”¹⁴⁶

Suurimmillaan arpajaiset käsittivät tuhansia arpoja. Esimerkiksi Vuoksen-rannassa järjestivät lotat yhdessä suojeluskunnan kanssa 5 000 arvan arpajai-set. Voittoja, lähinnä käsitöitä, hankittiin 500.¹⁴⁷ Vöyrissä järjestettiin hopea-ar-pajaiset vuonna 1938. Kahden markan arpoja valmistettiin 3 000 kappaletta ja voitot hankittiin piiriltä, joka oli niitä edulliseen hintaan tarjonnut.¹⁴⁸ Lähes koko vuoden kestäneeseen suunnittelu- ja arvanmyyntikampanjaan kuuluivat hopeapalkintojen näyttely sekä arpajaisten päätökseksi järjestettävät ilta-mat.¹⁴⁹ Vaatimattomampia tilaisuuksia järjestettiin pienissä kyläosastoissa, jois-sa tavoitteena saattoi olla vaikkapa pöytäliinan ja käsipyyhkeiden hankkimin-en osastolle.¹⁵⁰

Kuten myyjäisissä, myös arpajaisissa voitiin tilaisuutta elävöittää erilaisilla ohjelmanumeroilla. Iissä arpojen oston ohessa saattoi vuonna 1932 kuunnella torvisoittokunnan soittoa, osallistua pienoiskiväärakilpailuun tai nuolen-heittoon. Suurimman huomion lieene kuitenkin saanut lottien johtokunnan ja suojeluskunnan esikunnan kilpailu ”jalossa pussijuoksun taidossa” ja peru-nan lusikassa kuljettamisessa.¹⁵¹ Muutama vuosi myöhemmin järjestivät lotat arpajaiset, joiden ohjelma oli kokonaisuudessaan seuraavanlainen: torvisoittoa, avaus-sanat, kanttori Sutelan laulua, lausuntaa, väliaika, torvisoittoa, puhe (pii-rin puheenjohtaja rouva Kivekäs), kuorolaulua, väliaika, soittoa, laulu ”Lotta” ja kuvaelma. Sisäänpääsymaksuksi päätettiin seitsemän markkaa, johon sisäl-tyi yksi arpa. Päiväohjelmaksi järjestettiin jälleen perunan lusikassa kuljetus-ta, pussijuoksua, köydenvetokilpailua ja poikien pussitappeluja. Voittoja ar-pajaisiin lähdettiin ostamaan Oulusta.¹⁵²

Jos lotat eivät järjestäneet omia arpajaisiaan, osallistuttiin suojeluskunnan arpajaisten valmisteluihin. Iin lotat luovuttivat suojeluskunnan arpajaisiin vuonna 1928 käsitöitä lähes 1 300 markalla. Voittojen joukossa oli muun muassa boijinen pöytäliina, kaksi kirjoituspöydän mattoa, kaksi pellavaista sohva-tyynynpäällistä ja nenäliinalaukku.¹⁵³ Arpajaisten tarjotessa arvонnan lisäksi myös muuta ohjelmaa, on valmistelutyössäkin riittänyt moneksi: arpajaisliput on täytynyt rullata, voitot laskea sekä harjoitella voimistelu-, kansantanssi- ja teatteriesityksiä.¹⁵⁴

Vöyrissä järjestettiin myös käsitöiden huutokauppoja.¹⁵⁵ Pienissä kyläosastoissa on rahavaroja voitu kerätä epävirallisemmin kuin paikallisosastoissa. Esimerkiksi Vuoksenrannan Korpilahdessa päätettiin vuonna 1933 kohentaa kyläosaston taloutta päättämällä, että jokainen lotta leipoo yhden kakun ja myy sen sopivassa tilaisuudessa. Lisäksi kunkin lotan tuli antaa yksi käsityö yhdistykselle lahjaksi.¹⁵⁶ Myös seuraavana vuonna tuli jokaisen lotan mahdollisuuksien mukaan lahjoittaa kyläosaston hyväksi ”joko kaakun eli käsityön pöytäliinan ja pyyheliinojen hankkimista varten”.¹⁵⁷

Erityisen aktiivisesti myyjäisiä on järjestetty Viipurin piirissä, jossa paikallisosastot järjestivät aktiivisimmillaan vuonna 1938 peräti 116 myyjäiset. Pohjois-Hämeen piirissä järjestettiin myyjäisiä vastaavana vuonna 86 kertaa. Tilastojen mukaan arpajaisia on järjestetty myyjäisiä vähemmän. Esimerkkinä vuonna 1938 oli arpajaisia pidetty eniten Pohjois-Karjalan paikallisosastoissa, joissa oli järjestetty 44 arpajaiset.¹⁵⁸

Markkinoilla

Toisinaan lotat lähtivät keräämään varoja oman paikkakunnan ulkopuolelle torimyyntiin osallistumalla. Iiläiset lotat osallistuivat lottien markkinoihin Helsingissä vuonna 1923. Kaikki Iin lottien valmistamat tuotteet olivat tehneet hyvin kauppansa, etenkin juustot, joita siis tuli jatkossakin markkinoille valmistaa.¹⁵⁹ Myöhemmin iiläiset valmistivat pääsiäismämmiä kyläläisille myytäväksi.¹⁶⁰ Vuoksenrannasta päätettiin marraskuussa 1926 lähettää lotta Pölläkkälän markkinoille myymään ompeluilloissa tehtyjä töitä.¹⁶¹ Sääksmäen lotat puolestaan ilmoittivat myyvänsä hyvää mämmiä Valkeakosken torilla 8. ja 12. päivänä huhtikuuta 1938. Lisäksi sääksmäkeläiset saivat lisätuloja maallaan viljelemiensä perunoiden myynnistä.¹⁶²

Tuupovaaran lotat lähtivät vuonna 1932 kyläosastojen avustuksella myymään piirakoita ja kukkoja Viipuriin. ”Helmikuun 6 päivänä päätettiin pitää piirakoiden ja kaikenlaisten kukkojen myyntipäivä Viipurissa.” Myyntiretkiä tehtiin vuoden aikana kolme kertaa. Joulun alla piirakoiden paisto jaettiin neljän ryhmän kesken ja tavoitteeksi asetettiin 2 000 piirakkaa.¹⁶³ Seuraavina vuosina kauppaa tehtiin edelleen Viipurissa, mutta myös Oulussa, Joensuussa, Helsin-

gissä ja Tuupovaaran käräjäpaikalla.¹⁶⁴ Ouluun olisivat Tuupovaaran lotat läheneet pitämään myyjäisiäkin, mutta tämä ei Oulun piirin puheenjohtajan mukaan ollut mahdollista, sillä piirin omilla paikallisosastoilla oli myyjäisiä "aivan liian paljon".¹⁶⁵ Vöyrissä valmistettiin vuonna 1935 markkinoille savustettua sianlihaa, limppuja, juustoja, piparkakkuja ja korppuja.¹⁶⁶

4.3. Iltamat – aatetta ja "lattian silitystä"

Lottaosastot konkretisoivat aatteensa toiminnaksi myös huvitilaisuuksia järjestämällä. Iltamat olivat tärkeä keino kerätä varoja paikallisosastoille. Esimerkiksi lissä alettiin keskustella jo muutama kuukausi perustavan kokouksen jälkeen "jonkunmoisen juhlan toimeenpanemisesta toukokuun 12. p:nä varojen hankintaa varten ja päätettiin sellainen toimia -".¹⁶⁷ Kun tarkoituksena oli kartuttaa osaston rahavaroja, ei keskusjohtokunnan ohjetta korkeita henkisiä arvoja sisältävien, tanssittomien iltamien pitämisestä useinkaan täysin noudatettu, vaan muutoin hyvinkin arvokkaan ohjelman loppuun lisättiin usein tanssia. "Virkistävän ohjelman jälkeen seurasi reipas karkelo", kertoi Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat Valkeakosken lottien iltamista vuonna 1932. Virkistävään ohjelmaan oli tuolloin kuulunut muun muassa lottakuoron lau-

Sääksmäen Lotta-Svärd yhdistyksen Ritvalan kyläosasto

toimii

ILTAMAN

Ritvalan-Nuorisoseuran talolla 11 p:nä syysk. alkaen klo 20

OHJELMASSA:

Puhe, runo ja näytelmäkappale »Eroa miehillä». Lopuksi tanssia.

Pääsymaksu 5 mk.

TOIMIKUNTA.

Sääksmäen Ritvalan kyläosaston iltamissa syksyllä 1932 oli yleisölle tarjolla lottien juhlille tyypilliset ohjelmanumerot: isänmaallista henkeä kohoittava puhe, näytelmä ja tanssi. (Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 8.9.1932.)

lua ja "naurettavan hauska" suojeluskunta-aiheinen "Soppapakkinäytelmä".¹⁶⁸

Isänmaallisen ohjelman ja lyhyen tanssituokion yhdistäminen näyttää olleen yleisesti hyväksytty kompromissiratkaisu iltamien ohjelmaa suunniteltaessa.¹⁶⁹ Tästäkin saatettiin kuitenkin paikkakuntakohtaisesti poiketa. Tuupovaaran lotat edustivat tässä suhteessa äärimmäistä linjaa pitämällä periaatteenaan järjestää iltamansa aina ilman tanssia. Vuonna 1926 tehtiin vuosikokouksessa päätös, ettei lottien omien iltamien ohjelmaan oteta tanssia. Kun iltamat järjestettiin yhdessä suojeluskunnan kanssa, oli tanssi sallittua.¹⁷⁰ Päätöstä tehtäessä löytyi osastosta myös epäilijöitä, jotka arvelivat, että ratkaisu vieroittaisi yleisöä ja vaikuttaisi yhdistyksen tuloihin. Puute korvattiin kuitenkin runsaalla ohjelmalla ja illan päättävällä arvokkaalla yhteislaululla.¹⁷¹ Päätöksestään paikallisosasto sai kiitosta Karjalainen-lehdessä:

- - Tuupovaaran lotat ovat tehneet päätöksen, etteivät ota juhliensa ohjelmaan tanssia. Tämä päätös on johdonmukaisesti toteutettu. Yleisön runsaus on niin ollen mitä parhain ja vakuuttavin todistus siitä vilpittömästä harrastuksesta, mitä pitäjässä tunnetaan suojeluskunta- ja Lotta-työtä kohtaan.¹⁷²

Juhla päättyi Maamme-lauluun. Mielihyvin pani merkille, että vielä joskus vietetään juhlia, joiden isänmaallista tunnelmaa ei häiritä tanssilla.¹⁷³

Aivan aukoton ei Tuupovaarankaan tanssittomuuspäätös ollut, sillä kyläosastojen omissa iltamissa tanssi kuului ohjelmaan.¹⁷⁴ Myös täysin vastakkaisia esimerkkejä Tuupovaaran lottien päätökselle löytyy. Järjestettiinpä Vöyrissä toiminnan ensimmäisinä vuosina jopa täysin ohjelmattomat tanssit seudun muonitusrahaston hyväksi.¹⁷⁵ - Tieto iltamista levisi paikallislehtien tai tolppailmoituksien välityksellä¹⁷⁶.

Iltamilla oli varojen keräämisen lisäksi valistava tarkoitus. Ohjelmaan kuuluva juhlapuhe omistettiin lottatyön perustana olleelle isänmaalliselle aatteelle. Valkeakosken paikallisosaston puheenjohtaja opettajatar Olga Kallio puhui yhdistyksen iltamissa vuonna 1930 "voimakashenkisesti" ja "pontevasti" isänmaataan rakastavan kansalaisen velvollisuuksista. Näihin velvollisuuksiin kuului kodin, isänmaan ja uskonnon pyhänä pitäminen. "Puhuja viittasi rajan takana asuvaan viholliseen, joka kaikin keinoin koettaa myrkyttää kansamme kehitymättömintä ainesta lietsomalla sen mieliin kaiken sen pyhän halveksimista, jota lapsesta olemme tottuneet kunnioittamaan", selosti Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat voimakkein suosionosoituksin palkittua puhetta.¹⁷⁷

Iltamien ohjelmat noudattivat vakiintunutta kaavaa puheineen, runonlausumisineen, musiikkiesityksineen ja näytelmineen. Seppo Hentilä on esittänyt suomalaisen järjestöjuhlan kaavan seuraavanlaiseksi: tervehdyspuhe, runo, esitelmä, yksinlaulua, torvisoittoa, kuorolaulantaa, teatterikappale, puhvetti, arpajaiset tai myyjäiset ja lopuksi puolitoista tuntia tanssia.¹⁷⁸ Soveltuvien pai-

notuksin tätä kaavaa noudatettiin myös lottaosastoissa. Iltamien ohjelman suunnittelusta vastasi usein huvitoimikunta, joka valittiin joko erikseen kutakin juhlaa varten tai vuosittain vuosikokouksessa. Iissä huvittelun tärkeys oli huomattu jo osaston toisessa kokouksessa, jossa osastoista päätettäessä perustettiin myös huviosasto.¹⁷⁹ Myöhemmin huvitoimikunta valittiin sekä suojeluskuntalaisten että lottien keskuudesta.¹⁸⁰ Myös Tuupovaarassa vastasi iltamien ohjelmasta lottien ja suojeluskuntalaisten muodostama toimikunta.¹⁸¹

Totutunlainen ohjelma oli esimerkiksi lottien invalidien hyväksi järjestämissä iltamissa Valkeakoskella vuonna 1922. Illan ohjelmaan sisältyi torvisoittoa, tervehdyspuhe, kuvaelma, runo, jälleen torvisoittoa, juhlapuhe, orkesterin soittoa, näytelmäkappale ja lopuksi tanssia. Kaikki tämä sisältyi kuusi ja kahdeksan markkaa maksaviin "piletteihin".¹⁸² Kahdeksan markan oimaksua vastaan pääsi myös Iissä 1920-luvun lopulla seuraamaan lottien järjestämiin alipäälystökurssien lopettajaisiin puhetta, lausuntoa, pukutanssia, kertomusta, näytöstä – ja karkeloa.¹⁸³ Vöyrissä lottien vuonna 1935 järjestämien iltamien ohjelmistoon kuului "teater, sång, stråkkvartetten".¹⁸⁴

Vuotuisjuhlat antoivat iltamaohjelmistoon omat virikkeensä. Karkauspäivän juhliin Iin lotat suunnittelivat vuonna 1936 perinteisen näytelmäkappaleen, puheen ja runon lisäksi humoristista vanhain piikain laulua ja tanssia. "Lopuksi tanssitaan ja kositaan."¹⁸⁵ Vappuna päättivät Iin lotat järjestää päiväkonsertin. Sima, tippaleivät sekä pikkulottien valmistavat vappuhuiskut olivat 30-luvun lopulla jo tuttu osa lottien vappujuhlaa.¹⁸⁶ Vappujuhlien suosioista kertovat vappukahvilaan vuonna 1938 varatut 40 litraa simaa ja 200 kappaletta tippaleipiä.¹⁸⁷ Muissa paikallisosastoissa ei vielä vuosisadan alkukymmeninä ennen kaikkea kaupunkikulttuurille tunnusomaista vapunviettoa ulkoilmakonsertteineen, simanjuonteineen ja huiskuineen juuri harrastettu.¹⁸⁸ Valkeakoskella tähän on saattanut vaikuttaa paitsi juhlatapojen omaksumisen aste myös vapun poliittinen luonne. Esimerkiksi Valkeakosken tehtaan työntekijät eivät saaneet 1930-luvun alussa vapunpäivää vapaapäiväksi, vaan vapaata vietettiin juhanuksena, joka saikin kutsumanimen "Waldenin vappu".¹⁸⁹ Tuupovaaran Öllössä päätettiin vuonna 1937 järjestää peräti viidet iltamat: ensimmäiset pääsiäisenä tai Maarian-päivän aikaan, toiset vappuna, kolmannet heinäkuun 18. päivänä, neljännet mikkelinä ja viidennet itsenäisyyspäivänä.¹⁹⁰ Kesäisin vietettiin omin voimin tai yhdessä suojeluskunnan kanssa mittavia kesäjuhlia.¹⁹¹

Näytelmiä varten saatettiin pyytää apuvoimia kylältä myös lottien ja suojeluskunnan ulkopuolelta, sillä hyvät näyttelijät olivat kysyttyjä.¹⁹² Pääohjelmanumerona pidettiin juuri näytelmää, ja sitä voitiin harjoitella kuukaudenkin ajan. Myös puvustukseen panostettiin aina peruukkiliikkeestä tilattavia perukkeja myöten.¹⁹³ Vielä ilman omaa tilaa toimineet Tuupovaaran lotat kertovat vuoden 1924 vuosikertomuksessaan kartuttaneensa varastoaan uudella esiripulla.¹⁹⁴ Pienenä ongelmana oli katsojakunnan suppeus: yhtä vaivalla harjoiteltua näytelmäkappaletta esitettiin tavallisesti ainoastaan kerran.¹⁹⁵

Näytelmät tukivat yleensä lottien iltamiin soveltuvaa isänmaallista henkeä. Iissä esitettiin Hilja Riipisen erityisesti lottien juhlia varten kirjoittama näytelmä ”Nimipäivät”. Näytelmää kuvailtiin Kalevassa ennen juhlaillatamaa tavalista laajemmin: ”(Nimipäivät) purevasti vitsoo niitä, jotka toimettomina ilkeydessään vain arvostelevat juoru-ompeluseuroissaan Lottien aatteellista toimintaa.”¹⁹⁶ Paikallisosastolle tilattiin myös Riipisen näytelmä ”Junkkarit”.¹⁹⁷ Näytelmä oli ”kirjoitettu niitä lapualaisia koulupoikia muistellessa, jotka ennen vapaussotaa perustivat ’junkkarit’-nimisen, salaisen aktivisti-yhdistyksen ja joista moni kaatui vuoden 1918 taisteluissa”.¹⁹⁸ Vöyrissä nähtiin 1920-luvun puolivälissä lottien esittämänä Frans Hedbergin näytelmä ”Det skadar inte”.¹⁹⁹ Vuoksenrannassa lotat esittivät näytelmän ”Valkoinen Sankari”²⁰⁰ ja Tuupovaarassa ”Uudet Lotat”,²⁰¹ ”Valkea Uhri”,²⁰² ”Suomi voittoon”²⁰³ sekä ”Tukki-joella”²⁰⁴.

1920-luvun nykyaikaiset laululeikit kuuluivat erikoisuutena Valkeakosken lottien iltamaohjelmistoon. ”Ne ovat hyvin esitettyinä varsin miellyttävää katsella. Nuoret, reippaat jäsenet: tarjoutukaa antamaan tätä kaunista katseltavaa!”²⁰⁵ Ajanjakson muoti-ilmiöistä kertovat myös iltamissa vierailleet jazz-ryhdyet.²⁰⁶

Toisinaan osastot lähtivät vierailulle naapuripaikkakunnille iltamaohjelmiansa kanssa.²⁰⁷ Vuonna 1928 olivat Tuupovaaran lotat kiertäneet iltamapidossa Korpiselällä, Ilomantsissa, Hammaslahdessa ja Tohmajärvellä. Rahallista tulosta kuvailtiin melko tyydyttäväksi, mutta mukana olleiden mieltä sitä tyytyväisemmäksi.²⁰⁸ Myöhemmin tuupovaaralaiset retkeilivät muun muassa vuonna 1935 Kiihtelysvaaraan, jossa he esittivät kesäjuhliensa ohjelman lähes kokonaan. Iltaa kehuttiin virkistäväksi, mutta taloudellinen tulos ei muodostunut toivotunlaiseksi, sillä kuulijakunta oli vähäinen.²⁰⁹

Lottien järjestämiä iltamia seurattiin paikallislehdistössä aktiivisesti ja ohjelmaa saatettiin arvostella hyvinkin tarkasti. Yleensä palaute oli myönteistä ja lotta-aatetta myötäilevää. Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat julkaisi seuraavan perusteellisen kuvauksen Valkeakosken lottien vuonna 1923 järjestämistä iltamista:

Iltama alkoi sunnuntaina 1/2 8 Seuratalolla. Torvisoittokunnan esittettyä muutamia kappaleita lausui yleisön tervetulleeksi opettajatar Laura Kanervio. Tämän jälkeen rouva Hanna Mustala ja opettajatar Toini Mäntyvaara esittivät pianolla Brahmsin ”Unkarilaisen tanssin”, jonka esitystä yleisö palkitsi vilkkain kättentaputuksin. Seurasi sitten leikki, jonka somasti tanssien ja laulaen esitti pari neitosea. Esitys oli toistettava. Runon lausui opettajatar Olga Kallio, jonka jälkeen opettajatar Liina Kormu piti laajan esitelmän Suomen vapaustaistelusta vuosisatojen kuluessa. Tätä isänmaallisessa hengessä pidettyä esitelmää seurattiin tarkkaavaisesti. Väliajan jälkeen nousi esirippu ja pitkästä aikaa saimme nauttia reippaasti esitetystä näytelmäkappaleesta. Itse näytelmä ”Kasarmin pihalla” ei sinänsä sisällä mitään ”täysipainoista”,

mutta luontevasti esitetyt sukkelat vuoropuhelut tekivät sen hupaisaksi. Esiintyjät -- suorittivatkin tehtävänsä hyvin ja yleisö sai makeasti nauraa viat-
tomalle pilalle. – Lopuksi oli tietenkin ”lattian silitystä”. Yleisöä oli saapunut
hyvä huone, vieläpä Sääksmäeltäkin useita.²¹⁰

Yleisöä kannustettiin lehdissä osallistumaan lottien tilaisuuksiin. Esimerkiksi vuonna 1932 ”jokaisen isänmaallisesti valveutuneen iiläisen” uskottiin Kale-
van mukaan pitävän kunnia-asianaan osallistua lottien iltamiin.²¹¹ Yleisön run-
saus Vuoksenrannan lottien juhlassa taas merkitsi Karjalaisen mukaan kansa-
laisten arvonnantoa lottatyölle ja halua tukea sitä myös taloudellisesti.²¹² Yleen-
sä juhlat sujuivat häiriöittä, ja käytöksen voitiin todeta olleen moitteetonta.²¹³
Poikkeuksen muodosti kuitenkin välikohtaus Sääksmäellä vuodelta 1925:

Kurssien lopettajaisiksi olivat Lotat toimeenpanneet iltaman, jossa kuorolau-
lun ja puheen lisäksi oli myöskin E. von Rumersin kirj. 3-näyt. näytelmä ”Kuo-
pion takana”. Ilta sujuikin hupaisasti ja olisi ollut onnistunut päätös kestä-
neille kurssille, jos ei olisi tapahtunut sitä typerää ja moitittavaa keskeytys-
tä, minkä eräs aivan syrjäinen henkilö aiheutti kysymättä asianomaisilta mi-
tään. Tämä kaikkia loukkaava menettely oli kai suurinta ajattelemattomuutta
ja arvioinnin puutetta, jollaista ei koskaan enää saisi tapahtua.²¹⁴

Vaikka iltamien ohjelma noudattelikin ajalle tyypillistä valikoimaa ja vaikka
tanssi illan päätteeksi yleisesti hyväksyttiin, osattiin lottien juhlilta vaatia
tiettyä arvokkuutta myös yleisön taholta. Tästä saivat napakan muistutuksen
Vöyrin lotat 20-luvun puolivälissä järjestämistään juhlista, joita poikkeuksel-
lisesti Vasapostenissa käsiteltiin kriittiseen sävyyn. Henkisenä antina oli ky-
seisissä iltamissa esitetty kolminäytöksinen huvinäytelmä ”Husvill för sista
gången” sekä pakina lotan naimahuolista:

Senare följde allmän dans, och nu hade feststämningen nått sin höjdpunkt.
– Lottafesten bar prägeln av anblicken av en högst vanlig soaré. Ej heller fäg-
nades ögat av anblicken av jäntorna i klädsamma lottadräkter; blott få av
dessa buro den prydliga dräkten. Det föreföll som om intresset kring den
goda idén ej vore stort. Dock vilja vi hoppas, att hjärtat hos de få, som ar-
beta, finnes på rätta stället, och att kärleken till fosterlandet är helig och ren
i nödens stunder.²¹⁵

Vaasan piirin vuosikokouksessa keskusteltiin vuonna 1936, olisiko paikallis-
osastoille syytä antaa yleisiä ohjeita iltamaohjelmien suhteen. Tämä katsottiin
kuitenkin tarpeettomaksi, mutta osastoja kehoitettiin tarkkailemaan, ettei va-
kavien juhlien yhteyteen liitettäisi kevyttä ohjelmaa.²¹⁶

Oma iltamatoiminnan muoto paikallisosastoissa oli perheiltamat. Tuupo-
vaaran lottien yhdessä suojeluskunnan kanssa järjestämässä iltamissa vuonna
1920 oli ohjelmassa tervehdyssanat, laulua kuorossa ja yksiaanisesti sekä kak-
sinlaulua, viulduettoja, kertomus, esitelmä, kolme runoa, huviposti, karamel-

lihuutokauppa ja lopuksi hiukan leikkiä.²¹⁷ Iin lotat ottivat huomioon eri sukupolvet järjestämällä juhlanga kahdessa osassa toimintansa alkuvuosina: aamulla lapsille ja illalla aikuisille.²¹⁸ Vuonna 1922 järjestettiin lapsille oma uudenvuodenjuhla.²¹⁹

Paitsi päätöksellään tanssittomista iltamista näyttää Tuupovaaran paikallisosasto pyrkineen muutoinkin erityisen arvokkaaseen juhlaohjelmaan. 1930-luvun alussa näyttää vakiintuneen käytäntö, jonka mukaan paikallisosasto järjesti vuoden aikana ainoastaan yhden juhlanga keskikesällä myyjäisten yhteyteen. ”Koko muu vuosi on ainoastaan työtä, kulloinkin tilaisuuden vaatimaa”, kuvailee Karjalainen-lehti toiminnan periaatteita. Vuoden 1934 kesäjuhla alkoi lottien marssilla kirkkoon kello 18.00. Kirkossa lotat antoivat lottalupauksen, minkä jälkeen siirryttiin ”veljeshaudalle”, missä laulettiin Lottalaulu. Itse juhlassa oli ohjelmassa puheiden lisäksi esitelmä bakteereista, soittoa, lottakuoron esityksiä, lausuntaa sekä näytelmä ”Kaksi kertaa kaatunut”. Juhla päättyi yhdessä laulettuun Maamme-lauluun. Uusin voimin hajaantuivat tilaisuudessa mukana olleet lotat kukin suorittamaan lottavelvollisuuksiaan.²²⁰ Vakavahenkisen ohjelman lomaan mahtui Tuupovaarassakin kevennyksenä ongintaa tai povaamista mustalaisneidoiksi pukeutuneiden lottien toimesta.²²¹ Kevyempää ja runsaampaa ohjelmaa oli sen sijaan enemmän tarjolla Tuupovaarassakin kyläosastojen iltamissa. Esimerkiksi vuoden 1935 aikana oli kyläosastoissa järjestetty yhteensä kymmenen iltamaa ja juhlaa.²²²

Kesäjuhlia vietettiin myös muissa tutkituissa paikallisosastoissa. Vuoksenrannassa lotat järjestivät vuonna 1938 kesäisen päiväjuhlanga, jonka ohjelmassa oli lausuntaa, sekakuoron esittämiä lauluja sekä puhe puolustushengen kasvattamisen tärkeydestä nuorisossa ja selostus heimotyöstä. Iltajuhlaa vietettiin Vuoksenrannassa erikseen.²²³ Iissä kesäjuhlia järjestettiin yhdessä suojeluskunnan kanssa.²²⁴ Vuonna 1926 vietettiin kaksipäiväisiä kesäjuhlia, joiden ohjelmaan kuului varsinaisen kesäjuhlanga lisäksi myyjäiset ja iltamat: ”Oli lotillakin helteisiksi päiviksi riittävästi puuhaa; riittävimmin lie sentään ollut pukutanssissa hyppääville vanhimmille lotille.”²²⁵ Sääksmäellä kesällä 1939 järjestettyihin juhliin kokoontui päiväohjelmaa seuraamaan noin kaksisataa henkeä. Ohjelmassa oli lottien esittämä pukutanssi, soitto ja kansankilpailut, minkä lisäksi pikkulotat kilpailivat kolmiottelussa 60 metrin juoksussa, pallonheittäessä ja munan kuljetuksessa. Illan iltamissa kuultiin muun muassa puhe linnoitustyöstä.²²⁶

Paitsi pääsymaksutuloista koostui iltamien tuotto iltamaravintolan myynnistä. Tuupovaarassa valmistauduttiin Karjalainen-lehden mukaan juhliin seuraavasti:

Usein juhlien edellä ilmoitellaan talosta toiseen, eikö emäntien sopisi tekaista piirakoita aattopäivänä ja muistaa samalla tarjoilupöytää. Seurauksena on, että paketti toisensa perästä ilmestyy juhlapaikkaan ja piirakoita saat-

LOTTA-SVÄRD YHDISTYKSEN

Sääksmäen paikallisosasto

toimeen pance

KESÄJUHLAN

Skin ampumamajalla t. k. 31 p:nä

alkaen klo 14.

O HJELMASSA m. m.: Urheilukilpailuja lotille: 4×100 m. viesti, 5 km. marssi-
kilpailu ja köydenveto. Keilanheittokilpailu yleisölle. Torvisoittoa, lausun-
taa, op. T. Hinkkanen; puhe, tuomari L. Halme; yhteislaulua. Tanssia 1 t.

*Sääksmäen paikallisosaston kesäjuhlan ohjelmassa ilmenee osaston lot-
tien kiinnostus urheiluun. Lotilla oli mahdollisuus osallistua viestijuok-
suun, marssikilpailuun ja köydenvetoon. (Valkeakosken ja Sääksmäen Sa-
nomat 28.7.1932.)*

taa kertyä pienistä lahjoituksista satojakin. Ja se on puhdasta tuloa lotille. Ei ole sekään harvinaista, että emännät käyvät leipojia tervehtimässä tuoden kuka munat pikkuleipiin, kuka voita taikinaan. Yleensä Tuupovaaran lotat aina voittavat tarjoilulla johtuen se osaksi lahjoituksista, osaksi siitä koke-
muksesta, että mahdollisimman monipuolinen ja hyvin varustettu tarjoilu-
pöytä pitää yleisön luonaan ja tuo silloin myös rahaa kassaan.²²⁷

Iltamat eivät aina taanneet taloudellista menestystä, sillä iltamatarjontaa ja -kilpailua oli paljon. Muun muassa Sääksmäen paikallisosaston toimintakertomus vuodelta 1924 kertoo epäonnista heinäkuista iltamista, jotka supistuivat tuloiltaan pieniksi, koska ”väkeä oli vähän ja olipa osa seuran jäsenistäkin mennyt naapuriseurakunnan iltamiin, vieden toisia mukanaan”.²²⁸ Myös 30-luvun lama-aika on paikoin verottanut iltamatuloja.²²⁹

Iissä oli 20-luvulla järjestetty joka vuosi ainakin yhdet iltamat, huippuvuotena oli vuosi 1929, jolloin iltamia oli järjestetty peräti neljät. Tuloskin oli iltamilla ollut hyvä, minkä arvioitiin johtuneen arvokkaasta ohjelmasta.²³⁰ Iissäkin jouduttiin 30-luvun puolivälissä toteamaan, että lotat ja suojeluskuntalaiset itsekin kannattavat liian vähän iltamia.²³¹ 30-luvulla saatettiin juhlia järjestää neljätkin vuodessa, kuitenkin vähintään kahdet.²³² Lotat osallistuivat myös suojeluskunnan iltamien ohjelmien valmistamiseen. ”Runoja, kerto-

muksia, näytöksiä, kuvaelmia, leikkejä ym. on lottain toimesta sinne saatu ja ovat yleensä lottain esitykset olleet hyviä”, todettiin Iin vuosikertomuksessa vuodelta 1930.²³³ Vöyrissä lottien omat iltamat näyttävät olleen harvinaisia, mutta paikallisosasto osallistui iltamien järjestelyihin avustamalla suojeluskuntaa näytelmien ja ravintolan järjestämisessä.²³⁴

1930-luvulla lotat kuitenkin edelleen lisäsivät erityisesti Sääksmäellä iltamaja yleisöjuhlatoimintaansa. Tilaisuuksia saattoi vuodessa olla pitkälti toistakymmentä. Tulot pysyivät kuitenkin lottien mielestä edelleen turhan alhaisina vaativiin valmisteluihin nähden.²³⁵ Sääksmäen lottien iltamainnostukseen vaikutti kiinnostus näytelmien valmistamiseen: ”Se ei kuulunut lottien periaatteisiin, että pidetään pelkkiä tanssiaisia, aina oli ohjelmaa. Pääohjelma oli näytelmä. Meil oli siihen aikaan aikalailla, oltiin innostuneita näyttelemiseen – näyteltiin aika isojaakin näytelmiä.”²³⁶

Valkeakoskella iltamia järjestettiin vain korkeintaan muutamat vuodessa, joten niiden merkitys varojen keruussa ei liene muiden keinojen rinnalla ollut merkittävä.²³⁷ Toisinaan iltamatoiminta näyttää kuitenkin olleen kyläosaston toimintaa pystyssä pitävä voima. Vuoksenrannan kyläosastoissa järjestettiin vuoden 1930 aikana yhteensä 18 iltamatilaisuutta.²³⁸ Esimerkiksi Korpilahden kyläosastossa järjestettiin vuonna 1932 ompeluiltojen lisäksi viisi iltamaa, joista kaksi oman kylän ulkopuolella. Muuta toimintaa ei kyläosastolla vuoden aikana näytä olleen.²³⁹ Vuonna 1934 laskettiin paikallisosastolla olleen koko kymmenvuotisen toimintansa aikana yhteensä 110 iltamaa ja 31 illanviettoa.²⁴⁰ 30-luvun puolivälin jälkeen näyttää iltamatoiminta Vuoksenrannassakin vähentyneen: vuonna 1936 järjestettiin paikkakunnalla lottien toimesta ainoastaan kahdet iltamat.²⁴¹

Yleisölle avoimet tanssit ovat olleet järjestötoiminnassa yleinen tapa kerätä varoja.²⁴² Maaseudun 1800-luvun yleishyödyllistä huvitoimintaa tutkinut Eeva-Liisa Lehtonen toteaa huvitoiminnan kohteiden heijastaneen niitä paikallisia tai kansallisia pyrkimyksiä, joita pidettiin riittävän tärkeinä juhlien järjestämiseksi. Lehtosen mukaan huvitilaisuudet voivatkin toimia toiminnallisuuden mittareina, sillä niissä aatteellisuus konkretisoitui tuloksiksi.²⁴³ Yleishyödyllisissä huvijärjestelyissä naiset muuttivat omia vahvuuksiaan, kuten käsityötaidon ja kotitalouksien organisointikyvyyn, taloudelliseksi tulokseksi.²⁴⁴

Piireittäin tarkasteltuna näyttää yleisö- ja perhejuhlien suosio kasvaneen lottaosastoissa aina 1930-luvun puoliväliin asti. Ahkerimmin yleisöjuhlia järjestettiin Viipurin piirissä, jonka osastoissa vuonna 1933 vietettiin kaiken kaikkiaan 638 juhlaa (keskimäärin 12 juhlaa osastossa). Näiden lisäksi järjestettiin 341 perhejuhlaa (keskimäärin seitsemän juhlaa osastossa). Muissa piireissä osastot järjestivät mainittuna vuonna keskimäärin kolmesta seitsemään yleisöjuhlaa ja noin kaksi perhejuhlaa. Juhlien järjestäminen näyttää olleen erityisesti itäisten piirien suosiossa, sillä Viipurin piiriä seuraa tilastoissa Pohjois-Karjalan piiri.²⁴⁵

4.4. Elinkeinollinen toiminta

”Kahtena viime vuotena on paikallisosastolla ollut suorastaan liiketoimintaa, sillä suojeluskuntatalon koko ravintolanpito-oikeus on lotilla. Teatterien, iltamain y.m.s. ravintola tuottaa melkoisia ja jokakuukautisten kärkejäin voitto onkin suuri”, kuvaillaan Iin paikallisosaston uutta tilannetta yhdistyksen 10-vuotiskertomuksessa.²⁴⁶ Iissä ryhdyttiin järjestämään kahvila- ja ravintolatoimintaa 20-luvun lopulla, kun suojeluskuntatalolla suoritettava muonitus tuli lottien huoleksi. Tätä ennen valistustalona toimineen rakennuksen ravintola oli ollut vahtimestarin hoidossa.²⁴⁷ Ravintolaa pidettiin juhlien lisäksi myös kärkejätilaisuuksissa.²⁴⁸

Täällä Iissähän istuttiin kärkejiä suojeluskuntatalolla. Se oli kakskerroksinen talo. Siellä oli yläkerrassa kärkejäsalia ja tuomarit ja kirjurit, siellä oli kaks huonetta sitten heille. Niin lotat muonitti nämä tuomarit ja ne kirjurit, jotka tuli mualta ja oli yötä siellä. Me oltiin vuoropäivinä tarjoilemassa, laittamassa ruokaa. Siellä oli pääemäntä, mutta me oltiin sitten nuoret siellä tarjoilemassa heille, tiskaamassa ja siivoomassa. Meidän piti nämä tuomarin ja kirjurin huoneet joka aamu käyä petaamassa, kun tuomari lähti... Mä en muista sitä yhtä tuomaria, joka meinas, että teillähän joka aamu vaihtuu, kun kesällä perhoset.²⁴⁹

Kärkejäravintolan takia joutui yhdistys tekemään runsaasti hankintoja, ensimmäisinä vuosina noin 8 000 markalla.²⁵⁰ Ensimmäiseksi hankittiin paikallisosastolle ruokakalusto, vesisaavi, puoli tusinaa veitsiä ja haarukoita, tusina pyyheliinoja ja pöytäliina.²⁵¹ Myöhemmin annettiin emännälle oikeus ostaa ”rautapata ja kapustoita sekä tehdä vispilän kauppoja mielensä mukaan”.²⁵² Lisäksi tarvittiin neljään huoneeseen vuodevaatteet kärkejien ajaksi.

Suojeluskuntatalon ravintolan hoito merkitsi muonitustyön huomattavaa lisääntymistä, minkä lotat saivat huomata jo ensimmäisenä vastuuvuotenaan 1928. Omien ja suojeluskunnan juhlien sekä muun muonituksen lisäksi pidettiin ravintolaa yhdessä konsertissa, neljässä teatteri-illassa, kolmena kutsuntapäivänä ja viikon kestäneillä alipäällystökursseilla.²⁵³ Ravintolassa auttoivat lähinnä nuoremmat lotat, kun vanhemmat lotat huolehtivat leipomisesta.²⁵⁴ Kärkejäravintolaa pidettiin joka kuukausi järjestettävillä kärkejillä, toisinaan useamman kerran kuukaudessa. Syys- ja kevätkärkejät saattoivat kestää parikin viikkoa. Pitemmille kärkejille palkattiinkin emäntä ravintolaa hoitamaan.²⁵⁵ Ansio- ja auttamistarkoituksessa järjestetyistä muonitustilaisuuksista mainitaan osaston 20-vuotiskertomuksessa erityisesti kalastajien juhlat vuodelta 1931, kulkulaitosvaliokunnan vierailu vuonna 1932 ja pohjoismaisten suontutkijoiden aamiaiset vuonna 1938. Runsas muonitustyö vaati kaikkien paikallisosaston lottien osallistumista muonitukseen jaostojaosta välittämättä.

Vuonna 1933 lotat jaettiin ryhmäpäällikön ja neljän lotan työryhmiin, jotka vuorottelivat tehtävien vastaanotossa. Voittoa ravintolatyöstä lotat saivat 30-luvulla vuosittain 5 000–9 000 markkaa, vuonna 1938 kuitenkin jopa 12 509 markkaa.²⁵⁶ 30-luvun lopulla voitiinkin todeta, että ”paikallisosaston omaisuus ja rahavarat olivat kasvaneet huomattavasti enemmän kuin oli osattu suunnitellaan”.²⁵⁷

Iissä kiinnitettiin huomiota iltamaravintoloiden pieneen voittoon. Asian korjaamiseksi päätettiin, että jokainen ravintolaemäntä ostaa tarvikkeet kutakin iltamaa varten ja huolehtii, että mitään ei jää yli.²⁵⁸ Vaikka paikkakunnalla jo harjoitettiin ravintolatoimintaa, sai keskusjohtokunnan alustus ”Miten olisi elinkeinollista toimintaa piireissä edistettävä ja hoidettava” aikaan vilkkaan keskustelun maaliskuisessa työillassa vuonna 1938. Keskustelun johdosta päätettiin tehdä anomus entisen kunnanpirtin luovuttamisesta lotille kahvilaksi. Saatuaan tilan käyttöönsä vastaisivat lotat sen kunnostamisesta.²⁵⁹ Myöhemmin päätettiin vielä lähettää kaksi lottaa Oulussa järjestettävään elinkeinollista toimintaa käsittelevään neuvottelukokoukseen.²⁶⁰ Kunnanpirttiä eivät lotat käyttöönsä kuitenkaan saaneet.²⁶¹ Kioskin paikaksi saatiin lopulta alue papilan maista,²⁶² ja sitä hoitamaan palkattiin emäntä 200 markan kuukausipalkalla.²⁶³ Kioskia pidettiin auki kesäaikana syyskuun puoliväliin asti, jonka jälkeen se avattiin aina sunnuntaisin kauniin ilman sattuessa.²⁶⁴ – Valkeakoskella aloitettiin ravintolatoiminta vuonna 1931:

Mutta erikoinen sysäys lottatyöhön täällä saatiin marraskuussa 1931. Sillon sai paikallisosastomme nim. tšekäläiseltä tehtaalta oikeuden kahvilan pitoon tehtaalla Seuratalossa. Itse kahvilana ei tämä varsinaisesti ansaitse mainintaa, mutta sen lisäksi on lotilla oikeus järjestää ravintola jokaiseen Seuratalossa pidettävään tilaisuuteen. – Sitäpaitsi keitämme kenttäkeittiössämme talvisin kerran viikossa hernekeittoa myytäväksi ja kilvan rientävät kauppalan asukkaat keskiviikkoamuisin kannut käsissä lottien hernekeittopadalle.²⁶⁵

Kenttäkeittiössä valmistettuja keittojaan Valkeakosken lotat markkinoivat paikallislehdessä viikoittain: ”Joka keskiviikko klo 10.30 myydään kenttäkeittiöstä Seuratalolla hernekeittoa. Entiset ostajat vakuuttavat sitä hyväksi. Kokeilkaapa toisetkin. Hinta 3,- litra.”²⁶⁶ Myös Iissä myytiin toisinaan herne- ja kaalikeittoa suojeluskuntatalolta.²⁶⁷

Ravintolatoiminnan ja hernekeiton myynnin lisäksi saivat Valkeakosken lotat tehtäväkseen valmistaa Yhtyneiden Paperitehtaiden omistaman oppilaskoulun oppilaiden, noin 45 pojan, päivittäisen aterian. Taloudellista voittoa oli ravintolatoiminnasta suhteellisen helppo saada, sillä tehdas luovutti lottien käyttöön tilan, sähkön ja lämmityksen ilman korvausta. Lottatyönä ei tätä kaikkea toimintaa saatu suoritettua, vaan Seuratalolle palkattiin emännöitsijä ja kaksi palvelijaa. Kiireisimpinä aikoina saattoi Seuratalolla olla kolmenakin iltana viikossa tilaisuuksia, joihin lotat järjestivät ravintolan.²⁶⁸ Lehden välityk-

sellä haettiin yhdistykselle siistiä, kaikkiin taloustöihin ja tarjoiluun tottunutta palvelijataria.²⁶⁹ Valkeakosken lotat saivat esimerkiksi vuonna 1936 voittoa liiketoiminnastaan noin 17 000 markkaa.²⁷⁰

Varsinaiseen lottatyöhön lähettivät ryhmäpäälliköt lottansa muonituspäällikön käskystä. Toiminnan alussa lankesi kullekin lotalle vuoden aikana viidestä kuuteen työvuoroa kahvilassa. Yhteensä tämä merkitsi lähes 900 lottatyötuntia.²⁷¹ Vuonna 1935 oli ravintolatyöhön käytetty tuntimäärä 1 623. Samana vuonna esimerkiksi suojeluskunnan muonitukseen käytettiin 673 tuntia.²⁷² Todennäköisesti juuri kasvaneen muonitus- ja ravintolatyön vuoksi ryhdyttiin Valkeakosken lottia organisoimaan viiden hengen työryhmiin. Jokaiselle lotalle annettiin työkortti, johon ryhmäpäällikön tuli merkitä tehdyt työtunnit. Jotta kaikki lottien tekemä työ olisi tullut tarkasti merkityksi, sai muonituspäällikkö tehtäväkseen merkitä ryhmäpäällikön tunnit ja sihteerin muonituspäällikön tunnit. Välillä toiminnassa palattiin jaostoihin, mutta tämä merkitsi muonitusjaostolle niin suurta työrupeamaa, että päätettiin palata takaisin työryhmiin.²⁷³

Lottatyö Valkeakosken Seurahuoneella opetti tehokkuutta:

Sen mä muistan aina, kun mä ensimmäisen kerran menin lottakanttiin, aamulla ilmoittauduin ja sitten ruvettiin leipomaan pyöreitä pullia poikien kahvitukseen. Minä onneton pyöritin niinkun olin kotona tottunu yhdellä kädellä pyörittämään. Emäntä sano, että kahdella kädellä, muuten ei tule mitään. Siitä asti mä olen tehnyt aina kahdella kädellä pikkupullat. Eikä silloin ollu munaa, millä voidellaan, vaan jopilla, siis kuoritulla maidolla, silloin kun vielä saatiin sitä. Niistä tuli niin kiiltävät, että pojat aina tilas, että kuppi kahvia ja yks puleerattu.²⁷⁴

Vielä ennen talvisodan alkua ehtivät lotat aloittaa kahvilatoiminnassaan uuden ansaitsemismuodon. Vappuna 1939 aloitettiin Valkeakoskella jäätelön myynti. Kesän aikana lotat saivat kaupaksi noin 31 000 Valion jäätelöpuikkoa.²⁷⁵ Myös Iin lotat päättivät keväällä 1939 ottaa vastaan Valion tarjoaman jäätelötikkujen myynnin kioskiinsa.²⁷⁶

Sääksmäen paikallisosasto päätti vuonna 1932 ostaa Seurataloyhdistykseltä tämän talon siihen kuuluvine tontti- ja urheilukenttineen. Talon olivat yhdessä rakentaneet Sääksmäen nuorisoseura, palokunta ja suojeluskunta.²⁷⁷ Myyntihinnaksi sovittiin 114 500 markkaa.²⁷⁸ Pitkään käyttämättömänä ollut ja osin keskeneräinen talo vaati paljon kunnostustyötä, tilkitsemistä, portaiden laittamista ja lattioiden maalaamista. Lisäksi lotat uudistivat seuratalo Kelhin näyttämöä, jonne hankittiin kahdet – tavalliset ja etelämaalaiset – maisemakulissit, jotka olivat ajanmukaisesti kattoon nostettavaa mallia. Paikallinen taiteilija Kalle Carlstedt sai tehtäväkseen katon, parvekkeen reunan sekä näyttämön koristemaalauksien suunnittelun.²⁷⁹ Kelhin kaksipäiväisiä vihkiäis- ja kesäjuhlia vietettiin Sääksmäellä heinäkuussa 1933. Juhlat alkoivat lauantai-il-

tana jumalanpalveluksella ja lottalupauksen annolla. Myöhemmin illalla vietettiin vielä isänmaallista juhlaa. Seuraavan päivän kevyempään ohjelmaan kuului urheilujuhla, jossa torvisoiton jälkeen päästiin kilpailemaan viestijuoksussa, marssissa, pesäpallossa ja 100 metrin juoksussa. Vihkiäisjuhlat päättyivät ohjelmallisiin iltamiin.²⁸⁰ Marraskuussa 1933 saivat lotat työlleen kiitosta Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomien arvioidessa Kelhissä järjestettyä näytelmäiltaa:

Sääksmäen lottien näytelmäillassa viime sunnuntaina oli yleisöä varsin runsaasti. Esitettävänä oli Agapetuksen tuttu, mutta aina hauska "Syntipukki". Näyttelijät kaikki olivat erinomaisessa vireessä, ja menikin esitys onnistuneesti. Kajoamatta yksityiskohtiin, sanottakoon, että muutamat osat olivat varsin onnistuneissa käsissä. Huittulassa onkin näyttelijöitä, jotka määrättyihin osiin voivat olla kuin luotuja, ja kun työ tehdään perusteellisesti ja toissa, saadaan täysipitoista aikaan, kuten nyt oli asian laita.

Kelhin näyttämöllä, joka maaseutuoloissa on yksi parhaita, kelpaakin esiintyä. Kulissit, valaistus ym. laitteet ja varsinkin näyttämön koko antavat siihen parhaat mahdollisuudet.²⁸¹

Sääksmäen seuratalo Kelbi 1920-luvun alussa. Lotat ostivat talon käyttöönsä vuonna 1932. Taloon mahtui muun muassa kahvila ja matkustajakoti. Aini Karpin kokoelmat.

Kahvilatoiminta Kelhissä aloitettiin kesällä 1934. Seuraavana vuonna sen tulot yhdistykselle olivat lähes 9 000 markkaa. Yleisöä kahvilaan houkuteltiin muun muassa omalla virvoitusjuomakoneella valmistetulla hiilihappojuomalla, jota vuonna 1936 pullotettiin peräti 2 583 pullollista, sekä pitkällä aukioloajalla: tarjoiluja oli mahdollista nauttia aamuyhdeksästä iltakymmeeneen.²⁸²

Vuoden 1937 toimintaohjelmassa Sääksmäen paikallisosasto esitti matkailijakodin perustamista Kelhiin. Syksyllä 1937 saivat lotat Hämeen läänin maaherralta odotetun kirjeen, jossa ravintolan-, yömajan-, kahvilan-, biljardin- ja keilaradanpidosta annetun asetuksen nojalla myönnettiin oikeus Matkailijakoti Kelhin ylläpitämiseen ylioppilas Helvi Voipaalan hoidossa.²⁸³ Kelhi oli 1920-luvulla rakennettu kaksikerroksinen seuratalo. Matkustajakodiksi rakennusta muutettaessa sijoitettiin sen yläkertaan kolme matkustajahuonetta, minkä lisäksi ylhäällä sijaitsi suojeluskunnan kanslia ja kahvilahuone. Myös alakerrassa oli kahvilahuone sekä varastotilaa, keittiö ja vahtimestarin asunto.²⁸⁴ Yöpyminen Kelhissä maksoi yhden hengen huoneessa 20 markkaa vuorokaudelta. Kahden hengen yhteismajoituksen sai 35 markalla.²⁸⁵ Vuoden kuluttua Hämeen läänin maaherran päätöksestä Hämeen lääninhallitus teki päätöksen Kelhin hyväksymisestä kolmannen luokan kahvilaliikkeenä ja matkustajakodiksi muutamien ehdoin. Kahvilahuoneen ja keittiön lattia oli maalattava, matkustajakotiin oli hankittava matkustajakortit ja kaikkiin matkustajahuoneisiin soittokello ”tai muu hyväksyttävä laite palveluskunnan kutsumista varten”. Lisäksi huoneisiin tuli hankkia lämpömittarit.²⁸⁶

Sääksmäen paikallisosaston arkistot paljastavat Kelhin työllistäneen lottia varsin erilaisin tehtävin. Ravintolatoiminnan organisoimisen lisäksi joutui yhdistyksen puheenjohtaja muun muassa tekemään ratkaisun pianon hankkimisesta matkustajakotiin ja sopimaan näyttämövalaistuksesta.²⁸⁷ Työn tuloksiin oltiin kuitenkin yhdistyksen johdossa tyytyväisiä: ”Innostus on pysynyt hyvin vireillä ja nurkumatta ovat lotat suorittaneet raskaitakin päivätöitä. Voimme siis olla tyytyväisiä kuluneeseen vuoteen ja rohkeina aloittaa uuden vuoden. Kannattakoon se meitä edelleen isänmaan palvelemisen jalossa taidossa.”²⁸⁸ Vuonna 1936 tuotti Kelhi osastolle tuloa runsaat 7 000 markkaa.²⁸⁹

Tuloja hankittiin myös juhlatilaisuuksien tarjoiluja järjestämällä. Näiden tuotto perustui kuitenkin usein maksulliseen ravintolatoimintaan ja toivottua tulosta ei siksi aina saavutettu. Sääksmäkeläiset lotat kertovat vuoden 1937 toimintakertomuksessaan juhlasta, jonka ravintolanpito rahalliselta kannalta epäonnistui, mutta antoi tavallista enemmän oppia ravintolatoiminnan järjestelyistä. Lotat olivat saaneet tehtäväkseen tarjoilujen järjestämisen presidentti Svinhufvudin syntymäkodissa. Tilaisuudessa paljastettiin Hämeen Heimoliiton toimesta pystytetty patsas. Juhlaan odotettiin saapuvaksi jopa 4 000 henkeä, mutta huonon sään takia paikalle ilmaantui ainoastaan 1 000 juhlijaa. Näistäkin monet kiirehtivät heti pääjuhlan loputtua kotiin ehtimättä käyttää ravintolaa.

Kun ravintolaa varten oli täytynyt hankkia paljon tavaraa ja tehdä kaikenlaisia alkuvalmisteluja, kuten rakentaa teltta sähkövalaistuslaitteineen, joita ei kuitenkaan juhlaillana voitu käyttää, koska silloin oli sähköhäiriön tähden koko paikkakunta pimeänä, ja lisäksi lainaksi saadut telttakankaat seuraavana päivänä olleessa ankarassa myrskyssä repesivät, joten niistä täytyi maksaa korvausta, tuotti tämä ravintolatyö jonkin verran tappiota.²⁹⁰

Merkittävin tilaisuus, jossa Sääksmäen lotat järjestivät ulkoilmaravintolan lie-
nee presidentti ja rouva Svinhufvudin vierailu presidentin syntymäpäitäjässä
vuonna 1932. Lotat osallistuivat lisäksi kunnallistalon koristeluun ja vierailun
ohjelman järjestelyihin.

Pitäjän rajalle pystytetyn kunniaportin äärellä ojennettiin Sääksmäen, Poh-
jois-Sääksmäen ja Sääksmäen Saarioispuolen lottien puolesta rouva Svin-
hufvudille kukkia. Presidentti ja rouva Svinhufvudin saapuessa Sääksmäen
kunnallistalolle kunnan järjestämään juhlatilaisuuteen seisoivat lotat kun-
niakujassa ja kunnallistalossa pidetyn juhlan lomassa lahjoittivat lotat rou-
va Svinhufvudille sääksmäkeläisaiheisen seinäryijyn ”Helkatytöt”, jonka pai-
kallisosastomme lotat olivat kutoneet --,²⁹¹

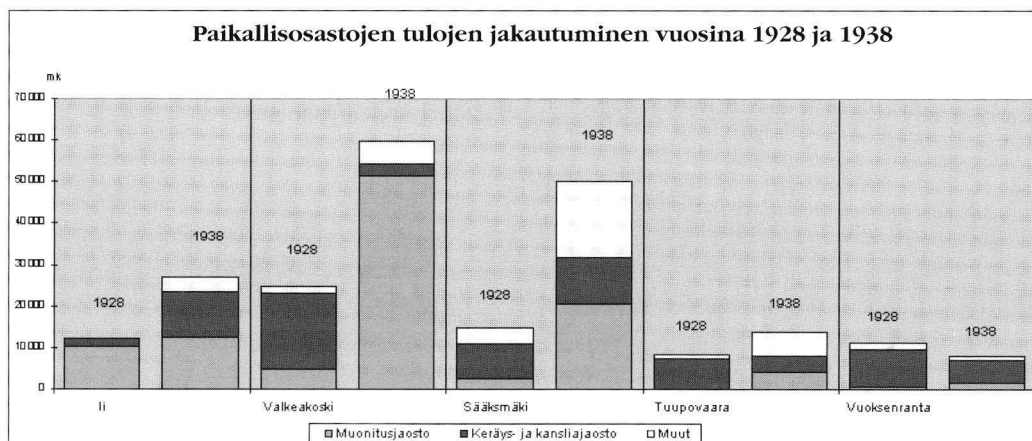
Muissa paikallisosastoissa on kahvila- ja ravintolatoiminnan järjestäminen ollut
satunnaisempaa. Vöyrissä lotat järjestivät tarjoilua muun muassa hiihtokilpai-
luissa. Myytävänä ladun varrella oli vuonna 1936 keittoa kahdella markalla, voi-
leipiä ilman päällistä markalla ja päällisen kera puolellatoista, maitoa, kahvia,
puuroa ja mureketta.²⁹² Suojeluskuntatalon valmistuminen Tuupovaaraan lisä-
si paikkakunnan lottien ravintolatoimintaa, sillä he saivat tarjoilun hoitaakseen
kaikissa iltamissa, elokuvanäytöksissä ja muissa talossa vietettävissä tilaisuuk-
sissa.²⁹³ Vuoden 1937 vuosikertomuksessaan Tuupovaaran lotat kertovat pitä-
neensä juhlapyyhinä kirkolla virvokekauppaa. Tämän lisäksi myytiin keväisin ui-
ton aikana piirakoita ja pullaa uittomiehille.²⁹⁴ Vuoksenrannassa ravintolatulot
perustuivat oman yhdistyksen ja suojeluskunnan iltamaravintoloiden hoitami-
seen. Vuonna 1926 sai lottien ravintolasta kahvin leivän kanssa puolellatoista
markalla, vehnäpalan markalla ja maitolasin 75 pennillä.²⁹⁵ Erot keskeisten pai-
kallisosastojen ja syrjäisten kyläosastojen välillä saattoivat olla huomattavia. Esi-
merkiksi Vuoksenrannan Korpilahden kyläosaston taloudellista tilannetta pi-
dettiin vielä vuonna 1938 heikkona, koska lotilla ei ollut paikkakunnalla an-
siomahdollisuuksia.²⁹⁶ Samaten todettiin Kaskiselän kyläosaston vähäiset raha-
varat kootun ompeluiltojen tarjoiluista ja käsitöiden arpomisesta.²⁹⁷

Elinkeinollisella toiminnalla oli huomattavaa merkitystä etenkin Sääksmä-
en ja Valkeakosken paikallisosastoille. Kun Valkeakosken paikallisosaston muo-
nitusjaoston voitto vuonna 1928 oli vajaa 5 000 markkaa, oli se noussut kym-
menessä vuodessa yli 50 000 markkaan. Samaten oli myös Sääksmäen muo-
nitusjaoston voitto lähes kymmenkertaistunut kymmenessä vuodessa, joskin
kokonaistulos oli huomattavasti Valkeakoskea pienempi, noin 20 000 mark-

kaa. Sääksmäellä vuokratulot kuitenkin nostivat tuloja merkittävästi. Vaikka Iisäkin ravintolatoiminta oli merkittävä toimintamuoto, ei muonitusjaoston voitto kuitenkaan noussut kuin vajaaseen 13 000 markkaan vuonna 1938. Kun elinkeinollinen toiminta menestyi, näyttää keräystoiminta ainakin Valkeakosken kohdalla supistuneen varsin pieneksi. Tuupovaaran ja Vuoksenrannan kohdalla taas keräys- ja kansliajaoston osuus taloudellisen voiton saavuttamiseksi on ollut muonitusjaostoon nähden merkittävä, vaikka voittotase kokonaisuudessaan jää muita osastoja huomattavasti pienemmäksi.²⁹⁸ (Kaavio 7) Vöyristä ei ole käytettävissä tilastoja, mutta yhdistyksen tilit antavat kuvan sen taloudellisesta toiminnasta. Suurimpina tulonlähteinä olivat vuonna 1928 yhdistyksessä käsitöiden huutokaupat sekä illamat. Vuonna 1938 hopea-arpajaiset nousivat huutokaupan rinnalle merkittävänä tulonlähteenä, minkä lisäksi myös muonitustulot olivat kymmenessä vuodessa ehtineet kasvaa merkittävästi. Vuoden 1938 tulot menoja vähentämättä jäivät osastossa kuitenkin kokonaisuudessaan alle 30 000 markan.²⁹⁹

Lotta Svärd -järjestön 20-vuotisjuhliin laaditussa historiassa todetaan lottien useilla paikkakunnilla ryhtyneen harjoittamaan liiketoimintaa varallisuuttaan kasvattaakseen. Lotat olivat perustaneet kahviloita, ravintoloita, matkailijakoteja, erilaisia kioskeja ja leipomoja. Matkahuoltoasemien hoito oli paikoin otettu paikallisyhdistysten tehtäväksi. ”Lotilla on jäätelö- ja virvoitusjuomatehtaita, kampaamo- ja parturiliikkeitä, elokuvia, ompelimoja, kauppoja ym.”, lueteltiin kirjasessa.³⁰⁰ Keskusjohtokunta joutui pohtimaan kahvilatoiminnan sopivuutta lottatyöhön ensimmäisen kerran vuonna 1923, kun Pietarsaaren lotat olivat ottaneet yhteyttä saadakseen hyväksynnän kahvilan hoitamiseksi. Hankkeeseen suostuttiin ”prinsiipissä”, koska Porissa tiedettiin jo toimivan vastaavan yleisölle avoinna olevan kahvilan. Ehdoksi kuitenkin asetettiin, että kahvilan tuli olla tasoltaan ensiluokkainen ja että sitä johdettaisiin säädyllisyyden rajoissa. Kahvilan toimintaa tuli lisäksi valvoa paikallinen kolmehen-

Kaavio 7

kinen kontrollikomitea.³⁰¹ Vuosikymmenen vaihteeseen tultaessa oli kahvilaravintolatoiminta kuitenkin niin yleinen varojen hankkimiskeino, ettei sen aloittamista paikallisosastoissa liiemmin epäröity.

Lottien ansiomahdollisuudet olivat herättäneet keskustelua piireissä jo suhteellisen varhaisessa vaiheessa keskusjohtokunnan kyselyn pohjalta. Esimerkiksi Oulun piirin vuosikokouksessa vuonna 1924 keskusteltiin ”Lotta-teollisuuden” mahdollisuuksista. Tuolloin lottien ansiomahdollisuudeksi ehdotettiin ja kannatettiin naisten ja miesten alusvaatteiden valmistusta.³⁰² Vaasan piirissä puolestaan ehdotettiin lottateollisuudeksi suojeluskunta- ja lottapukuihin käytettävän kankaan valmistamista.³⁰³ Näitä monipuolisempia ideoita saatiin Viipurin piirin vuosikokouksessa, jossa mahdollisuuksina tuotiin esiin kanalan pito, mehiläishoito sekä kukkakeppien ja hammastikkujen valmistaminen.³⁰⁴ Vuoden 1936 vuosikertomuksessa todetaan Oulun piirissä monen paikallisosaston huolehtivan kahviloista, ravintoloista tai kioskeista ja näiden saaneen ”yleisön puolelta suurta tunnustusta osakseen”.³⁰⁵ Kaksi vuotta myöhemmin oli piirin lottaosastoilla hoidossaan kuusi kahvilaa ja seitsemän kioskia.³⁰⁶ Vaasan piirissä näyttää varsinainen yritystoiminta jääneen vähäiseksi, sillä paikallisosastojen taloutta vahvistettiin lähinnä kahvitarjoiluilla, konserteilla, teatteriesityksillä, markkinoilla tai voimistelunäytöksillä.³⁰⁷ Pohjois-Hämeen piirissä liiketoimintaa ilmoitettiin vuonna 1931 harjoitetun kolmessa paikallisosastossa, joista yksi oli Valkeakoski.³⁰⁸ Vuoden 1938 vuosikokouksessa pääsivät Sääksmäen ja Valkeakosken kokousedustajat esittelemään osastojensa liiketoimintaa, kun kokouksessa keskusteltiin elinkeinollisen toiminnan edistämisestä.³⁰⁹ Seuraavana vuonna laskettiin piirissä olevan liiketoimintaa edelleen ainoastaan viidessä paikallisosastossa.³¹⁰ Pohjois-Karjalan piirissä todetaan 1930-luvun puolivälissä joissakin osastoissa olleen pieniä liikeyrityksiä, kuten kahviloita, elokuvateatterien lipunmyyntiä ja karamellikauppaa, seppelten sidontaa, limonadinvalmistusta, teatterinäytöksiä ja muissa piireissä pidettyjä myyjäisiä.³¹¹ 1920-luvun lopussa toimi Viipurin piirin paikallisosastoissa kesäkotit ja virvokekauppoja.³¹² Vuonna 1938 oli piirin osastoissa useita liikeyrityksiä, joiden toimintaa tarkkailtiin kolmihenkisen liiketoimikunnan toimesta.³¹³

4.5. Hauskaa ja virkistävää

Retket

Ahkeran varojen keräämisen lisäksi ehdittiin lottatyössä nauttia myös vapaa-ajan harrastuksista, kuten urheilusta ja retkistä. Sääksmäeltä löytyy vuodelta

Retket olivat osa lottien niin sanottuja vapaita harrastuksia. Iissä retkien luonnollinen kohde oli Iijoki ja meri saarineen. Veneretkelle lähdettiin myös lottien kesäjuhlissa. Laila Katiskan kokoelmat.

1926 kuvaus suojeluskuntalaisten ja lottien yhteisestä hiihto- ja kävelyretkestä. Hiukan romantiikkaakin taisi retken ilmassa olla, sillä mukana ollut lotta kyseli Sääksmäen Sanomissa julkaistussa retkikertomuksessa, lieneekö monikaan muistanut taitella puheena olleita palmunoksia kotituomisiksi sellaisessa kauniissa kuutamossa? ”Taisi vaan unohtua, pitää kai tehdä toinen retki”, lopettaa lotta kertomuksensa.³¹⁴ Rantoon ja Metsäkansan ensimmäisten vuosien toimintaan kuuluivat rekiretket sekä iltamavierailun yhteyteen järjestetty autohuvi- retki.³¹⁵ Valkeakoskella kokoonnuttiin yhden kevättalven aikana joka perjantai ulkoilemaan. Hiihtäen ja kelkkaillen lähdettiin lähikyliin, joissa saatiin nauttia höyryävät kahvit ja vehnäset vieraanvaraisten isäntien luona.³¹⁶ Kelkka-, reki- ja kävelyretket kuuluivat muinakin vuosina paikallisosaston ohjelmaan.³¹⁷

Erilaiset retket ovat järjestötoiminnassa olleet palkkioita osallistumisesta ja järjestön eteen tehdystä työstä.³¹⁸ Tutkituissa paikallisosastoissa lottien retket jäivät lähinnä kävely- ja hiihtoretkiksi, joihin liittyi aina myös järjestön kasvatuksellisia tavoitteita, kuten ruumiillisen kunnon ylläpitoa tai henkisiä arvoja nostattavia puheita. Kuvauksissa nämä retket kuitenkin esitetään virkistävinä vapaa-ajan tapahtumina. Iissä tosin järjestettiin myös vapaamuotoisempia meriretkiä.³¹⁹ Vuonna 1934 suunniteltiin seuraavanlaista juhannusretkeä: ”Paikaksi ajateltiin Ronttia ja sateen sattuessa Korniaa, ohjelmaa: joku keveähenkinen puhe, lausuntaa, kansantanhuja, piirin pyörimistä, kahvinjuontia ym. hauskaa. Nuoret saavat tanssia, jos haluavat. - - Kulkuvälineeksi pyydetään 'Iin Uitto' tai jota-

kin muuta isompaa alusta.”³²⁰ Valkeakoskelta retkeiltiin muun muassa Pälkäneelle.³²¹ Myös piirin kesäjuhliin osallistuttiin. Naapurissa, Sääksmäellä pidettyihin kesäjuhliin vuonna 1938 osallistui Valkeakoskelta 21 lottaa.³²²

Urheilu

Paitsi leppoisia, urheilullisia retkiä, harrastettiin paikallisosastoissa myös kilpaurheilua. Muutoinkin urheilu oli merkittävässä asemassa lottien toiminnassa. Sääksmäen paikallisosaston vuosikertomus vuodelta 1922 kuvaa lottien hiihtokilpailua seuraavasti:

Eräänä kauniina sunnuntaiaamuna hiihtää keveästi puettuja naisia alas Tiirikan laiturin vierelle. Olipa sinne tullut paljon muitakin katsomaan, miehiäkin ja uteliaita pikkupoikia. Olivat kai innostuneita näkemään pääsevätkö lotat minnekään vai sekaantuvatko hameisiinsa.³²³

Lottien urheilukilpailut keskittyivätkin lähinnä hiihtoon. Tuupovaarassa kilpailivat lotat vuonna 1923 suojeluskunnan kyläosastojen välisissä hiihtokilpailuissa kahden kilometrin matkalla. Osanottajia kisaan löytyi viisi. Voittoajaksi saatiin 11 minuuttia 19 sekuntia.³²⁴ Myös Sääksmäen Ritvalassa päätettiin vuonna 1924 ”aloittaa oikein innolla hiihtoa harrastamaan, ensiksi harjoitellaan yhteisesti, myöhemmin järjestetään kilpailuja”.³²⁵ Valkeakoskella hiihtoharrastusta päätettiin vuosikokouksessa 1927 tukea hankkimalla yhdistykselle suksia, joita jäsenet voisivat ostaa itselleen 50 prosentin alennuksella.³²⁶ Kilpailemaan päästiin ainakin jo vuonna 1928, jolloin Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat kutsuivat ympäristön lottia helmikuiseen hiihtokilpailuun:

Ritvalan lotat järjestävät ensi sunnuntaina lottien keskeiset hiihtokilpailut 3 km murtomaamatkalla. Lähtö tapahtuu Ritvalan nuorisoseuratalon luota klo 9 ap. Samana päivänä järjestävät lotat kilpailun pikkupojille alle 13 vuotta myöskin 3 km matkalla. - - Toivotaan runsasta osanottoa.³²⁷

lissä järjestivät suojeluskuntalaiset lotille vuonna 1932 kahdet hiihtokilpailut, mutta osanotto jäi kisoissa pieneksi.³²⁸ Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, että paikkakunnalta ei olisi löytynyt hyviä lottahiihtäjiä. Piirin hiihtokilpailuihin osallistuttiin osastosta ahkerasti, mistä tuloksena piirin kiertopalkinto oli paikallisosaston hallussa vuosina 1934 ja 1935. Tämän lisäksi oli iiläinen lotta Hellen Pernu edustamassa piiriä suojeluskuntien mestaruushiihdoissa vuosina 1929–1936.³²⁹

Urheilutoimintaa paikallisosastoissa edistämään voitiin valita urheiluohjaaja tai urheilutoimikunta. Sääksmäellä urheilutoimikunta työskenteli vuodesta

1925.³³⁰ Valkeakoskelle vuonna 1926 valittu urheiluohjaaja sai tehtäväkseen ohjata paikallisosastossa nimenomaan hiihto- ja kävelymerkkien suorittamista.³³¹ Iissä valittiin vuonna 1939 merkkisuoritusten elvyttämiseksi joka kylään kaksi suoritusten tarkastajaa, joiden tehtäväksi tuli ilmoittaa suoritustilaisuudesta osallistujille.³³² Tuupovaarassa urheiluvalvojiksi valittiin kaksi mieshenkilöä.³³³ Valkeakoskella ensimmäisiä merkkejä suorittamaan kokoonnuttiin Lotilan järvelle toisinaan 15 asteen pakkasessa kolmen kilon reppu selässä jo aamuviideltä, jotta osallistujat ehtisivät ajoissa töihinsä.

Turhan takia tuli siinä hiihdossa hieman parastaankin pantua, jottei vallan viimeiseksi olisi jäänyt ja totta tosiaan: työhönsä piti monen jo klo 8:ksi joutua. Kyllä se sitten hyvää teki kangistuneille jäsenille, vaikka hieman se ensi kerralla teki raajat kipeiksi, mutta seuraavalla kerralla ne vain paranivat samasta hitsistä.

Kävelyt suoritettiin leppeämmissä olosuhteissa kevään ja syksyn iltoina. Ensimmäisenä suorituvuonna 1926 jaettiin Valkeakoskella neljä kultaista, kaksi hopeista ja viisi pronssista merkkiä.³³⁴ Sääksmäellä oli vuonna 1932 ehditty suorittaa 27 pronssista, kuusi hopeista ja kuusi kultaista hiihto- ja kävelymerkkiä.³³⁵ Iihin merkkien suoritusohjeet tilattiin vuonna 1925.³³⁶ Ensimmäiset 19 merkkiä suoritettiin kuitenkin vasta vuonna 1927. ”Otsat hiessä oli merkkejä suoritettu ja otsat hiessä ne vastaan otettiin; niin oli juhlallinen ja kotilaisuus.”³³⁷ Vuoteen 1929 mennessä oli merkin suorittanut 27 lottaa.³³⁸

Reppu selässä se kymmenen kilometriä käveltiin. Kyllä se oli meillä tuonne asemakylälle päin, kun se oli niinkun mitattu. Meillä oli niitä kauppaedustajia, niin minä kerrankin sanoin, että eikö he käy tosta määrätystä paikasta mittaamassa meille sen viis kilometriä sillä autolla, että me varmasti käydään oikeassa paikassa kääntymässä. Niinhän se oli semmonen vakiopaikka. Ja sitten talvella hiihdettiin tuolla joella, siellä oli mukavaa aavaa. Kun täällä oli uittotyö semmonen kesäen pääelinkeino, niin ne uittomiehet osasi sitten arvioida noita matkoja. -- Yksi saari tuolla jokisuulla, niin siellä yks paalu, joka kierrettiin ja sitten saatettiin joskus kiertää vähän pitempiä lenkkejä. Siellä on semmosia kauniita jokihaaroja, niin siellä oli mukava hiihdellä vähän muutenkin ja samalla niinkun retkeiltiin.³³⁹

Vuoksenrannassa päätettiin johtokunnan ehdotuksesta alkaa merkkien suoritus vuonna 1926.³⁴⁰ Kahdeksan vuotta myöhemmin oli osastoon kertynyt kaksi kultamerkkiä, neljä hopeamerkkiä ja 20 pronssimerkkiä.³⁴¹ Tuupovaarassa merkkien suoritukseen varauduttiin ensimmäistä kertaa vuonna 1926.³⁴² Varsinainen merkkien suorittaminen aloitettiin kuitenkin vasta kevättälvella 1928.³⁴³ Myös Vöyrin lotat suorittivat urheilumerkkejä kuntonsa ylläpitämiseksi:

Jag minns att vi tränade för att upprätthålla konditionen, vi promenerade tio kilometer i veckan, med tre kilo i packning i ryggsäcken. Vi gick till Rösön och vi gick till Rejpet. - - Vi skämtade om vilket som var bättre som tyngd, salt, havregryn eller ull. Jag tror jag bar salt, det var väl billigast - -. ³⁴⁴

Sääolosuhteet vaikeuttivat 20- ja 30-luvullakin talviurheilua ja suorituksia jouduttiin sopeuttamaan suorituspäivän olosuhteisiin. Niinpä Iissä hyväksyttiin 30-luvun lopulla 15 kilometrin potkurimatka korvaamaan 10 kilometrin hiihtoa hiihtokelin puutteessa. ³⁴⁵

Oma lajinsa olivat lottien prosenttihiihdot ja -kävelyt. Prosenttikilpailut, joissa kilpailtiin suurimmasta osanotto prosentista, olivat syntyneet ensisijaisesti suojeluskuntien tarpeeseen. Tavoitteena oli säilyttää armeijassa saavutettu hiihtotaito, jonka merkitys nähtiin ratkaisevana talvisodankäynnissä. Sodassa tuli joka miehen osata hiihtää. Marssikilpailulla, joka ei saavuttanut yhtä suurta suosiota kuin prosenttihiihdot, pyrittiin suojeluskuntalaisille selvittämään marssikunnan vaatimuksia. Lotat osallistuivat omissa sarjoissaan suojeluskuntajärjestön prosenttikilpailuihin. ³⁴⁶ Vuonna 1933 saavuttivat Vöyrin lotat yhdennessatoista sijan Vaasan suojeluskuntapiirin järjestämässä prosenttimarssissa. Marssiin osallistui tuolloin 17 vöyriäistä lottaa. ³⁴⁷ Iissä viiden kilometrin prosenttihiihtoon osallistui vuonna 1932 30 lottaa. ³⁴⁸ Vuonna 1935 prosenttihiihtoon ja -kävelyyn osallistui jopa 75 prosenttia paikallisosaston jäsenistä, ³⁴⁹ mutta vuosikymmenen loppuun tultaessa oli hiihtäjien ja kävelijöiden määrä jälleen pudonnut 50 prosenttiin. ³⁵⁰ Tuupovaarassa osallistui prosenttihiihtoon vuonna 1934 62 lottaa, joista viisi ikälottaa suoritti matkan kävellen. ³⁵¹

Antero Heikkinen on hiihtourheilun kansallista merkitystä tutkiessaan todennut, että hiihtämisestä tuli todellinen kansallisurheilu vasta ensimmäisen tasavallan aikana. Jo 20-luvulla yhä useampi suomalainen nousi suksille, mutta vasta 30-luvun lopulla sekä kilpa- että kuntohiihto saavuttivat ennennäkemättömät mittasuhteet. Hiihtourheilu heijasteli maanpuolustushenkeä ja tuki kansallista itsekorostusta. ³⁵² Lottajärjestön piirissä tapahtunut hiihtourheilun levittäminen suhteessa varsinaisten urheilujärjestöjen tekemään työhön on ollut merkittävä. Hiihtokaudella 1926–1927 järjestivät lotat Heikkisen mukaan 48 kilpailua, joissa tehtiin 357 hiihtosuoritusta. Seuraavana hiihtokautena olivat luvut nousseet huomattavasti: 104 kilpailussa oli tehty 962 hiihtosuoritusta. ³⁵³

Monipuolisimmin urheilua harrastettiin tutkituissa paikallisosastoissa Valkeakoskella ja Sääksmäellä, joissa jäseniä pyrittiin aktivoimaan myös yleisurheiluun. Tähän lottia kannustettiin muun muassa hankkimalla yhteinen kiertopalkinto Valkeakosken, Sääksmäen ja Pohjois-Sääksmäen paikallisosastojen urheilukilpailuun, jonka lajeina olivat 4 x 100 metrin viestijuoksu, viestijuoksun, kuulantönnön ja pituushypyn muodostama kolmiottelu sekä pesäpallo- ja lokipailu. Myöhemmin ohjelmaan lisättiin marssikilpailu ja kolmiottelu muutettiin henkilökohtaisiksi lajeiksi, koska Pohjois-Sääksmäen lotat eivät katso-

neet voivansa osallistua alkuperäisiin lajeihin menestyksellisesti.³⁵⁴

Sääksmäkeläiset innostuivat myös pesäpallosta sen tultua lottien omaksi pallopeliksi. Tätä ennen oli paikkakunnalla harrastettu rajapallopeliä, johon tarvittavan ”potkupallon” hankinta oli Rantoon kyläosastonkin ensimmäisiä hankintoja.³⁵⁵ Paikallisosaston kesäjuhlissa kyläosastojen välisenä kilpailuna olikin 1920-luvun puolivälissä rajapallo.³⁵⁶ Pesäpalloa pelattiin Kirkonpuolella myös vuonna 1936, jolloin lotat uskaltautuivat haastamaan paikkakunnan pojat oteluun. Tässä kilpailussa lotat joutuivat kuitenkin myöntämään tappionsa.³⁵⁷ Vielä osaston 10-vuotishistoriassa vuonna 1932 todettiin lottien jättäneen harjoittelematta pesäpalloa, koska täyttä joukkuetta oli vaikea saada paikkakunnalla kokoon.³⁵⁸ Pesäpalloa alettiin lotille markkinoida 1930-luvun alussa lajina, joka lisäsi huomio- ja ajatuskyvyn nopeutta ja päättäväisyyttä. Samalla pelin sääntöihin alistuminen oli lottatyölle tärkeä kasvatuskeino.³⁵⁹ Sääksmäellä muista paikallisosastoista poikkeavasti lotat harrastivat 1920-luvun lopulla kesäjuhlissa myös salonki- eli pienoiskivääriammuntaa.³⁶⁰ Huumorillakin osattiin urheiluun toisinaan suhtautua: sääksmäkeläiset järjestivät vuonna 1935 urheilutapahtumassaan kilpailun viime vuosisadalla syntyneille paikkakuntalaisille. Lajina oli 50 metrin juoksu.³⁶¹ Viime vuosisadalla syntyneet kilpailivat myöhemmin myös korkeushypyssä.³⁶² Kiinnostuksesta urheiluun kertovat myös Sääksmäen ja Valkeakosken lottien köydenvetokilpailu ja kuulun hank-

”On saatu nyt varma todiste vain siitä, että rajapallopelin hylkääminen pesäpallopelin tieltä oli ehdottomasti edistysaskel lottien urheilutoiminnassa”, todettiin Valkeakoskella vuonna 1931 piirin kesäjuhlien jälkeen. (SArk: VPO. Lottapiirimme kesäjuhlilta.) Åke Henrikssonin kokoelmat.

kiminen Sääksmäen paikallisosastolle.³⁶³ – Järjestötasolla vuodesta 1934 näkynyt suunnistusharrastus on tutkituissa paikallisosastoissa ollut vähäistä. Lissä ryhdyttiin kuitenkin 30-luvun lopulla aluepäällikön ohjaamana harjoitteluun suunnistamista.³⁶⁴

Valkeakosken lottavoimistelijat esiintyivät ensi kerran paikallisosaston joulujuhlissa vuonna 1930. Heidän kauniit liikkeensä olivat saaneet kaikkien ihailun osakseen. Voimistelijat olivat kokoontuneet harjoitteluun ohjelmaansa kerran viikossa kevään ja syksyn aikana.³⁶⁵ Myös Sääksmäellä pyrittiin innostamaan lottia voimisteluun. Kevättalvella 1932 järjestettiin lotille kuusi kertaa harjoituksia, joihin otti osaa kymmenen lottaa.³⁶⁶ Tuupovaarassakin harrastettiin voimistelua ainakin satunnaisesti, sillä vuoden 1930 kesäjuhlissa esittivät lottaneitokset naisvoimisteluesityksen ”kuin sievät metsän sinippiat kauneissa vaaleansinisissä voimistelupuvuissaan”. Liikkeet olivat olleet siroja ja täsmällisiä sekä yleisöä miellyttäviä.³⁶⁷

Lottien urheiluharrastuksiin voidaan katsoa kuuluvaksi myös heidän kiinnostuksensa urheilumahdollisuuksien järjestämiseen yhdessä suojeluskuntaisten kanssa. Lissä järjestettiin suojeluskunnan ja lottien urheilullisia kesäjuhlia, joskin urheilulajit olivat lähinnä miehille suunnattuja. Vuonna 1923 olivat urheilulajeina ampumakilpailu 150 metrin matkalla polviasennossa, 5-ottelu sekä poikien 3-ottelu, joiden lisäksi kilpailtiin salonkikivääriammunnassa kolmella laukauksella 50 metrin matkalla. Urheilun lisäksi kuului kesäiseen juhlaan myös muuta ohjelmaa, jonka valmistelussa olivat lotatkin mukana:

Juhlaohjelmassa oli aluksi yhteislaulua. Avaussanat lausui paikallispäällikkö Sankala. Lottain kuoron laulettua ja op. Hiivalan lausuttua runon piti johtaja K. J. Tulkki mielenkiintoisen puheen urheilusta. Vielä oli ohjelmassa rva Luukkosen murrejuttu. Väkeä oli juhlaan saapunut runsaasti.³⁶⁸

Myöhempinä vuosina yhdistyivät Iin kesäjuhlissa lottien ja suojeluskunnan toiminnan muodot laajemmin, vaikkakin urheilu edelleen näytteli pääosaa. Esimerkiksi vuonna 1927 alkoivat kaksipäiväiset kesäjuhlat lottien järjestämällä myyjäisillä ja samaan aikaan järjestetyillä kilpailuilla pienoiskivääriammunnassa sekä nuolen- ja renkaanheitossa. Seuraavana päivänä illäiset pääsivät seuraamaan Haukiputaan ja Iin välistä pesäpallo-ottelua. Vielä iltapäivällä kokoonnuttiin valistustalolle. Ohjelmassa seurasi ”3-ottelu, 3 000 m ja 1 000 m murtomaajuoksut, useita kilpailuja pikkupojille, ampumista, nuolen- ja renkaanheittoa, arvauskilpailuja, torvisoittoa ym.”. Juhlat päättyivät iltamiin puheineen, pukutansseineen ja muine ohjelmanumeroineen.³⁶⁹ Myös esimerkiksi Tuupovaaran Öllölässä järjestettiin urheilullisia kesäjuhlia yhdessä suojeluskunnan kanssa. Vuonna 1937 urheilukilpailun lajeiksi valittiin kolmiottele, pienoiskivääriammunta, jousiammunta ja pallonheitto.³⁷⁰

Urheiluharrastukset kansanomaistuivat ratkaisevasti viime vuosisadan lo-

pulla perustettujen urheilu- ja voimisteluseurojen lisäksi erilaisten yhdistysten, kuten vapaapalokuntien, raittiusyhdistysten, nuorisoseurojen ja työväenyhdistysten, välityksellä.³⁷¹ Urheilutoiminta oli osa näiden yhdistysten ajamia henkisiä ja aineellisia pyrintöjä, keino kohottaa kansansivistystä ja tervehdyttää elintapoja.³⁷² Yhdistysten toiminnassa oli urheilujuhllilla tärkeä asema jo ennen varsinaisen urheiluseuratoiminnan alkamista. Ne toimivat uusien urheilulajien markkinoijina ja paikallisiin olosuhteisiin sopeuttajina. Arvokkaimpina lajeina näissä ensimmäisissä juhlissa pidettiin ampuma- ja soutukilpailuja yleisurheilun saadessa arvostusta vasta myöhemmin.³⁷³

Paikkakunnan urheiluharrastusta edistääkseen alkoivat Sääksmäen lotat vuonna 1932 rakentaa urheilukenttää, joka oli alueella ainoa laatuaan. Avustuksia urheilukentän rakentamiseen lotat saivat muun muassa valtiolta, kunnalta ja suojeluskuntapiiriltä. Lisäksi suojeluskuntalaiset tulivat apuun talokootyövoimana varsinaisissa rakennustöissä.³⁷⁴ Oman työpanoksen luovuttaminen – tavalla tai toisella – oli kunniakysymys: ”Sitäkin tehtiin talkoilla sitä urheilukenttää ja minä muistan, kun joku mies tuolta Huittulasta oli sanonut, että menen Lotta Svärthin kentälle kirkonpelimannin päiväläiseksi. Kun kanttori ei ollu siis itse siellä töissä, sitten palkkas jonkun.”³⁷⁵ Valkeakosken lotat avustivat suojeluskuntaa urheilukentän rakentamisessa. Vaikka hankkeeseen pyydetty 5 000 markkaa tuntuikin lotista suurelta rahalta, päätettiin avunpyyntöön suostua, koska ”urheilukenttä katsottiin siksi tarpeelliseksi, ettei siitä voinut ajatellakaan kieltäytymistä”. Myöhemmin tärkeämmäksi hankkeeksi osoittautui kuitenkin ampumamaja, jonka rahastoon urheilukenttään varatut rahat siirrettiin.³⁷⁶ Iiläiset lotat tyytyivät 20-luvun alussa kahvituksella virkistämään urheilukentän raivaamisesta väsyneitä suojeluskuntalaisia.³⁷⁷

Kaikissa paikallisosastoissa urheilu ei yrityksistä huolimatta saanut lottia liikkeelle. Näin koettiin tapahtuneen esimerkiksi Tuupovaarassa, jossa vuoden 1938 toimintaa arvioidessa urheilutoiminnan todettiin olevan ”takapajulla”. Ainoa urheilulaji, jota osastossa oli harrastettu, oli prosenttihihto.³⁷⁸ Seuraavana vuonna ryhdyttiin jälleen Tuupovaarassakin suorittamaan hiihto- ja kävelymerkkejä. 12 lotasta kuusi sai suoritettua määrätyt hiihdot ja kävelyt.³⁷⁹ Vuoksenrannassa todetaan vuonna 1937 lottien suhtautuneen laimeasti hiihto- ja kävelymerkkien suoritukseen.³⁸⁰ Myös Iissä näyttää lottien urheilu jääneen hämäläisiä paikallisosastoja vaatimattommaksi.

Erot urheiluharrastuksen aktiivisuudessa saattavat olla koko piirejä käsitäviä, sillä Oulun piirin toimintaa arvioitaessa sen 10-vuotisjuhlallisuuksien yhteydessä todettiin piirin lottien harrastaneen voimistelua niukasti.³⁸¹ Vuoden 1930 vuosikokouksessa toivottiin voimisteluharrastuksen leviävän piirissä,³⁸² mutta kaiken kaikkiaan toimi 30-luvulla piirin osastoissa ainoastaan kahdesta kuuteen voimisteluseuraa.³⁸³ ”Voimistelun harrastus piirissämme näyttää supistuvan hyvin vähäiseksi. Lottien yhä monipuolisemmaksi kehittynyt toiminta asettaa lotille niin paljon työvelvollisuuksia, että voimistelun ja urheilun

harjoittaminen useammassa tapauksessa jää vain joidenkin harvojen erikoisesti urheilua harrastavien yksilöiden varaan.”³⁸⁴ Vuonna 1926 oli piirissä todettu innostuksen hiihto- ja kävelymerkkien suoritukseen kasvaneen, minkä lisäksi jotkut osastot olivat järjestäneet hiihtokilpailuja ja retkeilyjä.³⁸⁵ Eikä tilanne kymmenen vuotta myöhemmin huonolta näyttänyt: hiihto- ja kävelymerkkejä oli piirissä suoritettu yhteensä runsaat 200 kappaletta, minkä lisäksi lähes 1 000 lottaa oli osallistunut paikallisosastoissa järjestettyihin hiihtokilpailuihin.³⁸⁶ Vaasan piirissä oli voimistelu suhteellisen suosittua verrattuna muihin urheilumuotoihin. Piirin alueella toimi vuonna 1933 peräti 12 voimisteluseuraa, joissa urheili 175 lottaa. Tästä voimistelijoiden määrä kuitenkin väheni huomattavasti kohti vuosikymmenen loppua. Hiihto- ja kävelymerkkien suorittamista piirin alueella harrastettiin niukasti, aktiivisimmin vuonna 1936, jolloin osastoissa saavutettiin 98 merkkiä.³⁸⁷

Pohjois-Hämeessä kannustettiin lottia hiihtourheilun pariin jo piirin vuosikokouksessa vuonna 1923.³⁸⁸ 1920-luvun puolivälissä järjestettiin useilla paikkakunnilla kilpailuja hiihdossa, juoksussa, pallopeleissä ja salonkikivääriammunnassa. Hiihto- ja kävelymerkkisuoritukset oli Sääksmäen lisäksi aloitettu viidessä muussa paikallisosastossa. Voimisteluseura toimi kahdessa osastossa.³⁸⁹ Piirin järjestämät kesäurheilujuhlat, joissa kilpailtiin 100 metrin juoksussa, viestissä ja pesäpallossa, ohjasivat osaltaan osastojen urheiluharrastusta.³⁹⁰ Vuosikokouksessa 1939 jouduttiin Pohjois-Hämeessäkin toteamaan lottatyön kehittyneen niin monipuoliseksi, ”että lottamielessä harrastus urheiluun on vähäistä, kun suuret määrät lottia kuuluu muihin urheiluseuroihin, keinotekoista urheilun elvyttämistä pidettiin hyödyttömänä”. Lotille sopiviksi urheilulajeiksi katsottiin suunnistaminen, hiihto, uinti sekä hiihto- ja kävelymerkkien suoritus.³⁹¹

Urheiluharrastus sai niin Pohjois-Karjalan kuin Viipurin piirissä 1930-luvun alussa yhä enemmän jalansijaa lottien toiminnassa.³⁹² Voimisteluseurojen määrää pidettiin Pohjois-Karjalassa kuitenkin aivan liian vähäisenä, sillä piirissä toimi voimisteluseura ainoastaan kolmessa osastossa. Hiihtoharrastusta sen sijaan pidettiin vilkkaana, minkä lisäksi harrastettiin myös pesäpalloa ja kolmiotteleja, joskin kesäurheilu yleisesti ottaen oli vähäistä.³⁹³ Viipurin piirissä voimisteluseuroja sen sijaan oli runsaasti, vuonna 1937 peräti 24 paikallisosastossa harrastettiin voimistelua. Hiihto- ja kävelymerkkiä piirissä suoritettiin aktiivisimmin 30-luvun alussa, vuonna 1932 oli merkin suorittanut 818 lottaa.³⁹⁴

Musiikki

Urheilun lisäksi oli musiikilla tärkeä asema vapaamuotoisissa lottaharrastuksissa. Iissä oli laulukuoro perustettu vuonna 1922, mutta muutaman vuoden toimittuaan se hajosi laulajien puutteesta. Uudelleen kuoro perustettiin yh-

distyksen 10-vuotisjuhliin.³⁹⁵ Vuonna 1935 harjoitteli kuoro 39 kertaa ja se esiintyi kaikissa suojeluskuntaväen iltamissa ja juhlatilaisuuksissa sekä yliopiston suomalaistuttamiseksi järjestetyssä kansalaiskokouksessa.³⁹⁶ Vöyrissä laulua harrastettiin kuorossa ja lauluilloissa: ”En sångkör började vi också öva under doktorinnan Juselius’ ledning.”³⁹⁷ ”Lottorna minns med ett skratt hur de rådbåkade finska språket, när de skulle öva ’Oi kallis Suomen maa’ och Finlandiahymnen till olympiaden, som aldrig blev av p. g. a. krigsutbrottet.”³⁹⁸

Yhteisten lauluhetkien lisäksi perustettiin Sääksmäellä lottakuoro 1930-luvun alussa. Ensimmäisenä vuonna siihen kuului 20 lottaa, ja kuoro esiintyi ahkerasti lottien ja suojeluskunnan järjestämissä tilaisuuksissa. Alkuinnostusta lukuun ottamatta oli kuoron toiminta kuitenkin satunnaista.³⁹⁹ Myös Valkeakoskella harjoitteli lottakuoro, jonka esityksistä saatiin nauttia järjestön iltamissa.⁴⁰⁰ Tuupovaarassa esiintyi lottien kuoro iltamissa 20-luvun puolivälissä.⁴⁰¹ 30-luvun lopulla kuului lottakuoroon 14 laulajaa.⁴⁰² Kuorolaulannan lisäksi päätettiin myös työiltojen lauluharrastukseen kiinnittää enemmän huomiota.⁴⁰³ Vuoksenrantalaisten lottien ja suojeluskuntalaisten sekakuoro menestyi piirin järjestämissä valistuskilpailuissa Antreassa vuonna 1930 saaden toisen palkinnon.⁴⁰⁴

Tiedot kuorojen toiminnasta piiritasolla ovat hajanaisia. Säännöllisimmin kuorojen toiminnasta on raportoitu Viipurin piirissä, jossa 1930-luvulla toimi yhdeksästä kolmeenkymmeneen kuoroa. Muissa piireissä kuorojen lukumäärä jäi yleensä alle kymmenen.⁴⁰⁵ Erityisesti kuorotoimintaan kiinnitettiin huomiota Pohjois-Karjalan piirissä: ”Laulukuoroja, niitä on täällä laulun mailla liian vähän. - - Laulullisen tason nostamiseen olisi syytä kiinnittää huomiota, koska sillä on oma tehonsa tunnelman ja innon kohottajana.”⁴⁰⁶ Kuorojen toiminnan tueksi julkaistiin keskusjohtokunnan toimesta vuonna 1930 ensimmäinen vihko ”Naisäänisiä lauluja”, jonka sisältö kertoo lottakuorojen ohjelmistosta. Lottien laulun lisäksi sisälsi kirjanen naiskuorosovitukset lauluista Oi, kallis Suomenmaa, Valkea maa, Sotarukous, Muistolaulu, Soi kiitokseksi Luojan, Kunniaksi Herran, Ma laulan vaan ja Lemminkäisen äiti.⁴⁰⁷

Juhlat

Toimintamme on ollut paitsi työtä ja touhua myös huvitustakin. Huvitilaisuuksia ilman ohjelmaa olemme järjestäneet, esim. suuren juhannuskokon Ollilan kentälle, jossa suojeluskuntalaiset olivat myöskin yhdessä.

Lotat ja suojeluskuntalaiset viettivät yhteistä juhannusta kokon ympärillä Sääksmäellä vuonna 1923.⁴⁰⁸ Kevyitä suojeluskuntaväen yhteisiä säännöllisesti viettämiä juhlia olivat Lotan nimipäiväjuhlat keväisin ja pikkujoulujuhlat vuoden lopulla. Vuoksenrannan Sintolassa vietettiin vuonna 1931 kolme isän-

maallishenkistä perheiltä: Lotan-päivää, presidentin syntymäpäivää ja pikkujoulua.⁴⁰⁹ Nimipäiviä voitiin viettää lottien kesken, kuten esimerkiksi Iissä päätettiin tehdä vuonna 1937, kun Lotan-päivä sattui päällekkäin työillan kanssa.⁴¹⁰ Useimmiten muodostui nimipäivistä kuitenkin sekä lottien että suojeluskuntalaisten yhteinen juhlahetki. Valkeakoskella Lotan-päivää vietettiin vuonna 1922 muun muassa puhetta ja sellonsoittoa kuunnellen. ”Ilta kului hupaisasti karkeloidessa ja vieraanvaraisten emäntien huolehtiessa virvokkeista varsin kiitettävällä tavalla.”⁴¹¹ Toisinaan oli Lotan-päivää varten suunniteltu kokonainen iltamallinen ohjelmaa. Kutsuvieras kiitti Sääksmäen lottia onnistuneesta juhlasta Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomissa:

Sääksmäen lotat viettivät nimijuhlaansa ensi kerran omassa talossaan Kelhissä. Juhlasali oli tilaisuutta varten somistettu kukilla. Alkusoiton jälkeen puhui päälotta Helvi Voipaala kutsuvieraille, joita oli noin 200 henkeä. Puhuja lähti heimosotien ajasta, jolloin suomalaisten erimielisyys vei heidät vieraan ikeen alaisiksi yksimielisyyden puutteessa. Hän kehoitti kansalaisia unohtamaan pienet riitaisuudet, opettelemaan hymyilytaitoa ja elämään keskenään ystävinä – ei yksin juhlatilaisuuksissa vaan myöskin jokapäiväisessä elämässä.

- - Hyvästä ohjelmasta, tarjoilusta ja kaikin puolin onnistuneesta illasta lausomme me kutsuvieraat Lotta-Svärd yhdistykselle tämän yhteydessä parhaan kiitoksemme sekä sellaisen toivomuksen, että yleisö yhä voimakkaammin yhtyy tukemaan Lottatyötä rakkaalle isänmaallemme onneksi ja siunaukseksi.⁴¹²

Joulun alla kokoontuivat lotat suojeluskuntalaisten kanssa yhteisiin pikkujouluihin. Ohjelmaan kuului joulupuuron nauttimisen ja joulupukin vierailun lisäksi leikkiä ja vaikkapa huvipostin toimittaminen.⁴¹³ Tuupovaarassa lottien ”joulukuusijuhlaa” vietettiin vuonna 1921 arvokkaan ohjelman merkeissä:

Joulukuusi oli yksinkertaisesti, mutta aistikkaasti somistettu, ja kynttilöiden liekit lepattivat iloisesti herättäen mielissä juhlatunnelmaa. Kunniavieraina olivat Joensuun sk-piirin sotilasohjaaja jääkäriluutnantti Sainio ja piirin asemestari Käkelä.

Kun kuusi oli sytytetty, piti paikallispääll. Sinervo tervehdyspuheen, jonka jälkeen sekakuoro esitti tuttuja, vaan silti kuitenkin aina mieltymyksellä kuunneltuja lauluja. Opettajatar nti Elvi Pispala lausui kauniin jouluaiheisen runon ja sk:laiset P.Vatanen ja E. Myller kaiuttivat viulujaan. - Väliajan kuluessa tarjoilivat ystävälliset Lotat juhlan kunniaksi kahvia kaikille vieraille. Kuorolaulun perästä seurasi illan ohjelman päänumero, jääkäriluutnantti Sainion puhe, jossa niin elävästi teroitettiin mieliin: ”Auta itse itseäsi, niin Herrakin auttaa sinua!” - - Jospa useammin kuultaisiin Tuupovaarassa tuollaisia tasapuolisia, helposti ymmärrettäviä esityksiä laajemmissa piireissä

Suojeluskuntaväen omia jublialivat Lotan-päivä ja pikkujoulu. Lotat ja suojeluskuntalaiset pikkujoulujuhlissaan Tuupovaaran suojeluskuntatalolla. Tuupovaaran kulttuuritoimi.

suojeluskunnan tarkoituksista ja peruskäsitteistä niin varmaankin moni epäilijä muuttaisi mieltänsä suojeluskuntalaitokselle myötämiseksi.

Arvokkaan puheen jälkeen esitti kuoro pari isänmaallista laulua. Kuultiin vielä neiti Aino Kojosen esittämä kertomus sekä erittäin miellyttävä neitien Anni Vatasen ja Elvi Pispalan laulama duetto, jonka jälkeen joulupukki nuorempi saapui monine täysine kontteineen taivallettuaan pitkät matkat tuis-kujen täyttämiä teitä lumiseen, syrjäiseen Tuupovaaraan.⁴¹⁴

Hiukan kevyemmissä merkeissä vietettiin lottien ja suojeluskuntalaisten yhteisiä joulujuhlia Vöyrissä. Vasabladet julkaisi kuvauksen Vöyrin lottien ja suojeluskunnan joulujuhlusta, jota vietettiin 4.1.1930 Koskebyn nuorisoseuran talolla. Tilaisuuden oli joululaulun jälkeen aloittanut piiripäällikkö tervehdyspuheellaan, jossa hän muistutti läsnäolijoita siitä, kuinka korvaamaton ilo on viettää jouluhetkeä rauhallisissa oloissa. Tämä oli tuhansien vapaaehtoisen maanpuolustuksen parissa työskentelevien uhrautuvaisten naisten ja miesten ansiota.

Följde så på programmet deklamation, pris- och julklappsutdelning och så gick ridån upp för ett kort teaterstycke, som utfördes av lottor och skyddskårister och mottogs av publiken med stort bifall. Sedan följde den obligatoriska dansen, som trädde med liv och lust.⁴¹⁵

Kaksi vuotta myöhemmin juhlaa vietettiin joululauluja ja Vaasan marssia laulaen. Puheiden, lausunnan ja joulukertomuksen lisäksi yleisö sai kuulla ”neekeriorkesterin” soittamaa hawaijimusiikkia. Tanssia juhlissa ehdittiin sekä ennen että jälkeen teatteriesityksen ja juhlahumua riitti aina pikkutunneille asti.⁴¹⁶ Vöyrin lotat järjestivät myös muun muassa suojeluskuntalaisten ja lottien yhteisen laskiaisillanvieton.⁴¹⁷

Yhdistyksiin ja järjestöihin pikkujoulun vietto levisi juuri 1920-luvulla. Juhlan muodot omaksuttiin osakuntien järjestämistä juhlista, joita oli alettu viettää vuosisadan alussa. Ohjelma oli alkuillasta arvokasta musiikki- ja lauluesityksiin. Illan kuluessa ohjelma keveni, ja juhlavieraat saivat nauttia joulupuurosta, kuvaelmasta, pienistä lahjoista ja tansseista.⁴¹⁸ Pikkujoulutunnelma noudatteli lottien keskuudessa siis hyvin pitkälle osakuntien viitoittamaa juhlaaavaa.

4.6. Koulutusta

Ensimmäisenä tutkituista paikallisosastoista järjestettiin lottakurssit Iissä. Jo vuonna 1922 oli osastossa järjestetty itsenäisesti saniteettikurssi, johon osallistui 11 jäsentä: ”Palavan se pakkasi, kun piti mennä kaikkien edessä näyttämään, kuinka läpiammuttu rinta tai kirveellä katkaistu jalkapöydän valtimo siidotaan. Se sentään helpotti, ettei tohtori Koskiniemi nauranut millään tyhmyydellä, vaan auliisti ja selvästi neuvoi.”⁴¹⁹ Kevätkiireet lopettivat saniteettikurssit kuitenkin kesken, ja varsinaiset järjestön kriteereiden mukaisesti pidetyt kurssit järjestettiin vasta seuraavalla vuosikymmenellä. Vuoden 1932 vuosikertomuksessa todetaan, että koulutuksen arvoa on osastossa alettu ymmärtää enemmän. Vuoden aikana oli koulutettu kaksi lottaa piirikursseilla.⁴²⁰ Vuonna 1933 paikallisosastossa pidetyt neuvontapäivät herättivät innostuksen ”kouluuttamisharrastukseen”, ja samana vuonna päätettiin yhdistykselle pyytää iltakursseja.⁴²¹ Näitä ei kuitenkaan saatu, mutta kaksi vuotta myöhemmin järjestettiin paikkakunnalla Oulun lottapiirin kaksiviikkoiset muonitus- ja lääkintäkurssit. Kurssilaisia oli paikkakunnalle saapunut ympäri piiriä lukuun ottamatta Koillis-Pohjanmaata.⁴²² Iiläiset päättivät osallistua kursseihin niin monella lotalla, kuin lähtijöitä löytyisi.⁴²³

Kolmestatoista paikallisosastosta oli kursseille ilmoittautunut yhteensä 65 lottaa, joista 56 lottaa piirikursseille ja yhdeksän iltakursseille.⁴²⁴ Iiläisiä oli kurssilaisten joukossa 25 lottaa, joiden osanoton paikallisosasto oli maksanut. Lisäksi voimistelun- ja laulunopettaja sekä kanslisti ja muonitusneuvojan apulainen löytyivät paikallisista lotista.⁴²⁵ Kurssit aloitettiin arvokkaasti virrellä ja raamatunluvulla sekä piirin puheenjohtajan Aini Kivekkään tervehdyssanoilla. Yksinlaulun, lausunnan ja pianonsoiton jälkeen saattoi kurssitoiminta alkaa

yhteisesti laulettu Lottalaulun saattelemana.⁴²⁶ Työpäivät kurssilla olivat työntäyteiset: herätys aamulla oli kello 7 ja hiljaisuus iltaisin kello 22. ”Mutta ainoastaan tällaisella järjestelmällisellä koulutuksella voidaan L. S. yhdistyksessä kasvattaa määrätietoiseen, itsenäiseen työhön pystyviä lottia, puhumattaakaan siitä, mikä merkitys sillä on oleva yleiseen kansalaiskasvatukseen”, arvioitiin kurssin tavoitteita Kalevassa.⁴²⁷ Piirikursseilla oli pitempiaikainen vaikutus jaostotoimintaan, sillä lääkintäjaostossa järjestettiin kurssien jälkeen vielä viisi työltaa, joissa seurattiin piiri- tai iltakurssin suorittaneille lääkintälotille laadittua harjoitusohjelmaa.⁴²⁸

Koulutuksen tarpeellisuuteen kiinnitettiin vuonna 1934 huomiota myös Olhavan kyläosastossa. Paikallisosastolta toivottiin taloudellista tukea koulutukseen.⁴²⁹ Seuraavana vuonna parani myös lottien koulutus kyläosastossa, sillä kaksi lottaa pääsi mukaan Iin piirikursseille ja yksi lottia Tuusulan kurssille.⁴³⁰ Koulutustilanne vaikutti suhteellisen hyvältä koko paikallisosastossa vuonna 1935. Lääkintäjaostossa toimi kaksi sairaanhoitajaa, kahdeksan piirikurssin käynyttä lottaa ja yksi iltakurssin käynyt lottia; muonitusjaostossa kaksi Tuusulan kurssin, 13 piirikurssin ja viisi iltakurssin käynyttä lottaa; keräys- ja kansliajaostossa yksi Tuusulan kurssin ja yksi ylioppilaslottien kansliakurssin käynyt lottia.⁴³¹

Muonitus- ja lääkintäiltakurssit saatiin Iihin vielä vuonna 1937, jolloin niihin osallistui 31 lottaa Iistä ja kolme lottaa paikallisosaston ulkopuolelta.⁴³² Nuorin kurssille osallistunut lottia oli 17-vuotias ja vanhin 55-vuotias. Yleisvaikutelmana kurseista todettiin, että ”kursilaisten terveys oli hyvä, joten poissaolot olivat hyvin harvinaisia. Opettajat olivat heihin hyvin tyytyväisiä kaikinpuolin, ja iloisina ja alttiina he tehtävänsä täyttivät onnistuen kokeissakin hyvin. -- Kurseista jäi jokaiselle vain chyet ja valoisat muistot, ja varmaan ne vievät Iin lottatyötä pitkän askeleen eteenpäin.”⁴³³ Vuonna 1939 oli yhdistyksessä yhteensä 49 koulutettua lottaa. Suurin osa heistä, 25 lottaa, toimi muonitusjaostossa.⁴³⁴ Vuodesta 1934 lähtien annettiin osastossa myös säännöllistä lääkintäkoulutusta lääkintäjaostossa. Koulutukseen kuului sairaanhoitajien vuosittain pitämät viidestä kahdeksaan luentoa muun muassa ensiavun antamisesta, tarttuvien tautien vastustamisesta ja sairastapoteiden laitosta.⁴³⁵ Vuonna 1938 tehtiin johtokunnassa päätös, jonka mukaan jokaisen lääkintälotan tuli osallistua vähintään neljään harjoitusiltaan vuodessa.⁴³⁶ – Vöyrin paikallisosaston rauhanaikaisesta koulutuksesta ei ole tarkkoja tilastoja. 30-luvulla koulutettiin ainakin yksi muonitus- ja kanslialottia,⁴³⁷ minkä lisäksi yksi lottia lähetettiin Tuusulan kurssille.⁴³⁸

Koulutettujen lottien määrä oli myös Sääksmäellä vähäinen vielä 1930-luvun alussa. Vuonna 1934 mainitaan kahden lotan osallistuneen piirikursseille. Aikaisemmin oli osastossa koulutettu viisi muonitus- ja kaksi lääkintälottaa.⁴³⁹ Seuraavina vuosina osallistui paikallisosastosta muutama lottia piirikursseille, mutta tilanne parani huomattavasti vasta vuonna 1937, kun paikallisosasto järjesti jäsenilleen iltakurssit omassa talossaan Kelhissä. Vuoden

Paikallisosastot ryhtyivät kouluttamaan lottiaan aktiivisesti omilla iltakursseillaan 1930-luvulla. Tätä ennen osastojen lottia koulutettiin piirikursseilla. Kuvassa ritvalalainen Anna Pietilä Tampereella muonituskursilla sekabedelmäsoppaa jakamassa vuonna 1924. Anna Pietilän kokoelmat.

lopussa oli Sääksmäellä 16 piirikurssin käynnyttä lottaa lääkintäjaostossa, 22 muonitusjaostossa, yksi lotta varustusjaostossa ja kaksi keräys- ja kansliajaostossa. Lisäksi yksi muonituslotta oli osallistunut kertauskursseille. Tämä merkitsi, että lähes puolet osaston toimivista jäsenistä oli nyt koulutettu. Edellisenä vuonna oli koulutettujen lottien osuus ollut ainoastaan 16 prosenttia.⁴⁴⁰ Mitä Kelhissä puuhataan, kysyttiin Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomissa marraskuussa 1937.

Niin, mitä siellä tosiaankin puuhataan, sillä tätä nykyä alkaa sinne virrata klo 19 aikoihin kylästä katkeamaton ihmisvirta. Määrätietoisesti se ponnistelee kohti Kelhin lämpimiä suojia tuulen tohahdellessa Pappilanlahdelta ja kylväissä tienoille talven ensilunta. – Ja tuossahan parkkeeraa omnibussikin nokka vällyihin vyötettynä. Jaaha, onhan siis tultu kauempaakin Kelhiin. Ja eikös tuossa aja pirssivaununkin Valkeakoskelta, ja siitähän nousee suojelukuntaupseereja. Uteliaana kiipeän portaita ylös ja saankin pian kuulla, että Kelhissä on lottakurssit. –

Nyt on kysymyksessä paikallisosaston järjestämät iltakurssit. Kurssit kestävät 16 iltaa ja erikoisopetusta annetaan muonitus- ja lääkintäjaostoissa. Yhteisluennoilla tutustetaan lottia pääasiassa järjestötietoihin. Sitten ovat suojelukuntaupseerit käyneet luennoimassa maasto-opista ja kaasuista. Niin ja

olihan tohtori Saarento luennoinut jo ennen kurssien alkua lääkintälotille kokonaista 16 tuntia.

Hämmästelen kurssin monipuolisuutta ja laajuutta ja saan piankin kuulla, että kyllä se kaikki on tarpeen, sillä onhan kysymyksessä lottain individuaalinen koulutustyö yleistason kohottamiseksi. Lotathan tahtovat täten siis astua palvelemaan maanpuolustusta, etenkin huoltotyön muodossa. – Alhaalta kuuluu kimakka vihellys. Päivystäjän pillin ääni, selitetään minulle, ja niin-pä katsonkin parhaaksi kiittää tiedoista ja lähteä.

Jaaha, sieltähän tulvivatkin lotat hyvässä järjestyksessä luentuhuoneisiin. Päivystäjäksi arvaan lotan, jolla on kaulassa punavalkoinen nauha. Seuraa lyhyt ilmoitus opettajalle, ja luennot alkavat.

Tässä huoneessa luennoi neuvoja Laaksonen tottuneesti ja sujuvasti kahdeksalletoista lääkintälotalle. – Mutta täällähän on jouduttu ihan koulun penkille. Itse kurssin johtajakin näkyy siellä olevan oppilaiden joukossa, samoin kuin lääkintäjaoston päällikkökin. Opettajan katse liukuu pitkin rivejä etsien ”uhria”. Samanlaisen ilmeen, minkä muistan kouluajoilta, luen nytkin oppilaiden kasvoilta: Kun ei nyt vain minulta kysyisi. – Vuoteen tekemistä siinä nyt selostetaan, mutta sitten tulee kysymys, miten saapas riisutaan turvonneesta jalasta. Jopa tulee vääräkin vastaus, sillä yksinkertaiset kysymykset näyttävät tuottavan eniten päänvaivaa. Selkeneehän se asia sentään, ja lopputulos on, että saapas on riisuttava aukaisemalla se saumasta. – Harras ilme kasvoilla seuraavat oppilaat esitystä: yritetäänpä siellä tehdä merkintöjäkin luentovihkoihin - -.

Mutta pian vierähtää luentotunti loppuun. Päivystäjä järjestää jo lottia riveihin ala-aulassa teenjuontia varten. Hiljaa siinä rivissä näytäänkin olevan, mutta sitä vilkkaammaksi tuleekin keskustelu ja naisellisen arvostelun halu, kun on saatu teekupit käteen.

Päivystäjä tähyää taas kelloaan. – Vihellys. Pian ollaan jälleen luennolla... Kolmen tunnin yhtäjaksoisen työskentelyn jälkeen siirrytään vihdoin avaraan Kelhin juhlasaliin. Siinä seisovat neliössä vanhemmat ja nuoremmat lotat, äidit ja tyttäret kokoontuneina kaikki saman asian innoittamina yhteisen aatteen palvojiksi. Kasvoista kuvastuu vakava oppimisen halu ja vielä jokin kaukaisempi, sellainen häive suuresta ja uhrautuvasta työstä joskus tulevaisuudessa... Seuraa lyhyt nimenhuuto. Sitten virsi ja rukous. Sävelet jäävät sinne johonkin katon vaiheille yksin vipertämään hiljaa sammuakseen. Kurssi-ilta päättyy...

Neuvojat vakuuttavat olevan hauskaa työskennellä lottien parissa, ja samaa toistavat oppilaatkin. – Koti ja sen tehtävät kutsuvat taas. Kaikki rientävät tyytyväisinä pois, ja Kelhi vain jää opettajineen odottamaan huomispäivän uurastavia lottia.⁴⁴¹

Valkeakoskella muonitus- ja lääkintäkurssit järjestettiin vuonna 1936. Paikallisosastojen omat iltakurssit merkitsivät koulutettujen lottien määrän huomattavaa lisääntymistä. Åke Henrikssonin kokoelmat.

Myös Valkeakoskella oli vuonna 1936 järjestetty oman paikallisosaston kurssit muonitus- ja lääkintäjaostoille. Opettajina kursseilla toimivat keskusjohtokunnan neuvijat sekä suojeluskuntaupseerit. Kurssit kestivät yhtäjaksoisesti 17 iltaa, joita oli edeltänyt lääkintälotille pidetty 18 tuntia esitelmää ihmisruumiin rakenteesta ja toiminnasta, väkivallan aiheuttamista vammoista sekä ensiavusta ja tarttuvista taudeista. Suojeluskuntaupseerit luennoivat kurssilaisille suojeluskuntajärjestöstä ja arvomerkeistä, kaasuista, maasto-opista ja kenttähuollosta. Osanottajia kursseilla oli 39 lottaa, joiden aktiivinen osallistuminen varmistettiin joka ilta kahdella nimenhuudolla. Kurssi-illat päättyivät iltahartauteen. Järjestyksenpidosta vastasi kursseilla lottavääpeli.⁴⁴² Iltakursseilla vietettiin Valkeakoskella yhteensä 1 989 tuntia ja lääkintälotille järjestetyillä kertauskursseilla 288 tuntia.⁴⁴³

Valkeakoskella omien kurssien järjestäminen merkitsi jäsenistön koulutustason huomattavaa nousua. Paikallisosastossa oli 30-luvun alussa järjestetty neuvontapäiviä ja muutama lotta oli vuosittain osallistunut muualla järjestetyille kursseille.⁴⁴⁴ Vuonna 1935 oli osaston yli sadasta jäsenestä kuitenkin ainoastaan 10 saanut lottatyöhönsä koulutuksen: neljä lottaa oli osallistunut muonituskurssille, yksi lääkintäkurssille, yksi keräys- ja kansliajaoston kurssille sekä viisi ilmavalvontakurssille. Vuonna 1937 oli osastossa 47 koulutettua lottaa, joista suurin osa oli käynyt lääkintäkurssin.⁴⁴⁵

Tuupovaaran paikallisosastosta oli ensimmäinen lotta kustannettu lääkintäkurssille vuonna 1922.⁴⁴⁶ Toiminnan alkuvuosina pyrittiin osastosta lähettämään vuosittain muutama lotta kursseille. Tämän lisäksi paikallisosastossa ja kyläosastoissa järjestettiin 30-luvulla neuvontapäiviä muutaman vuoden välein.⁴⁴⁷ Iltakursseja muonitus- ja lääkintälotille Tuupovaaraan lotat päättivät pyytää yhdessä Koveron paikallisosaston kanssa vuonna 1937.⁴⁴⁸ Koulutettuja lottia ei paikallisosastossa ollut edellisenä vuonna ollut yhtään, sairaanhoitajan koulutuksen saaneita lottia oli kuitenkin viisi.⁴⁴⁹ Kaksiviikkoiset muonituskurssit saatiin Tuupovaaraan alkukesästä 1938. Suojeluskuntatalolla pidettyyn kurssiin osallistui 20 lottaa:

Kuitenkin viime vuonna on erikoisena tienviittana mainittava toukokuussa pidetyt iltakurssit, joihin innolla otettiin osaa. Siellä selveni usealle lotalle työmme uudessa valossa, ja paitsi sieltä saamiamme käytännöllisiä tietoja ja taitoja, antoivat ne meille uutta intoa ja uskoa työmme oikeutukseen.

Koulutettujen lottien määrä oli kasvanut muutoinkin edellisistä vuosista, sillä iltakurssien käyneiden lisäksi löytyi vuoden lopulla paikallisosastosta yksi lääkintäjaostokurssin käynyt lotta, kaksi piirikurssin käynyttä muonituslottaa sekä kaksi ilmavalvontakurssin käynyttä lottaa.⁴⁵⁰ Iltakurssiin sisältyi opetusta seuraavasti:

Sääntöselostuksia 10 t

Jaosto-opetusta:

Teoriaa 9 t

Käytäntöä 21 t

Yleisluentoja:

Maasto-oppi 3 t

Kaasut, väestösuojelu 3 t

Rauhanajan puolustusvoimat 1 t

Valtakunnan siirtyminen sotatilaan 1 t

Ensiapu 1 t

Tuberkuloosi 1 t

Henkilökohtaisen terveyden hoito 1 t

Sotapropaganda ja vakoiluvaara 3 t

Kirjalliset kokeet 3 t

Käytännön harjoittelussa saivat lotat tutustua hernerokan valmistukseen kenttäkeittiöllä. Kurssiohjelmaan kuuluivat myös käynti sankarihaudalla ja kirkossa sekä kurssin päätöksen yhteydessä pidetty lottalupauksenantotilaisuus ja päättäjäisjuhla suojeluskuntatalolla.⁴⁵¹

Vuoksenrannasta haki vuonna 1925 kolme lottaa rajaseudun lottakursseille. Paikallisojohtokunta päätti puoltaa heidän kaikkien hakemuksia, sillä juuri perustettuun yhdistykseen tarvittiin ”opinkäyneitä toimihenkilöitä”.⁴⁵² Esimerkiksi osastolle hankitun kenttäkeittiön käyttöä varten täytyi lähettää muonituspäällikkö Viipurin piirin muonituskurssille.⁴⁵³ Myöhemmin paikallisosastolla todetaan olleen huono onni kurssin käyneiden lottien suhteen, sillä useat koulutetut lotat olivat muuttaneet paikkakunnalta pois.⁴⁵⁴ Vuoksenrannan paikallisosaston 10-vuotiskertomuksessa todetaan yhdistyksessä olevan 11 piirikurssin suorittanutta lottaa. Tämän lisäksi oli osastossa järjestetty kahdet kaksipäiväiset neuvontapäivät, ja piirin neuvoja oli kahdesti kiertänyt kyläosastoissa.⁴⁵⁵ Heti ensimmäisenä toimintavuonna oli piirijohtokunnan puheenjohtaja käynyt jokaisessa kyläosastossa selittämässä lottatyön periaatteita ja järjestämässä osaston toimintaa.⁴⁵⁶ Käytännön koulutuksen lisäksi paikallisosastoissa järjestetyt neuvontapäivät pitivät osaltaan yllä lottaaatetta. Esimerkiksi Vuoksenrannassa kutsuttiin lotat ja suojeluskuntalaiset vuonna 1936 yhteisille neuvontapäiville lottaja- ja suojeluskuntahengen elvyttämiseksi paikkakunnalla. Kutsua noudatti tuolloin noin 30 suojeluskuntalaista ja 20 lottaa.⁴⁵⁷

Vuoksenrantaan iltakurssia päätettiin pyytää vuoden 1938 vuosikokouksessa.⁴⁵⁸ Kun kurssit keväällä 1939 paikkakunnalle saatiin, aloitettiin niihin valmistautuminen havaintovälineiden hankkimisella: lainaksi tarvittiin harmoni ja mustia tauluja.⁴⁵⁹ Vuoksenrannassa kurssille osallistui 20 lottaa, mikä kuitenkin oli odotettua vähemmän. Syyksi arveltiin, että kurssi sattui maamiehille kiireiseen kylvöaikaan toukokuun lopulle, mikä esti monen halukkaan osal-

listumisen. Kurssitähden sai lopulta 10 muonitus- ja neljä kansliajaoston lottaa. Koulutettuja lottia oli paikallisosastossa vuoden lopulla kuitenkin suhteellisen paljon, 45 lottaa. Eniten oli koulutettu muonituslottia (14) ja ilmaluvontalottia (13).⁴⁶⁰

Mieliala kurssilla oli reipasta ja iloista. Lotat koettivat parhaansa mukaan, vaikkapa päiväntöistä väsyneinä, ottaa oppia itselleen. Lottakurssi tällaisella syrjäisellä paikkakunnalla syvensi lotille lottatyötä ja ulospäin mainosti ja selvensi paikkakuntalaisille lottatyön merkitystä maanpuolustuksessa.⁴⁶¹

Karjala-lehdessä haastateltiin lokakuussa 1936 Viipurin piirin johtokunnan puheenjohtajaa rouva Kerttu Stenbergiä. Syksyn lottatoiminnan ollessa aluillaan hän kuvaili piirinsä paikallisosastojen toiminnan muotoja korostaen erityisesti lottakurssien suosiota alueella. Piiri- ja iltakursseja ei ollut ollut mahdollista myöntää kaikille niistä anoneille. Ne, joille kurssit oli suotu, olivat täynnä intoa saamastaan opetuksesta: ”Kun mainitsen, että monet iltakursseille osallistuvat polkevat 10–15 km:n päästä pyörillään joka ilta kurssipaikalle sen jälkeen kun kotona ovat aamuvanhaasta taloustyönsä ensin suorittaneet, niin ymmärtää, ettei mielenkiintoa enempää kuin sisuakaan lottatyöhön puutu.”⁴⁶²

Paikallisosastoissa esiin tullut kiinnostus koulutukseen 1930-luvun alussa näkyy myös piirien tilastoissa. Vuonna 1936 oli Oulun piirissä koulutettu yli 500 lottaa, Pohjois-Hämeen ja Pohjois-Karjalan piirissä molemmissa yli 1 000 lottaa ja Viipurin piirissä lähes 3 600 lottaa.⁴⁶³ Näin ollen piirien koko jäsenistöstä, kannattavat jäsenet mukaan lukien, oli koulutettu noin 20–30 prosenttia.

4.7. Propagandaa

lissä oltiin vuoden 1930 toimintaan suhteellisen tyytyväisiä, työtä oli tehty kovasti. Yhden vian nähtiin kuitenkin vielä olevan jäljellä. Toiminnasta puuttui hiljainen syventyminen työn päämääriin, jota kuitenkin aina ja ensisijaisesti tarvittaisiin.⁴⁶⁴ Valistustyöhön oli paikkakunnalla jo aikaisemmin ryhdytty, kun Iin suojeluskunnan esikunta päätti vuonna 1925 viettää marraskuun toista viikkoa erityisenä suojeluskuntaviikkona. Viikon aikana järjestettiin eri puolilla pitäjää esitelmä-, kokous- ja iltamatilaisuuksia suojeluskunta-asian levittämiseksi ja syventämiseksi. Lotat olivat mukana järjestämässä vierailuhetkiä ja iltamia. Kokoukset olivat yleisölle avoimia ja esitelmiä kuulemaan kutsuttiin sekä paikkakunnan miehet että naiset.⁴⁶⁵ Pohjois-Vöyrin suojeluskunta ja lotat järjestivät vuonna 1937 esitelmätilaisuuden ja propagandajuhlan Kovikin nuo-

risoseurantalossa. Illan päätteeksi perustettiin kylään suojeluskuntaosasto, mutta ennen kuin näin pitkälle päästiin, seurattiin nuorisoseurantalolla monipuolista ohjelmaa:

Programmet inleddes med Modersmålets sång, varefter lokalchefen V. Blom i ett hälsningstal klargjorde det frivilliga försvarets innebörd. Efter deklamation av frk. Karin Kunnas, som läste Gripenbergs dikt Den vita fronten, tecknade propagandainstruktör G. Dahlbo i ett föredrag konturerna av Finlands militär-politiska ställning i Norden. Programmet upptog ytterligare unison sång, bygdemål samt ett humoristiskt betonat teaterstycke Vår vän Amalia, som med bravur framfördes av lottor och skyddskårister från Vörå södra skyddskår.⁴⁶⁶

Suojeluskunnan propagandaviikkoon osallistuttiin tutkituissa paikallisosastoissa vaihtelevasti. Sääksmäellä propagoitiin jäsenistön ulkopuolelle lottaaatetta, kun vuonna 1923 päätettiin järjestää valistusviikot yhdessä suojeluskunnan kanssa. Viikon ohjelmaan kuului juhla jumalanpalvelus, isänmaallinen iltama, keskustelutilaisuuksia suojeluskuntahengen elvyttämiseksi sekä lopettajaisillamat.⁴⁶⁷ Tämä viikko ja sen tulokset saivat nimimerkin ”Lotta” kirjoittamaan Sääksmäen Sanomiin ja innostamaan naisia lottatyöhön:

-- Kuulkaapa naiset, jotka asutte lähempänä, tai naapurikylissä, taikkapa järven toisella puolella, miksipä ette tulleet kuuntelemaan, näkemään ja innostumaan? Pitkänmatkanen ei voi syyttää, että järven yli on vaikea syksyisin lähteä. Teitä varten tilasi suojeluskunta laivan, mutta sittenkään ette tulleet. Millä puolustavat toiset poissa olleet itseään?

Missä kulmalla ei vielä ole Lotta-yhdistystä, perustakaa nyt suojeluskuntaviikolla se. On tavattoman hauskaa olla yhteistyössä siinä suuressa isänmaallisessa puuhassa. Älkää peljätkö vastuksia, helposti ne ovat voitettut. Se on varmaa toki, että lottien innostus kiihottaa miehiäkin vilkkaampaan toimintaan. Jos taas naisilta puuttuu intoa ja halua suojeluskuntatyöhön, kuolettaa hän miehenkin innon siihen. Innottomuus johtaa kyllästymiseen, johon etsitään taas tyydytystä usein ”kuusen kyyneleistäkin”.

Niin naiset, muistakaa velvollisuutenne!⁴⁶⁸

Lieneekö ollut asialla sama ”Lotta”, joka jälleen seuraavana vuonna Sääksmäen Sanomissa yritti innoittaa naisia lottatoimintaan. Jälleen lottatyötä perusteltiin paitsi isänmaan edulla myös sen positiivisella vaikutuksella nuorison käyttäytymiseen:

Mutta me lähemme uudelle vuositapälelle toivossa, että jokainen äiti, vaimo, morsian, sisar ja nekin naiset, joilla ei ole omaisia suojeluskunnassa, ryhtyvät toimimaan kotiemme vartioitten hyväksi, isänmaan puolesta täyttä-

mään palvelustaan naisille sopivalla tavalla. - - Toivotaan, että täälläkin vanhemmat naiset auttavat nuoria ja tukevat, mukaan liittyen. Asia on niin, että vanhemmat sentään ovat innotuksen hoitajia. Tulkaa, tukekaa ja nostakaa nuoria!⁴⁶⁹

Valkeakoskella tuotiin jo toiminnan alkuvuosina ilmi lotta-aatteen ylläpitämisen tärkeys:

Niinkuin sanottu, ei lottien toiminta nyt kuluneena vuotena ole ollut erittäin vilkasta. Onhan selvää, että harrastus aatteelliseen työhömmе ei voi olla yhtä voimakasta jokapäiväisen elämän suuntautuessa jatkuvasti yhä rauhalliseen suuntaan, mutta silti on sitäkin suuremmalla tarmolla ylläpidettävä innostusta Lotta-Svärd työhön, jolla me Suomen naiset asetumme suorittamaan asevelvollisuuttamme isänmaamme suojaksi ja kansamme tulevaisuuden onneksi.⁴⁷⁰

Paikallisosastojen valistustyö jäi käytännön töiltä suhteellisen vähäiseksi ja ulkopuolisillekin suunnatut tilaisuudet pyrittiin rajaamaan järjestön aatteen jo ennakkoon hyväksyneille ihmisille. Esimerkiksi Valkeakoskella päätettiin vuonna 1921 järjestää joka perjantai urheilumatka paikkakunnan ympäristöön. Mukaan olivat tervetulleita ”kaikki porvarilliset seurat”. Myöhemmin todettiin tällaisten ”pienen vaatimattomien tilaisuuksien” olevan omiaan yhdistämään valkoisia paikkakuntalaisia ja tutustuttamaan samoin ajattelevia toisiinsa.⁴⁷¹ Paikallisosastossa pyrittiin 1920-luvulla lähestymään myös uusia mahdollisia jäseniä kutsumalla heidät yhdistyksen kokoukseen. Kirjeiden saajat harkittiin etukäteen, ja heidän uskottiin olevan laillista yhteiskuntajärjestystä kannattavia ja suojeluskuntatyötä harrastavia naisia. Kirjeet tuottivatkin tulosta, sillä Seurahuoneella pidettyyn kokoukseen saapui 17 naista, jotka kaikki liittyivät yhdistykseen. Kirjeitse lähestyttiin osaston ulkopuolisia henkilöitä jälleen vuonna 1937. Arvoisalle kansalaiselle osoitetussa kirjeessä vedottiin isänmaallisiin ja laillisen yhteiskuntajärjestyksen tunnustaviin henkilöihin. Heidän toivottiin ryhtyvän yhdistyksen kannattaviksi jäseniksi, mikäli toimivaksi jäseneksi antautuminen oli mahdotonta.⁴⁷²

Vuoksenrannassa vuonna 1925 järjestettiin propagandaviikon aikana iltanvietto.⁴⁷³ Keski-Vuoksen aluepäällikkö otti yhteyttä Antrean ja Vuoksenrannan paikallisosastoihin vuonna 1927 toivoen, että nämä järjestäisivät suojeluskuntaviikon aikana yhdessä paikallisten korpmaalikuntien kanssa iltamaja kokoustilaisuuksia. Paikallisesikunta järjesti viikon aikana Vuoksenrannassa kaksi kokous- ja iltamatilaisuutta, joihin lottien toivottiin järjestävän ravintolan.⁴⁷⁴ Suhteellisen säännöllisesti Vuoksenrannan lotat osallistuivat propaganda-viikon toimintaan järjestämällä myyjäisiä ja valistustilaisuuksia.⁴⁷⁵ Esimerkiksi Vuoksenrannan Korpilahden kyläosaston suojeluskuntaviikolla yhdessä suojeluskunnan kanssa järjestämien perheiltamien ohjelmaan sisältyi runoja, kertomuksia ja kuorolaulua.⁴⁷⁶ Myöhemmin 30-luvulla vietettiin kylä-

osastossa ompeluseuran yhteydessä maanpuolustuspäivää.⁴⁷⁷

1930-luvulla paikallisosastoihin liittyneet lotat eivät haastatteluissa kerro järjestön ulkopuolisille suunnatuista aktiivisista valistustoimenpiteistä.

Minä en ainakaan koskaan yrittänyt ketään käännättää, enkä tiedä ketään muutakaan, joka ois mitenkään yrittänyt käännättää. Aina uskalsin sanoa kylä mielipiteeni, jos sellaisia tilanteita oli. En minä hävennyt sitä tunnustaa, että minä kuulun lottiin.⁴⁷⁸

Ulospäin näkyvää aatteellista toimintaa olivat myös Akateemisen Karjala-Seuran tukeminen Inkerin ja Karjalan pakolaisten auttamiseksi, suojeluskunnan kanssa vietetyt itsenäisyyspäivät marsseineen ja jumalanpalveluksineen sekä vapausjuhlat, joiden ohjelmaan usein kuuluivat esimerkiksi sankaripatsaan kaunistaminen ja seppeleen lasku.⁴⁷⁹ Tuupovaaran osasto kuului Itsenäisyyden Liittoon ja toimi sen lippuasiamiehenä,⁴⁸⁰ minkä lisäksi Akateemisen Karjala-Seuran alaosaston juoksevien asioiden hoito otettiin paikallisosaston tehtäväksi.⁴⁸¹ Kommunismin vastustaminen oli Pohjois-Karjalan piirissä yleisemmän esillä. Piirijohtokunnan neuvottelupäivillä vuonna 1930 hyväksyttiin muun muassa ponsi, jossa Pohjois-Karjalan lottien moraalisena velvollisuutena todettiin olevan Suomen Lukon viitoittaman tien seuraaminen, mikäli se merkitsi kommunismin vastustamista laillisin keinoin. Lisäksi Hilja Riipiselle haluttiin antaa julkinen tunnustus tämän taistelusta kommunismia vastaan. Samalla kokouksessa todettiin, että järjestöön kuului ainoastaan kansan valvettunein ja valistunein osa naisista, minkä vuoksi voimakkaan valistustyön tekemistä ja lotta-aatteen levittämistä pidettiin tarpeellisena ennen kaikkea syrjäisissä kylissä.⁴⁸² Kommunismin vastustamista tuettiin myös muissa piireissä Lapuan liikkeen kautta.⁴⁸³

Keskusjärjestön esittämästä vetoomuksesta huolimatta ei tutkituissa paikallisosastoissa arkistomateriaalin perusteella ole vuoden 1930 vaaleissa erityisesti pyritty vaikuttamaan lottien käyttäytymiseen. Sen sijaan esimerkiksi Kalevassa lottiin vedottiin avoimesti: ”Lotat luonnollisesti käsittävät, että meidän on nyt kiinnitettävä entistä suurempaa huomiota näihin vaaleihin, sillä onhan nyt kysymys niistä arvoista, joiden puolesta lottajärjestö on maassamme koko olemassaolonsa ajan tehnyt työtä. Meidän on nyt käyttämällä äänioikeuttamme, tuettava kommunismia vastaan käytävää taistelua!”⁴⁸⁴

Vielä vuonna 1926 Vuoksenrannan lotat viettivät itsenäisyyspäivää työn merkeissä muonittamalla suojeluskuntaa Antrean kirkolla pidettävissä juhlissa.⁴⁸⁵ Seuraavana vuonna isänmaallista juhlaa vietettiin lottien ja suojeluskuntalaisten yhteisvoimin. Juhlan ohjelmaan kuului muun muassa paraati.⁴⁸⁶ Tieto itsenäisyyspäiväjuhlista löytyy myös vuodelta 1932, jolloin Kankaalassa päätettiin viettää joulukuun 6:tta päivää juhla jumalanpalveluksella ja illanvietolla, johon jokaisen kyläosaston tuli valmistaa ohjelmaa.⁴⁸⁷ Myös vuonna

1936 aloittivat suojeluskuntalaiset ja lotat itsenäisyyspäivän vieton juhla-jumalanpalveluksella, jonka yhteydessä annettiin suojeluskuntavala ja lottalupa. Seurakuntatalolla seurasi arvokasohjelmainen juhla virvokkeineen.⁴⁸⁸ Korpilahdessa vietettiin vuonna 1937 itsenäisyyspäivää yhdessä kuorolaisten ja nuorisoseuran kanssa.⁴⁸⁹

Myös Valkeakoskella järjestivät lotat vuonna 1935 itsenäisyyspäiväjuhlan yhdessä suojeluskunnan ja tehdaspalokunnan kanssa. Juhlallisuudet aloitettiin jumalanpalveluksella rukoushuoneella. Seurahuoneella vietetyn itsenäisyysjuhlan ohjelma oli ”tilaisuuteen sopiva”. Siihen kuului torvisoittoa, lauluesityksiä, puhe sekä ”Hirsipuukuvaelma” näytelmästä ”Daniel Hjort”. Juhlaan oli vapaa pääsy.⁴⁹⁰ Iissä joulukuun kuudetta juhlistettiin seuraavana vuonna juhla-jumalanpalveluksella ja kirkkokahvilla suojeluskuntaväen parissa. Koelotat saivat juhlapäivän kunniaksi luvan valmistaa itselleen lottapuvut.⁴⁹¹ Vöyrissä päätettiin järjestää yleisölle itsenäisyyspäiväjuhla vuonna 1937. Ennen juhlaa lotat osallistuivat yhdessä suojeluskunnan kanssa jumalanpalvelukseen, paraatiin ja seppelten laskuun sankarihaudoilla. Juhlassa, johon oli vapaa sisäänpääsy, oli ohjelmassa musiikkia, puheita ja lausuntaa.⁴⁹²

Vapausjuhlat korostuivat erityisesti Valkeakosken ja Sääksmäen vuotuisessa ohjelmassa. Vapausjuhla aloitettiin Valkeakoskella 1930-luvun alussa suojeluskunnan ohimarssilla ja sotilasjumalanpalveluksella, jossa lotat antoivat lupauksensa ja suojeluskuntalaiset vannoiivat valansa. Iltaohjelmaan kuului juhla musiikki- ja lausuntaesityksineen, puheineen ja kuvaelmineen. Juhlaan osallistuminen oli kaikkien lottien ja suojeluskuntalaisten velvollisuus.⁴⁹³ Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat kuvasi Valkeakosken vapautumisen 12-vuotis-muistojuhlaa seuraavasti:

Tervehdyspuheen piti Lotta Svärd -yhdistyksen puheenjohtaja, opettajatar Olga Kallio. Puhe oli vaikuttava, sydämiin käyvin sanoin, vailla mitään intoilua, kosketteli puhuja sattuvin sanoin niitä katalia ilmiöitä, joita kansassamme tätä nykyä, ennen kaikkea isänmaanpetturuuden muodossa on ilmaantunut ja jotka ilmiöt on saatava poistetuksi, jos mielitään kallein uhrein saavutettu vapaus edelleenkin säilyttää.⁴⁹⁴

Pohjois-Hämeen piirin vuoden 1923 vuosikertomuksessa todetaan vapaus-sodan viisivuotisjuhla kaikkialla vietetyn suurin juhlallisuuksin.⁴⁹⁵ Vielä 1930-luvun lopulla järjestettiin piirin paikallisosastoissa suojeluskunnan kanssa yhteisiä vapausjuhlia.⁴⁹⁶

Myös muiden paikallisosastojen toimintaan on kuulunut vapausjuhlien viettäminen. Tuupovaarassa kokoontuivat suojeluskuntalaiset ja lotat viettämään ”isänmaan vapautumisen 4. vuotismuistopäivää” toukokuussa 1922. Iltaa vietettiin arvokkaan ohjelman, puheiden, kertomusten ja laulujen parissa.⁴⁹⁷ Vuonna 1927 päätettiin toukokuun kuudentenatoista vietettävän ”itsenäisyyspäivän” yhteydessä järjestää piirakkajuhlat.⁴⁹⁸ Pohjois-Karjalan piirissä

Valkeakoskella keväistä vapausjuhlaa vietettiin 26.4. valkoisten joukkojen paikkakunnalle saapumisen muistoksi. Vuonna 1938 20-vuotismuistojuhlissa kenraali Walden tarkasti suojeluskunnan ja lottaosaston. UPM-Kymmene Oyj: Valkeakosken keskusarkisto.

todetaan useimpien osastojen vielä vuonna 1939 osallistuneen toukokuun kuudennentoista juhlallisuuksiin.⁴⁹⁹ Iissä järjestettiin vuonna 1935 toukokuun kuudentenatoista päivänä juhla, johon tilattiin ohjelma Itsenäisyyden Liitolta.⁵⁰⁰ Samaten viettivät lotat yhdessä suojeluskuntalaisten kanssa 16.5.1938 muistojuhlaa 20 vuoden takaisten tapahtumien kunniaksi. Päivän ohjelmaan kuului muun muassa marssi suojeluskunnan talolta kirkkoon. Jumalanpalveluksen jälkeen siirryttiin sankarihaudalle seppeleen laskuun.⁵⁰¹ Muistojuhlaan liittyi lisäksi sankarihaudan juhla-valaistus ”niinä päivinä, jolloin kummun alla lepäävät vapaussoturit ovat kaatuneet, valaisten kunkin nimen kohdan kaatumispäivänä”.⁵⁰² – Vuoksenrannassa vietettiin toisinaan juhannuksena suojeluskunnan kanssa lippujuhlaa.⁵⁰³

Joulukuun kuudetta päivää päätettiin alkaa viettää Suomen itsenäisyyspäivänä valtioneuvoston 20.11.1919 antamalla asetuksella. 20- ja 30-luvulla se jäi merkitykseltään kuitenkin toukokuun kuudennentoista varjoon. Valkoisen armeijan ja vapaussodan päivä oli kansallisista merkkipäivistä näkyvin ennen sotia. Matti Klingen mukaan itsenäisyyspäivä ja toukokuun kuudestoista olivat keskenään kilpailevia kansallisia merkkipäiviä. Itsenäisyyspäivä edusti stählbergilaista sovintopolitiikkaa, jota ei herkästi omaksuttu sen paremmin oikeiston kuin vasemmiston keskuudessa.⁵⁰⁴ Itsenäisyyspäivän vietto muuttui

merkittävästi, kun siitä lain voimalla tehtiin yleinen juhla- ja vapaapäivä, johon pitkälti yhdistettiin toukokuun kuudenteentoista liitettyjä ominaisuuksia. Matti Kuusi onkin todennut, että osa suomalaista aate- ja järjestöhistoriaa voitaisiin kirjoittaa sen pohjalta, ketkä ja miten itsenäisyyspäivää on eri aikoina vietetty.⁵⁰⁵

Paikallisosastot viettivät yleensä myös syntymäpäiväjuhliaan tasavuosien sattuessa kohdalle. Vaikkakin tapahtumat olivat yksittäisiä juhlia muiden joukossa, koettiin niilläkin olevan aatetta vahvistava merkitys. Iin paikallisosaston 10-vuotisjuhlan toivottiin olleen osallistujille henkisesti merkittävä tapahtuma. Arvokkaine puheineen, orkesterin soittoineen, lauluineen ja muine ohjelmineen sen laskettiin kuuluvan lottien huomattavimpiin saavutuksiin.⁵⁰⁶ Syntymäpäiväjuhlaa oli saapunut viettämään yli 200 henkeä.⁵⁰⁷ Vuoksenrannan paikallisosaston 10-vuotisjuhlan vietto alkoi lottien ja suojeluskuntalaisten marsilla suojeluskuntatalolta kirkkoon, jossa pidettiin juhla jumalanpalvelus ja sen yhteydessä suojeluskuntavalan ja lottalupauksen antaminen. Juhla jatkui arvokkaalla ohjelmalla seurakuntatalolla.⁵⁰⁸

Yhteyksiä toisiin paikallisosastoihin pidettiin yllä lähinnä piirien järjestämien kesäjuhlien yhteydessä. Juhlien tavoitteena oli ennen kaikkea toimia yhdistävänä tekijänä lottien ja lottaosastojen välillä.⁵⁰⁹ Iin paikallisosasto sai tehtäväkseen piirin kesäjuhlien järjestämisen vuonna 1930:

Kaikista suurimman huolen ja vaivan lotille ovat tuoneet piirin kesäjuhlat, jotka Iissä ovat olleet. Niiden järjestely ohjelmineen, kaikkineen oli paikallisosaston huoleksi jätetty, vaikkakin ohjelmasta suurin osa piirin kautta hankittiin. Kuorolaulu, torvisoitto, toimittaja Kokolta lunastettu juhlaruno lausumisineen, toisenkin runon lausuminen, avauspuhe ja juhlapuhe päiväjuhlassa oli paikallisosaston puolesta hankittu. Ohjelman suoritusta tavallaan oli myös ihana matka laivalla tai moottoreilla Ronttiin, mikä myös oli Iin lottain homma.⁵¹⁰

Valtakunnalliseen lottatoimintaan saatiin yhteys lottapäivillä, joihin paikallisosastoista osallistuttiin vaihtelevasti. Suuria joukkoja näihin ei kuitenkaan paikallisosastoista voitu lähettää. Iistä pääsi vuonna 1927 neljä lottaa Kuopion lottapäiville⁵¹¹ ja seuraavana vuonna kolme lottaa Vaasan lottapäiville.⁵¹² Helsingin lottapäiville vuonna 1931 oli pyrkijöitä niin paljon, että kolmen edustajan valinnassa jouduttiin käyttämään arpaa.⁵¹³

Lottien tehtäväksi oli annettu myös sankarihautojen hoitaminen. ”Vapaus-sankarien muistoa ovat lotat kunnioittaneet vaalimalla sankarihautaa. Kesäksi on sinne kukkaset istutettu ja jouluna kynttilät sytytetty ja sillä tavoin muillekin sankarien arvoa korostettu”, kirjoitettiin Iissä 1930-luvun alussa.⁵¹⁴ Vuonna 1925 olivat paikkakunnan lotat järjestäneet yhdessä suojeluskunnan kanssa kesäjuhlan, jonka ohjelmaan kuului sankaripatsaan luovuttaminen seurakunnalle.⁵¹⁵ Vöyriässä sankarihautojen hoitaja päätettiin palkata lottien va-

roilla.⁵¹⁶ Tuupovaarassa hankkivat lotat aidan sankarihaudan ympärille ja haudan koristaminen annettiin tietyn lotan vastuulle.⁵¹⁷

Sankarihaudat ovat olleet lottien erikoisen huolenpidon kohteena. Lotat ovat istuttaneet kukkia, jotka kesällä ovat kertoneet siitä, ettei Suomen nainen ole unohtanut sankarivainajiaan. Talvella, erikoisesti jouluna on sankarihaudat koristettu havuin ja kynttilöin, itsenäisyytemme ja vapautemme muistopäivinä ovat lotat vieneet kukkaisupeleensä sankarihautoille ja tulisoihduin valaisseet sankarien lepopaikkoja.⁵¹⁸

Vaikka puhdas aatteellinen toiminta jäi paikallisosastoissa suhteellisen vähäiseksi, oli käytännön toiminnalla voimakas aatteellinen pohja, joka tuotiin esille iltamien juhlapuheissa ja paikallisosastojen vuosikertomuksien loppukaaneeteissa.

Olkoon ensi toimintakausi tuloksista rikas, elähyttäköön Lottatyön kauniit aatteet jäseniänsä työhön ja toimintaan yhteisen asian hyväksi. - - Eläköön yhteishenki Lottien keskuudessa.⁵¹⁹

Me tahdomme tarjota palvelevain käten voimaa sille järjestölle, jonka miehisellä voimallaan on estettävä vainoalkeain syntyminen kotiemme kulumille, jos historia vielä kerran vaatii kohtaloittemme täyttymykseksi vihan vaikeat vaiheet. - - Liehukoon siniristilippumme puhtaana silmiemme edessä tänä laittomuuden ja kommunismin kukoistuksen aikana.⁵²⁰

Pysykööt korkeat, kauniit ihanteet Lottien toiminnan pohjana. Muistaamme olevamme työssä isänmaan onnen ja turvallisuuden puolesta.⁵²¹

Riittäköön innostusta tuon vuoksi ja riittäköön, ja kasvakoon vielä, sen vuoksi, että noilla vähäpätöisiltä näyttävillä teoillaan jokainen lotta tietää palvelevansa vaaranalaista isänmaataan, suojelevansa omaa armasta kotiansa. Kasvakoon tuo tietoisuus niin eläväksi ja voimalliseksi jokaisen Lotan povessa, ettei yksikään voi velvollisuuksistaan vähääkään tinkiä.⁵²²

1920-luvulla ilmaistu huoli isänmaallisen työn tärkeyden ymmärtämisestä muuttui 1930-luvun loppuun tultaessa hillityksi tyytyväisyydeksi toimintaan. Myös yksittäisten lottien työpanosta arvostettiin yhdistysten sisällä 20-lukua avoimemmin, ja toimintakertomuksissakin uskallettiin jäsenistöä jo kiitellä:

Utterasti ovat kaikki lotat työssä mukana olleet, ainoana palkintonaan tietoisuus siitä, että suuren asian eteen uhrataan ja rakkaan isänmaan onnea valvotaan.⁵²³

Yleinen tyytyväisyys on vallinnut osastossamme, innostusta lotta-asiaan on riittänyt ja tuokoon uusi vuosi uutta voimaa ja uutta innostusta.⁵²⁴

Ahkerasti ovat lotat vuoden kuluessa työskennelleet ja viimeaikaiset tapahtumat ovat osoittaneet, että meidän on edelleen pysyttävä valppaina ja väsymättöminä.⁵²⁵

Vuosi 1938 oli koko maassamme innostuttavien juhlien vuosi. Elettiinhan keväällä muistoissa uudelleen historiamme suurin ja valoisin aika. Palautettiin mieliin aika 20 vuotta taaksepäin. Muistettiin ne uhrin, jotka vapautemme saavuttaminen vaati. Se oli omiaan antamaan uutta virikettä lottatyölle, joka sekin on itsensä uhraamista kalliisti ostetun vapauden turvaamiseksi. Se on tehnyt ympäristön suosiolliseksi lottatyölle niin suurissa kaupungeissa kuin pienillä maaseutupaikkakunnilla, jollaisessa Sääksmäen vasta 17-vuotias paikallisosasto toimii.⁵²⁶

Paljon tekevät Valkeakoskella lotat työtä. He tekevät sen velvollisuuden tunnosta isänmaatansa kohtaan. Monta kertaa on jätettävä koti ja kotiaskareet ja lähdettävä, esteistä huolimatta, työvuorolleen. Jokaisen yksittäisen lotan innostuksesta, uhrautuvaisuudesta ja uskollisuudesta yhteiseen asiaan riippuu työmme edelleen menestyminen, kun uudet tehtävät ja velvollisuudet meitä kutsuvat.⁵²⁷

4.8. Muu yleishyödyllinen toiminta

Suojeluskunnan lisäksi paikallisosastot tukivat myös muita avun tarpeessa olevia isänmaalliseksi katsottuja tahoja. Toisinaan tuettavaksi otettiin avun tarpeessa eläviä perheitä. Iissä avustustoimintaa harjoitettiin 20-luvulla myymällä Invalidien Liiton ja Punaisen Ristin merkkejä sekä postikortteja karjalaisten pakolaisten hyväksi. Lisäksi rajavartiosotilaille lähetettiin joululahjoina alusvaatteita.⁵²⁸ Myöhemmin paikkakunnan lotat muun muassa keräsivät varoja Petsamon suojeluskunnan lähettämällä listoilla⁵²⁹ ja myivät Valkoisen Kenraalin Sotavanhusten Kotisäätiön arpoja.⁵³⁰ Vuonna 1935 hankkivat Iin lotat varoja myymällä Jääkäri-invaliidi -lehteä sekä invalidimerkkejä. Lisäksi myytiin Punaisen Ristin kynttilänjalkoja ja väestönsuojelumerkkejä.⁵³¹ Köyhille suojeluskuntalaisille ja rintamamiehille päätettiin lahjoittaa yhdistyksen sotilassairaalaan varten valmistamat, ylijääneet seitsemän paria housuja ja viisi paitaa.⁵³² Tuberkuloosirahastoa tuettiin lahjoittamalla työpanos rahaston hyväksi järjestettyjen iltamien ravintolaan.⁵³³

Sääksmäen paikallisosasto tuki läheiseksi tuntemiaan hankkeita muun muassa luovuttamalla Kelhin tiloja yhdistysten käyttöön. Näin tapahtui esimerkiksi vuonna 1938, jolloin Kelhissä järjestettiin sekä Ilmasuojeluyhdistyksen että Akateemisen Karjala-Seuran propagandatilaisuudet.⁵³⁴ Ritvalan lotat päättivät vuonna 1924 lahjoittaa Tampereen invalidisairaalaan huopatohveleita. Tätä var-

ten tuli jokaisen lotan toimittaa paikallisosastolle karstattuja villoja.⁵³⁵

Tuupovaaran lotat ja suojeluskuntalaiset järjestivät 1920-luvun alussa ilta-man itäkarjalaisten hyväksi. Taloudellinen tuotto muodostui oloihin nähden jokseenkin huomattavaksi, sillä sekä iltamatalo että tarjoilun tarveaineet oli saatu lahjoituksina.⁵³⁶ Vuonna 1939 järjestivät lotat valistustarkoituksessa raittiusillanvieton naisten raittiusviikolla.⁵³⁷ Vuoksenrannassa oli ensimmäisen kymmenen toimintavuoden aikana myyty muutaman kerran arpoja invalidien ja rintamamiesten hyväksi,⁵³⁸ ja Vuoksenrannan Kaskiselässä oli nuorisoseuran kirjastoa tuettu 100 markalla.⁵³⁹

Vapaussodan invalidit olivat lottien avustustoiminnassa keskeisellä sijalla, kuten Pohjois-Karjalan piirin 10-vuotiskertomuksessa todetaan:

Lähellä lottien harrastuspiiriä ovat aina olleet invalidit. Lotat eivät koskaan voi unohtaa, kuinka paljosta heidän on kiittäminen niitä, jotka raajarikkoi-sina, usein unohdettuina, keskuudessamme vaeltavat, siksipä he ovat rien-täneet ja rientävät edelleenkin auttamaan siinä missä voivat. Vuosien ku-luessa on koottu varoja panemalla toimeen juhlia, iltamia, arpajaisia, myy-mällä valkokukkaa, jääkärimerkkejä, muistojulkaisuja sekä myymällä inva-liidiarpoja.⁵⁴⁰

”Invalidernas sak måste för var och en lotta bliva en hjärtesak, då är den i go-da händer”, kirjoitettiin myös Vasaposten-lehdessä 20-luvun lopulla.⁵⁴¹ Avus-tusta invalideille ja puutteessa oleville rintamamiehille jaettiin rahana, ruoka-na ja vaatteina.⁵⁴² Merkittävä osuus lotilla oli Vapaussodan Invalidien Liiton toiminnan tukemisessa. Lotat muun muassa myivät Helsingin ulkopuolella va-paussodan päättymispäivänä järjestön ”Valkokukkakomitean” naisten valmis-tamia valkoisia kukkia.⁵⁴³ Vuonna 1938 avustivat lottapaikallisosastot 417:ää vapaussodan invalidia ja näiden perheitä. Perheenjäsenet mukaan lukien oli avustettavia kaiken kaikkiaan 1 515 henkeä.⁵⁴⁴

Laajemmin avustustoimintaa ryhdyttiin järjestämään 1930-luvun alun la-mavuosina. Iissä hädänalaisia autettiin aktiivisesti:

Oman työn ulkopuolellekin on lottain harrastusta ja rakkautta riittänyt. Paik-kakuntamme puutteenalaisten asema on lottain mieliä niin surettanut, että he ovat ensimmäisinä auttavan kätensä ojentaneet. Jo maaliskuulla annettiin 5:lle enemmän hätää kärsivälle perheelle 100:n markan ostokortit kullekin ja lokakuulla aloitettiin suurisuuntaisempi auttaminen. Silloin päätettiin ru-veta pitämään ompeluseuraa, jossa valmistettaisiin pääasiassa alusvaatteita köyhimmille. Varojen saamiseksi tuohon tarkoitukseen pantiin toimeen 2 il-tamaa - -. Samanaikaisesti kerättiin listoilla rahaa, vaatetta ja ruokatavaraa. - - Niinpä sitten ennen joulua jaettiin 40:lle perheelle lahjapaketit. Jaetiin sekä lasten että aikuisten alusvaatteita joka lajista, tyttöjen mekkoja ja esiliinoja, poikain villaisia puseroita, sarkahousuja, lakkeja, sukkia, vanttuita ym. vaatetavaraa, 6 hl perunoita ja ryyniä joku määrä.⁵⁴⁵

Valkeakoskella suunniteltiin iltamien järjestämistä työttömien hyväksi. Lopulta katsottiin, ettei juhliä kannattanut järjestää, koska yleisö oli jo ”kyllästynyt kerjäämisestä”. Lisäksi Valkeakosken kunnan työttömien hyväksi tekemien toimenpiteiden katsottiin olleen riittäviä. Lotat ottivat kuitenkin tehtäväkseen ruoan jakelun työttömille. Jakelu tapahtui työttömien kunnalta saamia lipukeita vastaan, joista lotat saivat kunnalta korvauksena kolme markkaa lippua kohden.⁵⁴⁶ Sääksmäellä lotat saivat yhdessä muiden järjestöjen kanssa kerättyä runsaat 5 000 markkaa avustustoimiin.⁵⁴⁷

Tuupovaaran paikallisosaston johtokunnassa päätettiin vuoden 1931 lopulla keskittyä ompeluilloissa lasten vaatteiden tekoon. Vaatteet oli tarkoitus luovuttaa paikkakunnan köyhille lapsille jouluksi.⁵⁴⁸ Kaiken kaikkiaan annettiin avustuksia vuoden aikana noin 1 500 markan arvosta.⁵⁴⁹ Myös Tuupovaaran Kokinvaaran kyläosastossa keskusteltiin seuraavana vuonna ompeluiltojen järjestämisestä paikkakunnan köyhien auttamiseksi. ”Mutta asia katsottiin voimien vähyden takia tällä kertaa mahdottomaksi toteuttaa.”⁵⁵⁰ Paikallisosasto sen sijaan jatkoi avustustoimintaansa vielä seuraavinakin vuosina.⁵⁵¹ – Hädänalaisten avustaminen piireissä oli keskusjohtokunnan ohjeiden johdosta lamavuosina yleistä, joskin osassa paikallisosastoja ei avustustoimintaa ryhdytty itsenäisesti organisoimaan, vaan lotat toimivat yhteistyössä muiden yhdistysten, kuten Punaisen Ristin ja marttojen, kanssa.⁵⁵²

Myös rauhanaikaisissa yllättävissä kriisitilanteissa turvaututtiin lottien muonituskokemukseen. Iin lotat lähtivät auttamaan metsäpalon sammutustyössä vuonna 1925:

Eivät peljänneet rasituksia ne lotat, jotka suuren metsäpalon aikana menivät suojeluskuntalaisten mukana sydänmaalle, noin penikulman päähän ihmisasunnoista, sammuttajille ruokaa ja kahvia laittamaan. Neljäksi vuorokaudeksi riitti sitä touhua.⁵⁵³

Valkeakosken lotat hoitivat muonituksen Lempäälän metsäpaloa sammutettaessa vuonna 1933. Sammutusväelle tarjottiin 1 000 kuppia teetä ja 650 voileipää.⁵⁵⁴

Suojeluskunnan piiriesikunta pyysi Pohjois-Hämeen lottien apua kansallisen kulttuurin tallentamisessa. Kansanelämää ja tapoja kuvaavat kartat, piirroksot ja valokuvat pyydettiin lähettämään Hämeen-Satakunnan kuvarkistoon.⁵⁵⁵ Kansallisen kulttuurin tukemiseen liittyi myös Suomen Kulttuurirahaston paikallisosastoille lähettämä kirjelmä, jossa lottia pyydettiin järjestämään juhannuksena yleisöjuhla rahaston hyväksi. Ainakin lissä päättivät lotat – asian kannatettavuudesta huolimatta – olla järjestämättä juhlaa, sillä suojeluskuntatalo oli juuri tuolloin remontissa.⁵⁵⁶ Vuoksenrannassa samaten kuin Tuupovaarassa lahjoittivat lotat 500 markkaa seurakunnalle messukasukkaa varten.⁵⁵⁷

Yleishyödylliseen toimintaan voitaneen laskea myös paikallisosastojen äitienpäiväjuhlat. Tuupovaaran Öllölässä suunniteltiin äitienpäiväjuhlaa vuonna 1936. Ohjelmaa päätettiin pyytää kansakoululaisilta ja äitienpäiväkukat valmistaa kreppipaperista.⁵⁵⁸ Kaksi vuotta myöhemmin öllöläläiset järjestivät äitien- ja isänpäivät yhdessä marttayhdistyksen kanssa.⁵⁵⁹ Vuoksenrannassa päätettiin vuonna 1927 järjestää entisen tavan mukaisesti äitienpäiväjuhlat. Äideille luvattiin tarjota "vapaat kahvit".⁵⁶⁰ Juhlaan saapuvat äidit vastaanotettiin paikallisosaston juhlissa kukittamalla valkovuokoilla, ja kahvin lisäksi ohjelmassa saattoi olla vaikkapa lasten esittämää leikkiä ja kuvaelma.⁵⁶¹ Paikallisosastoissa, joissa 1930-luvulla toimi tyttöosasto, jäi äitienpäiväjuhlan järjestäminen luontevasti pikkulottien tehtäväksi. Myös äitienpäivä oli juhla, joka yleistyi paitsi koulujen ja opettajien myös useiden järjestöjen, kuten raittius- ja nuorisoseurojen, sekä laulukuorojen, seurakuntien ja muun muassa Pelastusarmeijan toimesta pitkälti Kotikasvatusyhdistyksen valistustyön pohjalta.⁵⁶² Uudenaikainen järjestötoiminta yhdessä keskusjohtoisten organisaatioiden ja nykyaikaisten tiedotusvälineiden kanssa mahdollisti äitienpäivän vieton nopean leviämisen.⁵⁶³

Äitienpäivän vieton omaksumiseen vaikuttivat Suomessa useat eri yhdistykset, kuten paikalliset lottaosastot. Vuoksenrannan lotat äitienpäivävieraita odottamassa. Aili Kekin kokoelmat.

4.9. Varautuminen sotaan

Jälleen on vuosi yhdistyksemme toiminnasta liittynyt menneiden joukkoon. Uusi on alkamassa, seisomme kynnyksellä ja koitamme tähyillä, miltä tie eteenpäin näyttää, onko tyyntä ja aurinkoa matkamme varrella. Silloin olisi niin helppoa kulkea pienten huolien ja vaikeuksienkin yli, mutta jos tulee kesken kaiken myrsky ja rajuilma, sillä sekin voi olla mahdollista, meidän on silloinkin päästävä eteenpäin, ponnisteltava myrskystä huolimatta, niin silloin meidän voimiamme kysytään ja silloin meitä lottia tarvitaan.⁵⁶⁴

Vaikka 1920-luvulla paikallisosastojen vuosikertomukset ilmaisevat huolestuneisuuden maan itsenäisyyden säilymisestä, ei varsinaiseen sotatilanteeseen pöytäkirjojen mukaan ole lottien keskuudessa varauduttu muutoin kuin suojeluskuntien varustustasoa parantamalla. Lottien sodanaikaista roolia ei paikallisosastoissa juurikaan tunnuta mietityn. Tätä ryhdyttiin pohtimaan vasta 1930-luvun lopulla. Iin ja Tuupovaaran johtokunnat olivat tosin 1920-luvun lopulla joutuneet salaisen kirjeen johdosta selvittämään jäsenistönsä valmiutta eri työtehtäviin liikekannallepanon sattuessa. Tuolloin oli Iissä kolme lottaa ilmoittanut voivansa työskennellä puhelinkeskuksessa ja kolme voivansa kirjoittaa koneella. Paikkakunnan ulkopuolelle ei lähtijöitä ilmoittautunut.⁵⁶⁵ Tuupovaarassa ilmoitti kahdeksan lottaa olevansa valmiita etappityöhön.⁵⁶⁶

Keskusjohtokunnan aloitteesta keskusteltiin paikallisosastoissa 1930-luvulla mahdollisuudesta liittää eläinhuolto uutena työmuotona lottatoimintaan. Iissä esitystä kannatettiin lämpimästi,⁵⁶⁷ Tuupovaarassa taas ajatus eläinhuollosta osana toimintaa hylättiin.⁵⁶⁸ Myöhemmin keskusjohtokunnan järjestämille hevoshoitokursseille lähetettiin Iistä ainakin yksi lottia.⁵⁶⁹ Ongelmaa oli pohdittu keskusjohtokunnassa jo 1920-luvun alusta lähtien, jolloin Suomen Punainen Tähti oli ehdottanut yhteistyötä järjestöjen välille. Varsinaisesti Lotta Svärd -järjestössä alettiin kouluttaa lottia eläinhuoltotehtäviin vasta 1930-luvun puolivälissä.⁵⁷⁰ Sääksmäellä harkittiin lottien harjaannuttamista maanviljelystöihin uutena, perinteistä lottatyötä lähellä olevana toimintana. Tällainen harjoitus nähtiin tärkeänä nimenomaan sota-aikaisen toiminnan kannalta.⁵⁷¹

Kriisiajan valmiuksiin alettiin paikallisosastoissa kiinnittää enenevässä määrin huomiota 1930-luvun lopulla muun muassa hälytysharjoituksia järjestämällä. Iissä suunniteltiin liikekannallepanoharjoitusta vuonna 1937. Paikallisosasto lähetti salaisen kirjeen lotille, jotka määrättiin työhön omalla paikkakunnalla. Lottia kehoitettiin saapumaan suojeluskuntatalolle vastaanottamaan aluepäälliköltä ohjeita mahdollista harjoitusta varten.⁵⁷² Seuraavana vuonna otettiin myös Valkeakosken paikallisosaston toimintaan perinteisen toiminnan lisäksi hälytys- ja liikekannallepanoharjoitukset. Paikallisosasto järjesti kolme kertaa lottien koehälytyksen, joissa jäsenet olivat mukana ”sataprosenttisesti”.

Liikekannallepanoharjoitukset järjestettiin yhdessä suojeluskunnan kanssa

Tampereen sotilaspiirin toimesta. Vielä ennen sodan syttymistä ehdittiin keskittyä reserviläisten varusteiden ja lumipukujen valmistukseen sekä ilmavalvontalottien toiminnan vakinaistamiseen.⁵⁷³

Tuupovaarassa nimitettiin aluepäällikön pyynnöstä yhteensä seitsemän ilmavalvontalotaa vuoden 1937 huhtikuussa.⁵⁷⁴ Vuoksenrannassa järjestettiin ilmavalvontalotille vuonna 1935 vuorokauden kestäneet harjoitukset.⁵⁷⁵ Joulukuussa 1937 päätettiin kyläosastoille järjestää hälytysharjoitus.⁵⁷⁶ Vielä vuonna 1939 järjestettiin ilmavalvontalotille kahdet harjoitukset: ”Nämä harjoittelut olivat tositarpeeseen, sillä ei mennyt viikkoakaan viimeisistä harjoituksista, kun iv- ja viestilotat kutsuttiin tosiyöhön vartiopaikoilleen.”⁵⁷⁷

Kesästä 1939 alkaen määrättiin paikallisosastoista lottia linnoitustyömaiden muonitukseen. Mukaan matkalle määrättiin otettavaksi kaksi lottapukua, mantteli ja takki, harmaa työesiliina, harmaa mitella ja vähintään kolme valkoista esiliinaa ja mitellaa sekä petivaatteet ja pyyheliinat.⁵⁷⁸ Reserviläiset kutsuttiin ylimääräisiin harjoituksiin (YH) lokakuun alussa 1939. Syksyn tunnelmia kuvataan Vuoksenrannan paikallisosaston kertomuksessa seuraavasti:

Lokakuun alussa alkoi kokoontua synkkiä pilviä vapaan Suomemme ylle. Tuo vuosisatainen vihollisemme oli jälleen alkanut ahdistaa meitä röyhkeine vaatimuksineen. Aavistimme kaikki, että jotain merkillistä oli tulossa. Koko Suomen rauhallinen kansa ikäänkuin heräsi. Ei silti, ettei kansamme olisi ollut valppaana ennenkin. Sitä se kyllä oli. Mutta nyt koko kansa alkoi toimia, ja yhteisen isänmaan vaara löi leimansa jokaiseen. Moni lottakin oli aivan kuin nukkunut tähän saakka, luullen, ettei häntä tarvittu. Mutta nyt melkein poikkeuksetta jokainen lotta oli paikallaan, kuka ilman vartiana, kuka keskuksessa, ja tietysti poikien ruokapuolen hoito oli tärkeä tehtävä.⁵⁷⁹

Samalla lisääntyivät myös lottien tehtävät. Lokakuun alusta toimivat ilmavalvontalotat esimerkiksi Valkeakoskella keskimäärin joka toisen vuorokauden tehtävässään.⁵⁸⁰ ”Jäti”-lotta kuvaili loppusyksyn tunnelmia tehtaan lähelle pystytetyssä ilmavalvontatornissa:

Se alkoi pimeänä syysiltana lokakuun kuudentena. Jokainen vietti rauhallista iltaa kotoisessa ympäristössä. Useimmat meistä iv. lotista kuuntelimme samaisena iltana radiosta kuunnelmaa ”Pohjalaisia”. Kaiken tuon keskellä tuli hälytys ja jokainen kiiruhti jo edeltä käsin määrättyyn paikkaansa. Me lotat emme aluksi ottaneet tuota hälytystä muuta kuin harjoituksen kannalta. Kuvittelimme sen kestävän noin pari tuntia korkeintaan. Olimme riehakaalla tuulella aina siihen asti, kunnes meistä määrättiin vartiovuoro yöksi. Silloin vasta käsitimme tilanteen vakavuuden. - - Päivät kuluiivat toinen toisensa perään ainaisessa jännityksessä. Odotimmeko tosiaan vihollisten koneitten tuloa? Emme suinkaan odottaneet, mutta meillä oli sellainen aavistus, että sekin olisi mahdollista. Aika tahtoi ainaisessa tuloksettomassa tähystelemisessä käydä hieman pitkäväteiseksi, kun eivät edes omat koneet

liikehtineet. Käytimme sen tähden harjoituksen vuoksi hyväksemme lintuja, joita silloin tällöin lenteli läheisyydessä ja teimme niistä ahkerasti viestejä.⁵⁸¹

Ilmavalvonta aloitettiin jo 6.10. Muutaman viikon kuluttua Vilho Suihko ja Veikko Isotupa tulivat sulffiittiselluloosatehtaalte (, jossa ilmavalvonta alkusi sijaitsi) ilmoittamaan, että edessä oli muutto Lempääläntielle. Tytöt. Nyt laitetaan kovat piippuun. Pelottaako? Ei pelota. Ei yhtään. Epäily suorastaan loukkasi meitä. - - Sorrilan mäkeen rakennettiin ilmavalvontatorni, jonka lava kohosi kuusenlatvojen yläpuolelle. Kovalla tuulella torni huojui puiden kanssa samaan tahtiin.⁵⁸²

Näin kuvailee toinen valkeakoskelainen ilmavalvontalotta YH:n aikaista valmistautumista. Myös Vuoksenrannan lotat saivat ensimmäisen hälytyksen lokakuun 6. päivän iltana kello 18.00. Kaikkien ilmavalvonta- ja keskuslottien oli kokoonnuttava omiin tehtäviinsä. Ilmavalvonnassa toimi Vuoksenrannassa YH:n ja sodan aikana 16 lottaa, keskuksessa kaksi lottaa ja toimistossa kaksi lottaa.⁵⁸³ Lokakuun lopussa lähetettiin vielä Kaskiselän kyläosastosta kaksi lottaa Sintolaan ilmavalvontalottien avuksi ”nykyisen rauhattomuuden vallitessa”.⁵⁸⁴

YH:n aika merkitsi myös tehostettua varusteiden hankintaa. Iissä pantiin heti lokakuussa toimeen keräys reserviläisten vaatteiden hankkimiseksi. Keräyksen avulla saatiin kootuksi yli 4 000 markan lisäksi muun muassa kymmeniä pareja sukkia ja vanttuita, 15 metriä flanellia sekä noin 40 kiloa villoja. Paikallisosaston varoja käytettiin 3 500 markkaa varusteiden valmistamiseen.⁵⁸⁵ Lotat saivat kirjeitse kutsun suojeluskuntatalolle leikkaamaan ja pannaan alulle ompelutöitä.⁵⁸⁶ Ryhdyttiin valmistamaan sukkia, vanttuita, kaulureita, paitoja, housuja ja muita varusteita. Tätä työtä jatkettiin tauotta vuoden loppuun saakka. ”Suurenmoista on ollut monilla lahjoittamisen ja työn tekemisen halu”, todetaan vuoden 1939 vuosikertomuksessa.⁵⁸⁷ Osaston avustustyötä helpotti Iissä yhdistyksen tekemä päätös antaa johtokunnalle valta harkintansa mukaan käyttää osaston varoja varusteiden hankintaan ja valmistamiseen.⁵⁸⁸ Vuoden lopussa oli omille ja muille rintamamiehille lähetetty yhteensä 66 kpl villapuseroita ja housuja, 178 paria sukkia, 136 paria vanttuita, 68 kpl kaulureita ja kaulaliinoja, 40 paria housuja, 35 kpl paitoja, 50 paria jalkarättejä, 33 paria kenkiä, 17 kpl lakkeja, kuusi Uutta Testamenttia sekä joukko tupakkaa ja karamellia. Näiden arvoksi arvioitiin noin 17 900 markkaa.⁵⁸⁹ Paikallisosaston kautta välitettiin eteenpäin myös piirijohtokunnan, keskusjohtokunnan ja Osuuskunta Karjalohjan reserviläisperheille lahjoittamat varat ja vaatetavarat.⁵⁹⁰ Reserviläisperheiden huolto jätettiin Iissä pääasiassa Suomen Turvalle.⁵⁹¹ Valtion puolustuslainaa päätettiin osaston varoista merkitä 8 000 markalla.⁵⁹²

Myös Valkeakoskella oli yhdistyksen kokous lokakuun lopussa 1939 päättänyt yksimielisesti antaa johtokunnalle valtuudet käyttää paikallisosaston va-

rat tarvittaessa loppuun asti parhaaksi katsomallaan tavalla. Varojen uskottiin olevan olosuhteisiin nähden parhaiten käytetyt, kun ne sijoitettaisiin reserviläisten vaatetukseen ja ”puolustusvoiman täydentämiseen”. Tämän johdosta päätettiin ostaa alueen kaupoista kaikki saatavilla oleva miesten alusvaatekankaaksi sopiva flanelli ja samalla kerätä alueella miesten käytettyjä alusvaatteita. Tehdas luovutti osastolle vilttiä käsinen valmista varten.⁵⁹³ Paikallislehdissä ryhdyttiin lottien keräys- ja avustustoimintaa seuraamaan entistä tiiviimmin:

Näinä aikoina ovat lotat saaneet elää kiireen ja työn touhun keskellä. Saimme kiinni Valkeakosken lottien ”varusmestarin” rouva Irja Toikan ja päätimme käyttää tilaisuutta hyväksemme saadaksemme vähän tietoja lottiemme työstä. Kasvot tyytyväisyyttä säteillen rouva Toikka suurten flanelipakkojen takaa antautui haastateltavaksemme. Kysyimme ensiksi, mihin lotat aikovat käyttää nuo suuret flanelimääränsä, jota lottien kanslia on väärällä.

- Niistä teemme reserviläisillemme lämpimiä paitoja ja alushousuja. Osa niistä, jo lähes sata paria, odottaa Tampereella lähtöä pakattuina. - - Ilolla olemme saaneet todeta, että valmiiksi leikatut työmme säätyyn ja puolueeseen katsomatta kilvan noudetaan kansliastamme, ja tuodaan monasti jo seuraavana päivänä valmiiksi tehtyinä takaisin. Toivomme vain vieläkin enemmän. Toivomme, että kaikki Valkeakosken naiset, jotka kynnelle kykenevät, rientäisivät noutamaan lottien kansliasta työtä itselleen. Isänmaa ja koti ovat ne kannustimet, jotka velvoittavat meitä kaikkia naisia. Kaikillahan meillä on joku rakas omainen isänmaan vartijoitten riveissä ja meidän rakkaitten ajatuksiemme näkyväisenä ilmaisuna on nyt se, että muistamme heitä lämpimillä vaatekerroilla koleaan syksyn saapuessa.⁵⁹⁴

Isänmaalliseen toimintaan lahjoituksia antaneet saivat nimensä lehteen. Valkeakosken lotat saivat avustuksia muun muassa Valkeakosken martoilta, Valkeakosken osuusmeijeriltä, Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomilta sekä yksityishenkilöiltä. Huomattava lahjoitus oli saatu esimerkiksi kenkäkauppias J. J. Niemiseltä, joka oli antanut lottien jaettavaksi 100 paria jalkineita puutteessa olevien reserviläisten omaisille.⁵⁹⁵ ”Liikuttavaa uhrautuvaisuutta” oli osoittanut eräs valkeakoskelainen vanha mummo, joka antoi lotille ainoan peitteensä lähetettäväksi hevosen loimeksi kylmää vastaan.⁵⁹⁶ Valkeakosken lotat saivat kerättyä avustuksia niin runsaasti, että saattoivat luovuttaa niitä eteenpäin toisille paikallisosastoille: kahdeksan paria uusia pieksukenkiä sekä käytettyjä kenkiä ja vaatteita lähetettiin Heinolan lotille. Toivomuksena oli, että kengät jaettaisiin paikkakunnalle Kannakselta siirretyille henkilöille.⁵⁹⁷ Myös omalla paikkakunnalla lotat avustivat sinne Seiskarista ja Karjalasta siirrettyjä perheitä.⁵⁹⁸

Tuupovaarassa otettiin muuttunut poliittinen tilanne esiin paikallisosaston

kokouksessa 10.10.1939. Tilaisuus aloitettiin laulamalla virsi ”Jumala omi turvamme”. Kokoukselle annettiin tehtäväksi pohtia, miten lotat jatkavat työtänsä uudessa tilanteessa, jossa muutokset maan sisäisessä elämässä ”saattavat loitillekin eteen uusia kysymyksiä vastaisista toimintamuodoista”. Kokouksia päätettiin jatkaa edelleen ja entisten myyjäistöiden sijaan valmistaa sukkia ja kintaita reservinharjoituksissa oleville. Lisäksi keskusteltiin siitä, ”miten lottien olisi tänä vaikeana aikana rukoiltava Jumalalta armoa ja rauhaa maallemme ja pyydetävä voimaa ja rohkeutta sekä itselleen ja omaisilleen että koko kansalle”.⁵⁹⁹

Sukkia ja käsineitä ryhdyttiin valmistamaan lahjaksi saaduista tarvikkeista. Myös sidetarpeita varten päätettiin pyytää lahjoituksia liikkeiltä. Lottia kehoitettiin hankkimaan itselleen toimenlotan varusteita mahdollisen työkomennuksen varalta.⁶⁰⁰ Kiertokirjeen kehotuksen mukaisesti päätettiin kutsua kaikki paikkakunnan naiset yhteisiin työtilaisuuksiin valmistamaan reserviläisten vaatteita. Varoja tarvikkeiden hankkimiseen paikallisosasto luovutti 200 markkaa, jotka oli tulo- ja menoarviossa varattu käsitöihin, lisänä ompeluiltojen kahvikassa. Lisäksi paikallisosaston alueella päätettiin toimeenpanna keräys reserviläisten ja heidän perheidensä hyväksi.⁶⁰¹ Paikkakunnan naisten muodostamaan työseuran tuloksiin oltiin tyytyväisiä: ”Yleensä kaikki paikkakunnan naiset ottivat siihen osaa. Useat toivat lahjaksi käsityötarpeita. Harjoituskeskuksiin, etupäässä Lieksaan, lähetettiin vaatepaketteja toinen toisensa jälkeen.”⁶⁰² Kyläosastoille lähetettiin kirjeitse ohjeet toiminnan organisoimisesta:

Piiristä tulleen kiertokirjeen johdosta ilmoitetaan kyläosastoille, että työillat, jotka eivät kulkisi lottien ompeluseurojen nimellä, laajennettaisiin käsittämään kaikki paikkakunnan naiset. Tuskin lienee sitä mökkiä tai taloa, mistä ei joku rakas omainen olisi lähtenyt täyttämään velvollisuuttaan isänmaata kohtaan. Meitä naisia yhdistää myös sama asia, isänmaan ja kodin asia, ja siksi täytyy meidänkin sisarillisessa yhteistyössä tehdä voitavamme tänä vakavana vuonna.

Meitä kehoitetaan alottamaan yhteiset työillat virrenveisuulla ja valmistamaan ampumakäsineitä ja sukkia sekä myös sidetarpeita. En tiedä voitteko te saada harsoa, me emme ole saaneet. Siteistä on annettu erikoiset mitat, mitkä lähetämme teille jos haluatte.

Toivotamme työllenne siunausta!⁶⁰³

Kirjeen innoittamana päätettiin Kokinvaaran kyläosastossa alkaa järjestää käsityöiltoja kaikille seutukunnan naisille kaksi kertaa viikossa. Jo ensimmäiseen iltaan saatiin töitä varten lahjaksi kaksi kiloa villoja.⁶⁰⁴ Herajärven kyläosastossa koottiin kylän naiset yhteen nelipäiväisiin karttuu- ja kehruutalkoisiin. Pitkien ja hankalien matkojen takia tehtiin neuletyöt suurimmaksi osaksi ko-

tona.⁶⁰⁵ – Tuupovaaran paikallisosasto sijoitti 5 000 markkaa yhdistyksen varoja valtion puolustuslainaan.⁶⁰⁶

Ylimääräiset harjoitukset merkitsivät useimmissa osastoissa myös lisääntyttä muonitustyötä. Iissä lokakuun 12.–14. päivänä kokoontuvien reserviläisjoukkojen muonitus merkitsi lotille yhteensä 48 työpäivää. Lisäksi lokakuun 6. päivänä asetettu ilmavartio ja 8. päivänä asetetut siltavartiot vaativat muonituksensa.⁶⁰⁷ Valkeakoskella lottia työllisti erityisesti noin 1 000 kertausharjoituksiin kutsutun miehen muonittaminen.⁶⁰⁸ Lokakuun 15. päivästä lähtien alettiin Sääksmäellä leipoa armeijan tarpeisiin. Leipomisen suorittaneisiin työryhmiin osallistui lottia myös muonitusjaoston ulkopuolelta sekä siviilihenkilöitä. Kukin työryhmä suoritti yhden tai kaksi vuoroa viikossa. Aluksi leipä lähetettiin paikkakunnalta eteenpäin päivittäin, joulukuun alusta kuitenkin ainoastaan kerran viikossa.⁶⁰⁹ YH:n aikana Tuupovaaran lotat suorittivat muonitustyötä muun muassa Koveron varikolla, Tuupovaaran tievartiossa, ilmavalvonta-asemalla ja Konnunniemessä.⁶¹⁰ Vuoksenrantaan sijoitetuille reserviläisille avattiin marraskuussa kaksi kanttiinia, joita hoitivat lotat, martat ja ”kaikki kykenevät naiset” yhdessä. Kummassakin kanttiiinissa vaadittiin työvoimaksi valvojan lisäksi kuusi apulaista, sillä ne olivat auki aamuseitsemästä iltakymmeneen.⁶¹¹ Kanttiinitulot päätettiin käyttää maanpuolustuksen hyväksi.⁶¹²

Mielialaa pyrittiin pitämään korkealla illanviettojen avulla. Sääksmäen suojeluskunta ja lotat järjestivät vielä marraskuussa ohjelmallisen iltaman, jonne kaikilla oli vapaa pääsy. Erityisen tervetulleiksi tähän ”virkistävään” tilaisuuteen toivotettiin reserviläisten omaiset.⁶¹³ Virkistykseksi reserviläisille järjestivät myös Vuoksenrannan lotat illanvieton.⁶¹⁴ – Vöyrin pöytäkirjat päättyvät vuoden 1939 osalta syyskuuhun, joten tarkkaa tietoa ylimääräisten harjoitusten aikaisesta toiminnasta ei ole. Suojeluskunnan toimesta aloitettiin Vöyrissäkin aktiivinen keräystoiminta:

Men från hösten -39 fick man annat att tänka på, nu behövdes inga skjutövlingar mera, verksamheten bestod nu av insamling av hö, halm, havre potatis (hela järnvägsvagnar) m. m. för försvarets räkning. Man ordnade insamling av pälsar, vadmal, flanell och med lånade symaskiner tillverkades ”tallukkor” d. v. s. skidtossor för soldaterna.⁶¹⁵

Iin vuoden 1939 vuosikertomuksessa todetaan sota-ajan tuoneen lotille uusia työmuotoja. Nämä oli kuitenkin kyetty huolellisesti ja täsmällisesti hoitamaan.⁶¹⁶ Paikallisosasto päättää vuosikertomuksen lottien yhteiseen rukoukseen: ”Totuus ja oikeus voittoon.”⁶¹⁷ Kriisiaika merkitsi aktivoivaa vaihetta myös osastoissa, joissa toiminta aikaisemmin oli ollut vähäistä. Esimerkiksi Iin Olhavan kyläosaston toiminnassa nähtiin vielä vuoden 1938 vuosikertomuksessa paljon toivomisen varaa. Osaston toiminta oli muodostunut pääasiassa lottien kotona pidetyistä työilloista.⁶¹⁸ Syksyllä 1939 osallistuivat Olhavan lo-

tat siltavartion muonitukseen. Ompeluiltoja ei ehditty järjestää, mutta sen sijaan lotat osallistuivat paikkakunnalla toimineen Suomen Turvan ompeluseuraan.

Kulunut vuosi on asettanut meille lotille itsekullekin kysymyksen: oletko valmis siihen tehtävään, jonka olemme velvolliset suorittamaan isänmaan hyväksi? Ilolla olemme voineet todeta jokaisen tajuavan: nyt isänmaa tarvitsee meitä. Kannustakoot voitettut vaikeudet meitä edelleenkin ja aina antamaan parastamme. Voimamme, heikotkin, yhteenliittäen kestämmme vaikeudet. Suomen kansa on aina, synkimpinäkin aikoina uskonut valon ja oikeuden voittoon.⁶¹⁹

Myös Vuoksenrannassa todettiin vuoden 1939 olleen paikallisosaston toiminnassa olosuhteisiin nähden antoisin ja työntäyteisin vuosi: ”Etenkin tultiin huomaamaan, että sellaisetkin lotat, jotka eivät aikaisemmin olleet välittäneet liioin täyttää lottavelvollisuuksiaan, suorittivat erinomaisella uutteruudella ja velvollisuuden tunnolla heille uskotut tehtävät.”⁶²⁰ Esimerkiksi Vuoksenrannan Kankaalassa, jossa toiminta oli vielä pitkään ollut hyvin vähäistä, jäsenmäärä kasvoi vuoden 1939 aikana yli 20 jäsenellä ja oli vuoden lopussa 30.⁶²¹ Kaskiselässäkin todettiin työmäärän lisääntyminen ylimääräisten harjoitusten aikana ja päätettiin pyytää lisää lottia liittymään kyläosastoon.⁶²²

1.12.1939 päivätyssä kirjeessä arvioivat Valkeakosken lottien puheenjohtaja Olga Kallio ja sihteeri Tyyne Lehmusvirta paikkakunnan lottien toimintaa reservin ylimääräisissä harjoituksissa seuraavasti Satakunta-Hämeen Sotilaspiirin Esikunnalle:

1. Sotilaspiirin rauhanaikana antamat käskyt olemme tähän asti voineet hyvin noudattaa.
2. Reserviläisten majoittaminen kokoontumispaikoissa ei tuottanut vaikeuksia.
3. Reserviläisten muonittaminen kokoontumispaikoissa ei tuottanut vaikeuksia.
4. Hevosottolautakunnan ja hevoskuljettajien majoitus ja muonitus järjestyi hyvin kuten oli suunniteltu.
5. Vartiopalvelukseen, ilmavalvontaan ym. määrättyjen s.k.laisten ja lottien muonittaminen ei ole aiheuttanut täällä mitään vaikeuksia.
6. YH harjoitusten aikana ovat lotat osoittaneet suurta uhrautuvaisuutta ja tietoisuutta siitä, että isänmaan hyväksi tehty työ on niin kallista ja jaloa, että sen rinnalla kaikki muu väistyy syrjään.⁶²³

”Heidän rauhanaikana järjestetty organisaationsa on ollut täysin valmis tulikokeeseen ja kestänyt sen kunnialla. Lottien työ on laajentunut monipuoliseksi keräys- ja avustustoiminnaksi varsinaisten lottatehtävien rinnalla,”⁶²⁴ kuvasi lottien työtilannetta Karjala-lehti poikkeustilan kestätyä noin kuukauden

verran. Artikkelissa Fanni Luukkonen selosti järjestön toiminnan perusperiaatteita:

Toimintamme tapahtuu kolmella linjalla: siirtoväen, reserviläisten perheiden ja reserviläisten hyväksi. Kaikki naiset puolueisiin ja yhteiskunnalliseen asemaan katsomatta ovat mukana. - Koko toimintansa ajan on Lotta Svärd -järjestöllä ollut tarkoitus muodostaa naisten yhteisrintama, joka on valmiina vartiopaikallaan hädän hetkenä. Näinä päivinä on tämä unelma toteutunut tavalla, joka täyttää mielet syvällä ilolla.⁶²⁵

Kertomus Viipurin piirin lottatyöstä YH:n ja talvisodan aikana selvittää lottien liikekannallepanotehtäviin kutsumista. Liikekannallepanotehtäviin nimetyt lotat saivat määräyksen saapua määrätulle työpaikalleen joko suoraan suojeluskuntapäällystöltä lähetin välityksellä tai osaston puheenjohtajalta. Samanaikaisesti saivat osastojen puheenjohtajat määräyksen kutsua myös muut osaston lotat koolle. ”Paikallisosastojen kertomuksista käy selville, että jokainen ennakolta sijoitettu lotta oli heti valmis täyttämään tehtävänsä.” Paikallisosastojen toimintaa ylimääräisten harjoitusten ajalta kuvaa eräs kenties kuvitteellinen rajapaikallisosasto, jossa lottien kyvyt olivat laajasti ja tehokkaasti käytössä:

Auto pysähtyy Sk:talon pihalle, miestä tulee toista menee ulko-ovesta yhtenä tungoksena, sisällä aterioidaan. Salin yhdessä nurkkauksessa on kanttini virvokkeineen, keittiön puolella leipominen täydessä käynnissä. Jokaisella lotalla tulinen kiire. Näin aamuvarhaisesta myöhäiseen iltaan. Viereisessä talossa pistäydymme ompelimoon, täällä taas on varustyö menollaan. Yhdellä Sk:mantteli korjauksen alaisena, toisella lottapuku tekeillään, monta ompelukonetta yhtä aikaa valmista tehden. Saamme kuulla, että osa lotista huolehtii säännöllisesti pyykinpesusta, sekä Sk:laisten ja reserviläisten, ja risaiset vaatekappaleet, sukista mantteleihin asti juuri täällä korjataan. Puolen kilometrin taival ja saamme nähdä ilmapartiolottien tiedotuskeskuksen. Kiipeämme tikkaita myöten äärellä olevaan torniin. Täällä kylmässä syystuullessa kaksi lottaa tähyää kiikareineen rajan taa. - Poikkeamme keskukseen. Täällä näppärät lottasormet siirtelevät nappuloita ristiin rastiin ja sanomat kiirivät hänen hoidossaan rajalta sisäpiiriin päin. Vielä silmäys valmiiseen sairastupaan lääkintälottineen ja niinpä toteammekin joka jaoston toimivan täydellisessä valmiudessa odottaen mitä tuleman pitää.⁶²⁶

5. TYTTÖTYÖ LUO JATKUVUUTTA

5.1. Tyttötyön kehittyminen

Lotta Svärd -järjestön perustavassa kokouksessa maaliskuussa 1921 oli Mikkelin piirin edustajan tiedustelun johdosta pohdittu alle 17-vuotiaille tytöille suunnattujen nuoriso-osastojen perustamista järjestöön. Tällöin ajatuksesta luovuttiin. Tyttötyöstä on kuitenkin tietoja eri puolilta Suomea vuodesta 1929 alkaen, vaikka valtakunnallisen järjestön ohjelmaan sitä ei vielä tuolloinkaan ollut otettu. Tyttötyö sai kehittyä paikallisosastoissa vapaasti, ennen kuin sitä ryhdyttiin järjestön toimesta yhtenäistämään.¹ Aloitteentekijöinä paikallisosastoissa olivat usein lottatyössä mukana olleet opettajattaret.²

Tyttötyön kehittämiseen innosti suojeluskuntien nopeasti kehittynyt poikatyö, joka tuli lotille tutuksi siihen liittyvien varustus- ja muonitustöiden myötä.³ Suojeluskuntien poikatoiminta oli saanut alkunsa suojeluskuntapiirien urheiluohjaajien neuvottelupäivillä syksyllä 1927. Tätä ennen oli suojeluskuntaan hyväksytty nuorukaiset, jotka liittymisvuotenaan täyttivät 17 vuotta. Vapaussodan jälkeisinä vuosina tosin oli suojeluskuntien yhteyteen syntynyt spontaanisti niin kutsuttuja oravakomppanioita. Tämä 13–16-vuotiaiden poikien harrastus oli paikallista ja toiminnaltaan epäyhtenäistä. ”Oravakomppanioiden” sotilaallisuus sopi huonosti poikien ikään, joten toiminta sammui vähitellen. Suojeluskuntien urheilutoiminnan laajetessa 1920-luvulla herättiin jälleen huomaamaan poikien kiinnostus toimintaa kohtaan. Vuoden 1928 sääntömuutos mahdollisti poikatyön aloittamisen virallisesti. Kasvuiässä olevien poikien katsottiin tarvitsevan mielikuvitusta elävöittävää ja kasvatuksellisesti rakentavaa toimintaa. Poikatoiminnan suunniteltiin perustuvan pääasiassa urheiluun, lähinnä hiihtoon, palloiluun, rata- ja kenttäurheiluun, suunnistukseen,

uintiin ja voimisteluun. Oppitunteja tuli pitää isänmaan historiasta ja maasto-opista. Pienoiskivääriammuntaa voitiin opettaa yli 14-vuotiaille pojille. Sovelletun sotilaskasvatusohjelman puitteissa annettiin supistettua muodollista koulutusta ja opetettiin avojärjestyksen muotoja, maaston kuvausta ja nimeämistä sekä arvostelua ja hyväksikäyttöä, tehtiin havaintokyvyn kehittämisharjoituksia ja harjoiteltiin tiedustelu- ja tähystystoimintaa sekä lähetti- ja viestipalveluja. Myös retkeily, erämiehen taidot, soutu, purjehdus, askartelu ja laulu sisällytettiin suojeluskuntien poikatyöhön. Poikaosastojen jäseneksi tuli hyväksyä vanhempiensa suostumuksen saaneet 12–16-vuotiaat pojat. Vanhempien yhteiskunnallinen asema tai puoluekanta ei saanut vaikuttaa jäseneksi hyväksymiseen.⁴

Fanni Luukkonen herätti keskustelua nuorisotyöstä Lotta-Svärd -lehden sivuilla 1930-luvun alussa. Kirjoituksissaan hän pohti, miten lottajärjestön tulisi kiinnittää huomiotaan varhaisiän nuoriin. Vielä alkuvuodesta 1931 hän epäili, löytyykö jo valmiiksi ”työrunsaassa järjestössä” voimavaroja varsinaisen uuden työmuodon aloittamiseen. Ratkaisuksi hän ehdotti valtakunnallista ”nuorten viikkoa”, jolloin yhdistyksen nuoret jäsenet voisivat omatoimisesti järjestää aatteellisesti sytyttäviä tilaisuuksia.⁵ Myöhemmin samana vuonna hän kirjoitti tulevaisuudessa nähtävissä olevista ongelmista, joihin nuorisotyöllä voitaisiin vaikuttaa. Edessä oli Luukkosen mukaan suoranainen nuorisoprobleema: nuoria oli vaikeampi lähestyä kuin ennen.⁶ Lisäksi nuorison uskottiin joutuvan kohtaamaan monenlaisia haitallista kiihotusta:

Nykyinen nuori polvi on monenlaisen kiihoituksen vaaralle alttiina. Nimenomaan on kommunistinen kiihoitus aikamme henkinen vaara ei ainoastaan salassa tapahtuvana ”soluttamisena”, vaan käsitteiden höllyttäjänä sielläkin, missä tahdotaan pysyä erillään tästä tietoisesta kommunismin vaikutuksesta. Siihen, että kotien henki jo ennakolta on asialle myönteinen olisi meidän voitava jotain rakentaa. Meidän olisi yritettävä saada ote kotien lapsi-ään tyttöihin, kuten sk. on jo ottanut varhaisnuoriin poikiin.⁷

Kyse oli siis isänmaallisen työn jatkuvuuden varmistamisesta. ”Tämän hetken ’suuresta ajatuksesta’, isänmaan asiasta, on saatava myös hedelmöittävä ajatus vastaisuudelle. Ja se tehdään lasten avulla,” päättää Luukkonen artikkelinsa.⁸ Tyttötyön avulla toivottiin voitavan myös ylittää niitä aatteellisia rajoja, joita aikuisten kohdalla ei katkerien muistojen ja vihamielisyyden takia ollut onnistuttu murtamaan. ”Pukeutuessamme (lottapukuun) riisumme yltämme kaiken sen, mikä eroittaa, meistä tulee lottia, harmaapukuisia sisaria, joita lämmittää sama aate - -.”⁹

Paikallisosastoille päätettiin suositella tyttöosastojen perustamista vuoden 1931 vuosikokouksessa, minkä jälkeen niitä ryhdyttiinkin nopeasti perustamaan etenkin maaseudulla, jossa tarjolla ei ollut muita nuorisotyön muotoja, kuten partiota. Keskusjohtokunnassa tyttötyötä johti aluksi järjestön pu-

heenjohtaja Fanni Luukkonen. Vuonna 1938 palkattiin järjestölle tyttötyönjohtaja.¹⁰ Virallisesti tyttötyön tavoitteet määriteltiin ohjesäännöissä. Niiden mukaan tyttötyön tehtävänä oli opettaa kasvuiässä olevia Suomen tyttöjä rakastamaan uskontoa, kotia ja isänmaata.¹¹ Lotta-Svärd -lehdessä kirjoitettiin pikkulottatoiminnan retkien ja leikkien syvällisistä tarkoituseristä:

On tavattoman tärkeää, että nuorison leikit ohjataan yksilölle ja isänmaalle otolliseen suuntaan. Tähän pyrkii tyttötyö. Retkeilyt, pallopelit ja hiihtokilpailut kasvattavat reippautta ja rohkeutta. Nuoriso tottuu näin ponnistamaan joskus voimansa äärimmäiseen koetukseen saakka, tottuu pakoittamaan ruumistaan tahtoansa tottelemaan. Sillä hyvät tottumukset ovat parasta, mitä nuoriso evääkseen saada voi.¹²

Hämeen Sanomat haastatteli vuonna 1932 puheenjohtaja Fanni Luukkosta. Haastattelussa Luukkonen totesi järjestön välttävän uusien työmuotojen ottamista toimintaansa. Näihin hän ei kuitenkaan enää katsonut kuuluvan tyttötyötä, jota erityisesti Länsi-Suomessa oli jo monissa paikallisosastoissa kehitetty. Jälleen kaksi vuotta myöhemmin Luukkonen korosti lehden haastattelussa tyttötyön merkitystä ja esitti toivomuksen, että erityisesti ne paikallisosastot, joissa ei vielä ollut aloitettu tyttötyötä, lähettäisivät asiasta kiinnostuneen johtajan neuvottelupäiville Helsinkiin.¹³

Neuvottelupäivien katsottiin myöhemmin innostaneen paikallisosastoja tyttötyöhön. Erityistä apua odotettiin saatavan keskusjohtokunnan suunnittelemaasta ohjesäännöstä: ”Kun tyttötyömme täten yhtenäistyy, saa se uutta virikettä. Tämä työmuoto on kaikkialla herättänyt harvinaisen suurta mielenkiintoa”, kommentoi keskusjohtokunnan kansliapäällikkö Hilma Pohjanpalo Hämeen Sanomille vuonna 1935. Tyttötyön elinvoimaisuuden taustalla nähtiin isänmaallismielisten vanhempien tyydytys tyttäriensä harrastuksesta.¹⁴ Aluksi liittymisikäraja oli kymmenen vuotta, mutta jo vuonna 1934 se laskettiin kahdeksaan vuoteen.¹⁵ Kaikki vanhempiensa luvan saaneet tytöt olivat tervetulleita pikkulottatoimintaan. Samoin kuin koulut ja leikkikentät olivat avoimia kaikille, haluttiin myös lottatyön isänmaallisine tarkoituksineen olevan avointa toimintaa jokaiselle kiinnostuneelle. Määrätyissä tarkoituksissa tehtyä ”solutusta” tuli kuitenkin valvoa.¹⁶

Kaikkien tyttötyöntekijäin mieltä on varmasti askarruttanut kysymys: olisiko kaikkia pyrkijöitä otettava vastaan tulkoonpahan mistä ja minkälaisesta kodista hyvänsä. Onhan tyttöosaston tarkoitus kasvattaa tytöistä luotettavia ja reippaita lottia, jotka kerran, meidän kättemme herpaantuessa ottavat työn ja vastuun kannettavakseen. Mutta saadaanko tytöistä, jotka ovat kodeista, joissa kodin henki on kansainvälisen marxilaisuuden saastuttama, luotettavia lottia ja uskaltaako heitä yleensä ottaa vastaan, eikö ole solutusvaaraa tai muuta sen kaltaista? Olisiko heidät jo ovelta takaisin käännytettävä?

Kysymys tyttötyön avoimuudesta ja solutusvaarasta nostettiin esille muun muassa järjestön luento- ja neuvottelupäivillä vuonna 1934. Selvänä kuitenkin pidettiin, että jokainen tyttö on hyväksyttävä mukaan, mikäli vanhemmat antavat tähän kirjallisen suostumuksensa eikä johtajattarella ole muuta "muistutettavaa" hakijasta.¹⁷

Keskusjohtokunnan järjestämällä tyttötyön ohjaajille suunnatuilla neuvontapäivillä pohdittiin myös tyttötyön järjestämisen ongelmia maaseudulla. Alustaja, kiuruveteläinen Tyyne Väänänen, listasi kuusi tekijää, jotka vaikeuttivat tyttötyön edistämistä: tyttötyötä kohtaan tunnettu laimeus johtokunnissa, johtajien puute, vaikeat ja pitkät matkat, kokoontumisvaikeudet – lähinnä tilojen puute – järjestön ulkopuolisten suhtautuminen tyttötyöhön ja tyttötyön työmuotojen vakauttamattomuus.¹⁸ Yhtenä pelkona tyttötyötä aloitettaessa oli lasten mielenkiinnon herpaantuminen. Jotta innostus toimintaan onnistuttaisiin säilyttämään, pidettiin suositeltavana kokoontua ainoastaan kaksi kertaa kuukaudessa. Näin uskottiin onnistuttavan säilyttämään kokousten henkinen ja käytännöllinen ohjelma niin mielenkiintoisena, että tytöt jäisivät innolla odottamaan uutta kokousta.¹⁹ Kokousten mielekkyyttä voitiin lisätä jakamalla tytöt eri ryhmiin iän perusteella.²⁰ Tavallisesti yhden ryhmän muodostivat 8–13-vuotiaat ja toisen ryhmän 14–16-vuotiaat pikkulotat. Tyttöosasto muodostui 7–8 tyttöä käsittävistä ryhmistä sekä kutakin ryhmää johtavasta muista hiukan vanhemmasta ryhmäpäälliköstä.²¹

Ensimmäiset tilastot tyttötyöstä ovat vuodelta 1933, jolloin toimintaan osallistui 4 226 pikkulottaa 181 tyttöosastossa. Vuonna 1935 oli osastojen määrä 512 ja pikkulottien määrä oli kasvanut 13 066 tyttöön. Talvisodan jälkeen, vuoden 1941 alussa, toiminnan vielä palautuessa normaaliin toimi 1 095 osastossa 28 050 pikkulottaa.²² (Kaavio 3) Vuonna 1935 oli suojeluskunnan poikaosastoja 530, joissa toimi 20 024 poikaa. Vuonna 1938 toimi 28 520 poikaa 582 osastossa.²³ Tyttötyö oli keskittynyt ennen kaikkea Pohjois- ja Itä-Suomeen, esimerkiksi Helsingissä oli vuonna 1935 tyttöosasto ainoastaan yhdessä paikallisosastossa.²⁴

Tyttöosastoon hyväksytyt pikkulotat saivat käyttää lottapukua. Aikuisten lottaneulan asemesta tytöt saivat kaulukseensa oman pienemmän merkin, hopeanvärisen ruusukkeen sinisellä keskustalla. Lakkina pikkulotat käyttivät lottalakkaa tai sinistä baskeria, jossa oli piirin nauhatunnus. Juhlatilaisuuksiin tytötkin saivat käsivarsinauhan.²⁵ Puvun käyttö ei ollut pakollista, mutta sen uskottiin olevan lapsille erityisen tärkeä toimintaan innostava tekijä. Tämän vuoksi kehoitettiin paikallisosastoja tukemaan varattomien perheiden tyttöjä puvun hankinnassa.²⁶

Pikkulotan tunnuslauseen tytöt löysivät heti vuonna 1944 julkaistun "Lottatyön Muiston" ensi lehdeltä: "Ilomielin valmiina palvelemaan, kun kutsuvi syntymämaani!". Tunnuslauseen alapuolelta löytyi toinen neuvo toimintaa ohjaamaan: "Koti on lähin piirisi, missä voit palvella isänmaata." Pikkulotille

PIKKULOTTAIN „KULTAISET SANAT”

- 1 Rakasta Jumalaa yli kaiken.
- 2 Rakasta sekä palvele kotiasi ja isänmaatasi.
- 3 Huomaa luonnon kauneudessa Luojan suuruus.
- 4 Kunnioita mennyttä ja usko tulevaisuuteen.
- 5 Ole hyvä.
- 6 Suorita ilomielin velvollisuutesi.
- 7 Älä lannistu vaikeuksissa.
- 8 Ole hyvä toveri ja rebellinen ystävä.
- 9 Noudata määräyksiä, alistu kuriin ja käytäydy moitteettomasti.
- 10 Pikkulotta, elä läbimpiesi apuna, ympäristösi ilona, kasva kansallesi kunniaksi.

Pikkulotat saivat ohjenuorakseen omat Kultaiset sanansa. Näköispainos pikkulottien seinätaulusta

suunniteltiin myös omat Kulaiset sanat varsinaisten lottien neuvoja muokaten.²⁷ Käytökseltään lottatyttö tuli olla reipas, altis, huomaavainen ja valmis palvelemaan. Täsmällisyys ja viivyttelymätön määräysten noudattaminen kuuluivat pikkulotan ominaisuuksiin. Vanhempiin, kotiväkeen, tovereihin, johtajiin ja opettajiin tuli suhtautua kunnioittavasti. Sekä omaa että toisen kotia kunnioitettiin suorittamalla sen piirissä annetut tehtävät iloisesti ja tunnollisesti.²⁸ ”Ole hyvä”, sanottiin pikkulottien, kuten varsinaisten lottienkin, Kulaisissa sanoissa:

Paha ja hyvä ovat kaksi suurta valtavimmaa maailmassa. Missä paha on voitolla, siellä vallitsee tylsyys, toisten tuomitseminen, väijyys viha, kostonhalu, riehuvuus riita ja sota, siellä kaikuu ivanauru, ampuu nuoliaan pilkka, sortaa jalcoihinsa raakuus. Missä taas hyvyys määrää, siellä rakastetaan ja ymmärretään toisia, anteeksiannetaan ja unohdetaan viat, siellä on ystävällisyyttä, sydämenlämpöä, myötätuntoa. Paha myrskynä riehuvuus ja repii, hyvä auringonpaisteena lämmittää, virvoittaa ja valaisee.²⁹

Rikkeistä oli määrätty rangaistukset, jotka saattoi tarkistaa Lottatyttöjen Muistiosta. Lievästä kurittomuudesta, kuten työilloista syyttä tai ilmoittamatta poissaamisesta tai luvatta poistumisesta, sai merkinnän muistioonsa. Jos kurittomuus toistui tai rikkeet olivat vakavampia, seurasi rikkomuksen laadun mukaan rangaistus yksityisestä nuhtelusta osastosta erottamiseen joko määrääjäksi tai lopullisesti.³⁰

Jaostojakoa ei tyttöosastoissa suoritettu, mutta pikkulotat saivat tutustua jaostojen toimintaan osallistumalla paikallisosastojen jaostotyöskentelyyn.³¹ Lottatyttöjen työmuodot jaettiin henkiseen ja taloudelliseen huoltotyöhön. Henkiseen huoltoon kuuluivat sankarien muiston kunnioittaminen ja virkistystilaisuuksien järjestäminen. Käytännön toiminnassa tämä merkitsi käyntejä sankarivainajien omaisten luona, sankarihautojen hoitoa, juhlien järjestämistä sotaorvoille, perheenäideille, invalideille ja muille sodasta kärsimään joutuneille. Taloudellista huoltoa pikkulottien tuli harjoittaa muistamalla sotaorpoja joululahjoin ja keräyksin sekä kummilapsia avustaen. Lisäksi tuli avustaa invalidien ja reserviläisten perheitä sekä vähävaraisia monilapsisia perheitä. Pikkulotilla oli vielä tuettavanaan yhteinen holhokki Aune Orvokki.³² Omat hiihto- ja kävelymerkkinsä pikkulotat saivat vuonna 1942 ja kuntoisuusmerkit vuonna 1943.³³

Järjestön tyttötyönneuvojaksi vuonna 1938 tullut Saara Forsius toteaa Airi ja Rafael Koskimiehen tekemässä haastattelussa pikkulottien ohjelman koostuneen kolmesta pääkohdasta. Ensinnäkin tyttötyön tuli herättää palvelevaa isänmaanrakkautta ja kasvattaa puolustustahtoa, toiseksi sen oli tarkoitus lujittaa tietoutta yhteenkuuluvaisuudesta ja lopuksi tarjota opetusta maanpuolustuksessa. Opetuksessa käsiteltiin isänmaan historiaa, kotiseutuoppia, kirjallisuutta, järjestötietoa ja -kuria sekä kansalaiskasvatusta. Maanpuolustus-

"Ilomielin valmiina palvelemaan, kun kutsuvi syntymämaani"

Pikkulotta-lehden näytenumero ilmestyi vuonna 1938. "Tämä pieni lehti, joka nyt tulee sinua tervehtimään, on oleva yhdyssiteenä välillämme. Se läbestyy sinua ystävänä ja opastajana. Se tahtoo auttaa sinua ymmärtämään niitä kysymyksiä, joita et vielä itse kykene ratkaisemaan. Sinähän tahtot oppia rakastamaan Jumalaa sekä palvelemaan kotiasi ja isänmaatasi. Me tahtomme auttaa sinua, pieni siskomme, sillä Jumala, koti ja isänmaa ovat meille yhteisiä", kirjoitti Fanni Luukkonen pääkirjoituksessaan. (Pikkulotta 1/1938.)

opetuksen tuli olla sellaista, että se soveltui lapsille: muonitusjaoston tehtäviin valmensi kodinhoito, lääkintätehtäviin terveydenhoito ja varustusjaoston töihin omien vaatteiden huolto.³⁴

Suojeluskuntahenkisen nuorisokasvatuksen on nähty kehittyneen toiminnallisesta linjasta kohti keskitettyä henkistä kasvatusta. 1920- ja 1930-luvuilla toiminnan toivottiin johtavan suojeluskuntahenkisen maailmankatsomuksen omaksumiseen. Muutos toiminnassa tapahtui 30-luvun lopulla, jolloin käytännön maanpuolustuskyvykkyys ja kansan eheyttäminen tulivat toiminnassa korostetusti esiin. Suojeluskuntapojista ja pikkulotista oli tarkoitus kasvaa aikuisia, valmiiksi koulutettuja suojeluskuntalaisia ja lottia. Varsinaisen emojärjestön turvaaminen nuorisotyöllä oli tärkeä peruste nuorisotyön aloitukselle. Tämä oli merkittävä ero muiden ajanjakson isänmaallisten nuorisoliikkeiden, kuten partion, toimintaan verrattuna.³⁵

5.2. Tyttötyö paikallisena toimintamuotona

Tutkittavista paikallisosastoista käynnistettiin pikkulottatoiminta ensimmäisenä Iissä. Asiasta keskusteltiin yhdistyksen kokouksessa helmikuussa 1933 ja hankkeen eteenpäin vieminen annettiin yhden maisterin ja kahden opettajattaren muodostamalle työryhmälle.³⁶ Paikallisosasto tuki toiminnan käynnistämistä pienellä rahalahjoituksella.³⁷ Ensimmäisenä vuonna pikkulotat ehditivät kokoontua 11 kertaa ja jäseniä yhdistykseen liittyi 42. Iissä pikkulottana toimintaan mukaan tullut lotta kertoo, että syyt osallistumiseen olivat pitkälti samoja kuin varsinaiseen lottatoimintaan osallistuneilla:

Kyllä se oli isänmaallinen koti ja sitte siinä oli kaikki toisetkin. Siinä oli ympärillä semmosia kavereita, jotka liittyivät. Se oli henki vaan semmonen siihen aikaan. Kai se jotenkin viehätti muutenkin kaikki se toiminta silloin nuorena. No varmaan se kaikki se nuorta tommonen liikunta ja yhdessäolo ja siellähän oli kyllä hyvin paljon semmosta puhuttiin kaikesta elämänarvoista --. Siellä oli sitten sitä toistakin puolta, että hyvin monipuolistahan se oli. Tehtiin kaikenlaisia käsitöitä, mitä osattiin silloin ja kaikenlaisia semmosia ohjelmallisia juttuja, iltamia. --

Onhan se antanut paljon elämään sisältöä. Ihan hyvät muistot ja paljon hyviä asioita sieltä on jäänyt mieleen, yleensä kaikkia elämänohjeita. Ja yleensä ihmisen elämästä, minkälaisen ihmisen nyt suunnilleen tulisi olla ainakin toista ihmistä ja kaikkia kohtaan ja elää oman elämänsä jotenkin, elläähän voi tietysti monella tavalla, mutta kuitenkin, siellä ainaki niitä hyviä asioita opetettiin – joita sanotaan hyviksi asioiksi.³⁸

Ompeluilloissa laulettiin, luettiin ja tehtiin käsitöitä, muun muassa suuri lottanukke. Muukin toiminta noudatteli isojen lottien esimerkkiä:

Keväällä he tekivät retken ja syksyllä sitten toimeenpanivat juhlan, johon kerääntyi sitten sekä pientä että suurta väkeä runsaasti. Siellä tytöt suorittivat kaiken ohjelman ja siellä sitten arvottiin tuo listoilla myyty lottanukkekin. Kilvan siellä kaloja ongittiin ja suurella riemulla nuohoojaparia seurattiin. – Ensimmäisen vuoden työ lopetettiin sitten tunnelmalliseen pikkujouluun ja jäätiin innolla odottamaan uuden työvuoden alkamista.³⁹

Toiminnan jatkuttua jo kaksi vuotta päätettiin vuonna 1935 lähettää osaston kolme tyttöosaston johtajaa kaksipäiväisille kursseille.⁴⁰ Vuoden 1936 toimintakertomuksesta selviää, että tyttöosasto oli jaettu kahteen, Haminan ja aseman, osastoon. Toiminta oli saanut uusia muotoja, sillä talvella oli suoritettu hiihto- ja kävelymerkkejä ja kesällä oli järjestetty kolmipäiväinen leiri.⁴¹

No se herätys tietysti ja aamupesu ja lipunnosto ja aamuhartaus oli vissiin ja aamupala ja sitte alko sitä kaikenlaista, milloin oli urheilua ja millon oli jotakin tämmöstä ensiapujuttuja ja kaikkea kodinhoitoa. Sängynpettaus mulle on jäänyt aina mieleen ja lakanan laitto. Se on kyllä painunu päähän. Se piti laittaa näin nurkasta – ihan kun sairaalassa laitetaan. Sitten oli kaikenlaisia sidontaharjoituksia ja sitten laulettiin, oli kuorolaulua, uitiin ja kilpailtiin. Kyllä sitä ohjelmaa oli.⁴²

Fanni Luukkosen saapuessa viettämään lomaansa Iihin saivat pikkulotat suorittaakseen kunniatehtävän. He saivat kukkatervehdyksen myötä toivottaa järjestön puheenjohtajan tervetulleeksi paikkakunnalle.⁴³ 30-luvun lopulla, kun paikallisosasto oli perustanut kioskin, auttoivat tytöt sen hoitamisessa.⁴⁴ Loltilta vaadittuun ahkeruuteen ja huolellisuuteen tuli oppia jo tyttötyössä:

Tietenkin se joskus, kun pantiin hirveitä astiapinoja tiskaamaan, tietenkin vähän joskus aatteli. Sillon piti vielä vedet kantaa ulkoa pakkasella ja ulos likavedet, ettei ollu mitään mukavuuksia. Kyllähän se sisua kysy monesti. Kerran kun oltiin ravintolassa siellä suojeluskuntatalolla ja mä lakasin sitä lattiaa, niin yks iso lotta tullee ja ottaa mua niskasta kiinni ja sanoo, että ”ko ei nuoret naiset ossaa jaksa taipuakaan” (ja painoi alaspäin), huonekalujen altakin jaksas lakasta. Se on mulle aina jääny mieleen. Kyllä ne hyvin piti kaikki tehdä kyllä, ei sitä fuskata saanu koskaan. Kyllä se oli ihan hyvä koulu.⁴⁵

Paikallisosastojen esimerkkiä noudattaen perustettiin tyttöosastoja myös kyläosastoihin. Iin Olhavassa tyttöosasto perustettiin vuonna 1937, jolloin osastoon liittyi 10 jäsentä.⁴⁶ Toiminta näyttää perustuneen pääasiassa työiltojen viettoon.⁴⁷ Vuonna 1939 oli Olhavan tyttöosastossa ainoastaan viisi jäsentä.⁴⁸ Muutoinkin pienessä osastossa oli myös pikkulottatoiminta kohdannut monia vaikeuksia, kuten tyttötyön johtaja raportoi kirjeessään paikallisosastolle:

- - Odotin aina uusia jäseniä liittyväksi, mutta turhaan. - - Pienissä tytöissä olisi innokkaita kävijä mukana, mutta kotoa ei anneta kirjallista lupaa. Osastomme toiminta on ollut kovin vähäistä kuluneena vuonna. Ainoastaan 8 kokousta on ollut tyttöillä. Joulujuhla oli yhteinen suojeluskuntalaisten ja isojen lottien kanssa, ottaen osaa ohjelmansuoritukseen sekä auttaen ravintolassa. Samoin ovat tyttöosastolaiset olleet pari kertaa auttamassa suojeluskunnan muonituksessa. - -

Lottapukua, käsivarsinauhaa ja merkkiä ei ole kenelläkään osastomme tytöistä. Eikä myöskään hiihto- ja kävelymerkkiä ole. - -⁴⁹

Valkeakoskella oli suojeluskunnan poikaosasto aloittanut toimintansa heti 20-luvun lopussa, mutta sen toiminta aktivoitui vasta vuosikymmenen vaihteen jälkeen. Noin 30 poikaa kokoontui joka kesä leirille, jossa harjoiteltiin suunnistamista, ampumista ja leiriytymistä. Omia harjoituksia poikaosastolle jär-

jestettiin kerran kahdessa viikossa, minkä lisäksi pojat avustivat varsinaisen suojeluskunnan harjoituksissa.⁵⁰ Valkeakosken Lotta Svärd -paikallisosaston johtokunnassa luettiin keskusjohtokunnan lähettämä tyttöosaston perustamiseen kehottava kirje 11.3.1932. Asia haluttiin kuitenkin jättää myöhemmin päätettäväksi ja pikkulotat aloittivat toimintansa paikkakunnalla vasta vuonna 1934. Tällöin olivat kaikki johtokunnan jäsenet suhtautuneet innostuksella asiaan.⁵¹ Pian tyttöosaston perustamisen jälkeen oli siihen ilmoittautunut 43 jäsentä.⁵² Myöhemmin tyttöjä kutsuttiin toimintaan mukaan muun muassa lehti-ilmoituksilla: ”Pikkulotat kokoontuvat tiistaina t. k. 15. p:nä klo 18 aumamajalle. Kaikki mukaan. Uusia jäseniä otetaan.”⁵³

Vuonna 1937 toimi yhdistyksessä 48 pikkulotaa, vuonna 1939 oli jäsenmäärä noussut 54 tyttöön. Toimintaan kuului työillat, joissa valmistettiin töitä myyjäisiä varten, leikittiin ja laulettiin. Ensimmäisenä toimintavuotenaan osallistuivat pikkulotat lottien myyjäisiin: ”Myöskin pikku-lotilla oli oma myyjäispöytänsä ja silmät loistaen seisoivat he myyntipöytänsä takana. Heilläkin oli arvottavana rouva Ella Henrikssonin lahjoittama vauvanukke.” Tapaamiset aloitettiin Lottatyttöjen laululla: ”Minä olen pikkulotta, lottalapsonen. Isänmaa on mulle rakas, vaikka vähäinen on sen kansa, se on aina minun kansani. Minä toimin pienin voimin synnyinmaalleni.”⁵⁴ Pikkulottien iltamia markkinoitiin lehdessä ohjelmaa mainostaen:

Huomenna perjantaina klo 19 alkaa Valkeakosken seuratalossa eri hauska iltat. Lottien tyttöosasto ja suojeluskunnan poikaosasto järjestävät nimittäin yksissä tuumin juhlan, jossa he itse suorittavat ohjelman. On selvää, että nämä reippaat tytöt ja pojat eivät halua yleisöä ikävyydellä kiusata, vaan hauskalla ja monipuolisella ohjelmalla nostavat ilon monasti kattoon asti. Ohjelmasta mainittakoon poikien ja tyttöjen voimistelut, kuorolaulua, kuvaelma ”Lippujunkkarit”, soitto- ja lauluesitykset, eräitä hauskoja yllätyksiä ja lopuksi hauska näytelmä ”Pojat hameissa”. Koska pääsymaksu aikuisille on vain 3 ja lapsille ainoastaan 1 mk, on varmaa, että huomenillalla on seuratalossa väkeä kuin markkinoilla.⁵⁵

Pikkulottatoimintaan kiinnitettiin huomiota myös tehtaan huoltotarkastajan selostuksissa. Vuonna 1937 kerrottiin pikkulottien järjestäneen suojeluskunnan poikaosaston kanssa kahdet yhteiset juhlat, joista toinen oli puurojuhla. ”Pikkuväkeä on näissä juhlissa ollut salintäydeltä”, raportoi tarkastaja.⁵⁶ Sääksmäkeläisten tyttöjen kanssa vietettiin kesäleiriä Kelhissä vuosina 1936–1937. Vuonna 1938 Valkeakosken pikkulotat osallistuivat Sääksmäellä järjestettyyn Pohjois-Hämeen piirin yhteiseen tyttöleiriin. Mukana leireillä oli 20–25 tyttöä. Leireillä ”urheiltiin, leikittiin, uitiin ja pidettiin muutamia oppitunteja”. Muonituksestaan huolehtivat tytöt itse muonituslotan johdolla.⁵⁷ ”Yksi tädeistä” kuvaili leirin tunnelmia Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomissa vuonna 1936 seuraavasti:

Valkeakosken pikkulottia ohjaajineen. Tyttöosasto paikallisosastoon perustettiin vuonna 1934, ja siinä toimi noin 50 tyttöä. Sylvi Aron kokoelmat.

Sääksmäen ja Valkeakosken pikkulotat viettivät neljä mitä ihaninta leiripäivää Sääksmäen Kelhissä 2.-5. heinäkuuta. Joka päivä klo 7-22 riitti puuhailua milloin mielen virkistykseksi, milloin jäsenten terveydeksi, milloin vatsan vahvistukseksi. Urheillen ja uiden, retkeillen ja leikkien kului aika niin nopeaan ja hauskasti, että leiriajan lähestyessä loppuaan tuntui monen leiriläisen mielestä aivan uskomattomalta, että todella taasen piti sulloa tavarat yhteen kokoon ja lähteä – niin lähteä – ja jättää jäähyväiset leiritovereille, joihin oli ehtinyt jo syvästi kiintyä. Monen monet unohtumattomat muistot jäivät mieliin muistikuvina tervetulleeksi toivottamaan uutta pidemmäksi pyydettyä pikkulottaleiriä. Syvän juhlallisuuden valtaan joutui sydän seisottaessa lipun äärellä pastori Öhrbomin iltahartauspuheita kuunnellessa. Vaikea on muistaa sanoja jopa ajatuksiakaan mitä siinä kulloinkin kuuli, mutta pyhän juhlallisuuden ja hartaan isänmaallisuuden tunnekuva tulee säilymään kauan muistissa. Yhteiset ateriat, uintimatkat, keittiö- ja siivousvuorot jättivät kukin omat jälkensä pikkusydämiin.

Lauantainen retki Rapolan harjulle oivallisine Voipaalan tädin pitämine selostuksineen oli tyttöjen mielestä parempi kuin mikään senaiheinen historianunti. Ja toisestakin syystä se oli mitä erinomaisin. Ajatella – jokaiselle kokonainen limonaadipullo harjun haudasta ja samalla matkalla vielä ystävällisen rouva Kuulialan virkistävä sitruunasooda Rapolan kauniin puistikon pöydältä. Sunnuntaipäivä kirkossakäynteineen, leirijuhlineen ja pesäpallo-otteluineen piti mielen virkeänä, vaikka luonto yritti sinä päivänä poiketen hy-

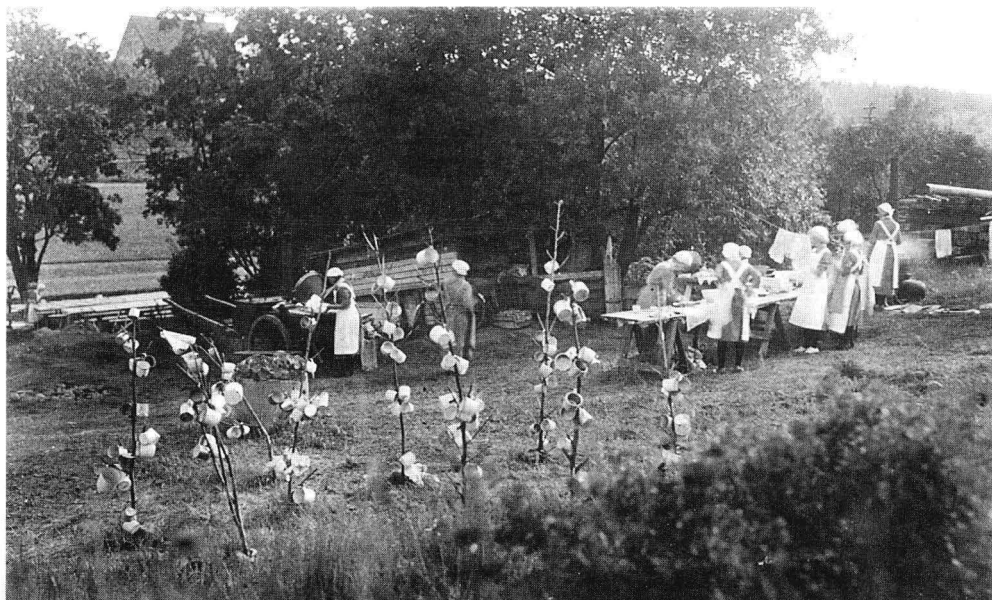
vistä tavoistaan, masentaa. – Leiri on nyt lopussa, ja muistot tuoreimmillaan. Kaipa me tädit voimme tyttöjenkin tunnustukset leirin onnistumisesta vilpittömiksi uskoa, koskapa itse F:borgin tätikin sunnuntaiaamun idästä sarastaessa unissaan sanoi: ”Kuule Kaino, kyllä meillä on ollut täällä sitten hauskaa!”⁵⁸

Tyttötyön etsiessä vielä valtakunnallisesti muotojaan kiinnitti Valkeakosken ja Sääksmäen paikallisosastojen järjestämä leiritoiminta myös piirijohtokunnan huomion. Syyskuussa 1936 järjestettiin Tampereella tyttötyönjohtajien neuvottelupäivät, joihin alustajaksi aiheesta ”kokemuksia tyttöosastojen leiritoinnasta” pyydettiin Valkeakosken paikallisosaston puheenjohtajaa tai tyttöosaston johtajaa.⁵⁹ Keskusjohtokunnan tyttötyön neuvoja Saara Forsius mainitsee vuonna 1938 Karjala-lehdelle antamassaan haastattelussa piirien ja paikallisosastojen järjestämien pikkulottien leirien olevan suosittuja. Ohjelma leireillä oli suunniteltu mahdollisimman monipuoliseksi. Retkeilyn lisäksi siihen kuului urheiluopetusta, luentoja isänmaan historiasta, luonnonsuojelusta, liikennekulttuurista ja tyttötyöstä, lääkintäopetusta ja suunnistusta.⁶⁰ – Aikuisien lottien esimerkkiä seuraten järjestettiin pikkulotille hiihtokilpailuja sään niin salliessa.⁶¹

Vuonna 1935 aloitettiin tyttötyö myös Sääksmäellä. Suojeluskuntien poikatyö oli alkanut Sääksmäellä vaivihkaa, kun esikunta oli antanut pikkupojille luvan tulla seuraamaan miesten tilaisuuksia. Jotkut saivat koettaa ampu mistakin isänsä tai veljensä opastuksella. Varsinaisesti poikatyön voidaan katsoa alkaneen paikkakunnalla vuonna 1931, jolloin käynnistettiin virallinen koulutus.⁶² Tyttöosaston johtajana toimi pitkään paikallisosaston puheenjohtaja Helvi Voipaala. Sääksmäen paikallisosaston alueella toimi aluksi yksi tytötoasto, johon kuului ensimmäisenä toimintavuonna 15 jäsentä. Vuoden aikana ehdittiin järjestää 17 kokoustilaisuutta, kaksi juhlaa ja yksi retkeily.⁶³ Urheilemaan tytöt pääsivät esimerkiksi lottien kesäjuhlissa. Vuonna 1935 oli pikkulotille järjestetty viisiottelu, jossa lajeina oli 50 metrin juoksu, perunan kuljetus lusikalla, kävely säärivarsiiin tarttuen, hyppely yhdellä jalalla ja herne pussin heitto.⁶⁴

Pikkulottien toiminta aloitettiin Sääksmäellä lapsille ja vanhemmille suunnatulla juhlalla, jossa esiteltiin paikkakuntalaisille tyttötyön tarkoitusta ja herätettiin innostusta asiaa kohtaan. Ensimmäiseen kokoukseen Kelhiin saapui kymmenen tyttöä, iältään he olivat 8–16-vuotiaita. Kokouksia pidettiin kesällä arkipäivinä ja syksyllä enimmäkseen pyhäpäivinä. Pitkien matkojen vuoksi ei kokouksia voitu pitää iltapimeällä.⁶⁵ Muutaman toimintavuoden jälkeen oli tyttötyö paikkakunnalla jo vakiintunut:

Kulunut vuosi on ollut nuorelle tyttöosastollemme kehityksen vuosi. – Innokkaina ovat pikkulotat kaikki tehtävänsä suorittaneet tunnuslauseenaan heidän jäsenkortissaan oleva lause: ”Ilomielin valmiina palvelemaan, kun

Leirit olivat suosittu pikkulottatoiminnan muoto. Aterian jälkeen Kelhin pibanurmella. Ari Sirénin kokoelmat.

kutsuvi syntymämaani". Loistakoon sama innostuksen tuli, joka niin monesti on heidän kirkkaisiin silmiinsä leimahtanut, vielä isonakin silmistään ja sytytykseen yhä uusia hehkumaan! Silloin on kansamme tulevaisuus turvattu.⁶⁶

Myös Sääksmäellä pikkulottien työhön kuului osallistuminen yhteiseen varojen keruuseen. Kokouksissa valmisteltiin käsitöitä ja makeisia myyjäisiä varten. Vertailuna mainittakoon, että Sääksmäen suojeluskuntapojat alkoivat kerätä varoja toimintaansa ensimmäistä kertaa vuonna 1937, jolloin tavoitteena oli hankkia osastolle pienoiskivääri.⁶⁷ Pikkulotat keräsivät varoja muun muassa lastenjuhlia järjestämällä. Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat kannusti yleisöä osallistumaan tilaisuuksiin:

Sääksmäen pikkulotat järjestävät ensi pyhänä t. k. 25 p:nä Kelhissä oman erikokoisen juhlansa harvinaisen monipuolisella ohjelmalla. Soitto- ja lauluesitysten ohella saadaan kuulla sekä puheita että runoja.

Mutta tämä ei vielä riitä ohjelman monipuolisuutta todistamaan, sillä keiju-leikit ja kolminäytöksinen näytelmä: "Suomineidon Torvensoittaja", lisäävät yhä tunnelmaa.

Kun näin paljon ja ensiluokkaista ohjelmaa tyttöosasto tarjoaa, ei kai kukaan tyttöasian ystävä voi olla uhraamatta kolmea markkaansa, se on aikuisen pääsylipun hinta, ja yhtä markkaa, lasten lipun hinta, sillä lasten hyvien harrastusten tukeminen suorastaan velvoittaa sen.⁶⁸

Pikkulottien juhlat noudattelivat ohjelmanumeroiltaan aikuisten lottien iltamia. Sääksmäen pikkulottien kesäisen juhlan ohjelmaan kuului alkusoitto, tervehdyspuhe, runo ja kertomus. Väliajan jälkeen olivat vielä luvassa Anni Swanin kirjoittama näytelmä ”Lumottu linna” sekä voimisteluesitys ja leikkiä. Väliajoilla oli mahdollisuus osallistua ongintaan, pyörittää onnenpyörää tai koettaa onneaan nukkearpajaisissa.⁶⁹ Suomalaisen kulttuurin tuntemus sekä laulu ja leikki olivat tärkeitä kokousten teemoja:

Näissä tilaisuuksissa on opiskeltu tyttöosaston ja lottien sääntöjä ja ohjeita, isommat tyttöosastolaiset ovat pitäneet pieniä esitelmiä. Tähän saakka on niitä ehditty pitää kaksi, nim. Wilhelm Schwerin’istä ja Joachim Sakari Duncerista. Allekirjoittanut on esitelmöinyt Suomen suvun vaihteista ja Kalevalasta. Vielä ovat pikkulotat esittäneet kertomuksia ja runoja ja on luettu kirjallisuutta. Arkipäivinä pidetyissä kokoustilaisuuksissa on tehty käsitöitä, ensin valmistettiin käsivarsinauhoja ja syksyllä tehtiin käsitöitä myyjäisiä varten. Kerran kokoonnuttiin valmistamaan makeisia myyjäisissä kauppattavaksi. Muun ohjelman ohessa on kokous- ja työtilaisuuksissa leikitty ja laulettu isänmaallisia ja kotiseutulauluja.⁷⁰

Vuonna 1936 perustettiin tyttöosasto Sääksmäen Ritvalan kyläosastoon. Osaston johtajana toimi opettajatar Regina Merilä. Toimintaan otti ensimmäisenä vuonna osaa 15 tyttöä. Uusia toimintamuotoja olivat kesäleirin järjestäminen sekä hiihto- ja kävely -merkin suorittaminen. Muutoin pikkulotat seurasivat Kirkonpuolella ensimmäisenä toimintavuonna luotuja harrastusmuotoja. Kokouksissa pidettiin esitelmiä, opeteltiin sääntöjä ja ”suunnistautumisen” alkeita, suunniteltiin myyjäisiä ja juhlia, lausuttiin, luettiin ja laulettiin. Äitienpäivänä järjestettiin juhla, minkä lisäksi tytöt osallistuivat vapauspäivän ja maanpuolustusjuhlan ohjelman valmistamiseen. Pikkulotat myivät Vapaussodan rintamamiesliiton merkkejä ja maanpuolustusmerkkejä hyvällä menestyksellä sekä auttoivat aikuisia lottia tarjoilu- ja muonitustyössä. Ennen talvisodan alkua ehtivät pikkulotat toimittaa myös oman sanomalehden.⁷¹ Koko rauhanaikaisen pikkulottatyön aikana jäsenmäärä Sääksmäellä ja Ritvalassa pyysi yhteensä noin 30 tytössä.⁷²

Karjalainen-lehden mukaan olivat pikkulotat esittäneet laululeikkejä ja lausuntaa Tuupovaaran kesäjuhlilla jo vuonna 1933.⁷³ Tämä lienee kuitenkin ainoastaan juhlaa varten muodostettu ryhmä, sillä tyttöosaston perustamista pohdittiin paikkakunnalla vasta vuosina 1934 ja 1935. Pitkien matkojen vuoksi ei osastoa kuitenkaan katsottu voitavan perustaa.⁷⁴ Vasta vuoden 1937 vuosikokouksessa uskaltauduttiin paikallisosastoon perustamaan tyttöosasto kirkonkylään.⁷⁵ Osastoon liittyi 12 tyttöä, jotka olivat iältään 8–12-vuotiaita. Ompeluiltojen lisäksi järjestivät pikkulotat juhlan myyjäisineen.⁷⁶ Myöhemmin tytöt auttoivat muun muassa kesäjuhlien järjestelyissä ja sankarihautojen huolehtimisessa sekä osallistuivat prosenttihiihtoon ja laulukuoron toimintaan.

Vuonna 1938 kokoontui tyttöosasto ainoastaan kerran, minkä lisäksi järjestettiin pääsiäisretki.⁷⁷

Poikaosastoja oli Vuoksenrannan suojeluskunnan kyläosastoihin alettu perustaa vuonna 1932, jolloin niihin kuului noin 80 jäsentä.⁷⁸ Tyttötoiminnan käynnistämistä yritettiin paikkakunnalla ensi kerran vuonna 1936, jolloin Sintolan kyläosastoon perustettiin tyttöosasto.⁷⁹ Uudelleen tyttöosaston perustamisesta paikallisosastoon päätettiin vuoden 1938 vuosikokouksessa. Tyttötyönjohtajat valittiin neljään kyläosastoon.⁸⁰ Käytännössä toiminta saatiin käyntiin Kaskiselän ja Sintolan osastoissa.⁸¹ Vaatimatonta lienee tyttöosaston toiminta ollut myös Kaskiselässä, jossa vuonna 1939 päätettiin tyttötyötä pitää vireillä pitämällä ompeluiltoja joka viikko.⁸² Sintolan pikkulotat järjestivät muun muassa äitienpäiväjuhlan kansakoululla: ”Ohjelmassa oli runsaasti laulua ja lausuntaa, khra A. Pullin puhe sekä lopuksi kuorolausuntaa. Tilaisuudessa tarjottiin äideille ilmaiset kahvit.”⁸³

Myös lottakurikysymys tuli pohdittavaksi jo pikkulottien kohdalla. Valkeakoskella asiaa jouduttiin selvittämään, kun kaksi pikkulottaa oli syylistynyt varkauteen yhdistyksen pikkujouluissa. Apua ongelmaan pyydettiin piiriltä, minkä jälkeen tytöt päätettiin erottaa osastosta.⁸⁴

Valkeakosken pikkulotat saivat julkista kiitosta ja kannustusta Valkeakoskella paikallisosaston täyttäessä 20-vuotta. Juhlissa esiintyneet tytöt olivat saaneet nimimerkin ”S. k. setä” liikuttumaan:

Valkeakoskella on harjoitettu lottatyötä jo 20 vuotta. Sinä aikana on tämä liike saanut erittäin paljon hyvää aikaan. Se on suorittanut – paitsi varsinaista tehtäväänsä hoitaa suojeluskuntalaisia harjoitusten aikana – suurta kasvatustyötä pikkulottiin nähden. Suuri joukko on liittynyt sen riveihin pikkulottia, jotka innokkaina puuhaavat ja harrastavat isänmaallisia tehtäviä. Kun tämä pikku ”armeija” viime sunnuntaina 20-vuotisjuhlassa esiintyi laulaen: ”Minä olen pikkulotta Suomiäidin lapsen”, niin kyyneltä katsomossa lukuisa joukko silmiä, sillä niin lapsellisen hartaasti ja vakuuttavasti he suorittivat tehtävänsä.

Minä kiitän sinua, pikkulotta, laulustasi. Ja minä uskon, että kun sinusta kerran tulee iso lotta ja ehkä vielä paljon muutakin, niin silloin sinä laulat toisille pikkulotille ja sk. pojille ehkä vieläkin hartaammin isänmaallisessa mielessä sitä, mikä silloin parasta on. Ajattelehan sitä suurta tehtävää, mikä sinulla siinä tapauksessa on. Pidä silloin mielessäsi, että isänmaan hyväksi ei koskaan tehdä eikä uhrata liikaa, vaikka joskus vaikealtakin tuntuisi. Siunatkoon ja suojelkoon sinua, pikkulotta, tehtävissäsi Jumala kaitsevan käntensä voimalla!⁸⁵

Valkeakoskelaiset pikkulotat kunnostautuivat kustantamalla lottapukuja varattomille pikkulotille. Vuonna 1935 saatettiin vuosikertomuksessa kehua jokaisella osaston 43 työllä olevan lottapuku. Sääksmäellä hankittiin kaikille pik-

kulotille ensimmäisen toimintavuoden aikana lottapuvut. Muutamille tytöille puku lahjoitettiin, muut lunastivat sen itse.⁸⁶ Iin paikallisosasto päätti vuonna 1937 antaa lottapuvun niille pikkulotille, jotka eivät sitä varattomuuden takia itse voineet hankkia.⁸⁷ Vapaussodan päättymisen 20-vuotisjuhlan kunniaksi päätettiin Tuupovaarassa valmistaa puvut niin monelle tytölle kuin rahaa riittää.⁸⁸ Vielä vuonna 1939 päätettiin tyttöosaston varoilla teettää kaksi pikkulotan pukua.⁸⁹

Ylimääräisten harjoitusten alkaessa ryhtyivät pikkulotat toimimaan lottien rinnalla muuttuneiden olosuhteiden mukaisesti. Iissä pikkulotat saivat tehtäväkseen suorittaa villalumppujen keräyksen puolustusvoimien tarpeeseen.⁹⁰ Sääksmäellä pikkulotat valmistivat varusteita reserviläisille ja näiden perheille. Tytöt saivat vuonna 1939 valmistettua 17 paria jalkarättejä, kahdeksan paria teräkkäitä, viisi paria sukkia, 20 paria lapasia, kaksi kappaletta kypäränsuojuksia ja kuusi kappaletta kaulansuojuksia. Reserviläisten perheet saivat lasten lapasia ja sääryshousut. Sairaalassa työskenteli päivittäin yksi pikkulotta siivoojana ja juoksutyttonä. Lisäksi avustettiin sidetarpeiden valmistuksessa. Muonitusjaosto sai tytön avukseen armeijan leivän pakkaamiseen sekä siirtävän väliaikaiseen keittolaan.⁹¹ Paikallisosastoissa toivottiin pikkulottatoiminnan kasvattavan ”uusia, suuren aatteen elähyttämiä, uhrautuvaisia lottia”.⁹² Vuoksenrannassa tytöt osallistuivat paikkakunnan yhteisiin ompeluseuroihin neuloen sukkia ja lapasia, minkä lisäksi he keräsivät suojeluskunnalle ruokatarvikkeita.⁹³

Tutkimuksen kohteena olevien paikallisosastojen piirien alueella tyttötyö omaksuttiin hyvin vaihtelevasti. Oulun piirissä toimi vuonna 1933 13 tyttöosastoa yhdeksässä paikallisosastossa. Kaiken kaikkiaan oli pikkulottatoiminnassa 310 tyttöä.⁹⁴ Kaksi vuotta myöhemmin oli piirin jokaisessa paikallisosastossa tyttöosasto,⁹⁵ ja vuosikymmenen lopulla pikkulottien lukumäärä nousi puoleentoista tuhanteen, joka oli noin puolet aikuisten lottien jäsenmäärästä.⁹⁶ Tyttötyön edistämiseksi keskusteltiin piirin vuosikokouksessa, miten tyttötyö tulisi järjestää sellaisilla paikkakunnilla, joissa jo oli partiotoimintaa.⁹⁷ Oulun piirin puheenjohtaja Aini Kivekäs katsoi tyttötyön edenneen alueella hyvin. Kivekkään mukaan oli turvallista tietää, että uusi polvi oli nousemassa vaalimaan vapaussodan aikaisten lottien perintöä isänmaan hyväksi.⁹⁸

Ruotsinkielisessä Vaasan piirissä oli tyttötyön leviäminen huomattavasti hitaampaa. Vuonna 1935 kehoitettiin vuosikokouksessa erityisesti niitä paikallisosastoja, joiden alueella ei toiminut partiolippukuntia, perustamaan tyttöosastoja,⁹⁹ sillä edellisenä vuonna oli tyttöosasto toiminut ainoastaan yhdessä piirin 39 paikallisosastosta.¹⁰⁰ Aktiivisiin toimenpiteisiin työmuodon levittämiseksi ei kuitenkaan ryhdytty, ja tyttöosastoja ehdittiin rauhan aikana perustaa ainoastaan kahteen paikallisosastoon, joissa pikkulottatoimintaan osallistui yhteensä 19 jäsentä.

Pohjois-Hämeen piirissä ensimmäinen tyttöosasto perustettiin vuonna

1931.¹⁰¹ Piirin vuosikokouksessa vuonna 1934 tyttötyötä käsiteltäessä tuli ilmi, että osastoihin oli hyväksytty jäseniä sekä ”työläis- että suorastaan punaisista perheistä”. Tätä pidettiin suotavana, koska näin uskottiin työläispiireihin kenties leviävän sovinnollisempaa henkeä suojeluskunta-aatetta kohtaan.¹⁰² Vuonna 1938 tyttöosastojen lukumäärä oli noussut 23:een, joista suurin toimi Valkeakoskella. Seuraavana vuonna osastojen määrä oli kääntynyt laskuun, sillä osastoja kirjattiin vuosikertomuksessa olevan ainoastaan 17 ja pikkulottia 414.¹⁰³

Pohjois-Karjalan piirissä tyttötoiminta levisi suhteellisen nopeasti alkuun päästyään. Vuonna 1933 piirissä toimi viisi, vuonna 1936 21 ja vuonna 1937 45 tyttöosastoa. Pohjois-Karjalan piirin vuosikokouksessa vuonna 1935 hyväksyttiin ponsi, jossa toivottiin tyttöosaston perustamista joka paikallisosastoon. Lisäksi tyttötyötä toivottiin tehtävän normaalia lottatyötä uskonnollisemmassa hengessä, jotta ”lotissa vartuttuaan luja siveellinen voima tulisi määräväksi heidän elämälleen”.¹⁰⁴ Vuonna 1939 oli piiriin ilmoitettu ainoastaan 24 tyttöosaston toiminnasta. Vaikka osastojen määrä oli vähentynyt, kasvoi pikkulottien määrä piirissä tasaisesti: vuonna 1939 sen alueella toimi 1 101 pikkulottia.¹⁰⁵ Myös Viipurin piirin vuosikertomuksissa mainitaan alueella toimivat tyttöosastot ensimmäisen kerran vuonna 1933, jolloin pikkulottia toimi viidessä osastossa yhteensä 110 tyttöä. Vuoteen 1938 mennessä oli tyttöosastoja perustettu peräti 130. Näissä toimi 2 991 pikkulottia.¹⁰⁶

6. LOTTA, LOTTAYHTEISÖ JA SUOMALAINEN YHTEISKUNTA

6.1. Lottatoiminta osana yhdistyskulttuuria

Tutkimuksen kohteena olevissa kuudessa paikallisosastossa ryhdyttiin lottatoimintaa organisoimaan yhdistystoiminnaksi Vuoksenrantaa lukuun ottamatta valtakunnallisesti katsoen varhain. Ennen Lotta Svärd -järjestön perustamista ehdittiin paikallisesta aloitteesta perustaa osasto Valkeakoskelle, lihin, Vöyriin ja Tuupovaaraan. Sääksmäellä ryhdyttiin toimintaa virallistamaan vuoden kuluttua Lotta Svärd -järjestön perustamisesta ja Vuoksenrannassakin toimimaan ryhdyttiin heti kunnan itsenäistyttyä Antreasta vuonna 1924. Osastojen perustaminen liittyy kiinteästi yhteen suomalaisen järjestötoiminnan murroskohtaan: ajanjaksoon, jolloin muun yhteiskunnallisen elämän myötä myös vapaaehtoisen kansalaistoiminnan kahtiajakaantuminen korostui. Tästä huolimatta osastojen toiminta voidaan nähdä osana yleistä suomalaista järjestötoimintaa ja niiden muodostamaa järjestökulttuuria. Vaikka lottatyöstä on yhtäältä löydettävissä selkeät omintakeiset piirteensä, ovat useat sen toimintamuodoista toisaalta noudattaneet yhdistystoiminnan vakiintuneita periaatteita. Lotta Svärd -paikallisosastoja ei kyseisillä paikkakunnilla perustettu yhdistykselliseen tyhjiöön, joten perustetut osastot ovat luontevasti kytkeyntyneet omaksumaan yhdistystoiminnan periaatteita ennen valtakunnallisen järjestön ohjausta. Huomionarvoista onkin, ettei osastojen toiminnan pääperiaatteita juurikaan jouduttu tarkistamaan uuden järjestön sääntöjen pohjalta.

Seppo Hentilä on löytänyt suomalaiselle järjestötoiminnalle kuusi erityispiirrettä, jotka säilyivät sille ominaisina aina 1960-luvulle asti. Joukkoliikkeille oli tyypillistä suuri jäsenmäärä ja laaja alueellinen levinneisyys, yhtenäinen aatemaailma ja siihen perustuva ohjelma, toiminnan jatkuvuus ja pitkäaikai-

suus, itsenäisyys suhteessa valtioon ja muuhun yhteiskuntaan, jäsenistön yhteenkuuluvuus ja keskinäinen solidaarisuus sekä järjestön sisäisen päätöksenteon demokraattisuus.¹ Joukkojärjestäytymisen läpimurron katsotaan alkaneen suomalaisessa yhteiskunnassa 1880-luvulla, jolloin raittius- ja nuorisoseuraliikkeen sekä poliittisten ryhmittymien toiminta alkoi laajeta. Uudentyyppisiä vapaaehtoiseen toimintaan perustuneita yhdistyksiä, jotka tähtäsivät yhteiskunnan aineelliseen ja henkiseen kehittämiseen oli tosin perustettu jo 1800-luvun alkupuolella. Näihin kuuluivat muun muassa rouvasväenyhdistykset ja vapaaehtoiset palokunnat. Toiminta aatteellisissa yhdistyksissä auttoi luomaan normeja sosiaaliselle ja aikaisempaa tasa-arvoisemmalle kanssakäymiselle. Vapaaehtoisten yhdistysten yhdeksi tärkeimmäksi tehtäväksi omakuttiin yleisen mielipiteen muokkaaminen. Ennen vuosisadan vaihdetta nousi suurimmaksi järjestöksi suomenkielinen nuorisoseuraliike, jonka jäsenmäärä kohosi lähes 30 000:een.² 1900-luvun alussa kuului Suomen Nuorison Liittoon arviolta runsaat 600 paikallisosastoa. Suhteessa väkilukuun oli toiminta aktiivisinta Viipurin läänissä.³ Joukkoliikkeiden vaikutus oli 1800-luvun lopulla suuntautunut ennen kaikkea kaupungeista maaseudulle ja sivistyneistöltä rahvaalle.⁴

Vuosisadan vaihteessa erilaisilla yhdistyksillä oli Suomessa hallussaan lähes koko paikallisen tason kulttuuritoiminta: erilaiset koulut, kirjastot, lukutuvat, orkesterit, kuorot, tanssiseurueet, voimistelu, urheilu, teatteri, kirjallisuuden levitys, esitelmät, keskustelut, juhlat ja omat lehdet olivat osa järjestöjen toimintaa. Yhdistykset olivat vuorovaikutuksen väylä uusien aatteiden levittämiseksi eliitin ja joukkojen välillä.⁵ Tässä työssä toimivat yhdistyksistä edelläkävijöinä vapaapalokunnat.⁶ Järjestöjen toimintaperiaatteiden samankaltaisuus on saattanut merkitä myös eri yhdistysten toimintojen paikallista integroitumista, kun esimerkiksi nuorisoseurassa on ryhdytty levittämään raittiusaatetta tai naisasiaa,⁷ tai päinvastaisessa tapauksessa järjestöjen välistä kilpailua, kun esimerkiksi martat ja lotat ovat toimineet aktiivisesti samalla paikkakunnalla.⁸ Merkille pantavaa suomalaisessa järjestäytymisessä onkin ollut, että se on koskettanut kaikkia yhteiskuntaluokkia, siis myös työ- ja talonpoikaisväestöä. Eri yhdistyksissä virinnyt järjestökulttuuri oli pitkälti yhdenmukaista niiden taustalla vaikuttaneiden aatteiden eroista huolimatta.⁹

Vaikka Suomessa järjestöihin kuuluminen on kansainvälisesti katsottuna ollut hyvin aktiivista, on laskettu, että ainoastaan muutama prosentti väestöstä oli järjestötoiminnassa mukana ennen vuotta 1917. Merkittävimmäksi järjestäytymisen muodoksi oli jäsenmäärän suhteen vuosisadan alussa kohonnut osuustoimintaliike, jota kannatuksessa seurasivat työväenliike, nuorisoseurat ja maamiesseurat. Naisjärjestöjen jäsenmäärät ovat olleet vuosisadan alussa varsin vaatimattomia: porvarillisissa naisliikkeissä, Marttaliitossa ja työläisnaisliikkeessä on toiminut yhteensä noin 10 000 jäsentä.¹⁰ Tämä ei kuitenkaan anna oikeaa kokonaiskuvausta naisten järjestäytymisen asteesta, sillä naiset toi-

mivat aktiivisesti yhteisjärjestöissä, kuten raittiusseuroissa, nuorisoseuroissa ja työväenyhdistyksissä.¹¹ Naiset aktivoituivat toimimaan omissa järjestöissään vuosisadan vaihteessa, mikä näkyy näiden jäsenmäärien kasvuna. Esimerkiksi marttatoiminnassa oli vuonna 1917 mukana jo 18 569 jäsentä.¹² Vuonna 1925 oli Marttaliiton jäsenmäärä kohonnut lähes 25 000:een ja vuonna 1939 miltei 64 000:een. Marttayhdistyksiä oli vuonna 1939 toiminnassa 880.¹³ Yleistä kiinnostuksen kasvua järjestötoimintaa kohtaan osoittaa rekisteröityjen yhdistysten määrä. Yhdistysrekisteriin hyväksyttiin 1920- ja 1930-luvulla vuosittain noin 1 000 yhdistystä.¹⁴

Tutkituilla paikkakunnilla on yhdistystoiminta alkanut yleisen kehityksen mukaisesti suhteellisen runsaana vuosisadan vaihteesta lähtien. Iin Haminan lukuseura oli kehittynyt nuorisoseuraksi vuonna 1895. Suur-Iin kunnissa, joissa oltiin voimakkaasti kieltolain kannalla, toimi raittiusyhdistyksiä vielä ainakin 1920-luvulle asti. Työväenyhdistyksen urheiluseura perustettiin paikkakunnalle vuonna 1911.¹⁵ Vöyriässä ryhdyttiin nuorisoseuratoimintaan viime vuosisadan lopulla, ja seura perustettiin paikkakunnalla useaan kylään. Marttayhdistys perustettiin Vöyriin vuonna 1903, ja siihen kuului vuonna 1920 108 jäsentä. Toiminta muodostui ompeluilloista ja kursseista. Myös raittiusyhdistys perustettiin paikkakunnalle vuonna 1906.¹⁶

Sääksmäen Huittulaan perustettiin nuorisoseura vuonna 1895, Ritvalaan vuonna 1910. Nuorisoseuran toimintaan kuuluivat paikkakunnalla juhlat, iltamat, arpajaiset, hiihto- ja kävelyretket, kotiopintopiirit, lukurenkaat, kirjastot, ompelukerhot, kuoro sekä raittius- ja liikuntakasvatus. Vuonna 1902 nuorisoseuraan päätettiin perustaa voimistelu- ja urheiluosasto. Sääksmäellä näytelmäharrastus oli nuorisoseurassa, kuten myöhemmin lottien keskuudessa, vilkasta. Sääksmäen nuorisoseuran toiminta lamaantui 1920-luvulla, mutta se oli vielä mukana esimerkiksi seuratalo Kelhin rakentamisessa.¹⁷ Valkeakoskelle perustettiin työväenyhdistys vuonna 1896. Sen toimintaan kuului muun muassa näyttämö-, soittokunta- ja kuoroharrastus sekä suurlakon jälkeen myös urheiluseuratoiminta.¹⁸ Sääksmäen Kirkonpuolelle perustettiin työväenyhdistys ”Alku” vuonna 1902 ja Ritvalassa työväen yhdistystoiminta saatiin alkuun viisi vuotta myöhemmin. Alku-yhdistyksen tarkoituksena oli ”valvoa työväestön etuja sekä herättää heidän keskuudessaan harrastusta yleishyödyllisiin pyrintöihin ja koettaa kohottaa työväenluokkaa yhteen arvoon muiden kansanluokkien kanssa”. Alun jäsenmäärä oli korkeimmillaan vuonna 1906, jolloin siinä oli 150 jäsentä. Alhaisimmillaan jäsenistön määrä oli 1930-luvun alussa, jolloin jäseniä oli ainoastaan 20.¹⁹ Muista Sääksmäellä ja Valkeakoskella toimineista yhdistyksistä mainittakoon 1900-luvun alusta pitäjässä toimineet kolme maamiesseuraa, urheiluseurat, raittiusseura sekä martat, jotka kuitenkin toimivat Valkeakoskella aluksi ainoastaan vuosina 1907–1915.²⁰ Paikkakunnalla aloitettiin marttatyö uudelleen 1930-luvun puolivälissä tehtaanjohdon aktiivisesta vaikutuksesta. Vuonna 1937 osallistui marttojen toimintaan noin sata

jäsentä.²¹ Valkeakosken tehtaan aktivoimana järjestettiin runsaasti harrastusmahdollisuuksia, muun muassa tehtaan palokunnan toimintaan kuului soitto-kunta, näyttämökerho, urheilu ja kirjastopalvelut.²²

Tuupovaaran lottatoimintaan lienevät merkittävimmin vaikuttaneet paikkakunnan marttayhdistykset. Karjala oli 1920- ja 1930-luvulla marttatoiminnan aktiivisinta aluetta. Sen alueella toimi marttayhdistyksiä enemmän kuin muualla Suomessa, mikä merkitsi, että yli kolmannes Marttaliiton jäsenistä oli Karjalasta. Tuupovaaran runsaasta yhdistystoiminnasta löytyy kuvaus lottanäkökulman ulkopuolelta, sillä myös marttojen täytyi sopeutua paikkakunnan runsaaseen yhdistystoimintaan. Kokinvaaran marttayhdistyksen puheenjohtaja valittua kirjeessään Pohjois-Karjalan piiriliitolle yhdistyksen vaatimattomia toimintamahdollisuuksia. Tilannetta verrattiin Luutalahden marttatoimintaan, jossa työ oli helpompaa, koska kylällä ei toiminut muita seuroja. ”Täällä on toista. Viisi seuraa on kylässä.”²³ Lisäksi Tuupovaarassa toimi nuorisoseura ja maamiesseura.²⁴ Vuoksenrannan Kaskiselkään perustettiin nuorisoseura vuonna 1907, ja sen jäsenmäärä nousi suurimmillaan yli sadan. Näytelmätoiminta oli Kaskiselässäkin seuratoiminnan kulmakiviä, sillä nuorisoseuran toimesta esitettiin näytelmiä kahden kuukauden välein. Nuorisoseura toimi myös Vuoksenrannan Korpilahdella, Sintolassa ja Oravankydössä. Näiden ohjelmaan kuuluivat muun muassa urheilu, iltamatoiminta, musiikki, voimistelu ja kansantanssi. Ajankuvaan sopii, että Kaskiselän nuorisoseuran rakentama urheilukenttä siirtyi myöhemmin Vuoksenrannan suojeluskunnalle, joka kunnosti sen kilpaurheiluun sopivaksi. Vuoksenrannan marttayhdistys perustettiin vasta vuonna 1929, mutta sen toiminnan kuvataan olleen alusta alkaen vilkasta. Yhdistys järjesti ompeluiltoja, kursseja, iltamia, kesä- ja joulujuhlia sekä iltamaretkiä naapurikyliin.²⁵

Lottayhdistykset perustettiin siis jo valmiiksi toiminnalliseen kenttään ja ne joutuivat jatkuvasti toiminta-aikanaan ottamaan huomioon muut paikkakunnalla toimivat yhdistykset omaa työtänsä organisoidessaan. Kuitenkin paikallisosastot vakiinnuttivat toimintansa nopeasti sekä jäsenistöltään että toimintansa aktiivisuudella. Toisilla paikkakunnilla, kuten Iissä, Sääksmäellä ja Valkeakoskella, osastot saivat vakiintuneen aseman muiden yhdistysten toiminta-aktiivisuudesta huolimatta. Toisinaan suojeluskunta- ja lottatoiminnan aktivoituminen merkitsi muiden yhdistystoiminnan muotojen passivoitumista. Esimerkiksi Sääksmäen nuorisoseuran toiminta muistutti aktiviteeteiltaan lottien valitsemaa työmuotoja. Kuitenkin Sääksmäen nuorisoseuran toiminta lamaantui samalla, kun suojeluskunta- ja lottatoiminta aktivoitui. Vöyrissä, Tuupovaaran kyläosastoissa sekä Vuoksenrannassa lottatoiminnan sopeutuminen rinnakkaiseloön muiden vastaavia toimintamuotoja tarjoavien yhdistysten kanssa ei ollut yhtä menestyksekkästä, ja tämä näkyi niin jäsenten lukumäärässä kuin toimintamuotojen vähyydessä.

Paikallisosastojen lotat muonittivat ja varustivat paikkakuntansa suojelus-

kuntaa, keräsivät varoja myyjäisillä, arpajaisilla ja iltamilla, ompelivat, urheilivat sekä järjestivät aatteellisia juhlia. 1930-luvun puolivälissä ryhtyivät pikkulotat seuraamaan varsinaisten lottien esimerkkiä. Tyttöosasto perustettiin lähes kaikkiin tutkituista paikallisosastoista: Vuoksenrannassa tyttötyö ehdittiin kuitenkin käynnistää vasta juuri ennen talvisodan syttymistä, joten toiminta ei ehtinyt aktivoitua. Ainoastaan Vöyrissä ei ehditty ennen sodan alkua aloittaa pikkulottatoimintaa. Tämä oli linjassa Vaasan piirissä vallinneen yleisen käytännön kanssa, sillä sen alueella ei tyttöosastoja vielä 1930-luvulla juuri perustettu. Pikkulottien ohjelmaan kuuluivat työillat, myyjäiset, juhlat ja arpajaiset, urheilu sekä valmentautuminen aikuisten lottien työhön. Toiminnan muodot säilyivät paikallisosastoissa samanlaisina osastojen perustamisesta alkaen aina talvisotaa edeltäneisiin kuukausiin ja ylimääräisiin harjoituksiin asti, jolloin työssä keskityttiin varusteiden hankintaan ja valmistamiseen sekä armeijan muonittamiseen. Samalla avustustoimintaa muutenkin laajennettiin koskemaan entistä yleisemmin avun tarvitsijoita, kun normaaliaikana lotat olivat ensisijaisesti tukeneet omaa aatettaan lähellä olevia ryhmiä, kuten vapaussodan invalideja ja jääkäriveteraaneja. Uusia kohderyhmiä kriisiaikana olivat reserviläisten perheet ja kotiseuduiltaan evakuoituid.

Ulkoisten puitteiden sisällä osastojen toiminta muuttui vuosi vuodelta itenäisemmäksi ja järjestelmällisemmäksi. 1930-luvun alussa kiinnitettiin huomiota koulutuksen merkitykseen: kaikissa paikallisosastoissa ryhdyttiin toimenpiteisiin jäsenistön kouluttamiseksi. Toinen merkittävä muutos liissä, Valkeakoskella ja Sääksmäellä oli 1930-luvulla huomattavaksi muodostunut liiketoiminta. Erityisen tuottavaa elinkeinollinen toiminta oli Valkeakoskella ja Sääksmäellä. Aktiivinen rahanhankinta yritystoiminnan kautta heijastui osastojen muuhun keräystyöhön: liikeyritysten menestyessä ja vaatiessa lotilta säännöllistä osallistumista järjestettiin iltamia ja kierrätettiin keräyslistoja aikaisempaa harvemmin. Vaikka liiketaloudellinen toiminta ei muissa osastoissa ollut yhtä säännöllistä ja ammattimaista kuin edellä mainituissa kolmessa osastossa, pyrittiin kaikissa lottaosastoissa kuitenkin jonkinasteiseen ammattimaiseen varojen hankintaan. Lottien suojeluskuntien muonituksessa saama kokemus käytettiin hyödyksi, kun paikkakunnalla kaivattiin ravintola- tai kahvilapalveluja. Näyttää siltä, että niissä paikallisosastoissa, joissa mahdollisuudet perinteisiä muotoja laajempaan taloudelliseen toimintaan olivat olemassa, toiminta suuntautui voimakkaammin oman yhdistyksen toiminnan kehittämiseen ja varallisuuden kasvattamiseen, ei niinkään suoraan suojeluskunnan ja sen taloudellisen aseman tukemiseen. Epäsäännöllisintä rahallisen tuen antaminen suhteessa osaston aktiivisuuteen oli Valkeakoskella, jossa suojeluskunta sai merkittävää tukea myös Yhtyneiltä Paperitehtailta.

Lukuun ottamatta laajamuotoista liiketoimintaa noudattivat paikallisosastojen toimintamuodot varojen keruussa perinteisiä yhdistystoiminnan tapoja. Arpajaiset olivat muodostaneet 1800-luvun yleishyödyllisissä tilaisuuksis-

sa merkittävimmän tavan varojen keruussa. Iltahuvit, seuranäytelmät tai kansanhuvit ilman arpajaisia jäivät vähemmistöön, joskin niitäkin vietettiin.²⁶ Toiminnan säännöllisin ja siten myös perustavin muoto oli yleensä kaksi kertaa kuukaudessa vietetyt ompeluillat. Myös tämä oli perinteinen yhdistystoiminnan muoto, joka tunnettiin niin 1800-luvun alun rouvasväenyhdistyksissä, marttayhdistyksissä kuin työläisnaisten raittiusyhdistyksissä.²⁷ Samalla kun näillä toiminnoilla pyrittiin yhdistysten ja suojeluskuntien taloudellisen aseman parantamiseen, oli niillä myös toinen – aatteen kannalta merkittävämpi – tehtävä. Niin ompeluillat kuin lottien järjestämät julkiset tilaisuudet olivat hetkiä, jolloin omaa ideologiaa saatettiin syventää, laajentaa ja levittää.

Aatteellisten yhdistysten tarkoituksena on vaikuttaa ympäröivään yhteiskuntaan siten, että se muuttuisi paremmin omia ihanteita vastaavaksi. Pysyäkseen toteuttamaan tämän pyrkimyksensä, täytyy yhdistysten ja yhteiskunnallisten liikkeiden kyetä varmistamaan kannatuksensa ja toimintansa jatkuvuus. Jäsenten tulee sitoutua liikkeeseen, mikä käytännössä merkitsee toimimista paitsi liikkeen päämäärän hyväksi myös itse liikkeen puolesta. Toiminnan jatkuvuus edellyttää myös aatteellisissa liikkeissä resurssien uusintamista. Työväenliikkeen uusintamisperiaatteita tutkineen Kaj Ilmosen mukaan ehdot yhteiskunnallisen liikkeen synnylle ja sen toiminnan jatkuvuudelle ovat erilaiset. Liikkeen synty edellyttää tietynlaista historiallista tilannetta, jossa spontaanin toiminnan pidäkkeet purkautuvat. Tällöin kollektiivinen yhteiskunnallinen toiminta voi syntyä, mikäli se nähdään päämäärän saavuttamisen kannalta tehokkaaksi ja mikäli yhteiskunnallinen tilanne sekä toimintaa sitova normisto tukevat tätä valintaa. Tällainen historiallinen tapahtuma oli lottatoiminnassa vapaussota, jolloin naiset aktivoituivat mahdollisuuksiensa mukaan tukemaan valkoisia joukkoja paikallisesti. Jotta tämä kollektiivisen toiminnan käynnistymisprosessi voisi vakiintua yhteiskunnalliseksi liikkeeksi, on toiminnan ylläpidossa otettava huomioon toimintaympäristön muutokset ja pyrittävä sopeuttamaan toiminta näiden mukaisiksi. Ensijaisen tärkeää on kuitenkin liikkeen sisäisen yhtenäisyyden säilyttäminen, ja tämä tapahtuu selkeän kollektiivisen identiteetin avulla, joka yhdistää toiminnassa mukana olevat henkilöt yhteenkuuluvuutta tuntevaksi ryhmäksi. Kollektiivinen identiteetti muodostetaan puolestaan symbolien ja niihin kytkeytyvien rituaalien avulla.²⁸

Rituaalit auttavat kategorisoimaan ympäröivää maailmaa kulttuurisesti ja sosiaalisesti. Niiden avulla luodaan ja ylläpidetään yhteisöllisiä rajoja.²⁹ Rituaalien merkitys niitä harjoittavan yhteisön elämässä, arvoissa ja tarkoitusperissä, heijastuu aina pidemmälle aikavälille kuin mitä itse rituaaliset tilanteet kestävät. Toisto on rituaalin ominaispiirre, joten rituaalin suorittaminen itsessään merkitsee yhteyden luomista nykyisyyden ja menneen välille.³⁰

Säännölliset tapaamiset liikkeiden jäsenten kesken ovat tärkeitä, sillä ilmentämällä omaa sitoutumistaan niihin osallistumalla jäsenet vahvistavat samalla ryhmän identiteettiä ja yhteenkuuluvuudentunnetta.³¹ Lottatoiminnas-

sa näitä säännönmukaisia tapaamisia ovat edustaneet ompeluillat, mutta myös erilaisiin työvelvollisuuksiin osallistuminen on ollut luonnollinen ja konkreettinen tapa osoittaa omaa sitoutumistaan yhdistyksen toiminnan päämääriin. Yhteisön yhteenkuuluvuudentunnetta vahvistetaan edelleen esineellisillä symboleilla ja kollektiivisuutta symboloivalla kielenkäytöllä. Lottapuku, merkit ja lotta-astiat ovat lottajärjestön luomaa aineellista kulttuuria, jonka avulla on erottauduttu omaksi sosiaaliseksi ryhmäksi. Kognitiivista yhteyttä vahvistettiin puolestaan aatteellisilla ohjelmilla, kuten lottalupauksella tai Kultaisilla sanoilla.³² Samalla tavoin vahvistetaan ryhmän me-henkeä rituaalisella kielenkäytöllä, jossa monikoita ”me” ja ”he” käyttäen osoitetaan, että kollektiivisen toiminnan takana on useita henkilöitä, jotka voivat puhua toiminnastaan kuin yhdellä suulla, Paul Connertonin sanoin korporatiivisena persoonana. Solidarisuutta osoittavien pronominiin käyttö on yksi yhteisön initioimisen muoto.³³

Yhtenäisyyden tunnetta elvytetään seremonioilla, joiden tarkoituksena on tuoda yhteisön toiminnan perustana olleet historialliset tapahtumat jäsenten uudelleen eletäväksi myös niille sukupolville, joilla ei ole ollut mahdollisuutta osallistua autenttiseen tilanteeseen. Seremonian tarkoituksena on muistuttaa yhteisöä sen identiteetistä ja toimia näin ollen yhteisön sosiaalisena muistina. Näin tieto tapahtumista siirtyy eteenpäin paitsi tiedollisesti myös kokemusperäisesti. Itse seremoniasta tulee kollektiivinen muisto, alkuperäisen tapahtuman toisinto. Historian tapahtumat säilyttävät merkityksen ihmisten mielessä, kun ne pystytään muuntamaan osaksi subjektiivisesti koettua kollektiivista muistia.³⁴ Kokoamalla ihmiset yhteen juhla vahvistaa yhteenkuuluvuutta. Tämän sisäisen viestin lisäksi juhliin liittyy aina ulkoista kommunikaatiota. Seremoniat ovat tietyn ryhmän rituaaleja, jotka rajaavat ryhmään kuulumat tomat henkilöt julkisesti sen ulkopuolelle.³⁵ Lottatoiminnassa tällaisia yhteismuistelun tunnusmerkit täyttäviä tilaisuuksia ovat olleet esimerkiksi vapausjuhlat, joiden merkitys korostui erityisesti niillä paikkakunnilla, joilla vapausota oli koettu henkilökohtaisimmin. Tämän juhlan järjestäminen oli samalla selkeä viesti sodan toiselle osapuolelle lottatoiminnan historiallisista lähtökohdista, joten sen säännöllinen viettäminen on osaltaan pitänyt yllä sodan synnyttämää vastakkainasettelua. Yhteismuistelun merkitys on korostunut uudelleen lottien keskuudessa 1990-luvulla perinneyhdistysten ja näyttävien veteraanijuhlien myötä.

Kollektiivisen liikkeen tulee siis ensisijaisen yhteiskunnallisen tavoitteen lisäksi pystyä samanaikaisesti työskentelemään oman toimintakykynsä ylläpitämiseksi. Tämä taas saavutetaan parhaiten vahvan yhteishengen avulla. Tässä näyttävät lottayhdistykset onnistuneen. Tähän lienee vaikuttanut yhteyden samanaikainen rakentaminen sekä symbolisella että toiminnallisella tasolla.³⁶ Onnistumista todistavat niin haastatellut lotat kuin itse työn tulokset. Tavoitteet tosin voitiin asettaa paikallisesti eri tasoille. Esimerkiksi pienessä

Vöyrin paikallisosastossa tuodaan lottahenki yhtä voimakkaasti esiin kuin muissa isommissa paikallisosastoissa, eikä yhdistyksen alhaista jäsenmäärää tai vaatimattomia taloudellisia resursseja koettu erityisen ongelmallisina. Tilanne oli toinen esimerkiksi Vuoksenrannan paikallisosastossa ja Tuupovaaran kyläosastoissa, joissa omaan toimintaan oltiin tyytymättömiä niin jäsenten aktiivisuuden kuin aineellisten saavutusten suhteen. Tämä erilainen suhtautuminen omiin saavutuksiin lienee seurausta paikallisosastojen erilaisista vertailuryhmistä eli piirien muista paikallisosastoista ja niiden toiminnasta. Vaasan piirissä paikallisosastot olivat yleisesti pieniä, keskimäärin osastoissa oli jäseniä 1930-luvun lopulla alle 60, joten myös taloudelliset saavutukset jäivät huomattavasti pienemmiksi kuin muissa piireissä, kun vertailulukuna käytetään suojeluskunnille annettuja avustuksia. Muissa tutkimuksen kohteena olleissa piireissä paikallisosastojen keskimääräinen jäsenluku nousi yli sadan jäsenen ja Viipurin piirissä peräti yli kahdensadan, joten Vuoksenrannan paikallisosaston ilmaisema huoli toimintansa tehokkuudesta on ymmärrettävä. Kyläosastojen luonteva vertailuryhmä löytyi omasta paikallisosastosta, kuten Tuupovaarassa, jossa toiminta keskeisen sijainninkin vuoksi oli kyläosastoja tehokkaampaa.

Sitoutuminen lottatyöhön oli jokaisen toimivan jäsenen velvollisuus. Tämä velvollisuus sai aikaisempaa virallisemmän muodon, kun 1930-luvulla järjestössä, piireissä ja paikallisosastoissa ryhdyttiin työkorttien ja työtuntien minimisuositusten avulla tarkemmin kontrolloimaan lottatyön säännöllisyyttä. Vapaaehtoinen yhdistystoiminta ei kuitenkaan voi elää tällaisten konkreettisten vaatimusten varassa, vaan työhön innostamisen täytyy tapahtua edellä esitettyjen yhdistystoiminnan yhteisöllisyyttä korostavien rituaalien muodossa. Samalla velvollisuuden suorittaminen on merkinnyt yhteisön hyväksyntää, moraalista sopusointua ympäristön kanssa.³⁷ Lottatoiminnan näkeminen moraalisesti arvokkaana antoi lisäarvoa yhdistystoiminnalle. Tämä voidaan nähdä myös toiminnan tuomana symbolisena pääomana.³⁸ Lottatoiminnan jäsenmäärän kasvu ja toiminnan jatkuva tehostuminen niin tutkituissa osastoissa kuin järjestössä kokonaisuudessaan osoittavat, että käytännön tasolla onnistuttiin kannustavalla tavalla yhdistämään tätä yhteishenkeä kohottavat toiminnot ja itse aatteen eteen tehty työ. Lottajärjestö ja sen paikallisosastot ovat kyenneet luomaan oman alakulttuurinsa, johon jäsenet ovat integroituneet. Kun lottatoiminnan omaksumat työmuodot kuitenkin olivat pitkälti perinteisiä yhdistystoiminnan muotoja, on syytä kysyä, mitkä tekijät näiden rituaalien taustalla ovat vaikuttaneet lottatoiminnan suosioon siten, että se yhdessä suojeluskuntaliikkeen kanssa muodosti suosituimman järjestäytymisen muodon 1920- ja 1930-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa.³⁹ Mikä sai naiset liittymään nimenomaan Lotta Svärd -järjestöön?

6.2. Lottatoiminta osana naisten järjestäytymistä

Naisten ruohonjuuritason järjestäytyminen laajensi merkittävästi naisten aktiviteetteja. Naistutkimuksessa puhutaan aktivoitumisen myötä syntyneestä ”reformistisesta äitiydestä” ja ”poliittisesta äitiydestä”. Reformistinen äitiys merkitsi naisen siirtymistä äidin roolissaan kodista yhteiskuntaan esimerkiksi uskonnollisissa järjestöissä. Poliittinen äitiys syntyi naisten liittyessä joukoittain erilaisiin organisaatioihin. Tällöin nainen sai julkisempaa vastuuta ja naisen moraalikoodi muuttui yhteiskunnalliseksi.⁴⁰

Aili Nenola on jakanut naisjärjestöt näiden toiminnan perusteella kahteen ryhmään. Ensinnäkin on järjestöjä, joissa toiminta liittyy naisten perinteisiin erityisalueisiin ja jotka näin muodostavat miesyhteiskunnan täydennyssektorin. Nenolan mukaan esimerkiksi marttayhdistykset kuuluvat tähän ensimmäiseen ryhmään. Toisen ryhmän muodostavat uuteen naiskuvaan toimintansa nojaavat naisasiajärjestöt.⁴¹

Jos jako todella halutaan pitää näin jyrkkänä, täytyy järjestöjen tarkastelun tapahtua hyvin pinnallisella tasolla. Marttayhdistyksen rinnalla olisi helppo nähdä myös Lotta Svärd -järjestö miesyhteiskunnan täydennyssektoriin kuuluvaksi sen koko toiminnan perustuessa lähtökohtaisesti miehisen suojeluskunnan tukemiseen. Yhdistysten yhteiskunnallista ja yhteisöllistä merkitystä tarkasteltaessa on kuitenkin aatteellisten linjausten lisäksi syytä perehtyä käytännön toimintamuotojen merkitykseen suhteessa yksilön elin- ja kokemuspiiriin sekä vaikutusmahdollisuuksiin. Myöskään järjestöjen jakaminen aatteellisesti kahteen perusryhmään ei ole yksinkertaista, sillä erilaisista tavoitteistaan huolimatta on uudistuksiinkin pyrkivien järjestöjen naiskäsitys aina kiinni omassa ajassa. Irma Sulkunen onkin huomauttanut vuosisadan alun naiskuvan olleen hyvin yhtenäinen eri naisjärjestöjen välillä, siis myös emansipatoristen liikkeen keskuudessa. Äidillisyyys on tässä naiskuvassa naisen ”todelliseen” luontoon kuuluva sosiaalinen ja eettinen ominaisuus. Hoivaa-minen, kasvattaminen ja ymmärtäminen olivat naisen ”luontaisia” kykyjä. Luontoon mukautuvan, saamattomaksi leimatun äitiroolin sijaan naisemansipaattorit pystyttivät sosiaalista, toimenkuvaltaan aktiivista, puhtaan biologian ylittävää äitiysinstituutiota yhteiskunnalliseksi instituutioksi.⁴²

Marttayhdistyksen linjausten mukaan naisen vastuulla katsottiin muun muassa olevan luonteenkasvatuksen, sillä naiset loivat perheenemäntinä kodin hengen. Liikkeen ajaman uuden kotikulttuurin mukaisesti naisen tuli olla perhe-elämän keskipiste. Perheenemännän huolena olivat niin perheen fyysinen kuin henkinenkin hyvinvointi, joiden eteen hänen tuli työskennellä ahkeruudella ja toimeliaisuudella. Kodin hoitaminen, lasten kasvattaminen ja perheen ylläpitäminen olivat naisen yhteiskunnallisia tehtäviä. Naisen kodin pii-

riin kuuluvaa roolia korostavaa perheideologiaa voidaan Anne Ollilan mukaan tulkita emansipatoriseksi, kun sen taustalla nähdään tämä yhteiskunnallinen funktio. Kodin piirissä suoritettavat askareet eivät heijastuneet ainoastaan omaan perhe-elämään, vaan yhteiskuntaan laajemmin. Näin naisilla oli mahdollisuus määritellä omaa yhteiskunnallista toiminta-alueitaan kodin velvollisuuksien kautta.⁴³

Raittiusliikkeessä alettiin vuosisadan vaihteessa korostaa naisen roolia, jossa yhdistyivät itsenäisesti ratkaisuja tekevä ja toimiva sekä puhdas ja siveellinen, äidillinen ja uhrautuvainen nainen. Myös raittiusliikkeessä naisen tehtävänä nähtiin kasvatusta, kodinhoito ja perheen huoltotehtävät – jälleen sekä ulkoisesti että henkisesti. Tämä vaihtoehtoton näkemys naisen roolista asetettiin jopa hänen olemassaolonsa ja kansalaisuutensa ehdoksi.⁴⁴ Myös vasemiston poliittiset naisjärjestöt alkoivat 1920-luvulla ajaa naisten asemaa lähitökohtanaan naisen asema kodin talouden hoitajana ja tulevan sukupolven kasvattajana.⁴⁵

Vuosisadan vaihteen naisasialiikkeessä tavoiteltiin naisen toimintapiiriin laajentamista kodin ulkopuolelle koulutuksen, ansiotyön ja kansalaisoikeuksien alueella. Samanaikaisesti kun liikkeessä pyrittiin itsenäistämään naisen asemaa, esitettiin myös sen keskuudessa kannanottoja naisen luontaisista tehtävistä, lasten hoidosta ja kasvattamisesta. Naisten synnynnäisen kyvyn hoivata katsottiin soveltuvan myös laajempiin tehtäviin kuin ainoastaan kodin ja perheen piiriin. Naisasialiikkeessäkin siis esitettiin hyvin perinteisiä käsityksiä naisen ominaisuuksista ja hänelle sopivista tehtävistä ja sen piirissä hyväksyttiin naisten ja miesten välinen vakiintunut työnjako.⁴⁶ Lotta Svärd -järjestöönkin kuului paljon naisasianaisia, joskin järjestön toimihenkilöistä heitä oli vuosina 1921–1940 ainoastaan muutama. Riitta Jallinojan mukaan tämä selittyy sillä, että voimakasta kansallista yhteisyyttä korostavaan liikkeeseen on vaikea yhdistää toista aatetta, jossa pyritään yhden ryhmän etujen ajamiseen. Lotta Svärd -järjestön toimintakausi osui jaksoon, jolloin naisasialiikkeen toiminnassa elettiin suvantovaihetta, vaikkakin liikkeen yksi aktiivisista huipuista osuu lottatoiminnan varhaisimpiin vaiheisiin, vuosiin 1917–1919. Kiinnostus yhdistystoimintaan näyttää tällöin kuitenkin liittyneen ennen kaikkea vapaussodan naisille mukanaan tuomiin tehtäviin, ei niinkään itse naisasian eteenpäin viemiseen. Naisasiayhdistykset toimivat osaltaan valkoisten joukkojen huolto-
tehtävissä.⁴⁷

Vaikka järjestöjen käsitykset naisen roolista ja yhteiskunnallisesta asemasta olivat vuosisadan alussa hyvinkin yhteneviä, pyrkivät järjestöt eri tahoilla vaikuttamaan yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Ylempiä luokkia edustaneet naisasianaiset ajoivat juridisia, koulutuksellisia ja poliittisia tasa-arvopyrkimyksiä. Raittius- ja marttaliikkeen jäsenet koostuivat pääasiassa keskiryhmien naisista, jotka käytännössä omaksuivat yhteiskunnallisen äitiyden ihanteen rooliin niin kotona kuin työelämässä. Tätä rooliodotusta pyrittiin edelleen

levittämään alimpiin väestöryhmiin.⁴⁸ Vuosisadan vaihteen naiskansalaisen erityispiirteisiin katsottiin kuuluvan miehiä suuremman eettisyyden. Naisten toivottiin tämän perusteella jäävän poliittisten kiistojen ulkopuolelle ja näin ollen kykenevän sovitteluun yhteiskunnallisia ristiriitoja.⁴⁹ Lottajärjestössä naisen vastuu kansakunnan yhtenäisyydestä perustui nimenomaan naisen rooliin epäpoliittisena henkilönä. Hänen valistustoimintansa tuli perustua pienimuotoiseen rakkaudelle ja ymmärrykselle perustuvaan työhön lähiympäristössä. Hilja Riipisen poliittista toimintaa tutkinut Kaarle Sulamaa on nähnyt vastaavanlaisen ajattelutavan hallinneen myös tämän lottajärjestön johtohahmon periaatteita, joskin Riipinen itse toimi toisin kuin opetti. Riipinen kehotti rivilottia nöyrään ja naiselliseen työhön, sillä isänmaallisen naisen ensimmäinen tehtävä oli olla äiti ja kasvattaja.⁵⁰ Suomalainen naisasialiike oli Riipisen mukaan ”kaunis kappale Suomen sivistyshistoriaa” ja naisten oikeus taistelu ”pian oleva lopullisesti voitettu kanta”. Nyt oli naisten aika työskennellä miehen rinnalla säilyttääkseen ja kasvattaakseen kansan ”tahtoa elää vapaana ja halua puolustaa tämän maan rauhaa”.⁵¹

Kuten muissa naisjärjestöissä, myös lottaaatteessa korostettiin yhteiskunnallisen äitiyden merkitystä. Esikuvia oikeanlaiselle toiminnalle etsittiin muun muassa Kalevalasta. Paitsi, että nainen oli yhteiskunnan yhtenäisyyden luoja, oli hän myös sen siveellisyyden kantava voima. Koko maan tulevaisuus ja hyvinvointi oli riippuvainen sen kansalaisten siveydestä ja kansan siveys sen naisten siveydestä. ”Uuden sukupolven” tyttöjen siveys oli huolen aiheena Lotta-Svärd -lehden palstoilla. Lottatoiminnan toivottiin kykenevän uusien keinojensa avulla houkuttelemaan myös tämän siveellisesti uhanalaiseksi katsotun sukupolven toimintaansa. Uusi sukupolvi oli 20-luvun ”nykyajan tyttöjen” sukupolvi, kirjallisuuden ja aikakauslehtien kuvaama kaupunkilainen, itsenäinen ja huvitteleva tyttö. Mervi Kaarninen kuvaa tutkimuksessaan ”Nykyajan tytöt” 20- ja 30-lukujen mielikuvaa ja todellisuutta aikakauden tytöistä ja nuorista naisista. Hänen mukaansa ensimmäisen maailmansodan aiheuttama murrosvaihe sekä uudet musiikki- ja muotivirtaukset synnyttivät ulkoisesti nykyajan tytön. Enemmistö suomalaisista tytöistä asui kuitenkin 1920-luvulla maaseudulla, eivätkä muutokset heidän elämässään todellisuudessa olleet niin suuria kuin kirjallisuudessa annettiin ymmärtää. Kaarnisen mukaan nykyajan tanssitytön esiinnosto kertoo lähinnä yhteiskunnan muutoksesta, jossa sukupuolijärjestelmä, naisen tehtävät ja asema olivat muuttumassa.⁵²

Lottanaisen ideaali esitettiin selkeästi Kultaisissa sanoissa, joiden ohjeiden mukaan eläminen tuntui olleen lotille luonnollinen tavoite. Haastatteluissa lottien kunnioitettavaksi erityisominaisuudeksi ei kuitenkaan nouse niinkään siveellisyys tai hyvyys, vaan työteliäisyys. Työn vastaanottamiseen tuli olla valmiina nurkumatta, iloisin mielin. Toimivien lottien työpanosta seurattiin tarkasti ja laiminlyönteihin reagoitiin nopeasti. Lottana olo merkitsi tiettyyn työhön sitoutumista. Ainoastaan kannattava jäsen saattoi jäädä jäsenkirjajäse-

neksi. Paikallisosastojen toiminnassa naisen yhteiskunnallisen aseman pohtiminen oli harvinaista. Lotat suorittivat heille annetut tehtävät asemaansa arvioimatta. Paikallisosastoissa ei kyseenalaistettu esimerkiksi laaja-alaisen liiketoiminnan käynnistämistä, vaikka se ei vallitsevan naisnäkömyksen kanssa ollutkaan aivan samansuuntainen. Kun varsinainen lottatyö tehtiin korvauksetta, ansaitsivat lottaosastot toiminnallaan huomattavia summia. Tämä näkyi suoraan käytännön hankintoina sekä omalle yhdistykselle että suojeluskunnalle. Naisen työ sai yhteiskunnallista lisäarvoa sen lisätessä mahdollisuuksia ja varallisuutta.⁵³ 1930-luvulla merkittävästi lisääntynyt jäsenten kouluttaminen on osaltaan laajentanut naisten kokemuspiiriä, vaikka koulutus tapahtuikin pääosin perinteisillä naisten työaloilla.

Järjestötoiminnan tutkimusta on kritisoitu sen lähtökohdista tehdä arvioita naisten ja miesten aktiivisuuden asteesta.⁵⁴ Kuvaa toiminnasta voivat vääristää esimerkiksi oletukset, joiden mukaan osallistuminen olisi sitä tiiviimpää ja aidompaa, mitä ylemmäksi järjestön hierarkiassa kohotaan. Poliittisesti ja yhteiskunnallisesti merkittäväksi toiminnaksi katsotaan usein ainoastaan taloudellisten ja virallisten valtiollis-poliittisten kysymysten ajaminen. Näiden periaatteiden seuraaminen on johtanut miesten roolin korostumiseen järjestötutkimuksessa. Aino Saarinen on nostanut esille, miten esimerkiksi ompeluseuratoiminta – joka on ollut yleinen toimintamuoto erilaisissa naisten yhdistyksissä – on sivuutettu merkityksettömänä vaikuttamisen muotona. Ompeluseurat ovat kuitenkin antaneet naisille mahdollisuuden paitsi konkreettisen työn tekemiseen myös väylän tieto- ja yhteistyöverkostojen luomiseen. Samoin kantamalla vastuun erilaisissa huvitoimikunnissa naiset vastasivat yhdistysten julkisesta kuvasta ja olivat näin merkittävässä sillanpääasemassa aatetta levitettäessä.⁵⁵

Lottaosastot saivat toimia itsenäisesti suojeluskuntien tukena, ne olivat aidosti naisten omia yhdistyksiä, joissa vastuu kannettiin ja ratkaisut tehtiin paikallisten naisten voimin. Suojeluskunnan aktiivisuus tosin heijastui suoraan, erityisesti toiminnan alkuvuosina, lottien muonitus- ja varustustehtäviin. Lottatoiminta oli konkreettista yhteiskunnallista vaikuttamista. Lotta-aatteessakin korostettiin ajanjaksolle tyypillistä yhteiskunnallisen äitiyden merkitystä. Sen avulla lottien tuli myötävaikuttaa omassa yhteisössään isänmaallisen ja puolustushenkisen ilmapiirin syntymiseen. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen kodin piirin kautta oli kuitenkin vain osa lotta-aatetta.

Ennen kaikkea lotat saivat vaikuttaa suoralla käytännön toiminnalla suojeluskuntien ja tätä kautta koko maan puolustuskäyttöön. Taloudellisten voimavarojen kasvaessa lottaosastojen tehtäväksi ei jäänyt ainoastaan työresurssin tarjoaminen, vaan ne pystyivät tukemaan rahallisesti paikallista suojeluskuntatoimintaa haluttuun suuntaan. Paitsi että osastot kouluttivat jäseniään tiettyihin jaoston mukaisiin tehtäviin, on työskentely lottayhdistyksessä luonnollisesti opastanut naisia yhdistystoiminnan periaatteisiin ja tätä kautta yh-

teiskunnalliseen vaikuttamiseen yleensä. Erityisen merkillepantavaa näyttää lottatoiminnassa kuitenkin olleen se vastuu, jota yksittäiset jäsenet kantoivat kollektiivisessa toiminnassaan. Lottayhdistyksessä vastuu yhdistyksen toiminnasta ei rajoittunut vain puheenjohtajalle tai johtokunnalle, vaan jokainen lottajoutui vastaamaan omasta työstään työvuorollaan. Paikallisen tason toiminnan kautta syntyvä kuva lottanaisestä ei niinkään muistuta aatteellisten puheiden äitihahmoa. Ennemmin esiin nousee lottien tuntema yhteenkuuluvuudentunne, kollektiivinen identiteetti, jonka turvin uskallettiin vaikuttaa ja viedä osastoja rohkeasti eteenpäin myös niille alueille, jotka eivät perinteisesti olleet naisille kuuluneet.

6.3. Yhdistys ja yhteisö

Vapaussota ja sen päättyminen valkoisen puolen voittoon asettivat suuntaaviivat suomalaisten aatemaailmalle seuraaviksi kahdeksi vuosikymmeneksi. Kansakunnan jakautuminen valkoisiin ja punaisiin – voittajiin ja voitettuihin – näkyi monilla elämänaloilla. Jo vuonna 1918 sosiaalidemokraattiset piirit aktivoituivat ja työväentalojen ovet avautuivat toiminnalle. Työväestö ja keskiluokka jatkoivat elämäänsä omissa maailmoissaan: sekä aatemaailma että vapaa-ajan harrastukset vahvistivat tätä eroa. 1920-luku merkitsi muutosta Suomen sisäpolitiikassa kohti oikeaa. Voittaneen puolueen ideologia perustui perinteisiin kansallisiin arvoihin. Sukulaiskansat ja aitosuomalaisuus elähdyttivät kansakuntaa. Uskonnosta ja kirkosta tuli jälleen merkittävä yhteiskunnallinen vaikuttaja, isänmaallisuuden selkäranka. Vapaussota oli tuhonnut kansallisen solidaarisuuden ihannekuvan, joten sodan jälkeisen kulttuuripolitiikan tärkeäksi tehtäväksi muodostui luoda uusi suomalainen identiteetti.⁵⁶ Porvarilliset piirit olivat varsin yksimielisiä integraation palauttamisesta, vaikka sen toteuttamistavoissa käsitykset vaihtelivat.⁵⁷ Samanaikaisesti usko yksilöön ja demokratiaan heikkeni.⁵⁸

Kirkon asettuminen vapaussodan aikana ja sen jälkeen valkoista puolta tukeväksi organisaatioksi oli luonnollista seurausta kirkon ja marxilaisen ideologian välisestä maailmankatsomuksellisesta ristiriidasta. Papisto tulkitsi voitetun sodan kansasta nousseena uskonnollis-siveellisenä vastalauseena idän anarkistista ja moraalitonta ideologiaa kohtaan.⁵⁹ Sodan jälkeen kirkko koettiin usealla taholla yhteiskuntajärjestystä ja kansalaismoraalia tukeväksi instituutioksi, kansallista yhtenäisyyttä tukeväksi, kasvattavaksi tekijäksi.⁶⁰ Kirkon tehtäväksi tuli niin kansallinen kuin heimokansojen parissa tehty lähetystyö. Suomen kirkon kansallinen tehtävä oli suomalaisen ”kansansielun” vaaliminen, minkä lisäksi sen roolina oli seistä luterilaisen kirkon etuvartioasemana

idän uhkaa vastaan.⁶¹ Kirkon merkitystä kansalaisten kasvattajana ja kansalaismoraalin ylläpitäjänä haluttiin edelleen korostaa 1920- ja 1930-luvulla. Kirkon ja kansallisuusaatteen yhteyttä on kuvattu kansalaisuskonnoksi, jonka avulla on haluttu ilmentää yhteiskunnallisten instituutioiden ja yksilön roolia kansakunnassa.⁶² Kansalaisuuden käsite yhdistetään uskontoon, ja kansakunta saa moraalisen ulottuvuuden.⁶³

Nämä koko suomalaiselle yhteiskunnalle tunnusomaiset piirteet löytyivät myös lottatyöstä. Lotta Svärd -järjestön keskusjohtokunta toi julkaisuissaan esille järjestön tavoitteet kansakuntaa yhdistävänä liikkeenä. Suojeluskuntien maanpuolustuksellista henkeä pyrittiin järjestön julkaisuissa nostamaan pitämällä yllä kielteistä suhtautumista Neuvostoliittoon, nostattamalla ”ryssävihaa”. Puolustusvalmiuden vaatimus oli perusteltu, kun pystyttiin osoittamaan jokin maata uhkaava vihollinen.⁶⁴ Lottajärjestön maanpuolustuksellisessa propagandassa ei ulkoista vihollista tuotu yhtä selkeästi esille, vaan naisten työn lähtökohdaksi asetettiin isänmaallinen työ omassa lähiympäristössä kansallista yhteisyyttä rakentamalla. Kansallisen kollektiivisen yhteisyyden perustana tosin on aina rajanveto ja profiloituminen suhteessa toisiin kansakuntiin.⁶⁵

Järjestön aatteelliset peruskivet olivat koti, uskonto ja isänmaa. Nämä suojeluskuntaliikkeen tunnuksiset muodostivat kolmiyhteyden, jonka osat olivat toisistaan erottamattomia. Koti edusti isänmaata henkilökohtaisella tasolla. Käsitys isänmaasta muodostettiin oman lähiympäristön kautta, jolle isänmaa tarjosi suojan. Tällä isänmaalla ja sen esivallalla oli puolestaan suojelutehtävässään uskonnon pyhittämä olemassaolon oikeus.⁶⁶ Kaikki, jotka olivat valmiita toimimaan näiden aatteiden puolesta, olivat tervetulleita lotiksi. Suomen kansan yhtenäisyyttä pidettiin tärkeänä, mutta sen jakautuneisuus tunnustettiin ja saavutettua itsenäisyyttä uhkaava vaara nähtiin erityisesti 1920-luvulla mahdolliseksi myös omassa lähiympäristössä. Työtä tehtiin nimenomaan valkoisen Suomen puolesta, joten kansakunnan yhtenäisyys edellytti lottien näkökulmasta oman aatteen leviämistä kaikkiin kansanryhmiin. Vastakkaisten näkökulmien rinnakkaiseloja tai tinkimistä oman toiminnan kantavista periaatteista ei nähty mahdollisina keinoina kansallisen yhtenäisyyden luomisessa. Konkreettisiin toimiin aatteellisten rajojen ylittämiseksi ryhdyttiin aktiivisesti vasta pikkulottatoiminnan myötä ja ylimääräisten harjoitusten aikana, jolloin lottien toimesta onnistuneesti organisoitiin avustustyötä kaikille paikkakunnan naisille.

Aatteellisissa kannanotoissa korostettiin uskontoa tärkeänä voimavarana Suomen kansan selviytymisessä ja kansakunnan uudelleensyntymisessä. Uskonto oli myös luonnollinen mutta korostumaton osa paikallisosastojen toimintaa. Niiden toiminnassa uskonnollisuus tuli esiin lähinnä juhla jumalanpalveluksien ja toisinaan kokouksissa laulettujen uskonnollisten laulujen muodossa. Lottalupauksen merkitystä ja juhlallisuutta korostettiin usein järjestä-

mällä tilaisuus kirkossa. Muutoin uskonnollisuutta tuotiin harvoin esiin. Jopa hiukan yllättävältä tuntuu tuupovaaralaisten lottien reagoiminen alkaneisiin ylimääräisiin harjoituksiin: kun toisissa osastoissa toimittiin jo aktiivisesti poikkeusolojen vaatiman tilanteen mukaisesti, päätyivät Tuupovaaran lotat kokouksessaan rukoilemaan Korkeimman johdatusta. Tuupovaaran toimintaa voidaan pitää muutoinkin muita osastoja vakavahenkisempänä. Tätä osoittaa esimerkiksi osaston päätös järjestää ainoastaan tanssittomia juhlia. Päätös oli linjassa alueella vallitsevan yleisen mielialan suhteen, sillä myös marttojen Karjalan piiriliitossa tanssi kiellettiin iltamien ohjelmanumerona 1930-luvulla.⁶⁷

Paikallisosastoissa aate muotoutui toiminnaksi. Varsinainen aatteellinen valistustyö jäi vähäiseksi ja kohdistui pääasiassa jo aikaisemmin samanhenkiseksi koettuihin piireihin. Aatetta pyrittiin syventämään myös käytännön toiminnan yhteydessä, kuten ompeluilloissa ja iltamissa. Jäsentilastojen valossa tämä tosin näyttää olleen riittävää valistustyötä, sillä useimmissa paikallisosastoissa jäsenmäärä kohosi läpi 1920- ja 1930-luvun. Paikallisosastoissa oli omaksuttu voimakas ajatus kansakunnan jakautumisesta valkoisen Suomen puolustajiin ja kommunisteihin. Tämä ajatus tuotiin esille paikallisosastojen johtohahmojen toimesta lähinnä juhlapuheissa, lehtikirjoituksissa ja vuosikertomuksissa. Haastatellut lotat eivät kuitenkaan muista kokeneensa vastustusta tai vihamielisyyttä paikkakuntalaisten taholta. Yksittäiset lotat kertovat haastatteluisaan paikallisyhteisönsä jakaantumisesta, mutta eivät henkilökohtaisesti muista ristiriitoja kokeneensa. Minkäänlaiseen vuorovaikutukseen ei toisinajattelevien kanssa juurikaan hakeuduttu kummaltakaan puolelta. Syyksi tähän epäillään nimenomaan omaa tiivistä ryhmää, jonka ulkopuolelle katsetta harvoin luotiin. Muisteluisia korostuu ryhmän tuntema yhteenkuuluvuus, ja erilaiset yhteisöissä mahdollisesti vaikuttaneet rajat tulevat esille satunnaisesti.⁶⁸ Kenties yllättäen aktiivisimpiin valistustoimenpiteisiin ryhdyttiin vauraalla Sääksmäellä. Tähän lienee syynä osaston puheenjohtajan henkilökohtainen aktiivisuus. Rivijäsenelle lottatyö merkitsi yhdessäoloa hengenheimolaisten kanssa. Lähipiirissä uhkaa ei koettu olevan, eikä siis tarvetta aktiiviseen valistustyöhön. Jos joitakuita lottatyön karsastajia yhteisössä epäiltiin olevan, ei heihin kiinnitetty sen suurempaa huomiota käytännön työn viedessä ajatukset mukanaan.

Kysyttäessä lotilta toiminnan motiiveja on vastauksena poikkeuksetta isänmaallinen mieli, toverihenki ja toiminnan sosiaalinen luonne. Mats Hellspång jakaa historioitsija Sven Lundkvistin tutkimusta seuraten yksilön yhdistystoiminnan motiivit kolmeen luokkaan, joiden täydellisen erottelemisen hän myöntää käytännössä mahdottomaksi. Erilaisia painotuseroja liittymisen syistä voidaan kuitenkin löytää. Jäsenen ensisijainen tarve voi yhtäältä olla pyrkimys löytää yhteinen, muiden jäsenten kanssa jaettava arvomaailma eli uskominen järjestön päämääriin. Toisaalta liittymisen taustalla saattavat olla tunnepitoiset syyt, kuten karismaattisen johtajan vaikutus. Kolmanneksi vaikut-

tajaksi Hellsping nimeää oman edun ajamisen, utilitaristisen näkökulman eli yhdistystoiminnan intressiselityksen.⁶⁹ Hellspingin tutkimuksessa nimen omaan utilitaristinen näkökulma tuli aineistossa esille muita syitä useammin. Oman edun tavoittelemisen saattaa olla esimerkiksi seuran hakemista, mutta myös taloudellisen tai yhteiskunnallisen vaikutusvallan tavoittelua. Periaatteessa on järjestötoimintaan osallistuminen nähtävissä aina jonkin ihmisen oman perustarpeen varjossa. Tällöin yhdistyksen arvomaailma nousee merkitykselliseksi vasta ihmisen valitessa sopivaa toimintamuotoa utilitaristisille tavoitteilleen.⁷⁰ Myös Irma Sulkunen on kiinnittänyt huomion toiminnan motiiveihin. Hän toteaa raittiusjärjestössä toisinaan materiaalistien etuisuuksien tai yhteenkokoontumisen olleen tärkeämpää kuin itse tilaisuuden sanoman.⁷¹

Lotta Svärd -järjestön aatteellinen perusta oli selkeä, eikä sen omaksumisesta haluttu osastoissa joustaa. Jäseneksi hyväksymiselle oli asetettu aatteen mukaiset kriteerit, joita noudatettiin osastoissa hyvin tarkasti. Motivaation työhön tuli löytyä yhteisestä aatemaailmasta. Kysyttäessä lotalta syitä järjestöön liittymiseen on vastaus ”isänmaallinen mieli”. Itse asiassa mikään muu vastaus ei voisi aatteen sisäistäneelle lotalle ollakaan mahdollinen. Kun lähdetään analysoimaan, mikä sai jäsenet jatkamaan lottatyötä tai mikä työssä oli mukavinta, on vastaus lähes yhtä suurella varmuudella ”hyvä henki” ja toisinaan lottatyön ”hauskuus”, jotka jo heijastelevat Hellspingin mainitsemia utilitaristisia syitä. Paikallisosastosta oli muodostunut sosiaalinen yhteisö.

Kuten käytännön toimintamuodot, myös aatteen perustat pysyivät samana koko paikallisosastojen toiminnan ajan. Paikallistasolla aatetta harvoin julkituottiin yhtä selkeästi kuin keskusjohtokunnan taholta. Yhteiskuntaan kohdistuva uhka nimettiin kuitenkin vuosikertomuksissa ja juhlapuheissa 20-luvulla selkein sanakääntein. Paikallisosastojen vuosikertomusten toteamukset lottien työstä ja yleisestä tilanteesta pehmenivät 30-luvulle tultaessa. Työtä tunnuttiin tehtävän entistä luottavaisemmin ja rauhallisemmin mielin. Oman työn vähättelystä siirryttiin oman yhdistyksen ja sen lottien työn arvostukseen.

Toiminnalliset erot paikallisosastoissa ovat syntyneet paikkakuntien toisistaan poikkeavien olosuhteiden seurauksena. Lähimenneisyyden, ennen kaikkea vapaussodan, tapahtumat ovat heti toiminnan alkuvuosista lähtien antaneet tietyn suunnan toiminnalle. Toimintaan suhtauduttiin erityisellä tarmolla ja perusteellisuudella niillä paikkakunnilla, joissa vapaussota oli koettu henkilökohtaisesti. Vaikutteita saatiin myös alueella aikaisemmin toimineilta yhdistyksiltä ja näiden omaksumasta yhdistyskulttuurista. Kiinnostuksen kohteet säilyivät samoina oli niiden organisoijana sitten nuorisoseura tai lottaosasto. Lisäksi toiminnan henki seurasi yleisesti hyväksyttyjä normeja. Esimerkiksi Vöyrissä saatettiin iltamat ja juhlat viedä läpi kevyemmällä ohjelmalla kuin muilla paikkakunnilla ilman että tämän olisi koettu vähentävän toiminnan arvoa. Paikkakunnan elinkeinot ja elintaso vaikuttivat suoraan myös lottaosastojen mahdollisuuksiin kehittää omaa taloudellista toimintaansa. Eri-

tyisasemassa tässä suhteessa oli Valkeakosken lottaosasto, jonka toimintaedellytyksiin vaikutti merkittävästi Yhtyneet Paperitehtaat. Myös toiminnan esteitä selvitettyä nousi esille kaksi yleistä yhdistystoiminnan laatuun vaikuttavaa tekijää. Yhdistystoiminnan perustana olevat säännölliset tapaamiset olivat tärkeitä myös lottatoiminnan elinvoimaisuudelle. Mikäli ompeluiltoja ei pystytty säännöllisesti järjestämään, vaikutus oli havaittavissa koko toiminnassa. Säännölliset tapaamiset puolestaan vaikeutuivat, jos toimittiin harvaanasutulla seudulla, kuten tilanne usein oli kyläosastojen kohdalla. Näin ollen myös paikkakuntien maantieteelliset ominaisuudet vaikuttivat toiminnan laatuun. Toinen tekijä, joka tuli esiin nimenomaan toiminnan laimeutta selitettäessä, mutta jolla on ollut vaikutusta jokaisen osaston toimintaan, on johdohahmojen henkilökohtaiset ominaisuudet ja näkemykset toiminnan laadusta. Myös paikallisosastojen toimintaa tutkittaessa tulevat esille yksilölliset tarpeet ja resurssit. Näihin kuuluvat muun muassa toimijan kokemus, arvo-maailma, mahdollisuudet ja tarpeet.⁷² Paikallisten tekijöiden lisäksi toimintaan heijastuivat keskusjohtokunnan ja piirin asettamat tavoitteet. Piirien panostus tiettyihin toiminnan osa-alueisiin on havaittavissa paikallisosastojen toiminnassa. Tämä näkyy niissä yleisissä kehityslinjoissa, jotka voidaan löytää niin paikallisosastojen, piirien kuin valtakunnallisen tason toiminnassa.

Samanaikaisesti kun Suomen kansan jakautuneisuus tunnustettiin tutkituissa paikallisosastoissa ja keskusjärjestö kehotti jäseniään valistustyöhön, seurasivat rivilotat ajan henkeä työskennellen ”pienimuotoisesti” valkoisen Suomen puolesta. Arkisen aherruksen taustalla oli kuitenkin suurta osaa kansaa innoittanut kansallisuusaate.

6.4. Kansallisuusaatteen kulttuuriset ulottuvuudet

Kansallisen identiteetin käsitettä voidaan tutkia ainakin kahdella tasolla. Se voi olla jokapäiväisessä toiminnassa ilmenevä toiminto tai abstraktimmalla tasolla käyty keskustelu kansallisesta identiteetistä ja sen muodostumisesta.⁷³ Nationalismin kulttuuriset ulottuvuudet, sen arkielämän ilmenemismuodot, kuuluvat kansatieteellisen tutkimuksen piiriin. Kulttuurintutkimuksessa kansallisuusaatteen ja kansallisten liikkeiden tarkastelussa keskeiseen asemaan nousee ihmisten osallistuminen kansallisen kulttuurin luomiseen. Mitkä ovat ne ainekset, joilla kansallinen identiteetti luodaan, kuinka sitä pidetään elävänä eri aikoina ja kuinka se on ymmärretty ja sisäistetty erilaisissa väestöryhmissä kunakin aikana? Vaikka kansallisuusaate tulkittaisiinkin kuvitelluksi, raken-

netuksi tai tuotetuksi ideologiaksi, näyttelee se kuitenkin merkittävää roolia ihmisten käyttäytymisessä ja kokemusmaailmassa.⁷⁴

Nationalismin oppi levisi Euroopassa viime vuosisadan alussa. Sen mukaan ihmiskunta on luonnostaan jakautunut kansakuntiin, jotka voidaan tunnistaa näille ominaisten piirteiden avulla. Nationalismin mukaan ainoa oikea tapa hallita on kansallinen itsemääräämisoikeus.⁷⁵ Modernin nationalismin mukaan yhteiskunta muodostuu kansallisen kulttuurin ja kansallisvaltion muodostamasta kokonaisuudesta. Kansakunnan herättäminen tapahtuu autenttisuutta ja alkuperäisyyttä korostavien symbolien ja kertomusten avulla, joita käyttämällä ihmiset pystyvät muodostamaan kansallisen, me-hengen mukaisen identiteetin. Historiallinen ja myyttinen menneisyys yhdistetään symbolien kautta nykyisyyteen.⁷⁶ Poliittisen hyväksytyksi tulemisen rajat muodostuvat kansallisuusaatteen myötä uudelleen: nationalismi korostaa muun muassa varallisuuden merkityksettömyyttä solidaarisuuden muotoutumisessa. Hyväksytyksi tuleminen seuraa ennen kaikkea kansakunnan – saman kulttuurin jakavien ihmisten – rajoja.⁷⁷ Suomalaisen kansallisen identiteetin luomisprosessin on nähty alkaneen 1800-luvun alussa ennen kaikkea kulttuurisen identiteetin kehittymisenä. Vuosisadan lopussa ja 1900-luvun alussa nationalistinen liike sai poliittisemmän muodon, ja 1900-luvun kuluessa siitä on muodostunut taustaltaan sekä etnis-kulttuurinen että valtiollis-poliittinen.⁷⁸

Kuten ideologiat yleensä, kansallinen ideologia on sosiaalinen prosessi.⁷⁹ Sille, minkä takia tämä prosessi on käynnistynyt, on annettu useita, yleensä yhteiskunnan modernisoitumiseen liittyviä vastauksia.⁸⁰ Kansallisuusaate on yhtäältä tuomittu moderniksi illusoriseksi rakennelmaksi, jonka myötä syntynyt poliittinen järjestelmä sisältää lukuisia kielteisiä piirteitä, kuten alueellista protektionismia ja rasismia.⁸¹ Kansakunnan luomisprosessin negatiivisena käänköpuolena on nähty sen vaikutus vähemmistöjen asemaan. Tosiasiallinen erillaisuus korvataan kuvitellulla yhdenmukaisuudella: ihmiset, jotka tuntevat olevansa kulttuurisesti erillään, pakotetaan kulttuurisesti yhdenmukaisen yhteisön jäseniksi.⁸² Toisaalta tätä vallitsevaa näkökulmaa kohtaan on esitetty kritiikkiä, jonka mukaan kansallisvaltiot ja kansallisuusaate palvelevat parhaiten valtioiden välistä kansainvälistä järjestystä. Tämän lisäksi kansallisuusaatteen avulla pystytään luomaan kollektiivinen identiteetti, joka voi yhdistää yksilöt ja heterogeeniset sosiaaliset ryhmät kokonaisuudeksi, joka toimii yhteisöllisten arvojen puolesta. Näiden arvojen siirtämiseksi tarvitaan rituaaleja, seremonioita, tapoja ja juhlia, perinteitä ja symboleja, jotka innostavat toimintaan yhteisten päämäärien puolesta.⁸³

Lotta Svärd -järjestö kokosi ympärilleen yhteisen arvomaailman omaavia naisia. Nämä naiset asettivat ryhmärajan, ”me ja muut”, poliittiselle akselille. Lotta Svärd -järjestön valkoiset naiset edustivat 20-luvulla vapaussodan voittoa osapuolta ja vasemmistoon nähden voimakasta aatteellista ryhmää. Jos lottajärjestön aatteellista toimintaa tarkastellaan keskusjärjestön tasolla, on

helppo nähdä sen hegemoniapyrkimykset. Lotat toimivat suomalaisen kansakunnan puolesta, kuitenkin sulkien osan tästä kansasta toimintansa ulkopuolelle. Lotat näkivät Suomen kansan yhtenä joukkona, jonka vapauden puolesta tuli työskennellä, mutta samalla rakensivat rajaa suhteessa vasemmistoon jättäen ”kommunistit” voimakkain sanakääntein joukkonsa ulkopuolelle.

Kommunisminvastaisuus voidaan nähdä yleisenä ilmiönä suomalaisessa yhteiskunnassa 1920- ja 1930-luvulla. Sen toivottiin lujittavan muun kansan yksimieliseksi ja vakauttavan kansallista turvallisuuspolitiikkaa. Uskonnolliset tekijät, jotka tuotiin myös Lotta Svärd -järjestössä esille, kuuluivat kiinteästi kommunismia vastustavaan aatteeseen.⁸⁴ Juha Siltala on todennut Lapuan liikettä käsittelevässä tutkimuksessaan ”valkoisen Suomen” nähneen kirkossa ja suojeluskunnissa mahdollisuuden eri kansalaisryhmien yhdistämiseen ylemmän tavoitteen palvelemiseksi niiden samalla normittaessa elämää.⁸⁵ Linnoittautuminen oman aatteen taakse merkitsi lotille kansakunnan kalleimpien arvojen vaalimista, joka ei ollut mahdollista ilman naisen panosta. Työ haluttiin viedä loppuun rakkaudella, valistuksella ja kristillisellä uskolla. Edelleen on kuitenkin valtakunnallista tasoa tarkastellessa huomattava yksittäisten vaikuttajien merkitys aatteesta saatavaan kuvaan. Lotta-aatteenkin painotukset muuttuvat merkittävästi, jos tarkastelun ulkopuolelle jätetään joko Hilja Riipisen tai Fanni Luukkosen esittämät kannanotot.

Mitä ovat sitten olleet lottajärjestön luomat kansallisuusaatteen ilmaise-
misen arkipäivän käytännöt? Paikallistasolla tunnekuohut tasoittuivat ja aate muuttui käytännön työksi suojeluskuntien ja isänmaan hyväksi. Ainoastaan yksittäistapauksissa ryhdyttiin aktiivisemmin propagoimaan aatteen puolesta. Kiihottomuus merkitsi myös työrauhaa, sillä lotat saivat paikallisosastoissa tehdä työtänsä häiriöttä. Jo pelkkä lotaksi ryhtyminen oli kannanotto kansallisuusaatteeseen. Yhdistystoiminnan jakautuminen ei heijasta ainoastaan mekaanisella tavalla väestön erilaisia arvomaailmoja, vaan se antaa myös mahdollisuuden aktiivisiin kannanottoihin.⁸⁶ Viralliset kokoontumiset ja juhlat mahdollistivat kansallisuusaatteen vahvistamisen esitelmien ja juhlapuheiden kautta. Myös lotat etsivät Suomen kansan menneisyyttä paitsi historiasta myös esimerkiksi Kalevalan kuvaamista tapahtumista ja ihmistyypeistä. Itse lottanimitys yhdistyi kansan myyttiseen menneisyyteen, Suomen sotaan ja sen sankarillisiin sotureihin ja heidän rinnallaan urheasti seisoneeseen naiseen.

Paikallistasolla omaksuttiin nopeasti järjestön ulkoiset merkit, kuten lottapuku. Lottapuvun käyttö yhdisti käytännön lottatoiminnan sen aatteellisiin lähtökohtiin ja ihanteisiin. Lottapuku velvoitti tietynlaiseen käytökseen ja näin ylevöitti arkista työtä. Puvussa käytetyt merkit olivat palkintoja – oli kyseessä sitten urheilu-, koulutus- tai vuosimerkki – tietyn työn suorittamisesta. Myös lottalupausta alettiin antaa tutkituissa paikallisosastoissa suhteellisen varhain. Ennen lottalupausta varmistettiin 1930-luvulla esimerkiksi sääntökuulustelujen avulla, että lotta oli sisäistänyt ja ymmärtänyt toiminnan periaatteet. Edel-

leen keväisin paikkakunnilla vietetyt vapausjuhlat ja niihin toisinaan liittyneet ohimarssit olivat selkeitä oman aatteen ilmaisuja. Merkittävimmäksi kansallisuusaatteen ilmentäjäksi paikallisosastoissa nousee kuitenkin työ. Lottatoiminta ei ollut ainoastaan tietyn aatteen ajamista abstraktilla tasolla, vaan sen ensisijainen toiminnan lähtökohta oli konkreettinen työ konkreettisen asian puolesta. Lotaksi ryhtyminen oli vapaaehtoista, mutta lotaksi ryhtyessään nainen otti lottatyön velvollisuudekseen. Haastattelut ja vuosikertomukset kuvaavat isänmaallisen toiminnan voimakasta käytännönläheisyyttä. ”Työtä pitää tehdä, jos on kunnon suomalainen, eikä laiskuri ja petturi.” Paikallisosastojen kansallisuusaatteen ajamisessa toteutui käytännön tasolla liikkeen kolmen perustan – kodin, uskonnon ja isänmaan – puolustaminen, kun työn ensisijainen kohde oli aina oman paikkakunnan suojeluskunta. Isänmaallisuus lähti oman kodin ja sen lähiympäristön rakastamisesta ja suojelemisesta.

Aatteen muokkaaminen toiminnaksi on paikallistason toimijoiden, yksilöiden, käsissä. Järjestökohtaiset kannatusluvut ja viralliset ohjelmat kertovat lähinnä liikkeiden johdon intresseistä ja ideologisesta ohjailusta, eivät niinkään yksittäisten ihmisten tai ihmisryhmien toiminnasta.⁸⁷ Se, minkä muodon aate saa, on riippuvainen paikallisesta kulttuurista ja sen muovaamista arvoista ja toiveista. Näin tapahtui muun muassa marttajärjestön leviämisessä paikalliselle tasolle. Paikalliset olosuhteet määräsivät yhdistyksen vahvuuden ja aktiivit kyläyhteisössä. Marttajärjestön ohjelman uusiminen 1930-luvulla merkitsi aatteen muovautumista alueellisesti. Paikalliset toimijat muokkasivat aatteesta omanlaisen, rivijäsenten ajatusmaailmaan sopivan yhdistyksen, joka saattoi jäädä kauaksikin järjestön virallisesta ohjelmasta.⁸⁸

Toiminnan selkeän päämäärän ansiosta eivät lotta-aatteen ja toiminnan työmuotojen periaatteet vaihdelleet näin voimakkaasti Lotta Svärd -järjestön paikallisosastoissa, joskin järjestön aatteelliset tavoitteet muodostuivat hyvin käytännönläheisiksi paikallisosastoihin siirtyessään. Päinvastoin, lottatoiminta näyttää perustuneen hyvin samantapaisille toimintamuodoille kaikissa tutkituissa osastoissa sekä keskenään että valtakunnallisen järjestön asettamien suuntaviivojen kanssa. Koko lottatoiminnalle antoi leimansa toiminnan täsmällisyys, ”jämpätyys”. Yksilön merkitys toiminnan muokkaajana on siis lottatoiminnassa ollut suhteellisen vähäinen. Marttatoimintaan verrattuna voi tähän yksi tärkeä syy löytyä toiminnan lähtökohdista. Toiminnan luonteen määrasivät paljolti suojeluskuntien tarpeet, jotka pääpiirteiltään olivat samat kaikkialla. Lisäksi lottatoiminta oli saanut alkunsa paikallisissa, itsenäisesti syntyneissä osastoissa, jotka loivat toiminnan muodot jo ennen valtakunnallisen järjestön perustamista.

Paikallinen yhdistyskulttuuri, taloudelliset ja maantieteelliset tekijät sekä yksilölliset ominaisuudet ovat kuitenkin selkeästi havaittavissa myös lottatoiminnan paikallisessa muotoutumisessa. Niiden vaikutus näkyi toiminnan painotuksissa ja aktiivisuudessa. Paikallisosastojen eniten ulospäin näkyvä työ pe-

rustui perinteisiin järjestötoiminnan muotoihin. Uusina muotoina toiminnassa olivat suojeluskunnan tukeminen käytännön työllä, mikä sekin oli monelle paikallisosastoja perustamassa olleelle naiselle tullut tutuksi vapaussodan aikana. Lottatoiminnan kulttuuriympäristö oli siis naisille tuttu heidän siihen siirtyessään. Ulkoiset kulttuurin merkit, kuten puku, merkit, lottalupaus tai lottastiat, luotiin vähitellen ja ne omaksuttiin paikallisosastossa sen itse valitsemaan tahtiin.

Tuttuun järjestölliseen kulttuuriympäristöön puettiin 10- ja 20-lukujen taitteessa ajankohdan käytännön tarpeista syntynyt toiminta, joka heijasti arvo maailmaltaan yhteiskunnassa valtavoimana esiintyneitä aatteita. Valtakunnallinen Lotta Svärd -järjestö perustettiin. Paikallisosastot syntyivät, kun niiden aika oli.

7. ETEEN ARMAHAN SYNNYINMAAN

Vapaussodan aikainen valkoisten joukkojen huoltaminen jatkui suojeluskuntia tukevana työnä naisten keskuudessa lottien paikallisosastoissa. Paikalliset yhdistykset perustettiin ennen kaikkea paikalliseen tarpeeseen omia suojeluskuntia avustamaan. Suurin osa tutkituista osastoista oli syntynyt jo ennen valtakunnallisen järjestön perustamista ja tämän vaikutusta. Perusta toiminnalle oli siis kansallinen, jopa paikallinen, joskin lottatyö isänmaallisen työn muotona levisi suhteellisen nopeasti myös naapurimaihin. Lottien toimintamuodot vakiintuivat osastoissa nopeasti ja ne säilyivät pääpiirteiltään samoina koko toiminnan ajan. Suojeluskunnan tarpeisiin muonitettiin ja varustettiin. Omaa ja suojeluskunnan taloutta parannettiin ulospäin suuntautuneella, perinteisiin yhdistystoiminnan muotoihin perustuvalla toiminnalla: myyjäisillä, arpajaisilla ja iltamilla. Säännöllisiä tapaamisia olivat yleensä kaksi kertaa kuukaudessa järjestetyt ompeluillat, joissa varsinaisen ompelutyön lisäksi pyrittiin vahvistamaan lotta-aatetta lukemalla, keskustelemalla ja laulamalla. Lottien vapaisiin harrastuksiin kuuluivat urheilu, musiikki ja erilaiset suojeluskuntaväen kesken vietetyt juhlahetket.

Uutta vaihetta toiminnassa merkitsi 1930-luvulla Iissä, Sääksmäellä ja Valkeakoskella alkanut liiketoiminta kahviloineen, ravintoloineen ja matkustajakoteineen. Liiketoiminnan kukoistaessa vähenivät perinteisemmät varojen keruun muodot. Nämä paikallisosastot kulkivat muutoinkin lottatoiminnan kehityksen eturintamassa. Lottatyön arvoa ei kuitenkaan mitattu pelkästään taloudellisin mittarein, vaan tärkeämpää kuin rahallinen tulos oli isänmaallisen hengen juurruttaminen paikkakunnalla. Tästä sai kiitosta esimerkiksi Tuupo-

vaaran paikallisosasto, joka vaatimattomin taloudellisin resurssein sai syntymään aatteellisesti voimakkaan lottayhteisön strategiselle Itä-Suomen alueelle. Erityisesti 1930-luku oli paikallisosastoissa voimallista kehityksen aikaa. Vielä 1920-luvulla oli toiminnan laajuus ollut paljolti riippuvainen paikkakunnan suojeluskunnan aktiivisuudesta. Seuraavalla vuosikymmenellä sisäistä toimintaa kehitettiin ja myös taloudellisessa panostuksessa keskityttiin enenevässä määrin omaan yhdistykseen. Liiketoiminnan aloittamisen lisäksi kehitettiin toimintaa 1930-luvulla erityisesti jäsenistön koulutukseen keskittymällä. Toimintaan suhtauduttiin paikallisosastoissa luottavaisemmin ja varmemmin kuin aikaisemmin, joskin kyläosastoissa toiminnan aktiivisuus saattoi vielä heilahdella voimakkaasti. Vaikka jaostojako osastoissa oli sääntöjen mukaisesti suoritettu, toimittiin pääasiassa yhtenä ryhmänä, koska tämän katsottiin pienillä paikkakunnilla olevan tehokkainta. Elinkeinollinen toiminta, koulutuksen merkityksen korostuminen ja lopulta vuoden 1939 viimeisten kuukausien poikkeustila merkitsivät jaostojen käyttöönoton yleistymistä.

Erot toiminnassa eri paikallisosastojen välillä ovat olleet lähinnä seurausta erilaisista resursseista – oli kyseessä sitten taloudelliset tai henkilöresurssit – sekä osastojen kokoontumismahdollisuuksista, joihin vielä 1920- ja 1930-luvulla vaikutti muun muassa niinkin konkreettinen tekijä kuin välimatkat osaston alueella. Paikkakunnilla, joissa pitkien etäisyyksien takia paikallisosasto jouduttiin jakamaan useisiin kyläosastoihin, yhteistyötä vaikeutti osastojen jäsenmäärien pienuus. Valitut toimintamuodot olivat myös usein kiinteässä yhteydessä piirin yleisiin tavoitteisiin. Tämä käy selkeästi esille esimerkiksi tyttötyön omaksumisesta eri piireissä: kun Oulun piirissä toimi 1930-luvun lopulla tyttöosasto kaikissa piirin paikallisosastoissa, oli Vaasan piirissä tyttötyö organisoitu ainoastaan muutamassa osastossa. Varsinaiset työn päämäärät niin aatteellisella kuin toiminnan periaatteiden tasolla olivat osastoissa kuitenkin pääpiirteiltään samat, joskin toiminnan vakavahenkisyydestäkin voidaan löytää eroja. Nämä ovat todennäköisesti seurausta alueiden yleisestä yhdistyskulttuurista. Paikallisten johtohahmojen henkilökohtaisilla ominaisuuksilla oli suhteellisen vähän merkitystä toiminnan muotoihin tai luonteeseen mutta sitä enemmän sen aktiivisuuteen.

Lottatoiminnan lähtökohtana oli isänmaan etu, jota palveltiin parhaiten omassa lähipiirissä työtä tehden. Paikallisosastot muodostivat samanhenkisten naisten ja, yhdessä suojeluskunnan kanssa, myös miesten sosiaalisen yhteisön. Yhteisyyttä osastoissa rakennettiin toiminnallisella ja symbolisella tasolla. Käytännön lottatyö sitoi jäsenet osastoon yhteisen vastuun kautta. Lotaksi ryhtyneelle lottatyö oli velvollisuus. Toimivan lotan tuli aina olla myös käytännössä toimiva lotta. Passiivinen rivijäsenyys oli sallittu ainoastaan kannattaville lotille. Työ ja suhtautuminen siihen nousee haastatteluissa ja vuosikertomuksissa esille lottatyötä erityisesti kuvaavana piirteenä. Aatteen symbolit, kuten puku, merkit ja juhlat, olivat toinen osa kollektiivisen identiteetin rakentamista. Osas-

ton sisälle muodostunut yhteishenki ja yhteenkuuluvuuden tunne saivat lotat jatkamaan toimintaansa. Mitä paremmin tämä identiteetti onnistuttiin luomaan ja säilyttämään, sitä merkittävämpiä olivat työn tulokset. Kaikki lottatoimintaan liittyvä harrastus oli perusteltavissa suuremman kokonaisuuden kannalta. Vapaa-ajan harrastuksetkin, kuten urheilu ja musiikki, kasvattivat oikeaan isänmaalliseen henkeen ja työn vaatimaan täsmällisyyteen. Retket ja muu vapaa-ajanvietto puolestaan yhdistivät samanhenkisiä piirejä toisiinsa. Tyttötyö otettiin osaksi toimintaa, koska isänmaallisen hengen säilyminen haluttiin varmistaa myös seuraavilla sukupolvilla. Isänmaallisuus lähti käytännön työssä omasta lähiympäristöstä, kodista ja oman suojeluskunnan tukemisesta. Valtakunnallista ulottuvuutta isänmaallisuuteen tuotiin esitelmissä ja juhlapuheissa, joissa historian ja kansanrunouden avulla lottatyö voitiin yhdistää koko kansakunnan yhteiseen menneisyyteen.

Lottaosasto merkitsi jäsenilleen sosiaalista yhteisöä, jossa voitiin toimia perinteisten yhdistysmuotojen parissa yhteisen aatteen hyväksi. Tuttuihin muotoihin tuotiin uusi aate ja toiminnan kautta julkituotiin omaa aatemaailmaa. Jäsenistö osastoissa oli enimmäkseen naimattomia naisia, suurimpana ryhmänä talollisten tyttäret. Vaikka haastatteluissa korostetaan, että lottatoiminta oli avointa kaikille isänmaallisen aatteen omaksuneille, on jäsenistö ollut suhteellisen homogeeninen. Työmiehen tai vuokralaisen vaimon löytyminen jäsenluettelosta on poikkeus. Paikallisosastojen toiminnassa heijastuivat kansakuntaan kokonaisuudessaan vaikuttaneet aatesuunnat. Vaikka varsinaiseen valistustyöhön ei paikkakunnilla ryhdytykään, ovat lottayhteisön sisäiset symbolit olleet voimakas viesti myös ulkopuolisille. Voimakkaimmillaan nämä toiminnan perustoista muistuttavat viestit olivat osastojen vapausjuhlissa, joissa paikkakunnan jakautumisen perusta tuli selkeästi esille. Vaikka keskusjohtokunnan taholta painotettiin lottien tehtävää kansakuntaa yhdistävänä liikkeenä, ei osastoissa ryhdytty todellisiin toimenpiteisiin rajojen ylittämiseksi ennen ylimääräisiä harjoituksia, joiden aikana lottien organisoimiin töihin onnistuttiin saamaan paikkakunnan naiset laajasti mukaan.

Lottien työ noudatteli muodoiltaan perinteisiä naisten töitä ja aate ajanjaksolle tyypillisiä rooliodotuksia. Lotta-aatteessa naisen tehtäväksi nähtiin kansakunnan yhdistäminen rakkaudella ja kotilieden lämmöllä. Yleisen naiskuvan mukaan myös lottien roolina oli yhteiskunnallinen äitiys. Valistamalla ja Jumalan voimalla tuli luoda uusi kansallinen identiteetti. Uskonto muodosti luonnollisen tukipilarin isänmaalliselle työlle idän kommunismia vastaan. Paikallisosastoissa varsinainen aatteellinen työ jäi vähäiseksi käytännön työn rinnalla. Muonittaminen, varustaminen ja varojen keruu oli rivilotan panos isänmaalliseen työhön. Valistamiseen, käännäyttämiseen tai vuoropuheluun ei toisinajattelevien kanssa pyritty. Kansakunnan jakautuminen tunnistettiin, mutta toiminnassa eristäydyttiin työhön samanhenkisten kanssa.

Samalla kun lottatyössä toteutettiin perinteistä roolijakoa miesten ja nais-

ten välillä, toi se naisille myös uusia toimintamahdollisuuksia. Naisten omassa yhdistyksessä työskentely kasvatti jo sinällään yhteiskunnalliseen toimintaan, minkä lisäksi osastojen järjestämä koulutus ja liiketoiminta antoivat naisille mahdollisuuden kokemusmaailmansa laajentamiseen. Naisen yhteiskunnallista asemaa ei lottatoiminnassa enää määritelty ainoastaan kodin kautta, vaikka aatteessa – kenties toiminnan luonnetta pehmentäen – yhteiskunnallisen äitiyden ihannetta korostettiin. Lottatoiminnassa naiset vaikuttivat käytännön työllään ja omaisuudellaan suoraan maan puolustuskykyyn. Naisten ”pienimuotoinen” työ isänmaan hyväksi oli paikkakunnilla näkyvä osa yhteisön toimintaa, jolla oli myös laaja yhteiskunnallinen merkitys.

Samalla kun lottaosastot sekä heijastivat ajanjakson yleisiä kulttuurisia piirteitä että loivat omia kulttuurisia ilmaisukeinojaan aatteensa ilmentämiseksi, lotta-aate muokkasi jäsenistönsä aatemaailmaa ja maailmankatsomusta. Järjestö ei tyytynyt pelkän isänmaallisuuden korostamiseen, vaan sen Kultaisissa sanoissa esitetyt toimintaohjeet ohjasivat jäsenten käyttäytymistä laajemmin. Lottatoiminnan päätyttyäkin jäi perinnöksi lotta-aate, joka muodosti pysyvän elämäkatsomuksellisen perustan.

LYHENTEET

H	Haastattelu
HY:HL	Helsingin yliopiston historian laitos
HY:KTL/KT	Helsingin yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos/kansatiede
HY:KL	Helsingin yliopiston käsityötieteen laitos
HY:PHL	Helsingin yliopiston poliittisen historian laitos
HY:SL	Helsingin yliopiston sosiologian laitos
JoY:HL	Joensuun yliopiston historian laitos
JY:HL	Jyväskylän yliopiston historian laitos
KA	Kansan Arkisto
KV	Kyselyvastaus
SArk	Sota-arkisto
SArk: OP	Lotta Svärd Oulun piiri
SArk: PHP	Lotta Svärd Pohjois-Hämeen piiri
SArk: PKP	Lotta Svärd Pohjois-Karjalan piiri
SArk: VD	Lotta Svärd Vasa Distrikt
SArk: VP	Lotta Svärd Viipurin piiri
SArk: IPO	Lotta Svärd Iin paikallisosasto
SArk: PSPO	Lotta Svärd Pohjois-Sääksmäen paikallisosasto
SArk: SPO	Lotta Svärd Sääksmäen paikallisosasto
SArk: TPO	Lotta Svärd Tuupovaaran paikallisosasto
SArk: VPO	Lotta Svärd Valkeakosken paikallisosasto
SArk: VRPO	Lotta Svärd Vuoksenrannan paikallisosasto
SArk: VLA	Lotta Svärd Vörå lokalavdelningen
TaY:HL	Tampereen yliopiston historiatieteen laitos
TaY:KPL	Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos
TuY:HL:	Turun yliopiston historian laitos
TuY:KTL/KT	Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos/kansatiede
TK	Tuupovaaran kunnanvirasto

VIITTEET

1. JOHDANTO

- ¹ Sulkunen 1987, 157, 169–172.
- ² Koskimies & Koskimies 1964, 320. Tutkimuksessa käytetään valtakunnallisesta lottajärjestöstä kirjoitettaessa toiminnan aikana viimeksi vakiintunutta nimitystä ”Lotta Svärd -järjestö”, joka tuli varsinaisesti käyttöön vasta vuoden 1941 sääntöuudistuksen yhteydessä. Tällöin yhdistyksen viralliseksi nimeksi muutettiin Lotta Svärd r.y.. Tätä ennen oli valtakunnallisen järjestön nimi ollut Lotta-Svärd yhdistys. Bäckström 1993, 217–218. Yhdistys-termillä viitataan tutkimuksessa paikallisiin lottaosastoihin.
- ³ Lukkarinen 1981, 29.
- ⁴ Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941 1941, 35.
- ⁵ Laitinen 1998, 189–190.
- ⁶ Ks. Sulkunen 1987, 172.
- ⁷ ”Lotta Svärd yhdistyksen” keskusjohtokunnan vuosikertomus 1924. Tynne Söderström toimi keskusjohtokunnan jäsenenä vuosina 1922–1924 ja puheenjohtajana vuonna 1925. Lukkarinen 1981, 310.
- ⁸ Lukkarinen 1981, 74, 294. Jäsenmäärän kehityksestä tarkemmin luvussa 2.
- ⁹ Esim. Aitovieri & Hirvonen 1988; Bergroth 1940; Lahti 1996.
- ¹⁰ Kilpinen 1991; Ooppera Isänmaan tyttäret, kunianosoitus Suomen lotille sai kantaesityksensä 11.–14.6.1998 Ilmajoella. Isänmaan tyttäret. Vaasan – s. a.; Helsingin Sanomat 11.6.1998; Nuoren rintamalatolien kokemuksista esitettiin televisiosarja ”Kun taivas repeää” joulukuussa 1997. Sarjan pohjalta on julkaistu myös romaani. Manninen & Onttonen 1998.
- ¹¹ Esim. Kataja 1991.
- ¹² Esim. Haavikko 1994; Kallioniemi 1995; Raitis & Haavio-Mannila 1993; Tuiremo 1992; Työtytöt 1997.
- ¹³ Helsingin yliopisto (HY): Kulttuurien tutkimuksen laitos/kansatiede (KTL/KT). Rautio 1993.
- ¹⁴ HY: Historian laitos (HL). Taskinen 1992.
- ¹⁵ Tampereen yliopisto (TaY): Historiatieteen laitos (HL). Koriseva 1994.
- ¹⁶ HY: HL. Kotila 1993; TaY: HL. Nevala 1993.
- ¹⁷ HY: Poliittisen historian laitos (PHL). Anttalainen 1995.
- ¹⁸ HY: Sosiologian laitos (SL). Ojala 1993.
- ¹⁹ HY: Käsiyötieteen laitos (KL). Pyhälähti 1996.
- ²⁰ Esim. HY: HL. Vuotovesi 1976; Joensuu yliopisto (JoY): Historian laitos (HL). Hiltunen 1994, Mustajärvi 1996; Jyväskylän yliopisto (JY): Historian laitos (HL). Tunkkari 1968; Turun yliopisto (TuY): Historian laitos (HL). Järä 1996, Lönnroth 1998.
- ²¹ Koskimies & Koskimies 1964; Lukkarinen 1981; Seila 1972.
- ²² Bäckström 1990; Sulamaa 1995a; Sulamaa 1995b.
- ²³ Latva-Äijö 1998.
- ²⁴ Esim. Mikkola 1994; Minkkinen s. a.
- ²⁵ Esim. Vuorio 1997.
- ²⁶ Hämeen Sanomat 16.11.1997.
- ²⁷ Kaipainen 1995.
- ²⁸ Andersson & Ulfhielm 1983; Skär 1998; Naiskodukaitse tegevuse ülevaade... 1939.
- ²⁹ Aaltonen 1944.
- ³⁰ Anttila 1967.
- ³¹ Virtanen 1950.
- ³² Lehtonen 1991; Nurmi 1993; Nurmi 1995; Anttila 1964; Räsänen Riitta 1989; Spoof 1995; Spoof 1996.
- ³³ Esimerkkeinä kansatieteellisistä yhtiötutkimuksista, joissa tutkimuskohteissa yhdistyvät sekä aineelliset että jossain määrin myös aatteelliset tavoitteet, voidaan mainita omakotiyhdistyksiä ja asunto-osakeyhtiötoimintaa käsittelevät tutkimukset. HY: KTL/KT. Olsson 1992; TuY: Kulttuurien tutkimuksen laitos/kansatiede (KTL/KT). Sappinen 1985.
- ³⁴ Räsänen Matti 1989, 22.
- ³⁵ Räsänen 1997, 23, 31.
- ³⁶ Varhaisesta kansatieteellisestä tapattutkimuksesta ks. Virtanen 1958.
- ³⁷ Anttila 1982b, 7.
- ³⁸ Ks. Räsänen 1997, 31.
- ³⁹ Lehtonen 1974, 17–22.
- ⁴⁰ Anttila 1968, 65, 68.
- ⁴¹ Lehtonen 1991, 5.
- ⁴² Virtanen 1950, 5.
- ⁴³ Anttila 1967, 11; Lehtonen 1991, 5.
- ⁴⁴ Andrae & Öhngren 1973; Hellspång 1973, 1, 33; Jansson 1973, 19.
- ⁴⁵ Kansatieteessä on yhteisöllisyyden käsitteelle tavallisesti hyväksytty kaksi kriteeriä. Ensinnäkin yhteisön on katsottu muodostuvan tietystä alueellisesta kokonaisuudesta. Toiseksi on edellytetty, että alueen sisällä toimivat joko välittömät, paikallisista lähtökohdista syntyneet tai kompleksiset ja edellistä joustavammat sosiaaliset suhteet. Anttila 1982a, 17–18; Anttila 1982b, 11–12. Klassisen sosiologian piirissä ei yhteisöllisyydeltä edellytetä alueellista perustaa, vaan paikallisyhteisöllisyyden nähdään väistyvän ammatillisen organisoitumisen ja ihmissuhteiden universaalistumisen tieltä. Ahponen & Järvelä 1983, 280. Perustana yhteisön määrittelyssä voidaan kuitenkin pitää sitä, että yhteisön jäsenillä on jotakin yhteistä. Yhteisyyden tunne voi ilmetä joko toimintana tai tunteina, ja se voi muodostaa joko toiminnallisen tai symbolisen yhteisyyden. Lehtonen 1990, 23.
- ⁴⁶ Hellspång 1979, 66; Hellspång 1991, 9–10. Ks. myös Jansson 1981, 83–84. Urheilutoiminnan kulttuuriympäristöstä myös Hellspång 1982, 209–217.
- ⁴⁷ Jansson 1981, 9–10.
- ⁴⁸ Jansson 1973, 19; Jansson 1981, 9.
- ⁴⁹ Jansson 1981, 82.
- ⁵⁰ Stenius 1987, 14–29.
- ⁵¹ Ollila 1993, 12.

- 52 Sulkunen 1986; Sulkunen 1987; Sulkunen 1991.
- 53 Ollila 1993.
- 54 Alapuro 1994, 14–15.
- 55 Sulkunen 1991, 25.
- 56 Löfgren 1996, 158.
- 57 Snellman 1997, 27.
- 58 Tiedonantaja 27.10.1973.
- 59 Löfgren 1985, 74, 84; Räsänen Riitta 1989, 146.
- 60 Löfgren 1981a, 39.
- 61 Löfgren 1985, 74–75.
- 62 Löfgren 1981b, 34.
- 63 Setälä 1985, 17.
- 64 Sulkunen 1991, 20.
- 65 Kalela & Manninen 1985, 208–209; Peltonen Matti 1990b, 230; Skarin Frykman s. a., 13; Thompson 1988, 2, 11, 78–79.
- 66 Ginzburg 1983b, 16–17; Peltonen Matti 1990b, 230.
- 67 Peltonen Matti 1992, 31. Myöhemmin Matti Peltonen on yhdistänyt mikrohistorian yhteneväksi tutkimussuuntaukseksi arkipäivän historian ja mentaliteettien historian kanssa. Peltonen Matti 1996, 9.
- 68 Knuuttila 1994, 27.
- 69 Kalela 1990, 24.
- 70 Peltonen 1988, 4–5, 9.
- 71 Ollila 1996, 7, 10.
- 72 Ginzburg 1983a, xvii, xix; Ginzburg 1996, 101.
- 73 Peltonen 1990a, 26, 28–29.
- 74 Anttonen 1994b, 2–3.
- 75 Ginzburg 1996, 192–193.
- 76 Peltonen Matti 1996, 9–10, 12–15, 21, 25.
- 77 Ks. esim. Kallioinen 1997, 34; Ollila 1996, 12; Åström 1995, 33–34.
- 78 Vrt. Anttonen 1994b, 4–5; Kalela 1984, 4.
- 79 Anttila 1964, 101. Ks. myös esim. Kuusi 1977, 162–163.
- 80 Ehn & Löfgren 1988, 95.
- 81 Frykman & Löfgren 1979.
- 82 Ehn & Löfgren 1988. Teoksiin liittyvästä keskustelusta: Daun 1983; Ek 1981; Ek 1984; Laine-Sveiby 1984; Löfgren & Frykman 1981; Matsson 1985.
- 83 Ehn & Löfgren 1988, 18.
- 84 Åström 1987, 63.
- 85 Esim. Snellman 1996, 15.
- 86 Löfgren & Frykman 1981, 64; Löfgren 1981a, 29; Kramer 1985, 87.
- 87 Löfgren & Frykman 1981, 63–64; Ehn & Löfgren 1988, 10–11; Nilsson 1993, 32–33. Ranskalaisen mentaliteettihistorian ja kulttuurianalyysin suhteesta ks. Löfgren 1984. Avainsymboleista esim. Ortner 1973.
- 88 Löfgren 1981a, 27.
- 89 Löfgren 1981a, 30.
- 90 Ehn & Löfgren 1988, 69; Löfgren 1981a, 44.
- 91 Kultur och medvetande 1982, 11.
- 92 Matsson 1985, 40.
- 93 Åström 1987, 64–66.
- 94 Ek 1981, 22–23.
- 95 Daun & Löfgren 1980, 4–6.
- 96 Ehn & Löfgren 1988, 69.
- 97 Löfgren 1981a, 27; Löfgren 1982, 32.
- 98 Sota-arkisto (SArk): Sääksmäen paikallisosasto (SPO). Vuosikertomus 1922.
- 99 Ehnrooth 1993, 102.
- 100 Ylikangas 1993a, 110–111; Ylikangas 1993b, 105, Ylikangas 1998.
- 101 Lehtonen 1994; Lehtonen 1997.
- 102 Peltonen Ulla-Maija 1996, 15, 22.
- 103 Esim. Väisänen 1993, 98.
- 104 Manninen 1982, 218, 221.
- 105 Numminen 1958, 65.
- 106 Talve 1990, 31, 332.
- 107 Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941 1941, 35.
- 108 Kaleva 29.5.1930.
- 109 Talve 1990, 410–411.
- 110 Kaleva 2.2.1933.
- 111 Rytkönen 1989, 111.
- 112 Talve 1990, 408.
- 113 Rytkönen 1989, 63.
- 114 Rytkönen 1989, 13.
- 115 Rytkönen 1989, 404–405.
- 116 Rytkönen 1989, 347–349.
- 117 Suomen tilastollinen vuosikirja 1923, 265; Suomen tilastollinen vuosikirja 1935, 297.
- 118 Suomen virallinen tilasto XXIX 1928, taulu IV sivu 45; Suomen virallinen tilasto XXIX 1934, taulu IV sivu 48.
- 119 Åkerblom 1963, 8, 26, 61, 85, 90, 93, 99, 133–135, 143; Smeds 1953, 21, 23.
- 120 Åkerblom 1963, 347, 350–351.
- 121 Suomen tilastollinen vuosikirja 1935, 297.
- 122 Suomen virallinen tilasto XXIX 1934, taulu IV sivu 46.
- 123 Selin 1982, 83, 86.
- 124 Jutikkala 1934, 715.
- 125 Selin 1982, 50–51.
- 126 Vuorinen 1972, 66, 117, 387–388, 394, 396; Vuorinen 1995, 5.
- 127 Selin 1982, 467.
- 128 Vuorinen 1972, 365–367, 370–375.
- 129 Vuorinen 1972, 384.
- 130 Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 2.2.1928.
- 131 Suomen tilastollinen vuosikirja 1923, 265; Suomen tilastollinen vuosikirja 1935, 297.
- 132 Suomen virallinen tilasto XXIX 1934, taulu IV sivu 38.
- 133 Suomen virallinen tilasto XXIX 1934, taulu IV sivu 38.
- 134 Siljander 1959, 10.
- 135 Siljander 1959, 7.
- 136 Karjala 18.9.1938.
- 137 Siljander 1959, 16, 18, 20.
- 138 Karjala 18.9.1938.
- 139 Tuupovaaran kunnanvirasto (TK): Hakamies 1992, 5–6.
- 140 Suomen tilastollinen vuosikirja 1935, 297; Suomen virallinen tilasto XXIX 1934, 44.
- 141 Keski-Vuoksi 9.11.1929.
- 142 Simonen 1951, 400, 403, 407.
- 143 Vuoksenranta. Pitäjä Kannaksella 1981, 19, 72, 83.
- 144 Suomen tilastollinen vuosikirja 1923, 265; Suomen tilastollinen vuosikirja 1935, 297.
- 145 Suomen virallinen tilasto XXIX 1934, taulu IV sivu 41.
- 146 Lotta Svärd -lehti muodostui Hilja Riipisen ehdotuksen pohjalta aihepiireiltään laaja-alaiseksi aikakauslehdeksi. Vuonna 1929 lehdellä oli 7 176 tilaajaa. Tilaajamäärä nousi tasaisesti, mutta vuonna 1943 oli lehdellä edelleen suhteellisen pieni tilaajakunta: ainoastaan 38 730 lottaa oli tilannut lehden itselleen. Kotila 1993, 26, liite 1. Esimerkiksi Valkeakoskella oli vuonna 1938 tilattu 15 lotalle

- Lotta-Svärd -lehti. Jäseniä osastossa oli tuolloin 169 (117 toimivaa ja 52 kannattavaa). SARk: Valkeakosken paikallisosasto (VPO). Vuosikertomus 1938.
- ¹⁴⁷ Saarenheimo 1997, 10, 16–17.
- ¹⁴⁸ Korkiakangas 1996, 13.
- ¹⁴⁹ Pelttonen Ulla-Maija 1996, 23–24.
- ¹⁵⁰ Suomen Lottaperinneliitto perustettiin vuonna 1992. Vuonna 1995 lotat kokoontuivat liittopäiville Kuopioon, jolloin avattiin myös Seinäjoen Lottamuseon näyttely. Helsingin Sanomat 31.3.1995; Vuonna 1997 kuului Suomen Lottaperinneliittoon noin 1 800 jäsentä ja 14 paikallisyhdistystä. Karjala 17.4.1997; Uuden kiinnostuksen heräämistä lottatoimintaa kohtaan kuvaa myös Suomen Kuvalehdessä vuonna 1991 julkaistu yhdeksän sivun artikkeli lottatoiminnasta. Lotta Svärd -järjestön 70-vuotisjuhlan kunniaksi julkaistua artikkelia mainostettiin lehden kannessa otsikolla ”Ministerit uskaltavat taas tunnustaa 232 000 naisen työn”. Suomen Kuvalehti 37/13.9.1991. Lotta Svärd -järjestö osti Syvärannan kurssi- ja lomakeskuksen Tuusulasta vuonna 1936. Alkuperäinen huvila tuhoutui tulipalossa vuonna 1947. Uusi Syvärannan lottakoti lottamuseoineen valmistui Suomen Naisten Huoltosäätiön rakennuttamana vuonna 1996. Vapaussoturi 3 (210)/ 1998; Lottien kunniaksi pystytetyistä muistomerkeistä Sotaveteraani-Krigsve-
teranen 4/1998.
- ¹⁵¹ Suomen lehdistön historia 5 1988, 248.
- ¹⁵² Suomen lehdistön historia 5 1988, 244, 250.
- ¹⁵³ Suomen lehdistön historia 7 1988, 224.
- ¹⁵⁴ Vuorinen 1995, 104, 106–107.
- ¹⁵⁵ Suomen lehdistön historia 5 1988, 289.
- ¹⁵⁶ Suomen lehdistön historia 5 1988, 286.

2. VALTAKUNNALLINEN LOTTA SVÄRD

- ¹ Koskimies & Koskimies 1964, 9.
- ² Lukkarinen 1981, 14–15. Naiskagaalin keräämät varat käytettiin lentolehtisten painatukseen sekä ”valtiollisen vainon kautta ahdinkotilaan joutu-
neitten avustamiseksi”. Naiskagaali lopetti toimintansa keväällä 1906. Naiskagaali 1933, 18.
- ³ Lottamerkin suunnitteli taiteilija Eric Vasström. Lukkarinen 1981, 53. Merkin hakaristi (svastika) on vuosituhansien ajan laajalle levinnyt orna-
mentti. Sen on tulkittu symboloivan taikamerkinä hedelmällisyyden ja myötäkäymisen tuojaa sekä aurinkoa, kaiken elämän lähdeä. Vahter 1953, 43.
- ⁴ Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941 1941, 3–4.
- ⁵ Kaste 1933, 19–20.
- ⁶ Lukkarinen 1981, 29.
- ⁷ Koskimies & Koskimies 1964, 23.
- ⁸ Lukkarinen 1981, 31.
- ⁹ Laitinen 1998, 179; Sulamaa 1995b, 80. Annika Latva-Äijön mukaan Helmi Arneberg-Pentin rooli järjestössä oli organisoiva, käytännön ongelmia ratkova ja sovitteleva. Latva-Äijön mukaan tällainen roolin huomaamattomuus on johtanut Arneberg-Pentin vaikutuksen ohittamiseen tutkimuksessa. Latva-Äijö 1998, 57, 63.
- ¹⁰ Lukkarinen 1981, 33.
- ¹¹ Lukkarinen 1981, 38, 41.
- ¹² Lukkarinen 1981, 43.

- ¹³ Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941 1941, 10–11.
- ¹⁴ ”Lotta-Svärd” yhdistyksen säännöt 1924.
- ¹⁵ Laitinen 1998, 178.
- ¹⁶ SARk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 12.2.1921.
- ¹⁷ Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941 1941, 10.
- ¹⁸ Lukkarinen 1981, 61.
- ¹⁹ Halila 1980, 295.
- ²⁰ ”Lotta-Svärd” yhdistyksen säännöt 1924.
- ²¹ Lukkarinen 1981, 47, 170, 193. Lotta Svärd -järjestön sääntöjä uudistettiin kaksi kertaa. Ensimmäinen uudistus tehtiin vuonna 1925. Sääntöuudistus ei muuttanut toiminnan perusteita, ja sääntöjen muutosta valmistelevalle sääntökomitean työ keskeytyi lähinnä ohjeiden laatimiseen sääntöjen soveltamista varten. Viimeinen sääntöuudistus järjestössä tehtiin vuonna 1941. Latva-Äijö 1998, 99–101.
- ²² Lukkarinen 1981, 48.
- ²³ Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941, 35, 45; Koskimies & Koskimies 1964, 334.
- ²⁴ Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941 1941, 35.
- ²⁵ Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941 1941, 26; Lukkarinen 1981, 80.
- ²⁶ Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941, 23.
- ²⁷ Lotta-Svärd yhdistyksen muonitusjaoston ohjeet 1939, 8.
- ²⁸ Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941 1941, 20.
- ²⁹ Lotta-Svärd yhdistyksen keskusjohtokunnan vahvistamat ohjeet kurssien ja neuvontatyön järjestä-
mistä varten 1932, 3.
- ³⁰ Koskimies & Koskimies 1964, 8.
- ³¹ Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941 1941, 21–23.
- ³² SARk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 23.4.1932.
- ³³ Lukkarinen 1981, 78. Vuonna 1936 Helsingissä järjestetyistä hevoshuoltokursseista on säilynyt eloisa kertomus, joka on kirjoitettu esitettäväksi ompe-
luiluissa. Kirjoittajan paikallisosasto on tuntematon: ”Pukunamme käytimme melkein yksinomaan koko sen kaksi viikkoa ensimmäisenä päivänä saamiimme vihertävän harmaita ’överhaalareja’. Heti kun näihin housuihin pääsimme, tunsimme päässeemme ensimmäisen askeleen hevosmieheksi tulemisessa. Voi olla, että vielä silloinkin naisellisuus housujen takamukassa pul-
lotti. Puvut olivat standardimallia, pari numeroa, ja lottien suuruusnumerot hyvin erilaiset. Lisäksi saappaat jalkaan ja kutrit pumpulisen lottalakin sisälle ja niin oli tallirenni valmis, jota emme hevo-
sen arvelleen muista ’monneista’ eroittavan. Työpäivät olivat pitkät, voipa sanoa pyöreät, vuorotel-
len luentoja ja käytännöllistä harjoittelua. Joka aamu ensin. työ oli 1 1/2 t. kestävä talvipalvelus. Täl-
löin opittiin hevosten päivittäinen hoito, ruokinta, aluksien laitto, tallin puhtaanapito sekä hevosen puhdistus ja kuljetus. Hevosten ’aamusivous’ oli-
kin perusteellinen. Joka lotta sai oman hevosen, joka harjattiin ja suittiin sekä kammattiin, silmät, suu ja sieraimet puhdistettiin. Joka pollea varten oli 2 erilaista pyyhettäkin, toisella silmät kuivattiin ja toisella hännänalus pyyhkäistiin. Vieläpä jalatkin vesipytyssä pestiin sekä tarvittaessa kynnet kiillo-
tettiin t.s. kaviot rasvattiin. Ei auttanut silloin he-
vosta peljätä. Sokeripalat kyllä paljon ystävyyteen auttoivat.” SARk: Keskusjohtokunta. Valiokuntien pöytäkirjat, kertomus marraskuussa 1936 Helsingissä lotille pidetyistä hevoshuoltokursseista.

- ³⁴ Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941 1941, 23.
- ³⁵ Kilkki 1991, 192; Lukkariinen 1981, 56–57, 107. Maanpuolustuslehtien julkaiseminen oli erityisen suosittua vuosina 1940–1944, jolloin perustettiin peräti 180 maanpuolustuslehteä. Myös 1920- ja 1930-luvulla lehtiä perustettiin runsaasti, kaiken kaikkiaan 96. Lakkautuksen kohteeksi joutui kyseisinä vuosikymmeninä 40 maanpuolustuslehteä. Kilkki 1991, 186.
- ³⁶ Vento 1994, 24.
- ³⁷ Lukkariinen 1981, 56–57.
- ³⁸ SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 10.4.1921, 29.5.1921.
- ³⁹ Bäckström 1993, 162.
- ⁴⁰ SArk: Keskusjohtokunta. Liite pöytäkirjaan 17.6.1929; 20 vuotta sotilaskotiyötä, 6–7. Marraskuussa 1921 perustettu Helsingin Sotilaskoti oli yksi ensimmäisistä sotilaskodeista. Helsingin sotilaskotiyhdistyksen puheenjohtaja Katri Bergholm valittiin myös sotilaskotiliiton puheenjohtajaksi. Aunola s. a., 9–10.
- ⁴¹ SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 21.4.1922. Suomen Punainen Tähti oli osa kansainvälistä vuonna 1914 perustettua järjestöä. Suomen Punainen Tähti, Yhdistys hevosten hoitamista varten sodassa -nimisen yhdistyksen säännöt vahvistettiin senaatin päätöksellä 30.8.1918. Yhdistyksen tarkoituksiksi ilmoitetaan säännöissä suojan ja hoidon antaminen sodan takia kärsimään joutuville hevosille Suomen joutuessa sotaan. Yhdistys hankki ja koulutti henkilökunnan, joka lain mukaan ei ollut velvollinen muulla tavoin sodassa palvelemaan. Yhdistyksen toiminnan lomaannuttua tarjosi se työnsä siirtämistä Lotta Svärd -järjestölle. Suomen asetuskokoelma N:o 105 1918; Lotta-Svärd 1936, 83.
- ⁴² Lotta-Svärd 1940, 137.
- ⁴³ SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 27.10.1922.
- ⁴⁴ SArk: Keskusjohtokunta. Selostus 7.12.1929 pidetystä neuvottelusta.
- ⁴⁵ Lotta-Svärd 1931, 100–101.
- ⁴⁶ Lotta-Svärd 1931, 101.
- ⁴⁷ Ahti 1987, 280.
- ⁴⁸ Alapuro 1973, 174.
- ⁴⁹ "Lotta-Svärd". Keskusjohtokunnan julkaisuja n:o 1/1924.
- ⁵⁰ Laitinen 1998, 183.
- ⁵¹ Luukkonen 1928, 25.
- ⁵² Luukkonen 1925, 12–13.
- ⁵³ "Lotta-Svärd" yhdistyksen säännöt 1924.
- ⁵⁴ Luukkonen 1926, 6.
- ⁵⁵ Sääntökomiteassa ei mainintaa uskonnosta vielä liitettyä sääntöehdotukseen, koska sen pelättiin heijastuvan järjestön yhtenäisyyteen. Vuosikokouksessa 1925 uskonto kuitenkin haluttiin säännöissä mainittavaksi. Latva-Äijö 1998, 100.
- ⁵⁶ Riipinen 1930a; Riipinen 1930b.
- ⁵⁷ Riipinen 1930a, 15.
- ⁵⁸ Riipinen 1930a, 16.
- ⁵⁹ SArk: Valkeakosken paikallisosasto (VPO). Lotta-Svärd yhdistyksen Pohjois-Hämeen piirin piirijohdokunnan kiertokirje n:o 8 7.7.1930.
- ⁶⁰ SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 29.8.1930.
- ⁶¹ SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 29.8.1930.
- ⁶² Lotta-Svärd 1930, 202.
- ⁶³ Sulamaa 1995a, 35.
- ⁶⁴ Sulamaa 1995a, 46.
- ⁶⁵ Sulamaa 1995a, 179–180, 182, 184. Naisten toimintaa alettiin IKL:ssä organisoida vuonna 1933. Tavoitteena oli naisten ja miesten tasavertainen vaikuttaminen järjestön sisäisessä toiminnassa. Käytännössä naisten toimintaan katsottiin kuuluvaksi arpajaisten, myyjäisten, ompeluiltojen ja keräyksiä järjestäminen, minkä lisäksi naisten tuli toiminnallaan kasvattaa isänmaallista henkeä. Vuonna 1938 perustettiin Hilja Riipisen johdolla itsenäinen naisjärjestö Uusi Huomen. Uola 1982, 314–315, 317.
- ⁶⁶ SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 5.5.1935.
- ⁶⁷ v. Erich 1924, Tervehdys Iotille. Mikko von Erich, fil. tri, lakit. kand., oli kansanedustaja edustuen aluksi kokoomuspuoluetta, myöhemmin sosiaalidemokraatteja. Aikalaiskirja 1920, 82; Aikalaiskirja 1941, 111–112.
- ⁶⁸ SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 6.11.1927.
- ⁶⁹ Luukkonen 1925, 13.
- ⁷⁰ Riipinen 1926, 9.
- ⁷¹ Luukkonen 1924, 8.
- ⁷² Luukkonen 1924, 9.
- ⁷³ Pelkonen 1935, 21; Kalevalan esimerkillisestä äidinnakkauksesta myös Kaukonen 1938, 13–15.
- ⁷⁴ Savolainen 1934, 106.
- ⁷⁵ Wilson 1985, 101, 107. Ks. myös Anttonen 1986, 39.
- ⁷⁶ Kaarninen s.a., 245.
- ⁷⁷ Sulkunen 1987, 158, 161.
- ⁷⁸ Sulamaa 1995a, 44–45.
- ⁷⁹ Nevanlinna 1925, 5. Ernst Nevanlinna, fil. tri, toimi muun muassa Uuden Suomen päätoimittajana ja Kokoomuspuolueen kansanedustajana. Aikalaiskirja 1920, 317.
- ⁸⁰ Nevanlinna 1925, 4–5.
- ⁸¹ Luukkonen 1926, 8, 10.
- ⁸² Lotta-Svärd 1931, 102.
- ⁸³ SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 17.10.1931.
- ⁸⁴ Luukkonen 1925, 9, 12.
- ⁸⁵ Luukkonen 1927, 7.
- ⁸⁶ Karvonen 1936, 10.
- ⁸⁷ Valkama 1937, 32–33.
- ⁸⁸ Solanne 1932, 282. Eevi Solanne piti Lotta-Svärd -lehdessä julkaistun alustuksensa puheenjohtajapäivillä. Puheessaan hän myös varoitti lottien arvolle sopimattomasta kilpajuoksesta toisten isänmaallisten valistusjärjestöjen kanssa. "Olisi mielestäni hyvin suotavaa, jos lottiemme voimat riittäisivät toimimaan kukin harrastustensa mukaan myös toisten työhön."
- ⁸⁹ SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 10.5.1936.
- ⁹⁰ Luukkonen 1925, 12.
- ⁹¹ Riipinen 1930b, 14–16.
- ⁹² Sulamaa 1998. Uskonnon merkitystä korostaessaan Sulamaa viittaa muun muassa Neitsyt Marian ja muiden kristillisten pyhimysten kuvien keskeiseen asemaan Lotta-Svärd -lehdessä. Päivi Setälä on todennut Marian olevan osa suomalaista kansanperinnettä, "kipuvaimo" ja "emoloista ensimmäinen". Naisten Maria eroaa hänen mukaansa selkeästi kirkon Mariasta. Kansanomainen Maria-runous kertoo naisen elämään läheisesti liittyneistä asioista, kuten äitiydestä, lapsen menetyksestä ja arjen töistä. Setälä 1996, 21; Setälä 1998, 93. Piilotettuja viestejä etsittäessä tuntuisikin luon-

- tevalta yhdistää Lotta Svärd -lehdessä esiin tuotu Neitsyt Maria yhdeksi tavaksi korostaa järjestön antamaa kuvaa naisen roolista yhteiskunnallisena äitinä, joka äärimmäisenä uhrauksena saattaa joutua uhraamaan poikansa isänmaan puolesta.
- 93 Sulamaa 1995a, 53.
- 94 Riipinen 1929, 15.
- 95 Fanni Luukkonen viitannee N. F. S. Grundtvigiin (1783–1872), joka on nimetty mm. pohjoismaisen kansanopiston isäksi. Grundtvigilaisessa kasvatus-traditiossa on oleellisena elementtinä kansallisisänmaallinen kasvatus. Grundtvig näki sivistyksen samastumisena kansalliseen yhteisöön ja traditiioon. Siljander 1982, 17–18.
- 96 Luukkonen 1926, 5–6.
- 97 Luukkonen 1927, 12–14.
- 98 SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 13.1.1926.
- 99 JY: HL.Tunkkari 1968, 67.
- 100 Oinola 1934, 249–250.
- 101 Riipinen 1936, 18–19.
- 102 Riipinen 1932, 257–259.
- 103 Laurila 1926, 63–64, 68–69. K. S. Laurila toimi muun muassa lehtorina ja dosenttina, vuodesta 1929 taidefilosofian ylimääräisenä professorina. Aikalaiskirja 1933, 377.
- 104 "Lotta-Svärd" yhdistyksen ja keskusjohtokunnan vuosikertomukset v. 1926, 1928.
- 105 Henttilä 1987, 213, 216, 218.
- 106 Frykman 1992, 48–49; Frykman 1993, 166, 173.
- 107 Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941 1941, 28.
- 108 Vasara 1997, 491.
- 109 Laine 1984, 254–255.
- 110 Vasara 1997, 491, 495, 500. Hiihto- ja kävelymerkin vaatimuksista enemmän ks. Vasara 1997, 491–495.
- 111 SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja liikuntakasvatustalioikunnan istunnosta liitteenä pöytäkirjaan 25.8.1929, pöytäkirja 25.8.1929.
- 112 SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 13.10.1929.
- 113 Collan 1925, 14–15.
- 114 Laaksonen 1930, 236.
- 115 Laaksonen 1930, 237.
- 116 SArk: Keskusjohtokunta. Urheilutoimikunnan kokouspöytäkirja liitteenä pöytäkirjaan 22.1.1933.
- 117 Vasara 1997, 496–497.
- 118 Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941 1941, 28.
- 119 Lotta-Svärd yhdistyksen ja Keskusjohtokunnan vuosikertomus v. 1931, 25.
- 120 Vasara 1997, 498, 502.
- 121 Riipinen 1934, 205, 208. Rotuhygieniset liikkeet voimistuivat Euroopassa 1900-luvun alussa. Suomessa ryhdyttiin vuonna 1926 selvittämään valtioneuvoston asettaman komitean toimesta tylsämielisten, mielisairaiden ja kaatumatautisten henkilöiden sterilisoinnin suotavuutta. Sterilisaatiota koskeva laki vahvistettiin 13.6.1935. Hietala 1985, 108, 153.
- 122 SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 3.3.1939.
- 123 Luukkonen 1922, 13.
- 124 Suomen Sotilas 47/1924.
- 125 Suomen Sotilas 7/1925.
- 126 SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 13.1.1926.
- 127 HY: KTL/KT. Rautio 1993, 80. Fanni Luukkonen oli voimakkaasti lottien asettomuuden kannalla. Käydessään valonheittinlottien kurssilla tarkastusmatkalla ja nähdessään lottat kantamassa asetta aikoi hän lopettaa kurssin. Kurssilaisten vetoamuk-

sesta keskusjohtokunta ja ilmavoimien johto kuitenkin sopivat kurssin ehdoista. Luukkonen hyväksyi lopulta tilanteen vaatimat erikoistoimenpiteet, vaikka ne hänestä sotivatkin lottahenkeä vastaan. Bäckström 1993, 138. Valonheittinlotta kursseilla koulutettiin kaiken kaikkiaan 145 lottaa. Lukkari-nen 1981, 248.

- 128 SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 6.2.1938.
- 129 SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 7.3.1932, 22.4.1934.
- 130 SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 9.7.1938.
- 131 SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 23.4.1932.
- 132 SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 23.3.1939.
- 133 SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 6.3.1933.
- 134 Lotta-Svärd 1934, 116.
- 135 Lotta-Svärd 1934, 222.
- 136 Andersson & Ulhhielm 1983, 6, 11, 19, 25.
- 137 Lotta-Svärd 1932, 199.
- 138 Andersson & Ulhhielm 1983, 29, 41, 50.
- 139 Lotta-Svärd 1933, 282.
- 140 Lotta-Svärd 1933, 152.
- 141 Lotta-Svärd 1934, 153.
- 142 Lotta-Svärd 1935, 277.
- 143 Lotta-Svärd 1936, 139.
- 144 Lotta-Svärd 1930, 110; Naiskodukaitse tegevuse ülevaade... 1939, 11.
- 145 Lotta-Svärd 1930, 110, 112.
- 146 SArk: Keskusjohtokunta. Piirteitä Eestin naisten "Kodin turva"-järjestön toiminnasta.
- 147 Zetterberg 1995, 105.
- 148 Naiskodukaitse tegevuse ülevaade... 1939, 35.
- 149 Lotta-Svärd 1934, 118–119.
- 150 Lotta-Svärd 1934, 135, 137.
- 151 Lotta-Svärd 1934, 154.
- 152 Lotta-Svärd 1934, 176.
- 153 Bäckström 1993, 173.
- 154 HY: HL.Taskinen 1992, 77.
- 155 Bäckström 1993, 167, 169.

3. VAIN OIKEAMIELISENÄ, PUHTAANA JA RAITTIINA VOI OLLA OIKEA LOTTA!

- 1 SArk: VPO. Lotta-Svärd yhdistyksen Valkeakosken paikallisosaston 10-vuotishistoriikki.
- 2 Matiskainen 1969, 163.
- 3 Satamo 1998, 48.
- 4 Satamo s. a. b, 17.
- 5 Matiskainen 1969, 160–162; Satamo 1998, 72.
- 6 Satamo s. a. b, 17.
- 7 SArk: VPO. Kirje Pohjois-Sääksmäen suojeluskunnalta 17.2.1920.
- 8 SArk: VPO. Vuosikertomus 1920.
- 9 SArk: VPO. Vuosikertomus 1921.
- 10 SArk: VPO. Lotta-Svärd yhdistyksen Valkeakosken paikallisosaston 10-vuotishistoriikki.
- 11 SArk: VPO. Yhdistyksen kokoukset 17.1.1919, 27.1.1919, 27.2.1920, 24.4.1923, 28.1.1924, vuosikertomukset 1920, 1921.
- 12 Valkoinen kirja 1928, 406–407.
- 13 SArk: Pohjois-Hämeen piiri (PHP): Vuosikertomukset 1921, 1922, 1939.
- 14 Karjalainen 17.11.1928.

- 15 Hersalo 1962, 446.
- 16 Sark: Tuupovaaran paikallisosasto (TPO). Tuupovaaran Lotta-Svärd paikallisosaston toiminnasta vv. 1920–1930.
- 17 Sark: TPO. Yhdistyksen perustava kokous 20.1.1920.
- 18 Karjalainen 23.3.1920.
- 19 Sark:TPO. Lottien ja suojeluskuntalaisten kokous 4.4.1920.
- 20 Sark:TPO. Tuupovaaran Lotta-Svärd paikallisosaston toiminnasta vv. 1920–1930.
- 21 Sark:TPO. Kokinvaaran kyläosaston perustava kokous 12.8.1923. Vuodesta 1938 kyläosaston nimi oli Eimisjärven kyläosasto. Sark:TPO. Vuosikokous 23.1.1938.
- 22 Sark:TPO. Kokinvaaran kyläosaston vuosikokous 10.9.1925.
- 23 Sark:TPO. Kokinvaaran kyläosaston vuosikokous 25.4.1926, 30.1.1927, 2.12.1928, 6.1.1930, 14.1.1931.
- 24 Sark:TPO. Vuosikokous 17.4.1926
- 25 Sark: TPO. Yhdistyksen vuosikokous 13.1.1929. Kangasvaaran kyläosasto perustettiin 28.11.1929. Sark: TPO. Vuosikertomus 1929. Kokinvaaran kyläosaston toiminnan vilkastuttamiseksi ja Öllölän kyläosaston perustamiseksi päätettiin tehdä retki molempiin paikkoihin vuoden 1930 vuosikokouksessa. Sark: TPO. Yhdistyksen vuosikokous 19.1.1930. Kyläosasto Öllölän perustettiin 8.2.1931. Sark:TPO. Johtokunta 19.2.1931.
- 26 Sark:TPO. Vuosikokous 27.1.1935.
- 27 Sark: TPO. Luutalahden perustava kokous 22.5.1939.
- 28 Sark:TPO. Johtokunta 9.3.1939.
- 29 Sark: Pohjois-Karjalan piiri (PK):Vuosikertomukset 1923–1939.
- 30 Hersalo 1955, 577; Rytkönen 1989, 347, 351.
- 31 "Tuotapikaa levisi sanoma tästä yli pitäjän, ja ruokaa alkoi saapua määräpaikkaan. Saatiin kokoon 2 dritteliä voita, leipää korillisittain, lohinelikko, nahkiselikko, kokonaisia lehmän ja poron paisteja, maitoa satoja litroja ym. Ihmeellistä oli tuo lahjojen paljous köyhässä liissä. Naisia kokoontui asemalle niin paljon, ettei kaikille edes työtä riittänyt, vaikka hyvä joukko toista sataa miestä syömään tuli ja heille kahta lajia lämmintä ruokaakin laitettiin. Korillisittain voileipiä, lohia, lihaa ym. miehille ju-naankin mukaan pantiin, kun ylijäämää niin runsaasti oli." Sark: Iin paikallisosasto (IPO). Iin naisten osanotto vapaussotaamme. Kuvaus on julkaistu myös Taito Seilan toimittamassa lottamatrikkelissa kuvauksena Iin naisten toiminnasta. Lotta Svärd Hakuteos Pohjois-Suomi 1976, 122.
- 32 Sark: IPO. Iin naisten osanotto vapaussotaamme.
- 33 Sark: IPO. Keräyslista rintamalla olevan valkoisen armeijan vaatettamiseksi; Ompeluseuran kahvitili vuonna 1918. Keräyslista alkaa avunpyynnöllä, joka kuvaa paikkakunnan sodanaikaista tilannetta hiukan syrjässä tapahtumien keskipisteestä: "Tämä aika puhuu meille jokaiselle yleisen rauhan ja rak-kauten rakastajille, että meidänki velvollisuuteemme kuuluu, että meidänki pitäs jotaki uhurata niiten hyväksi, jotka ovat lähteneet oman verensä hinnalla, Suomessa yleistä rauhaa ja järjestystä palauttamaan, joka on joutunu ryssäin ja Suomen hu-likaaancin käsiin, olletikki Eteläsuomessa armelii-
suuteen kelpaa sukkia, vanttuita, alusvaatteita ja myös raha. - - "
- 34 Sark: IPO. Henkilökorttiluettelo.
- 35 Sark: IPO. Perustava kokous 7.3.1920.
- 36 Sark: IPO. "Lotta Svärd"-yhdistyksen Iin paikallis-osaston 10-vuotiskertomus.
- 37 Sark: Oulun piiri (OP). Piirin vuosikertomukset 1922, 1936, piirihoitokunnan vuosikertomukset 1925, 1926, 1928–1931, 1933–1935, vuosikokous 20.2.1938.
- 38 Sark: IPO. Vuosikertomus 1920.
- 39 Sark: IPO. Perustava kokous 7.3.1920.
- 40 Sark: IPO. Vuosikertomus 1920.
- 41 Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 14.3.1920.
- 42 Kaleva 28.2.1932.
- 43 Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 14.3.1920.
- 44 Sark: IPO. Vuosikertomus 1920.
- 45 Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 9.4.1920.
- 46 Sark: IPO. Vuosikertomus 1920.
- 47 Sark: IPO. Kirje Iin Suojeluskunnan Esikunnalta Ala-Iin Lotta Svärd -yhdistyksen puheenjohtajalle 5.5.1920.
- 48 Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 19.9.1921.
- 49 Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 22.5.1920.
- 50 Sark: IPO. Vuosikertomus 1920.
- 51 Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 22.5.1920.
- 52 Sark: IPO. Vuosikertomus 1920.
- 53 Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 13.11.1921.
- 54 Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 20.4.1922.
- 55 Sark: IPO. "Lotta Svärd"-yhdistyksen Iin paikallis-osaston 10-vuotiskertomus.
- 56 Sark: IPO. Vuosikokous 17.1.1922.
- 57 Sark: IPO. Vuosikertomus 1921.
- 58 Sark: IPO. Vuosikertomus 1922.
- 59 Sark: IPO. Johtokunta 11.4.1932.
- 60 Sark: IPO. Olhavan kyläosaston vuosikertomus 1932.
- 61 Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 15.9.1922.
- 62 Sark: IPO. Vuosikokoukset 23.1.1924, 20.1.1925, 20.1.1926.
- 63 Sark: IPO. Vuosikokoukset 29.1.1928, 30.1.1938, 29.1.1939.
- 64 Sark: OP. Vuosikertomukset 1922, 1938.
- 65 Hersalo 1955, 406, 572; Åkerblom 1963, 336–338.
- 66 Vasabladet 5.2.1921.
- 67 Åkerblom 1963, 339.
- 68 Huldén 1933, 24.
- 69 Sark: Vöra lokalavdelning (VLA). Vuosikokous 25.1.1924.
- 70 Sark: VLA. Vuosikokoukset 30.1.1934, 25.1.1935, 29.1.1936, 28.1.1938, 28.1.1939.
- 71 Sark: VLA. Vuosikokous 25.1.1924.
- 72 Sark: VLA. Esim. vuosikokoukset 25.1.1924, 29.1.1933; Vasabladet 2.2.1932.
- 73 Åkerblom 1963, 339.
- 74 Sark: Vasa Distrikt (VD). Vuosikertomukset 1930, 1939.
- 75 Satamo s. a. a, 5–6.
- 76 Satamo s. a. a, 34, 40–41.
- 77 Satamo s. a. a, 57.
- 78 Hersalo 1962, tilastoliite nro 3.
- 79 Sark: SPO. Kertomus Lotta-Svärd Yhdistyksen Pohjois-Hämeen piirin Sääksmäen paikallisosaston toiminnasta 10-vuotiskautena 1922–1932.
- 80 Sark: SPO. Yhdistyksen kokous 15.1.1922.
- 81 Sark: SPO. Johtokunta 22.3.1922.

- 82 Sark: SPO. Vuosikertomus 1922.
- 83 Haastattelut (H): Sääksmäki.
- 84 Sark: SPO. Ritvalan kyläosaston perustava kokous 18.11.1923.
- 85 Lotta-Svärd 1934, 29.
- 86 Sark: Pohjois-Sääksmäen paikallisosasto (PSPO). Rantoon kyläyhdistyksen perustava kokous 29.3.1925, vuosikertomus 1926.
- 87 Sark: PSPO. Johtokunta 26.3.1920, 3.5.1920, 26.5.1921, yhdistyksen kokous 6.6.1926.
- 88 Sark: PSPO. Perustava kokous 10.4.1927.
- 89 Sark: Vuoksenrannan paikallisosasto (VRPO). Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934: Simonen 1951, 339.
- 90 Vuoksenranta. Pitäjä Kannaksella 1981, 215.
- 91 Sark: VRPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934. Simonen 1951, 416, 418.
- 92 Sark: VRPO. Perustava kokous 9.11.1924.
- 93 Sark: VRPO. Vuosikertomus 1925.
- 94 Sark: VRPO. Perustava kokous 9.11.1924.
- 95 Sark: VRPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934.
- 96 Sark: VRPO. Yhdistyksen kokous 8.12.1925.
- 97 Sark: VRPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934, Pöyryniemen kyläosaston vuosikertomus 1927.
- 98 Sark: VRPO. Kankalan kyläosaston vuosikertomus 1927.
- 99 Sark: Viipurin piiri (VP): Vuosikertomukset 1921, 1938.
- 100 Sark: VPO. Kirjoitelma Lotta-Svärd yhdistyksen Pohjois-Hämeen piirin 10-vuotisjulkaisua varten.
- 101 Sark: VPO. Vuosikertomus 1935.
- 102 Ehdotus Lotta-Svärd yhdistyksen hallinto-ohjesäännöksi 1920; "Lotta-Svärd" yhdistyksen säännöt 1924.
- 103 Sark: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 27.1.1922.
- 104 Sark: VPO. Johtokunta 23.3.1920, 6.2.1928.
- 105 Sark: VPO. Johtokunta 6.2.1928.
- 106 Sark: SPO. Päiväämätön kirje Lotta-Svärd yhdistyksen Mäksälän paikallisosastolle.
- 107 Sark: IPO. Johtokunta 11.8.1927.
- 108 Sark: VPO. Pöytäkirja 26.11.1936.
- 109 H: Sääksmäki.
- 110 H: Tuupovaara.
- 111 Sark: IPO. "Lotta-Svärd" yhd. Oulun piirin Iin paikallisosaston 20-vuotiskertomus.
- 112 Sark: VD. Vuosikokous 23.2.1936.
- 113 Sark: TPO. Johtokunta 9.7.1925.
- 114 Esim. Sark: TPO. Johtokunta 9.3.1939.
- 115 Sark: VPO. Vuosikertomus 1927.
- 116 Sark: VPO. Pöytäkirja 29.4.1935. Koelottaluennot olivat paikallisosastoissa yleisiä. Luentojen päätteeksi järjestettiin tentti. Luennot sisälsivät järjestetä ja Suomen historiaa. Bäckström 1993, 97.
- 117 Sark: PHP. Vuosikokous 28.2.1936. Puheenjohtajien neuvottelupäivillä oli esitetty ponnet uusien jäsenten ottamiseksi ja huoltamiseksi jo vuonna 1932. Tällöin ehdotettiin, että lotaksi pyrkivän tuli tutustua järjestön sääntöihin ja ohjeisiin sekä osoittaa tuntevansa ja ymmärtävänsä ne, minkä jälkeen täysi jäsenyys voitaisiin hakijalle myöntää. Lisäksi puheenjohtajien ja muiden johtohenkilöiden toivottiin huolehtivan nuorten lottien koulutuksesta ja valmennuksesta toimenlotan ja johtajalot-
- tien tehtäviä ajatellen. Hällström 1932, 8.
- 118 Lukkarinen 1981, 193.
- 119 Satamo s. a. a, 54–56.
- 120 Krohn 1921, 482–483. Airi ja Rafael Koskimies kirjoittavat Suomen lotta-teoksessa, että Greta Krohn itse oli aktiivinen lottalupausten käyttöönotossa. Hän oli vannottanut juhlallisen "Lottavalan" paikallisjohtokuntansa jäsenillä Vehkalahdella jo syksyllä 1920. Koskimies & Koskimies 1964, 108.
- 121 Koskimies & Koskimies 1964, 108, 110.
- 122 Sark: IPO. Vuosikertomus 1926.
- 123 Sark: IPO. Vuosikertomus 1927.
- 124 Sark: OP. Vuosikertomus 1927.
- 125 Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 1.12.1933.
- 126 Sark: IPO. Vuosikertomus 1937.
- 127 H: Ii.
- 128 Sark: VRPO. Vuosikertomus 1926.
- 129 Sark: VRPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934.
- 130 Sark: TPO. Yhdistyksen kokous 16.6.1929, vuosikertomus 1929.
- 131 Sark: TPO. Vuosikertomus 1934.
- 132 Sark: TPO. Vuosikertomus 1939.
- 133 Sark: VPO. Vuosikertomus 1930.
- 134 Sark: VPO. Vuosikertomus 1937.
- 135 Sark: SPO. Vuosikertomus 1937.
- 136 Sark: PHP. Vuosikertomus 1939.
- 137 Kyselyvastaus (KV): Vöyri.
- 138 H: Valkeakoski.
- 139 Sark: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 12.2.1921. Pu- vusta tarkemmin ks. Aarniaho 1996, 118–119.
- 140 Bäckström 1993, 110.
- 141 Kaipainen 1995, 143.
- 142 Sark: PKP. Lotta-Svärd yhdistyksen Pohjois-Karjalan piirin 10-vuotiskertomus.
- 143 Aarniaho 1996, 118.
- 144 Sark: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 12.2.1921. Lot- tapuvussa tavoitteena oli käytännöllisyys, eikä ul- koiisiin seikkoihin haluttu kiinnittää huomiota. Tä- mä sai nimimerkin D. L. arvostelemaan lotta-asua, erityisesti sen päähinettä, Suomen Sotilas -lehdes- sä: "Lottiemme nykyään käytännössä olevat pää- hineet (samanlaiset kuin suojeluskuntalaisilla) ei- vät vastaa tarkeitustaan naisten päähineenä, sillä ensinnäkin ne ovat raskaat, toiseksi useimmat nai- set, joilla on vähän runsaammin tukkaa, eivät tah- do saada sitä mahtumaan päähineensä alle ja kol- manneksi on se usein ruma. Naapurivaltakuntam- me lännessä näyttää oivaltaneen ja ratkaisse- on- nellisemmin tämän asian valitessaan 'Landstorm- kvinnoilleen' (vastaavat meidän lottia) päähineen, joka on naisellisempi, aistikkaampi ja käytännöl- lisenä. Eiköhän meilläkin voitaisi suunnitella ja ot- taa käytäntöön nykyistä onnistuneempi lottain päähine." Suomen Sotilas 47/1924.
- 145 Sark: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 13.9.1925.
- 146 Sark: VPO. Kirje Pohjois-Hämeen suojeluskunta- piirin piiriesikunnasta 12.10.1920.
- 147 Kaipainen 1995, 124–125.
- 148 Kaipainen 1995, 121. Muista lotille myönnettyistä merkeistä ks. Kaipainen 1995; Aarniaho 1996, 120–123.
- 149 Pikkulotat saivat vuonna 1931 omaksi puvukseen lottapuvun pienoiskoossa. Lukkarinen 1981, 93. Sota-aikana lottapuvun pituutta arvosteltiin kent- täolosuhteisiin sopimattomaksi. Sääntöjen vastai-

- sesti helmoja lyhennettiin rintamalla liikkumisen helpottamiseksi. Keskusjohtokunta jousti virallisesti hameen pituudesta vasta viimeisenä sotakesänä viisi senttimetriä kankaan säästämisen vuoksi. Lukkarinen 1981, 261.
- 151 Lotta-Svärd yhdistyksen säännöt sekä ohjeet sääntöjen soveltamista varten 1932, 22–23.
- 152 SArk: VPO. Lotta-Svärd yhdistyksen Valkeakosken paikallisosaston 10-vuotishistoriikki, vuosikertomus 1923.
- 153 SArk: VPO. Johtokunta 26.3.1934.
- 154 SArk: TPO. Vuosikokous 28.1.1923.
- 155 SArk: TPO. Tuupovaaran Lotta-Svärd paikallisosaston toiminnasta vv. 1920–1930.
- 156 Karjalainen 17.11.1928.
- 157 SArk: IPO. Perustava kokous 7.3.1920.
- 158 SArk: IPO. "Lotta Svärd"-yhdistyksen lin paikallisosaston 10-vuotiskertomus.
- 159 SArk: IPO. Yhdistyksen kokous 19.6.1926.
- 160 SArk: IPO. Yhdistyksen kokous 15.5.1928.
- 161 SArk: IPO. "Lotta Svärd"-yhdistyksen lin paikallisosaston 10-vuotiskertomus.
- 162 SArk: IPO. Yhdistyksen kokous 4.6.1925.
- 163 SArk: VRPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934.
- 164 SArk: VP. Vuosikertomus 1924.
- 165 SArk: VLA. Yhdistyksen kokous 7.12.1935; SArk: VRPO. Korpilahden kyläosaston johtokunta 15.9.1935.
- 166 KV: Vöyri.
- 167 H: Tuupovaara.
- 168 H: Ii.
- 169 H: Vuoksenranta.
- 170 Kaiser 1990, 351, 362–363, 374.
- 171 SArk: IPO. Yhdistyksen kokous 20.4.1922.
- 172 SArk: IPO. Vuosikokous 27.1.1929.
- 173 SArk: IPO. Johtokunta 19.9.1935.
- 174 SArk: IPO. Kalustokirja.
- 175 SArk: VLA. Vuosikokous 20.1.1927.
- 176 SArk: VRPO. Yhdistyksen kokoukset 29.3.1927, 22.11.1927.
- 177 SArk: VRPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934.
- 178 SArk: VRPO. Vuosikertomus 1937, johtokunta 11.4.1939.
- 179 SArk: TPO. Vuosikokous 16.1.1927.
- 180 SArk: TPO. Vuosikertomus 1937.
- 181 SArk: TPO. Yhdistyksen kokous 13.10.1939.
- 182 Esim. SArk: TPO. Herajärven johtokunta 18.10.1939.
- 183 SArk: TPO. Kirje Pohjois-Karjalan piirin piirijohtokunnalta paikallisosastolle 22.7.1931.
- 184 SArk: VD. Vuosikokous 24.2.1935; SArk: PKP. Vuosikertomus 1924. Pohjois-Karjalan piiri hankki vuonna 1936 12 lottamanttelia, joita pienimpien ja vähävaraisimpien osastojen lotat saivat käyttää edustustehtävissä. SArk: PKP. Vuosikertomus 1936; SArk: VP. Vuosikertomus 1923.
- 185 SArk: VPO. Johtokunta 20.5.1931.
- 186 SArk: IPO. Johtokunta 17.1.1939.
- 187 SArk: IPO. Vuosikertomukset 1920–1937, 1939.
- 188 SArk: IPO. Vuosikertomukset 1932–1933, Olhavan kyläosaston vuosikertomukset 1936–1939.
- 189 SArk: IPO. "Lotta-Svärd" yhd. Oulun piirin lin paikallisosaston 20-vuotiskertomus.
- 190 SArk: IPO. Vuosikokous 23.1.1927.
- 191 SArk: IPO. Johtokunta 15.1.1937.
- 192 SArk: IPO. Johtokunta 22.1.1933.
- 193 SArk: IPO. Johtokunta 14.1.1934.
- 194 SArk: VLA. Vuosikokous 1928. Vuosikokouksessa päätettiin tilata lottien myytäväksi 300 postikorttia, jolloin jokaisen tuli myydä 10 kappaletta.
- 195 SArk: VLA. Vuosikokous 29.1.1936, yhdistyksen kokoukset 6.2.1938, 2.2.1939.
- 196 KV: Vöyri.
- 197 SArk: SPO. Vuosikertomus 1924.
- 198 SA: SPO. Vuosikertomukset 1922–1939.
- 199 SArk: VPO. Vuosikertomukset 1921–1939; Lotta-Svärd yhdistyksen Valkeakosken paikallisosaston 10-vuotishistoriikki.
- 200 SArk: VPO. Lotta-Svärd yhd. Pohj.-Hämeen piirin 10-vuotisjulkaisussa ollut kirjoitelma: Valkeakoskella, kirjoittanut Olga Kallio.
- 201 SArk: TPO. Vuosikertomukset 1924–1932, 1934–1939.
- 202 SArk: PKP. Vuosikertomus 1925.
- 203 SArk: TPO. Vuosikertomus 1934.
- 204 SArk: VRPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934, 1939, vuosikertomus 1928.
- 205 SArk: VRPO. Vuosikertomukset 1925–1939.
- 206 SArk: OP. Vuosikertomukset 1922, 1925–1931, 1933–1938; SArk: PHP. Vuosikertomukset 1921–1939; SArk: PKP. Vuosikertomukset 1923–1939; SArk: VD. Vuosikertomukset 1930–1939; SArk: VP. Vuosikertomukset 1921–1938.
- 207 SArk: IPO. Henkilökorttiluettelo 1920–1939.
- 208 KV: Vöyri.
- 209 SArk: SPO. Jäsenluettelo. Irma Sulkunen on tulkinut raittiusjärjestöjen jäsenluetteloissa tapahtuneen muutoksen ammattinimikkeiden käytössä pyrkimyksenä keskiluokkaistumiseen. Työläisnimikkeet vaihtuivat neideiksi ja rouviksi niilläkin, jotka objektiivisesti katsottuna kuuluivat työväenluokkaan. Sulkunen 1987, 158.
- 210 Satamo 1998, 341–345.
- 211 UPM-Kymmene: Valkeakosken keskusarkisto. Matiskainen 1967, 14–15.
- 212 SArk: TPO. Tuupovaaran Lotta-Svärd paikallisosaston toiminnasta vv. 1920–1930.
- 213 H: Tuupovaara.
- 214 H: Sääksmäki.
- 215 H: Tuupovaara.
- 216 SArk: TPO. Jäsenluettelo 1920–1939.
- 217 SArk: VRPO. Jäsenluettelo 1924–1939.
- 218 Virtanen 1975, 21.
- 219 Tampereen yliopisto (TäY): Kansanperinteen laitos (KPL). Helvi Ilkka (H. I.) Sääksmäki.
- 220 Hämeen Kansa 12.7.1919.
- 221 H: Valkeakoski.
- 222 Matiskainen 1969, 163.
- 223 H: Valkeakoski.
- 224 H: Sääksmäki.
- 225 H: Sääksmäki.
- 226 H: Valkeakoski.
- 227 H: Sääksmäki.
- 228 H: Valkeakoski.
- 229 Jakobstads Tidning 9.8.1992.
- 230 H: Tuupovaara.
- 231 H: Ii.
- 232 H: Vuoksenranta.
- 233 KV: Vöyri; H: Vuoksenranta.

- ²³⁴ Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 3.9.1923.
²³⁵ H: Sääksmäki.
²³⁶ H: Valkeakoski.
²³⁷ H: Valkeakoski.
²³⁸ H: Sääksmäki.
²³⁹ H: Tuupovaara.
²⁴⁰ Karjalainen 17.11.1928.
²⁴¹ Myllyniemi 1994, 201.
²⁴² H: Valkeakoski.
²⁴³ Sark: VPO. Vuosikertomus 1921.
²⁴⁴ Juva 1957, 276, 423–424, 426. Rudolf Walden antoi oman panoksensa maanpuolustuksellisiin kysymyksiin toimiessaan muun muassa sotaministerinä, puolustusneuvoston jäsenenä ja puolustusministerinä.
²⁴⁵ Työn ääressä 3 (22)/1938.
²⁴⁶ Työn ääressä 3 (22)/1938.
²⁴⁷ Nordberg 1980, 385.
²⁴⁸ UPM-Kymmene: Valkeakosken keskusarkisto. Aktiebolaget Walkiakosken hallitus 3.8.1933. Ohjeet uudistettiin vuonna 1937, mutta ero suojeluskuntalaisten ja suojeluskunnan ulkopuolisten työntekijöiden palkoissa säilyi edelleen. Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiön hallitus 21.7.1937.
²⁴⁹ UPM-Kymmene: Valkeakosken keskusarkisto. Osakeyhtiö Walkiakosken hallitus 10.11.1933. Työn ääressä -lehdessä kiinnitettiin vuonna 1935 erityisesti huomiota nuorten yhdistystoimintaan: "Valitettavaa on, että meidän päiviemme kodit hyväksyvät vielä kaikkien yhdistysten ja niitten tilaisuuksien hengen ja antavat nuorten lastensa liidellä siellä yksin turmeltumassa. - Nuorisomme on mennyt ajatusvapauden ja usein työköyhyyden takia niin sielullisesti alas, että vaikeata on siinä saada minkään vieraan hyvän aatteen vaikutusala." Työn ääressä 12 (2)/1935.
²⁵⁰ UPM-Kymmene: Valkeakosken keskusarkisto. Otiskoimaton esitelmä suojeluskuntatoiminnasta noin vuodelta 1935. Valkeakosken tehtaitten huoltotarkastaja toteaa suojeluskuntatyön tärkeyden kuukausiselostuksessaan vuodelta 1936: "Vapaista harrastuksista on ensi sijalla mainittava suojeluskuntatyö ja monipuolinen urheilutoiminta. Suojeluskuntaan kuulumisen ei enää ole virkailijoitten yksinomaisena asiana, vaan esim. juuri Valkeakoskella suojeluskuntaharrastus on voimakkaassa nousussa työläistenkin keskuudessa -". UPM-Kymmene: Valkeakosken keskusarkisto. Yhtyneet Paperitehtaat OY:n Valkeakosken tehtaitten huoltotarkastajan kuukausiselostus ajalta 1.5.–1.6.1936.
²⁵¹ UPM-Kymmene: Valkeakosken keskusarkisto. Aktiebolaget Walkiakosken hallitus 3.8.1933.
²⁵² UPM-Kymmene: Valkeakosken keskusarkisto. Kat-saus Valkeakosken tehtaitten huoltotyöhön v. 1938.
²⁵³ UPM-Kymmene: Valkeakosken keskusarkisto. Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiön isännöitsijäin kokous 4.12.1934, hallituksen kokous 26.2.1935.
²⁵⁴ Työn ääressä 8 (1)/1934.
²⁵⁵ Sark: VPO. Johtokunnan kokous 25.5.1923.
²⁵⁶ Sark: VPO. Vuosikertomus 1923.
²⁵⁷ Sark: VPO. Vuosikertomus 1925.
²⁵⁸ UPM-Kymmene: Valkeakosken keskusarkisto. Matiskainen 1967, 14.
²⁵⁹ H: Valkeakoski.
²⁶⁰ H: Ii.
²⁶¹ H: Tuupovaara.
²⁶² H: Valkeakoski.
²⁶³ TY: KPL. H. I. Sääksmäki.
²⁶⁴ H: Sääksmäki.
²⁶⁵ H: Ii.
²⁶⁶ Sark: VPO. Vuosikertomus 1921.
²⁶⁷ Esim. Sark: IPO. Vuosikokous 23.1.1924; Sark: TPO. Vuosikokoukset 28.1.1923, 22.1.1928; Sark: VRPO. Yhdistyksen kokous 3.2.1925.
²⁶⁸ "Lotta-Svärd" yhdistyksen säännöt 1924.
²⁶⁹ Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 17.4.1921.
²⁷⁰ Sark: TPO. Kirje A. Sinervolta paikallisosaston vuosikokoukselle 13.1.1929.
²⁷¹ Sark: TPO. Yhdistyksen kokous 3.2.1925.
²⁷² Sark: VPO. Lotta-Svärd yhdistyksen Valkeakosken paikallisosaston 10-vuotishistoriikki. Jaostojako on ollut käytössä myös muissa ennen järjestön perustamista toimineissa yhdistyksissä. Esimerkiksi Vanajan paikallisosaston perustavassa kokouksessa jaettiin toiminta neljään osastoon: muonitus-, saniteetti-, valistus- ja ompeluosastoon. Öhberg 1997, 112. Myös Vuorio 1997, 17–18.
²⁷³ Sark: SPO. Yhdistyksen kokous 15.1.1922.
²⁷⁴ Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 14.3.1920.
²⁷⁵ Sark: TPO. Tuupovaaran Lotta-Svärd paikallisosaston toiminnasta vv. 1920–1930.
²⁷⁶ Sark: VRPO. Johtokunta 30.2.1925.
²⁷⁷ Sark: VPO. Vuosikertomus 1938.
²⁷⁸ Sark: VPO. Vuosikertomus 1939.
²⁷⁹ Sark: SPO. Vuosikertomukset 1931–1933.
²⁸⁰ Sark: TPO. Tuupovaaran Lotta-Svärd paikallisosaston toiminnasta vv. 1920–1930.
²⁸¹ Sark: TPO. Johtokunta 21.2.1923.
²⁸² Sark: TPO. Vuosikertomus 1926.
²⁸³ Sark: TPO. Vuosikokous 16.1.1927.
²⁸⁴ Sark: TPO. Vuosikertomus 1934.
²⁸⁵ Sark: VRPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934.
²⁸⁶ Sark: IPO. "Lotta Svärd"-yhdistyksen Iin paikallisosaston 10-vuotiskertomus.
²⁸⁷ Sark: IPO. Vuosikertomus 1935.
²⁸⁸ Sark: IPO. Johtokunta 17.1.1939.
²⁸⁹ Sark: IPO. Vuosikertomus 1939; Sark: TPO. Vuosikertomus 1938; Sark: VRPO. Vuosikertomus 1939.
²⁹⁰ Sark: PKP. Vuosikertomus 1923.
²⁹¹ Sark: PKP. Vuosikertomus 1936.
²⁹² "Lotta-Svärd" yhdistyksen ja keskusjohtokunnan vuosikertomus 1928.
²⁹³ Lotta-Svärd 1935, 289–290. Kultaiset sanat.
²⁹⁵ Salomaa 1935, 4–5.
²⁹⁶ H: Sääksmäki; H: Valkeakoski.
²⁹⁷ H: Valkeakoski.
²⁹⁸ Vasabladet 7.11.1944.
²⁹⁹ KV: Vöyri.
³⁰⁰ KV: Vöyri.
³⁰¹ H: Vuoksenranta.
³⁰² Sark: IPO. Vuosikokous 26.1.1930. Kurinpitola-takunta valittiin myös ainakin vuonna 1933. Sark: IPO. Vuosikokous 29.1.1933.
³⁰³ Sark: SPO. Johtokunta 11.8.1926.
³⁰⁴ Sark: SPO. Johtokunta 6.4.1926.
³⁰⁵ Sark: VPO. Johtokunta 23.9.1936, kirje 11.2.1937.
³⁰⁶ Sark: IPO. Johtokunta 15.1.1939.
³⁰⁷ Sark: TPO. Johtokunta 22.1.1933.
³⁰⁸ Sark: TPO. Johtokunta 28.7.1933.
³⁰⁹ Sark: VPO. Johtokunta 27.11.1939.

- 310 TaY: KPL. H. I. Sääksmäki.
 311 H: Valkeakoski.
 312 H: Valkeakoski.
 313 H: Vuoksenranta.
 314 H: Vuoksenranta.
 315 SArk: Keskusjohtokunta. Liite pöytäkirjaan 6.12.1932.
 316 SArk: IPO.Yhdistyksen kokous 15.5.1930.
 317 SArk: TPO. Johtokunta 19.2.1931.
 318 SArk: OP.Vuosikokous 25.2.1934.
 319 SArk: IPO. "Lotta-Svärd" yhd. Oulun piirin Iin paikallisosaston 20-vuotiskertomus. Ainakin vuonna 1936 jäsenluettelo tarkastettiin ja useita töihin osallistumattomia jäseniä päätettiin kehottaa siirtymään kannattavaksi jäseneksi. SArk: IPO. Johtokunta 23.1.1936.
 320 SArk: IPO.Vuosikertomus 1934.
 321 SArk: VPO.Vuosikertomus 1933.
 322 SArk: VPO.Vuosikertomus 1936.
 323 SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 21.5.1933.
 324 SArk: PHP.Vuosikokous 26.2.1933; SArk: SPO. Päivämätön kirje Sääksmäen lotille.
 325 SArk: OP.Vuosikokous 24.2.1935, vuosikertomus 1934.
 326 SArk: TPO. Otsikoimaton kirjoitelma lottatoiminnan alkuvaiheista Tuupovaarassa.
 327 SArk: TPO.Vuosikokous 22.1.1928.
 328 SArk: IPO.Vuosikokous 17.1.1922.
 329 H: Sääksmäki.
 330 H: Sääksmäki; H: Valkeakoski.
 331 H: Vuoksenranta.
 332 SArk: VPO.Vuosikertomus 1931.
 333 SArk: VPO. Kirje 19.4.1939.
 334 SArk: VPO.Yhdistyksen kokous 25.1.1932.
 335 SArk: IPO.Vuosikokous 21.1.1934.
 336 SArk: IPO.Johtokunta 15.1.1935.
 337 SArk: IPO.Vuosikertomus 1939.
 338 SArk: IPO.Vuosikertomus 1933.
 339 SArk: IPO.Vuosikokous 29.1.1933.
 340 SArk: IPO.Vuosikertomus 1933.
 341 SArk: SPO. Ritvalan kyläosaston kokous 19.1.1928.
 342 SArk: IPO.Yhdistyksen kokous 6.2.1934.
 343 SArk: IPO.Vuosikokous 20.1.1935.
 344 SArk: IPO.Vuosikokoukset 21.1.1934, 29.1.1939.
 345 SArk: SPO. Ritvalan kyläosaston kokous 19.1.1928.
 346 SArk: VPO. Pohjois-Sääksmäen Suojeluskunnan Valkeakosken "Lotta Svärd" osaston säännöt vuodelta 1920.
 347 Myllyniemi 1994, 200.
 348 Åkerblom 1963, 338.
 349 SArk: OP.Vuosikertomus 1925.
 350 Kaleva 28.2.1932.
 351 SArk: IPO.Vuosikertomus 1922.
 352 SArk: IPO.Vuosikertomus 1923.
 353 SArk: IPO.Vuosikertomus 1924.
 354 SArk: IPO.Vuosikertomus 1925.
 355 SArk: IPO.Vuosikertomus 1928.
 356 Karjalainen 17.11.1928.
 357 SArk: TPO.Vuosikertomus 1925.
 358 H: Vuoksenranta.
 359 SArk: TPO.Vuosikertomus 1924.
 360 SArk: TPO. Kirje Kangasvaaran kyläosastolta Tuupovaaran lotille 20.3.1934.
 361 SArk: TPO. Perustava kokous 20.1.1933.
 362 SArk: TPO.Yhdistyksen kokous 13.10.1926.
 363 SArk: TPO.Vuosikertomukset 1934, 1935.
 364 SArk: IPO.Vuosikokous 20.1.1935.
 365 SArk: IPO. Olhavan kyläosaston vuosikertomus 1933.
 366 SArk: TPO. Öllölän kyläosaston vuosikertomus 1933.
 367 SArk: TPO. Öllölän kyläosaston vuosikertomus 1932.
 368 SArk: TPO. Kirje Hanna Pikkaraiselta Kokinvaarasta Tuupovaaran paikallisosastolle 27.4.1926, kirje Hanna Monoselta Herajärveltä rouva Niemiselle Tuupovaaraan 17.1.1928.
 369 SArk: TPO. Kirje Anna Hämäläiseltä Kangasvaarasta paikallisosastolle 6.1.1932.
 370 SArk: TPO. Kirje paikallisosastolta Joensuun piirin piirijohtokunnalle 9.2.1926.
 371 H: Tuupovaara.
 372 SArk: TPO. Tuupovaaran Lotta-Svärd paikallisosaston toiminnasta vv. 1920–1930.
 373 SArk: VRPO. Sintolan kyläosaston vuosikertomukset 1933, 1934, 1935, 1937.
 374 SArk: VRPO. Sintolan kyläosaston vuosikertomus 1933.
 375 SArk: VRPO. Sintolan kyläosaston vuosikertomus vuodelta 1938.
 376 SArk: VRPO. Pöryniemen kyläosaston vuosikertomus 1928.
 377 SArk: VRPO. Pöryniemen kyläosaston vuosikertomukset 1928, 1929, 1931.
 378 SArk: VRPO. Pöryniemen kyläosaston vuosikokous 15.1.1932.
 379 SArk: VRPO. Oravankydön vuosikertomus 1931.
 380 SArk: VRPO. Oravankydön kyläosaston vuosikertomus 1934.
 381 SArk: VRPO. Korpilahden kyläosaston vuosikertomus 1927.
 382 SArk: VRPO. Kirkonkylän kyläosaston vuosikertomus 1931.
 383 H: Vuoksenranta.
 384 SArk: VRPO. Korpilahden kyläosaston vuosikertomus 1938.
 385 SArk: VRPO. Kirkonkylän kyläosaston vuosikertomus 1930.
 386 SArk: VRPO. Kaskiselän kyläosaston kokous 19.3.1934.
 387 SArk: VRPO. Kaskiselän kyläosaston kokous 13.4.1936.
 388 SArk: VRPO. Kaskiselän kyläosaston perustava kokous 15.11.1937, vuosikertomus 1937.
 389 SArk: VRPO. Kaskiselän kyläosaston johtokunta 11.1.1939.
 390 SArk: VRPO. Kirkonkylän kyläosaston vuosikokous 11.1.1935.
 391 SArk: VRPO. Kirkonkylän kyläosaston vuosikertomus 1934.
 392 SArk: VRPO. Vuosikertomus 1935.
 393 SArk: VRPO. Vuosikertomus 1933.
 394 SArk: VRPO. Vuosikertomus 1937.
 395 SArk: VRPO. Vuosikertomus 1934.
 396 SArk: VRPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934.
 397 SArk: VRPO. Vuosikertomus 1937.
 398 Karjala 18.11.1938.
 399 SArk: VRPO. Kaleva 21.2.1926.
 400 SArk: TPO.Vuosikertomus 1925.
 401 Karjalainen 17.11.1928.
 402 SArk: TPO.Vuosikertomus 1927.

⁴⁰³ Sark: TPO. Kokinvaaran kyläosaston johtokunta 1.7.1933.
⁴⁰⁴ Sark: VRPO. Vuosikertomus 1936.
⁴⁰⁵ Sark: VRPO. Vuosikertomus 1938.
⁴⁰⁶ Kansan Arkisto (KA): Valkeakosken sosiaalidemokraattinen Nuoris-osasto. Viikkokokous 23.10.1919.
⁴⁰⁷ KA: Valkeakosken sosiaalidemokraattinen Nuoris-osasto. Kokous 15.4.1920.
⁴⁰⁸ KA: Valkeakosken sosiaalidemokraattinen Nuoris-osasto. Kuukausikokous 20.4.1920.
⁴⁰⁹ Hämeen Kansa 25.11.1922.
⁴¹⁰ Hämeen Kansa 3.7.1931. Ks. myös Hämeen Kansa 2.9.1931, 9.11.1932.
⁴¹¹ Hämeen Kansa 17.6.1933.
⁴¹² Hämeen Kansa 5.11.1935. Lehti uutisoi työväentalolla järjestetystä juhlasta otsikolla "Valkeakosken työväki vaatii paikkakunnalla vallitsevan työmaatterrorin ja järjestötoimintaa rajoittavan miellivallan lopettamista".
⁴¹³ Vuorinen & Vuorinen 1996, 107, 108.
⁴¹⁴ Hämeen Kansa 16.2.1926.
⁴¹⁵ Kivelä 1991, 144.
⁴¹⁶ Hämeen Kansa 8.10.1931.
⁴¹⁷ Hämeen Kansa 1.5.1934.
⁴¹⁸ Hämeen Kansa 5.12.1935.
⁴¹⁹ Sark: IPO. Vuosikertomukset 1922, 1924, 1925.
⁴²⁰ Sark: IPO. Vuosikertomus 1928.
⁴²¹ Kuvaus perustuu Laila Katiskan haastatteluun.
⁴²² Koskimies & Koskimies 1964, 37.
⁴²³ Karjalainen 18.6.1942.
⁴²⁴ TK: Hakamies 1992, 10–12.
⁴²⁵ H: Tuupovaara.
⁴²⁶ H: Tuupovaara.
⁴²⁷ Karjalainen 22.7.1926.
⁴²⁸ Karjalainen 12.7.1927.
⁴²⁹ Koskimies & Koskimies 1964, 180–181.
⁴³⁰ Sark: TPO. Vuosikertomukset 1924–1938.
⁴³¹ Karjalainen 18.6.1942.
⁴³² H: Tuupovaara.
⁴³³ Karjalainen 18.6.1942.
⁴³⁴ TK: Hakamies 1992, 28; Karjalainen 27.6.1942.
⁴³⁵ Kuvaus perustuu Signe Svenlinin kyselyvastauseen 4.3.1998.

4. AATTEESTA TOIMINTAAN – OMPELUA, ARPAJaisia JA ILTAMIA

¹ H: Valkeakoski.
² Sark: VPO. Pohjois-Sääksmäen Suojeluskunnan Valkeakosken "Lotta Svärd" osaston säännöt vuodelta 1920.
³ Sark: IPO. "Lotta Svärd"-yhdistyksen lin paikallisosaston 10-vuotiskertomus.
⁴ Sark: IPO. "Lotta Svärd" yhd. Oulun piirin lin paikallisosaston 20-vuotiskertomus.
⁵ Sark: IPO. Johtokunta 22.1.1933.
⁶ Sark: IPO. Vuosikertomus 1935.
⁷ Sark: IPO. Vuosikertomus 1936.
⁸ Sark: IPO. "Lotta Svärd" yhd. Oulun piirin lin paikallisosaston 20-vuotiskertomus.
⁹ Sark: SPO. Vuosikertomus 1924.

¹⁰ Sark: SPO. Vuosikertomus 1925.
¹¹ Sark: SPO. Vuosikertomus 1931.
¹² Sark: VPO. Vuosikertomus 1931.
¹³ Sark: TPO. Tuupovaaran Lotta-Svärd paikallisosaston toiminnasta vv. 1920–1930.
¹⁴ Karjalainen 17.11.1928.
¹⁵ Sark: TPO. Vuosikertomus 1937.
¹⁶ Sark: VRPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934.
¹⁷ Sark: VRPO. Vuosikertomus 1937. Edelleen seuraavana vuonna todetaan muonitustehtävien "supistuneen hyvin vähiin". Sark: VRPO. Vuosikertomus 1938.
¹⁸ H: Vuoksenranta.
¹⁹ Sark: IPO. Suojeluskunnan ja lottien yhteinen kokous 9.11.1921.
²⁰ H: Tuupovaara.
²¹ Ehrman s. a., 38.
²² Sark: VLA. Yhdistyksen kokous 28.4.1931.
²³ Sark: VLA. Yhdistyksen kokous 15.1.1936.
²⁴ Sark: VLA. Yhdistyksen kokous 7.2.1936.
²⁵ KV: Vöyri.
²⁶ Sark: IPO. Suojeluskunnan ja lottien yhteinen kokous 9.11.1921.
²⁷ Sark: TPO. Johtokunta 18.1.1931.
²⁸ Sark: TPO. Vuosikokous 19.1.1930.
²⁹ Sark: VRPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934.
³⁰ Sark: VRPO. Kirkonkylän kyläosaston vuosikertomus 1929.
³¹ Kaipainen 1995, 155.
³² Sark: VRPO. Johtokunta 19.1.1936. Vuonna 1939 johtokunta päätti, että muonituspäällikölle ei makseta palkkaa. SA: VRPO. Johtokunta 4.5.1939.
³³ H: Vuoksenranta.
³⁴ Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 2.10.1921.
³⁵ Sark: IPO. "Lotta-Svärd" yhd. Oulun piirin lin paikallisosaston 20-vuotiskertomus.
³⁶ Sark: SPO. Inventaariokirja 21.12.1925, johtokunnan kokous 25.1.1926.
³⁷ Sark: TPO. Johtokunta 19.2.1931.
³⁸ Sark: TPO. Vuosikertomus 1933.
³⁹ Sark: VRPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934.
⁴⁰ Sark: SPO. Vuosikertomus 1924.
⁴¹ Sark: TPO. Vuosikertomus 1920.
⁴² Sark: TPO. Tuupovaaran ja Koveron lottien yhteisen kokous 31.5.1922.
⁴³ Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 20.4.1922.
⁴⁴ Sark: IPO. Vuosikertomus 1922.
⁴⁵ Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 15.9.1922.
⁴⁶ Sark: VRPO. Johtokunta 11.10.1925.
⁴⁷ Karjala 31.8.1926.
⁴⁸ Sark: PHP. Piirijohtokunnan vuosikertomus 1926; Sark: VD. Vuosikokous 21.2.1926; Sark: PKP. Vuosikokous 27.2.1926; Sark: OP. Vuosikokous 25.2.1934; Sark: VP. Vuosikertomus 1932. Pohjois-Karjalan piirin vuosikokouksessa hyväksyttiin ponsi, jossa toivottiin paikallisosastojen mahdollisuuksien mukaan hankkivan "normaalikokoisen, lottakilvellä, osaston nimellä ja ehkä piirin väreillä sekä piirin lippua pienemmän lipun oman työnsä ja maanpuolustuksen aatteelliseksi vertauskuvaksi." Sark: PKP. Vuosikokous 25.2.1934.
⁴⁹ Sark: TPO. Yhdistyksen kokous 19.4.1923.
⁵⁰ Sark: VP. Vuosikertomus 1932.

- 51 Kaihovaara 1991, 47–48; Peltonen & Stenvall 1991, 9.
- 52 SArk: IPO. Vuosikokous 27.1.1929.
- 53 SArk: VLA. 23.1.1926.
- 54 SArk: VLA. Vuosikokous 24.1.1930.
- 55 Vasabladet 9.9.1926.
- 56 SArk: VLA. Hallitus 13.12.1936.
- 57 Åkerblom 1963, 338.
- 58 SArk: SPO. Lahjakirja 24.1.1926.
- 59 SArk: VPO. Vuosikertomus 1923.
- 60 SArk: TPO. Johtokunta 19.3.1925.
- 61 SArk: TPO. Yhdistyksen kokous 16.5.1936.
- 62 SArk: TPO. Kirje Tuupovaaran suojeluskunnan Esi-
kunnalta Tuupovaaran Lotta-Svärd Paikallisosas-
tolle 10.5.1936.
- 63 SArk: VRPO. Johtokunta 12.5.1927.
- 64 SArk: VRPO. Vuosikertomus 1930.
- 65 SArk: VRPO. Johtokunta 12.12.1926, 20.9.1927;
SArk: IPO. Vuosikertomukset 1927, 1939.
- 66 SArk: TPO. Yleinen kokous 25.3.1928, vuosikerto-
mus 1928.
- 67 SArk: SPO. Vuosikertomukset 1927–1939.
- 68 SArk: TPO. Tuupovaaran Lotta-Svärd paikallisosas-
ton toiminnasta vv. 1920–1930.
- 69 Esimerkiksi vuonna 1938 Valkeakosken lotat lah-
joittivat suojeluskunnalleen 15 000 markkaa.
SArk: VPO. Vuosikertomus 1938.
- 70 SArk: VLA. Vuosikokous 29.1.1936; Vasabladet
1.2.1936.
- 71 SArk: VLA. Vuosikokous 28.1.1939.
- 72 SArk: VPO. Vuosikertomus 1925.
- 73 SArk: TPO. Johtokunta 13.7.1927; Karjalainen
17.11.1928.
- 74 SArk: TPO. Yhdistyksen kokous 29.12.1932.
- 75 SArk: IPO. Vuosikertomus 1935.
- 76 SArk: IPO. "Lotta-Svärd" yhd. Oulun piirin paikal-
lisosaston 20-vuotiskertomus.
- 77 SArk: VLA. Vuosikokous 20.1.1927.
- 78 SArk: VRPO. Vuosikokous 30.1.1938.
- 79 Karjala 2.10.1938.
- 80 SArk: VRPO. Johtokunta 10.1.1939.
- 81 SArk: VRPO. Kirje aluepäälliköltä L.S. yhdist. Vuok-
senrannan paik. os. vuosikokoukselle 26.1.1933.
- 82 Vörå kommunalgård: Vörå Släkt- och Hembygds-
forskare/Vörå skyddskår. Vuosikertomus vuodelta
1936.
- 83 SArk: OP. Vuosikertomus 1937; SArk: VD. Vuosiker-
tomus 1937; SArk: PHP. Vuosikertomus 1937;
SArk: PKP. Vuosikertomus 1937; SArk: VP. Vuosi-
kertomus 1937.
- 84 SArk: SPO. Kirje Yhtyneiltä Paperitehtailta 21.10.
1937, vuosikertomus 1934.
- 85 SArk: VPO. Vuosikertomus 1921.
- 86 SArk: VPO. Vuosikertomus 1931. Paitsi lottia Val-
keakosken tehdas tuki ennen kaikkea paikallista
suoje-luskuntaa. Hämeen Kansan mukaan sa-
manaikaisesti, kun tehdas lahjoitti suojeluskun-
nalle 20 000 markkaa, saivat tehta-an työläiset nä-
k-palkkaa. Hämeen Kansa 31.5.1921.
- 87 UPM-Kymmene: Valkeakosken keskusarkisto. Ak-
tiebolaget Walkiakoski. Hallitus 30.3.1931,
18.3.1932, 17.3.1933; Osakeyhtiö Walkiakoski. Hal-
litus 12.4.1934; Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiö.
Hallitus 29.3.1935, 15.4.1936, 2.4.1937,
11.4.1938, 14.3.1939. Aktiebolaget Walkiakoski
myönsi avustuksia suojeluskunnalle jo ennen Ru-
dolf Waldenin johtajuutta. Esimerkiksi vuonna
1919 avustettiin Pohjois-Sääksmäen suojeluskun-
taa 10 000 markalla sekä noin kahtakymmentä teh-
taan työväkeen kuuluvaa suojeluskuntalaista 300
markalla suojeluskuntapuvun hankkimiseksi.
UPM-Kymmene: Valkeakosken keskusarkisto. Ak-
tiebolaget Walkiakoski. Hallitus 11.8.1919.
- 88 Satamo s. a. b, 25.
- 89 Työn ääressä 3(22)/1938.
- 90 Lotta-Svärd 1934, 29.
- 91 SArk: SPO. Vuosikertomus 1937.
- 92 SArk: SPO. Vuosikertomus 1922.
- 93 SArk: SPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Poh-
jois-Hämeen piirin Sääksmäen paikallisosaston
toiminnasta 10-vuotiskautena 1922–1932.
- 94 SArk: VRPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen
Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934.
- 95 SArk: VRPO. Yhdistyksen kokous 23.11.1926.
- 96 SArk: VRPO. Johtokunta 19.10.1930.
- 97 SArk: IPO. "Lotta-Svärd"-yhdistyksen lin paikallis-
osaston 10-vuotiskertomus.
- 98 SArk: IPO. Johtokunta 29.8.1933, 19.9.1934.
- 99 SArk: IPO. Vuosikertomus 1934.
- 100 SArk: IPO. Vuosikertomus 1935.
- 101 SArk: IPO. "Lotta-Svärd" yhd. Oulun piirin lin pai-
kallisosaston 20-vuotiskertomus.
- 102 SArk: VPO. Vuosikertomus 1937.
- 103 SArk: IPO. "Lotta-Svärd"-yhdistyksen lin paikallis-
osaston 10-vuotiskertomus.
- 104 SArk: IPO. "Lotta-Svärd" yhd. Oulun piirin lin pai-
kallisosaston 20-vuotiskertomus.
- 105 KV: Vöyri.
- 106 H: Sääksmäki.
- 107 Esimerkiksi Iissä kokoonnuttii aluksi kunnallistalossa,
mutta sen tuhouduttua tulipalossa päätet-
tiin vuonna 1922 alkaa kokoontua lottien kodeis-
sa. SArk: IPO. Yhdistyksen kokous 15.9.1922.
Vuonna 1932 päätettiin ompeluiltoja alkaa pitää
suoje-luskuntatalolla. SArk: IPO. Yhdistyksen ko-
kous 21.10.1932; SArk: TPO. Yhdistyksen kokouk-
set 7.10.1925, 27.10.1929, vuosikokous 19.1.1930.
- 108 SArk: SPO. Ritvalan kyläyhdistyksen kokous
19.1.1928.
- 109 SArk: VPO. Vuosikertomukset 1929, 1930, 1931.
- 110 Esim. SArk: IPO. Vuosikertomukset 1923, 1924,
1925. Vuonna 1927 oli lin lotilla käytännössä ompeluilto
kerran viikossa, sillä omien tilaisuuksiensa lisäksi he
osallistuivat myös suojeluskuntatalon, yhteiskoulun ja
lottain yhteiseen ompeluseuraan. SArk: IPO. Vuosikertomus
1927; SArk: TPO. Yhdistyksen kokous 28.9.1924; SArk:
VRPO. Perustava kokous 9.11.1924, Kaskiselän kyläosaston
johtokunta 11.1.1939. Myös Vuoksenrannan Kirkonkylän
kyläosastossa päädyttiin vuonna 1928 viettämään
ompeluiltoja joka toinen viikko, sillä useat lotat
osallistuivat myös toiseen paikkakunnalla järjestettävään
ompeluseuraan. SArk: VRPO. Kirkonkylän kyläosaston
vuosikertomus vuodelta 1928.
- 111 SArk: TPO. Yhdistyksen kokous 28.9.1924.
- 112 SArk: VLA. Vuosikokoukset 30.1.1934, 25.1.1935.
- 113 SArk: IPO. Yhdistyksen kokoukset 11.11.1931,
5.2.1935, 1.10.1935.
- 114 Koskimies & Koskimies 1964, 37. Viipurin piirin
vuosikertomuksessa vuodelta 1924 mainitaan, että
ompeluiltoja joissakin piirin paikallisosastoissa ei ole
järjestetty, vaan lotat valmistivat varusteita

- suojeluskunnalle kotonaan. SArk: VP Vuosikertomus 1924.
- ¹¹⁵ SArk: SPO. Yhdistyksen kokous 15.1.1922.
- ¹¹⁶ SArk: VPO. Vuosikertomus 1921. Myöhemmin Valkeakoskella selitettiin ompeluiltojen laimeutta tilan puutteella ja Seurahuoneen vetoisalla parvela- "kun siellä ei ole lottien oma ämpäriin vetoinen kahvipannu kuumana, vaan kahvi on tilattava kahvilasta". SArk: VPO. Vuosikertomus 1929.
- ¹¹⁷ SArk: TPO. Ompeluilta 5.10.1937.
- ¹¹⁸ Hellspong 1991, 59.
- ¹¹⁹ SArk: IPO. Vuosikertomus 1922.
- ¹²⁰ SArk: TPO. Vuosikertomus 1932; SA: VRPO. Vuosikertomus 1929.
- ¹²¹ SArk: SPO. Johtokunta 6.4.1926.
- ¹²² SArk: IPO. Vuosikertomus 1924.
- ¹²³ SArk: VPO. Vuosikokous 26.1.1921.
- ¹²⁴ SArk: VPO. Vuosikertomus 1935. Tuupovaaran kirkonkylässä päätettiin ompeluilloissa "suorittaa ohjelmaa yhteislaulun ja toivottavasti lukemisen muodossa" vuonna 1937. SArk: TPO. Ompeluilta 5.10.1937.
- ¹²⁵ SArk: IPO. Johtokunta 31.1.1937. Iissä oli vuonna 1933 ompeluiltojen kuluessa luettu ja kysely sääntöjä, luettu Lotta-Svärd -lehteä ja puheenjohtajien neuvottelupäivillä pidettyjä keskustelukysymyksiä. SArk: IPO. Vuosikertomus 1933.
- ¹²⁶ SArk: VRPO. Korpilahden kyläosasto 18.8.1933.
- ¹²⁷ SArk: VRPO. Kaskiselän kyläosaston johtokunta 21.1.1938.
- ¹²⁸ SArk: VPO. Vuosikertomukset 1921, 1923.
- ¹²⁹ SArk: OP. Vuosikokous 23.2.1926; PHP. Vuosikokous 27.2.1926.
- ¹³⁰ Esim. SArk: VPO. Vuosikertomus 1921; SArk: IPO. 15.9.1922; SArk: VRPO. Kaskiselän kyläosaston johtokunta 27.4.1938; SArk: VRPO. Kirkonkylän kyläosaston vuosikertomus 1930.
- ¹³¹ SArk: IPO. Vuosikertomus 1926.
- ¹³² SArk: IPO. Vuosikertomus 1932.
- ¹³³ Numminen 1958, 68.
- ¹³⁴ SArk: TPO. Vuosikertomus 1924.
- ¹³⁵ Vasabladet 6.11.1926.
- ¹³⁶ Sääksmäen Sanomat 10.1.1927.
- ¹³⁷ Hellspong 1991, 51.
- ¹³⁸ SArk: IPO. Yhdistyksen kokoukset 26.5.1922, 11.6.1922.
- ¹³⁹ SArk: IPO. Olhavan vuosikertomus 1935.
- ¹⁴⁰ Sääksmäen ja Valkeakosken Sanomat 22.3.1928, 2.2.1933.
- ¹⁴¹ SArk: IPO. Johtokunta 2.2.1938.
- ¹⁴² SArk: IPO. Yhdistyksen kokous 3.9.1923.
- ¹⁴³ SArk: IPO. Kirje Kotilieden Aitan käsityöosastolle 10.10.1933.
- ¹⁴⁴ SArk: VRPO. Johtokunta 3.2.1938, 4.5.1938.
- ¹⁴⁵ SArk: VRPO. Johtokunta 10.1.1939.
- ¹⁴⁶ KV: Vöyri.
- ¹⁴⁷ SArk: VRPO. Suojeluskunnan ja lottien yhteinen kokous 24.5.1936.
- ¹⁴⁸ SArk: VLA. Hallituksen kokous 18.10.1937.
- ¹⁴⁹ SArk: VLA. Yleinen kokous 6.2.1938, hallituksen kokous 20.11.1938. Myös Vuoksenrannassa arpajaisen yhteyteen järjestettiin näyttely sekä päivä- ja iltajuhla. SArk: VRPO. Johtokunta 11.7.1938.
- ¹⁵⁰ SArk: VRPO. Korpilahden kyläosaston vuosikokous 8.1.1934.
- ¹⁵¹ Kaleva 27.7.1932.
- ¹⁵² SArk: IPO. Johtokunta 25.6.1934.
- ¹⁵³ SArk: IPO. Yhdistyksen kokous 5.10.1928.
- ¹⁵⁴ Vasabladet 16.11.1928.
- ¹⁵⁵ SArk: VLA. Ompeluilta 10.11.1927.
- ¹⁵⁶ SArk: VRPO. Korpilahden kyläosaston vuosikokous 8.1.1933.
- ¹⁵⁷ SArk: VRPO. Korpilahden kyläosaston vuosikokous 8.1.1934.
- ¹⁵⁸ SArk: OP. Vuosikertomus 1938; SArk: PHP. Vuosikertomus 1938; SArk: PKP. Vuosikertomus 1938; SArk: VP. Vuosikertomus 1938. Viipurin piiri ei ole vuosikertomuksissaan ottanut huomioon paikallisosastoissa järjestettyjä myyjäisiä ja arpajaisia.
- ¹⁵⁹ SArk: IPO. Vuosikokous 8.1.1923.
- ¹⁶⁰ SArk: IPO. Vuosikertomus 1939.
- ¹⁶¹ SArk: VRPO. Yhdistyksen kokous 23.11.1926.
- ¹⁶² SArk: SPO. Ilmoitus Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomiin, vuosikertomukset 1935, 1936. Myös Iin lotat päättivät valmistaa määmiä myyntiin vuonna 1938. SArk: IPO. 15.4.1938.
- ¹⁶³ SArk: TPO. Vuosikokous 17.1.1932, yhdistyksen kokous 16.11.1932, vuosikertomus 1932.
- ¹⁶⁴ SArk: TPO. Vuosikertomukset 1933, 1934, 1935, ompeluilta 29.10.1935.
- ¹⁶⁵ SArk: TPO. Kirje Pohjois-Karjalan Piiri Johtokunnalta Tuupovaaran paikallisosastolle 27.3.1934.
- ¹⁶⁶ SArk: VLA. Yhdistyksen kokous 26.9.1935.
- ¹⁶⁷ SArk: IPO. Yhdistyksen kokous 22.5.1920.
- ¹⁶⁸ Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 5.11.1932.
- ¹⁶⁹ Iin paikallisosastosta löytyy tammikuulta 1941 esimerkki tilanteesta, jossa osa lotista ei katsonut voitavansa periaatteellisista syistä osallistua lainkaan osaston iltamatointiaan. Lotat ilmoittivat asiasta johtokunnalle kirjeitse: "Me allekirjoittaneet lotat ilmoitamme, että jos meidän välttämättä on mentävä iltamaravintolaan, niin silloin on parempi, että meidät siirretään kannattaviin lottiin. Emme voi luopua periaatteistamme. Vanhempiemmekin toivomus on että emme tällaiseen työhön menisi, olemme vielä heidän holhouksen alaisia ja mielellämme noudattamme heidän neuvojaan ja opetuksia - - . Jokainen meistä jotka olimme kurssilla saimme lisää innostusta lottatyöllemme ja niin mielellämme tekisimme sen minkä voimme rakkauden isänmaamme hyväksi, mutta pelkkiä tanssiaisia emme voi pitää arvokkaana ja työllemme sopivana. Jos meidät nyt tämän takia erotetaan lottista, niin se ei ole meistä yhtään häpeällinen erottus. Uskomme, että jos joskus kalleimpiamme uskontoa, kotia ja isänmaata vaara uhkaa, niin silloin meidänkin työllemme annetaan arvo ja tanssit sekä muut huvitukset syrjäytetään." Kirjeen oli allekirjoittanut seitsemän paikallisosaston lottaa. SArk: IPO. Kirje 5.1.1941.
- ¹⁷⁰ SArk: TPO. Vuosikokous 17.4.1926.
- ¹⁷¹ Karjalainen 17.11.1928.
- ¹⁷² Karjalainen 12.7.1927. Juhlaan oli osallistunut noin 100 henkeä.
- ¹⁷³ Karjalainen 17.7.1930.
- ¹⁷⁴ Esimerkiksi Öllölän kyläosastossa päätettiin järjestää iltaamat 26.4.1931. Ohjelmaan sisältyi tervehdyssanat, runo, kuvaelma, kuorolaulua, kertomus, näytöskappale "Kuka nyt väykyksi" sekä tanssia. SArk: TPO. Öllölän kyläosaston johtokunta 12.4.1931. Myös esim. SArk: TPO. Kokinvaaran kyläosaston kokous 27.7.1930.

- 175 Särk: VLA. Johtokunta 22.3.1927.
 176 Särk: IPO. Yhdistyksen kokous 19.9.1921.
 177 Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 10.4.1930.
 178 Hentilä 1993a, 142–143.
 179 Särk: IPO. Yhdistyksen kokous 14.3.1920.
 180 Särk: IPO. Johtokunta 26.1.1930, vuosikokous 31.1.1932, vuosikokous 29.1.1933.
 181 Särk: TPO. Vuosikertomukset 1926, 1928, 1933.
 182 Sääksmäen Sanomat 11.5.1922.
 183 Särk: IPO. Johtokunta 8.4.1929.
 184 Särk: VLA. Yhdistyksen kokous 26.9.1935.
 185 Särk: IPO. Johtokunta 6.2.1936.
 186 Särk: IPO. Johtokunta 21.4.1936. Vappukonsertti järjestettiin kyseisenä vuonna, mutta yleisöä saapui paikalle vain vähän samana päivänä sattuneen tulvan takia. Särk: IPO. Vuosikertomus 1936. Seuraavana vuonna konsertin korvasi kovaäänismusiikki. Särk: IPO. Johtokunta 18.4.1937.
 187 Särk: IPO. Johtokunta 18.4.1938. Vaikutteita vapun viettoon iläiset ovat saattaneet saada Oulusta, jossa lotat ja suojeluskuntalaiset 20-luvun alussa järjestivät vapputarjoilua, -arpajaisia ja -tanssia. Kaleva 29.4.1923, 1.5.1925.
 188 Lehtonen 1979, 122, 124.
 189 Vuorinen 1995, 287.
 190 Särk: TPO. Vuosikokous 10.1.1937.
 191 Esim. Särk: TPO. Yhdistyksen kokous 29.4.1927, johtokunta 29.5.1928, vuosikertomus 1929; Särk: VRPO. Vuosikertomus 1925.
 192 H: Sääksmäki.
 193 Särk: SPO. Tilaus peruukkiliike H. Kuokkaselle 5.12.1933.
 194 Särk: TPO. Vuosikertomus 1924.
 195 TaY: KPL. H. I. Sääksmäki.
 196 Kaleva 22.4.1927.
 197 Särk: IPO. Yhdistyksen kokous 15.5.1928.
 198 Riipinen 1927a, 3.
 199 Vasabladet 6.11.1926.
 200 Karjala 4.2.1928.
 201 Särk: TPO. Yhdistyksen kokous 17.5.1921.
 202 Karjalainen 22.7.1926.
 203 Karjalainen 19.6.1928.
 204 Karjalainen 17.7.1930.
 205 Särk: VPO. Vuosikertomus 1926.
 206 Kaskiselän iltamiin pyydettiin vuonna 1933 esiintymään Sintolan jazz. Särk: VRPO. Kaskiselän kyläyhdistyksen vuosikokous 4.1.1933.
 207 Esim. Särk: VRPO. Kaskiselän kyläosaston kokous 2.2.1933, Kaskiselän kyläosaston kokous 20.2.1939. Vöyrissä saatiin nauttia Kruunupyyn lottien teatterivierailusta vuonna 1936. Näytelmänä oli "Haka Lena och Vindögda Per". Vasabladet 19.11.1936.
 208 Särk: TPO. Vuosikertomus 1928.
 209 Karjalainen 27.7.1935.
 210 Sääksmäen Sanomat 13.12.1923.
 211 Kaleva 27.7.1932.
 212 Karjalainen 25.7.1939.
 213 Karjala 4.2.1928; Karjalainen 14.7.1923.
 214 Sääksmäen Sanomat 7.5.1925.
 215 Vasaposten 13.6.1925.
 216 Särk: VD. Vuosikokous 23.2.1936.
 217 Särk: TPO. Vuosikertomus 1920.
 218 Särk: IPO. Yhdistyksen kokous 17.4.1921.
 219 Särk: IPO. Vuosikertomus 1922.
 220 Karjalainen 19.7.1934.
 221 Särk: TPO. Vuosikertomus 1937.
 222 Särk: TPO. Vuosikertomus 1935.
 223 Karjala 23.8.1938.
 224 Särk: IPO. Vuosikertomus 1925.
 225 Särk: IPO. Vuosikertomus 1926.
 226 Hämeen Sanomat 15.8.1939.
 227 Karjalainen 17.11.1928.
 228 Särk: SPO. Vuosikertomus 1924.
 229 Särk: VRPO. Vuosikertomus 1931.
 230 Särk: IPO. "Lotta Svärd"-yhdistyksen lin paikallisosaston 10-vuotiskertomus.
 231 Särk: IPO. Vuosikertomus 1935.
 232 Särk: IPO. "Lotta-Svärd" yhd. Oulun piirin lin paikallisosaston 20-vuotiskertomus.
 233 Särk: IPO. Vuosikertomus 1930.
 234 Vasabladet 5.12.1929, 1.2.1936, 16.3.1937; Vasaposten 17.11.1928.
 235 Särk: SPO. Vuosikertomukset 1934–1936.
 236 TaY: KPL. H. I. Sääksmäki.
 237 Särk: VPO. Vuosikertomukset 1921–1939.
 238 Särk: VRPO. Vuosikertomus 1930.
 239 Särk: VRPO. Vuoksenrannan Korpilahden kyläosaston kokoukset 1.2.1932, 2.3.1932, 15.8.1932, 15.9.1932, 12.10.1932.
 240 Särk: VPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934.
 241 Särk: VRPO. Vuosikertomus 1936.
 242 Hellspång 1991, 60.
 243 Lehtonen 1994, 11.
 244 Lehtonen 1994, 209.
 245 Särk: OP. Vuosikertomukset 1925–1931, 1933–1936, 1938; Särk: PHP. Vuosikertomukset 1925–1926, 1928–1939; Särk: PKP. Vuosikertomukset 1925–1928, 1930–1939; Särk: VP. Vuosikertomukset 1921–1938. Vaasan piiri ei ole tilastoinut osastojensa järjestämiä yleisö- ja perhejuhlia.
 246 Särk: IPO. "Lotta Svärd"-yhdistyksen lin paikallisosaston 10-vuotiskertomus.
 247 Särk: IPO. Vuosikertomus 1925.
 248 Särk: IPO. Vuosikertomus 1928.
 249 H: li.
 250 Särk: IPO. "Lotta Svärd"-yhdistyksen lin paikallisosaston 10-vuotiskertomus.
 251 Särk: IPO. Johtokunta 27.2.1929.
 252 Särk: IPO. Yhdistyksen kokous 1.12.1933.
 253 Särk: IPO. Vuosikertomus 1928.
 254 Särk: IPO. Vuosikertomus 1931.
 255 Särk: IPO. Vuosikertomus 1929.
 256 Särk: IPO. "Lotta-Svärd" yhd. Oulun piirin lin paikallisosaston 20-vuotiskertomus. Ryhmäjakoa oli yhdistyksessä kokeiltu jo aikaisemminkin vuonna 1929. Särk: IPO. Vuosikokous 27.1.1929.
 257 Särk: IPO. Vuosikertomus 1937.
 258 Särk: IPO. Vuosikokous 30.1.1938.
 259 Särk: IPO. Työiltä 8.3.1938.
 260 Särk: IPO. Yhdistyksen kokous 9.5.1938.
 261 Särk: IPO. Työiltä 15.4.1938.
 262 Särk: IPO. Yhdistyksen kokous 17.5.1938.
 263 Särk: IPO. Johtokunta 25.7.1938.
 264 Särk: IPO. Johtokunta 12.9.1938.
 265 Särk: VPO. "Lotta-Svärd" Valkeakosken paikallisosaston toiminnasta.
 266 Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 30.9.1937.
 267 Särk: IPO. Työiltä 5.10.1937.
 268 Lotta-Svärd 1936, 46; Särk: VPO. Vuosikertomus

1932. Rudolf Waldenille tehdasyhteisöjen lasten ja nuorten koulutus oli tärkeä tukemiskohde. Valkeakoskella toimineessa Lotilan ammattikoulussa koulutettiin ensisijaisesti tehtaan työntekijöiden lapsia ammattiin. Ammattikoulu toimi sisäoppilaitoksena. Koulun pojat kuuluivat suojeluskuntaan ja muodostivat yhdessä yhden kiväärikomppanian. Ennen varsinaista ammattikoulutuksen aloittamista pojat osallistuivat kahden viikon mittaiseen alokaskoulutukseen. Koulun rehtori Vilho Suihko oli itse aktiivinen suojeluskuntalainen ja esimerkiksi oppilailleen. Juva 1957, 197; Matiskainen 1969, 162.
- 269 SArk: VPO. Johtokunta 28.8.1934.
 270 SArk: PHP. Vuosikertomus 1936.
 271 SArk: VPO. Lotta-Svärd Valkeakosken paikallisosaston toiminnasta, toimintakertomukset 1932, 1933, johtokunta 28.8.1934.
 272 SArk: VPO. Vuosikertomus 1935.
 273 SArk: VPO. Johtokunta 30.1.1933, 25.1.1938.
 274 H. Valkeakoski.
 275 SArk: VPO. Vuosikertomus 1939, johtokunta 9.5.1939.
 276 SArk: IPO. Työilta 25.4.1939.
 277 Selin 1982, 317.
 278 SArk: SPO. Kauppakirja 27.12.1932.
 279 SArk: SPO. Vuosikertomus 1933, 1936.
 280 SArk: SPO. Kelhin vihkiäisten ohjelma.
 281 Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 9.11.1933.
 282 SArk: SPO. Vuosikertomukset 1934–1936, johtokunta 24.5.1934.
 283 SArk: SPO. Toimintaohjelma vuodelle 1937, Hämeen läänin maaherran päätös 24.9.1937.
 284 SArk: SPO. Kelhin rakennuspiirustukset 1937.
 285 SArk: SPO. Johtokunta 23.5.1937.
 286 SArk: SPO. Hämeen lääninhallituksen päätös 12.12.1938.
 287 SArk: SPO. Tärjous konserttipianosta 19.6.1935, tärjous näyttämövalaistuksesta 7.9.1933.
 288 SArk: SPO. Vuosikertomus 1935.
 289 SArk: PHP. Vuosikertomus 1936.
 290 SArk: SPO. Vuosikertomus 1937.
 291 SArk: SPO. Vuosikertomus 1937.
 292 SArk: VLA. Yhdistyksen kokous 7.2.1936.
 293 SArk: TPO. Vuosikokous 22.1.1928.
 294 SArk: TPO. Vuosikertomukset 1937, 1938.
 295 SArk: VRPO. Johtokunta 16.2.1926.
 296 SArk: VRPO. Korpilahden kyläosaston vuosikertomus 1938.
 297 SArk: VRPO. Kaskiselän kyläosaston vuosikertomus 1938.
 298 SArk: IPO. Vuosikertomuksen tilastoliitteet 1930, 1938; SArk: VPO. Vuosikertomuksen tilastoliitteet 1928, 1938; SArk: SPO. Vuosikertomuksen tilastoliitteet 1928, 1938; SArk: TPO. Vuosikertomuksen tilastoliitteet 1928, 1938; SArk: VRPO. Vuosikertomuksen tilastoliitteet 1928, 1938.
 299 Vörra kommunalgård: Vörra Släkt- och hembygdsforskare/Vörra Lotta Svärd lokalavdelning. Yhdistyksen tilit 1928, 1938.
 300 Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941 1941, 44.
 301 SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 2.2.1923.
 302 SArk: OP. Vuosikokous 20.2.1924.
 303 SArk: VD. Vuosikokous 24.2.1924.
 304 SArk: VP. Vuosikokous 29.2.1924.
 305 SArk: OP. Vuosikertomus 1936.
 306 SArk: OP. Vuosikertomus 1938.
 307 SArk: VD. Vuosikertomukset 1931, 1932, 1933, 1934.
 308 SArk: PHP. Vuosikertomus 1931.
 309 SArk: PHP. Vuosikokous 25.2.1938.
 310 SArk: PHP. Vuosikertomus 1939.
 311 SArk: PKP. Vuosikertomus 1935.
 312 SArk: VP. Vuosikertomus 1928.
 313 SArk: VP. Vuosikertomus 1938.
 314 Sääksmäen Sanomat 1.4.1926.
 315 SArk: PSPO. Rantoon kyläosaston vuosikertomus 1926, Metsäkansan kyläosaston vuosikokous 21.1.1927.
 316 SArk: VPO. Vuosikertomus 1921.
 317 Esim. SArk: VPO. Vuosikertomus 1926.
 318 Hellspong 1991, 61.
 319 SArk: IPO. "Lotta-Svärd" yhd. Oulun piirin lin paikallisosaston 20-vuotiskertomus.
 320 SArk: IPO. Johtokunta 24.5.1934. Vastaavanlainen ohjelmallinen meriretki järjestettiin jälleen vuonna 1936. SArk: IPO. Johtokunta 5.6.1936.
 321 SArk: VPO. Vuosikertomus 1920.
 322 SArk: VPO. Kirje Pohjois-Hämeen piirille 25.6.1938.
 323 SArk: SPO. Vuosikertomus 1922.
 324 Karjalainen 8.3.1923.
 325 SArk: SPO. Ritvalan kyläyhdistyksen kokous 15.1.1924.
 326 Sääksmäen Sanomat 27.1.1927.
 327 Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 8.3.1928.
 328 SArk: IPO. Vuosikertomus 1932.
 329 SArk: IPO. "Lotta-Svärd" yhd. Oulun piirin lin paikallisosaston 20-vuotiskertomus.
 330 SArk: SPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Pohjois-Hämeen piirin Sääksmäen paikallisosaston toiminnasta 10-vuotiskautena 1922–1932.
 331 SArk: VPO. Vuosikertomus 1926.
 332 SArk: IPO. Vuosikokous 29.1.1939.
 333 SArk: TPO. Johtokunta 9.1.1939.
 334 SArk: VPO. Vuosikertomus 1926.
 335 SArk: VPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Pohjois-Hämeen piirin Sääksmäen paikallisosaston toiminnasta 10-vuotiskautena 1922–1932.
 336 SArk: IPO. Yhdistyksen kokous 4.6.1925.
 337 SArk: IPO. Vuosikertomus 1927.
 338 SArk: IPO. "Lotta Svärd"-yhdistyksen lin paikallisosaston 10-vuotiskertomus.
 339 H. Ii.
 340 SArk: VRPO. Vuosikokous 17.1.1926.
 341 SArk: VRPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934.
 342 SArk: TPO. Yhdistyksen kokous 5.5.1926.
 343 SArk: TPO. Yleinen kokous 25.3.1928.
 344 Vasabladet 18.10.1991.
 345 SArk: IPO. Johtokunta 15.1.1937.
 346 Vasara 1997, 269–271, 500.
 347 Vasabladet 9.2.1933.
 348 SArk: IPO. Vuosikertomus 1932.
 349 SArk: IPO. Vuosikertomus 1935.
 350 SArk: IPO. Vuosikertomus 1939.
 351 SArk: TPO. Vuosikertomus 1934.
 352 Heikkinen 1981, 195, 199.
 353 Heikkinen 1981, 51.
 354 SArk: VPO. Pöytäkirja Valkeakosken, Pohj.-Sääksmäen ja Sääksmäen paikallisosastojen yhteisessä neuvottelukokouksessa 18.9.1932, kirje Sääksmä-

- en Lotta-Svärd yhdistykselle 23.5.1933.
- ⁵⁵⁵ SArk: PSPO. Rantoon kyläosaston johtokunta 31.7.1925.
- ⁵⁵⁶ SArk: PSPO. Rantoon kyläosaston johtokunta 31.7.1925, Rantoon kyläosaston vuosikertomukset 1925–1926, Metsäkansan kyläosaston kokous 17.8.1926.
- ⁵⁵⁷ SArk: SPO. Ritvalan kyläyhdistyksen kokous 7.5.1931, paikallisosaston vuosikertomus 1936.
- ⁵⁵⁸ SArk: SPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Pohjois-Hämeen piiriin Sääksmäen paikallisosaston toiminnasta 10-vuotiskautena 1922–1932.
- ⁵⁵⁹ TaY:HL. Koriseva 1994, 62.
- ⁵⁶⁰ SArk: SPO. Vuosikertomukset 1925–1928.
- ⁵⁶¹ SArk: VPO. Pöytäkirja 18.9.1932, kirje Sääksmäen Lotta-Svärd yhdistykselle; SArk: SPO. Vuosikertomus 1935.
- ⁵⁶² SArk: SPO. Vuosikertomus 1936.
- ⁵⁶³ SArk: SPO. Johtokunta 20.6.1932, 18.9.1932.
- ⁵⁶⁴ SArk: IPO. Työiltä 20.9.1938.
- ⁵⁶⁵ SArk: VPO. Vuosikertomus 1930.
- ⁵⁶⁶ SArk: SPO. Vuosikertomus 1932.
- ⁵⁶⁷ Karjalainen 17.7.1930.
- ⁵⁶⁸ Kaleva 21.8.1923.
- ⁵⁶⁹ Kaleva 23.7.1927.
- ⁵⁷⁰ SArk: TPO. Öllölän kyläosaston vuosikokous 7.1.1936, johtokunta 8.7.1937, lottien ja suojeluskunnan kokous 14.8.1938.
- ⁵⁷¹ Hentilä 1993b, 223.
- ⁵⁷² Halila 1959, 21.
- ⁵⁷³ Laaksonen 1979, 66.
- ⁵⁷⁴ SArk: SPO. Anomus Valtion urheilu- ja voimistelulautakunnalle 7.3.1936, toimintakertomus 1936.
- ⁵⁷⁵ TaY: KPL. H. I. Sääksmäki.
- ⁵⁷⁶ SArk: VPO. Yhdistyksen kokous 21.9.1931, 25.1.1933.
- ⁵⁷⁷ SArk: IPO. Vuosikertomus 1922.
- ⁵⁷⁸ SArk: TPO. Vuosikertomus 1938.
- ⁵⁷⁹ SArk: TPO. Vuosikertomus 1939.
- ⁵⁸⁰ SArk: VRPO. Vuosikertomus 1937.
- ⁵⁸¹ Kaleva 28.2.1932.
- ⁵⁸² SArk: OP. Vuosikokous 16.2.1930.
- ⁵⁸³ SArk: OP. Vuosikertomukset 1933–1938.
- ⁵⁸⁴ SArk: OP. Vuosikertomus 1937.
- ⁵⁸⁵ SArk: OP. Vuosikertomus 1926.
- ⁵⁸⁶ SArk: OP. Vuosikertomus 1936.
- ⁵⁸⁷ SArk: VD. Vuosikertomukset 1930–1939.
- ⁵⁸⁸ SArk: PHP. Vuosikokous 26.2.1923.
- ⁵⁸⁹ SArk: PHP. Vuosikertomus 1925.
- ⁵⁹⁰ SArk: PHP. Vuosikertomus 1931.
- ⁵⁹¹ SArk: PHP. Vuosikokous 27.2.1939.
- ⁵⁹² SArk: PKP. Vuosikertomus 1933; SArk: VP. Vuosikertomus 1934.
- ⁵⁹³ SArk: PKP. Vuosikertomus 1933, 1934; Lotta-Svärd yhdistyksen Pohjois-Karjalan piiriin 10-vuotiskertomus.
- ⁵⁹⁴ SArk: VP. Vuosikertomukset 1925–1930, 1932–1938.
- ⁵⁹⁵ SArk: IPO. ”Lotta Svärd”-yhdistyksen Iin paikallisosaston 10-vuotiskertomus.
- ⁵⁹⁶ SArk: IPO. Vuosikertomus 1935.
- ⁵⁹⁷ KV: Vöyri.
- ⁵⁹⁸ Ehrman s. a., 38.
- ⁵⁹⁹ SArk: SPO. Vuosikertomus 1933–1935, 1938.
- ⁶⁰⁰ Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 3.11.1932.
- ⁶⁰¹ SArk: TPO. Huvitoimikunta 31.5.1925.
- ⁶⁰² SArk: TPO. Vuosikertomus 1938.
- ⁶⁰³ SArk: TPO. Johtokunta 25.9.1939.
- ⁶⁰⁴ SArk: VPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934.
- ⁶⁰⁵ SArk: OP. Vuosikertomukset 1931, 1933–1935, 1937–1938; SArk: VD. Vuosikertomukset 1932–1933, 1935–1939; SArk: PHP. 1931–1934, 1938–1939; SArk: PKP. 1931, 1933, 1937–1938; SArk: VP. 1931–1938.
- ⁶⁰⁶ SArk: PKP. Vuosikertomus 1936.
- ⁶⁰⁷ Naisäänisiä lauluja 1930.
- ⁶⁰⁸ SArk: SPO. Vuosikertomus 1923.
- ⁶⁰⁹ SArk: VRPO. Sintolan kyläosaston vuosikertomus 1931.
- ⁶¹⁰ SArk: IPO. Työiltä 27.4.1937.
- ⁶¹¹ Sääksmäen Sanomat 18.5.1922.
- ⁶¹² Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 17.5.1934.
- ⁶¹³ Esim. Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 6.12.1928, 12.12.1929. Iissä joulujuhlan ohjelmaksi suunniteltiin kävely- ja hiihtomerkkien jaon lisäksi kertomusta, runoa, laululeikkiä ja huvipostia. SArk: IPO. Yhdistyksen kokous 16.11.1928; SArk: VRPO. Yhdistyksen kokous 8.12.1925.
- ⁶¹⁴ Karjalainen 15.11.1921.
- ⁶¹⁵ Vasabladet 16.1.1930.
- ⁶¹⁶ Vasabladet 8.1.1932. Vasabladet uutisoi Vöyrin lottien järjestämistä joulujuhlista 1930-luvulla ahkerasti. Vasabladet 10.1.1933, 15.1.1935.
- ⁶¹⁷ Vasabladet 26.2.1925.
- ⁶¹⁸ Karjalainen & Korhonen & Lehtonen 1991, 225–226.
- ⁶¹⁹ SArk: IPO. Vuosikertomus 1922.
- ⁶²⁰ SArk: IPO. Vuosikertomus 1932.
- ⁶²¹ SArk: IPO. ”Lotta-Svärd” yhd. Oulun piiriin Iin paikallisosaston 20-vuotiskertomus, yhdistyksen kokous 26.6.1933.
- ⁶²² Kaleva 7.3.1935.
- ⁶²³ SArk: IPO. Yhdistyksen kokous 5.2.1935.
- ⁶²⁴ Kaleva 21.3.1935.
- ⁶²⁵ SArk: IPO. Vuosikertomus 1935.
- ⁶²⁶ Kaleva 7.3.1935.
- ⁶²⁷ Kaleva 21.3.1935.
- ⁶²⁸ SArk: IPO. Vuosikertomus 1935.
- ⁶²⁹ SArk: IPO. Olhavan kyläosaston vuosikertomus 1934.
- ⁶³⁰ SArk: IPO. Olhavan kyläosaston vuosikertomus 1935.
- ⁶³¹ SArk: IPO. Vuosikertomus 1935.
- ⁶³² SArk: IPO. Vuosikertomus 1937.
- ⁶³³ SArk: IPO. Kurssikertomus ”Lotta-Svärd” yhd. Oulun piiriin Iin paik. osaston iltakursseista.
- ⁶³⁴ SArk: IPO. Vuosikertomus 1939.
- ⁶³⁵ SArk: IPO. ”Lotta-Svärd” yhd. Oulun piiriin Iin paikallisosaston 20-vuotiskertomus.
- ⁶³⁶ SArk: IPO. Johtokunta 2.2.1938.
- ⁶³⁷ SArk: VLA. Johtokunta 18.2.1931.
- ⁶³⁸ SArk: VLA. Yhdistyksen kokous 12.9.1934.
- ⁶³⁹ SArk: SPO. Vuosikertomus 1934.
- ⁶⁴⁰ SArk: SPO. Vuosikertomukset 1935–1937.
- ⁶⁴¹ Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 25.11.1937.
- ⁶⁴² Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 5.3.1936.
- ⁶⁴³ SArk: VPO. Vuosikertomus 1936.
- ⁶⁴⁴ SArk: VPO. Vuosikertomukset 1933–1934.
- ⁶⁴⁵ SArk: VPO. Vuosikertomukset 1935, 1937.
- ⁶⁴⁶ SArk: TPO. Yhdistyksen kokous 12.11.1922.
- ⁶⁴⁷ SArk: TPO. Vuosikertomukset 1928, 1931, 1933,

- 1935, 1936, 1939.
- ⁴⁴⁸ Sark: TPO. Vuosikokous 31.1.1937.
- ⁴⁴⁹ Sark: TPO. Vuosikertomus 1936.
- ⁴⁵⁰ Sark: TPO. Vuosikertomus 1938.
- ⁴⁵¹ Sark: TPO. Kurssikertomus.
- ⁴⁵² Sark: VRPO. Johtokunta 5.5.1925.
- ⁴⁵³ H: Vuoksenranta.
- ⁴⁵⁴ Sark: VRPO. Vuosikertomus 1932.
- ⁴⁵⁵ Sark: VRPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934.
- ⁴⁵⁶ Sark: VRPO. Vuosikertomus 1925.
- ⁴⁵⁷ Sark: VRPO. Vuosikertomus 1936.
- ⁴⁵⁸ Sark: VRPO. Vuosikokous 30.1.1938.
- ⁴⁵⁹ Sark: VRPO. Johtokunta 11.4.1939.
- ⁴⁶⁰ Sark: VRPO. Vuosikertomus 1939, kurssikertomus.
- ⁴⁶¹ Sark: VRPO. Kurssikertomus.
- ⁴⁶² Karjala 29.10.1936.
- ⁴⁶³ Sark: OP. Vuosikertomus 1936; Sark: PHP. Vuosikertomus 1936; Sark: PKP. Vuosikertomus 1936; Sark: VP. Vuosikertomus 1936. Vaasan piiri ei ole tilastoinut koulutettujen lottien lukumäärää.
- ⁴⁶⁴ Sark: IPO. Vuosikertomus 1930.
- ⁴⁶⁵ Kaleva 4.11.1925.
- ⁴⁶⁶ Vasabladet 2.3.1937.
- ⁴⁶⁷ Sark: SPO. Johtokunnan ja suojeluskunnan esikunnan yhteinen kokous 4.10.1923.
- ⁴⁶⁸ Sääksmäen Sanomat 15.11.1923.
- ⁴⁶⁹ Sääksmäen Sanomat 24.1.1924.
- ⁴⁷⁰ Sark: VPO. Vuosikertomus 1922.
- ⁴⁷¹ Sark: VPO. Johtokunta 15.2.1921, vuosikertomus 1926.
- ⁴⁷² Sark: VPO. Yhdistyksen ja suojeluskunnan yhteinen kokous 25.1.1926, kokous 27.1.1926, kirje 17.2.1937.
- ⁴⁷³ Sark: VRPO. Vuosikertomus 1925.
- ⁴⁷⁴ Sark: VRPO. Kirje Keski-Vuoksen aluepäälliköltä Antrean ja Vuoksenrannan Lotta-Svärd yhdistyksen puheenjohtajille 14.10.1927.
- ⁴⁷⁵ Sark: VRPO. Johtokunta 16.9.1928, vuosikertomukset 1929, 1930, 1931, 1936, 1937.
- ⁴⁷⁶ Sark: VRPO. Korpilahden kyläosasto 2.11.1933, vuosikertomus 1937.
- ⁴⁷⁷ Sark: VRPO. Korpilahden kyläosaston kokous 25.10.1935.
- ⁴⁷⁸ H: Valkeakoski.
- ⁴⁷⁹ Sark: SPO. Johtokunta 31.10.1923, 12.4.1925, 17.11.1927.
- ⁴⁸⁰ Sark: TPO. Vuosikertomus 1930.
- ⁴⁸¹ Sark: TPO. Johtokunta 4.7.1923, vuosikokous 10.1.1924.
- ⁴⁸² Sark: PKP. Vuosikertomus 1930.
- ⁴⁸³ Sark: VP. Vuosikertomus 1930; Sark: PHP. Vuosikertomus 1930.
- ⁴⁸⁴ Kaleva 28.9.1930.
- ⁴⁸⁵ Sark: VRPO. Yhdistyksen kokous 23.11.1926.
- ⁴⁸⁶ Sark: VRPO. Vuosikertomus 1927.
- ⁴⁸⁷ Sark: VRPO. Yhdistyksen kokous 16.10.1932.
- ⁴⁸⁸ Karjala 9.12.1936.
- ⁴⁸⁹ Sark: VRPO. Kyläosaston kokous 25.11.1937.
- ⁴⁹⁰ Samantapainen oli itsenäisyyspäivän vietto myös Sääksmäellä, jossa jumalanpalveluksen jälkeen siirryttiin Kelliin. Juhlan ohjelmaan kuuluivat puhe, kuorolaulua, lausuntaa, pianonsoittoa, esitelmä ja kuvaelma ”Nouse, Suomi, suurena rynnistään”. Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 5.12.1935.
- ⁴⁹¹ Sark: IPO. Työiltä 1.12.1936.
- ⁴⁹² Sark: VLA. Johtokunta 18.10.1937, johtokunta ja kyläpäälliköt 30.10.1937.
- ⁴⁹³ Sark: VPO. Johtokunta 14.4.1931; Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 24.4.1930. Vapaussodan päättymispäivää 16.5. vietettiin puolustusvoimien sekä suojeluskunta- ja lottayhdistysten vuosijuhlana. Talvisodan takia ei vuosijuhlia vietetty vuonna 1940. Suomen marsalkka C. G. Mannerheimin 75-vuotisjuhlapäivänä 1942 määrättiin 4.6. puolustusvoimien sekä suojeluskunta- ja lottayhdistysten lippujuhlapäiväksi vapaussodan päättymispäivän sijaan. Suvinie mi 1994, 34–35. Valkeakoskella vapaussuhlaa vietettiin 26.4., jolloin valkoiset joukot saivat paikkakunnan haltuunsa. Vuorinen 1995, 283.
- ⁴⁹⁴ Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 1.5.1930.
- ⁴⁹⁵ Sark: PHP. Vuosikertomus 1923.
- ⁴⁹⁶ Sark: PHP. Vuosikertomus 1937.
- ⁴⁹⁷ Karjalainen 23.5.1922.
- ⁴⁹⁸ Sark: TPO. Yhdistyksen kokous 29.4.1927.
- ⁴⁹⁹ Sark: PKP. Vuosikertomus 1939.
- ⁵⁰⁰ Sark: IPO. Johtokunta 1.5.1935.
- ⁵⁰¹ Kaleva 17.5.1938.
- ⁵⁰² Sark: IPO. Johtokunta 16.2.1938.
- ⁵⁰³ Sark: VRPO. Vuosikertomukset 1929, 1930, 1931, 1933.
- ⁵⁰⁴ Klinge 1979, 35–36.
- ⁵⁰⁵ Kuusi 1979, 186–187.
- ⁵⁰⁶ Sark: IPO. Vuosikertomus 1930.
- ⁵⁰⁷ Kaleva 18.3.1930.
- ⁵⁰⁸ Karjala 11.2.1935.
- ⁵⁰⁹ Sark: OP. Vuosikokous 16.2.1930. Vuoden 1930 Oulun piirin kesäjuhlat pidettiin Iissä. ”Iahduttavan runsaasti oli lottia niille kokoontunut ja ihana ilmain suosi juhlia. Yhä enemmän varmistui se ajatus, että kesäjuhlat ovat joka vuosi pidettävät, sillä ne ovat lotille erittäin sopiva virkistys- ja tutustumistilaisuus.” Sark: OP. Piiri johtokunnan vuosikertomus 1930. Esimerkiksi Tuupovaarasta lähti Liperin lottapäiville vuonna 1924 neljä lottaa. Sark: TPO. Yhdistyksen kokous 6.5.1924. Vöyristä lähettiin 19 lotan voimin piirin lottapäiville Pietarsaareen vuonna 1938. Sark: VLA. Yhdistyksen kokous 13.9.1938.
- ⁵¹⁰ Sark: IPO. Vuosikertomus 1930.
- ⁵¹¹ Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 21.5.1927.
- ⁵¹² Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 15.5.1928.
- ⁵¹³ Sark: IPO. Johtokunta Lotan-päivänä 1931.
- ⁵¹⁴ Sark: IPO. Vuosikertomus 1932.
- ⁵¹⁵ Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 4.6.1925.
- ⁵¹⁶ Sark: VLA. Vuosikokous 29.1.1933.
- ⁵¹⁷ Sark: TPO. Vuosikokous 27.1.1921.
- ⁵¹⁸ Sark: OP. Vuosikertomus 1937.
- ⁵¹⁹ Sark: SPO. Vuosikertomus 1923.
- ⁵²⁰ Sark: VPO. Vuosikertomus 1927.
- ⁵²¹ Sark: SPO. Ritvalan kyläosaston vuosikertomus 1924.
- ⁵²² Sark: IPO. Vuosikertomus 1926.
- ⁵²³ Sark: IPO. Vuosikertomus 1929.
- ⁵²⁴ Sark: TPO. Vuosikertomus 1935.
- ⁵²⁵ Sark: VPO. Vuosikertomus 1933.
- ⁵²⁶ Sark: SPO. Vuosikertomus 1938.
- ⁵²⁷ Sark: VPO. Lotta-Svärd Valkeakosken paikallisosaston toiminnasta.
- ⁵²⁸ Sark: IPO. ”Lotta Svärd”-yhdistyksen Iin paikallis-

- osaston 10-vuotiskertomus.
- 529 SArk: IPO. Johtokunta 22.4.1934.
- 530 SArk: IPO. Työiltä 6.10.1936.
- 531 SArk: IPO. Vuosikertomus 1935.
- 532 SArk: IPO. Johtokunta 3.1.1937.
- 533 SArk: IPO. Johtokunta 18.4.1937.
- 534 SArk: SPO. Vuosikertomus 1938.
- 535 SArk: SPO. Ritvalan kyläosaston kokous 8.4.1924.
- 536 Karjalainen 18.2.1922.
- 537 SArk: TPO. Johtokunta 9.1.1939.
- 538 SArk: VRPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Vuoksenrannan toiminnasta vv. 1924–1934.
- 539 SArk: VRPO. Kaskiselän kyläosaston vuosikertomus 1925.
- 540 SArk: PKP. Lotta-Svärd yhdistyksen Pohjois-Karjalan piiriin 10-vuotiskertomus.
- 541 Vasaposten 30.6.1928.
- 542 SArk: OP. Vuosikertomus 1937. Ks. myös esim. SArk: VD. Vuosikokous 15.2.1925; SArk: PKP. Vuosikertomus 1928; SArk: PHP. Vuosikokous 26.2.1923; SArk: VP. Vuosikertomus 1926.
- 543 Kuosa s. a., 24, 132.
- 544 Voipio 1968, 142.
- 545 SArk: IPO. Vuosikertomus 1931. Kalevassa kirjoitettiin Olhavan työllisyystilanteesta huolestuneeseen sävyyn jo vuonna 1926: ”Työansiot ovat miltei tyystin loppuneet. Valtion halkojen ajo päättyi parisen viikkoa takaperin ja muitakaan työmaita ei ole. Pientilalliset ajaa kituuttavat kruununmetsistä ja omistaan n. 18 kilometrin päästä haapapölliä Olhavan asemalle, jossa niistä maksetaan 70 markkaa kuutiometriltä. Sekin homma on sellaista, että siitä ei paljon kustus. - Kurjuus ja nälkä on niin suuri, että sitä eivät usko muut kuin ne jotka omin silmin ovat sitä joka päivä näkemässä.” Kaleva 19.2.1926.
- 546 SArk: VPO. Yhdistyksen kokous 6.11.1931, johtokunta 19.1.1932, 2.2.1932.
- 547 SArk: PHP. Vuosikertomus 1931.
- 548 SArk: TPO. Johtokunta 29.10.1931.
- 549 SArk: TPO. Vuosikertomus 1931.
- 550 SArk: TPO. Kokinvaaran kyläosaston johtokunta 19.12.1932.
- 551 SArk: TPO. Vuosikertomukset 1932, 1934, ompeiluillat 29.10.1935, 6.10.1936. Vuonna 1935 auttoi Tuupovaaran paikallisosasto 20 hädänalaista perhettä, minkä lisäksi Öllölän kyläosasto auttoi kymmentä perhettä. Yhteensä avustuksia arvioitiin annetun 515 markan arvosta. Toiset kyläosastot eivät olleet osallistuneet avustustyöhön. SArk: TPO. Vuosikertomus 1935. Vuonna 1936 käyttivät Öllölän lotat yksien myyjäistensä tulot vaateavustuksia varten. Aikaan saatiin 10 pojan pukua, 10 tytön mekkoa, kolme esiliinaa, kuusi pojan paitaa ja 10 tytön paitaa. SArk: TPO. Öllölän vuosikertomus 1936. Vuonna 1937 vähävaraisten joululahjojen valmistamisesta päätettiin luopua. SArk: TPO. Ompeuilta 5.10.1937, Öllölän kyläosaston kokous 10.10.1937.
- 552 SArk: OP. Vuosikertomus 1931; SArk: VD. Vuosikertomus 1931; SArk: PHP. Vuosikertomus 1931; SArk: PKP. Vuosikertomus 1931, 1935; SArk: VP. Vuosikertomus 1931.
- 553 SArk: IPO. Vuosikertomus 1925.
- 554 SArk: VPO. Vuosikertomus 1933.
- 555 SArk: VPO. Johtokunta 22.10.1935.
- 556 SArk: IPO. Yhdistyksen kokous 21.6.1937.
- 557 SArk: VRPO. Johtokunta 11.6.1937; SArk: TPO. Johtokunta 27.8.1937.
- 558 SArk: TPO. Öllölän kyläosaston johtokunta 20.4.1936.
- 559 SArk: TPO. Öllölän kyläosaston johtokunta 2.5.1938. Myös vuonna 1939 järjestettiin Öllölässä äitienpäiväjuhla. SArk: TPO. Öllölän kyläosaston johtokunta 30.4.1939. Pohjois-Karjalan piirin vuosikertomuksessa vuodelta 1939 todetaan uscimpien osastojen järjestäneen keväällä äitienpäiväjuhlan. SArk: PKP. Vuosikertomus 1939.
- 560 SArk: VRPO. Yhdistyksen kokous 29.3.1927. Äitienpäivistä myös esim. Sintolan kyläosaston kokous 23.4.1929, paikallisosaston vuosikertomus 1930.
- 561 H: Vuoksenranta.
- 562 Dölle 1979, 128, 130, 131, 133.
- 563 Lehtonen 1976, 76.
- 564 SArk: VPO. Vuosikertomus 1931.
- 565 SArk: IPO. Johtokunta 14.10.1927.
- 566 SArk: TPO. Yhdistyksen kokous 21.10.1927.
- 567 SArk: IPO. Vuosikokous 26.1.1926.
- 568 SArk: TPO. Vuosikokous 26.1.1936.
- 569 SArk: IPO. Työiltä 28.11.1939.
- 570 SArk: Keskusjohtokunta. Pöytäkirja 21.4.1922.
- 571 SArk: SPO. Vuosikertomus 1938.
- 572 SArk: IPO. Kirje 23.10.1937.
- 573 SArk: VPO. Vuosikertomus 1938, 1939.
- 574 SArk: TPO. Johtokunta 11.4.1937.
- 575 SArk: VRPO. Vuosikertomus 1935.
- 576 SArk: VRPO. Johtokunta 6.12.1937.
- 577 SArk: VRPO. Vuosikertomus 1939.
- 578 Esim. SArk: SPO. Kysely siirtymisestä rauhan ajasta YH:n aikaan, kirje piirihohtokunnalta 25.5.1939; SArk: VLA. Johtokunta syyskuu 1939.
- 579 SArk: VRPO. Sota-ajan kertomus Vuoksenrannan paikallisosastosta ajalta 6.10.39–30.4.40.
- 580 SArk: VPO. Vuosikertomus 1939.
- 581 SArk: VPO. Valkeakosken iv. lotan muistelmia.
- 582 Satamo s. a. b, 31–32.
- 583 SArk: VRPO. Sota-ajan kertomus Vuoksenrannan paikallisosastosta ajalta 6.10.1939–30.4.1940.
- 584 SArk: VRPO. Kaskiselän kyläosaston kokous 23.10.1939.
- 585 SArk: IPO. Vuosikertomus 1939.
- 586 SArk: IPO. Johtokunta 20.10.1939.
- 587 SArk: IPO. Vuosikertomus 1939.
- 588 SArk: IPO. Työiltä 14.11.1939.
- 589 SArk: IPO. Vuosikertomus 1939. Luvuissa on mukana myös sodan syttymisen jälkeen suoritettut avustukset.
- 590 SArk: IPO. Johtokunta 31.10.1939.
- 591 SArk: IPO. Vuosikertomus 1939.
- 592 SArk: IPO. Työiltä 14.11.1939.
- 593 SArk: VPO. Vuosikertomus 1939, johtokunta 17.10.1939, yhdistyksen kokous 30.10.1939.
- 594 Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 26.10.1939.
- 595 Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 26.10.1939, 2.11.1939, 9.11.1939, 16.11.1939.
- 596 Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 2.11.1939.
- 597 SArk: VPO. Kirje Heinolan lotille 9.11.1939.
- 598 SArk: VPO. Kirje piirihohtokunnalle 1.12.1939.
- 599 SArk: TPO. Yhdistyksen kokous 10.10.1939.
- 600 SArk: TPO. Yhdistyksen kokous 13.10.1939.
- 601 SArk: TPO. Työiltä 24.10.1939.

- ⁶⁰² Sark: TPO. Vuosikertomus 1939.
⁶⁰³ Sark: TPO. Paikallisosaston kirje kyläosastoille 21.10.1939.
⁶⁰⁴ Sark: TPO. Kokinvaaran kyläosaston käsityöiltä 25.10.1939.
⁶⁰⁵ Sark: TPO. Herajärven kyläosaston vuosikertomus 1939. Öllölän kyläosaston vuosikertomuksessa vuodelta 1939 kerrotaan kyläosaston järjestäneen kehuu- ja ompelutalkoita 2–3 kertaa viikossa ennen joulua. Osanotto oli ollut vilkasta ja mukaan oli tullut myös naisia lottajärjestön ulkopuolelta. Sark: TPO. Öllölän kyläosaston vuosikertomus 1939.
⁶⁰⁶ Sark: TPO. Johtokunta 13.11.1939.
⁶⁰⁷ Sark: IPO. Vuosikertomus 1939.
⁶⁰⁸ Sark: VPO. Vuosikertomus 1939.
⁶⁰⁹ Sark: SPO. Vuosikertomus 1939.
⁶¹⁰ Sark: TPO. Vuosikertomus 1939.
⁶¹¹ Sark: VRPO. Johtokunta 9.11.1939.
⁶¹² Sark: VRPO. Johtokunta 19.11.1939.
⁶¹³ Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 16.11.1939.
⁶¹⁴ Sark: VRPO. Sota-aajan kertomus Vuoksenrannan paikallisosastosta ajalta 6.10.39–30.4.40.
⁶¹⁵ Blom s. a., 37.
⁶¹⁶ Sark: IPO. Vuosikertomus 1939.
⁶¹⁷ Sark: IPO. Vuosikertomus 1939.
⁶¹⁸ Sark: IPO. Olhavan kyläosaston vuosikertomus 1938.
⁶¹⁹ Sark: IPO. Olhavan kyläosaston vuosikertomus 1939.
⁶²⁰ Sark: VRPO. Vuosikertomus 1939.
⁶²¹ Sark: VRPO. Kankaalan kyläosaston vuosikertomus 1939.
⁶²² Sark: VRPO. Kaskiselän kyläosaston kokous 23.10.1939.
⁶²³ Sark: VPO. Kirje Satakunta - Hämeen Sotilaspiirin Esikunnalle 1.12.1939.
⁶²⁴ Karjala 2.11.1939.
⁶²⁵ Karjala 2.11.1939.
⁶²⁶ Sark: VP. Kertomus lottatyöstä Viipurin piirissä YH:n ja sodan aikana v. 1939–40.

5. TYTTÖTYÖ LUO JATKUVUUTTA

- ¹ Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941 1941, 9–10, 45.
² Lotta-Svärd 1931, 227.
³ Lukkarinen 1981, 103.
⁴ Raikkala 1964, 265–266.
⁵ Lotta-Svärd 1931, 88–89.
⁶ Lotta-Svärd 1931, 225.
⁷ Lotta-Svärd 1931, 226–227.
⁸ Lotta-Svärd 1931, 229.
⁹ Snellman 1935, 252.
¹⁰ Koskimies & Koskimies 1964, 147; Lukkarinen 1981, 103.
¹¹ Lotta-Svärd yhdistyksen tyttötyön ohjesääntö 1937, 3.
¹² Korppi 1936, 271.
¹³ Hämeen Sanomat 11.9.1932, 16.9.1934.
¹⁴ Hämeen Sanomat 16.2.1935, 15.3.1935, 29.10.1935. Esimerkiksi Oulun piirin vuosikertomuksessa vuodelta 1934 todetaan tyttötyön osoittaneen "suurta nousua" erityisesti sen jälkeen, kun

neuvottelupäivillä oli työlle saatu suuntaviivat. Sark: OP. Vuosikertomus 1934. Viipurin piirissä todetaan monen paikallisosaston perustaneen tyttöosaston nimenomaan Helsingin neuvottelupäivien jälkeen. Sark: VP. Vuosikertomus 1934.

- ¹⁵ Bäckström 1993, 139; Koskimies & Koskimies 1964, 151. Tyttötyöstä käytettiin virallisesti vuoteen 1943 asti pikkulottatoiminta-nimitystä. Tämän jälkeen pikkulottia kutsuttiin lottatyöiksi. Koskimies & Koskimies 1964, 150.
¹⁶ Luukkonen 1934a, 34–35.
¹⁷ Petäjäniemi 1934, 27.
¹⁸ Väänänen 1934, 10.
¹⁹ Luukkonen 1934b, 50–51.
²⁰ Lotta-Svärd yhdistyksen tyttötyön ohjesääntö 1937, 6.
²¹ Lukkarinen 1981, 103, 105.
²² Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941 1941, 45, 46.
²³ Raikkala 1964, 268.
²⁴ Lukkarinen 1981, 103.
²⁵ Lukkarinen 1981, 105; Luukkonen 1934, 35.
²⁶ Koskimies & Koskimies 1964, 151.
²⁷ Lottatyön Muistio 1944, 1.
²⁸ Lottatyön Muistio 1944, 9, 30.
²⁹ Puranen 1939, 13.
³⁰ Lottatyön Muistio 1944, 63.
³¹ Lukkarinen 1981, 105.
³² Lottatyön Muistio 1944, 62. Aune Orvokki oli kai-nuulaisen kuusilapsisen isättömän perheen nuorin lapsi, joka oli otettu vuonna 1938 valtakunnallisesti pikkulottien holhokiksi ja jonka tukemiseen pikkulotat olivat lupautuneet tämän aikuisikään asti. Aune Orvokin elämää ja hänelle saapuneita lahjoituksia seurattiin Pikkulotta-lehden välityksellä. Pikkulotta 3/1938.
³³ Kaipainen 1995, 137, 139.
³⁴ Koskimies & Koskimies 1964, 152.
³⁵ HY: HL. Taskinen 1992, 74–75.
³⁶ Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 24.2.1933.
³⁷ Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 1.12.1933.
³⁸ H: li.
³⁹ Sark: IPO. Vuosikertomus 1933.
⁴⁰ Sark: IPO. Johtokunta 19.9.1935.
⁴¹ Sark: IPO. Vuosikertomus 1936.
⁴² H: li.
⁴³ Sark: IPO. Vuosikertomus 1937.
⁴⁴ Sark: IPO. Vuosikertomus 1938.
⁴⁵ H: li.
⁴⁶ Sark: IPO. Olhavan kyläosaston vuosikertomus 1937.
⁴⁷ Sark: IPO. Olhavan kyläosaston vuosikertomus 1938.
⁴⁸ Sark: IPO. Olhavan kyläosaston vuosikertomus 1939.
⁴⁹ Sark: IPO. Kirje Helvi Katilalta Olhavasta Martta Mäkinimelle.
⁵⁰ Matiskainen 1969, 162.
⁵¹ Sark: VPO. Johtokunta 11.3.1932, 29.1.1934.
⁵² Sark: VPO. Vuosikertomus 1934.
⁵³ Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 10.2.1938.
⁵⁴ Sark: VPO. Tyttötyön vuosikertomukset 1937–1939, vuosikertomukset 1934–1935; H: Valkeakoski; Pikku-Lottien laulukirja 1937, 62.
⁵⁵ Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 29.10.1936.
⁵⁶ UPM-Kymmene: Valkeakosken keskusarkisto. Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiö Walkiakosken

- huoltotarkastajan selostus ajalta 1.11.1936–15.1.1937.
- 57 Sark: VPO. Tyttötyön vuosikertomukset 1937–1939, vuosikertomukset 1934–1935; Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 9.7.1936.
- 58 Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 9.7.1936.
- 59 Sark: VPO. Kirje piiri johtokunnalta 26.8.1936.
- 60 Karjala 5.8.1928.
- 61 Sark: VPO. Tyttöosaston vuosikertomukset 1937–1939.
- 62 Satamo s. a. a. 64.
- 63 Sark: SPO. Tilastotiedot tyttöosastojen toiminnasta v. 1935. Jo vuonna 1932 oli johtokunta Sääksmäellä päättänyt koota Kirkonpuolen tyttöjä tyttöosastoon. Paikallisosaston alkuvuosista alkaen olivat tytöt osallistuneet osaston työtoihin ja pieniin palvelutehtäviin. Etenkin urheilun ja pesäpallon arveltiin kiinnostavan tyttöjä. Satamo s. a. a. 191–192. Varsinaisesti pikkulottatoiminta kuitenkin pääsi paikallisosastossa alkamaan vuonna 1935.
- 64 Sark: SPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Pohjois-Hämeen piiriin Sääksmäen p.o:n tyttöosaston toiminnasta v. 1935.
- 65 Sark: SPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Pohjois-Hämeen piiriin Sääksmäen p.o:n tyttöosaston toiminnasta v. 1935.
- 66 Sark: SPO. Tyttötoiminnan toimintakertomus 1938.
- 67 Satamo s. a. a. 67.
- 68 Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 22.8.1935.
- 69 Sark: SPO. Ohjelma lastenjuhliin.
- 70 Sark: SPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Pohjois-Hämeen piiriin Sääksmäen p.o:n tyttöosaston toiminnasta v. 1935, toimintakertomus 1937.
- 71 Sark: SPO. Tyttötoiminnan toimintakertomus 1937, 1938, 1939.
- 72 Sark: SPO. Tyttötoiminnan vuosikertomukset ja tilastot v. 1935–1939.
- 73 Karjalainen 3.8.1933.
- 74 Sark: TPO. Vuosikertomus 1934, vuosikokous 27.1.1935.
- 75 Sark: TPO. Vuosikokous 31.1.1937.
- 76 Sark: TPO. Vuosikertomus 1937.
- 77 Sark: TPO. Tyttöosaston vuosikertomus 1938.
- 78 Karjala 29.7.1932.
- 79 Sark: VRPO. Paikallisjohtokunta 11.10.1936.
- 80 Sark: VRPO. 30.1.1938.
- 81 Sark: VRPO. Vuosikertomus 1938.
- 82 Sark: VRPO. Kaskiselän kyläosaston kokous 20.2.1939.
- 83 Karjala 16.5.1939.
- 84 Sark: VPO. Johtokunta 11.12.1935, 17.12.1935.
- 85 Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 26.1.1939.
- 86 Sark: SPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Pohjois-Hämeen piiriin Sääksmäen p.o:n tyttöosaston toiminnasta v. 1935.
- 87 Sark: IPO. Yhdistyksen kokous 2.11.1937.
- 88 Sark: TPO. Yhdistyksen kokous 9.2.1938.
- 89 Sark: TPO. Johtokunta 15.5.1939.
- 90 Sark: IPO. Johtokunta 19.11.1939.
- 91 Sark: SPO. Tyttöosaston vuosikertomus v. 1939, Kertomus toiminnasta YH:n ja sodan aikana 1.10.39–13.3.40.
- 92 Sark: SPO. Kertomus Lotta-Svärd yhdistyksen Pohjois-Hämeen piiriin Sääksmäen p.o:n tyttöosaston toiminnasta v. 1935.

- 93 Sark: VRPO. Sota-ajan kertomus Vuoksenrannan paikallisosastosta ajalta 6.10.39–30.4.40.
- 94 Sark: OP. Vuosikertomus 1933.
- 95 Sark: OP. Vuosikertomus 1935.
- 96 Sark: OP. Vuosikertomus 1938.
- 97 Sark: OP. Vuosikokous 25.2.1934.
- 98 Kaleva 18.7.1937.
- 99 Sark: VD. Vuosikokous 24.2.1935.
- 100 Sark: VD. Vuosikertomus 1934.
- 101 Sark: PHP. Vuosikertomus 1931.
- 102 Sark: PHP. Vuosikokous 28.2.1934.
- 103 Sark: PHP. Vuosikertomukset 1938–1939.
- 104 Sark: PKP. Vuosikokous 17.2.1935.
- 105 Sark: PKP. Vuosikertomukset 1933, 1936–1937, 1939.
- 106 Sark: VP. Vuosikertomukset 1933, 1939.

6. LOTTA, LOTTAYHTEISÖ JA SUOMALAINEN YHTEISKUNTA

- 1 Hentilä 1993a, 148.
- 2 Alapuro & Stenius 1987, 18, 27, 29, 35, 50.
- 3 Numminen 1961, 290–291.
- 4 Hentilä 1993a, 142.
- 5 Stenius 1977, 77.
- 6 Alapuro & Stenius 1987, 32.
- 7 Jallinoja 1983, 39; Sulkunen 1986, 240.
- 8 Ollila 1993, 200.
- 9 Hentilä 1993a, 142–143.
- 10 Esimerkiksi urheiluseuroihin kuului vuonna 1917 1,5 % suomalaisista. Seppo Hentilän mukaan kuului vuonna 1913 osuustoimintaliikkeeseen 180 000 jäsentä, työväenliikkeeseen, nuorisoseuroihin ja maamiesseuroihin kuhunkin 50 000 henkeä, urheiluliikkeisiin 40 000 henkeä, raittiusliikkeisiin 30 000 henkeä ja vapaapalokuntiin 20 000 henkeä. Hentilä 1993a, 143.
- 11 Alapuro & Stenius 1987, 52.
- 12 Ollila 1993, 46.
- 13 Haltia 1949, 273.
- 14 Luku sisältää ainoastaan ne yhdistysrekisteriin kyseisinä vuosina hyväksytyt yhdistykset, jotka ovat kuuluneet rekisteriin vuonna 1980. Kasvua kuvaavasta luvusta puuttuvat siis muun muassa kaikki väliarviansopimukseen perustuvan lain aseuksella lakkautetut yhdistykset, joita oli kaiken kaikkiaan 2 548. Lotta Svärd -järjestön ja suojeluskuntien lisäksi lakkauttamispäätös koski kansallissosialistisia yhdistyksiä, isänmaallista kansanliikettä alayhdistyksineen, rintamamiesliittoa alayhdistyksineen, heimojärjestöjä, saksalais-, balttilais- ja venäläisyhdistyksiä sekä aseveliyhdistyksiä. Vete-läsuo 1982, 13, 55.
- 15 Rytönen 1989, 456–457, 462, 464.
- 16 Åkerblom 1963, 106–107, 318–319, 321, 323, 327.
- 17 Selin 1982, 316–317, 319.
- 18 Vuorinen & Vuorinen 1996, 311–312.
- 19 Selin 1982, 325–326, 328.
- 20 Selin 1982, 319, 335, 342, 352.
- 21 UPM - Kymmeniä: Valkeakosken keskusarkisto. Valkeakosken tehtaitten huoltotarkastajan toimintaselostus ajalta 1.10.–31.12.1937.
- 22 Työn ääressä 2/1932.
- 23 Ollila 1993, 15, 200–201.

- ²⁴ Siljander 1959, 125–126.
- ²⁵ Vuosenranta. Pitäjä Kannaksella 1981, 185–188, 91, 193, 196–198; Simonen 1951, 409–410.
- ²⁶ Lehtonen 1994, 111–112.
- ²⁷ Oittinen 1989, 76; Ollila 1993, 185; Saarinen 1989, 119, 129; Voittosaari 1994, 17–23.
- ²⁸ Ilmonen 1991, 18–19, 21, 25; Kaunistmaa 1997, 220; Symboleista ja identiteetistä myös Klinge 1982, 290, 303.
- ²⁹ Frykman 1979, 57, 62.
- ³⁰ Connerton 1991, 44–45.
- ³¹ Durkheim 1980, 195; Ilmonen 1991, 22.
- ³² Sosiaalisesta ja kognitiivisesta yhteydestä ks. Ilmonen 1991, 25.
- ³³ Connerton 1991, 58–59.
- ³⁴ Anttonen 1995, 54; Connerton 1991, 70–71; Erikson 1997, 132, 134, 137; Ilmonen 1991, 25.
- ³⁵ Karjalainen 1994, 144, 154. Ks. myös esim. Engman 1995, 102–103.
- ³⁶ Ks. Lehtonen 1990, 23.
- ³⁷ Ks. Durkheim 1980, 196.
- ³⁸ Symbolisen pääoman termiä on käytetty ammattiryhmien tutkimuksessa. Susanne Lundin esimerkiksi toteaa kirjanpainajien työn nauttiman arvostuksen toimineen toisinaan ammatillisena voimavarana, kunnian tuomana symbolisena pääomana, joka vahvisti yksilön roolia yhteisössä. Lundin 1992, 61.
- ³⁹ Hentilä 1993a, 145.
- ⁴⁰ Setälä 1988, 151.
- ⁴¹ Nenola 1986, 21.
- ⁴² Sulkunen 1987, 162–163.
- ⁴³ Ollila 1993, 38, 56, 58, 61–62.
- ⁴⁴ Sulkunen 1987, 158, 161.
- ⁴⁵ Lähteenmäki 1995, 217.
- ⁴⁶ Jallinoja 1983, 57, 63–64, 69.
- ⁴⁷ Jallinoja 1983, 107, 115.
- ⁴⁸ Sulkunen 1991, 69.
- ⁴⁹ Ollila 1993, 52.
- ⁵⁰ Sulamaa 1995a, 44–45.
- ⁵¹ Riipinen 1927b, 7, 12–13.
- ⁵² Kaarninen s. a., 12.
- ⁵³ Lehtonen 1994, 213.
- ⁵⁴ Ks. esim. Siltanen & Stanworth 1984, 191–194.
- ⁵⁵ Saarinen 1989, 129–131.
- ⁵⁶ Kallio 1982, 11–13, 16–17, 22.
- ⁵⁷ Alapuro 1973, 174.
- ⁵⁸ Klinge 1972, 9.
- ⁵⁹ Kena 1977, 53; Murtorinne 1977, 11.
- ⁶⁰ Heikkilä 1979, 291; Murtorinne 1977, 11.
- ⁶¹ Kena 1977, 65.
- ⁶² Heikkilä 1993, 76–78.
- ⁶³ Anttonen 1995, 53.
- ⁶⁴ Nygård 1982, 59, 60–62.
- ⁶⁵ Erikson 1993, 6; Löfgren 1995, 17; Vedery 1990, 81.
- ⁶⁶ Anttila 1995, 122. Myös esimerkiksi kotiseututyö ja kotiseutuyhdistykset ovat pyrkineet kasvattamaan isänmaallisuutta yhdistämällä ihmiset kotiseutuunsa ja tätä kautta kansakuntaan. Nurmi 1995, 39.
- ⁶⁷ Ollila 1993, 187.
- ⁶⁸ Ks. Ollila 1993, 202.
- ⁶⁹ Hellspång 1991, 130; Intressiselityksestä ks. Sulkunen 1986, 273.
- ⁷⁰ Hellspång 1991, 130, 132–133.
- ⁷¹ Sulkunen 1986, 242, 273. Raittiusliikkeen aktiivien motiiveissa on havaittavissa taloudellisia ja sosiaalisia intressejä. Raittius toiminta oli aktiivisinta nimenomaan olosuhteissa, joissa taloudellinen ja yhteiskunnallinen turvallisuus oli heikentynyt eniten. Myös taloudellinen riippuvuus ja työpaikan turvaaminen ovat toisinaan voineet olla raittius toimintaan aktivoivia tekijöitä. Sulkunen 1977, 136–138.
- ⁷² Jansson 1981, 82.
- ⁷³ Ehn et al. 1993, 14.
- ⁷⁴ Löfgren 1985, 74, 84; Löfgren 1995, 16; Pedersen 1996, 83–84, 94; Räsänen Riitta 1989, 146.
- ⁷⁵ Kedourie 1993, 1.
- ⁷⁶ Kaunistmaa 1995, 3–4, 6, 9.
- ⁷⁷ Erikson 1993, 102.
- ⁷⁸ Kaunistmaa 1995, 7.
- ⁷⁹ Vedery 1990, 81.
- ⁸⁰ Esim. Anderson 1992; Anttonen 1994a, 22–23; Hobbsawm 1994, 18–19; Smith 1996a, 176–177, 191.
- ⁸¹ Smith 1996a, 190–191; Smith 1996b, 147.
- ⁸² Heiberg 1989, ix.
- ⁸³ Smith 1996b, 153–156.
- ⁸⁴ Klinge 1972, 167.
- ⁸⁵ Siltala 1985, 443. Lapuanliikkeessä suhtautuminen kansallisen ideologian ulkopuolelle sijoittuviin ryhmiin muodostui aktiiviseksi toiminnaksi. "Lapualaisten 'isänmaa' voidaan käsittää yhtenäiskulttuuriksi, jota puolustettiin ulkoista uhkaa ja sisäistä epäjärjestystä vastaan poistamalla siitä 'vieraat' elementit. Positiivinen yhteistunne edellytti 'kansallisten' arvojen, maailmankuvan, myyttien ja symbolien kunnioittamista. - - Mustavalkoisessa maailmankuvassa maailmankatsomukselliset ristiriidat kääntyivät taisteluksi elämästä ja kuolemasta, sillä rinnakkaiselo ei tullut kysymykseen järjestyksen ja kaaoksen välillä." Siltala 1985, 444.
- ⁸⁶ Jansson 1981, 103.
- ⁸⁷ Sulkunen 1986, 239.
- ⁸⁸ Ollila 1993, 298.

LÄHTEET

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Helsingin yliopisto (HY), historian laitos (HL).

Kotila, Maria: Aikakauslehti Lotta-Svärd. Suomen historian pro gradu -työ 1993.

Taskinen, Johanna: Suojeluskunta- ja Lotta Svärd -järjestön nuorisokasvatus vuosina 1928–1944. Suomen historian pääaineen tutkielma 1992.

Vuotovesi, Pirjo: Pohjois-Uudenmaan lottapiiri vuosina 1939–1944. Suomen historian laudaturtyö 1976.

Helsingin yliopisto (HY), kulttuurien tutkimuksen laitos/kansatiede (KTL/KT).

Olsson, Pia 1992: Kansanomainen asunto-osakeyhtiö. Asunto-osakeyhtiötoimintaa vuosisadan vaihteen Helsingissä. Suomalais-ugrilaisen kansatieteen syventävien opintojen tutkielma 1992.

Rautio, May-Bee: Rintamalotan arkipäivää. Suomalais-ugrilaisen kansatieteen syventävien opintojen tutkielma 1993.

Helsingin yliopisto (HY), käsityötieteen laitos (KL).

Pyhälähti, Tiina: Puku isänmaan puolesta. Lottien käsitys lottapuvun merkityksestä. Käsityötieteen syventävien opintojen tutkielma 1996.

Helsingin yliopisto (HY), poliittisen historian laitos (PHL).

Anttalainen, Taina: Sota-aatteen naiset – Lotta Svärd yhdistyksen ideologia 1921–1930.

Poliittisen historian pro gradu -tutkielma 1995.

Helsingin yliopisto (HY), sosiologian laitos (SL).

Ojala, Tuula: Lottakuvat kirjallisuudessa: lottien vaikenemisen lähteillä. Sosiologian pro gradu -tutkielma 1993.

Joensuun yliopisto (JoY), historian laitos (HL).

Hiltunen, Pia: Pikkulottana Iisalmessa – kaupungin Lotta Svärd osaston tyttötyö vuosina 1936–1944. Suomen historian pro gradu -tutkielma 1994.

Mustajärvi, Sari: ”Kasva kansallesi kunniaksi” – Lotta Svärd R. y:n tyttötyö Hämeenlinnan seudulla vuosina 1935–1944. Suomen historian syventävien opintojen tutkielma 1996.

Jyväskylän yliopisto (JY), historian laitos (HL).

Tunkkari, Kaisa: Lotta Svärd -yhdistyksen Keski-Pohjanmaan (Kokkolan) piiri vuosina 1921–1944. Suomen historian pro gradu -työ 1968.

Kansan Arkisto (KA).

Valkeakosken sosiaalidemokraattinen Nuoris-osasto.

Sota-arkisto (SArk), Helsinki.

Lotta-Svärd -järjestö:

Keskusjohtokunta,

Oulun piiri (OP),

Pohjois-Hämeen piiri (PHP),

Pohjois-Karjalan piiri (PKP),

Vasa distrikt (VD),

Viipurin piiri (VP),

Iin paikallisosasto (IPO),

Pohjois-Sääksmäen paikallisosasto (PSPO),

Sääksmäen paikallisosasto (SPO),

Tuupovaaran paikallisosasto (TPO),
Valkeakosken paikallisosasto (VPO),
Vuoksenrannan paikallisosasto (VRPO),
Vörå lokalavdelningen (VLA).

Tampereen yliopisto (TaY), historiatieteen laitos (HL).

Koriseva, Eija: Lotat voimistelemaan ja urheilemaan! Urheilu Lotta Svärd -yhdistyksen Tampereen paikallisosastossa vuosina 1919–1939. Suomen historian pro gradu -tutkielma 1994.

Nevala, Seija-Leena: Lotta-Svärd -aikakauslehti isänmaallisille naisille vuosina 1929–1939. Suomen historian pro gradu -tutkielma 1993.

Tampereen yliopisto (TaY), kansanperinteen laitos (KPL).

Helvi Ilkka, Sääksmäki. Nauhoilta 2465–2466/1970; kerääjä Kaija Kosonen.

Turun yliopisto (TuY), historian laitos (HL).

Järä, Johanna: Kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta. Sota-ajan lottatoiminta Porin alueella. Suomen historian pro gradu -tutkielma 1996.

Lönnroth, Janina: Isänmaan puolesta. – Turunmaan piirin lottatoiminta vuosina 1921–1944. Suomen historian pro gradu -tutkielma 1998.

Turun yliopisto (TuY), kulttuurien tutkimuksen laitos/kansatiede (KTL/KT).

Sappinen, Eero: Yhdistyselämää Turun Itäharjulla 1931–1984. Paikallinen omakotiyhdistys kansatieteellisen tutkimuksen kohteena. Monisteita 23. Turku 1985.

Tuupovaaran kunnanvirasto (TK).

Hakamies, Kaarlo 1992: Tuupovaaran suojeluskunta- ja lottatoiminta.

UPM-Kymmene: Valkeakosken keskusarkisto.

Aktiebolaget Walkiakosken arkisto,

Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiön arkisto.

Matiskainen, Päivi 1967: Suojeluskunta- ja lottatyö Valkeakoskella. Tutkielma Hämeäläisosakunnan kotiseuduntutkimusretkellä Valkeakoskella kesäkuussa 1967.

Vörå kommunalgård, Släkt- och Hembygdsforskare.

Vörå Lotta Svärd lokalavdelning,

Vörå skyddskår.

SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDET

Helsingin Sanomat 1995, 1998

Hämeen Kansa 1919, 1921, 1922, 1926, 1931–1935

Hämeen Sanomat 1932, 1934, 1935, 1939, 1997

Jakobstads Tidning 1992

Kaleva 1923, 1925–1927, 1930, 1932, 1933, 1935, 1937, 1938

Karjala 1926, 1928, 1932, 1935, 1936, 1938, 1939, 1997

Karjalainen 1920–1923, 1926–1928, 1930, 1933–1935, 1939, 1942

Keski-Vuoksi 1929

Lotta-Svärd 1930–1936, 1940

Pikkulotta 1938

Sotaveteraani – Krigsveteran 1998

Suomen Kuvalehti 1991

Suomen Sotilas 1924, 1925

Sääksmäen Sanomat 1922–1927

Tiedonantaja 1973

Työn ääressä 1932, 1934, 1935, 1938
 Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 1928–1930, 1932–1939
 Vapausoturi 1998
 Vasabladet 1921, 1925, 1926, 1928–1930, 1932, 1933, 1935–1937, 1944, 1991
 Vasaposten 1925, 1928

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

- Aaltonen, Esko 1944: Länsi-Suomen yhteismyllyt. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Kansatieteellinen Arkisto 6. Forssa.
- Aarniaho, Pekka 1996: Kaluunat ja räihinäremmit. Itsenäisen Suomen virkapuvut ja arvomerkit 1918–1945. Rauma.
- Ahponen, Pirkko-Liisa & Järvelä, Marja 1983: Maalta kaupunkiin, pientilalta tehtaaseen. Tehdastyöläisen elämäntavan muutos. Juva.
- Ahti, Martti 1987: Tunteenaton suojeluskuntalainen? Vapaaehtoisuus ja pakko suojeluskuntaliikkeen synnyssä 1917–1919. – Kansa liikkeessä. Toim. Alapuro, Risto & Liikainen, Ilkka & Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik. Vaasa.
- Aikalaiskirja. Henkilötietoja nykypolven suomalaisista. Helsinki 1920, 1933, 1941.
- Aitovieri, Hilma & Hirvonen, Salama 1988: Lotta Kuosmasen sota. Vaasa.
- Alapuro, Risto 1973: Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvulla. Helsinki.
- Alapuro, Risto & Stenius, Henrik 1987: Kansanliikkeet loivat kansakunnan. – Kansa liikkeessä. Toim. Alapuro, Risto & Liikainen, Ilkka & Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik. Vaasa.
- Alapuro, Risto 1994: Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933. Porvoo.
- Anderson, Benedict 1992: Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. USA.
- Andersson, Birgitta & Ulfhielm, Louise 1983: Seklernas arv. Stockholm.
- Andrae, Carl-Göran & Öhngren, Bo 1973: Ett projekt om folkrörelserna. – Nord Nytt 3–4/1973.
- Anttila, Jorma 1995: Käsitykset suomalaisuudesta – traditionaalisuus ja modernisuus. – Mitä on suomalaisuus. Toim. Korhonen, Teppo. Saarijärvi.
- Anttila, Veikko 1964: Suomen kotiseuduntutkimus 1894–1920 ja kansanperinteen joukkokeruun alkuhistoria. Kansatieteellinen Arkisto 17. Helsinki.
- Anttila, Veikko 1967: Järvenlaskuyhtiöt Suomessa. Kansatieteellinen tutkimus. Kansatieteellinen Arkisto 19. Forssa.
- Anttila, Veikko 1968: Kansanomaiset yhteiskuntamuodot etnologisen tutkimuksen kohteina. – Kotiseutu 2–3/1968.
- Anttila, Veikko 1982a: Jyväskylän Tourula. Pienyhteisötutkimus. Jyväskylä.
- Anttila, Veikko 1982b: Yhteisötutkimus kansatieteellisenä tutkimustehtävänä. – Kansatiede ja lähitieteet 1900-luvun yhteisötutkimuksessa. Jatkokoulutusseminaari 17.–18.11.1981. Ethnos-toimite 4. Toim. Sirkku Dölle & Riitta Räsänen. Helsinki.
- Anttonen, Pertti 1986: Ken uskoo Kalevalaan? – Kotiseutu 1/1986.
- Anttonen, Pertti J. 1994a: Nationalism, Ethnicity, and the Making of Antiquities as a Strategy in Cultural Representation. – Suomen Antropologi 1/1994.
- Anttonen, Pertti J. 1994b: Of microhistory, mentalities, and other "unnecessary" labels. – NIF Newsletter Vol. 22 2/1994.
- Anttonen, Veikko 1995: Pysy Suomessa Pyhänä – Onko Suomi uskonto? – Mitä on suomalaisuus. Toim. Korhonen, Teppo. Saarijärvi.

- Aunola, Matti s. a.: Pojille parasta. Helsingin Sotilaskotiyhdistyksen seitsemän vuosikymmentä. Jyväskylä.
- Bergroth, Kerstin 1940: Nuoren lotan päiväkirja. Helsinki.
- Blom, Bengt s. a.: Skyddskåren i Vörå. – I rågens rike. Folkkulturella yttringar förr och nu. Vörå årspublikation 1998. S. l..
- Bäckström, Maija-Liisa 1993: Fanni Luukkonen. Lottajohtaja. Keuruu.
- Collan, Anni 1925: Lottien ja liikuntokasvatuksen muoto toisiinsa. – ”Lotta-Svärd” Keskusjohtokunnan julkaisu N:o 2. Helsinki.
- Connerton, Paul 1991: How Societies Remember. S. l..
- Daun, Åke & Löfgren, Orvar 1980: Etnologian metodeja. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 14. Jyväskylä.
- Daun, Åke 1983: Kulturanalysens teori och metod preciserad. – Rig 2/1983.
- Durkheim, Émile 1980: Uskontoelämän alkeismuodot. Australialainen toteemijärjestelmä. Helsinki.
- Dölle, Sirkku 1979: Äitienpäivä. Juhlakirja. Suomalaiset merkkipäivät. Kalevalaseuran vuosikirja 59. Toim. Vento, Urpo. Helsinki.
- Ehdotus Lotta-Svärd yhdistyksen hallinto-ohjesäännöksi 1920. Helsinki 1920.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 1988: Kulturanalys. Ett etnologiskt perspektiv. Stockholm.
- Ehn, Billy & Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar 1993: Försvenskningen av Sverige. Det nationellas förvandlingar. Borås.
- Ehrman, Margareta s. a.: Lotta Svärd -Vörå lokalavdelning. – I rågens rike. Folkkulturella yttringar förr och nu. Vörå årspublikation 1992. S. l..
- Ehrnrooth, Jari 1993: Kapina. – Historiallinen aikakauskirja 2/1993.
- Ek, Sven B. 1981: Översikter och granskningar. Jonas Frykman & Orvar Löfgren: Den kultiverade människan. – Rig 1/1981.
- Ek, Sven B. 1984: Om solens gång. – Rig 2/1984.
- Engman, Jonas 1995: Socialdemokratisk första maj i Stockholm. Att fira politisk tillhörighet. – Gatan är vår! Ritualer på offentliga platser. Red. Klein, Barbro. Stockholm.
- v. Erich, Mikko 1924: Tervehdys lotille! – ”Lotta-Svärd” Keskusjohtokunnan julkaisuja n:o 1/1924. Helsinki.
- Eriksen, Anne 1997: Memory, History, and National Identity. – Ethnologia Europaea. Journal of European Ethnology. Vol. 27:2/1997.
- Eriksen, Thomas Hylland 1993: Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives. Finland.
- Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar 1979: Den kultiverade människan. Skrifter utgivna av Etnologiska sällskapet i Lund 11. Lund.
- Frykman, Jonas 1979: Ritual as Communication. – Ethnologia Scandinavica. A journal for Nordic Ethnology 1979.
- Frykman, Jonas 1992: In Motion. Body and Modernity in Sweden between the World Wars. – Ethnologia Scandinavica. A Journal of Nordic Ethnology Vol. 22/1992.
- Frykman, Jonas 1993: Nationella ord och handlingar. – Ehn, Billy & Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar: Försvenskningen av Sverige. Det nationellas förvandlingar. Borås.
- Ginzburg, Carlo 1983a: The Night Battles. Witchcraft & Agrarian Cults in the Sixteenth & Seventeenth Centuries. Bodmin, Cornwall.
- Ginzburg, Carlo 1983b: Osten och maskarna. En 1500-talsmjölnares tankar om skapelsen. Stockholm.
- Ginzburg, Carlo 1996: Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Tampere.
- Haavikko, Anna-Liisa 1994: Naisten marssi. Rintamanaiset kertovat. Kansanelämän ku-

- vauksia 39. Hämeenlinna.
- Halila, Aimo 1959: Suomen miesvoimistelu- ja urheiluseurat vuoteen 1915. Suomenkielisten miesvoimistelu- ja urheiluseurojen synnystä, perustajien yhteiskunnallisesta koostunnasta ja emäseuroista. Forssa.
- Halila, Aimo 1980: Vapaan kansalaistoiminnan alkuvaiheet. – Suomen kulttuurihistoria II. Autonomian aika. Porvoo.
- Haltia, Manja 1949: Marttatoiminta 1899–1949. Helsinki.
- Heiberg, Marianne 1989: The Making of the Basque Nation. S. I..
- Heikkilä, Markku 1979: Kirkollisen yhdistysaktiivisuuden leviäminen Suomessa. Virallisen jäsenorganisaation kehitys 1900-luvun alusta toiseen maailmansotaan. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 112. Kouvola.
- Heikkilä, Markku 1993: Uskonnonvapaus ja kansankirkkojen erikoisasema. – Suomalaisen tarina 2. Etsijän aika. Päätoim. Itälä, Jaakko. Jyväskylä.
- Heikkinen, Antero 1981: Kansallisurheilun suuri nousu. Suomen hiihtourheilun laajuus, yhteiskunnalliset tavoitteet ja merkitys 1918–1940. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu NO 82. Lappeenranta.
- Hellspång, Mats 1973: Föreningsliv och fritidsliv i samhällsvetenskaplig belysning. – Nord Nytt 3–4/1973.
- Hellspång, Mats 1979: Perspektiv på folkrörelserna. – Rig 2/1979.
- Hellspång, Mats 1982: Boxningssporten i Sverige. En studie i idrottens kulturmiljö. Udevalla.
- Hellspång, Mats 1991: Korset, fanan och fotbollen. Folkrörelsernas kulturmiljö i ett jämförande perspektiv. Helsingborg.
- Hentilä, Seppo 1987: Urheilu, kansakunta ja luokat. – Kansa liikkeessä. Toim. Alapuro, Risto & Liikanen, Ilkka & Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik. Vaasa.
- Hentilä, Seppo 1993a: Kansakunta järjestäytyy ja jakaantuu. – Suomalaisen tarina 2. Etsijän aika. Päätoim. Itälä, Jaakko. Jyväskylä.
- Hentilä, Seppo 1993b: Sportti tulee Suomeen. – Suomalaisen tarina 2. Etsijän aika. Päätoim. Itälä, Jaakko. Jyväskylä.
- Hersalo, N. V. 1955: Suojeluskuntain historia I. Puolustustahtoinen kansa. Muinaisitsenäisyydestä valtiolliseen riippumattomuuteen. Toinen painos. Lahti.
- Hersalo, N. V. 1962: Suojeluskuntain historia II. Puolustuskelpoinen kansa. Hätävarasta välttämättömyys. Vaasa.
- Hietala, Marjatta 1985: Rotuhygieniä. – Mongoleja vai germaaneja? – Rotuteorioiden suomalaiset. Historiallinen Arkisto 86. Suomen Historiallinen Seura. Toim. Kemiläinen, Aira. Vammala.
- Hobsbawm, Eric 1994: Nationalismi. Tampere.
- Huldén, Katri 1933: Svärds Lotta. – Naiset Suomen vapaussodassa. Kvinnorna i Finlands Frihetskrig. Helsinki.
- Hällström, Elli 1932: Uusien jäsenten ottaminen ja huoltaminen. – Lotta-Svärd yhdistyksen puheenjohtajien neuvottelupäivät Helsingissä 18.–19. 11. 1932. Keskustelukysymysten alustukset. Lotta-Svärd julkaisu N:o 21. Helsinki 1932.
- Ilmonen, Kaj 1991: Ritualismi ja suomalainen työväenliike. – Myytit ja symbolit. Kirjoituksia suomalaisista kulttuuritulkintoista. Toim. Peltonen, Ulla-Maija & Stenvall, Kirsti. Väki voimakas 5. Vantaa.
- Isänmaan tyttäret. Vaasan Oopperan tilausooppera. Kunnianosoitus Suomen Iotille. S. I., s. a..
- Jallinoja, Riitta 1983: Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallisaatteellisen murroksen heijastajana. Juva.

- Jansson, Sören 1973: Föreningsliv som objekt vid lokalstudier. – Nord Nytt 3–4/1973.
- Jansson, Sören 1981: Förening och gemenskap. En etnologisk studie av föreningslivet i en svensk småstad. Enköping 1880–1970. Malmö.
- Jutikkala, Eino 1934: Sääksmäen pitäjän historia. Jyväskylä.
- Juva, Einar W. 1957: Rudolf Walden 1878–1946. Porvoo.
- Kaarninen, Mervi s. a.: Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa. *Bibliotheca Historica* 5. S. I..
- Kaihovaara, Pirjo 1991: Työväenliikkeen lippukulttuurin symboleista. – Myytit ja symbolit. Kirjoituksia suomalaisista kulttuuritulkintoista. Toim. Peltonen, Ulla-Maija & Stenvall, Kirsti. Väki voimakas 5. Vantaa.
- Kaipainen, Lassi 1995: Vapaa Suomi. Suojeluskunta- ja lottamerkit kertovat. Saarijärvi.
- Kaiser, Susan B. 1990: *The Social Psychology of Clothing. Symbolic Appearances in Context*. Second edition. USA.
- 20 vuotta sotilaskotityötä. Toim. Helmi Virkkunen. Helsinki 1941.
- Kalela, Jorma 1984: Muistitietotutkimus ja historialiike. – *Kotiseutu* 1/1984.
- Kalela, Jorma & Manninen, Pauli 1985: Mitä on Oral History. Paul Thompsonin haastattelu. – *Sosiologia* 3/1985.
- Kalela, Jorma 1990: Kulttuuritutkimuksen historiat. – *Suomen Antropologi* 1/90.
- Kallio, Veikko 1982: Aate ja yhteiskunta. – *Suomen kulttuurihistoria* III. Porvoo.
- Kallioinen, Mika 1997: Onko makrohistoriaa olemassa? – *Historiallinen Aikakauskirja* 1/1997.
- Kallioniemi, Jouni 1995: Naiset isänmaan asialla 1939–1945. Jyväskylä.
- Karjalainen, Sirpa & Korhonen, Teppo & Lehtonen, Juhani U.E. 1991: Uusi ajantieto. Porvoo.
- Karjalainen, Sirpa 1994: Juhlan aika. Suomalaisia vuotuisperinteitä. Porvoo.
- Karvonen, Anna 1936: Onko syytä yleistää vaatimuksia paikallisosastojen iltaohjelmistoon nähden? – Lotta-Svärd yhdistyksen piirien puheenjohtajien neuvottelukokous Helsingissä marraskuun 23.–24. p:nä 1935. Alustuksia. Lotta-Svärd julkaisu N:o 25. Helsinki.
- Kaste, Anni 1933: Naisten osuus vapaussota-armeijan varustamisessa. – Naiset Suomen vapaussodassa. *Kvinnorna i Finlands Frihetskrig*. Helsinki.
- Kataja, Anna-Maija 1991: Suomen lotat. Jyväskylä.
- Kaukonen, Väinö 1938: Lemminkäisen äiti suomalaisessa muinaisrunossa. – *Joulu-Lotta* 1938.
- Kaunistamaa, Pekka 1995: Mennyt ja me. Historialliset kertomukset ja kansallinen identiteetti. *Kulttuuritutkimus* 12 (1995):3.
- Kaunistamaa, Pekka 1997: Keitä me olemme? Kollektiivisen identiteetin käsitteellisistä lähtökohdista. *Sosiologia* 3/1997.
- Kedourie, Elie 1993: *Nationalism*. Fourth, expanded edition. S. I..
- Kena, Kirsti 1977: Kirkko itsenäistyneessä Suomessa. – Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla. Toim. Heikkilä, Markku & Murtorinne, Eino. Hämeenlinna.
- Kilki, Pertti 1991: Suomen maanpuolustuslehdistö. – *Suomen lehdistö historia* 9. Aikakauslehdistön historia. Erikoisaikakauslehdet. Päätoim. Tommila, Päiviö. Jyväskylä.
- Kilpinen, Inkeri 1991: Rakas lotta. S. I..
- Kivelä, Juhani 1991: Valkeakosken työläisurheilun historiaa. Valkeakosken Jyry 1905–1932, Valkeakosken Koskenpojat 1929–1989. Valkeakoski.
- Klinge, Matti 1972: Vihan veljistä valtiososialismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilla. Porvoo.
- Klinge, Matti 1979: Kansalliset merkkipäivät. – Juhlakirja. Suomalaiset merkkipäivät. Kalevalaseuran vuosikirja 59. Toim. Vento, Urpo. Helsinki.

- Klinge, Matti 1982: Suomen sinivalkoiset värit. Kansallisten ja muidenkin symbolien vaiheista ja merkityksestä. Keuruu.
- Knuuttila, Seppo 1994: Tyhmän kansan teoria. Näkökulmia menneestä tulevaan. Tietoliipas 129. Vaasa.
- Korkiakangas, Pirjo 1996: Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. Kansatieteellinen Arkisto 42. Vammala.
- Korppi, Kaarina 1936: Pikkulottien toimintaa. – Lotta-Svärd 1936.
- Koskimies, Aili & Koskimies, Rafael 1964: Suomen lotta. Helsinki.
- Kramer, Dieter 1985: Etnologi och folkloristik i andra länder. Aktuella problem i kulturteori och kulturanalys. – Nord Nytt 26/1985.
- Krohn, Greta 1921: Lotta-lupaus. – Suomen Sotilas N:o 31–32/1921.
- Kultur och medvetande. En tvärvetenskaplig analys. Red. Hannerz, Ulf & Liljeström, Rita & Löfgren, Orvar. Angered 1982.
- Kuosa, Kalle s. a.: Vapaasodan Invalidien Liitto ry 1924–1987. s. l.
- Kuusi, Matti 1977: Mikä perinnetieteessä suomalaista? – Kotiseutu 6/1977.
- Kuusi, Matti 1979: Itsenäisyyspäivä. – Juhlakirja. Suomalaiset merkkipäivät. Kalevalaseuran vuosikirja 59. Toim. Vento, Urpo. Helsinki.
- Laaksonen, Hilja 1930: Tarvitsevatko lotat liikuntakasvatusta? – Lotta-Svärd 15/1930.
- Laaksonen, Pekka 1979: Urheilujuhlat. – Juhlakirja. Suomalaiset merkkipäivät. Kalevalaseuran vuosikirja 59. Toim. Vento, Urpo. Helsinki.
- Lahti, Jenny 1996: Lottana Aunuksen radiossa. Toim. Vaittinen, Olavi. Jyväskylä.
- Laine, Leena 1984: Vapaaehtoisten järjestöjen kehitys ruumiinkulttuurin alueella Suomessa v. 1856–1917 I. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu n:o 93 A. Lappeenranta.
- Laine-Sveiby, Kati 1984: Fem argument mot ett nytt paradigm eller Intet nytt under solen. – Rig 2/1984.
- Laitinen, Marjo 1998: Lotta Svärd ja suojeluskunnat. – Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin. Toim. Alapuro, Risto. Porvoo 1998.
- Latva-Äijö, Annika 1998: Helmi Arneberg-Pentti Lotta Svärdin rakentajana 1920–1929. Turun yliopisto. Historian laitoksen julkaisuja 47. Turku.
- Laurila, K. S. 1926: Maanpuolustus meidän kaikkien asia. Sortavala.
- Lehtonen, Eeva-Liisa 1994: Säätyläishuveista kansanhuveiksi, kansanhuveista kansalais-huveiksi. Maaseudun yleishyödyllinen huvitoiminta 1800-luvun alusta 1870-luvun loppuun. Historiallisia tutkimuksia 184. Vammala.
- Lehtonen, Heikki 1990: Yhteisö. Jyväskylä.
- Lehtonen, Juhani U. E. 1974: Fångstlag vid fjärrfångst av säl. – Budkavlen 1973. Åbo.
- Lehtonen, Juhani U. E. 1976: Kulttuurin muutos. – Räsänen, Matti & Lehtonen, Juhani U. E.: Kaupunkiansatieteen ongelmia. Tutkimuskohde ja sen kokonaishahmo kulttuurin muutoksessa. Jyväskylän etnologian laitos. Tutkimuksia 7. Jyväskylä.
- Lehtonen, Juhani U. E. 1979: Vappu. – Juhlakirja. Suomalaiset merkkipäivät. Kalevalaseuran vuosikirja 59. Toim. Vento, Urpo. Helsinki.
- Lehtonen, Juhani U. E. 1991: Muinaismuisto-Yhtiön perustaminen vuonna 1870. – Suomen Museo 1990.
- Lehtonen, Juhani U. E. 1994: Valkoinen turkislakki. – Suomen Museo 1993.
- Lehtonen, Juhani U. E. 1997: Itä ja länsi suomalaisissa kunniamerkeissä. – Suomen Museo 1996.
- ”Lotta-Svärd”. Keskusjohtokunnan julkaisuja n:o 1/1924. Helsinki.
- Lotta Svärd Hakuteos Pohjois-Suomi. Toim. Seila, Taito. Hämeenlinna 1976.
- Lotta-Svärd-järjestön ja keskusjohtokunnan vuosikertomukset vuosilta 1924, 1926, 1928, 1931–1938, 1940–1943. Helsinki (vuosi 1935 Vammala).

- Lotta-Svärd yhdistyksen keskusjohtokunnan vahvistamat ohjeet kurssien ja neuvontatyön järjestämistä varten. Lotta-Svärd julkaisu N:o 20. Helsinki 1932.
- Lotta-Svärd yhdistyksen muonitusjaoston ohjeet 1939. Helsinki 1939.
- "Lotta-Svärd" yhdistyksen säännöt. Helsinki 1924.
- Lotta-Svärd yhdistyksen säännöt sekä ohjeet sääntöjen soveltamisesta ja täydentämisestä varten. Helsinki 1932.
- Lotta-Svärd yhdistyksen tyttötyön ohjesääntö 1937. Lotta-Svärd julkaisu n:o 35. Helsinki 1937.
- Lotta-Svärd yhdistys 1921–1941. Helsinki 1941.
- Lottatyön Muistio. Lotta Svärd julkaisu N:o 62. Helsinki 1944.
- Lukkarinen, Vilho 1981: Suomen lotat. Lotta Svärd -järjestön historia. Porvoo.
- Lundin, Susanne 1992: En liten skara äro vi... En studie av typografer vid 1900-talets första decennier. Malmö.
- Luukkonen, Fanni 1922: Naiset ja isänmaan vapaus. – Joululotta 1922.
- Luukkonen, Fanni 1924: Työmme oikeutus. – "Lotta-Svärd" Keskusjohtokunnan julkaisu n:o 1/1924. Helsinki.
- Luukkonen, Fanni 1925: Miten on sovellettava järjestökasvatus- ja propagandatyötä Lotta-Svärd yhdistyksessä? – "Lotta-Svärd Yhdistyksen" Keskusjohtokunnan julkaisu n:o 2/1925. Helsinki.
- Luukkonen, Fanni 1926: Onko Lotta-Svärd yhdistävä liike? Sortavala.
- Luukkonen, Fanni 1927: Työsuunnitelmien yhdenmukaistaminen. Esitetty Kuopion lottapäivillä 8.–10.7.1927. Kajaani.
- Luukkonen, Fanni 1928: Kärsimys – vapaus. – Vapaussodan 10-vuotismuistojuhlien ohjelma. Lotta-Svärd julkaisu N:o 8. Helsinki.
- Luukkonen, Fanni 1934a: Millä tavoin on järjestössämme kiinnitettävä huomio varhaisiän nuoriin. – Lotta-Svärd 3/1933.
- Luukkonen, Fanni 1934b: Millä tavoin on järjestössämme kiinnitettävä huomio varhaisiän nuoriin. – Lotta-Svärd 4/1933.
- Lähtenmäki, Maria 1995: Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–1930-luvun Suomessa. Bibliotheca Historica 2. Saarijärvi.
- Löfgren, Orvar 1981a: On the Anatomy of Culture. – *Ethnologia Europaea* Vol. XII, 1/1981.
- Löfgren, Orvar 1981b: World-Views: A Research Perspective. – *Ethnologia Scandinavica. A Journal for Nordic Ethnology* 1981.
- Löfgren, Orvar & Frykman, Jonas 1981: Etnologisk kulturanalys. Ett genmäle till Sven B. Ek. – *Rig* 2/1981.
- Löfgren, Orvar 1982: Kulturbygge och kulturkonfrontation. Kring kulturförändring i 1900-talets Sverige. – *Kultur och medvetande. En tvärvetenskaplig analys*. Red. Hannerz, Ulf & Liljeström, Rita & Löfgren, Orvar. Angered.
- Löfgren, Orvar 1984: Mentalitetshistoria och kulturanalys. – *Häften för kritiska studier* 4/84.
- Löfgren, Orvar 1985: Kring nationalkänslans kulturella organisation. – *Nord Nytt* 25. Nordisk tidskrift för folkelivsforskning.
- Löfgren, Orvar 1995: Svensk, svenskare, svenskast? – *Lunda Linjer. Meddelanden från Etnologiska institutionen och Folklivsarkivet* Nr 111/1995.
- Löfgren, Orvar 1996: Linking the Local, the National and the Global. Past and Present Trends in European Ethnology. – *Ethnologia Europaea. Journal of European Ethnology*. Vol. 26:2/1996.
- Manninen, Turo 1982: Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918. *Studia Historica Jyväskyläensia* 24. Jyväskylän yli-

- opisto. Saarijärvi.
- Manninen, Kirsti & Onttonen, Markku 1998: Kun taivas repeää. Jyväskylä.
- Matiskainen, Päivi 1969: Suojeluskunta- ja lottatyö Valkeakoskella. – Kaikuja Hämeestä 12. Toim. Kuusisto, Seppo & Sahi, Timo. Hämeenlinna.
- Matsson, Barbro 1985: Perspektiv på svensk kulturanalys. – Rig 2/1985.
- Mikkola, Antti 1994: Varsinais-Suomen suojeluskuntapiiri 1917–1944. S. 1..
- Minkkinen, Tellervo 1978: Lotta Svärd-järjestön Jyväskylän piirin ja Sisä-Suomen piirin historia. – Keski-Suomi 16. Jyväskylä.
- Murtorinne, Eino 1977: Kirkon seitsemän vuosikymmentä. – Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla. Toim. Heikkilä, Markku & Murtorinne, Eino. Hämeenlinna.
- Myllyniemi, Seppo 1994: Hämeen suoja. Vapaaehtoinen maanpuolustustyö Etelä-Hämeessä 1917–1944. Hämeenlinna.
- Naiskagaali. – Naiset Suomen vapaussodassa. Kvinnorna i Finlands Frihetskrig. Helsinki 1933.
- Naiskodukaitse tegevuse ülevaade, algpäevilt kuni 1938. aastani. Viljandis 1939.
- Naisäänisiä lauluja. Toim. A. E. Taipale. Lotta-Svärd julkaisu N:o 18. Helsinki.
- Nenola, Aili 1986: Miessydäminen nainen. Naisnäkökulmia kulttuuriin. Tietolipas 102. Piekämäki.
- Nevanlinna, E. 1925: Elämä ei ole korkein arvo. – "Lotta-Svärd Yhdistyksen" Keskusjohtokunnan julkaisu n:o 2/1925. Helsinki.
- Nilsson, Bo 1993: Svensk etnologi under 1980-talet. En översikt med utgångspunkt i tio avhandlingar. – Ume-etnologi 23/1993.
- Nordberg, Toivo 1980: Vuosisata paperiteollisuutta II. Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiö 1920–1951. Valkeakoski.
- Numminen, Jaakko 1958: Yhdistyselämä. – Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille. Ensimmäinen osa. Tammikuu. Toim. Linkomies, Edwin. Porvoo
- Numminen, Jaakko 1961: Suomen nuorisoseuraliikkeen historia I. Vuodet 1881–1905. Keuruu.
- Nurmi, Virpi 1993: The Kalevala Women's Association. An Organisation Operating in the Name of Finland's National Epic. – Ethnologia Fennica. Finnish Studies in Ethnology 1992. Vol. 20. Kokemäki.
- Nurmi, Virpi 1995: Naisten Sampo. Kansanperinne Kalevalaisten naisten innoittajana. Juhlavakkanen. Kalevalaisten Naisten Liiton vuosikirja 1995. Salo.
- Nygård, Toivo 1982: Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä. Ideologiset juuret, järjestöllinen perusta ja toimintamuodot. Studia Historica Jyväskyläensia 25. Saarijärvi.
- Oinola, Olga 1934: "Asema velvoittaa". – Lotta-Svärd 1933. Helsinki.
- Oittinen, Riitta 1989: Ompelu naisten työnä ja naisten työn symbolina. – Tuntematon työläisnainen. Toim. Laine, Leena & Markkola, Pirjo. Mänttä.
- Ollila, Anne 1993: Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. Historiallisia tutkimuksia 173. Tampere.
- Ollila, Anne 1996: Mitä mikrohistoria on? – Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaisen mikrohistoriaan. Toim. Mäkinen, Katriina & Rossi, Leena. Toinen, uudistettu painos. Turku.
- Ortner, Sherry B. 1973: On Key Symbols. – American Anthropologist Volume 75 5/1973.
- Pedersen, Mikkel Venborg 1996: Ethnology and Nationality Studies. Between the Old and New World in the Duchy of Augustenborg. – Ethnologia Scandinavica. A Journal for Nordic Ethnology. Vol. 26/1996.
- Pelkonen, Hellä 1935: Naisen asema Kalevalassa. – Joululotta 1935.

- Peltonen, Matti 1988: Viinapäästä kolerakauhuun. Kirjoituksia sosiaalihistoriasta. Helsinki.
- Peltonen, Matti 1990a: Arki murroksessa. Toimittajan alkusana. – Arki ja murros. Tutkielmia keisariajan lopun Suomesta. Toim. Matti Peltonen. Jyväskylä.
- Peltonen, Matti 1990b: "Kuka kelpaa historiaan". Arkisen ja alhaisen historiasta. – Historiallinen Aikakauskirja 3/1990.
- Peltonen, Matti 1992: Matala katse. Kirjoituksia mentaliteettien historiasta. Tampere.
- Peltonen, Matti 1996: Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus. – Cinzburg, Carlo 1996: Johdanto. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Tampere.
- Peltonen, Ulla-Maija & Stenvall, Kirsti 1991: Johdanto: Myyttien ja symbolien tulkinnoista. – Myytit ja symbolit. Kirjoituksia suomalaisista kulttuuritulkinnoista. Toim. Peltonen, Ulla-Maija & Stenvall, Kirsti. Väki voimakas 5. Vantaa.
- Peltonen, Ulla-Maija 1996: Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 657. Rauma.
- Petäjäniemi, Inga 1934: tyttöosastojen jäseneksi ottamisen ehdot sekä jäsen- y.m. korttien käyttö. – Lotta-Svärd yhdistyksen luento- ja neuvottelupäivät Helsingissä 17.-18.11.1934. Keskustelukysymysten alustuksia. Lotta-Svärd julkaisu N:o 22. Helsinki 1934.
- Pikku-Lottien laulukirja. Lotta-Svärd julkaisu n:o 36. Helsinki 1937.
- Puranen, Anna 1939: Pikkulottain "Kultaist sanat". Lotta-Svärd julkaisu N:o 44. Helsinki.
- Raikkala, Hannes 1964: Suojeluskuntain historia III. Kamppaileva kansa. Määrätietoista rakennustyötä rauhanvuosina 1930–1939 sekä sotavuodet 1939–1944. Vaasa.
- Raitis, Riikka & Haavio-Mannila, Elina (toim.) 1993: Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa. Juva.
- Riipinen, Hilja 1926: Nimipäivät. Kaksiosainen näytelmä lottien ja suojeluskunnan iltamia varten. Helsinki.
- Riipinen, Hilja 1927a: Junkkarit. Kaksinäytöksinen näytelmä. Helsinki.
- Riipinen, Hilja 1927b: Naisasialiike ja lottatyö. Lotta-Svärd julkaisu N:o 7. Sortavala.
- Riipinen, Hilja 1929: Rauhanaate ja rauhantyö. Lotta-Svärd julkaisu N:o 12. Helsinki.
- Riipinen, Hilja 1930a: Kommunisminvastainen kansanliike. Esitelmä Lotta-Svärd yhdistyksen vuosikokouksessa 25.3.1930. S. I.
- Riipinen, Hilja 1930b: Onko kommunismi valistustyöllä kukistettavissa. Esitelmä lottapäivillä 28.6.1930. S. I.
- Riipinen, Hilja 1932: Lotan suhteesta rahtiuskysymykseen. – Lotta-Svärd 1932.
- Riipinen, Hilja 1934: Uusi kansan itsesuojelumuoto. – Lotta-Svärd 1934.
- Riipinen, Hilja 1936: Erään huonon vanhan tavan johdosta. – Lotta-Svärd 1936.
- Rytönen, Raili 1989: Suur-lin historia 1870–1925. Kajaani.
- Räsänen, Matti 1989: Kansankulttuuri kansakunnan identiteetin rakennuspuuna. – Kansan kuvastimessa. Etnisyys ja identiteetti. Tietolipas 114. Toim. Korhonen, Teppo & Räsänen, Matti. Helsinki.
- Räsänen, Matti 1997: Kansan kulttuurista ihmisen arkeen. Tutkimuksen painopistealueita toisen maailmansodan jälkeen. – Näkökulmia kulttuurin tutkimukseen. Toim. Korhonen, Teppo & Leimu, Pekka. Turku.
- Räsänen, Riitta 1989: Kotiseutuaate ja kotiseutuliike suomalaishallinnossa prosessissa. – Kansan kuvastimessa. Etnisyys ja identiteetti. Tietolipas 114. Toim. Korhonen, Teppo & Räsänen, Matti. Helsinki.
- Saarenheimo, Marja 1997: Muistin tiet. – Narinkka 1997. S. I.
- Saari, Aino 1989: Aamuruskoa ja äänioikeutta. Työläisnaisliikkeen alkuvaiheita Tampere-

- reella. – Tunteiden työläisnainen. Toim. Laine, Leena & Markkola, Pirjo. Mänttä.
- Salomaa, J. E. 1935: Lottatyö kasvatuksen näkökulmasta. – Lotta-Svärd 1935.
- Satamo, Seppo s. a. a: Sääksmäen suojeluskunta 1917–1944. Sääksmäen Kirkonpuolen Lotta Svärd paikallisosasto 1922–1944. S. l.
- Satamo, Seppo s. a. b: Ei väisty Suomen vartio. Sodissa 1939–1945 kaatuneet. Sääksmäki ja Valkeakoski. Vammala.
- Satamo, Seppo 1998: Kallioon paalutettu. Valkeakosken suojeluskunta ja Lotta Svärd -paikallisosasto isänmaata rakentamassa. Hämeenlinna.
- Savolainen, Ester 1934: Kansanrunoutemme äitikuva. – Lotta-Svärd 1933.
- Skarin Frykman, Birgitta s. a.: Muntlig historia – ett europeiskt perspektiv. – Meddelanden. Etnologiska institutionen. Göteborgs universitet. No 9.
- Skår Astrid 1998: 70 år for hem og fedreland. Lottene. Oslo.
- Seila, Taito 1972: Lotta Svärd. Univormupukuiset naiset. Helsinki.
- Selin, Rauno 1982: Sääksmäen pitäjän historia II. Valkeakoski.
- Setälä, Päivi 1985: Naishistorian kansainvälisistä tutkimusteemoista. – Nainen historiassa. Toim. Kostiainen, Auvo. Turun yliopiston historian laitos. Historian perintö 10. Turku.
- Setälä, Päivi 1988: Moni/nainen historiaan. Naishistorian sanoma. – Akanvirtaan. Johdatus naistutkimukseen. Toim. Setälä, Päivi & Kurki, Hannele. Helsinki.
- Setälä, Päivi 1996: Monikasvoinen Maria. – Hiidenkivi 6/96.
- Setälä, Päivi 1998: Näköaloja Villa Lantesta. Keuruu.
- Siljander, Otto 1959: Tuupovaaran kunta 50-vuotta 1909–1959. Joensuu.
- Siljander, Pauli 1982: N. E. S. Grundtvigin sivistysidea ja kansanopiston kasvatustavoitteet. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 12/1982. Oulu.
- Siltala, Juha 1985: Lapuan liike ja kyyditykset 1930. Keuruu.
- Siltanen, Janet & Stanworth, Michelle 1984: The politics of private women and public man. – Women and the Public Sphere. A critique of sociology and politics. Ed. Siltanen, Janet & Stanworth, Michelle. Tiptree, Essex.
- Simonen, Seppo 1951: Antrea. Antrean ja Vuoksenrannan kuntien muistojulkaisu. Helsinki.
- Smeds, Helmer 1953: Svenska Österbotten. Vasatraktens kust och skärgårdskommuner. Helsingfors.
- Smith, Anthony 1996a: Nationalism and the Historians. – Mapping the Nation. Ed. Gopal Balakrishnan. Great Britain.
- Smith, Anthony 1996b: Nations and Nationalism in a Global Era. Padstow, Cornwall.
- Snellman, Brita 1935: Lotta-aatteen sivistyksellisesti kantava merkitys. – Lotta-Svärd 1935.
- Snellman, Hanna 1996: Tukkilaisen tulo ja lähtö. Kansatieteellinen tutkimus Kemijoien metsä- ja uittotyöstä. Scripta Historica 25. Oulu.
- Snellman, Hanna 1997: Kansatiede – kansallisuus – kansainvälisyys. Tiedepolitiikka vol. 22 4/97.
- Solanne, Eevi 1932: Järjestöomme osuus maaseudun valistustyössä. – Lotta-Svärd 1932.
- Spoof, Sanna Kaisa 1995: The organizing of family associations in Finland before and after 1977. – Encountering ethnicities. Ethnological aspects on ethnicity, identity and migration. Studia Fennica 3. Ed. Korhonen, Teppo. Tampere.
- Spoof, Sanna Kaisa 1996: Suvun käsite vanhimmissa sukuseuroissamme. – Sukuviesti 2/1996.
- Stenius, Henrik 1977: Järjestö-Suomen kehityspiirteitä. – Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena. Toim. Kuusi, Matti & Alapuro, Risto & Klinge, Matti. Keuruu.
- Stenius, Henrik 1987: Frivilligt, jämlikt, samfällt. Föreningsväsendets utveckling i Finland fram till 1900-talets början med speciell hänsyn till massorganisationsprincipens genombrott. Ekenäs.

- Sulamaa, Kaarle 1995a: "Enemmän oikealle!" – Hilja Riipinen Suomen poliittisessa historiassa. Helsinki.
- Sulamaa, Kaarle 1995b: Hilja Riipinen – Lapuan lottia. Keuruu.
- Sulamaa, Kaarle 1998: Lotta oli laupeudensisar. – Helsingin Sanomat 23.2.1998.
- Sulkunen, Irma 1977: Raittiusliikkeen synty Suomessa. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste N:o 105. Helsinki.
- Sulkunen, Irma 1986: Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin. Historiallisia tutkimuksia 134. Jyväskylä.
- Sulkunen, Irma 1987: Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. – Kansa liikkeessä. Toim. Alapuro, Risto & Liikanen, Ilkka & Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik. Vaasa.
- Sulkunen, Irma 1991: Retki naishistoriaan. Helsinki.
- Suomen asetuskokoelma N:o 105. Helsinki 1918.
- Suomen lehdistön historia 5. Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985. Päätoim. Tommila, Päiviö. Toim. Ekman-Salokangas, Ulla & Aalto, Eeva-Liisa & Salokangas, Raimo. Jyväskylä 1988.
- Suomen lehdistön historia 7. Hakuteos Savonlinna – Övermarks Tidning. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985. Päätoim. Tommila, Päiviö. Toim. Ekman-Salokangas, Ulla & Aalto, Eeva-Liisa & Salokangas, Raimo. Jyväskylä 1988.
- Suomen tilastollinen vuosikirja. Uusi sarja, kahdeskymmenesensimmäinen vuosikerta 1923. Helsinki 1923.
- Suomen tilastollinen vuosikirja. Uusi sarja, XXXIII vuonna 1935. Helsinki 1935.
- Suomen virallinen tilasto XXIX. Vaalitulasto 13, eduskuntavaalit vuonna 1927. Helsinki 1928.
- Suomen virallinen tilasto XXIX. Vaalitulasto A, eduskuntavaalit 17 vuonna 1933. Helsinki 1934.
- Suvinen, Jukka 1994: Talvisodan yksimielisyys eräs toteutunut päätösvaihe kansallises-
sa sovintokehityksessä. – Vapaussoturi 1/1994.
- Talve, Ilmar 1990: Suomen kansankulttuuri. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituk-
sia 514. Kolmas, tarkistettu ja täydennetty painos. Mänttä.
- Thompson, Paul 1988: The Voice of the Past. Guildford and King's Lynn.
- Tuoremo, Lea 1992: Nainen ja sota. Jyväskylä.
- Työtytöt. Naisten vapaaehtoinen työpalvelu 1941–1945. Helsinki 1997.
- Uola, Mikko 1982: Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen kansanliike 1932–1944. Keuruu.
- Vahter, Tyyni 1953: Obinugrilaisten kansojen koristekuosit. Kansatieteellisiä julkaisuja 9. Helsinki.
- Valkama, Aino 1937: Miten voitaisiin yhdistyksemme iltamatoiminnassa ylläpitää mah-
dollisimman korkea henkinen taso. – Lotta-Svärd yhdistyksen keräys- ja kansliajaos-
topäälliköiden luento- ja neuvottelupäivät Helsingissä 13.–14.11.1936. Keskusteluky-
symyksien alustuksia. Lotta-Svärd julkaisu N:o 27. Helsinki.
- Valkoinen kirja. Lotta Svärd yhdistyksen Keskusjohtokunnan julkaisema. Helsinki 1928.
- Vasara, Erkki 1997: Valkoisen Suomen urheilivat soturit. Suojeluskuntajärjestön urheilu-
ja kasvatustoiminta vuosina 1918–1939. Bibliotheca Historica 23. Vammala.
- Vedery, Katherine 1990: The Production and Defence of "the Romanian Nation", 1900 to
World War II. – Nationalist Ideologies and the Production of National Cultures. Ame-
rican Ethnological Society Monograph Series, Number 2. Ed. Fox, Richard G.. USA.
- Vento, Urpo 1994: Joululehtien aikaan. – Hiidenkivi 6/1994.
- Veteläsuu, Maija-Liisa 1982: Yhdistystoiminnan levinneisyys Suomessa vuosina 1919–1980.
Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 12/1982. Helsinki.
- Wilson, William A. 1985: Kalevala ja kansallisuusaate. Jyväskylä.
- Virtanen, E. A. 1950: Itäkarjalaisten kalastusoikeudesta ja yhtiöistä. Etnososiologinen tut-

- kimus. Kansatieteellinen Arkisto 8. Helsinki.
- Virtanen, E. A. 1958: Tapaetnologian historiaa. – Kansatieteen ongelmia. Tutkielmia kansatieteen alalta. Tietolipas 12. Toim. Vuorela, Toivo.
- Virtanen, Matti 1975: Suojeluskuntalaisten sosiaalinen jakauma. – Historiallinen aikakauskirja 1/1975.
- Voipio, Anni 1968: Vapaussodan invalidit. Järjestö, jäsenet, ystävät. Porvoo.
- Voittosaari, Anna-Liisa 1994: Neulomayhtiöistä ompeluseuroihin. Ompeluseurat diakonian ja kristillisten järjestöjen työmuotona Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 26. Jyväskylä.
- Vuoksenranta. Pitäjä Kannaksella. Kukkila 1981.
- Vuorinen, Olli 1972: Valkeakosken historia. I osa. Tehdaskylästä kaupungiksi. Valkeakoski.
- Vuorinen, Olli 1995: Valkeakosken historia 2. osa. Kasvun vuosikymmenet. Vammala.
- Vuorinen, Kalle & Vuorinen, Olli 1996: Valkeakosken työväenyhdistys ry 100 vuotta (1896–1996). Hämeenlinna.
- Vuorio, Kaija 1997: Kuopion lotat. Aarni 24. Pieksämäki.
- Väisänen, Seppo 1993: Kansalaissota. – Historiallinen aikakauskirja 2/1993.
- Väänänen, Tyyne 1934: Tyttötyön vaikeudet ja mahdollisuudet maaseudulla. – Lotta-Svärd -yhdistyksen luento- ja neuvottelupäivät Helsingissä 17.–18.11.1924. Lotta-Svärd -julkaisu N:o 22.
- Ylikangas, Heikki 1993a: Sisällissota. – Historiallinen aikakauskirja 2/1993.
- Ylikangas, Heikki 1993b: Vuoden 1918 vaikutus historiatieteessä. – Vaikea totuus. Vuosi 1918 ja kansallinen tiede. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 603. Tampere.
- Ylikangas, Heikki 1998: Miten sisällissodasta tehtiin vapaussota. – Helsingin Sanomat 27.1.1998.
- Zetterberg, Seppo 1995: Historian jänneväli. – Viro. Historia, kansa, kulttuuri. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 610. Jyväskylä.
- Åkerblom, Bror 1963: Vörå sockens historia II. Vasa
- Åström, Anna-Maria 1995: Carlo Ginzburg, etnologin/folkloristiken och den historiska antropologin. – Suomen Antropologi 1/1995.
- Åström, Lissie 1987: Fundering kring fenomenologisk kulturanalys. – Nord Nytt 31/1987.
- Öhberg, Erkki 1997: Vanajan Vartio. Muistikuvia ja kertomuksia Vanajan suojeluskunnan ja Lotta-Svärd -järjestön Vanajan toiminnasta vuosina 1917–1944. Hämeenlinna.

HAASTATTELU

- Sylvi Aro, s. 1910
- Ruth Granfors, s. 1921
- Aini Karppi, s. 1913
- Aili Kekki, s. 1909
- Alli Laitinen, s. 1917
- Laila Katiska, s. 1911
- Vieno Lauronen, s. 1918
- Anna Pietilä, s. 1901
- Anna Piipponen, s. 1920
- Signe Svenlin, s. 1921
- Terttu Talja, s. 1922
- Saara Tervo, s. 1923
- Eeva Wuorisalo, s. 1919.

ENGLISH SUMMARY

Translation: Gillian Häkli

For Finland – white and free

An ethnological study of the Lotta Svärd women's auxiliaries at local level up to 1939

Research project

A unique feature of Finnish organisations from the late 19th to early 20th centuries was that they were joint organisations for men and women. Only in this century did women increasingly seek to set up on their own, becoming conspicuously more socially active after the 1905 General Strike. At the same time as organisations drifted apart along gender lines, those for men became noticeably more political in character while those for women, centrists in particular, tended to be politically cautious (Sulkunen 1987, pp 157, 169–172).

The national Lotta Svärd organisation was founded in 1921, with the specific aim of awakening and fostering the Civil Guard ideal, and assisting the Civil Guard in its duty to protect the home and native land. This aim would be reached by seeking to elevate the national and moral condition of the Civil Guard and the country, helping the Civil Guard in its provisioning, medical and clothing efforts, and raising funds for its own work and that of the Civil Guard.

The founding of a national organisation meant that Lotta activities could be coordinated both regionally and in content. The real impetus to activities had, however, been given earlier, when the women who had assisted the Civil Guard in the 1918 War of Liberation began to set up their own local associations after the war.

The arrival of the Lotta Svärd on the Finnish organisation scene was a typical development of the time: the women served independently in their own organisation but alongside men and with shared aims. The organisation was far more, however, than an attempt to complement the activities of the male counterpart; it had its own, far higher, goals, namely, to strengthen the moral

fabric of the whole nation by means of education through the discipline and joint endeavour of the organisation. By 1938, membership of the organisation had reached 105 023 and in the early 1940s was just short of 200 000. The Lotta Svärd auxiliaries, as they were known, operated for almost 24 years, before being disbanded by decision of the Council of State on 23 November 1944.

Previous investigations of the Lotta Svärd have focused primarily on the national organisation and its leaders. My intention here is to examine the practical work of the organisation, following the ethnological tradition. The study seeks to provide insight into the experiences and values that the Lotta movement passed on to members through the daily work of six local branches, and to assign, in the light of these findings, local Lotta activity to a place in Finnish society of the 1920s and '30s, in particular in terms of women's work in organisations.

The study is restricted to Lotta activity in peacetime, that is, up to the outbreak of the Winter War on 30 November 1939. My primary source material begins in 1919, the year the first local branches were set up. All the branches discussed here were in rural areas and played an important role in extending the range of activities of the local community. In 1938, the Lotta Svärd organisation had 691 local branches; the six selected here thus account for less than one per cent of the total. As a result, the study is qualitative in nature, each of the subjects of investigation representing different circumstances and a different background. I did not choose the local branches because they were the most representative or typical of their district; on the contrary, I looked for branches that were as geographically, historically, culturally and economically distinct as possible. Another criterion was the ethnological cultural division. The six local branches are those of Ii, northern Finland; Vöyri, Swedish-speaking south Ostrobothnia; Sääksmäki and Valkeakoski, Häme; Tuupovaara, North Karelia; and Vuoksenranta, the Karelian Isthmus.

Ethnographic research into associations is based mainly on studies dealing with folk corporations. Research into non-profit associations has focused on nationally important movements whose activities have been close to the discipline itself. Recent research into associations appears to have attempted, in both ethnology and allied disciplines, to look more closely at the contribution of voluntary associations. Concrete working practices still constitute the objective of research, but descriptions of these practices seek to explain the motives for members' actions and the role of the non-profit organisation at all levels of organisations and society. In so doing, research has come to focus on an overall analysis of society based on individual and local issues.

The thrust of research into nationalism has long been on unravelling national myths and on critical evaluation of patriotic rhetoric and historiography. The resulting concept of nationality as a false awareness or an artificially constructed ideology has caused its cultural dimensions to be overlooked.

According to Orvar Löfgren, these include the creation and fostering of national identity and nationalism among various groups (Löfgren 1985, pp 74-75).

What is the role of ethnology when the object of research is an organisation whose operations are not restricted to material issues but that seeks openly to influence the moral state of its members and, through them, society as a whole? The Lotta auxiliaries have been an 'invisible point' as much in women's studies as in research into non-profit associations at local level and the cultural dimensions of nationalism.

The present study seeks first and foremost to shed light on local working practices and to see how they relate to the goals of the national organisation and the values of society in general. The various organisational phases of the Lotta movement reveal impulses received from phenomena at macro level and also an attempt to form a cultural entity of its own. To convey as full a picture as possible of the role of the Lotta movement in Finnish society, the interaction between public and private emphasised in cultural analytical research is also taken into account. The main objects of research are individual Lotta members and small Lotta communities. These are seen, on the one hand, as reflectors of values and, on the other, as rational makers of choices actively creating their own system of values. Investigation of the practical work of the Lotta auxiliaries provides insight into the deeper value structures; the work of the community is seen as a reflection of the community's values and beliefs. Structurally, the study keeps to the traditional pattern of ethnological research into corporations, tracing the birth of the ideal and the start-up and development of activities – a succession of events that embraces the founding, function, "partnership", activity and, finally, goal of an association. The aim of descriptive research of this type is to pinpoint the cultural environment offered by Lotta activities (see, Hellspong 1991, pp 9-10) – the environment that, ultimately, is seen as an element in a broader social development.

The study is divided into seven main sections. The introduction defines the theoretical viewpoint, specifies the object of study, and frames the questions. Although the study is primarily concerned with the work of the Lotta auxiliaries in terms of the individual and the local branch, the second section deals with the set-up and ideological strategies of the national organisation and in this way enables us to relate local phenomena to overall trends in the movement. The next three sections examine the demands made by the Lotta organisation on the individual, and look at the working practices of the local branches from the angle of the six branches selected and their members. One entire section is devoted to work with young girls, as this formed an independent entity in Lotta activities. Section six ponders the relationship of local Lotta operations to overall trends in organisations and society in the 1920s and '30s. The conclusions are drawn in section seven.

Source material

The main sources of information were the records of the central management, districts and local branches of the Lotta Svärd, all of which are stored in the Military Archives. Information on national activities was gleaned primarily from annual reports of the central management and the organisation's own publications, for example, the Lotta Svärd journal, which began to appear regularly in the late 1920s. The work of local branches – the main object of research – was studied mainly through the minutes of meetings and annual reports; for the six branches of interest, these have been preserved almost in their entirety. The point of view of the individual was captured by interviewing some people in each locality. The number of interviews was restricted by the time span of the study (1920s and '30s), as it turned out to be quite difficult to find members who had been active for a longer period in peacetime. Nevertheless, all the material used was compiled for this study alone; interviews conducted elsewhere are not included. The interviews were conducted freely, but following a pattern drawn up beforehand. The conversations concerned both working practices (e.g., the activities and sewing bees of branches) and the ideological and spiritual significance of Lotta work (e.g., the content and guiding principles of the ideal).

The third main source of information was local newspapers. These turned out to be important as they enabled me to visualise the individual working practices of specific local branches in considerable detail. In this way, the information provided by the papers completed the picture in areas outside the scope of the interviews. Naturally enough, the amount of information that a newspaper could provide on a local branch depended on the activity of the branch and the circulation of the paper. All the papers studied took a warmly favourable but dispassionate stand on the Lotta movement.

Empirical Part of the Study

The local branches studied consolidated their position rapidly through both their membership and activity. They provisioned and equipped their branches of the Civil Guard, raised funds through sales-of-work, lotteries and social events, sewed, went in for sports, and organised ideological gatherings. In the mid-1930s the 'Little Lotta' girls began to follow in the footsteps of their big sisters. Almost all the branches studied had their own Little Lottas. The work of the branches followed the same pattern right up until the months preceding the outbreak of the Winter War, when priority was given to acquiring and producing supplies and provisioning the army. New recipients of aid

were the families of reservists and evacuees.

As the years went by, the divisions became increasingly independent and well organised although the basic framework remained unchanged. In the early 1930s, training assumed greater importance, and all the local branches introduced measures to train their members. Another major change in the 1930s was the growing business-mindedness of some branches.

At the same time as the working practices of the branches fulfilled the practical needs of the organisation, in terms of the ideal they had another – even more important – duty. The sewing bees and the public occasions arranged by the Lotta auxiliaries gave the organisation an opportunity to deepen, expand and spread its ideology. Regular meetings between members were considered important because they helped to strengthen the identity and cohesion of the group. This was further reinforced with symbolical objects and with terminology signifying togetherness. The Lotta uniform, insignia and tableware were all part of the material culture used to set members apart as a special social group. Cognitive unity was strengthened by ideological programmes.

The Lotta movement, like other contemporary women's associations, stressed the role of social motherhood. The model was sought in various sources including the Kalevala, Finland's national epic. Woman was perceived not only as the creator of social cohesion but also as the force underpinning the morality of society. The future and wellbeing of the whole country depended on the morality of its citizens, and the morality of the nation on the morality of its womenfolk. The Lotta woman's ideal was set out clearly in the Golden Words, according to which the natural goal of all Lotta members seemed to be 'to live'. From the interviews it became clear, however, that the quality most admired was neither morality nor virtue but diligence. The work done by active members was watched closely, and reactions to negligence were swift. The national ideal therefore found its routine daily expression chiefly in work of a practical nature.

Social status was rarely considered in the activities of the local branches, and the members carried out their allotted tasks irrespective of their background. Nevertheless, we can examine the work of the auxiliaries in terms of their social role, too. The Lotta branches functioned independently alongside the Civil Guard, but as true women's organisations, run entirely by the efforts of local women. As well as being a tangible form of social engagement in an area – national defence – in which women's voices were not usually heard, the Lotta movement introduced the auxiliaries to the principles of association activities and thus of social commitment in general. The picture of the Lotta emerging from her work at local level is not so much that of the mother figure of ideological speeches exerting influence through the home; rather it is one of a member of a group encouraged by a strong sense of collective iden-

tity to influence her surroundings and promote the activities of the branches, even in areas in which women were not traditionally involved.

The War of Liberation and its end with victory by the Whites set the course of Finnish ideological thinking for the next couple of decades. The Lotta Svärd organisation was founded as an alliance of White ladies. Their spoken aim, with the War of Liberation still in mind, was to gather together large forces of Finnish women under the banner of the association; doubts were, however, expressed as to whether the nation's womenfolk were sufficiently White in outlook. It was hoped that the Lotta organisation would serve as a factor uniting the nation. Nevertheless membership was made contingent on certain terms, one of which was a readiness to defend and cherish three closely related values – home, religion and country. Thus the Lotta organisation, too, linked the conception of nationality to religion, and the whole nation was given a moral dimension. Ideological discourse emphasised religion as an important resource in the ability of Finns to cope and in the regeneration of the nation. Religion was also a natural, albeit unaccentuated, element in the work of the local branches, where it tended to find practical rather than ideological expression. Ideological education as such was minimal and focused mainly on circles considered to be intellectually like-minded. Efforts to make contact with the other side, the Communists in particular, were practically nonexistent. Only when they became involved in work with young girls did the branches disregard political barriers.

The Lotta members interviewed about their motives for joining the organisation mentioned patriotism, a sense of fellowship and social contacts. They were thus attracted not only by the ideological principles of the organisation but also by personal goals: the local branches constituted a community that people were proud to be members of (see, Hellspong 1991, p 130). The functional differences between branches reflected differences in local conditions. Events of the recent past, above all the War of Liberation, determined patterns of activities from the outset. Feelings about the organisation were strongest and deepest in localities where people had personal experience of the war. Members were also influenced by associations that had previously functioned in the area and by the way they were run.

Just as the Lotta branches reflected common cultural features of the age and created their own cultural means for expressing their ideology, so the Lotta movement fashioned the ideological outlook and world view of its members. It did far more than foster patriotism; through its ideological pronouncements it guided its members' behaviour in many other ways, too. Even after the organisation had ceased to function, the Lotta ideal remained as a legacy that was to underpin its members' view of life for years to come.

KANSATIETEELLINEN ARKISTO

- Band 1** (1934). Vanhaa Hauhoa (Altes Hauho). 333 S., 74 Abb. (Vergriffen).
- Band 2** (1937). 1. Sulo Haltsonen, Suomalaisista taikamerkeistä. Kansatieteellinen tutkielma (Über finnische Zauberszeichen. Volkskundliche Untersuchung). S. 1–109. 2. Arvo T. Inkilä, Puintihäkki, Suomalaisen riihikaluksen erikoisuus (Das Dreschgestell, eine Besonderheit des finnischen Darrengeräts). S. 1–31. 3. Toivo T. Vuorela, Heinänteosta Etelä-Pohjanmaalla (Über die Heuernte in Süd-Ostbottnien). S. 1–30. 4. Toivo T. Vuorela, Karjan istuttamisesta uuteen olinpaikkaan Suomen kansan taikuudessa (Über die Gewöhnung von Vieh an den neuen Aufenthaltsort in der Magie des finnischen Volkes). S. 1–31. 5. T. I. Itkonen, Pyhämaan vanhoja rakennuksia (Alte Gebäude von Pyhämaa). S. 1–65. Deutsche Referaten S. 1–9. (Vergriffen).
- Band 3** (1939). Kansatieteellisiä muistiinpanoja Ilomantsin itäkylistä. Deutsches Referat: Ethnographische Aufzeichnungen über die östlichen Dörfer von Ilomantsi. 330 S., 185 Abb. (Vergriffen).
- Band 4** (1940). Olaf Lindtorp, Finnskogens folk (Das Volk des Finnenwaldes in Norwegen). 117 S. (Vergriffen).
- Band 5** (1942). 1. T. I. Itkonen, Suomen ruuhet. Deutsches Referat: Finnische Einbäume und Plattkähne. 172 S., 95 Abb. 2. Hilikka Vilppula, Luuvarihi, sen levinneisyys ja eri tyypit Suomessa. Deutsches Referat: Die finnische rihi – Darre mit der Tenne. 62 S., 5 Karten, 28 Abb. (Vergriffen).
- Band 6** (1944). Esko Aaltonen, Länsi-Suomen yhteismyllyt. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Deutsches Referat: Die Westfinnischen Gemeinmühlen. Sozialgeschichtliche Untersuchung. 448 S., 11 Abb. und Karten. (Vergriffen).
- Band 7** (1946). Toini-Inkeri Kaukonen, Pellavan ja hampun viljely ja muokkaus Suomessa. Kansatieteellinen tutkimus. Deutsches Referat: Anbau und Bearbeitung von Flachs und Hanf in Finnland. Volkskundliche Untersuchung. 315 S., 8 Karten, 82 Abb. (Vergriffen).
- Band 8** (1950). E. A. Virtanen, Itäkarjalaisten kalastusoikeudesta ja -yhtiöistä. Etnososiologinen tutkimus. Deutsches Referat: Über Fischereirecht und Fischereigesellschaften des Ostkarelier. Ethnosoziologische Untersuchung. 423 S., 8 Karten, 10 Abb. (Vergriffen).
- Band 9** (1952). Niilo Valonen, Geflechte und andere Arbeiten aus Birkenrindensteifen unter besonderer Berücksichtigung finnischer Tradition. 341 S., 260 Abb. und Karten.
- Band 10** (1955). Hilikka Vilppula, Das Dreschen in Finnland. 320 S. 131 Abb. und Karten.
- Band 11** (1956). Veera Vallinheimo, Das Spinnen in Finnland unter besonderer Berücksichtigung schwedischer Tradition. 287 S., 116 Abb. und Karten.
- Band 12** (1956). Erkki Ala-Könni, Die Polska-Tänze in Finnland. Eine ethnomusikologische Untersuchung 202 S.
- Band 13** (1957) Ilmari Manninen, 1. Fortbewegungs- und Transportmittel. 2. Die Kleidung. 178 S., 279 Abb., 14 Tafeln. Theodor Schvindt, Matkamuiistoja Tverin Karjalasta 1882 (Reiseerinnerungen aus Twer-Karelien (1882). Deutsches Referat. 57 S., 56 Abb.
- Band 14** (1960). 1. Asko Vilkkuna, Suomalaisen karjasuojan vaiheita. Deutsches Referat: Zur Geschichte des finnischen Viehstalls. 284 S., 121 Abb. 2 B. F. J. Hermann, Nachrichten von den vorzüglichsten Inseln im Finnischen Meerbusen 1786. Neu herausgegeben von Sulo Haltsonen. 32 S. (Vergriffen).
- Band 15** (1961). 1. Asko Vilkkuna, Karjan kesäsuojista ja laiduntamisesta Pohjanmaalla. Deutsches Referat: Sommerkuhställe und Weidegangssitten in Ostbottnien. 212 S., 117 Abb. 2. Toini-Inkeri Kaukonen, Alusvaimat eli villalakanat. Deutsches Referat: Zur Geschichte der finnischen wollenen Betttücher. 118 S., Abb., 13 Karten. (Vergriffen).
- Band 16** (1962). Pertti J. Peltö, Individualism in Skolt Lapp Society. 261 p., 57 photographs, 14 maps. (Out of print).
- Band 17** (1964). Veikko Anttila, Suomen kotiseuduntutkimus 1894–1920 ja kansanperinteen joukkokeruun alkuhistoria. Deutsches Referat: Die finnische Heimatforschung in den Jahren 1894–1920 und die Anfänge der Geschichte des Massensammelns von Volksüberlieferung. 258 S., 14 Abb., 3 Karten. (Vergriffen).
- Band 18** (1967). 1. Riitta Pyökkänen, Ryijyperinteitä 1500- ja 1600-luvulta. English Summary: Ryijy-rug Traditions from the 16th and 17th Centuries. 106 p., 43 photographs, 1 plate. 2. Anna-Liisa Voittosaari, Marien ompelukirjonta. Deutsches Referat: Die Stickerei der Tschereimissen (Mari). 68 S., 48 Abb., 4 Tafeln. (Vergriffen).
- Band 19** (1967). Veikko Anttila, Järvenlaskuyhtiöt Suomessa. Kansatieteellinen tutkimus. Deutsches Referat: Die Seesengenossenschaften in Finnland. Ethnologische Untersuchung. 360 S., 14 Karten und 26 Abb.
- Band 20** (1968). Greta Karste-Liikkanen, Pietari-suuntaus kannakselaisessa elämäntähtäessä 1800-luvun loppupuolelta vuoteen 1918. Deutsches Referat: St. Petersburg im Leben der Karelischen Landenge vom ausgehenden 19. Jh. Bis zum Jahre 1918. 322 S., 140 Abb. und Karten. (Vergriffen).
- Band 21** (1970). Maija-Liisa Heikinmäki, Die Gaben der Braut bei den Finnen und Esten. Teil I. 268 S., 26 Karten, 40 Abb.
- Band 22** (1971). Maija-Liisa Heikinmäki, Die Gaben der Braut bei den Finnen und Esten. Teil II. Brauchformen, Motive der Traditionsträger und die diesbezüglichen Veränderungsprozesse. 163 S., 5 Karten.

- Band 23** (1972). Juhani U. E. Lehtonen, U. T. Sirelius ja kansatiede. Deutsches Referat: U. T. Sirelius und die Ethnologie. 304 S., 39 Abb. und Karten.
- Band 24** (1972). Bo Lönnqvist. Dräkt och mode i ett landsbygdssamhälle 1870–1920. English Summary: Dress and Fashion in a Rural Community. 400 p., 188 photographs. (Out of print).
- Band 25** (1975). Matti Räsänen. Vom Halm zum Fass. Die volkstümlichen alkoholarmen Getreidegetränke in Finnland. 296 S., 17 Karten, 6 Tafeln und 68 Abb.
- Band 26** (1975). Ethnologische Nahrungsforschung – Ethnological Food Research. Vorträge des zweiten internationalen Symposium für ethnologische Nahrungsforschung. Helsinki 1973. 340 S., 50 Abb. und Karten.
- Band 27** (1975). Juhani U. E. Lehtonen, Kansanomainen ravustus ja rapujen hyväksikäyttö Suomessa. Deutsches Referat: Der volkstümliche Krebsfang und die Verwendung von Krebsen in Finnland. 160 S., 13 Karten, 32 Abb.
- Band 28** (1977). Kaisa Jaakkola, Muuttuva joulu. Kansatieteellinen tutkimus. English Summary: The Changing Christmas. An Ethnological Study. 372 p., 5 maps, 127 photographs. (Out of print).
- Band 29** (1978). Osmo Vuoristo, Suomalaiset haarikka-astiat. Deutsches Referat: Die Trinkgefäße vom haarikka-Typ in Finnland. 295 S., 72 Abb., 53 Karten.
- Band 30** (1979). Jukka Pennanen, Muikkuapajilla. Puuruveden ammattimainen talvinuottakalastus 1900-luvun alusta 1970-luvun puoliväliin. English Summary: Professional winter seine-fishing on Lake Puruvesi from 1900 to the '70s. 343 p., 20 maps, 174 photographs. (Out of print).
- Band 31** (1980). Leena Sammallahhti. Suomalainen kansanomainen jalaskehto. Deutsches Referat: Die finnischen volkstümliche Kufenwiege. 269 S., 100 Abb., 7 Bildtafeln, 32 Karten.
- Band 32** (1982). Outi Tuomi-Nikula, Keskipohjalaisen kalastajan vuosi. Keski-Pohjanmaan suomenkielisen rannikon ammattimaisen kalastuksen ja hylkeenpyynnin muuttuminen 1800- ja 1900-luvulla. Deutsches Referat: Der Jahreslauf des mittelostbottischen Fischers. Veränderungen im gewerbsmäßigen Fisch- und Robbenfang an der finnisch-sprachigen Küste Mittelostbottniens im 19. und 20. Jahrhundert. 392 S., 52 Abb., 15 Karten, 36 Zeichnungen, VIII Anhänge.
- Band 33** (1985). Pekka Leimu, Pennalismismi ja initiaatio suomalaisessa sotilaselämässä. English Summary: Hazing and initiation as social and historical phenomena in Finnish military life. 330 p., 5 photographs, 6 drawings, 21 tables.
- Band 34** (1985). Eero Sappinen, Pohjois-Pohjanmaan maaseutupapiloiden rakennukset 1600-luvun lopulla. Deutsches Referat: Die Landpfarrhöfe in Nord-Ostbottnen Ende des 17. Jahrhunderts. 167 S.
- Band 35** (1989). Sinikka Mäntylä, Länsipohjalainen kaappikello. Innovaatiosta folklorismiin. English Summary: The Longcase Clock in Northwestern Finland and Northern Sweden. From Innovation to Folklorism. 228 p., 45 fig., 7 maps.
- Band 36** (1989). Virpi Nurmi, Lasinvalmistajat ja lasinvalmistus Suomessa 1900-luvun alkupuolella. English Summary: Glassworkers and glass manufacturing in Finland during the early 20th century (1900–1930). An ethnological study of work and workers. 186 p., 80 photographs, 1 map, 25 fig.
- Band 37** (1991). Teppo Korhonen, Kuisti. Kansatieteellinen tutkimus. English Summary: The Porch. An Ethnological Study. 645 p., 313 photographs or drawings, 10 figures and 21 maps.
- Band 38** (1992). Bo Lönnqvist. Ting, rum och barn. Historisk-antropologiska studier i kulturella gränser och gränsöverskridande. English Summary: Things, Space and Children. 429 p., 246 photographs.
- Band 39** (1992). Janne Vilkkuna, Suomalaiset vainajien karsikot ja ristipuut. Kansatieteellinen tapatutkimus. English Summary: The Karsikko and Cross-Tree Tradition of Finland. 210 p., 80 photographs, 10 figures and 20 maps.
- Band 40** (1994). Pirkko Sallinen-Gimpl, Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen. English Summary: Cultural identity and cultural clash: the resettled Karelians in Finland. 416 p., 50 photographs, 10 figures and 20 maps.
- Band 41** (1996). J. Juhani Kortessalmi, Pohjois-Vienan poronhoito. Talonpoikien poronhoidon alue, ominaislaatu, ikä, alkuperä ja kehityslinjat vuoteen 1922. English Summary: Peasant Reindeer Breeding in Northernmost Russian Karelia: Its Origins and Development up to 1922. 564 p., 58 photographs, 15 drawings, 20 maps. Резюме на русском языке: Оленеводство в северной части Беломорской Карелии: Ареал, специфика, возраст, происхождение и развитие крестьянского оленеводства вплоть до 1922 года. 564 стр., 58 fotogr., 15 рис., 20 карт.
- Band 42** (1996). Pirjo Korkiakangas, Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. English Summary: The Childhood of Memory. The agrarian ethos in the recollection of childhood work and play. 352 p., 63 photographs, 1 map.
- Band 43** (1997). Sanna Kaisa Spoof, Savikkojen valtiat. Jokelan Tiilitehtaan sosiaalinen ja fyysinen miljö. English Summary: Living off clay. The social and physical milieu of a Finnish one-company town. 365 p., 71 photographs, 14 figures and 9 maps.
- Band 44** (1999). Sirkka-Liisa Ranta, Kirkonkylä Päijänteen kainalossa. Kuhmoisten keskustaajaman muutos 1900-luvulla. English Summary: Changes in a Finnish parish village in the 1900's. 337 p., 193 photographs, 8 drawings or figures and 5 maps.
- Band 45** (1999). Pia Olsson, Eteen vapahan valkean Suomen. Kansatieteellinen tutkimus lottatoiminnasta paikallisella tasolla vuoteen 1939. English summary: For Finland – White and Free. An ethnological study of the Lotta Svärd women's auxiliaries at local level up to 1939. 280 p., 49 photographs, 7 figures and 2 maps.